प्रस्तावना.

आ प्रकरणरत्नाकराख्य पुस्तकनो चतुर्थ भाग, अर्हद्‍ज्ञानसिंधुस्नायिसुज्ञ पुरुषोनी कृपाथी संपूर्ण करीने, यत्किंचित् ग्रंथप्रयोजन संबंधी सूचक लखाण करवाने विद्वज्ज्ञान पासेथी अनुज्ञा मागी लउं बुंः—

आ चतुर्थ भाग सर्वोत्कृष्ट ठे. तथा सघला सूक्ष्म अने स्थूल बुद्धिमान् सज्जनोने आह्लादकारक थाय तेवो ठे, कारण के सांप्रतमुद्रितकृत भागमां मुख्यत्वे करी जे अस्मन्मताभिलाषि साधु, साध्वी, श्रावक तथा श्राविका प्रभृति ठे, तेउने निश्चय करी आपणे अर्हन्मतस्थत्व कहेवाइए? ए विषयोनुं यत्किंचित् ज्ञान थाय, एवा हेतुथी क्षेत्रसमास, संघयणीसूत्र तथा षट्कर्मग्रंथनो बालावबोध सहित सविस्तर समावेश करेलो ठे. अन्यच्च आ प्रकरणरत्नाकराख्य पुस्तकना प्रथम भागथी चतुर्थ भाग पर्यंत श्रीमदर्हत्प्रणीत चतुरनुयोगनो पण यत्किंचित् समावेश करेलो ठे.

प्रथम संघयणी नामक ग्रंथ, जे एतत्पुस्तकगत कर्यो ठे, तेमां देवादिक चातुर्गतिक जीवोनां प्रत्येक भुवनादि द्वार कह्यां ठे. तेमां पण देवगति संबंधी व्यक्तता विशेष ठे. ज्यांसुधी ए ग्रंथनुं ज्ञान न होय, त्यांसुधी ते मनुष्यने देवादि चातुर्गतिक जीव विगेरेनुं प्रतिपन्नत्व होतुं नथी, माटे एनुं ज्ञान अस्मदादिकने मेलववानी अत्यावश्यकता ठे. श्री जिनभद्रगणिक्षमाश्रमणकृत बृहत्संघयणी भणवानो हालमां विशेष परिचय न होवाने लीधे मात्र आ त्रणसें गाथानो संघयणी ग्रंथ, सांप्रत समयमां बाहुल्ये करी सर्वे सज्जनो भणे वांचे ठे, माटे तेज ग्रंथ आ पुस्तकमां मुद्रित कर्यो ठे.

बीजो क्षेत्रसमास नामनो ग्रंथ, आ चतुर्थ भागमां दाखल कर्यो ठे, ते पण सूत्ररुचिमान् जीवोने जाणवोज जोइए, केमके तेमां जंबुद्वीप प्रमुख मनुष्योने रहेवाना अढीद्वीपना कुलगिरि, द्रह, कुरु, नदी, पर्वत, शिखर इत्यादिक शाश्वता पदार्थोनां मानादिकनुं स्वरूप सविस्तर जणाव्युं ठे. जुउ के ए सर्व पदार्थ पृथ्वीगत ठतां तथा तद्ज्ञानदायक एवा महद्भिरचित ग्रंथो ठतां स्वधर्मानुसारीने तेनुं ज्ञान न होय तो केवी मोटी भूल गणाय? माटे ते ग्रंथ पण एतत्पुस्तक मध्ये दाखल कर्यो ठे. यद्यपि पूर्वाचार्यविरचित महोटा क्षेत्रसमास उपर श्रीमलयगिरि महाराजे सुमारे सप्तसहस्राधिक श्लोक टीका करी ठे, तथापि ते क्षेत्रसमासनो बालावबोध न होवाने लीधे तथा स्थूल बुद्धिवालाथी तेनो लाभ न लइ शकाय तेथी तथा हालमां घणा खरा सज्जनो आ पुस्तकमां मुद्रित करेलाज क्षेत्रसमासनुं अध्ययन अध्यापन करे ठे माटे तेनेज आ पुस्तकमां ठापी प्रसिद्धतामां मूक्यो ठे.

आ चोथा भागना अंतमां छ कर्मग्रंथ पण लीपीकृत कर्या छे. ते सर्वोत्तमोत्तम छे; केमके तेना परिपूर्ण ज्ञान विना मनुष्यने कर्म अने जीवनुं स्वरूप तेमज जीवने तत संबंधासंबंधे करी ज्ञानाज्ञानात्मकत्व उत्पन्न थाय छे तेनुं यथार्थ स्वरूप जाणवामां आवतुं नथी, अने ज्यांसुधी ज्ञानाभाव होय, त्यांसुधी संपूर्ण कर्मनिर्जरा थाय नहीं, माटे एतद्ग्रंथाभ्यासी जीव, आत्मस्वरूप ज्ञान पामी, कर्मनिर्जरा करी सिद्धत्वपदने प्राप्त थाय छे अने जेणे कर्मनुं स्वरूप यथार्थ लाध्युं छे तेणे ... प्रणीत धर्मनुं निर्मल रहस्य स्पष्ट जाण्युं छे, एवो निश्चयज छे.

ए कर्मग्रंथ मध्ये कर्म संबंधी विचार अति सूक्ष्म रीते दर्शाव्या छे. तेनो अनुभव बुद्धिमान् श्रोता तथा वक्ताने तुरत थाय छे. एमां जूदी जूदी बाबतोनुं सविस्तर विवेचन कर्युं छे के जेथी स्थूल बुद्धिवाला मनुष्य पण समजी शके. जेमके कर्म एटले शुं? ते कर्मनी मूल प्रकृतिओ केटला प्रकारनी छे? तथा उत्तर प्रकृतिओ केटला प्रकारनी छे? तेनां नाम तथा स्वरूपनुं विस्तार साथे निरूपण छे. वली मोह-नीयादिक कर्मप्रकृति साथे जीव, केवी रीते बंधाय अने पाछो केवी रीते छूटे छे? तेनुं यथार्थ ज्ञान ए ग्रंथथी मले, ए रीते ए छए कर्मग्रंथोनी उन्नतिओ प्रसिद्ध छे, माटे अहीं आटलुं कहेवुं बस छे.

केटलाएक देहस्थ इंद्रियविषयना सुखने सत्य कहेता एवा नास्तिकपद्धतिप्राप्त लोको मतिमांद्ये करी स्वमुखथकी आ प्रमाणे वाग्विदोष निस्सार करे छेः—जेमके, श्रुतचारित्रात्मक धर्म अने मिथ्यात्वविरतिप्रमादकषायमय अधर्म पण नथी, बंध नथी, मोक्ष नथी, पुण्य नथी, पाप नथी, आश्रव नथी, संवर नथी, कर्मानुभव नथी, कर्मनुं विनाशवुं नथी, परभव नथी, देव नथी, देवीओ नथी, नरक नथी. एवा नास्तिकोना वितंडावादना खंडनकारक एवा आ छ कर्मग्रंथो छे, तेओनो खरेखरो अनु-भव भावपूर्वक वांचवाथी तथा श्रवण करवाथी थशे.

ए कर्मग्रंथो उपर मुख्यत्वे करी जूदा जूदा त्रण पंडितवर्योए बालावबोध करेलो छे. तेमां एक तो पंडितश्रेष्ठ जीवविजयजीनो रचेलो छे, ते घणो सरल छे. तेनी श्लोक-संख्या सुमारे दश सहस्रनी छे. बीजो बालावबोध टीकानुसारे पंडित मतिचंद्रजी-विरचित छे, तेनी श्लोकसंख्या सुमारे द्वादश सहस्रनी छे. ते ग्रंथ पण अधिक प्रशं-सनीय छे. तृतीय बालावबोध पंडितरत्न यशःसोमशिष्य पंडित श्री जयसोमकृत छे. आ बालावबोधकर्ताए केटलीएक वातो एवा खुलासाथी तथा सरलताथी समजावी छे के वांचनार तेमज भणनार कदी जाड्य बुद्धिवालो होय तोपण तेने सहजमां सम-जाइ जाय. वली ए छए कर्मग्रंथोमां अति सूक्ष्मार्थनी वातो होवाथी ते सर्वनुं स्मरण,

अज्ञ वांचनार सांजलनारने तुरत उपस्थित रहे एवुं नथी, माटे वालाववोधकर्ताए एवी खूवी वापरी डे के जे जे स्थले एज वात फरी प्रसंगे आवे, ते ते स्थले ते वात संलग्न करी डे, के जेथी वांचनार सांजलनारने ते अवश्य याद रहे. वली ज्यां ज्यां अपूर्व अपूर्व विपयक सूक्ष्म विचारो आव्या डे,त्यां त्यां टीकानुसारे तथा अन्य ग्रंथानुसारे ते विपयोना स्पष्ट अर्थ लखीने तेनां रूप दर्शाव्यां डे. एटले 'अमुक वात शी हशे?' एवो संशय [illegible] रहे नहीं. वली तद्विषयक सविस्तर अधिकार जे ग्रंथमां होय तेनो प्रेक्षणप्रयास पण न रहे. एतादृश रचनाथी वालाववोधप्रवंध कर्यो डे, तेनी अतिमनोहर रचनानी खूवी, सज्जनोने स्वकीयदृष्टिपथगत तथा श्रवणातिथि थवाथी मालम पमशे, माटे तेनी अति स्तुति प्रस्तावना भूयस्त्वजयथी लखी नथी. ए वालाववोधनी श्लोकसंख्या सुमारे (१७०००) डे.

प्रथम ज्यारे लिष्टो प्रसिद्ध कीधां, ते वखते पूर्वोक्त पंमित श्री जीवविजयजीविरचित वालाववोध सहित डए कर्मग्रंथो डापवानो विचार हतो, परंतु ते ग्रंथ जोवाथी ते मध्ये पहेलाथी मांमीने पांचमा कर्मग्रंथ पर्यंत पांचे कर्मग्रंथनो वालाववोध सामान्य विस्तृत हतो, पण जेवो जोइए तेवो विस्तारपूर्वक न हतो, तेमां पण वली पांचमा कर्मग्रंथनो वालाववोध तो घणोज संक्षिप्त कर्यो हतो, माटे साधारण बुद्धिवाला मनुष्योने ते सर्वशिरोमणि ग्रंथनो लाज परिपूर्ण रीते नहीं मले, एवा हेतुथी ते वालाववोध, आ चतुर्थ जागमां लीधो नथी. कदाचित् जो ते वालाववोध आ जागमां डाप्यो होत तो आ ग्रंथ, हाल जेटलो विशाल थयो डे तेटलो थात पण नहीं अने क्षेत्रसमास, संघयणी तथा कर्मग्रंथादिकनां यंत्रो तथा चित्रो अने गणितनो पूरतो समावेश पण आ जागमां थइ जात. वली समावेश थतां डतां पण पूर्वमुद्रित जागत्रयप्रमाण आ जाग विस्तृत थात, परंतु ते वालाववोध डापवानो विचार पूर्वोक्त कारणथी वंध राख्यो.

त्यारपडी वीजो उपाय न डतां में डए कर्मग्रंथोनो वालाववोध टीका उपरथी करावीने डापवानो समारंज कर्यो. ते वालाववोध, कर्मग्रंथ सहित आ पुस्तक मध्ये पृष्ठ (३०५) माथी मांडीने पृष्ठ (३३६) सुधी डाप्यो, ते डापतां पूर्वप्रशंसित पंमित जयसोमविरचित वालाववोधनी प्रत, मुज हस्तगत थइ तथा तेनी यथार्थ पूर्वकथितसमानस्तुति मद्दृष्टिमार्गगत थवाथी में मारा हृदयमां विचार कर्यो के, आवा महापंमितकृत वालाववोध डतां आपणे अज्ञ थइने नवीन कृति करावी डापवो ते उचित नहीं, माटे आ अतिरुचिर, पंमित जयसोमविराचत वालाववोधज डापवो, एवो दृढ निश्चय कर्यो.

---

* त्रीजी आवृत्ति पृष्ठ २०६ थी २१६

आ चोथा भागना अंतमां छ कर्मग्रंथ पण लीपीकृत कस्या छे. ते सर्वोत्तमोत्तम छे; केमके तेना परिपूर्ण ज्ञान विना मनुष्यने कर्म अने जीवनुं स्वरूप तेमज जीवने तत् संबंधासंबंधे करी ज्ञानाज्ञानात्मकत्व उत्पन्न थाय छे तेनुं यथार्थ स्वरूप जाणवामां आवतुं नथी, अने ज्यांसुधी ज्ञानाभाव होय, त्यांसुधी संपूर्ण कर्मनिर्जरा थाय नहीं, माटे एतद्ग्रंथाभ्यासी जीव, आत्मस्वरूप ज्ञान पामी, कर्मनिर्जरा करी सिद्धत्वपदने प्राप्त थाय छे अने जेणे कर्मनुं स्वरूप यथार्थ लाध्युं छे तेणे [illegible] प्रणीत धर्मनुं निर्मल रहस्य स्पष्ट जाण्युं छे, एवो निश्चयज छे.

ए कर्मग्रंथ मध्ये कर्म संबंधी विचार अति सूक्ष्म रीते दर्शाव्या छे. तेनो अनुभव बुद्धिमान् श्रोता तथा वक्ताने तुरत थाय छे. एमां जूदी जूदी बाबतोनुं सविस्तर विवेचन कर्युं छे के जेथी स्थूल बुद्धिवाला मनुष्य पण समजी शके. जेमके कर्म एटले शुं? ते कर्मनी मूल प्रकृतिओ केटला प्रकारनी छे? तथा उत्तर प्रकृतिओ केटला प्रकारनी छे? तेनां नाम तथा स्वरूपनुं विस्तार साथे निरूपण छे. वली मोह-नीयादिक कर्मप्रकृति साथे जीव, केवी रीते बंधाय अने पाछो केवी रीते छूटे छे? तेनुं यथार्थ ज्ञान ए ग्रंथथी मले, ए रीते ए छए कर्मग्रंथोनी उत्पत्तिओ प्रसिद्ध छे, माटे अहीं आटलुं कहेवुं बस छे.

केटलाएक देहस्थ इंद्रियविषयना सुखने सत्य कहेता एवा नास्तिकपद्धतिप्राप्त लोको मतिमांद्ये करी स्वमुखथकी आ प्रमाणे वाग्विदोष निस्सार करे छेः—जेमके, श्रुतचारित्रात्मक धर्म अने मिथ्यात्वविरतिप्रमादकषायमय अधर्म पण नथी, बंध नथी, मोक्ष नथी, पुण्य नथी, पाप नथी, आश्रव नथी, संवर नथी, कर्मानुभव नथी, कर्मनुं विनाशवुं नथी, परभव नथी, देव नथी, देवीओ नथी, नरक नथी. एवा नास्तिकोना वितंडावादना खंडनकारक एवा आ छ कर्मग्रंथो छे, तेओनो खरेखरो अनु-भव भावपूर्वक वांचवाथी तथा श्रवण करवाथी थशे.

ए कर्मग्रंथो उपर मुख्यत्वे करी जूदा जूदा त्रण पंडितवर्योए बालावबोध करेलो छे. तेमां एक तो पंडितश्रेष्ठ जीवविजयजीनो रचेलो छे, ते घणो सरल छे. तेनी श्लोक-संख्या सुमारें दश सहस्रनी छे. बीजो बालावबोध टीकानुसारे पंडित मतिचंद्रजी-विरचित छे, तेनी श्लोकसंख्या सुमारे द्वादश सहस्रनी छे. ते ग्रंथ पण अधिक प्रशं-सनीय छे. तृतीय बालावबोध पंडितरत्न यशःसोमशिष्य पंडित श्री जयसोमकृत छे. आ बालावबोधकर्ताए केटलीएक वातो एवा खुलासाथी तथा सरलताथी समजावी छे के वांचनार तेमज भणनार कदी जाड्य बुद्धिवालो होय तोपण तेने सहजमां सम-जाइ जाय. वली ए छए कर्मग्रंथोमां अति सूक्ष्मार्थनी वातो होवाथी ते सर्वेनुं स्मरण,

अज्ञ वांचनार सांजलनारने तुरत उपस्थित रहे एवुं नथी, माटे बालावबोधकर्ताए एवी खूबी वापरी छे के जे जे स्थले एज वात फरी प्रसंगे आवे, ते ते स्थले ते वात संलग्न करी छे, के जेथी वांचनार सांजलनारने ते अवश्य याद रहे. वली ज्यां ज्यां अपूर्व अपूर्व विषयक सूक्ष्म विचारो आव्या छे,त्यां त्यां टीकानुसारे तथा अन्य ग्रंथानुसारे ते विषयोना स्पष्ट अर्थ लखीने तेनां रूप दर्शाव्यां छे. एटले 'अमुक वात शी हशे?' एवो संशय [illegible] रहे नहीं. वली तद्विषयक सविस्तर अधिकार जे ग्रंथमां होय तेनो प्रेक्षणप्रयास पण न रहे. एतादृश रचनाथी बालावबोधप्रबंध कर्यो छे, तेनी अतिमनोहर रचनानी खूबी, सज्जनोने स्वकीयदृष्टिपथगत तथा श्रवणातिथि थवाथी मालम पडशे, माटे तेनी अति स्तुति प्रस्तावना जूयस्त्वजयथी लखी नथी. ए बालावबोधनी श्लोकसंख्या सुमारे (१७०००) छे.

प्रथम ज्यारे छिष्टो प्रसिद्ध कीधां, ते वखते पूर्वोक्त पंमित श्री जीवविजयजीविरचित बालावबोध सहित छए कर्मग्रंथो छापवानो विचार हतो, परंतु ते ग्रंथ जोवाथी ते मध्ये पहेलाथी मांमीने पांचमा कर्मग्रंथ पर्यंत पांचे कर्मग्रंथनो बालावबोध सामान्य विस्तृत हतो, पण जेवो जोइए तेवो विस्तारपूर्वक न हतो, तेमां पण वली पांचमा कर्मग्रंथनो बालावबोध तो घणोज संक्षिप्त कर्यो हतो, माटे साधारण बुद्धिवाला मनुष्योने ते सर्वशिरोमणि ग्रंथनो लाज परिपूर्ण रीते नहीं मले, एवा हेतुथी ते बालावबोध, आ चतुर्थ जागमां लीधो नथी. कदाचित् जो ते बालावबोध आ जागमां छाप्यो होत तो आ ग्रंथ, हाल जेटलो विशाल थयो छे तेटलो थात पण नहीं अने क्षेत्रसमास, संघयणी तथा कर्मग्रंथादिकनां यंत्रो तथा चित्रो अने गणितनो पूरतो समावेश पण आ जागमां थइ जात. वली समावेश थतां छतां पण पूर्वमुद्रित जागत्रयप्रमाण आ जाग विस्तृत थात, परंतु ते बालावबोध छापवानो विचार पूर्वोक्त कारणथी बंध राख्यो.

त्यारपछी बीजो उपाय न छतां में छए कर्मग्रंथोनो बालावबोध टीका उपरथी करावीने छापवानो समारंज कर्यो. ते बालावबोध, कर्मग्रंथ सहित आ पुस्तक मध्ये पृष्ठ (३०५) माथी मांडीने पृष्ठ (३३६) सुधी छाप्यो, ते छापतां पूर्वप्रशंसित पंमित जयसोमविरचित बालावबोधनी प्रत, मुज हस्तगत थइ तथा तेनी यथार्थ पूर्वकथितसमानस्तुति मद्दृष्टिमार्गगत थवाथी में मारा हृदयमां विचार कर्यो के, आवा महापंमितकृत बालावबोध छतां आपणे अज्ञ थइने नवीन कृति करावी छापवो ते उचित नहीं, माटे आ अतिरुचिर, पंमित जयसोमविरचित बालावबोधज छापवो, एवो दृढ निश्चय कर्यो.

---

* त्रीजी आवृत्ति पृष्ठ २०६ थी २१६

वली ते महारा विचारने अनुकूल मतसाधर्मां सर्व सुविचार जनोनी सम्मति पण मली, अने तेउंए कह्युं के, आवा वृहद्ग्रंथो वारंवार शोध करी छपाता नथी, माटे यद्यपि आ चतुर्थ जाग घणो महोटो थशे, तथापि आ अतिकमनीय बालाववोध छापवो ते केटलीएक रीते अत्युत्तम छे, अने ते छापवाथी समग्र सूत्ररुचि, पठन-पाठन करनार सामान्य बुद्धिमाननो पण महोटो उपकार थशे. एतादृश मन्मत्यनुगामी वाक्प्रसार सांजलीने ते टीकापरथी करेला बालावबोधना छापेलां चार फारम जे छे, त्यां तेटलांज राखी पुनः पृष्ठ (३३७) माथी पंक्ति श्री जयसोमविरचित बालाववोध सहित छए कर्मग्रंथनो मुद्रणारंजनो खरो दृढ विचार करीने ते छए कर्मग्रंथ, मारी अल्पमत्यनुसार शोधी छापीने सुबुद्धिमान् विवेकी जन सान्निध्यमां निवेदन कस्या छे.

ते पूर्वोक्त हेतुथी आ जाग पूर्वमुद्रित जागत्रयथी अति गौरव पाम्यो छे. वली आ जागनी महत्ताए करीने प्रत्येक पुस्तक दीठ चार आनानी किमत जेटला पैसा वधारे पण मारे खरचवा पड्या छे, तेम छतां पण यंत्र अने चित्रादिकनो समावेश जेवो जोइए तेवो थइ शक्यो नथी. मात्र आरंजथी त्रण कर्मग्रंथनां यंत्रो दाखल थइ शक्यां छे अने शेष ते ग्रंथोनां यंत्रादिक जरूर आ चतुर्थ जागमां दाखल थवां जोइए; कारण के यंत्रादिक जो साथे न होय तो ए ग्रंथ अपूर्ण कहेवाय अने साधारण वांचनारने कदाचित् यथार्थ ग्रंथाववोध पण थाय नहीं, परंतु आ कर्मग्रंथनो महोटो बालाववोध छापवाथी तेम बनी शक्युं नहीं.

ग्रंथमहत्ताना जयथी आ पुस्तक मध्ये रहेला अशुद्धताना दोषो संबंधी, सुजनो पासे क्षमा पण मागी नथी तथापि प्रथम मुद्रित जागो मध्ये दाखल करेली क्षमापना छे तेज आ तुर्य जागमां छे एम मानी मुज दीनपर दीर्घ दयादृष्टि राखशे.

॥ आर्या गीतिवृत्तं ॥

प्रकरणरत्नाकर आ, पुस्तक साद्यंत पूर्ण करि लीधूं; अर्हत्प्रसाद पामी, विघ्न रहित श्रेष्ठ काम शुज सीधुं ॥१॥ जिनवर पद वंदन मय, मंगल अवसानरूप करुं प्रेमे ॥ इम निर्विघ्नपणाथी, अन्य कृति पण थजो पूर्ण नेमे ॥ २ ॥ जिनवर आणा गर्भित, नाना विद्वज्जनाभिरचित गिरा ॥ गद्य पद्य वा सरला, प्रसिद्धि पामो अखंड सकल धरा ॥ ३ ॥ शार्दूलविक्रीडितवृत्तम् ॥ हे श्री वीर सुधीर ईश अज ने देवाधिदेव प्रज्ञु, वंदूं हुं युत जक्ति जाव धरिने थाजो सहाये विज्ञु ॥ आवां कृत्य अनेक ते करि शकुं रूडां कृपा तेहवी, कीजे माणक पुत्र जीमसि शिरे जोये तथा जेहवी ॥ १ ॥

शा० जीमसिंह माणक.

---

* त्रीजी आवृत्ति पृष्ठ. ३१७

कर्मग्रंथनुं शुद्धिपत्रक

कर्मग्रंथ पहेलो.

१ गाथा ३ जी पहेला पारिग्राफमां १० मी पंक्तिमां नामकर्मना गत्यादिक ७५ तथा पिंडप्रकृति ४० छे ते विवेचनमां पिंडप्रकृतिना स्थले प्रत्येक प्रकृति ४० समजवानी छे.

२ गाथा ५ मी छेल्ला पारिग्राफमां छेवटनी उपरनी पंक्तिमां स्वामी, विषय, प्रमाण, परोक्षता अने साधर्म्य एम करेल छे ते बदल काल, कारण, स्वामी, विषय, परोक्ष ए पांच बाबतमां साधर्म्यपणुं छे.

३ गाथा ४३ मी त्रीजी पंक्तिमां अणुपूर्वीनुं त्रिक छे त्यां अणुपूर्वी शब्द काढी नाखी बाधे ज्यारे फक्त त्रिक शब्द जोइए.

कर्मग्रंथ बीजो.

४ गाथा ६ ठी पारिग्राफ बीजानी ६ ठी पंक्तिमां मनुष्य ते तिर्यंच अने देवायुज बांधे ते बदल मनुष्य अने तिर्यंच ते बन्ने गतिना जीव देवायुज बांधे एम जोइए. सम्यग्दृष्टि छे माटे.

५ गाथा ४० मी पारिग्राफ बीजामां त्रीजी पंक्तिमां क्षायोपशमिक अने क्षायिक ए बेज सम्यक्त्व छतां एवा शब्द छे तेमां क्षायिक शब्द काढी ते बदल उपशम लेवुं जोइए. तेने १४५ नी सत्ता होय. क्षायिकने तो १३० नी सत्ता होय.

कर्मग्रंथ त्रीजो.

६ गाथा १० पारिग्राफ बीजामां छेल्ली ३ पंक्ति उपरनी बे पंक्तिमां मनुष्यत्रिक, औदारिक शरीर, छठ्ठुं संस्थान अने छठ्ठुं संघयण ए ६ टालीए एम छे ते समीचीन नथी, पण ते बदल मनुष्यत्रिक, औदारिक द्विक अने प्रथम संघयण मली ६ टालवी ते बराबर लागे छे, अने तेमांज छेवटनी पंक्तिमां तिर्यंच करतां मनुष्यमां जिननाम उमेरवा जलामण करी तेमां उंधे त्रीजे चोथे पांचमे एम बताव्युं तेमां त्रीजे शब्द प्रयोजन वगरनो छे.

७ गाथा १६ पारिग्राफ छेल्लामां ५ मी पंक्तिमां एक सुरायु मेलीए तेवारे ५० प्रकृतिनो बंध होय ते स्थानके ५० बदल ५९ ग्रहण करवी.

कर्मग्रंथ चोथो.

८ गाथा २४ पारिग्राफ पहेलो (मइसु) पछी मतिज्ञान मार्गणा तथा श्रुतज्ञान मार्गणा ए शब्द वधारवानो छे.

वळी ते म्हारा विचारने अनुकूल मत्साधर्मी सर्व सुविचार जनोनी सम्मति पण मळी, अने तेउंए कह्युं के, आवा बृहद्ग्रंथो वारंवार शोध करी छपाता नथी; माटे यद्यपि आ चतुर्थ भाग घणो म्होटो थशे, तथापि आ अतिक्रमनीय बालावबोध छापवो ते केटलीएक रीते अत्युत्तम छे, अने ते छापवाथी समग्र सूत्ररुचि, पठन-पाठन करनार सामान्य बुद्धिमाननो पण म्होटो उपकार थशे. एतादृश मन्मत्यनुगामी वाक्प्रसार सांभळीने ते टीकापरथी करेला बालावबोधना छापेलां चार फारम जे छे, त्यां तेटलांज राखी पुनः पृष्ठ (३३७) माथी पंडित श्री जयसोमविरचित बालावबोध सहित छए कर्मग्रंथनो मुद्रणारंभनो खरो दृढ विचार करीने ते छए कर्मग्रंथ, मारी अल्पमत्यनुसार शोधी छापीने सुबुद्धिमान् विवेकी जन सान्निध्यमां निवेदन कर्या छे.

ते पूर्वोक्त हेतुथी आ भाग पूर्वमुद्रित भागत्रयथी अति गौरव पाम्यो छे. वळी आ भागनी महत्ताए करीने प्रत्येक पुस्तक दीठ बार आनानी किमत जेटला पैसा वधारे पण मारे खरचवा पड्या छे, तेम छतां पण यंत्र अने चित्रादिकनो समावेश जेवो जोइए तेवो थइ शक्यो नथी. मात्र आरंभथी त्रण कर्मग्रंथनां यंत्रो दाखल थइ शक्यां छे अने शेष ते ग्रंथोनां यंत्रादिक जरूर आ चतुर्थ भागमां दाखल थवां जोइए; कारण के यंत्रादिक जो साथे न होय तो ए ग्रंथ अपूर्ण कहेवाय अने साधारण वांचनारने कदाचित् यथार्थ ग्रंथावबोध पण थाय नहीं, परंतु आ कर्मग्रंथनो म्होटो बालावबोध छापवाथी तेम बनी शक्युं नहीं.

ग्रंथमहत्ताना भयथी आ पुस्तक मध्ये रहेला अशुद्धताना दोषो संबंधी, सुजनो पासे क्षमा पण मागी नथी तथापि प्रथम मुद्रित भागो मध्ये दाखल करेली क्षमापना छे तेज आ तुर्य भागमां छे एम मानी मुज दीनपर दीर्घ दयादृष्टि राखशे.

॥ आर्या गीतिवृत्तं ॥

प्रकरणरत्नाकर आ, पुस्तक साद्यंत पूर्ण करि लीधूं; अर्हत्प्रसाद पामी, विघ्न रहित श्रेष्ठ काम शुभ सीधुं ॥१॥ जिनवर पद वंदन मय, मंगल अवसानरूप करुं प्रेमे ॥ इम निर्विघ्नपणाथी, अन्य कृति पण थजो पूर्ण नेमे ॥ २ ॥ जिनवर आणा गर्भित, नाना विद्वज्जनाभिरचित गिरा ॥ गद्य पद्य वा सरला, प्रसिद्धि पामो अखंड सकल धरा ॥ ३ ॥ शार्दूलविक्रीडितवृत्तम् ॥ हे श्री वीर सुधीर ईश अज ने देवाधिदेव प्रभु, वंदूं हुं शुत भक्ति भाव धरिने थाजो सहाये विभु ॥ आवां कृत्य अनेक ते करि शकुं रूडां कृपा तेहवी, कीजे माणक पुत्र भीमसि शिरे जोये तथा जेहवी ॥ १ ॥

शा० भीमसिंह माणक.

* त्रीजी आवृत्ति पृष्ठ. ३१७

कर्मग्रंथनुं शुद्धिपत्रक

कर्मग्रंथ पहेलो.

१ गाथा ३ जी पहेला पारिग्राफमां १० मी पंक्तिमां नामकर्मना गत्यादिक ७५ तथा पिंडप्रकृति ४७ छे ते विवेचनमां पिंडप्रकृतिना स्थले प्रत्येक प्रकृति ४७ समजवानी छे.

२ गाथा ५ मी छेल्ला पारिग्राफमां छेवटनी उपरनी पंक्तिमां स्वामी, विषय, प्रमाण, परोक्षता अने साधर्म्य एम करेल छे ते वदल काल, कारण, स्वामी, विषय, परोक्ष ए पांच वावतमां साधर्म्यपणुं छे.

३ गाथा ४३ मी त्रीजी पंक्तिमां अणुपूर्वीनुं त्रिक छे त्यां अणुपूर्वी शब्द काढी नाखी वाचे ज्यारे फक्त त्रिक शब्द जोइए.

कर्मग्रंथ वीजो.

४ गाथा ६ ठी पारिग्राफ वीजानी ६ ठी पंक्तिमां मनुष्य ते तिर्यंच अने देवायुज वांधे ते वदल मनुष्य अने तिर्यंच ते वन्ने गतिना जीव देवायुज वांधे एम जोइए. सम्यग्दृष्टि छे माटे.

५ गाथा २७ मी पारिग्राफ वीजामां त्रीजी पंक्तिमां क्षायोपशमिक अने क्षायिक ए वेउ सम्यक्त्व छतां एवा शब्द छे तेमां क्षायिक शब्द काढी ते बदल उपशम लेवुं जोइए. तेने १४५ नी सत्ता होय. क्षायिकने तो १३७ नी सत्ता होय.

कर्मग्रंथ त्रीजो.

६ गाथा १० पारिग्राफ वीजामां छेल्ली ३ पंक्ति उपरनी वे पंक्तिमां मनुष्यत्रिक, औदारिक शरीर, छहुं संस्थान अने छहुं संघयण ए ६ टालीए एम छे ते समीचीन नथी, पण ते वदल मनुष्यत्रिक, औदारिक द्विक अने प्रथम संघयण मली ६ टालवी ते वरावर लागे छे, अने तेमांज छेवटनी पंक्तिमां तिर्यंच करतां मनुष्यमां जिननाम उमेरवा ज्ञलामण करी तेमां उंघे त्रीजे चोथे पांचमे एम बताव्युं तेमां त्रीजे शब्द प्रयोजन वगरनो छे.

७ गाथा १६ पारिग्राफ छेल्लामां ५ मी पंक्तिमां एक सुरायु जेलीए तेवारे ५७ प्रकृतिनो वंध होय ते स्थानके ५७ वदल ५९ ग्रहण करवी.

कर्मग्रंथ चोथो.

८ गाथा २४ पारिग्राफ पहेलो (मइसु) पछी मतिज्ञान मार्गणा तथा श्रुतज्ञान मार्गणा ए शब्द वधारवानो छे.

ए गाथा ३१ पारिग्राफ वीजामां केवली समुद्घातनी हकीकतमा वीजे समये औदारिक अने वीजो मिश्र ए वे योगी होय ते वरावर नथी, पण तेनी जग्याए एक औदारिक मिश्रयोग होय.

१० गाथा ३२ पारिग्राफ वीजो छेवट औदारिके मिश्र कार्मण छे ते वदल औदारिक मिश्र अने कार्मण समजवा योग्य छे.

११ गाथा ५० मीनी ११ मी पंक्तिमां औदारिक मिश्र ए द्विक वदल औदारिक अने औदारिक मिश्र ए द्विक जोइए.

१२ गाथा ५६ पारिग्राफ ४ आहारक द्विक अने जिननाम वर्जीने ज्ञानावरणीनी पांच आदि ६५ प्रकृति एम छे तेमां नामकर्मनी ३२ करी छे ते वदल नामनी ३१ वरावर मली रहे छे, अने एक प्रकृति घटे ते वदले देवायु उमेरवानी जरुर छे.

१३ गाथा ५७ पारिग्राफ पांचमामां मिथ्यात्व गुणठाणा संबंधी दसथी १७ बंधहेतुनी समजणमां छेवट एक जय, बीजी जुगुप्सा, त्रीजो अनंतानुबंधी तथा छकायनो वध एवं ए, दसमुं मिथ्यात्व एक युगल एवं १२, त्रण वेद एवं १५, वे कषाय अने १७ मो योग ए प्रमाणे छे. एमां ३ वेद वदले एक वेद जोइए अने वे कषाय छे ते वदल त्रण कषाय जोइए अने एक इंद्रिनी अविरति वधारवानी छे ए ३ वावतमां सुधारवुं. आगल जतां १५ मा पारिग्राफमां तेज गुणठाणा संबंधमां दसथी १७ बंधहेतुना सरवालामां १६ बंधहेतुना जांगा २२६४०० कर्या छे ते वदल २६६४०० समजवा.

१४ गाथा ६१ मां छेवट शेष २५ मोह प्रकृतिनो उपशम थयाथी जे स्थिरतारूप चारित्र प्रगट थाय तेने औपशमिक चारित्र कहीए तेमां २५ वदल २१ समजवानी छे.

१५ गाथा ६७ प्रथम पारिग्राफमां क्षायिक चारित्र संबंधी हकीकतमां पण पूर्वोक्त २५ वदल २१ समजवी. वली तेना वीजा पारिग्राफनी एमी पंक्तिमां अवधि अने मनःपर्यव ज्ञानावरण पछी जे अचक्षुदर्शनावरण छे ते अत्रे निरुपयोगी होवाथी काढी नाखवुं. वली तेमां छेवट वे पंक्ति उपर अनंतानुबंधीया ४ मिथ्यात्व मोहनीयना क्षयोपशमे होय अने समकित मोहनीयना उदयने वेदे एवा शब्द छे तेमां अनंतानुबंधीया ४ अने मिथ्यात्व मोहनीयना क्षयोपशमे अने सम्यक्त्व मोहनीयना उदयने वेदे त्यां वेदक सम्यक्त्व होय.

१६ गाथा ७२ चोथी पंक्तिमां उपशम सम्यक्दृष्टि वदल क्षायिक सम्यक्दृष्टि ग्रहण करवुं. नहि तो अनर्थ थाय.

कर्मग्रंथ पांचमो.

१७ गाथा ५ मी पारिग्राफ ४ थामां आदि अध्रुव लखेल छे त्यां आदि ध्रुव जोइए.

१८ गाथा ६ ठी पारिग्राफ २ जानी बीजी पंक्तिमां वर्ण ४ छे त्यां वर्णादिक ४ जोइए.

१९ गाथा ७ मी पारिग्राफ त्रीजामां ७ मी लीटीमां अध्रुवबंधीनी कह्युं छे त्यां ते बदल अध्रुव उदयी ग्रहण करवी.

२० गाथा ए मी पारिग्राफ बीजामां सम्यक्त्व तथा मिश्र मोहनीयनी सत्ता अनादि मिथ्यात्वीने होय ते बदल न होय एम व्याजवी छे.

२१ गाथा २४ मी पारिग्राफ पहेलामां ८ मी पंक्तिमां ३२ सागरोपम पूर्वकोडी पृथक्त्व कह्युं छे त्यां ३३ बदल १३२ सागरोपम संभवे छे. मिथ्यात्व सास्वादनना अभाव भणी.

२२ गाथा २८ मी पारिग्राफ पहेलामां ६ ठी लाइनमां अवधि दर्शनावरणीय पछी केवलज्ञानावरणीय छे ते ज्ञानावरण शब्द काढी दर्शनावरण शब्द करवानो छे.

२३ गाथा २ए पारिग्राफ बीजामां ७ मी पंक्तिमां पीत वर्ण अने कटु रस छे त्यां नील वर्ण अने कटु रस जोइए.

२४ गाथा ३२ बीजी पंक्तिमां स्वास चतुष्कमां उपघात गण्युं छे तेने बदले उद्योत जोइए, कारण के तेजस् पंचकमां उपघात गणाइ गयेल छे.

तेज गाथानी बीशमी पंक्तिमां सैकडा वर्षे ते कर्मनी अबाधा जाणवी त्यार पछी ते शब्दना बदले अने शब्द जोइए, पछी जघन्य शब्द छे तेनी पछी स्थितिबंधे एटला शब्द वधारवा जरुरना लागे छे.

अने तेज गाथामां छेवट १४८ प्रकृति मेलवी छे तेमां गाथा २६ मीना आवेल नरकायु, देवायुनी हकीकत भेगी गणवी अने जे गाथा ३० मां समकित तथा मिश्र मोहनीय गणी छे ते प्रकृति मेलववा माटे समजवुं, तेनो स्थितिबंध जूदो होतो नथी. वली १५८ मेलववा माटे आहारक सप्तक तथा जिननाम तथा मनुष्य अने तिर्यंचनुं आयुष्य जे आगल आवशे ते दश वधारवाथी १५८ मली रहेशे.

२५ गाथा ३३ पारिग्राफ छेल्लानी पांचमी पंक्तिमां संख्याता वर्षना मनुष्य विना अन्य गतिथी चवी युगलीयुं मनुष्य न थाय ते ठेकाणे संख्याता आयुष्यवाला मनुष्य अने तिर्यंच विना एम समजवुं. तथा त्रीजी पंक्तिमां मनुष्यनुं लख्युं छे त्यां मनुष्य अने तिर्यंचनुं जोइए.

२६ गाथा ३४ पारिग्राफ पहेलामां छेल्ली लाइनमां तेटला काले हीन शब्द छे ते

हीन शब्द बाद करवा योग्य छे, त्यां अने शब्द मूकवानी जरुरीआत छे अने तेज गाथामां छेल्ला पारिग्राफमां छठी पंक्तिमां तेटलीज होय एवा शब्द पछी आटलुं वधारवा जरुर जणाय छे, छेवट अंतर्मुहूर्त आयु रहे थके पण परान्नव आयु बांधे. तेथी अंतर्मुहूर्त अबाधा पण होय.

२७ गाथा ३५ पारिग्राफ पहेलामां नवमी लाइनमां आठ अंतरमुहूर्त कर्त्यां छे त्यां अंतर शब्द काढी नाखवा योग्य छे.

२८ गाथा ३६ पारिग्राफ ४ एकतालीश प्रकृति छे त्यां नीच गोत्र मेलववानी जरुर छे ते मेलवी ४२ ग्रहण करवी, अने तेना ७ मा पारिग्राफमां बीजी लीटीमां १९ प्रकृति करी छे त्यां उंच गोत्र मेलवी २० करवा योग्य छे. सबब के प्रथम एकेंद्रियने उत्कृष्ट स्थितिबंध कहेवाय छे तेमां उंच गोत्र पण एकेंद्रियने पण बंधाय छे. कदाच आमां कोइने शंका थाय के बे प्रकृति वधे तेनुं समाधान एवुं छे के कृष्ण वर्ण अने तीक्त रस बे वखत ग्रहण करेलुं जणाय छे ते बदल एक वखत गणीए तो कुल संख्यामां वांधो आवशे नहीं. एमा पारिग्राफनी १० मी पंक्तिमां कोडाकोडी शब्द रद करवा योग्य छे.

२९ गाथा ४० पारिग्राफ १ लामां अंतरमुहूर्त कर्या छे त्यां अंतर शब्द काढी नाखवो अने २६ ने ठेकाणे ३६ समजवा.

३० गाथा ४४ पारिग्राफ पहेलामां देवलोकनी हकीकतमां त्रीजा ए शब्द वधारी चोथा आदि जोडी देवुं तथा पारिग्राफ बीजानी ७ मी पंक्तिमां नरकद्धिकना बदले नरद्धिक (मनुष्य द्धिक) जोइए.

३१ गाथा ४६ पारिग्राफ ४ सातमी पंक्तिमां प्रथम अनुत्कृष्ट शब्द बदल उत्कृष्ट शब्द जोइए अने तेज पंक्तिमां उत्कृष्ट बदल अनुत्कृष्ट जोइए अने ८ मी पंक्तिमां पण प्रथम अनुत्कृष्ट बदल उत्कृष्ट जोइए.

३२ गाथा ४९ पारिग्राफ बीजामां २ जी पंक्तिमां असंख्यातमें न्नागे होय, न्नागे शब्द पछी हीन शब्द जोडी देवो.

३३ गाथा ५१ पारिग्राफ त्रीजामां छेल्लीनी अगाउनी लीटीमां कषायनी मंदताए उत्कृष्ट अने कषायनी तीव्रताए मंद ते ठेकाणे कषायनी तीव्रताए उत्कृष्ट अने कषायनी मंदताए मंद एम समजवा योग्य छे.

३४ गाथा ५२ चोथा पारिग्राफमां चोथी पंक्तिमां तेणे करी सहित जे पछी जीव शब्द वधारवाथी समजवुं सुगम पडे तेम छे.

३५ गाथा ५६ पारिग्राफ त्रीजामां त्रीजी लाइनमां देशविरति लइ ३ पल्योपम

आयुए युगलियामां जाय एम छे ते वदले सीधो चार पल्योपम आयुए वैमानिक देव थाय एम जणाय छे, कारण के देशविरति युगलियां थाय ते बराबर नथी.

३६ गाथा ५७ मनुष्यजव सप्तक तथा कोइ ठेकाणे ७ जव गणेल छे ते बाबतमां पांच जव छे, पण ७ थताज नथी; कदाच देवताना पांच जव कर्या पछीनो मनुष्यजव गणीए तो ६ थाय, सात तो कोइ रीते मली शकता नथी.

३७ गाथा ६० पारिग्राफ पहेलामां देशविरति लइ युगलिया थवानुं व्याजबी लागतुं नथी, पण पूर्वोक्त रीति अनुसार ४ पल्योपम आयुए देव थाय.

३८ गाथा ६३ पारिग्राफ वीजामां छेवटनी दोढेक पंक्तिमां छे के शुज प्रकृतिनी रसापवर्तना शुज परिणामे होय अने अशुज प्रकृतिनी रसापवर्तना अशुज परिणामे होय ए विरुद्ध छे तेने वदले शुज प्रकृतिनी रसापवर्तना अशुज परिणामे होय अने अशुज प्रकृतिनी रसापवर्तना शुज परिणामे होय एम जोइए. तथा ४ था पारिग्राफनी पांचमी पंक्तिमां रस वंधाय एम छे त्यां पछी एम समजवुं के मंद कषायोदये शुजनो रस अने तीव्र कषायोदये अशुजनो रस वंधाय. तथा पारिग्राफ पांचमानी त्रीजी पंक्तिमां ते मध्ये शब्द छे पछी तेमां पण पुण्यनो चोठाणीयो पण एटलो अक्षरो वधारवा जरुर छे. पारिग्राफ ६ ठानी छठी पंक्तिमां संज्वलन पछी अने शब्द जोडी संज्वलन अने प्रत्याख्यानीय एम करी पछी अप्रत्याख्यानीय पछी अनंतानुवंधीय एम त्रण विजाग समजवा. केमके शुजनो एकठाणीयो रस वंधातो नथी.

३९ गाथा ६५ पारिग्राफ पहेलामां १० मी पंक्तिमां सेलडीनो रस काढतां एकठाणियो अर्ध शेर विगेरे शब्दो वदल शेलडीनो सहेजनो एकठाणीयो रस छे अने तेने कढतां अर्ध शेर एम शब्दो करवा योग्य छे; अने तेमां काढता शब्दने ठेकाणे कढता शब्द जोइए.

४० गाथा ६८ पारिग्राफ ४ थानी पहेली पंक्तिमां दर्शनावरणीय ए पछी अशातावेदनीय जोडी देवी अने वली आगल जतां प्रथम संघयण विनाने वदले प्रथम अने छेल्ला विना मध्यना ४ संघयण जोइए.

४१ गाथा ७४ पारिग्राफ वीजामां त्रीजी पंक्तिमां क्षपकना दशमा गुणठाणाना अंत समये पामीए एम छे त्यां क्षपक वदल उपशम शब्द जोइए. उपशम विना पडवुं संजवतुं नथी अने पड्या विना सादिपणुं केम घटे?

४२ गाथा ७५ तेजसू अने जाषा संवंधी तथा जाषा अने श्वास संवंधी अने मन अने कार्मण संवंधी हकीकतमां वेहु शरीरने अग्रहण योग्य छे, त्यां शरीर शब्द लागु पडतो नथी. वन्ने जोडनां शरीर होय तो ठीक, पण तेम नथी.

॥ श्री ॥

प्रकरणरत्नाकरनिध पुस्तकना चोथा भाग मांहेला समस्त ग्रंथोनी स्थूल विषयानुक्रमणिका प्रारंभः

॥ श्री ॥

॥ अथ इंद्रियपराजयशतक प्रारंभः ॥

सुच्चिअ सूरो सोचेव पंभिउं तं पसंसिमो निच्चं ॥ इंदिय चोरेहिंसया, न लुंटिअं जस्स चरणधणं ॥ १ ॥ इंदिय चवल तुरंगो, डुग्गइ म ग्गाणु धाविरे निच्चं ॥ नाविअ नवस्सरूवो रुंभइजिणवयणरस्सीहिं ॥ २ ॥

व्याख्या– तेहज सूरो के० शूर, तेहज पंडिउं के० पंडित, तं के० तेनेज, प्रसंसिमो निच्चं के० निरंतर हुं प्रशंसु बुं, के, जेहनुं सया के० सदा, इंदियचोरे के० इंडिउंरूप चोरोए, चरणधणं के० चारित्ररूपी धन नथी लुंट्युं ॥ १ ॥ इंदियचवलतुरंगो के० इंडियोरूप जे चपल घोडाउं बे, ते डुग्गइ के० डुर्गतिना, मग्गाणु के० मार्गे, निच्चं के० निरंतर, धाविरे के० दोडवानुं करे बे, तेने नवस्सरूवो के० संसार स्वरूपने जेणे नावि के० नाव्यो बे, ते प्राणी जिणवयणरस्सीहिं के० श्रीवीतरागनां वचनरूप रस्सीहिं के० दोरडीए करीने रुंजइ के० रुंधे बे. २

इंदिय धुत्ताणमहो तिलतुस मित्तंपि देसु मा पसरं ॥ जइ दिन्नो तो नीउं जब्रखणो वरिस कोडिसमो ॥ ३ ॥ अजि इंदिएहि चरणं, कठं वघुणेहिं किरइ असारं ॥ तो धम्मब्रिहिदढं, जइ अवं इंदिय जयंमि ॥ ४ ॥

व्याख्या– अहो उत्तमजन ! इंदियधुत्ताणं के० इंडियरूप धूर्तने, तिलतुसमित्तंपि के० तिलना बोतरा जेटलुं पण प्रसरं के० पसरवा, देसुमा के० देइश नही. जइदिन्नो के० जो पसरवा दीधो तो नीउं के० लीधुं. शुं लीधुं ? ते कहेबे, जब के० ज्यां खणो के० क्षणमात्रमां पण वरिसकोडीसमो के० वरसनी कोडी समान डुःखमय बे, तेवुं डुःख लीधुं. ॥ ३ ॥ जेणे इंडिउं जीती नथी तेनुं चारित्र, कठं विघुणेहिं कीरइ असारं–कठविघुणेहिं के० काष्टमां रहेनारा कीडाए जेम काष्टने करडीने असारं के० असार कीरइ के० कर्युं. एवुं असार जाणवुं. ए माटे धमब्रि के० धर्मना अर्थि जने इंदिजयंमि के० इंडिउं जीतवाने माटे दढ जइअव्वं के० दृढ यत्न करवो. ॥ ४ ॥

जह कागिणी इहेउं, कोडिं रयणाणहारए कोइ ॥ तह तुब विसय गिद्धा जीवाहारंति सिद्धिसुहं ॥ ५ ॥ तिलमित्तं विसयसुहं डुहं च गिरिरायसिंगतुंगयरं ॥ नव कोडीहिं न निठइ जंजाणसुतंकरिद्यासु ॥ ६ ॥

व्याख्या—जह के० जेम कोइ के० कोइएक कागिणी के० कांगणीने हेउं के० हेतु एटले अर्थे कोमिरयणाणहारए के० कोडिरत्नने हारेछे; तह के० तेम तुछ के० नीच एवा विसयगिद्धा के० विषयमां लोलुप थएला जीवा के० जीवो छे ते पोताना सिद्धिसुहं के० मोक्षसुखने हारंति के० हारीजायछे. ॥ ५ ॥ तिलमित्तं विसयसुहं के० तिलमात्र पण विषयसुख, ते डुहंच गिरिरायसिंगतुंगयरं के० डुःखरूप गिरिराय के० पर्वत—तेना तुंगयरं के० उंचां एवां सिंग के० शिखर छे, एवुं जाणवुं—अर्थात् थोडुं पण विषयसुख छे ते महाडुःखनुं हेतु जाणवुं. ए विषयसुखने माटे नवकोडीहिं के० नवनी कोडिए डुःख नोगवतां पण न निठइ के० न निवर्ते. एवुं छे, माटे जं के० जेम ध्यानमां आवे तं के० तेम करिज्जासु के० करजे ॥ ६ ॥

भुंजंता महुरा विवाग विरसा किंपागतुल्ला इमे ॥ कच्छकंडुअणंव डुःक्क जणया दाविंति बुध्दिसुहे ॥ मझ्झण्हे मयतिण्हिअव्व सययं मिछाभि संधिप्पया ॥ भुत्तादिंत्ति कुजम्म जोणिगहणं नोगा महावेरिणो ॥ ७ ॥

व्याख्या—नोग केवा छे ? ते कहे छे. भुंजंता के० नोगवतां थका महुरा के० मधुरा पण विवाग के० परिणामे—अथवा विपाके किंपाकतुल्लाइमे के० किंपाकवृक्षतुल्य विरस के० निरस छे, वली कच्छकंडुअणं के० खसनुं जे खणवुं—ते खणतां तो सारुं लागे, पण परिणामे महा डुःख थाय. तेम ए सुख नोगवे छे, ते पण डुक्कजणया के० ते खसना खणवा सरखां डुःखनां उपजावणहार एवां बुद्धिसुहं के० बुद्धिसुखने दाविंति के० दे छे, अने मझ्झण्हे के० मज्जन करतां थकां अर्थात् नोगमां तल्लीन होतां थकां मयतिण्हिअव्व के० मृगतृष्णा जे झांझवां तेनी परे सययं के० निरंतर मिछाभिसंधिप्पया के० खोटा अभिप्रायना देनारा छे; अने भुत्ता के० नोगव्या थका, कुजम्मजोणिगहणं के० कुजन्मनी योनिनुं जे ग्रहण, तेने दिंति के० दे छे. ए माटे नोगो महावेरिणो के० नोग जे विषयादिक सुख ते महावेरी छे, एम जाणवुं. ॥ ७ ॥

सक्का अग्गी निवारेउं वारिणो जलिउ विहु ॥ सव्वोदहि जलेणावि कामग्गि डुन्निवारउ ॥ ८ ॥ विसमिव मुहंमि महुरा परिणाम निकाम दारुणा विसया ॥ कालमणंतं भुत्ता अज्जवि मुत्तं न किं जुत्त ॥ ए ॥

व्याख्या— जलिउविहु के० घणोज लागेलो एवो जे अग्गी के० अग्नि, तेने वारिणो के० पाणीए करीने निवारिउसक्का के० निवारण करी शकीए; परंतु कामग्गी के० कामाग्नि जे छे ते, सव्वोदहिजलेणावि के० सर्व समुड्रोना पाणीए करी पण डुन्निवारउ के० निवारण करवो महा दोहलो छे.॥ ८ ॥ हे मूढ ! आ संसारना नोग विषय छे ते

मुहंमि के० प्रथम आद्यमां महुरा के० मधुरा बे, पण परिणाम के० अंते विसमिव के० विषनी परे निकाम के० अत्यंत असार अने दारुणा के० महा नयंकर एवा बे. तं के० तें, कालमणंतंजुत्ता के० अनंतकाल यावत् नोगव्या, तो पण अज्ज के० हजी नवीमुत्तं के० नथी त्याग करतो ? किंजुत्त के० ए विषयसुखमां केम युक्त थइ रह्यो बे ? ॥ ए ॥

विषयरसासवमत्तो जुत्ताजुत्तं न जाणई जीवो ॥ फूरइ कलुणंपबा
पत्तो नरयं महाघोरं ॥ १० ॥ जह निंबडुम्मपत्तोकीडो कडुअंपि म
न्नए महुरं ॥ तह सिद्धिसुहपरुक्का संसारडुहं सुहं विंति ॥ ११ ॥

व्याख्या– ए जीव, विषयरसासवमत्तो के० विषयरसरूप आसव एटले मदिराए करी मदोन्मत्त होतो थको जुत्ताजुत्त के० युक्तायुक्त एटले योग्य अने अयोग्यने नजाणई के० नथी जाणतो; पण पबा के० पठी ज्यारे कलुणं के० महाडुःख नय एवा महाघोरं के० अतिशय नयंकर नरयं के० नरकने पत्तो के० पाम्यो, त्यारे फूरइ के० फूरेबे, अर्थात् पश्चात्ताप करे बे. ॥ १० ॥ जह के० जेम, निंबडुम्मपत्तो के० लींबमाना वृक्षनुं पांदडुं ते कडुअंपि के० कडवुं बे तो पण कीमो के० ते पांदडामां रहेनारो कीडो महुरं के० मधुर एवुं मन्नए के० माने बे; तह के० तेम ए जीव सिद्धिसुहंपरुक्का के० मोक्षसुखथी परोक्ष जे संसारडुहं के० संसारनां डुःख तेने सुहंविंति के० सुख तरिके जाणे बे. ॥ ११ ॥

अथिराण चंचलाणय खणमित्त सुहंकराण पावाणं ॥ डुग्गइ निबंध
णाणं विरमसु एआण नोगाणं ॥ १२ ॥ पतायकामनोगा सुरेसु अ-
सुरेसु तहय मणुएसु ॥ नयजीवतुप्रतित्ती जलणस्सवकठनियरेण ॥ १३ ॥

व्याख्या–रे अजाण जीव ! तुं, अथिराण के० अस्थिर, अने चंचलाणय के० चपल एवा खणमित्त के० क्षणमात्र सुहं के० सुखने कराण के० करनारा एवा, अने पावाणं के० महापापरूप तथा डुग्गइ के० डुर्गतिए निबंधणाणं के० बंधन थवाना हेतुरूप जे नोगाणं के० नोग, तेथी विरमसु के० विरम–पाबो उसर ? ॥ १२ ॥ सुरेसु के० देवताउनेविषे, असुरेसु के० असुरदेवतानेविषे, तेमज मणुएसु के० मनुष्यनेविषे हे जीव ! तुं कामनोग के० कामना नोग जे स्त्री विषयादिक सुख ते पत्ता के० पाम्यो; तोपण जेम जलण के० अग्नि कठनियरेण के० काष्टोना समूहे पण तृप्ति पामतो नथी, तेम नयजीव तुप्रतित्ती के० हे जीव ! तने पण तृप्ति थती नथी. ॥ १३ ॥

जहाय किंपागफला मणोरमा रसेणवन्नेणय नुंजमाणा ॥ ते खुद्दए जी-
विय पच्चमाणा एउंवमा कामगुणा विवागे ॥ १४ ॥ सव्वंविलविअं
गीअं सव्वंनट्टंविडंबणा॥ सव्वेआनरणाजारा सव्वेकामाउहावहा ॥१५॥

व्याख्या—जहाय के० जेम किंपाग के० किंपाकनामक वृक्षनां फला के० फल ते मणोरमा के० मनोहर, रसेण के० रसेकरी परिपूर्ण, वन्नेन के० वर्णेकरी रूमां पण ते नुंजमाणा के० खाधां थकां अने पच्चमाणा के० पच्यां थकां जीविय के० जीवितव्यने खुद्दय के० खुटाडे. एउंवमा के० ए किंपाकनामक वृक्षना फलनीज उपमा, कामगुणाविवागे के० कामना गुणनो जे विपाक—तेनेविषे जाणवी. अर्थात् कामगुण विपाक छे ते देखतां मनोहर, रसेकरी परिपूर्ण अने बाह्यरंगेकरी रुडा छे, पण तेउनो परिणाम महा दुःखदायक छे.॥ १४ ॥ संसारमां गीअं के० जे गीत छे ते सव्वं के० सर्व विलविअं के० विलापतुल्य जाणवां, सव्वं के० सर्व, नट्ट के० नाटक ते विडंबणा के० विटंबना जेवा जाणवां, सव्वे के० सर्व आजरणा के० जे आजरण ते जारा के० जाररूप एवां जाणवां, अने सव्वे के० सर्व कामा के० काम ते दुहावहा के० दुःखदाइ जाणवा.१५

देविंद चक्कवट्टित्तणाइ रज्जाइं उत्तमा नोगा ॥ पत्ता अणंतखुत्तो नय हं
तत्तिं गउत्तेहिं ॥ १६ ॥ संसारचक्कवाले सव्वेविय पुग्गलामए बहुसो॥
आहारिआय परिणामिआय नयतेसु तित्तोहं ॥ १७ ॥

व्याख्या—रे जीव! देविंद के० इंद्र, चक्कवट्टित्तणाइं के० चक्रवर्तित्वादिक, रज्जाइं के० राज्य, अने उत्तमनोगा के० उत्तम प्रकारना नोग एटले विषयादिसुख, ते तुं अणंतखुत्तो के० अनंत वार पत्तो के० पाम्यो, तोपण तेहिं के० तेउए करीने न यहंतत्तिं के० तृप्तिने पाम्यो नही ॥ १६ ॥ अहो मए के० में, संसारचक्कवाले के० संसाररूप चक्रवालनेविषे सव्वेविय के० सघलाए पुग्गला के० पुद्गलोने घणीवार आहारिआय परिणामिआय के० आहारिया एटले खाधा ने आहारपणे परिणमाव्या खरा, पण तेसु के० तेनेविषे तित्तोहं के० हुं तृप्ति नय के० पाम्यो नही ॥ १७॥

उवलेवो होइ नोगेसु अनोगी नोवलिप्पई ॥ नोगी नमइ संसारे
अनोगी विप्पमुच्चई ॥ १८ ॥ अल्लो सुक्कोअ दो बूढा गोलया मट्टि
आमया ॥ दोविआवडिआकूडे जो अल्लो तब लग्गई ॥ १९ ॥

व्याख्या—नोगीपुरुषने नोगेसु के० नोगनेविषे उवलेवो के० लपटावुं ते होइ के० थाय छे, अने अनोगी के० वांछनारहित एवा पुरुषो नोवलिप्पई के० न लपेटाय, नोगी नमेइ संसारे के० आ संसारनेविषे नोगी होय ते नमे छे, अनोगीविप्पमुच्चई के०

अने अज्ञोगी पुरुष संसारथी मुक्त थाय छे. ॥ १८ ॥ अल्लो के० लीलो अने सुक्को के० सूको एवा दो के० बे मट्टिआमया के० माटीमय गोलया के० गोला छे, ते बेय गोला जींतने विषे आवडिआ के० अफाल्या, तेमांथी जो के० जे अल्लो के० लीलो गोला हतो ते तत्र के० जींतनेविषे लग्गइ के० लागी रह्यो. ॥ १९ ॥

एवं लगंति डुम्मेहा जे नरा कामलालसा ॥ विरत्तोउ न लग्गंति ज-
हा सुक्के अगोलए ॥ २० ॥ तणकठेहिव अग्गी लवणसमुद्दो नईस-
हस्सेहिं ॥ न इमो जीवो सक्को तिपेउं कामजोगेहिं ॥ २१ ॥

व्याख्या—एवं के० ए प्रमाणे लगंति के० लागेछे. डुम्मेहा के० डुर्बुद्धि एवा जे नरा के० पुरुष, कामलालसा के० कामलंपट. एटले जे कामलंपट एवा डुर्बुद्धि पुरुषो छे, तेउं आ संसारनेविषे जींतने विषे लीला गोलानी पेरे लागी रहेछे, अने जे विरत्तो के० संसारथी विरम्यो, ते जेम सूको गोलो जींतने विषे न चोटे—न लागे तेम न लग्गंति के० नथी लागतो ॥ २० ॥ जेम तणकठेहिव के० जेम तृणकाष्ठे करीने अग्गी के० अग्नि तृप्त थतो नथी, अने नदीना सहस्रोएकरी जेम लवण समुद्र तृप्त थतो नथी, तेम कामजोगे करीने आ जीव पण तृप्त थवाने शक्तिवंत थतो नथी. ॥ २१ ॥

जुत्तूणवि जोगसुहं सुरनर खयरेसु पुण पमाएणं ॥ पिज्जइ नरएसु जेर
व कलकलए तउतंव पाणाइं ॥ २२ ॥ को लोजेण न निहउं कस्स न रम-
णीहिं जोलिअं हिअयं ॥ को मच्चुणा न गहिउं को गिध्धोनेव विसएहिं ॥ २३

व्याख्या— जीव जोगसुहं के० जोगनां जे सुख, सुर के० ते देवता, नर के० मनुष्य अने खयर के० खेचरनेविषे जुत्तूणंवि के० जोगवीने पण पुण के० वली, पमाएणं के० प्रमादेकरीने नरएसु के० नरकनेविषे जेरव के० जयंकर एवा कलकलए के० अग्निए-करी तप्त थएला तंवपाणाइं के० त्रांवाना पानने पिज्जइ के० पीएछे. ॥ २२ ॥ को के० कोण पुरुष, लोजेण के० लोजे न निहउं के० न निहत एटले नथी हणायो ? अने को के० कोण पुरुषना हिअयं के० हृदयने रमणी के० स्त्रीए नजोलियं के० नथी जो-लव्युं ? अने को के० कोण पुरुषने मच्चुणा के० मृत्युए नगहिउं के० नथी ग्रह्यो ? अने को के० कोण पुरुष, विसएहिं के० विषयोए करी नेवगिद्धो के० नथी गृद्ध थयो? २३

खणमित्त सुक्खा बहुकाल डुक्खा ॥ पगाम डुक्खा अनिकाम सुक्खा ॥ सं-
सार मुक्खस्स विपक्ख जूआ ॥ खाणी अणछाण उ कामजोगा
॥ २४ ॥ सव्व गहाणं पजवो महागहो सव्व दोसपायट्टि ॥ कामग्गहो डु-
रप्पा जेणजितूअं जगं सव्वं ॥ २५ ॥

व्याख्या—आ संसारनेविषे खणमित्त के० क्षणमात्र सुक्खा के० सुख छे, अने दुःक्खा के० दुःख तो बहुकाल के० घणाकाल सुधी छे. ते वली पगामदुक्खा के० अतिशय दुःख छे; अने अनिकामसुक्खा के० अतिशय तोछकुं सुख छे. एमाटे संसार मुक्खस्स विपक्खभूआ के० संसारने मूकवो अने तेथी विपक्षभूत थवुं अने ए कामभोगा के० काम विषयादिकना जे भोगो छे ते, अणछाणउ के० अनर्थनी खाणी के० खाण छे. ॥ २४ ॥ जेण के० जेणे जगंसव्वं के० सर्वजगत्‌ने जितूअं के० भेद्युं संताप्युं, एवो दुरप्पा के० दुरात्मा कामग्गहो के० कामरूपी ग्रह, ते सव्वग्गहाणं के० सर्व ग्रहोने पभवो के० उपजावानुं मूल कारण छे, अने सव्वदोसपायट्टी के० सर्व दोषोनो प्रगट करनार, एवो महागहो के० महोटो ग्रह जाणवो. ॥ २५ ॥

जह कच्छुल्लोकच्छुं कंडुअमणो दुहं मुणइ सुक्खं ॥ मोहाउरा मणुस्सा तह कामदुहं सुहंबिंति ॥ २६ ॥ सल्लंकामा विसंकामा कामा आसीविसोवमा ॥ कामेपछेयमाणा अकामा जंति दुग्गइं ॥ २७ ॥

व्याख्या—जह के० जेम, कच्छुल्लोकच्छुंकंडुअमाणो के० खसनो धणी खसने खणतो थको, जो के परिणामे दुहं के० दुःख भोगवे छे, तोपण तेने सुहंमुणइ के० सुख मानेछे; तह के० तेम मोहाउरा के० मोहेकरी आतुर एटले पीडित एवा मणुस्सा के० मनुष्यो कामदुहं के० कामभोगादिकना विषयदुःखने सुहंबिंति के० सुखकरी जाणेछे. ॥ २६ ॥ कामा के० काम छे ते सल्लं के० सालरूप छे, विसं के० विषरूप छे अने आसीविसोवमा के० सर्पनी दाढमां जे विष छे तेनी उपमाए छे. कामेपछेयमाणा के० ए कामनी मात्र प्रार्थना करतां अने अकामा के० अणभोगव्ये थके पण जीव दुग्गइं के० दुर्गतिए जंति के० जाय. ॥ २७ ॥

विसए अवइक्खंता पडंति संसारसायरे घोरे ॥ वीसएसु निराविक्खा तरंति संसार कांतारे ॥ २८ ॥ बलिया अवइक्खंता निरावइक्खा गया अविग्घेणं ॥ तम्हापवयणसारे निरावइक्खेण होअव्वं ॥२९॥

व्याख्या—विसए अवइक्खंता के० विषयनी अपेक्षा—प्रतिबंध करतां जीव संसार सायरेघोरे के० संसाररूपी महा भयंकर एवा समुद्रनेविषे पडंति के० पडे छे, अने विसएसु निराविक्खा के० विषयनेविषे निरपेक्ष होतां थकां संसारकांतारे के० संसाररूपी अरण्यने तरंति के० तरे छे. ॥ २८ ॥ बलिया के बलवंत एवा विषयनी अवइक्खंता के० अपेक्षाथी जे निरावइक्खा के० निरपेक्ष थया, ते अविग्घेणं के० अविघ्न-

पणे गया के० मोक्षे गया. तम्हा के० ते माटे पवयणसारे के० प्रवचननुं सार जे चारित्र–तेहनेविषे निरावरक्केणहोअव्वं के० निरपेक्ष थवुं. ॥ २ए ॥

विसयाविक्खो निवडइ निरविक्खो तरइ डुत्तर नवोहं ॥ देवीदीवसमागय नाउअ जुअलेण दिठंतो ॥ ३० ॥ जंअइ तिक्खंडुक्खं जंच सुहं उत्तमं तिलोअंमि ॥ तंजाणसु विसयाणं वुढ्ढिक्खय हेउअंसव्वं ॥ ३१ ॥

व्याख्या–विसया विक्खो के० विषयनी अपेक्षा धरतो जीव निवडइ के० संसारनेविषे पडे छे, अने जे संसारथी निरपेक्ष छे ते डुत्तर के० डुस्तर एवो आ जे नव के० संसार तेने तरइ के० तरे छे. जेम देवीना द्वीपनेविषे समागत के० आवेला एवा नाउअजुअलेण के० भ्राता एटले नाइनुं युगल. अर्थात् वे नाइर्उ तेना दिठंतो के० दृष्टांते जाणवुं. एटले वे नाइमांथी एक नाइए देवीना सन्मुख किंचित् जायुं, तेथी ते समुद्रमां जइ पड्यो अने वीजो नाइ निरपेक्ष रह्यो, तो समुद्र पार उतर्यो. ए कथा ज्ञाताजीमां छे, त्यांथी जाणवी. ॥ ३० ॥ जं के० जे अइ के० अतिशय तिक्खंडुक्खं के० तीक्ष्णडुःख अने जे वली तिलोअंमि के० त्रैलोक्यनेविषे उत्तमंसुहं के० उत्तम प्रकारनां सुख छे, तं के० ते सव्वं के० सर्व, विषयाणं के० विषयनी जे वुढ्ढिक्खय के० वृद्धि अने क्षय एटले हाणी तेनां हेउअं के० हेतु छे. एम हे जीव,! तुं जाणसु के० जाणजे. ॥ ३१ ॥

इंदिय विसय पसत्ती पडंति संसारसायरे जीवा ॥ पक्खिव्व छिन्नपंखा सुसीलगुणपेहुणविहिणा ॥ ३२ ॥ नलहइजहा लिहंतो मुहिल्लियं अंठिअं जहा सुणर्उ ॥ सोसइ तालुअरसिअं विविहंतोमन्नए सुक्खं ॥ ३३ ॥

व्याख्या–इंदियविसयपसत्ती के० इंद्रियोना विसयोने विषे विशेष करी आसक्त एवो जीव, पक्खिव्वछिन्नपंक्खा के० जेनी पांख छेदाइ छे एवो पक्षी जेम आकाशथी पृथ्वी उपर जइ पडे, तेम सुसीलगुणपेहुणविहिणा के० सुशील गुणरूपी पांखोविना जीव, संसार सायरे के० संसार सागरने विषे पडंति के० पडे छे. ॥ ३२ ॥ जह के० जेम सुणर्उ के० श्वान मुहिल्लियंअंठिअं के० महोटुं हाडकुं लिहंतो के० चाटतां थकां नलहइ के० नथी जाणतुं, के तालुअरसिअं के० पोताना तालवानो रस शोषे छे!! ए श्वान पोतानाज तालवानो रस चाटे छे, तो पण ते चाटतां थकां विविहंतो के० विविध प्रकारनां सुखं के० सुखने मन्नए के० माने छे. ॥ ३३ ॥

मिहिलाणकायसेवी न लहइ किंचिवि सुहं तहा पुरिसो ॥ सो मन्नए वरार्उ सयकाय परिस्समं सुक्खं ॥ ३४ ॥ सुठ्ठुविमग्गिज्जंतो कबवि कयलीइ नत्थि जह सारो ॥ इंदिय विसएसु तहा नत्थिसुहं सुठ्ठुविगविठं ॥ ३५ ॥

व्याख्या—तेम महिलाणकायसेवी के० स्त्रीनी कायानो सेवणहार पुरुष ते किंचि के० कांइ पण सुहं के० सुखने न लहइ के० नथी लहेतो; परंतु ते वराउ के० बापडो रांक सयकाय के० पोतानी कायाना परिस्समं के० परिश्रमने सुरकंमन्नए के० सुखरूप माने छे. ॥ ३४ ॥ सुठुविमग्गिज्झंतो के० अतिशय अविलोक्युं तो पण कहवि के० कहींए पण कयलीइ के० केलिनेविषे जह के० जेम सारो के० सार नत्थि के० नथी, तहा के० तेमज इंदियविसएसु के० इंद्रिउंना विषयोने विषे पण सुहं के० सुख ते सुठुवि गविठं के० अतिशे शुष्टु जोइतुं नत्थि के० नथी. ॥ ३५ ॥

सिंगारतरंगाए विलासवेलाइ जुव्वणजलाए॥ केके जयंमि पुरिसा नारीनईए न बुड्डंती ॥३६॥ सोअसरी डुरिअदरी कवडकुडीमहिलियाकिलेसकरी ॥ वइरविरोयणअरणी डुक्खखाणीसुक्खपडिवक्खा ॥ ३७ ॥

व्याख्या—सिंगारतरंगाए के० शृंगाररूप जेमां तरंग के० कल्लोलो छे, अने विलास वेलाइ के० विलासरूप जेमां जलभ्रमर छे, अने जुव्वण जलाए के० यौवनरूप जेमां जल छे, एवी नारीनईए के० नारीरूप नदीने विषे न बुड्डंति के० नथी बूडता, एवा जयंमि के० जगत्‌ने विषे केके के० कोण कोण पुरिसा के० पुरुष छे ? अर्थात् नारीरूप नदीने विषे नथी बूड्यो एवो कोइ पण पुरुष जगत्‌मां नथी. ॥ ३६ ॥ सोअसरी के० शोकरूप नदी एवी, डुरिअ के० कपट, तेनी दरी के० गुफा एवी, कवड के० कपटतानी कुडी के० कुंडी एवी, किलेसकरी के० क्लेशनी करनारी एवी, वइर के० वैर ते रूप विरोयण के० विश्वानर एटले अग्नि, तेने उपजाववा माटे अरणी के० अरणीना काष्ठ सरखी, एवी महिलीया के० स्त्री छे, ते डुक्खखाणी के० दुःखनी खाण, अने सुक्खपडिवक्खा के० सुखथी उपरांठी छे. ॥ ३७ ॥

अमुणिअमणपरिकम्मो सम्मं को नाम नासिउं तरइ ॥ वम्महसरपसरोहे दिठिछोहे मयछीणं ॥३८॥ परिहरसु तउतासिं दिठिंदिठीविसस्सव अहिस्स ॥ जं रमणि नयणबाणा चरित्तपाणे विणासंति॥३९॥

व्याख्या— अमुणिअ मणपरिकम्मो के० नथी जाण्युं मननुं पराक्रम जेणे एवो को के० कोणपुरुष मयछीणं के० मृगाक्षिना दिठिछोहे के० दृष्टिक्षोभे करी वम्महसर के० कंदर्पनां जे बाण, पसरोहे के० पसरे; तेनाथी नासिउं तरइ के० नासवाने समर्थ थाय? अर्थात् कोइ समर्थ न थाय. ॥ ३८ ॥ एमाटे हे जीव ! अहिस्स के० सर्पनी विसस्सवदिठि के० विषमय दृष्टि तेवी जेनी विषयदृष्टि छे, अने जं के० जे र-

मणि नयणवाणा के० स्त्रीनां नयनरूपी बाणो चरित्त के० चारित्ररूप पाणे के० प्राणने विणासंति के० नाश पमाडे डे, तेवी स्त्रीने परिहर के० परित्याग कर. ॥ ३ए ॥

सिद्धंत जलहिपारंगउविविजिइंदिउविसूरोवि ॥ दढचित्तोवि बलिज्जइ जुवइ पिसाईहिं खुड्डाहिं ॥४०॥ मणय नवणीय विलउ जह जायइ जलणसंनिहाणंमि ॥ तह रमणिसंनिहाणे विद्दवइ मणो मुणीणंपि ॥४१॥

व्याख्या– दढचित्तो के० दृढचित्त वालो एवो विसुरोवि के० विशेषे करी शूरो पुरुष जे सिद्धंतजलहिपारंगउ के० सिद्धांतसमुद्रने विशेषे करीने पार पहोंचेलो एवो अने विजिइंदिउ के० इंद्रिउने जेणे जीती होय तेहने पण जुवइ के० जुवतिरूप पिसाईहिंखुड्डाहिं के० क्षुद्रणी एवी पिशाचणी बलिज्जइ के० बले बे. ॥ ४० ॥ जह के० जेम जलण के० अग्नि– तेना संनिहाणंमि के० सन्निध एटले समीपजागनेविषे मणय के० मीण अने नवणीय के० नवनीत एटले माखण, विलउजायइ के० उगली जाय बे; तह के० तेम रमणिसंनिहाणे के० स्त्रीना सन्निधे एटले समीपजागे मुणीणंपि के० मुनिश्वरनुं पण मणो के० मन विद्दवइ के० विशेषे करी द्रवित थाय डे. एटले मन उगली जाय डे. ॥ ४१ ॥

नीअंगमाहिं सुपउराहिं उप्पिछमंथरगईहिं ॥ महिलाहिं निनग्गाइव गिरवरगुरुआ विभिज्जंति ॥४२॥ विसयजलं मोहकलं विलासविब्बोअजलयराइत्तं ॥ मयमयरंउत्तिन्ना तारुणमहन्नवं धीरा ॥ ४३ ॥

व्याख्या–नीअंगमाहिं के० नीची गतीए डे, तेमाटे सुपउराहिं के० पाणीसहित एवी, अने मंथरगईहिं के० मंथर गतिए डे माटे उप्पिछ के जोवा योग्य एवी, महिलाहिं के० स्त्री ते निमग्गाइव के० नदीनीपरे गिरिवरगुरुआ के० मेरूपर्वत सरखा स्थिरमनवालाउने पण विभिज्जंति के० विशेषे करी नेदे डे. ॥ ४२ ॥ विसयजलं के० विषयरूप ते जल, मोहकलं के० मोहरूप कलजोग, अने विलास विब्बोअजलयराइत्तं के० हावजावरूपीआ जलचर जीवो तेणे आकीर्ण एटले जरेलो एवो अने मय के० मद– ते रूप मयरं के० मगर मछवालो एवो तारुणमहन्नवं के० तारुण एटले यौवनावस्थारूप महार्णव एटले महासमुद्रने धीरा के० जे धीरपुरुष ते उत्तिन्ना के० उतरेडे. अर्थात् एवा समुद्रने तरी पार उतरेडे. ॥ ४३ ॥

जइवि परिचत्तसंगो तव तणुअंगो तहावि परिवडइ ॥ मिहिला संसग्गीए कोसाजवणू सिमूणिवा ॥ ४४ ॥ सव्वग्गंथविमुक्को सीईभूउपसंतिचित्तोअ ॥ जं पावइ मूत्तिसुहं न चक्कवट्टीवि तं लहइ ॥४५॥

व्याख्या—जइवि के० यद्यपि परिचत्तसंगो के० समस्त प्रकारे बाह्य कुटुंबादिकना संगने परित्याग कस्यो ले जेणे अने तव के० तपेकरी तणुअंगो के० डुवलुं अंग जेणे कस्युंछे; तहावी के० तोपण मिहिलासंसग्गीए के० महिला जे स्त्री, तेना संसर्गे परि-वरूइ के० संसारमांहे पडेछे. कोनी पेरे ? तो के—कोसा के० वेश्या, तेहना भुवनने-विषे निवास करनार एवा जे सिंहगुफावासी मुनिवर तेनी पेठे जाणीलेवुं ॥४४॥ सव्व-ग्गंथ के० सर्व ग्रंथथी विमुक्को के० विमुक्त, अर्थात् संसारना सर्व बंधनथी रहित ए-वो, अने जे चित्तोअ के० चित्तनेविषे ऊपसंति के० प्रशांतता पाम्यो अने जं के० जे पावइमुत्तिसुहं के० मोक्षनुं सुख पामे तं के० ते सुख चक्कवट्टीवि के० चक्रवर्त्ति पण न लहइ के० नथी लेतो. ॥ ४५ ॥

खेलंमि पडिअमप्पं जह न तरइ मच्छिआविमोएउ ॥ तह विसयखे-लपडिअं न तरइ अप्पंपि कामंधो ॥४६॥ जं लहइ वीअराउ सुक्खं तं मुणइ सुच्चिअ न अन्नो ॥ न विगत्ता सूअरऊ जाणइ सुरलोइअंसुक्खं ॥४७॥

व्याख्या—जह के० जेम खेलंमि के० श्लेष्मनेविषे पडिअं के० पडेली एवी जे म-च्छिआवि के० मक्षिका पण अप्पं के० पोताने न मोएऊतरइ के० मूकाववाने समर्थ थती नथी; तह के० तेम विसयखेल पडिअं के० विषयरूप श्लेष्ममांहे पड्यो एवो कामंधो के० कामे करी अंध थएलो पुरुष अप्पंपि के० पोताने पण नतरइ के० न मू-कावी शके. ॥ ४६ ॥ जं के० जे सुखं के० सुखने वीअराउ के० वीतराग लहइ के० लहे, तं के० ते सुखने श्री वीतरागज जाणे. पण न अन्नो के० अन्य कोइ जाणे नही. जेम विगत्ता के० गर्ता एटले खाडामां रहेला कर्दमने विषे मग्न थएलो एवो जे सूअ-रऊ के० सूअर—भुंड ते सुरलोइअं सुक्खं के० स्वर्गलोकनां सुखने नजाणइ के० जाणे नहीं.

जं अज्जवि जीवाणं विसएसु डुहासवेसु पडिबंधो ॥ तं नज्जइ गुरुआ-णवि अलंघणिज्जो महामोहो ॥ ४८ ॥ जे कामंधा जीवा रमंति विस-एसु ते विगयसंका ॥ जे पुण जिणवयणरया ते भीरु तेसु विरमंति ॥ ४९ ॥

व्याख्या—जं के० जे कारण माटे अज्जवि के० हजीसुधीपण, जीवाणं के० जीवोने विसएसुडुहासवेसु के० डुःखनेज आश्रव एटले श्रवनारा जे विषय तेने विषे प्रति-बंध छे. तं के० ते कारण माटे गुरुआणवि के० महोटाने पण महामोहो के० महा-मोह जे छे ते अलंघणिज्जो के० अलंघनीय छे एवुं, नज्जइ के० जाणिए छीए. ॥ ४८ ॥ जे के० जे कामंधा जीवा के० कामे करी अंध थएला जीवो, ते विगयसंका के० शंका-रहित होता थका विसएसु के० विषयोने विषे रमंती के० रमे छे. जे के० जे पुण के०

वली जिणवयणरया के० जिनवचनमां रक्त, तेज्जीरु के० संसारथी बीकण, तेसु के० ते विषयोथी विरमंति के० विरमे छे. ॥ ४ए ॥

असुइमुत्तमलपवाहरूवयं वंतपित्तवसमज्जफोप्फसंमेअमंस बहुहड्डुक-रंडअंचम्ममित्तपछाइअं जुवइ अंगयं ॥५०॥ मंसंइमंमुत्तपुरीसमीसं सिं-घाणखेलाइ अनिज्झरंतं ॥ एअं अणिच्चं किमिआणवासं पासं नराणं मइवाहिराणं ॥ ५१ ॥

व्याख्या–असुइ के० अशुचि, मुत्त के० मूत्र अने मलपवाहरूवयं के० विष्टाप्रवाह तद्रूप अने वंत के० वमन पित्त के० पित वसा के० चरबी अने मज्जा के० हाडकां मांहेलो ज्ञुको फोप्फ के० सोजो संमे के० संमेदा, मंस के० मांस बहुहरु के० घणां हाडकांउनो करंड के० करंडीउं ते चम्ममित्तं के० चर्ममात्रे करी एवुं पछाइ के० प्राछादीउं एटले आछादीउं एवुं, जुवइ के० स्त्रीनुं अंगयं के० अंग छे. ॥ ५० ॥ इमं के० ए मसं के० मांस मुत्त के० मूत्र अने पुरीस के० विष्टा तेणे करी मीसं के० मिश्रित अने सिंघाण के० नासिकानो मल खेलाइअ के० वडखा एउनुं निझरंतं के० निज्जरण एअं के० ए, अणिच्चं के० निरंतर अनित्य छे. वली किमिआण वासं के० करमीआनुं आवासस्थान, एवुं स्त्रीउनुं जे शरीर ते मइवाहिराणं नराणं के० मतिवाहिर अर्थात् बाह्यदृष्टि एवा पुरुषोने पासं के० पाश रूप छे. ॥ ५१ ॥

पासेण पंजरेणाय वज्झंति चउप्पयाय पक्खीइ॥ इयजुवइ पंजरेणं बध्धा पुरिसा किलिस्संति ॥ ५२ ॥ अहो मोहो महामल्लो जेण अम्मारिसा-विहु ॥ जाणंताविअणिवत्तं विरमंति न खणंपिहु ॥ ५३ ॥

व्याख्या–जेम पासेण के० पाशे करी अने पंजरेण के० पांजरेकरी चउप्पयाय प-क्खीइ के० चार पगनां पंखीउने वज्झंति के० बांधे, तेम इय के० आ जुवइपंजरेण के० युवतिरूप पांजरे करी पुरिसावद्धा के० बांधेला एवा पुरुषो ते किलिस्संति के० क्लेश पामे छे. ॥ ५२ ॥ अहो इति आश्चर्ये मोहो महामल्लो के० मोहरूप महामल्ल छे. जेण के० जेणे करी अम्मारिसाविहु के० अमारा सरखा पण अणिव्वत्तं के० नथी निव-र्त्तता. जाणंतावि के० जाणतां छतां पण खणंपिहु के० क्षणमात्र पण न विरमंति के० नथी विरमता. अर्थात् मोहरूपी महामल्लने, अमे जाणीये छैए तो पण क्षणमात्र तजी शकता नथी. ॥ ५३ ॥

जुवइहिंसह कुणंतो संसग्गिं कुणइ सयलदुक्खेहिं ॥ नहि मुसगाणं-संगो होइ सुहो सह बिमालिहिं ॥५४॥ हरिहर चउराणण चंद सूरखं-

दाइणो विजेदेवा ॥ नारिण किंकरत्तं कुणंतिधिध्दी विसय तिन्ना ॥ ५५ ॥

व्याख्या–जुवइहिंसह के० युवती सहवर्तमान संसग्गिंकुणंतो के० संसर्ग करतो थको सयलडुखेहिं संसग्गिं कुणइ के० समस्त दुःखोनो संसर्ग करे छे. ए माटे बिडालीसह के० बीलाडीनी साथे मुसगाणं के० मूषक एटले उंदरनो संगो के० संसर्ग अथवा संगत नहिहोइसुहो के० सुखदायक न थाय. ॥ ५४ ॥ हरि के० वासुदेव, हर के० महादेव, चउराणण के० चतुरानन एवा ब्रह्मा, चंदसूर के० चंद्र सूर्य अने खंदाइणो के० षडानन एवा कार्तिकेयस्वामि आदे देइने विजेदेवा के० बीजा जे देवताउ ते पण नारिण किंकरत्तं कुणंति के० स्त्रीउनुं किंकरपणुं करे छे. ए माटे ते विसयतिन्ना के० विषयने विषे तृष्णा छे जेने, एवा पूर्वोक्त प्राणीउनी तृष्णाने धिध्दी के० धिक्कार छे ! धिक्कार छे ! ॥ ५५ ॥

सीअंच उण्हंच सहंति मूढा इत्थीसु सत्ता अविवेअवंता ॥ इलाइपुत्तव्व चयंति जाइं जीअंच नासंति अरावणुव्व ॥ ५६ ॥ वुत्तूण विजीवाणं सुडुक्करायंति पावचरिआइं ॥ नयवं जासासासा पच्चा एसो हुइणमोते ॥५७॥

व्याख्या–मूढा के० मूर्ख एवा पुरुषो सीअं के० सीत च के० अने उण्हं के० उष्ण एवो ताप सहंति के० सहन करेछे, अने ते अविवेअवंता के० अविवेकवंत एवा होता थका, इत्थीसुसत्ता के० स्त्रीनेविषे आसक्त ते इलाइपुत्तं के० इलाति पुत्रनी परे चयंति जाइं के० स्वजातिनो त्याग करेछे. अने तेउ रावणुव्व के० रावणनी परे जीअंचनासंति के० जीवितव्यनो नाश करे छे. तो पण ते स्त्री आदिकने नथी छांडता. ॥ ५६ ॥ वुत्तुंणवि के० बोलीने पण जीवाणं के० जीवोना जे सुडुक्करायंति पावचरिआइं के० अत्यंत दुष्कर एवां पाप चरित्र, नयवं के० नगवन् जासा के० जे हता ते ? सासा के० ते ते पच्चाएसोहुइण मोते के० एज तने प्रत्यादेश छे. ॥ ५७ ॥

जललवतरलंजीअं अथिरालच्छीवि नंगुरोदेहो ॥ तुच्छाय काम नोगा निबंधणं डुक्कलक्काणं ॥ ५८ ॥ नागो जहा पंकजलावसन्नो दहुंथलं नाभिसमेइ-तीरं ॥ एवं जिआ कामगुणेसुगिध्दा सुधम्ममग्गे नरया हवंति ॥ ५९ ॥

व्याख्या–जललव के० जलबिंदु एटले जलना परपोटा समान तरल के० चपल एवुं जीअं के० जीवितव्य छे, अने लच्छी के० लक्ष्मी छे ते पण अथिरावि के० अस्थिर छे, अने नंगुरो देहो के० क्षणनंगुर एवो आ देह छे. कामनोगा के० कामनोग जे छे ते तुच्छाय के० तुच्छ एवा अने डुक्कलक्काणं निबंधणं के० लाखो गमे दुःखनां हेतु एवा छे. ॥ ५८ ॥ जहा के० जेम, नागो के० हाथी ते पंकजलावसन्नो के० कादवने

जले बूड्यो थको दहं के० देखेछे तो पण ते थलं के० स्थलथी तीरं के० तीरे नाभि-समेइ के० न जइ शके; एवं के० ए प्रमाणे जिआ के० जीवो कामगुणेसु के० कामसमूह-नेविषे गिद्धा के० आसक्त थका सुधम्ममग्गे के० सुधर्मना मार्गनेविषे नरयाहवंति के० न रत्ता एटले सावधान न थइ शेक. ॥ ५९ ॥

जहविठ्ठपुंजखुत्तो किमी सुहं मन्नए सयाकालं ॥ तह विसयासुइरत्तो जीवो विमुणइ सुहं मूढो ॥ ६० ॥ मयरहरोव जलेहिं तह विहु दुप्पूर ऊइमे आया ॥ विसया मिसंमि गिद्धो जवे जवे वच्चइ न तत्तिं ॥ ६१ ॥

व्याख्या—जह के० जेम विठ्ठपुंजखित्तो के० विष्टाना ढगलामांहे खूतेलो किमी के० करमीउं, सयाकालं के० सदाकाल सुहंमन्नए के० सुख माने छे; तह के० तेम विसया-सुइरत्तो के० विषयरूप अशुचिनेविषे रक्त थएलो एवो मूढो के० मूढ जीवो के० जीव ते विषयनेविषेज सुहंविमुणइ के० विशेषे करीने सुख माने छे. ॥ ६० ॥ मयरहर ए-टले मगरहर ते मगरने हरण करनार एवो जे समुद्र ते जेम जलेहिं के० पाणीएकरी दुप्पूरउं के० पूरवो दोहिलो छे. एटले दुःखे पूराय, अर्थात् समुद्रमां गमे तेटलुं पाणी नाखो तोपण ते तेथी तृप्ति पामे नही तेम, ए आया के० आत्मा, विसयामिसंमि-गिद्धो के० विषयरूप आमिष एटले मांसने विषे आसक्त थयो थको जवे जवे के० जवजवनेविषे तत्तिं के० तृप्ति प्रत्ये न वच्चइ के० न पामे. ॥ ६१ ॥

विसयविसट्टा जीवा उप्नडरूवाइएसु विविहेसु ॥ जवसय सहस्सदुलहं न-मुणंतिगयंपि निअजम्मं ॥६२॥ चिठंति विसयविवसा मुत्तंलज्जंपिकेवि गयसंका ॥ न गणंति केवि मरणं विसयंकुस सल्लिया जीवा ॥ ६३ ॥

व्याख्या—विषयविसट्टाजीवा के० विषयरूप जे विष तेणे करी आर्त्त एटले पीडा-यमान् थएला एवा जीव, उप्नडरूवाइए के० उद्भटरूप आदिदेइ विविहेसु के० वि-विध प्रकारनां रूप ते जवसयसहस्स के० जवना शतसहस्रे करीने एटले लाखो गमे जवे करीने पण दुलहं के० दुर्लज एवो निअजम्मं के० मनुष्य जन्म ते गयंपि के० गयो थको पण न मुणंति के० न जाणे. ॥ ६२ ॥ विसयंकुससल्लियो जीवा के० वि-षयरूप अंकुशे साल्या एवा जीवो, विसयविवसाचिठंति के० विषयने वश थया थका तिष्ठंति के० रहे छे. अने लज्जंपि के० लज्जाने पण मुत्तं के० मूके छे, केटलाएक जीवो गयासंका के० गएली छे शंका जेउनी एवा, अने केवि के० केटलाक मरणं न-गणंति के० मरणने पण नथी गणता ॥ ६३ ॥

विसय विसेणं जीवा जिणधम्मं हारिऊण हा नरयं ॥ वच्चंतिजह चित्तय निवारिर्डबंजदत्तनिवो ॥६४॥ धी धी ताण नराणं जे जिणवयणा मयं-पिमुत्तूण ॥ चउगइ विडंबणाकरं पियंति विसयासवं घोरं ॥ ६५ ॥

व्याख्या—विसयविसेणं के० विषयरूप जे विष तेणे करीने जीवा के० जीव जिण-धम्महारिऊण के० जिनधर्म हारीने हा इति खेदे नरयं के० नरके जाय छे. जह के० जेम चित्तय के० चित्रसाधु एवा जे जाइ तेणे निवारिर्ड के० वार्यो एवो जे बंजदत्त-निवो के० ब्रह्मदत्तनृप चक्रवर्त्ति जेम संसारने विषे मनुष्य जव हार्यो तेम. ॥ ६४ ॥ धीधी के० धिक्कार छे! धिक्कार छे! ताणनराणं के० ते नरने, के जे के० जे नर जिण-वयणामयंपि मुतूणं के० जिनवचनरूपी अमृतने मूकीने चउगइविडंबणाकरं के० चारे गतिनी जे विडंबनानो करनार एवो जे विसयासवंघोरं के० रौद्र एवो विषयासव के० विषयरूप मदिरा तेने पियंति के० पीए छे. ॥ ६५ ॥

मरणेवि दीणवयणं माणधरा जे नरा न जंपंति ॥ ते विहुकुणंति लल्लिं बालाणं नेहगह गिहिला ॥ ६६ ॥ सक्कोविनेव सक्कइ माहप्प-मडुप्फुरं जए जेसिं ॥ तेवि नरा नारीहिं कराविआ निअय दासत्तं ॥६७॥

व्याख्या—मरणेवि के० मरणकाल प्राप्त थयो छतां पण माणधरा जेनरा के० मानने धारण करनार जे पुरुष ते दीनवयणं न जंपंति के० दीनवचन न बोले, अने तेज पुरुष, बालाणं नेहगहगिहिला के० बाला जे स्त्रीर्ड तेनो जे नेहगह के० स्नेहरूपग्रह तेणे करीने गहिला के० घेहेला थया थका लल्लिंकुणंति के० लालन करे छे. ॥ ६६ ॥ जेसिं के० जेना माहप्पमडुप्फुरं के० माहात्म्य अने आडंबर तेने जगत्मां शक्रोपि एटले इंद्र पण खंडन नेवसक्कइ के० न करी शके. तेवी नरा के० तेवा पण पुरुषोने नारीहिं के० नारीए निअय के० पोताना दासत्तं के० दासपणा प्रत्ये कराविआ के० कराव्या ॥ ६७ ॥

जउ नंदणो महप्पा जिणनाया वयधरो चरमदेहो ॥ रहनेमी राय-मई रायमइं कासि हीविसया ॥६८॥ मयण पवणेण जइ तारिसावि सुरसेलनिच्चला चलिआ ॥ ता पक्क पत्तसत्ताण इअर सत्ताण कावत्ता ॥६९॥

व्याख्या—जउनंदणो के० यादवनो नंदन एटले पुत्र, महप्पा जिणनाया के० महात्मा एवा जिन जे नेमिनाथ तेनो जाइ, वयधरो के० व्रतधारी अने चरमदेहो के० चर-मशरीरी एवो जे रहनेमी, ते रायमई के० राजीमती उपर रायमइं के० रागने विषे

छे मति जेनी एवो आसीत् के० होतो हवो. माटे हीविसया के० ही इति खेदे धिक्कार छे विषयने! ॥ ६७ ॥ मयणपवणेण के० मदनरूपी पवने करी जइ के० जो मेरुपर्वत सरखा निच्चलाचलिया के० निश्चल एवा चल्या तो पछे पक्कपत्तसत्ताण के० पाकां पांदडां सरखां जे जीवनां सत्व छे एवा इअर के० इतर सत्ताण के० सत्व एवा जीवोनी कावत्ता के० शी वार्ता? अर्थात् कामदेवरूपी पवने करी मेरुपर्वत सरखा धैर्यवंत पुरुषो चलायमान थया, तो पछी अल्पसत्ववाला एवा जीवोनी शी वार्ता? ६ए

जिप्पंति सुहेणं चिअ हरि करि सप्पाइणो महाकूरा ॥ इक्कु विियडुजेउ कामो कय सिवसुह विरामो ॥७०॥ विसमा विसय पवासा अणाइ नववनावणाइ जीवाणं ॥ अइडुचेतह आणिय इंदिआइं चंचलंचित्तं ॥७१॥

व्याख्या—हरि के० सिंह, करि के० हाथी अने सप्पाइणो के० सर्पादिक महाकूरा के० महाक्रूर एवांउने सुहेणं जिप्पंति के० सुखे करीने जीताए, पण कय सिवसुह विरामो के० कस्यो छे मोक्षसुखथी विराम जेणे एवो इक्कुविय के० एक पण कामो के० कंदर्प, ते डुजेउ के० जीतवो डुर्लन छे. ॥ ७० ॥ जीवाणं के० जीवने विसमा के० विषम एवा विसय के० विषयोनी पवासा के० पिपासा एटले तरस छे, अने अणाइ के० अनादिनी, नववनावणाइ के० संसारनी नावना छे; अने इंदिआइं के० इंद्रिउं छे ते अइडुसे के० अतिशय डुर्जय छे, तह के० तेमज चित्तं के० चित्त छे ते चंचलं के० चपल छे. ॥ ७१ ॥

कलमलअरइ असुक्की वाही दाहाइ विविह डुक्खाइ ॥
मरणंपिअ विरहाइसु संपजइ कामतविआणं ॥ ७२ ॥
पंचिंदिय विसय पसंगरेसि मणवयण काय नवि संवरेसि ॥
तं वाहिसि कत्तिअ गलपएसि जंअठकम्म नविनिज्जारसि ॥७३॥

व्याख्या—कामतविआणं के० कामे करी तप्त थएला एवा जनोने, कलमल के० कलमल, तथा अरइ के० अरति उपजे, अने नुक्की के० नूख, वाही के० व्याधि, दाहाइ के० दाघ ज्वरादि प्रमुख विविहडुक्खाइं के० विविध प्रकारनां डुःखो, मरणं के० मरण, अने पिअविरहाइ के० प्रियवियोगादिक संपजइ के० संपजे. ॥ ७२ ॥ हे जीव! पंचिंदिय विसय पसंगरेसि के० पांच इंद्रिउंना विषय प्रसंगने माटे मणवयणकाय के० मन वचन अने काया, नविसंवरेसिं के० नथी संवरतो; अने जं के० जे अठकम्म के० आठ कर्मोने नवि निज्जारसि के० नथी निर्जरा पमाडतो तं के० ते तुं वाहिसिकत्तिअगलपएसि के० गलप्रदेशने ठामे कत्ति के० काती एटले कातर वाहे छे.७३

किंतुमंधोसि किंवासि धत्तुरिउं अहव किंसंनिवाएण आऊरिउं ॥ अमय स
सुधम्मजं विसव अवमन्नसे विसय विसविसम अमियंव बहुमन्नसे ॥ ७४ ।
तुझि तुहनाण विन्नाण गुणडंबरो जलण जालासु निवडंतु जिअ निप्नरो ।
पयइ वामेसु कामेसु जंरज्जसेजेहिंपुणपुण विनिरयानलेपच्चसे ॥ ७५ ॥

व्याख्या.—हे जीव! किंतुमंधोसि के० शुं तुं आंधलो छे? किंवासिधत्तुरिउं के० शुं तें धंतुरो पीधोछे? अहव के० अथवा तुं शुं संनिवाएणआऊरिउं के० सन्निपात रोगेकरी आकुरित के० परिपूर्ण छे? के जं के० जे माटे अमयसमुधम्म के० अमृतसमान धर्म छे, तेने विसव के० विषवत् अवमन्नसे के० मानेछे!! अने विसय विसविसम के० विषयरूप जे महा विषम विष, तेने अमियंवबहुमन्नसे के० अमृतवत् बहु माने छे! ॥ ७४ ॥ जिअ के० हे जीव! तुझि के० तुं तुहनाणविन्नाण गुणडंबरो के० तारुं ज्ञान तारुं विज्ञान अने गुणोनो आडंबर ते जलण जालासु के० ज्वलन ज्वालानेविषे निप्नरो के० अत्यंतपणे निवडंतु के० पमो. जं के० जे कारण माटे पयइवामेसु के० प्रकृतिए करी वांका—विपरीत एवा जे कामेसु के० कामन्नोग तेनेविषे रज्जसे के० तुं राचे छे. माटे जेहिं के० जे कामन्नोगेकरीने तुं पुण पुण के० वली वली विशेषे करीने निरयानले के० नरकरूपी अग्निनेविषे पच्चसे के० पचेछे ॥ ७५ ॥

दहइ गोसीस सिरखंड छारकए छगल गहणठ्ठ मेरावणं विक्कए ॥ कप्पतरुतोडि एरंड सोवावए जुझि विसएहिं माणुअत्तणं हारए ॥ ७६॥
अधुवं जीविअंनच्चा सिद्धिमग्गं विआणिया ॥ विणि अट्टिज्ज न्नोगेसु आउं परिमिअमप्पणो ॥ ७७ ॥

व्याख्या—जुझि के० जे पुरुष विसएहिं के० विषये करीने मणुअत्तणंहारए के० मनुष्यपणुं हारे छे तो ते दहइगोसीससिरखंमछारकए के० सूकी राखने माटे गोशीर्ष ते बावना चंदन अने सिरखंम एटले सुखम तेने दहइ के० बाले छे, अने छगल गहणठ्ठ के० बोकडो लेवाने अर्थे मेरावणं विक्कए के० ऐरावतहाथीने वेचेछे. अने सो के० ते कप्पतरुतोडि के० कल्पवृक्षने तोडी एरंमवावए के० एरंमाने वावेछे. ॥ ७६ ॥ जे उत्तम पुरुषो छे ते अधुवं के० अशाश्वतुं एवुं जे जीविअंनच्चा के० जीवितव्य जाणता थका, अने सिद्धिमग्ग के० मोक्षमार्गने पण विआणिया के० जाणता, अने अप्पणो के० पोतानुं परिमिअं के० परिमित एटले प्रमाणसहित आयुष्य जाणीने, अर्थात् आटलुंज आयुष्य छे; एवुं ते जाणता थका न्नोगेसु के० न्नोग थकी विणिअट्टिज्ज के० निवर्त्ते छे. ॥ ७७ ॥

सिवमग्ग संठिआणवि जह डुज्जेआ जिआण पणविसया ॥ तह अ-न्नं किंपि जए डुज्जेअं नत्थि सयलेवि ॥ ७८ ॥ सविडंकुब्भडरूवा दिठ्ठा मोहेइ जा मणं इत्थि ॥ आयहिअं चिंतंता दूरयरेणं परिहरंति ॥ ७९ ॥

व्याख्या– जह के० जेम सयले के० सर्वजगतनेविषे सिवमग्गसंठिआणवि के० मोक्षमार्गे जेउ रह्याछे, एवा जिआण के० जीवोने पण विसया के० पांच विषय जे छे ते डुर्जय छे; तह के० तेम अन्नंकिंपि के० अन्य कोइ पण नथी डुज्जेयं के० डुर्जय नथी. अर्थात् विषय जीतवा तेज डूर्जय छे, पण ते सिवाय वीजुं कांइ डूर्जय नथी ॥ ७८ ॥ सविडंकुब्भडरूवा के० सविटंक उद्भटरूप एवी इत्थि के० स्त्री, ते दिठ्ठा के० दीठी थकी मनने मोह पमाडे छे. तेउने आयहियं के० आत्महितने चिंतंता के० चिंतवता एवा जे पुरुष ते, डूरयरेणं परिहरंति के० डूरथी परिहरे छे. ॥ ७९ ॥

सव्वं सुअंपिसीलं विन्नाणं तह तवंपि वेरग्गं ॥ वच्चइ खणेणसव्वं विसय विसेणं जईणंपि ॥ ८० ॥ रेजीव मय विगप्पिय निमेस सुहलालसो कहं मूढ ॥ सासयसुह मसमतमं हारिसि सिसि सोअरंचजसं ॥ ८१ ॥

व्याख्या–सव्वंसुअं के० सर्वश्रुत, सीलं के० सर्वशील, विन्नाणं के० सर्वविज्ञान तह के० तेमज वेरग्गं के० वैराग्य ते सव्वं के० सर्व जइणंपि के० यतिउने पण विसय विसेणं के० विषयरूप विषेकरीने खणेण वच्चइ के० क्षणमात्रमां जतां रहे छे. ॥ ८० ॥ रे जीव ! सासयसुह मसमतमं के० शाश्वतां सुख, जेना समान जगतमां वीजां कोइ सुख नथी तेने, अने जेमां ससिसोअरंचजसं के० चंद्रमा सरखो उज्वल यश छे. तेने हे मूढ, मयविगप्पिय के० पोतानी मतिए कल्प्यां एवां निमेससुहलालसो के० नेमेषमात्र सुखमां लंपट थइने कहंहारिसि के० केम हारेछे ! ॥ ८१ ॥

पज्जलिउ विसयअग्गी चरित्तसारं डहिज्ज कसिणंपि ॥ सम्मत्तं पिवि-राहिअ अणंत संसारिअं कुज्जा ॥ ८२ ॥ भीसण भव कंतारे विसमा जीवाण विसयतिण्हाउ ॥ जाए नडिआ चउदसपुव्वीवि रुलंति हु निगोए ८३

व्याख्या–पज्जलिउ के० प्रज्वलित थएलो एवो जे विसयअग्गी के० विषयरूप अग्नि छे ते कसिणंपि के० समस्त एवा चरित्तसारं के० चारित्रना सारने डहिज्ज के० वाले छे. अने सम्मत्तं के० सम्यक्त्वने विराहिअ के० विराधीने अणंत संसारिअं के० अनंत संसा-रीपणाने कुज्जा के० करे छे. ॥८२॥ जीवाण के० जीवने भीसण के० भयंकर एवा भवकं-तारे के० संसाररूपी अरण्यनेविषे विसमाविसय तिण्हाउ के० विषम एवी जे विषय

रूप तृष्णा छे. जे तृष्णाए नम्रिआ के० नचावेला एवा चउदसपुव्वीवि के० चौद पूर्व-धारी पण हु के० निश्चयें करीने निगोए के० निगोदनेविषे रुलंति के० नमे छे. ॥८३॥

हा विसमा हाविसमा विसया जीवाण जेहिं पडिबद्धा ॥ हिंडंति नव-समुद्दे अणंतदुक्खाइ पावंता ॥८४॥ मा इंदजालचवला विसया जिवाण विज्जतेअ समा ॥ खणदिठ्ठा खणनिठ्ठा तातेसिं को हु पडिबंधो ॥ ८५ ॥

व्याख्या–हा इति खेदे ! विसमा के० विषम, वली हा इति खेदे ! विसमा के० विषम एवा विसया के० विषयो, ते जीवने विषम छे जेहिं के० जे विषयोए करीने पडिबद्धा के० प्रतिबंध थएला एवा जीव अणंतदुःखाइ पावंता के० अनंत दुःख पामता थका नवसमुद्द के० संसार समुद्रनेविषे हिंडंति के० हिंडेछे. ॥ ८४ ॥ माइति-निषेधे इंदजालचवला के० इंद्रजालनी पेरे चपल एवा जे विसया के० विषयो छे, ते जीवाण के० जीवने ते विषयो विज्जुतेयसमा के० विजलीना तेज समान खणदिठ्ठा के० क्षणमात्रमां देखाएला, पण पछी खणनिठ्ठा के० क्षणमात्रमां नाश पामवानुं छे शील जेनुं, एटले एम के–विजली जेम क्षणमां देखवामां आवे अने वली क्षणमां न दीठामां आवे, तेम ए विषयो पण क्षणमात्र देखवामां आवे अने क्षणमां न दीठामां आवे, ता के० ते माटे तेसिं के० तेमनो हु के० निश्चे कोपडिबंधो० के० शो प्रतिबंध करवो? ॥८५॥

सत्तुविसं पिसाऊ वेआलो हुअवहोविपज्जलिउ ॥ तं नकुणइ जं कुविआ कुणंति रागाइणो देहे ॥ ८६ ॥ जोरागाईणवसे वसंमि सोसयलदुक्ख लक्खाणं ॥ जस्स वसे रागाई तस्सवसे सयलसुक्खाइं ॥ ८७ ॥

व्याख्या–जं के० जेटलुं रागाइणो के० रागद्वेषादिक कुविआ के० कोप्या थका देहे के० देहनेविषे दुःखप्रत्ये कुणंति के० करेछे, तं के० तेटलुं दुःख सत्तू के० शत्रु विसं के० विष, पिसाउ के० पिशाच, वेआलो के० वैताल अने पज्जलिउ हुअवहोवि के० प्रज्वलित थएलो अग्नि पण न कुणइ के० न करी शके. ॥ ८६ ॥ जो के० जे पुरुष रागाईणवसे के० रागादिकने वश छे, सो के० ते पुरुष सयलदुक्खलक्खाणं के० दुःख समस्त लाखो गमे तेने वसंमि के० वश थइ रह्यो छे एम जाणवुं; अने जस्स के० जे पुरुषना वसे के० वशमां एटले स्वाधीनमां रागाई के० रागादिक छे, तस्सवसे के० ते पुरुषना वशमां सयलसुक्खाइं के० सघलां सुख छे एम जाणवुं ॥ ८७ ॥

केवल दुह निम्मविए पडिउ संसारसायरे जीवो ॥ जं अणुहवइ किलेसं तं आसवहेऊअं सव्वं ॥ ८८ ॥ ही संसारे विहिणा महिलारू

वेण मंडिअं जालं॥ वज्झंति जह मूढा मणूआ तिरिया सुरा असुरा॥ ७ए॥

व्याख्या– केवल डुहनिम्मविए के० निःकेवल डुःखेकरीने नीपजावेलो एवो जे संसारसायरे के० संसाररूपी सागर– तेनेविषे जीवो के० जीव पडिउं के० पड्यो छे, अने त्यां जे किलेसं अणुहवइ के० क्लेश अनुजवे छे, तं सव्वं के० ते सघलो क्लेश आसवहेऊअं के० आश्रव छे हेतु जेनो एवो छे. ॥ ७७ ॥ ही इतिखेदे अहो संसारे के० आ संसारनेविषे कर्म जे छे, तेणे महिलारूवेण के० स्त्रीरूपे जालमंमिअं के० जाल मांमीछे. जह के० जे जालनेविषे मूढ एवा मणुआ के० मनुष्यो, तिरिया के० तिर्यंच, सुरा के० देवो, अने असुरा के० असुरकुमार देवो वज्झंति के० बंधायछे ॥ ७ए॥

विसमा विसयजुअंगा जेहिं डंसिआ जिआ जववणंमि ॥ कीसंति डुह-
ग्गीहिं चुलसीईजोणिलखेसु॥ए०॥संसारचारगिह्मे विसयकुवाएहिंलु-
क्किआ जीवा ॥ हिअमहिंअ अमुणंता अणुहवंति अणंतडुःखाइंए१

व्याख्या–विसमा के० विषम एवा विषयजुअंगा के० विषयरूप जुजंगो एटले सर्पो, जेहिं के० जेउंए जववणंमि के० संसाररूप अरण्यनेविषे जिआ के० जीव, मंसिआ के० करड्या छतां डुहग्गीहिं के० डुःखरूप अग्निए करीने चुलसीईजोणिलखेसु के० चोरासी लाख जीवा योनिनेविषे कीसंति के० क्लेश पामेछे. ॥ ए० ॥ संसारचार के० संसारनुं चालवुं, तद्रूप गिह्मे के० ग्रीष्मकाल तेनेविषे विसय के० विषयरूप कुवाय के० नठारो वायरो, तेणेकरी लुक्किआ के० लुकाया थका एवा जे जीवो, तेहिअमहिअं के० हितअहितने अमुणंता के० अजाणता थका अणंतडुःखाइं के० अनंत डुःखोने अणुहवंति के० अनुजवे छे. ए१

हाहाडुरंतडुठा विसयतुरंगा कुसिक्किआ लोए ॥ जीसणजववाडवीए
पाडंति जिआण मुद्धाणं ॥ ए२ ॥ विसय पिवासातत्तारत्तानारीसु पं-
किलसरंमि ॥ डुहिआ दीणा खीणा रुलंति जीवा जववणंमि ॥ ए३ ॥

व्याख्या– हाहा इति खेदे !मुद्धाणं जिआण के० मुग्ध एवा जीवोने डुरंत के० जेनो अंत डुःखे करीने छे, एवा डुठा के० डुष्ट जे विसयतुरंगा के० विषयरूप तु-रंग, एटले घोमा ते कुसिक्किआ के० विपरीत शिखावेला एवा लोए के० लोकने विषे जीसणजववाडवीए के० जयंकर एवी संसाररूपी अटवीमांहे पाडंति के० पाडे छे. ॥ ए२ ॥ विसय पिवासा के० विषयरूप पिपासा एटले तृषा–तेणे करी तत्ता के० तप्त थएला एवा, अने नारीसुरत्ता के० स्त्रीनेविषे आसक्त एवा जीवा के० जीवो जवव-णंमि के० संसाररूपी वननेविषे स्त्रीरूप पंकिलसरंमि के० कादववाला सरोवरमां डु-

हिआ के० दुःखीआ, दीणा के० दीन, अने खी णा के० क्षीण एवा होता थका रूलंति के० ज्रमे बे. ॥ ए३ ॥

गुणकारि आइंधणिअं धिइरज्जु निअंति आइंतुह जीवा निअयाइंइंदि आइं वल्लिनिअत्तातुरंगुव्व ॥ए४॥ मणवयणकायजोगासुनिअत्ता तेवि गुणकराहुंति ॥ अनिअत्ता पुण जंजति मत्तकरिणुव्व सीलवणं ॥ ए५ ॥

व्याख्या–हे जीव ! तुह के० तने धणिअंधिइरज्जु के० अतिशे धृतिरूप जे रज्जु एटले दोरडुं तेणे करी निअंताइं के० वश थएली एवी निअयाइं इंदिआइं निअत्त के० पोतानी इंद्रिउ बे ते गुणकारी बे. जेम तुरंगुव्व के० तुरंग एटले वश थएला एवा वांधेला घोडानी पेठे वल्लि के० वालवायोग्य बे. ॥ ए४ ॥ मण वयण काय के० मन वचन अने कायना जे योग बे, ते पण गाढ एवा निअत्ता के० नियंत्रिया थका एटले वश थया थका तेविगुणकराहुंति के० ते पण विशेषे करी गुणकारी थाय बे. अने अनिअत्ता के० न यंत्रिया थका पुण के० वली, मत्त करिणव के० मदोन्मत्त हस्तिनी पेठे सिलवणं के शीलरूप वनने जंजंति के० जांगे बे. ॥ ए५ ॥

जह जह दोसा विरमइ जह जह विसएहिं होइ वेरग्गं ॥ तह तह विन्नायव्वं आसन्नं सेअ परम पयं ॥ए६॥ डुक्करमे जहिंएहिं कयंसमणेहिं जुव्वणेहिं ॥ जग्गं इंदियसिन्नं धिइपायारं विलग्गेहिं ॥ ए७ ॥

व्याख्या–जहजह के० जेम जेम दोसा विरमइ के० दोषो विरमे बे, अने जहजह के० जेम जेम विसएहिं होइ वैरग्गं के० विषयथी वैराग्य थाय बे; तह तह के० तेम तेम विन्नायव्वं के० जाणवुं के सेअ के० तेहने परमपयं आसन्नं के० परमपदनुं आसन्न एटले ढुंकडापणुं थाय बे. ॥ ए६ ॥ एहिं डुक्कर मेकयं के० तेणे दुष्कर काम कर्युं ? ते कहे बे. के जेहिंसमणेहिं के० जे श्रमणोए जुव्वणेहिं के० जोवन अवस्थाने विषे इंदिअसिन्नं के० इंद्रियरूप सैन्यने जग्गं के० जांग्युं. ते पुरुष धिइपायारं के० धैर्यरूप पायार एटले प्राकार जे गढ–तेने विलग्गेहिं के० वलग्या जाणवा ॥ ए७ ॥

तेधन्ना ताणनमो दासोहं ताणसंजमधराणं ॥ अद्धच्छि पच्छिरीउं जाण नहि अएखडक्कंति ॥ए८॥ किंबहुणा जइवंछसि जीवतुमं सासयं सुहं अरुहं ता पिअसु विसय विमुहो संवेगरसायणं निच्चं ॥ एए ॥

व्याख्या–जाण के० जे पुरुषने हिअए के० हृदयने विषे अद्धच्छि पच्छिरीउं के० अर्धपडियाली आंखे अर्थात् कटाक्ष नेत्र करी जोनारी स्त्री नखडक्कंति के० नथी खट-

कती; ते के० ते पुरुप धन्ना के० धन्य छे. ताण के० तेने हुं नमो के० नमस्कार करुं छुं, ताण के० तेवा संजमधराणं के० संयम धारीनो दासोहं के० हुं दास छुं. ॥९८॥ किंवहुणा के० वधारे शुं कहेवुं ? हे जीव तुमं ! अरुअं सासयं सुहंजइवंछसि के० तुं निरोग एवुं शाश्वतुं मोक्षसुख जो वांछे छे ता के० तो विसयविमुहो के० विषयथी विमुख था, अने निच्च के० नित्य संगेव रसायणं पिअसु के० संवेग रसायणने पी एटले पान कर. ॥ ९९ ॥ इति इंद्रियपराजय शतकं संपूर्णम् ॥

॥ अथ श्रीअर्हदादिस्तवनम् ॥

मौनेनोर्वीं व्यहृतपरितो वत्सराणां सहस्रं यो निर्माणश्चरणयुगलं नव्यमालोपकारी ॥ अर्हन्नुत्तारयतु हृदयात्स स्वकीयं कलानां यो निर्माणश्चरणयुगलं नव्यमालोपकारी ॥ १ ॥ नमस्यत्पौलोमीपतिमुकुटरत्नांशुकवरं नतानां दत्तश्रीधनयुवतिरत्नांशुकवरं ॥ त्रिलोकीजंतूनामभिलपितसंपादकमलं जिनस्य श्रीशांतेः स्तुतसरजसं पादकमलं ॥ २ ॥ अपुनर्भवमार्गलंभकक्रमकमलानलिनीप्रभापतेः ॥ शरणं समुपैमि नेमिनः क्रमकमलानलिनीतनुत्विपः ॥ ३ ॥ पार्श्वप्रभुर्जिनः कलिताऽपचयं विदधज्जगतः कलितापचयं ॥ फणिचक्रमणीरुचिरं जितखः प्रददातु सुखं रुचिरं जितखः ॥ ४ ॥ अगणयंतमुपप्लवमुच्चकै रहितसंगमकाऽमरनिर्मितं नमत वीरजिनं मुनिसत्तमं रहितसंगमकामरसं मुदा ॥ ५ ॥ शिवरतो वरतोपवशान्नतो मघवताऽघवतामतिदूरगः ॥ अमदनो मदनोदनकोविदः शममलं मम लंभयताज्जिनः ॥ ६ ॥ अविकलं विकलंकधियां सुखं विदधतं दधतं जगदीशिता ॥ अकलहं कलहंसगतिं श्रये जिनवरं नवरंगतरंगितः ॥ ७ ॥ वेल्लत्कल्याणवल्लीविपिनवनमुचः स्वर्गगंगातरंग छायादायादरोचिःपटलधवलिताखंड दिङ्मंडलस्य॥ नम्रामर्त्यालिमौलिप्रसृतपरिमलोद्गारमंदारमालाभ्यर्च्यश्चंद्रप्रभस्य प्रभवतु भवतां भूतये पादपद्मः ॥ ८ ॥ इति श्रीअर्हदादिस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवन प्रारंभः ॥

श्रीपार्श्वं भावतः स्तौमि महोदधिमगर्हितं ॥ उद्धरंतं जगद्दुःखमहोदधिमगर्हितं ॥ १॥ दृग्गोचरं भवान् येषां प्रियंगुरुचिरायते ॥ प्राप्नुवंति सुखं नाथ प्रियंगुरुचिरायते ॥ २ ॥ त्वां चतुःषष्टिरिंद्राणां तुष्टावामेयवैभवं ॥ समूलकाषं कषितुं तुष्टावामेयवैभवं ॥ ३ ॥ पत्रनीभवितुं कर्म वनदक्षपणायते ॥ कोनांघ्रिकमले नम्राऽवनद क्षपणायते ॥४॥ नवंद्यस्त्वं गतैर्मुक्ताविनतामरसाननः ॥ स्वप्नेऽपि स्वदते तेन विनतामरसाननः ॥ ५ ॥ भुवि स्तुतो येन भवानिंदीवरदलासितः ॥ स्वकीर्तिपूरस्तेनेंदुनिंदीवरद लासितः ॥ ६ ॥ अपि व्यामोहिताशेषसुरदानवमानवा ॥ न त्वामचुक्षुभन्नारी सुरदाऽनवमा नवा ॥ ७ ॥ फुल्लरफणिफणारत्नरुचिराजितविग्रहे ॥ त्वयि प्रीतिः स्फुरतु मे रुचिराजितविग्रहे ॥८॥

द्युपतिमुकुटप्रोद्घृष्टांघ्रि जगत्कमलाकर द्युपतिमनघं स्तुत्वेति त्वां कृतांजलिरर्थये ॥ प्रशमजलधे मह्यं सद्यः प्रसह्य वितीर्यतां प्रशमनविधौ भावारीणां जिनप्रभविष्णुता ॥ ९ ॥ इति श्रीपार्श्वनाथस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ चतुर्विंशतिजिनस्तवन प्रारंभः ॥

जिनर्षेभ प्रीणितभव्यसार्थ समस्तदोषाजित तीर्थनाथ ॥ श्रीसंभवाखंकुलवंद्य नंद्याः स्वामिन् प्रजानामभिदंदनस्त्वं ॥ १ ॥ सुखाय पुंसां सुमते मुखास्तमृगांकपद्मप्रभ गौरकांते ॥ सुपार्श्वनेतर्महसेनपुत्र त्रैलोक्यलोकस्तवनीय भूयाः ॥ २ ॥ विरोचनाभं सुविधिं जिनेंद्रं स्वभावतः शीतलमर्चयामि ॥ श्रेयांसमर्च्य दिविजव्रजेनासक्तं न संपत्सुनवासुपूज्यं ॥ ३ ॥ सुवर्णकांते विमलत्वमुच्चकैरनंतविज्ञाननिविष्टविष्टप ॥ अहर्मणे धर्मपथप्रकाशने कुरुष्व शांतेहितमंजिनां पदं ॥ ४ ॥ निःसीमसूरतनयस्थितिमार्गदीप निर्माहि शर्म सुदृशां प्रियमुक्तिदार ॥ निर्मृष्टगारुडरुचे निगृहीतमोह मल्लेश मोदित महाशय सुव्रतेन ॥ ५ ॥ अथोनमीनांकनिरासदक्ष संप्रीणिताशेषसमुद्रनेम ॥ शांतारवामेय गुणाभिराम श्रीवर्द्धमानैधि सुखश्रिये नः ॥ ६ ॥ निर्व्याजमेधिततमोहरणैकदक्ष सर्वज्ञराजिमहनीयपदे नयाढ्ये ॥ सर्वोदिते भव सरस्वतिपोतरूपे मिथ्यात्ववारिणिसदा मयि सुप्रसन्ने ॥ ७ ॥ इति चतुर्विंशतिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीयुगादिजिनस्तवन प्रारंभः ॥

अस्तु श्रीनाभिभूर्देवो विपद्मासनकर्मठः ॥ पवित्रःपोषयेन्नाकं सुधर्माधिपतिःश्रिये ॥ १ ॥ जाड्यखंडनपांडित्यप्रौढो जगतिविश्रुतः ॥ हिनस्तुवस्तमःस्तोमं पावको नाभिनंदनः ॥ २ ॥ सूर्यानंदीमहोध्यासीसंयमिन्यायधीश्वरः ॥ समवर्तीजगन्नेता जीयादादिजिनेश्वरः ॥ ३ ॥ सनाकीनादृतोदयाद्वृषभो निर्ऋतिर्मुदं ॥ योदोषाचरण प्रीतीरनिकारेशिवेस्थितः ॥ ४ ॥ असंस्तुतोजडैर्बिभ्रदपाशंसर्वदाशयं ॥ नाभेयःश्रेयसे भूयादपूर्वोभुवनेश्वरः ॥ ५ ॥ पायादनलसख्यातिबंधुरोहरिणादृतः ॥ अहिंसोल्लासमातन्वन् श्रीनाभेयो महाबलः ॥ ६ ॥ नसेवितःकिंपुरुषैः सर्वविज्ञापवर्जितः ॥ भवद्वेषीचक्रषभः श्रीदो जयतिनूतनः ॥ ७ ॥ चंद्रावदातदेह श्रीर्वृषभासनतत्परः ॥ शिवालयमितः पायादीशानः प्रथमोजिनः ॥ ८ ॥ क्षमाप्राग्भारधर्तारं यंश्रीमानूश्रयतेहरिः ॥ बिभ्राणःकमलंशुभ्रंसोऽनंतःपातुनाभिभूः ॥ ९ ॥ स्वयंभूर्ब्रह्मलोकेशः शुक्लपक्षसमाश्रितः ॥ सकलं कमलासीनः कुरुतामृषभःसुखं ॥ १० ॥ एवमादिममुनेःस्तवनंयः पापठीतिशठतामपहाय ॥ विघ्नघातनविधौपटिमानं तस्यबिभ्रतिदशापिदिगीशाः ॥ ११ ॥ इति श्रीजिनप्रभसूरिकृतं श्रीयुगादिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वजिनस्तवनप्रारंभः ॥

श्रीपार्श्वःश्रेयसेभूयादलितालसमानरुक् ॥ अनंतासंसृतिर्येन दलितालसमानरुक् ॥१॥ अज्ञानमेदुरध्वांतकारिणस्त्वद्गुणानलं ॥ अज्ञानमेदुरध्वांतभानोऽभिष्टातुमीशगीः ॥२॥ तथापिनुन्नोऽतर्भक्तिरंहसामहितायते ॥ गुणलेशंस्तवीम्युच्चैरंहसामहितायते ॥ ३ ॥ अपारेकामरोगेण भ्रांतोस्मिभववारिधौ ॥ अपारेकामरागेणदर्शनेनविनातव ॥ ४ ॥ आप्येदानींदर्शनंते नरामरसभाजनं ॥ स्पृहयामिप्रभोराज्यं नरामरसभाजनं ॥ ५ ॥ नेच्छाचमेऽप्सरोलोकं सकाममनसंप्रति ॥ रुचयेमुक्तिकांतापि सकाममनसंप्रति ॥ ६ ॥ पुण्योदयादद्यमया मुक्तत्वद्दर्शनेसति ॥ पुण्योदयादद्यमया स्वात्मायंपरिनिश्चितः ॥ ७ ॥ जिनास्यऽसारसंसार किंनेदानींवराकरे ॥ जिनास्यसारसंसारमध्ययद्वीक्षितंमया ॥ ८ ॥ धन्यास्तप्रेणतास्तुभ्यं वासवामेयशक्तये ॥ त्रातुंजगत्सर्वगुणावासवामेयशक्तये ॥ ९ ॥ कल्याणगिरिधीरेमे त्वयिचेतपरमेश्वर ॥ कल्याणगिरिधीरेमे करस्थाः सर्वसंपदः ॥ १० ॥ तवांगेलीनदृष्टित्वाद्दूरीकृततमालभे ॥ जीवन्मुक्तिदृशांकर्हिंदूरीकृततमालभे ॥ ११ ॥ कमलायतनेत्राभिरक्षुब्धमनसस्तव ॥ कमलायतनेत्राऽभिरमेतांमदृशौमुखे ॥ १२ ॥ दृष्टेतवमुखेप्रीत्या रजनीश्वरकोमले ॥ ननिर्वाणपदेस्थास्नुरजनीश्वरकोऽमले ॥ १३ ॥ अक्षोभंगंभीरहितं तवाराध्यवचःप्रभो ॥ अक्षोऽभंगंभीरहितंनिष्कर्मालभतेपदं ॥ १४ ॥ पीत्वावाचोमृतंतेऽस्तकलिकामधुगर्हितं ॥ मेनेजनैःस्वर्गतरोः कलिकामधुगर्हितं ॥ १५ ॥ क्रमतामरसद्वंद्वसेवनेतवसादरं ॥ क्रमतामरसद्वंद्वमामकीनंमनःसदा ॥ १६ ॥ श्रियस्तवागमोदद्याद्धिततानयशोभितः ॥ यस्तवैवविदोषत्वाद्धिततानयशोऽभितः ॥ १७ ॥ अलंतेपदराजीवाभ्यर्चनैकरताःप्रभो ॥ अलंतेपदराजीवामुक्तिदुर्गस्वयंग्रहे ॥ १८ ॥ वशीचक्रेभवान्मुक्तिमहिलांछितविग्रहः ॥ स्वैर्गुणैस्त्रातराकालमहिलांछितविग्रह ॥ १९ ॥ सदानमस्तपापायगत्याजितवतेगजं ॥ सदाभमस्तपापायमेघश्यामांगकायते ॥ २० ॥ यस्त्वामेकाग्रधीःस्तौति देवपद्मावतीनतं ॥ इष्टार्थलाभैरचिरादेवपद्माऽवतीनतं ॥ २१ ॥ सदानंदंतिनामोघमाप्यचाश्रीयमत्रके ॥ सदानंदंतिनामोघत्वद्भक्तिकृतनिश्चयाः ॥ २२ ॥ येनम्रास्त्वयिवंद्याःस्युर्मदनागविराजते ॥ तेषांचरूपार्द्धैरतिमदनागविराजते ॥ २३ ॥ अहीने नसदारेण सेव्यमानकृपानिधे ॥ अहीनेनसदारेणहूनंपाह्यांतरेणमां ॥ २४ ॥ हृत्वांतरारींस्त्वदाज्ञाविद्यास्मरणभूषिताः ॥ जयलक्ष्मीवयंनाथविद्याःस्मरणभूषिताः ॥ २५ ॥ नमोहराजेनब्रह्मशक्रादीनपिजिष्णुना ॥ नमोहराजेनब्रह्मयोनयेविजितायते ॥ २६ ॥ यःस्यात्त्वत्पादपद्मार्चारुचिरंजितमानसः ॥ सर्वत्रलभतेसौख्यं रुचिरंजितमानसः ॥ २७ ॥ सर्वंकषायमोहेलापतयेद्भुह्यतस्तव ॥ सर्वंकषायमोहेलाग्रासराहूपमंवचः ॥ २८ ॥ सरस्वतीपातुतवोपदेशामृतपूरिता ॥ यत्प्रभावाज्जनैर्मुक्तिपदेशाऽमृतपूरिता ॥ २९ ॥ का-

मदेहतमोहेऽलिनीलवर्णेनतस्त्वयि ॥ कामदेहतमोहेलितुल्येनाऽश्नुवतेश्रियं ॥ ३० ॥ स्व-
र्गायतियशोविश्वप्रकाशंतेऽमरीचयः ॥ यस्याग्रेनैवशीतांशोःप्रकाशं तेमरीचयः ॥ ३१ ॥
दर्पकोपरतायासच्छिदेमुनिगणायते ॥ दर्पकोऽपरतायासस्पृहयालुर्नकःखलु ॥ ३२ ॥ क-
ल्याणानांपंचतयं मुच्यस्कुवलयद्युते ॥ कस्यनप्रीतयेजाततनुच्यस्कुवलयद्युते ॥ ३३ ॥ कमला-
क्षतपस्त्यागश्रीभुजंगजिनेश्वर ॥ कमलाक्षतपस्त्यागस्तिमिरार्केपुनीहिमां ॥ ३४ ॥ त्व-
दाननंजगन्नेत्रमुदाराममघनोदकं ॥ निर्मिमीतांममप्रीतिमुदाराममघनोदकम् ॥ ३५ ॥ यैस्त्वं
कृतेमनःकृत्वाप्रमदाभोगभागिनः ॥ भवेयुर्दिवितेदिव्यप्रमदाभोगभागिनः ॥ ३६ ॥ ना-
ऽथवाऽरितमोहंसमुक्तिशर्मापिदुर्लभं ॥ नाथवारितमोहंसतेषामाकलुषात्मनां ॥ ३७ ॥
युग्मं ॥ आनंदतोयदप्रायजंतुजातंननामते ॥ आनंदतोयदप्रायमुक्तिश्रीस्तत्रराभिता
॥ ३८ ॥ येनत्वदागमःस्वामीन्स्याद्वादेनोपराजितः ॥ निर्णीतः सतुतीर्थानां स्याद्वादे-
नोपराजितः ॥ ३९ ॥ स्मरामित्रस्यते भव्यसमूहायाऽभयप्रदं ॥ स्मराऽमित्रस्यतेभव्यश्रि-
यांधामपदद्वयं ॥ ४० ॥ भव्यहृत्पद्मिनीवासक्षणदानायकाननं ॥ त्वांपर्युपासते धन्याः-
क्षणदानायकाननम् ॥४१॥जननव्यसनाधीरश्रीवामेयभवेभवे ॥ जननव्यसनाधीरभूया-
स्स्वामीत्वमेवमे ॥ ४२ ॥ त्वद्गुणस्तुतिरंभोदकांतेयमकहारिणी ॥ भव्यानवतुविज्ञानां-
कांतेयमकहारिणी ॥ ४३ ॥ इतिप्रभोतेस्तवनंपठंतिये युक्तिश्रियःप्रेत्यलुठंतितेहृदि ॥
जिनप्रभाऽऽचार्यमभाऽतिशायिनीजागर्तितेषामिहपंक्तिवत्रजे ॥ ४४ ॥ इति श्रीपार्श्वजिन-
स्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीशांतिजिनस्तवन प्रारंभः ॥

श्रीशांतिनाथोभगवानष्टापदसमानरुक् ॥ विभ्रद्गुणान्मयास्तोतानष्टापदसमानरुक् ॥
१ ॥ कल्याणकमलोल्लासश्रीषेणभवतोर्जितं ॥ बोधिरत्नंजगन्नाथश्रीषेणभवतोऽर्जितं ॥
२ ॥ सुतानयोरथाजगतीमहसारविरागतः ॥ स्वंयुग्मधर्मिमर्त्येषुमहसारविरागतः ॥ ३ ॥
सौधर्मेऽथभवान्सौख्याद्वैताढ्येसुरतामितः ॥ ततोऽभूत्खेचरोर्वीभृत् वैताढ्येसुरतामितः
॥ ४ ॥ स्थित्वाऽथप्राणतेजज्ञेबलदेवोपराजितः ॥ यस्मादरिगणः स्थाम्नाबलदेवोपराजितः
॥ ५ ॥ भूत्वाऽमंदमुदापात्रमच्युताखंडलोभवान् ॥ वज्रायुधोऽभूद्धयायामच्युताखंड
लोभवान् ॥ ६ ॥ प्राप्यग्रैवेयकंपुण्यैरथोनवममुत्तमैः ॥ सेव्योनृपैरभूर्मेघरथोऽनवममु
त्तमैः ॥ ७ ॥ सर्वार्थसिद्धिमित्वाचविश्वसेनांगभूरभूः ॥ चक्रीगजपुरेऽघानांविश्वसेनां-
गभूरभूः ॥ ८ ॥ जीयात्तेजननीशास्तरचिरादेवसंस्तुता ॥ यांस्तोतुर्जायते मुक्तिरचिरा-
देवसंस्तुता ॥ ९ ॥ जन्मस्नात्रेभवानूहेहरिणांकेन भाविना॥ तन्नाडैायन्न सोद्योतंहरि-
णांकेनभाविना ॥ १० ॥ राज्यंप्रजाविपन्नाणदयानेकपराजितं ॥ अशाश्विरंपत्तिरथद्वया-
नेकपराजितं ॥ ११ ॥ त्रातुंदुर्गतिभूभेदमहासीरसतःक्षमां ॥ शांतिं स्वीकृत्यषट्खंडाम-

हासीरसतःक्षमां ॥ १२ ॥ जुक्त्वार्हत्यंक्रमात्तीर्थनिर्माय जगतीहितं ॥ पदंप्रापप्रजोख्यातंनिर्माय जगतीहितं ॥ १३ ॥ कल्याणपंचकंस्तोतुंजरणीजूतमीशते ॥ केनामविश्वविश्वाजजरणीजूतमीशते ॥ १४ ॥ त्वदन्योऽलंसतामुच्चैरंहः प्रमथनायकः ॥ परंधत्तेंऽधकध्वंसरंहःप्रमथनायकः ॥ १५ ॥ यत्त्वयायुधिजैत्रापिकंदर्पोऽपासितापदः ॥ तत्सतांहंसिगरुरूकंदर्पोपासिताऽपदः ॥ १६ ॥ चत्वारिंशद्धनूच्चस्त्वंपातान्मानतमोदिनः ॥ निधिर्ज्ञानस्य डुःखांधुपातान्मानतमोदिनः ॥१७॥ इमंस्पृशक्षुपांकृत्वाहृद्यकल्याणजाजनं ॥ दशालक्षसमायुस्त्वंहृद्यकल्याणजाजनं ॥ १८ ॥ कस्यडुःखंननाथत्वंशांतेधामनिधेहिनः ॥ तद्डुःखितान्मृगांकडाक्शांतेधामनिधेहिनः ॥१९॥ स्तुत्वात्वामितिमार्गयेमुहुरिदंश्रीनर्तकीनर्तने नाट्याचार्यजिनप्रजंजनमहा विघ्नांबुदाछादने ॥ धत्तांसंततमेवतावकगुणग्रामाजिरामस्तवप्रज्ञापारमितामपारमहिमप्राग्जार मज्ञाराती ॥ २० ॥ इति श्रीजिनप्रजकृतं श्रीशांतिनाथस्तवनं समाप्तम्

॥ अथ परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिवद्धंसाधारणजिनस्तवनं ॥

॥ शार्दूलविक्रीडित छंद ॥ श्रीदेवेंद्रनरेंद्रमौलिमुकुटोदृघृष्टांघ्रियुग्मंजिनं नत्वाकुर्मिपरागशब्दविविधार्थोत्पत्तिमालांचयां ॥ पापंपिंढितदीयपुण्यवशतोयन्मामकीनंविजोऽजिध्यातीतफलापवर्जनसुधाविष्त्राणकार-स्करः १

॥ वसंततिलका छंद ॥

वक्राब्जवायुजितपद्मपरागपूरं हृन्मंदिरस्थखपरागहतप्रचारं ॥ प्रोद्दीप्तकांचनपरागसवर्णवर्ण स्वज्ञापरागरसिकःस्तुतिमानयेत्वां ॥ २ ॥ देवापरागनिकृतिप्रततिप्रतानछेदेकुठारसुपरागसमांगगंगं ॥ त्वांसंश्रयाम्यनिमिषाधिपचापराग संसारमुक्तजुविविस्तृतसंपराग ॥ ३ ॥ स्वामिन्जयत्वमनिशंसपरंपरागमादिप्रकाशकचिरंगतपापराग ॥ यश्चाप्युवक्थरूषिराजिपुष्पपरागवृत्तिंविघट्टितमणीवकचापराग ॥४॥ पूर्वापरस्वरविपर्ययतःपराग तत्त्वाववोधमिहिरोज्ञमनेपराऽग ॥ त्वांकिंपरागमयसेमयिमुक्तिदाने क्षुत्तापरागसिजिताऽरिरथप्रसीद ॥ ५ ॥ तृष्णापरागविरतंनिरतंक्रियायांलीलापरागतिचरंतमघंहरंतं ॥ विश्वापरागपतिशुभ्रयशोजिरामंवंदे प्रियंवदपराऽगणनीयशीलं ॥ ६ ॥ जूवाःपरागपुरुषेषुकृपांदधानो मायापरागवनितावधवैनतेयः ॥ यःकोपरागरहितस्त्वमसीनतेन सेवेजवंतमपरागमशैलवज्रं ॥ ७ ॥ ध्वस्तोपरागपरजागविजूषितांगं सूरापरागमसमीकृतकर्मधर्मं ॥ पुण्यापरागजनदत्तजवंजजेयं देवाऽपरागणितलक्षणसंचयंत्वां ॥ ८ ॥ सेवापराऽगणितसौख्यकरंश्रयामि हृत्तापरागहरणंकरणंगुणानां ॥ प्रोद्यत्परागतिगतंशरणंजनानामिष्टार्थसाधनसुपर्वपरागकल्पं ॥ ९ ॥ तेजोविराजितपरांगसमीपरागद्वेषछिदंधनहयद्विपरागहीनं ॥ गेमेसतिडुतपरागनमस्करोमि गेस्थेजयेकलितपापपरागमाशु ॥ १० ॥ गेस्थे-

जितेजननमृत्युजरापरागं मांदेहितच्छिवपदंविलसत्परागं ॥ राज्ञेहतस्मरपरागपकोपराग-रिक्तं परागणधरस्थितिकार्यकारिन् ॥ ११ ॥ यस्यांगदेवकृतचंदनसत्परागोयो ह्यापरा-गमगिरोस्तिनजंजपूकः ॥ गेयंविधायकृतडुःकृतसंपरागमीडेप्रतीतमपरागमत्रिख्ययातं ॥ १२ ॥ गेपाग्रगेजितपुनर्जवत्रापरागरास्थानकेतमुदितेजुवनेपराग ॥ गेशोकृतेनिहत-मोहमहापराग गेस्थेपणेकुरुसुखंशमधीपराग ॥ १३ ॥ गेऽर्थेपरागकरणोद्यमिनंनमामि-गेसोस्थितेखलपरागत्रयप्रमुक्तम् ॥ गेन्नेकृतेऽर्पितपरागधराधवत्वंपेहेस्थितेशुचिपराग-पवित्रकीर्ति ॥ १४ ॥ गेस्थेत्रवेसकलजंतुकृतापरागगेदेनिबर्हितकषायमहत्पराग ॥ गेशो-विधेहिसुखमुज्झितडुःपरागगेवेसतित्रिजगदंगिकृपापराग ॥ १५ ॥ पेसौपरागसमधैर्यसु-वर्यवीर्यपेसेपरागशिवश्रीरुमत्रिष्टुवेत्वां ॥ येनीकृतेधनवधूप्रजुतापरागराम्नोदितेशुचिपराग-रदालिकांते ॥ १६ ॥ रित्रांकृतेऽनुचित देहपरागलेपरित्रांगते जयपरागत्रवाधिकश्रीः ॥ उन्नेतिरःसुविहितेजनतापरागगेधेकृते गलितमोहमदापराग ॥१७॥ उपजातयः ॥ परांग-नायास्तुपवेपरागसंगेनमुक्तंमनसानतोऽस्मि ॥ पेवेकृतेदेवनमत्परागसंत्यक्तरक्तास्थिपरांग-संग ॥ १८ ॥ प्राप्तापरागाधत्रवाब्धितीरंवंदेपरागारविमुक्तचिंतं ॥ तृष्णापरागवैरुषानि-षूदनंवशापरागाऊर्ध्वगुणोपपन्नं ॥ १९ ॥ दिव्यापरागजेनतामतीतंसेवापराऽगस्त्यमुख-र्षिवंद्यं ॥ परागत्रस्तिब्रवितोऽधिकप्रत्नं परागजाविःकृतसन्नतिंश्रये ॥ २० ॥ परागतार्थं-प्रतिपादनास्त्रियं जनंपराऽगर्हवचःपरंपरं ॥ परागलदूषणधोरणीऊं परागदाधिघ्नमहंन-वीमि ॥ २१ ॥ परागरुत्मत्स्थितिमूर्तिसेव्यं पराऽगरुडव्यसुधूपयोग्यं ॥ परागमाचारवि-चारणीयं पराऽगदंकारमहंत्रजामि ॥२२॥ माद्यत्पराऽगम्यपदप्रधानदक्षंपराऽगर्वगुणंश्रय-ध्वं ॥ सुरूपरागोत्थविकारतर्जकंजराऽपराऽगत्वरत्रीतिवर्जितं ॥ २३ ॥ पराऽगजावारि-विशुद्धवंशःपरागरिष्टस्थितित्रेददर्शी ॥ सेवापरारिनतचक्रमाव्जः कृपापराऽगालिदवाक्य-जीयाः ॥२४॥ योदीपरागांगिसमात्मबोधनो विलापरागादिविमुक्तचेताः ॥ निःस्वापराऽ-गाह्यतरस्वरूपः सुरापराऽगाह्यगुणःससेव्यः ॥ २५ ॥ अपूर्वराणांगपरागजातशीलंपराऽ-गंधवचःप्रकाशं ॥ परागतिप्राप्तपरागतिज्ञं स्तोष्येपरागोपगतिप्रतीतं ॥२६॥ वंदेपरागत्रंग-तिव्यतीतं सदापरागाढतपःप्रवृत्तं ॥ क्रूराऽपरांगारकशोणपाणिंपरांगरीयःपदवींश्रयंतं॥२७॥

शार्दूलविक्रीडितछंद ॥ श्रीमद्वाचकचक्रवर्तिसुगुरुश्रीहर्षकल्लोलसच्छिष्यः पंडितमंड-लीबहुमतःश्रीलक्ष्मिकल्लोलकः ॥ सैवेदंरचयांचकारसुपरागार्थाष्टयुक्तंशतं तेनाप्नोतुकृती-जनः शिवसुखंपुण्येनलब्धोदयं ॥२८॥ इति परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिबद्धसाधारणजि-नस्तवनं महोपाध्यायचक्रवर्तिश्रीहर्षकल्लोलगणिक्रमकमलमरालायमानेन पण्डितलक्ष्मी-कल्लोलगणिना रचयांचक्रे ॥

॥ अथ श्रीमहावीरस्तवन प्रारंभः ॥

असमशमनिवासं वासवाचार्यवाचामविषयमहिमानं ज्ञानसंक्रांतविश्वं ॥ प्रणमदमरचूडारत्नघृष्टांघ्रिपीठं जिनवरवरद त्वां नौमि भक्तिप्रयुक्तः ॥ १ ॥ बालस्यापि ममोक्तं तव स्तुतावर्थमेष्यति बुधानां ॥ कन्याकर्तितसूत्रे न गौरवं मांत्रिकाः किमु वहेयुः ॥२॥ योमिमीतेंत्यवार्णाघपाथःपलैर्यःपरिछेत्तुमीष्टेनभःस्वांगुलैः ॥ योंऽघ्रिवेगेनकल्पांतवातंजयेत् त्वद्गुणानामियत्तामसौवेत्तिचेत् ॥ ३ ॥ अभिनुत्य भवंतमनंतगुणं स्तुतिकारगिराजितसतीचरितं ॥ यदियंगुणरेणुकणाक्ततनुं स्तवनीयमुपैतिनजातुपरं ॥ ४ ॥ नदृष्टेष्टबाधःपरैर्लंघ्यतानत्वदुक्तेनचाशक्यकृत्योपदेशः ॥ तथापिश्रितास्तन्नमिथ्यात्वलीना ननिंबप्रियाःकिंछिपंतीक्षुमुष्ट्राः ॥ ५ ॥ उचितंजनोमृतरुचिर्लभतां वृषसंश्रयेण परमोच्चपदं ॥ प्रमदाश्रितेप्यहहतत्रलभां प्रवदंति भवदध्वमुचः ॥ ६ ॥ फलगोचरलक्षणैरुपेतं गदितं यद्भवता प्रमाणयुग्मं ॥ कृतयत्नशता अपीह दोषानलमुद्भावयितुंनवादिनोऽन्ये ॥ ७ ॥ संदेहान्युगपदपोहितुंनृतिर्यक् देवानांश्रुतिषुसुधारसंनिषेक्तुं ॥ त्वांहित्वाकलयितुमीश— —भापातशोप्यं कश्चगिरैकयालमन्यः ॥ ८ ॥ नकेमनःशुद्धियुगाग्रयोजितप्रबोधचारित्रतुरंगमद्वयं ॥ रथंसमारुह्य तवेशशासनं समासदन्मुक्तिपुरीमविघ्नतः ॥ ९ ॥ योगेनाकिं किमथतीर्थपरंपराभिः किंदैवतैःकिमुतपोभिरधीतिभिःकिं ॥ मंत्राक्षरंजिनजिनेतिजपंतुसंतःपारत्रिकैहिकमुपेयमुपेतुकामाः ॥ १० ॥ त्वन्नामकामसामर्थ्यानध्यायध्यायतःसतः ॥ संपनीपद्यतेसद्यः संपत्कंपपराङ्मुखी ॥ ११ ॥ असत्परीणामपरश्वधेन मच्चित्तपेटांप्रसभंविभिद्य ॥ ज्ञानादिरत्नानिहरंतिचौरा रागादयस्तान्निगृहाणनाथ ॥ १२ ॥ त्वद्विधेप्यधिपतौशिवपुर्यां श्रूयतेनहिवहुर्जनवासः ॥ धिग्विधिःकुनृपतावपिमोहे वीक्ष्यतेभवपुरीजनपूर्णा ॥ १३ ॥ नाथवाधितुमनाथवत्सुधाभोजिनोपिविबुधान्यमक्षमः ॥ मानवांस्तुतवपीतदेशनावाक्सुधान् वतदृशापिनास्पृशत् ॥ १४ ॥ युक्तिस्फूर्जत्तीक्ष्णधाराशयेयैश्चक्रे यौष्माकीणवाणीकृपाणी ॥ तेषांभावारातिभिर्युद्धकेलिं कुर्वाणानांस्यात्करस्थाजयश्रीः ॥ १५ ॥ प्रमथितमिथोविरोधाः सुहृदीभूयासतेंगिनोनिखिलाः ॥ त्वद्देशनाभुवमिता नयवादाश्चभवत्समयं ॥ १६ ॥ इनकुतीर्थिककल्पितगर्हणा वचनभस्मभिरुज्ज्वलितेप्यहो ॥ तवयशोमुकुरेपरदैवतव्रजयशोनखलप्रतिबिंबितं ॥ १७ ॥ रुंधन्नेधितमन्यतीर्थिकततेरौद्धत्यवंध्याचलंसच्चेतोजलपंकहन्मधसुहृद्भातापिसंतापनं ॥ हेलाशोषितमोहराजमहिमांभोधिर्जिनत्वद्यशोगस्तिः सैषवभस्तिहस्तिदशनछेदावदातच्छविः ॥ १८ ॥ शेशोहिर्यस्यमूलंकनकगिरिरपिस्कंधवंधश्चतस्रः काष्ठाःशाखाःप्रशाखाविदिशउरुतलं व्योमजालंदलानां ॥ ताराः पुष्पाणिसिद्धास्पदमथशिखरंपुष्पदंतौफलश्रीछायाविश्रांतविश्वःस्फुरतितवयशःपादपःसोयमुच्चैः ॥ १९ ॥ ऊर्ध्वोर्ध्वमारोहतिहन्न-

भोनृणां त्वद्भक्तिरागांशुपतिर्यथायथा ॥ तथातथांहःपटलीवलीयसीगायेवदेवक्षयतिप्रतिक्षणं ॥ २० ॥ स्वजनकमनस्तापाधानोभवाघविपक्तिमव्यसनमपि हीहंतुंकामंनशक्तिमधुःपरे ॥ तवपुनरिनश्रीसोहोर्वीपतिं सबलंद्विधापरिदलयितुंकाष्ठाप्येकालगरणांगणे ॥ २१ ॥ नदोषाणांस्वस्मिन्नधिपभवताऽदायि वसतिर्गुणानांनैवान्यैर्हरिहरविरंचिप्रभृतिभिः ॥ शिवंतेषामुल्लासयितुमभिसंधिस्तवभवं तदातातेभ्यस्तेनतुकिमिववैशिष्टयमधिकं ॥ २२ ॥ आपत्कोटीविघटनपटुः संपदाकृष्टिमंत्रःश्रेयोवल्लीवनवनधरस्तत्त्वधीसौधदीपः ॥ विद्याकंदोरतिपतियशःक्षीरवल्लुप्रचारश्चेतोवृत्तिं ममरमयतुत्वत्पदाब्जप्रणामः ॥ २३ ॥ कषायतपनातपग्लपितमप्रशस्तक्रियानुचिंतनमलीमसं विषयतर्षपर्याकुलं ॥ भवद्गुणकदंबकस्तुतिसुधाह्रदे मज्जनं जिनेशितरनुक्षणंसृजतुमामकीनंमनः॥२४॥ त्रिभुवनभवनाभोगभावभासनगृहमणिसम नतजनताभिमतार्थसार्थवितरणकल्पद्रुम त्रिविधठंदोजातिरुचिरमितिसंस्तवमकरवमपवृजिनप्रभसूरिनिवहमहनीयमहंतवयत्कंठपीठसीमनिलुठतिसैषतस्य पुरुषस्य जिनकरतलमुपैति सकलेष्टफलसिद्धिरिद्धगुणतरुविपिन ॥ २५ ॥ इति श्रीमहावीरस्तवनं ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवन प्रारंभः ॥

कामेवामेयशक्तिर्भवतुतवगुणस्तोमलेशप्रशस्तौनस्यावस्यामधीशःसुरपतिसचिवस्यापिवाणीविलासः ॥ मानेवावार्ध्धिवारांकलयतिकश्चप्रौढिमारूढधारांभक्तिव्यक्तिप्रयुक्तः स्तदपिकिमपितेसंस्तवंप्रस्तवीमि ॥ १ ॥ संसारांभोधिवेलानिविरूजडमतिध्वांतविध्वंसहंसः श्यामाश्यामांगधामाशठकमठतपोघर्मनिर्माथपाथः ॥ स्फारस्फूर्जत्फणींद्रप्रगुणफणमणिज्योतिरुद्योतिताशाचक्रश्चक्रिध्वजत्वंजयतिजिनविजिद्भव्यभावावारिवार ॥ २ ॥ कम्रानम्रांगिचेतः शिखिकुलविलसत्तांडवाडंवरश्रीहेतुः प्रेंखन्नखालीरुचिररुचितडिद्दामनेत्राभिरामः ॥ प्रीतिंफुल्लत्फणाभाङ्मणिघृणिसुमनश्चापपवित्रीकृतद्यौर्देया स्त्वंदेशनावाक्स्तनितसुखकरोमेघवन्मेऽघहंतः ॥ ३ ॥ भिंदन्लोकप्रवाहप्रबलतर सरित्पूरमुच्चैर्वहंतंजंतूनांचित्तभूमौसजयतिजगतित्वद्वचोवारिकांतः॥ मुक्त्वागाढगृहीतानपिविनतजनान्यत्प्रभाबाह्ययार्तोभूयस्तन्मध्यमेवप्रविशतिझटितिक्रूरमोहावहारः ॥ ४ ॥ लौल्याल्लावण्यलक्ष्मीमधुरमधुरसंत्वन्मुखांभोरुहोत्थंपायंपायंभरेणप्रणतभवभृतांनेत्रपुष्पंधयाल्यः ॥ नूनंहर्षप्रकर्षोभ्रतनयनपयःपूरदंभेनदूरंमिथ्यादृक्लोचनाना मसुभगभगवन्नूसयएवोज्झिरंति ॥ ५ ॥ निस्पंदानंदकंदः कविमलकदलीकांतखंडीकृतोयत्कक्षाकौदेयकस्यक्षपितभवशतंनेत्रपीयुपसत्रं ॥ श्रेयःश्रीवल्लिहल्लीसकमलयमरुभाग्यमारोग्यलक्ष्म्यादर्शःकंदर्पदर्पद्विजपतिपतनेदर्शनंतावकीनं ॥ ६ ॥ विद्याविद्याधरीणांमणिमयमुकुरः क्रूरवैरारिजैत्रोगात्रश्रीमैत्र्यपात्रीकृतरतिरमणःसच्चरित्रैःपवित्रः॥ सद्भोगाभोगभागीशुभगिमभवनंश्रीजिनश्रीदसंपन्निः

कंपःसंपनीपद्यतइहमनुजःसाधुनत्वाजिनत्वा ॥ ७ ॥ देव्यावाचोपिवाचामविषयदिविषन्मंदिरद्वारसेवा देवाकीसर्वनाकीश्वरमुकुटतटीघृष्टपादांबुजस्य ॥ नेताश्चैतन्यशून्यःसकलकलयितुर्मुक्तिमात्रस्यदाताभुक्तिंमुक्तिंचदातुः कथमिवभवतःकल्पवृक्षःसदृक्षः ॥ ८ ॥ चंद्रःप्रत्युदकाशयंप्रतिफलत्येकोनचार्थक्रियाकारीत्येषनवास्तवस्तवपुनर्वृत्तंजयत्यद्भुतं ॥ एकस्त्वंप्रतिमानसंवससियद्भव्यात्मनामेकदासर्वेषामथचप्रयच्छसिफलंतेषांमनोवांछितं ॥९॥ यौष्माकीणगुणस्तुतिं विकिरतीशुंडामिवांतर्गतप्रीतिंस्फीतिमतीमतीवसुरभिंदानांबुवाबिभ्रती ॥ त्रैलोक्यैकसुरद्रुमद्रुमवनानीवोन्मदावासितायुष्मद्भक्तिरलंभनक्तिभविनामेनांसिहृद्वासिता ॥१०॥ आधारेस्थिरतोक्षितेखलुभवत्याधेयमापिस्थिरंसोयंज्ञानपथस्तथापिकिमपिस्वार्थैकनिष्ठोब्रुवे ॥ अश्रांतंममचंचलेपिमनसिस्वामिन्नवधानस्थितिंत्रैलोक्याधिपशक्तिभाजियदिवाकिंनोपपन्नंत्वयि ॥११॥ विश्वेशप्रसभंत्वदीययशसाव्यालुप्यमाने प्रभासर्वस्वेजगदाक्रमैकपटुनानूनंद्विजानांपतिः॥ शश्वींलांछनकैतवात्प्रतिनिशंकुक्षि प्रदेशेक्षिपन्कोपाटोपवशादसावुदयतेबिभ्रद्रुपुर्लोहितं॥१२॥ वक्त्रेणत्वमपाहरःशशिधरस्याखंडमूर्तेःश्रियंव्याकोशस्यकुशेशयस्यसुपमासर्वस्वमप्यग्रहीः ॥ यत्तुल्यव्यसनादपिस्वजहितौनैतौविरोधंमिथस्तेनाकारिसमानशीलविपदांसांख्यप्रवादोमृषा ॥१३॥ पुष्टांगीव्यवहारनिश्चयनयप्रोत्तुंगशृंगंशुभद्दानाद्यंघ्रिचतुष्टयंचविकसज्ज्ञानक्रियालोचनं ॥ नित्यछेकविवेकपुच्छलतिकंस्याद्वादपर्युल्लसत्पीनोच्चैःककुदंकुतीर्थतृणभुक्सूतेवृषंगौस्तव ॥१४॥ आकंठंकमठांबुदोजितपयःपूरेनिमग्नांगकस्योत्फुल्लंमुखपंकजंतवपपौयाकौतुकोत्कर्षतः ॥ नागस्त्रैणविलोचनालिपटलींसंख्यायधुर्यैवतांधन्यानांगणनाक्षणेनखलुसारेखान्यतःसर्पति ॥ १५ ॥ वंदारोःप्रियकोपितप्रणयिनीदृक्कोणशोणत्विषःसांद्रस्निग्धसमुज्ज्वलत्क्रमनखश्रेणीमयूखास्तव ॥ स्वद्वृत्तस्तुतिदूतिकाभिमुखितांपाणौचिकीर्षोःशिवश्रीरामांनवपद्मरागसहितंबध्नंतिमौलौमम ॥ १६ ॥ एवंनृदेवमहितःसहितःप्रभावभूत्याप्रभूततमयाविनुतोमयाऽयं ॥ पार्श्वःप्रभुर्विमलचिन्मयचित्तसौधमुत्तंसयत्ववृजिनप्रभसूरिवर्ण्यं ॥ १७ ॥ इति श्रीपा० स० ॥

॥ अथ श्रीऋषभादिजिनस्तवन प्रारंभः ॥

ऋषभ नम्रसुरासुरशेखरप्रपतयालुपरागपिशंगितं ॥ क्रमसरोजमहंतव मौलिना जिनवहेनवहेमतनुद्युते ॥ १ ॥ अपरवस्तुविलोकनलालसाविषनिषेधबुधांसुखमासुधां ॥ वपुषितेपिवताममचक्षुषी अजितभाजितभास्करकांचन ॥२॥ हरिहरादिसुरौघविलक्षणाद्भुतचरित्रचमत्कृतविष्टपं ॥ सुजनभोःपदपीठविलोलुठत्सुमनसंमनसंभवदैवतं ॥ ३ ॥ मदनदुर्दमदंतिदमेहरिस्तरुमृगांकितमूर्तिरुपाश्रितान् ॥ द्रुतमहारजतद्युतिरग्रणीःशमवतामवतादभिनंदनः ॥४॥ चरणलक्ष्मिकरग्रहणोत्सवेविरचितैरयनद्वितयोवधिं ॥ धृतसुखातिशयावसुवर्षणैर्वेसुमतीसुमतीशकृतात्वया ॥ ५ ॥ स्मितजपाकुसुमोपमदीधितिंशरणमीश-

सुपैमिजगत्रयी ॥ कुमतकोककुलामृतदीधितिमुदरविंदरविंधरनंदनं ॥६॥ सकललोकचमत्कृतिकारिणीं जिनसुपार्श्वभवद्गुणधोरणीं ॥ कश्वनोमतिमान्भुवनत्रयेकुमुदभामुदभावयदुच्चकैः ॥ ७ ॥ शुचियदंगरुचातुपराजितः शशधरोंकमिषाद्यमशिश्रयत् ॥ सपदिलोचनयोर्मेमकल्पतांसमहसेमहसेनसुतोजिनः ॥८॥ सुविधितीर्थकरंकरुणाकरंकरणविष्किरपाशमुपास्महे ॥ करणकांतिविराजितकार्तिकीहिमकरंमकरंदधतंध्वजं ॥ ९ ॥ जयतिशीतलदेवसरस्वतीत्रिजगतीं पुनतीकविसेविता ॥ मधुरिमातिशयेनतृणीकृतामृतरसातरसास्ततृषातव ॥ १० ॥ जिनवरोऽवतुगंडकलांछनःप्रथमविष्णुनतांघ्रिसरोरुहः ॥ प्रथितविष्णुनृपान्वयपुष्करांवरमणीरमणीयगुणांबुधिः ॥ ११ ॥ मुनिपतिर्वसुपूज्यनृपात्मभूर्जयतिनिर्जितदुर्जयचित्तभूः ॥ सुजनकोककदंबकलोचनोत्सवरविर्वरविद्रुमविग्रहः ॥ १२ ॥ सुकृतिनःकृतवर्मधरा धवान्वयनभस्तलभासनभास्करं ॥ श्रयतकांचनवारिरुहच्छदच्छविमलं विमलंजगदीश्वरं ॥ १३ ॥ जपनमंतितमीशसमुत्सकं प्रणयतोचरितुंसकलाःश्रियः॥ जगतितुभ्यमनंतनमस्क्रियामकलयेकलयेह्निनयेनयः ॥ १४ ॥ अवतुधर्मजिनेंद्रकुभावनारजनिनाशनसप्तहयोदयः ॥ शममयःसमयस्तव सुव्रताततनयमांनयमांसलविस्तरः ॥१५॥ हृदयनायकचक्रिजिनश्रियोर्द्धिविधवैरिजयोर्जितविक्रमः ॥ भवभयानिभिनत्तुभवन्मतातुगविशांगविशांतिविभोभवान् ॥१६॥ किमितितीव्रतपोव्रतशीलनैः किमुतयोगरहस्यनिषेवणैः ॥ दलयितुंकुगतिंयदिवोरुचिर्वृजिनकुंजिनकुंथुरुपास्यतां ॥ १७ ॥ प्रणतवासवमौलिमणिप्रभापटलसंवलितांघ्रिनखत्विषां ॥ स्मरतभव्यजनाःस्मरकुंजरांकुशमरंशमरंजितसज्जनं ॥ १८ ॥ अभिनुमःप्रभुमल्लिमपाकृतस्मरशरप्रसरांशिशुतावधेः ॥ मरकतद्युतिदर्पविलोपनक्षमविभामविभाव्यगुणश्रियं ॥ १९ ॥ कमठलक्ष्मणिलक्ष्मिनिकेतने परहितव्रतशालिनिसुव्रते ॥ अविरसंममभक्तिरसःस्फुरत्वनवमेनवमेघतनुद्युतौ ॥ २० ॥ अलमभूद्भुपदेनस्ततंधनैर्युवतिभिः कृतमस्तुनृपश्रिया ॥ नरुचयेममुक्तिपदं तवस्तवनमेनवमेभवतुप्रियं ॥ २१ ॥ दनुजजिद्भुजवीर्यमदज्वरप्रशमनैकभिषग्वरदोर्बलं ॥ ममतनेमिजिनं भुवनत्रयीसुरतरुं रतरुद्धतरुद्विपं ॥ २२ ॥ शिवसुखस्यकथामपि वेदितानखलुसाजनताजिनकर्हिचित् ॥ सजतियाप्रभुपार्श्वकुवासनाशतवशा तवशासनलंघनं ॥ २३ ॥ चलनकोटिविघट्टनचंचलीकृतसुराचलवीरजगद्गुरो ॥ त्रिभुवनाऽशिवनाशविधौ जिन प्रभवते भवते भगवन्नमः ॥ २४ ॥ स्वरवतारजनिव्रतकेवलाक्षरपदाप्तिदिनानिपुनंतुनः ॥ भगवतांविदधंतिजगत्रयीं मुदमितां दमितांतरविद्विषां ॥ २५ ॥ इतिजिनप्रभसूरिभिरीडिताःप्रणतिचंचुजनायजनाधिपाः ॥ दधतुशीलितसिद्धिवधूमुखांबुजरसाजरसारहितंपदं ॥२६॥ जिनवराःकुनयालिमृणालिनीमुकुलनैकतुषारमरीचयः ॥ विदधतःप्रणतंजतमाहृतस्मरचयंरचयंतुमनांसिनः ॥ २७ ॥ भगवताऽभिहितार्थमधीयतां कुपथमाथिकदर्थितमन्मथं ॥

श्रुतमुदात्तमुदात्तपुरस्सरःस्वरचितं रचितं गणधारिभिः ॥२७॥ प्रथमकल्पपतिः प्रथिताय-तिःप्रवचनांबुजसौरभषट्पदः॥ कुलिशशोभितपाणिरुपप्लवशमयतामयतामिहनम्रतां ॥२८॥

॥ श्री वर्द्धमानस्वामिभ्योनमोनमः ॥

॥ अथ श्री संघयणीरत्न त्रैलोक्यदीपिकाख्यग्रंथ बालावबोध सहित प्रारभ्यते. ॥

प्रथम अर्थकर्त्तानुं मंगलाचरण.

श्रीपार्श्वनाथं फलवृद्धिकाख्यं गुरुं तथा श्रीजिनदत्तसूरिं ॥ वाग्देवतायाश्चरणौचन-त्वातमाश्रये श्रीजिनभद्रनाम्ना ॥ १ ॥ निर्मथ्यजैनागमवारिराशिं, प्रकाशितायैरियम-प्रपंचा ॥ श्रीचंद्रसूरिनृप्रणिपत्यसम्यक्, करोमितांसंग्रहणींस्फुटार्थां ॥ २ ॥ युग्मं ॥ श्रीहर्पसार गुरुराजहितप्रसाद, माधायचेतसिचिदर्थकृतेप्रमादं तस्माद्विशुद्धवचनोवि-गतावसादी, व्याख्यांस्फुटांशिवनिधानगणिर्वितेने ॥ ३ ॥

हवे प्रथम ग्रंथकर्त्ता दोढ गाथाए करी शिष्टाचार पालवाने अर्थे अने विघ्न निवारवा अर्थे मंगल करे छे. तथा अभिधेय, प्रयोजन, संबंध, अने अधिकारी ए चारनुं प्रतिपा-दन करे छे.

नमिउं अरिहंताई ठिइ भवणो गाहणाय पत्तेयं ॥
सुर नारयाण वुछं नर तिरियाणं विणाभवणं ॥ १ ॥
उववाय चवणविरहं संखं इग समइयं गमागमणे ॥

व्याख्या—अरिहंताई के० अरिहंतादिक पांच परमेष्टीप्रत्ये नमिउं के० नमस्कार करी एटले नमस्काररूप मंगल थाउ. ए नमस्कारे करी ग्रंथकर्त्ता तथा ग्रंथना श्रोताने विघ्न न थाय. एम पांचे परमेष्टीने नमस्कार करीने, सुर के० देवता, अने नारयाण के० ना-रकी, ए वेउने प्रत्येके आयुष्यनी ठिइ के० स्थिति, भवण के० घर, अवगाहना के० शरी-रनुं मान, वुछं के० कहीशुं. एटले देव तथा नारकीनुं आयुष्य, भुवन तथा शरीरनी अव-गाहना कहीशुं. पण एटलुं विशेष जे नर के० मनुष्य, अने तिरियाणं के० तिर्यंच, ए वेउनां भुवन ते एकांत निश्चल शाश्वतां नथी, माटे विणाभवणं के० भुवनविना वाकीनां आयुष्य अने अवगाहना कहीशुं. वली एक देव उपन्या पछी वीजो देव केटला कालने आंतरे उपजे ? ते उववायविरहं के० उपपातविरहकाल, वली एक देव चव्या पछी वीजो देव केटला कालने आंतरे चवे ? ते चवण के० चवनविरह-काल. तथा संखंइगसमइयं के० एक समये संख्याए गणतां केटला देव उपजे ? ते एक समये उपपात संख्या, वली एक समये संख्याए गणतां केटला देवो चवे ते एक समय

चवनसंख्या. वली देवो मरीने केटली गतिमां जाय ? ते गमा के० गति, तथा केटली गतिना आव्या जीवो देवपणे उपजे ? ते आगमणे के० आगति. एम ए छ बोल जेम देवोने तेम नारकी, मनुष्य, तथा तिर्यंचने पण सरखा जाणवा. एटले नव नव द्वार– देव तथा नारकीनां कहीशुं. अने भुवन विना आठ आठ द्वार मनुष्य तथा तिर्यंचनां कहीशुं. ए रीते सर्व मली चोत्रीश द्वार कहीशुं. अहीयां उपर गाथामां यकारनो चकार थाय छे, माटे च शब्द उजयान्वयी छे, तेथी देव, नारकी, मनुष्य, तिर्यंच–ए चारेनां वर्ण, चिन्ह, लेश्यादिक पण कहीशुं. एटले अभिधेय कह्युं.

हवे ए ग्रंथकर्त्ताने ग्रंथ बांध्यानो बोध थयो छे, तेनुं प्रगटीकरण ते ग्रंथकर्त्ताने अनंतर प्रयोजन थयुं. तथा एना अनुग्रह परंपराए मोक्षावाप्ति ते ग्रंथकर्त्ताने परंपर प्रयोजन, तेमज श्रोताने देवादिकनुं स्वरूप जाणवुं, ते अनंतर प्रयोजन अने एथी परंपराए मोक्षावाप्ति ते परंपर प्रयोजन. ए रीते ग्रंथ करवानुं प्रयोजन कह्युं.

हवे त्रीजो संबंध ते बे प्रकारे छे. तेमां एक उपायोपेय लक्षण, बीजो गुरुपर्वक्रम-लक्षण. तेमांहे ए संघयणी ग्रंथ ते उपाय, अने ए ग्रंथनुं तत्वज्ञान ते उपेय. ए उपायोपेयलक्षण समजवुं. हवे गुरुपर्वक्रमलक्षण ते, ए ग्रंथनो अर्थ श्रीवर्द्धमान स्वामीए वखाण्यो; तेवार पछी श्रीसुधर्मास्वामीए द्वादशांगीमां गुंथ्यो. त्यांथी श्यामाचार्यादिके पन्नवणा प्रमुख सूत्रोमां उद्धर्यो. वली तेमांथी श्रीजिनजद्रगणी क्षमाश्रमणे पांचसें गाथानी महोटी संघयणी करी; तेमां अवतार्यो, त्यांथी संक्षेप रुचिवंत जीवोने अर्थे श्रीचंद्रसूरिए ते महोटी संघयणीनो अर्थ संक्षेपीने इहां बांध्यो. ए गुरुपर्वक्रमलक्षण जाणवुं. ए संबंध कह्यो.

हवे साधु, साधवी, श्रावक, अने श्राविका–ए चारे आ ग्रंथनां अधिकारी जाणवा. ए चोथुं अधिकारीपणुं कह्युं. ॥ १ ॥

अवतरण–जेवा अनुक्रमे द्वार कह्यां छे, तेवाज अनुक्रमे पहेलां देवोनी स्थिति प्रमुख नव द्वार कहे छे. तेमां प्रथम चार प्रकारना देवोमांथी भुवनपति देवोना आयुष्यनी जघन्य स्थिति अर्द्धगाथाए करी ग्रंथकार कहे छे.

दसवास सहस्साइं जवणवईणं जहन्नठिई ॥ २ ॥

व्याख्या–जवणवईणं के० भुवनपतिना दशे निकायना देवो, अने भुवनपतिनी देवीओ–ए बंनेनी सामान्यपणे दसवाससहस्साइं के० दशहजार वर्षनी जहन्नठिई के० जघन्य थकी आयुष्यनी स्थिति होय; पण तेथी ओछी न होय. ॥ २ ॥

अवतरण—भुवनपति देवोना आयुष्यनी उत्कृष्टी स्थिति बे गाथाए करी कहे छे.

चमर बलि सार महिअं ॥ तद्देवीणं तु तिन्नि चत्तारि ॥ पलियाइं सढाइं ॥ सेसाणं नवनिकायाणं ॥ ३ ॥ दाहिणदिवढ पलियं ॥ उत्तरओ हुंति दुन्नि देसूणा ॥ तद्देवी मद्ध पलियं ॥ देसूणं आउमुक्कोसं ॥४॥

व्याख्या—भुवनपति देवोना दश निकाय छे, ते मेरुना आठ रुचक प्रदेश छे, त्यांथी एक दक्षिणदिशिनो अने एक उत्तरदिशिनो, एवा अर्द्धोअर्द्ध बे खंड करीए, ते बेउदिशिमां एकेक दिशिनेविषे एकेक निकायनो एकेक इंद्र छे. एम एकेक निकायना बेदिशिए बे इंद्र छे. तेमां पहेला निकायनेविषे जे दक्षिणदिशिरूप अर्द्ध तेनो अधिपति असुरकुमारनो राजा चमरेंद्र छे; तेनुं आयुष्य सार के० एक सागरोपमनुं उत्कृष्टुं जाणवुं. अहीयां सारपदे सागरोपम कह्युं, ते पदनो एक देश होय, तोपण पदना समुदायनो उपचार करवो एवो नियम छे; माटे कह्युं. तथा बीजो उत्तरार्द्धनो राजा बलिंद्र छे. तेनुं आयुष्य एक सागरोपम अहियं के० अधिक, एटले एक सागरोपम झाझेरुं उत्कृष्टथी जाणवुं. वली तद्देवीणं के० ते चमरेंद्रनी देवीनुं आयुष्य यथासंख्याये सढाइतिन्निपलियाइं के० साढात्रण पल्योपमनुं जाणवुं. अने बलिंद्रनी देवीनुं आयुष्य सढाइंचत्तारिपलियाइं के० साढाचार पल्योपमनुं उत्कृष्टुं जाणवुं. अने ए चमरेंद्र, तथा बलिंद्र, ए बे टालीने शेष जे नव निकाय छे ॥ ३ ॥ तेमां दाहिण के० दक्षिणदिशिना धरणेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनुं दिवढपलियं के० दोढ पल्योपम तथा उत्तरदिशिना भूतानेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनुं दुन्निदेसूणा के० देशेऊणुं बे पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. अने तद्देवीमद्ध के० ते धरणेंद्र प्रमुख नवे इंद्रनी देवीओनुं अर्द्धपल्योपमनुं आयुष्य, तथा भूतानेंद्र प्रमुख नवे इंद्रोनी देवीओनुं पलियं देसुण के० देशेउणुं एक पल्योपमनुं आउमुक्कोसं के० आयुष्य उत्कृष्टुं जाणवुं. अने ते जघन्यायुनी उपर ज्यांसुधी उत्कृष्टायु संपूर्ण थाय नहीं, त्यांसुधी सर्व मध्यमायु जाणवुं ॥ ४ ॥ ए रीते भवनपति देव तथा देवीनुं जघन्य तथा उत्कृष्टुं आयुष्य कह्युं.

॥ हवे व्यंतर देव अने देवीओनुं जघन्योत्कृष्टायु गाथाना त्रण पदे करी कहे छे. ॥

वंतरियाण जहन्नं ॥ दस वास सहस्स पलिय मुक्कोसं ॥ देवीणं पलिअर्द्धं ॥

अर्थ—वंतरियाण के० व्यंतरदेव तथा देवीओनुं जहन्नं के० जघन्यायु दसवास सहस्स के० दशहजार वर्षनुं होय, अने पलिय के० एक पल्योपमनुं देवोनुं, तथा पलियर्द्ध के० अर्द्धपल्योपमनुं देवीओनुं, उक्कोसं के० उत्कृष्टायु होय. अहींयां कोइक अजाण एम कहे छे जे, व्यंतरनी देवीओनुं एक पल्योपमायु छे. ते जूठुं कहे छे.

केमके श्रीपन्नवणासूत्रमध्ये कह्युं छे.-वाणमंतरीणं नंते केवइयं कालं ठिई पन्नता गोयमा जहन्नेणं दस वास सहस्साइं उक्कोसेणं अद्धपलिउवमं ॥ ए वचने व्यंतरीक देवीनुं उत्कृष्टुं आयुष्य अर्द्ध पल्योपम छे. अने श्री, ह्री, धृति, कीर्त्ति, बुद्धि, अने लक्ष्मीए छ देवीउंनुं आयुष्य एक पल्योपम छे, ते देवीउं नवनपतिनी छे. व्यंतरीकनी नथी. एम जाणवुं. ॥ ४ ॥

हवे चंद्रमा, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र, अने तारा-ए पांच जातना ज्योतषिना देवो तथा देवीउंना आयुष्यनी जघन्योत्कृष्टी स्थिति बे गाथा अने एक पदेकरी कहेछे.

पलियं अहियं ससि रवीणं ॥ ५ ॥ लक्खेण सहस्सेणय ॥ वासाण गहाण पलिय मेएसिं ॥ ठिइं अद्धं देवीणं ॥ कमेण नक्खत्त ताराणं ॥ ६ ॥ पलिअद्धं चउनागो ॥ चउ अड नागाहिगाउ देवीणं ॥ चउ जुअले चउ नागो जहन्न मड नाग पंचमए ॥ ७ ॥

व्याख्या-ज्योतषिदेवोना बे नेद छे. एक चर अने बीजा स्थिर. तेमां अढी द्वीपमांहे जे ज्योतिषचक्रछे ते चर; अने अढी द्वीपथी बाहेर जे ज्योतिषचक्र छे ते स्थिर कहेवाय छे. त्यां जंबुद्वीप आदे देइने असंख्याता द्वीप समुद्रमांहे जे ससि के० चंद्रमा अने चंद्रमाना विमानवासी देवो छे, तेमनुं उत्कृष्टायु पलियंअहियं के० एक पल्योपमउपरें लक्खेण के० एक लाख वर्ष अधिक, तथा रवीणं के० सूर्य अने सूर्यना विमानवासी देवोनुं उत्कृष्टायु एक पल्योपमउपर सहस्सेणयवासाण के० एकहजार वर्ष अधिक छे. तथा गहाण के० ग्रह अने ग्रहना विमानवासी देवोनुं पलिय के० एक पल्योपमनुं उत्कृष्टायु होय. अने एएसिं के० ए पूर्वोक्त चंद्रमा, सूर्य तथा ग्रह तेमज चंदमा, सूर्य अने ग्रहना विमानवासी देवोनुं जे आयुष्य कह्युं; तेथी तेमनी देवीणं के० देवीउंना आयुष्यनी ठिई के० स्थिति ते अद्धं के० अर्द्ध जाणवी. एटले चंद्रमानी देवी तथा चंद्रमाना विमानवासी देवोनी देवीउंनुं उत्कृष्टायु अर्द्धो पल्योपम अने पचाश हजार वर्ष उपर तथा सूर्यनी देवी अने सूर्यना विमानवासी देवोनी देवीउंनुं उत्कृष्टायु अर्द्धो पल्योपम अने पांचसे वर्ष उपर. तथा ग्रहनी देवी तथा ग्रहना विमानवासी देवोनी देवीउंनुं उत्कृष्टायु अर्द्धो पल्योपम जाणवुं. एम ए त्रणे ज्योतषिनी देवीउंना आयुष्यनी स्थिति ते देवतांना पोताना आयुष्यथी अर्द्ध होयछे. हवे कमेणनक्खत्तताराणं के० अनुक्रमे नक्षत्र तथा तारानुं उत्कृष्टायु कहेछे. ॥ ६ ॥

नक्षत्र तथा नक्षत्रना विमानवासी देवोनुं उत्कृष्टायु पलियद्ध के० अर्द्धपल्योपमनुं जाणवुं. तथा तेमनी देवीउंनुं चउनाग के० पल्योपमनो चोथोनाग आयु होय. अने

तारा तथा ताराना विमानवासी देवोनुं उत्कृष्टायु चउन्नागाहिग के० पल्योपमनो चोथो न्नाग विशेपाधिक, एटले कांइक ऊाकेरुं, तथा तेमनी देवीएं के० देवीउंनुं उत्कृष्टायु अरून्नाग के० पल्योपमनो आठमोन्नाग अहिग के० कांइक विशेषाधिक ऊाकेरुं आउ के० आयु जाणवुं. एटले देवो तथा देवी मलीने पांचे ज्योतषिना युगलनुं उत्कृष्टायु कह्युं.

हवे जघन्यायु कहेछे. अहींयां न्नावार्थ ए छे जे, चंद्रमा, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र अने तारा–ए पांच जातना ज्योतपिमां चंद्रमा अने सूर्य ए बे इंद्र छे. बाकी त्रण विमानना धणीउंछे, तेथी तेमनुं जघन्य तथा मध्यमायु न होय किंतु उत्कृष्टज होय. ते मूकीने चउजुअले के० चार युगल ते–एकतो चंद्रमाना विमानवासीदेव अने विमानवासी देवीउं, पण चंद्रमा पोते नही; ए एक युगल. तथा सूर्यना विमानवासी देव अने देवीउं; ए बीजुं युगल. तथा ग्रहना विमानवासी देव अने देवीउं, ए त्रीजुं युगल. अने नक्षत्रना विमानवासी देव अने देवीउं, ए चोथुं युगल. ए चारे युगलनुं जघन्यायु, पल्योपमनो चउन्नागो के० चोथो न्नाग होय, अने ताराना विमानवासी देव तथा देवीउं ए पंचमए के० पांचमा युगलनुं जघन्यायु पल्योपमनो अरून्नाग के० आठमो-न्नाग जाणवुं. एटले ज्योतषि देव तथा देवीउंना आयुष्यनी जघन्योत्कृष्टस्थिति कही ॥

॥ हवे वैमानिकदेवोनी उत्कृष्ट आयुस्थिति दोढ गाथाए करी कहेछे ॥

दोसाहि सत्त साहिय ॥ दस चउदस सतर अयर जा सुक्को ॥ इ-क्किक्क महिय मित्तो ॥ जा इगती सुवरि गेविज्जे ॥ ८ ॥ तित्तीसणु-त्तरेसु ॥ सोहम्माइसु इमा ठिई जिठा ॥

व्याख्या–दोसाहिसत्त साहिय दस चउदस सतर अयर–एरीते जासुक्को के० यावत् शुक्र देवलोक सुधी उत्कृष्ट आयुस्थिति जाणवी ते कहेछे. जेहनो घणा काले तरीने पार पामीए ते सागर कहीए. ते सागरेकरी जे काल मविजे तेने सागरोपम कहीए. त्यां सौधर्मदेवलोके छेल्ले तेरमे प्रतरे दो के० बे सागरोपमना आयुष्यनी उत्कृष्टि स्थिति जाणवी. अने बीजे ईशान देवलोके बे सागरोपम पल्योपमने असं-ख्यातमे न्नागे साहि के० साधिक एटले ऊाकेरा. त्रीजे सनत्कुमारे सत्त के० सात सागरोपम, चोथे महेंद्रदेवलोके सातसागरोपम पल्योपमने असंख्यातमे न्नागे साहिय के० साधिक ते ऊाकेरा. पांचमे ब्रह्मदेवलोके दस के० दश सागरोपम, छठे लांतक देवलोके चउदस के० चउद सागरोपम, सातमे शुक्रदेवलोके सत्तरअयर के० सत्तर-सागरोपम. इत्तो के० ए पछी शुक्र देवलोकथी उपरना जे देवलोक छे, त्यां इक्किकम

ह्रिय के० एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए ते जा के० यावत् उवरिगेविज्जे के० उपरली नवमी ग्रैवेयके इगतीस के० एकत्रीश सागरोपमनुं आयुष्य थाय, ते कही बतावेछे. आठमा सहस्रार देवलोके अढार सागरोपम, नवमा आनतदेवलोके उंगणीश, दशमा प्राणतदेवलोके वीश, अग्यारमा आरणदेवलोके एकवीश, बारमा अच्युत देवलोके बावीश सागरोपम, प्रथम हेठिम हेठिम ग्रैवेयके त्रेवीश, बीजे हेठिम मध्यम ग्रैवेयके चोवीश; त्रीजे हेठिमउवरिम ग्रैवेयके पचीश, चोथे मध्यम हेठिम ग्रैवेयके छवीश, पांचमे मध्यममध्यम ग्रैवेयके सत्यावीश, छठे मध्यमोवरिम ग्रैवेयके अठावीश, सातमे उवरिमहेठिम ग्रैवेयके उंगणत्रीश, आठमे उवरिम मध्यम ग्रैवेयके त्रीश, नवमे उवरिमउवरिम ग्रैवेयके एकत्रीश सागरोपम उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति होय ॥ ८ ॥ एहथी आगल अणुत्तरेसु के० पांच अनुत्तरविमानोनेविषे एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए नही, किंतु अहीयां स्वजावे आयुष्यतित्तीस के० तेत्रीश सागरोपमनुं होय, एरीते सोहम्माइसु के० सौधर्मादिकथी मांडीने पांच अनुत्तर लगी इमा के० ए वैमानिक देवना आयुष्यनी ठिइ के० स्थिति ते जिठा के० उत्कृष्टी कही.

॥ हवे ए वैमानिक देवोना आयुष्यनी जघन्यस्थिति बे गाथावडे कहे छे ॥

सोहम्मे ईसाणे ॥ जहन्न ठिई पलिय महिअं च ॥ ए ॥ दो साहि सत्त दस चउदस ॥ सत्तर अयराइं जा सहस्सारो ॥ तप्परउ इक्किकं ॥ अहियं जाणुत्तरचउके॥१०॥इगतीससागराइं सवठे पुणजहन्नठिइनहि

व्याख्या— सोहम्मे के० सौधर्मदेवलोके तेर प्रतरे प्रत्येके पलिय के० एक पल्योपमनी जहन्नठिई के० जघन्यस्थिति आयुष्यनी जाणवी. अने ईसाणे के० ईशानदेवलोके पल्योपमने असंख्यातमे जागे अहिअं के० अधिक एक पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. ॥ ए ॥ अहीयांथी आगल त्रीजा सनत्कुमारे बे सागरोपम जघन्यस्थिति, चोथा महेंद्रे बे सागरोपम जाजेरा, पांचमा ब्रह्मदेवलोके सात सागरोपम, छठा लांतके दश सागरोपम, सातमा महाशुक्रे चउद सागरोपम. एम जा के० यावत् आठमा सहस्सारो के० सहस्रार देवलोके सत्तरसागरोपम, पछे तप्परउ के० तेहनाउपर आनतादिक देवलोकनेविषे इक्किकअहियं के० एकेको सागरोपम वधारता जइए ते, जा के० यावत् णुत्तरचउक्के के० चार अनुत्तर विमाने एकत्रीश सागरोपमनी प्रत्येके जघन्यस्थिती थाय ते कहे छे. आनते १८ प्राणते १९ आरणे २० अच्युते २१ एमज नवे ग्रैवेयके एकेक वधारतां नवमे ग्रैवेयके त्रीश सागरोपम जघन्यायुष्यनी स्थिति थाय. तेवारपछी एक विजय, बीजो विजयांत, त्रीजो जयंत, चोथो अपराजित, ए

अनूत्तरचतुष्के ॥ १० ॥ इगतीससागराइ के० एकत्रीश सागरोपम आयुष्यनी जघन्यस्थिति होय, अने पुण के० वली सवठेजहन्नठिइनछि के० सवार्थसिद्धनामा पांचमा अनुत्तरविमाने जघन्यायुनी स्थिति नथी. केमके अहीयां अजघन्योत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमनीज स्थिति छे. माटे.

॥ हवे वैमानिक देवीउंनी जघन्य तथा उत्कृष्टायुस्थिति दोढगाथा वडे कहे छे ॥

परिगहिआणिय राणिय ॥ सोहम्मी साण देवीणं ॥ ११ ॥ पलियं अहियंच कमा ॥ ठिई जहन्ना इउय उक्कोसा ॥ पलियाइं सत्त पन्नास ॥ तहय नव पंचवन्नाय ॥ १२ ॥

व्याख्या—वैमानिक देवीनी उत्पत्ति सौधर्म तथा ईशान ए वे देवलोकनेविषे होय छे. ते देवी वे प्रकारनी छे. एक परणेली कुलांगना सरखी ते परिगृहीता देवी कहीए. वीजी साधारण वेश्या सरखी ते अपरिगृहीतादेवी जाणवी. तेमांहे सौधर्म देवलोकनी परिगृहीता तथा अपरिगृहीता देवीनुं जहन्नाइउ के० जघन्यायुष्य पलियं के० एक पल्योपमनुं जाणवुं. अने वीजा ईशानदेवलोकनी देवीउंनुं जघन्यायु एक पल्योपम अहियं के० अधिक एटले एक पल्योपम जाझेरुं जाणवुं. हवे एनुं उक्कोसा के० उत्कृष्टुं आयु कहे छे. सौधर्मदेवलोके परिगृहीतादेवीनुं पलियाइंसत्त के० सात पल्योपमनुं, अने अपरिगृहीतादेवीनुं पन्नास के० पचाश पल्योपमनुं उत्कृष्टायु जाणवुं. तह के० तेमज ईशानदेवलोके परिगृहीतादेवीनुं नव के० नव पल्योपम अने अपरिगृहीतादेवीनुं, पंचवन्ना के० पंचावन पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. देवलोकना देवोनी जे जोग्य पतिव्रता देवीउ छे, तेहने परिगृहीता देवी कहीए. अने सौधर्मदेवलोके अपरिगृहीता देवीनां छ लाख विमान छे; ते वेश्यानी जाति छे. माटे एहने देववेश्या कहीए. तेमां पण जे त्रीजा देवलोकनी निश्राए छे, ते त्रीजे देवलोकेज जाय. तथा ईशान देवलोके अपरिगृहीता देवीनां चारलाख विमान छे, अहीयां पण जे चोथा देवलोकना देवताने जोग्य योग्य छे. ते चोथे देवलोकेज जाय; एम सर्वत्र जाणवुं. ॥१२॥

एटले वैमानिक देवीउंनी आयुस्थिति कही. हवे देवीने अधिकारे असुरादिकनी इंद्राणी अग्रमहिषीनी संख्या एक गाथावडे कहे छे.

पण छ च्चउ चउ अठ य॥ कमेण पत्तेय मग्ग महिसीउ ॥
असुर नागाइ वंतर ॥ जोईस कप्प डगिंदाणं ॥ १३ ॥

व्याख्या—सर्व अंतेउरमांहे प्रधान पटराणी सरखी जे देवी तेने अग्रमहिषी कहीए. ते असुरा के० असुरकुमारना चमरेंद्र तथा बलिंद्र ए जवनपतिना पहेला निकायना

बे दिशिना बे इंद्र छे. तेहने एकेकाने पण के० पांच पांच अग्गमहिसीउ के० अग्रमहिषी छे. तथा नागाइ के० नागकुमार आदे देईने बाकी जे भुवनपतिना नव निकाय छे, तेहना धरणेंद्र तथा भूतानेंद्र आदे देइने अढारे इंद्रने प्रत्येके छ के० छ अग्रमहिषी छे. तथा वंतर के० व्यंतर देवताना सोल निकायना काल महाकालादिक बत्रीश इंद्र छे. तेहने प्रत्येके चउ चउ के० चार चार अग्रमहिषी छे. अने जोईस के० ज्योतषिना इंद्र चंद्रमा तथा सूर्यने प्रत्येके चउ चउ के० चार चार अग्रमहिषी छे. तथा कप्पदुगिंदाणं के० सौधर्म अने ईशान ए बे कल्पना बे इंद्रने प्रत्येके अठ्ठ के० आठ आठ अग्रमहिषी छे. पहेला तथा बीजा देवलोकथी उपरलां देवलोकने विषे देवीनुं उपजवुं नथी. तेथी त्यां परिग्रहिता देवीउ पण नथी; किंतु ते देवलोकना इंद्र तथा देवोने जेवारे यथायोग्य विषय सेववानी वांछा थाय तेवारे तेने सौधर्म अने ईशान देवलोकनी अपरिग्रहीता देवीउ यथायोग्यपणे उपभोगने अर्थे थाय. तेमाटे त्यां अग्रमहिषी संभवे नही ॥ १३ ॥

पूर्वे वैमानिक देवोनी आयुस्थिति समुच्चयथी कही देखाडी. हवे प्रतरे प्रतरे जघन्य उत्कृष्टी स्थिति कहेवाने अर्थे प्रथम ए देवलोकोनी प्रतर संख्या गाथावडे कहे छे.

दुसु तेरस दुसु बारस ॥ छ प्पण चउ चउ दुगे दुगेय चउ ॥
गेविज्ज णुत्तरे दस ॥ बिसठि पयरा उवरिलोए ॥ १४ ॥

व्याख्या– प्रतर शब्दे जेम घरने उपराउपरी माल होय, तेम देवलोकमां उपरा उपरे प्रतर होय छे. तेमां दुसुतेरस के० सौधर्म, ईशान ए बे देवलोक मल्या तेर प्रतर वलयाकारछे; तेमां पूर्वमहाविदेह अने पश्चिममहाविदेह. वचमां अर्द्ध वलयाकार खंडथकी अर्द्धोअर्द्ध खंड करीए. एक दक्षिणदिशि खंड, बीजो उत्तरदिशि खंड. तेमां दक्षिणदिशि खंड सौधर्मेंद्रनो, एटले ते दिशिना अर्द्ध वलयखंडना प्रतर सौधर्मेंद्रना छे; अने उत्तरदिशिना अर्द्ध वलयखंडना प्रतर ईशानेंद्रना जाणवा. जो अर्द्धोअर्द्ध खंड करी प्रतर न कहीए तो तेर प्रतर सौधर्मेंद्रना, अने तेर ईशानेंद्रना मेलवतां छवीश प्रतर थई जाय छे. ते आशंका निवारवाने अर्द्धो अर्द्ध खंड करीने प्रतरनी गणना करीए. एम बीजे पण वलयाकार देवलोक युगले एहज व्यवस्था करवी. तेमज दुसुबारस के० सनत्कुमार ने माहेंद्रे पण मल्या वलयाकार बार प्रतर छे. अहीयां पण अर्द्धोअर्द्ध करी दक्षिणदिशि सनत्कुमारेंद्रना अने उत्तरदिशि माहेंद्रना प्रतर करवा. ब्रह्मदेवलोके छ के० छ प्रतर छे. अने लांतके पण के० पांच प्रत्तर, तथा शुक्रदेवलोके चउ के० चार प्रतर छे, सहस्रारे चउ के० चार प्रतर, तथा आनत अने प्राणत ए दुगे के०

वे देवलोके मलीने चउ के० चार प्रतर, तथा आरण्य अने अच्चुत ए डुगेय के० बे देवलोके मलीने चउ के० चार प्रतर. एवं बावन प्रतर थया. तथा गेविज्ज के० नव ग्रैवेयके एकेको प्रतर गणतां नव प्रतर थाय. अने अणुत्तरे कहेतां पांचे अनुत्तरविमाने एक प्रतर, एवं मलीने दस के० दश प्रतर, ते पूर्वोक्त बावन साथे मेलवतां बिसठिपयरा के० बासठ प्रतर ते उवरिलोए के० उपरला ऊर्ध्वलोकनेविषे छे. ॥ १४ ॥

॥ हवे प्रतरे प्रतरे जूडुं जूडुं उत्कृष्ट तथा जघन्यायु जाणवाने
अर्थे प्रथम सौधर्म देवलोके उपाय कहे छे. ॥

सोहम्मुक्कोस ठिइ निय पयर विहत्त इच्छ संगुणिउं ॥
पयरुक्कोस ठिइउं ॥ सवछ जहन्नोपलियं ॥ १५ ॥

अर्थ– सोहम्मुक्कोसठिइ के० सौधर्म देवलोके जे उत्कृष्टिस्थिति बे सागरोपमनी छे, तेने नियपयरसं के० पोताना तेर प्रतर साथे विहत्त के० वेहेंचीए, पछी इच्छसंगुणिउं के० अहींयां पांचमा अथवा सातमा जे प्रतरनुं आयु काढवाने इच्छ्युं होय, ते प्रतरनी साथे गुणीए, तेवारे ते पयर के० प्रतरनी उक्कोसठिइ के० उत्कृष्टि स्थिति पामीए, ते आवी रीते जे, सौधर्मदेवलोकना तेरमा प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनी छे, ते एक्केका सागरोपमना तेर तेर नाग करीएतेवारे बे सागरोपमना तेरीआ छवीस नाग थाय,तेने तेरे नागे वेहेंचतां एक सागरोपमना तेरीआ बे नागनुं आयु पहेले प्रतरे होय. एमज बीजा प्रतरनुं आयु काढवुं होय, तेवारे तेने ते साथे गुणीए तो तेरीआ चार नाग आवे, तेम त्रीजे छनाग, चोथे आठ नाग, पांचमे दशनाग, छठे बार नाग, सातमे चउद नाग एटले एक सागरोपमना तेर नाग अने उपर तेरीउं एक नाग, आठमे एक सागरोपम ने त्रण नाग, नवमे एक सागरोपम ने पांच नाग, दशमे एक सागरोपम ने सात नाग, अग्यारमे एक सागरोपम ने नव नाग, बारमे एक सागरोपम ने अग्यार नाग, अने तेरमे प्रतरे बे सागरोपम पूरुं आयु होय. एवीज रीते ईशान देवलोके पण प्रत्येक प्रतरनेविषे आयुष्य काढवानो उपाय करवो. मात्र एटलुं विशेष जे ए देवलोकना पहेले प्रतरे सागरोपमना तेरीआ बे नाग काफेरा कहेवा. एम प्रत्येक प्रतरे काफेरा कहेतां जवुं; तेवारे तेरमे प्रतरे बे सागरोपम साधिक आयुस्थिति थाय.

अने सवछजहन्नोपलियं के० सर्वत्र एटले सौधर्म देवलोकना तेरें प्रतरनेविषे जघन्य एक पल्योपमनीज आयुस्थिति जाणवी, अने ईशान देवलोकना प्रत्येक प्रतरनेविषे जघन्यथी एक पल्योपम काफेरी आयुस्थिति जाणवी. ए रीते सौधर्म तथा ईशान देवलोकना तेर प्रतर छे, तेनेविषे प्रत्येके जघन्योत्कृष्ट आयु समजवानोउपाय कह्यो. ॥१५॥

॥ हवे सनत्कुमारादिक उपरना देवलोकोना प्रत्येक प्रतरोनेविषे जघन्योत्कृष्ट आयुष्यनी स्थिति जाणवाने अर्थे उपाय कहे छे ॥

सुरकप्पठिइविसेसो ॥ सगपयरविहत्त इछ संगुणिउं ॥ हि-
ठिल्लठिइ सहिउं ॥ इछियपयरंमि उक्कोसा ॥ १६ ॥

अर्थ– सुरकप्प के० देवोना कल्प एटले बार देवलोक तेने कल्प कहीए. अने नव ग्रैवेयक, तथा पांच अनुत्तरविमान एने कल्पातीत कहीए. तेना उत्कृष्टा आयुष्यनी जे ठिइ के० स्थिति छे, तेनुं विसेसो के० विश्लेष करीए. एटले अधिकी स्थितिमांथी उंछी स्थिति काढीए. एम विश्लेष कस्या पछी जे वधे, तेने सुरकल्पस्थिति विश्लेष कहीए. पछी ते विश्लेष देवलोकना पोतपोताना पयर के० प्रतरे करी विहत्त के० वेहेंचीए. पछी इछसंगुणिउं के० अत्र ए स्थाने ते वांछीत प्रतर साथे सम्यक्प्रकारे गुणीए, ने जे आंक आवे तेने हिठिल्लठिइ के० हेठली उत्कृष्टि स्थिति तेणे सहिउं के० सहित करीए, तेवारे इछियपयरंमि के० इछितप्रतरनी उक्कोसा के० उत्कृष्टी स्थिति आवे.

तेनुं उदाहरण कहे छे. सौधर्मदेवलोकना तेरमे प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनी छे. अने सनत्कुमारनुं उत्कृष्टायु सात सागरोपम छे; तेमांथी हेठली स्थितिना पूर्वोक्त सौधर्म देवलोकना बे सागरोपम बाद करीए तेवारे बाकी पांच सागरोपम रहे. ते पांच सागरोपमने सनत् कुमारना बार प्रतर छे, तेणेकरी वेहेंचीए–ते आवी रीते जे, एक सागरोपमना बार बार भाग करीए, तो पांचे सागरोपमना बारीया साठ भाग थाय, तेहने बारे प्रतरे वेहेंचीये तेवारे एकेका प्रतरे सागरोपमना बारीया पांच पांच भाग आवे.

पछी हेठला सौधर्मदेवलोकनी उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनीछे ते तेहनी साथे भेलीए, तेवारे त्रीजा सनत्कुमार देवलोकना पहेला प्रतरनेविषे बे सागरोपम अने एक सागरोपमना बारीया पांच भाग उपर एटली उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति थाय छे. तेमज बीजा प्रतरे बे सागरोपम ने उपर बारीया दश भाग कहेवा. त्रीजे प्रतरे त्रण सागरोपम ने उपर बारीया त्रण भाग कहेवा. ए रीते प्रतरे प्रतरे बारीया पांच पांच भाग वधारता जइए तेवारे, छेल्ला बारमा प्रतरे संपूर्ण सात सागरोपमनुं उत्कृष्टायु थाय. एम माहेंद्रे साधिक स्थिति जाणवी. एहज रीते उपरना सर्व देवलोके प्रतरोना आयुष्यनी स्थिति काढवाने उपाय करवो ॥ १६ ॥

॥ हवे चारे देवलोकोना इंद्रोने रेहेवानां स्थानक कहे छे. ॥

कप्पस्स अंतपयरे ॥ निय कप्प वडिंसया विमाणाउ ॥
इंद निवासा तेसिं ॥ चउदिसि लोगपालाणं ॥ १७ ॥

अर्थ– कप्पस्स के० कल्प जे देवलोक तेना अंतपयरे के० अंतनो प्रतर एटले सर्व देवलोकना छेल्ला प्रतरना मध्यभागनेविषे प्रत्येके नियकप्पवडिंसिआ के० निजकल्पवतंसक एटले पोतपोताना कल्पने नामे अवतंसकनामा विमान छे. एटले सौधर्मदेवलोकना उपरना तेरमा प्रतरनेविषे सुधर्मावतंसक नामा विमान छे; तेम ईशान देवलोकना तेरमा प्रतरनेविषे ईशानावतंसक नामा विमान छे. ए रीते सर्व देवलोके जाणवुं. पण एटलुं विशेष जे नवमा तथा दशमा ए बे देवलोकनो एक इंद्र छे. त्यां चोथा प्रतरे प्राणावतंसक नामा विमान छे. अने अग्यारमा तथा बारमा ए बे देवलोकनो पण एकज इंद्र छे. त्यांपण चोथे प्रतरे अच्युतावतंसक नामा विमान छे. ए अवतंसकनामा विमानोनेविषे इंदनिवास के० इंद्रनो निवास छे, अने तेसिं के० ते विमानने चउदिसि के० चारेदिशिनेविषे चार विमानो जे छे, त्यां लोगपालाणं के० सोम, यम, वरुण ने वैश्रमण ए चार लोकपालोनो निवास छे. ॥ १७ ॥

॥ हवे सौधर्मेंद्रना चार लोकपालोनुं उत्कृष्टायु कहे छे. ॥

सोम जमाणंसतिभाग पलिय वरुणस्स दुन्नि देसूणा ॥
वेसमणे दो पलिया ॥ एस ठिइ लोगपालाणं ॥ १८ ॥

अर्थ– पूर्वदिशिनो लोकपाल सोम, अने दक्षिण दिशिनो लोकपाल यम– ए बेउनो सतिभाग लिय के० एक पल्योपमना त्रीजा भाग सहित एक पल्योपम आयुष्य छे. तथा त्रीजो पश्चिमदिशिनो वरुणनामा लोकपाल छे, तेहनुं आयुष्य दुन्निदेसूणा के० देशे ऊणा बे पल्योपम छे. वली उत्तरदिशिना वैश्रमण नामा चोथा लोकपालनुं आयुष्य दोपलिया के० बे पल्योपमनुं छे. एसठिइलोगपालाणं के० ए सौधर्मेंद्रना चारे लोकपालना आयुष्यनी स्थिति जाणवी ॥ १८ ॥ एटले देवताना आयुष्यनुं प्रथम द्वार संपूर्ण थयुं.

॥ हवे देवगतिनेविषे भुवनसंबंधी बीजुं द्वार कहे छे. ॥

असुरा नाग सुवन्ना ॥ विज्जु अग्गीय दीव उदहीअ ॥ दिसि
पवण थणिय दसविह ॥ भवणवई तेसु दु दु इंदा ॥ १९ ॥

अर्थ– देवताना चार निकायमां प्रथम भुवनपतिना निकायमां भुवन कहेवाने अर्थे पहेलां भुवनपतिनी दश जातोनां नाम कहे छे. जे नहीं सुर ते असुर. एटले

वैमानिक नहीं ते असुरा के० एक असुरकुमार निकाय, बीजा नाग के० नागकुमार, त्रीजा सुवन्ना के० सुपर्णकुमार, चोथा विज्जु के० विद्युतकुमार, पांचमा अग्गीय के० अग्निकुमार, छठा दिव के० द्वीपकुमार, सातमा उदहिय के० उदधिकुमार, आठमा दिशि के० दिशिकुमार, नवमा पवण के० वायुकुमार, दशमा थणिय के० स्तनितकुमार, ए रीते दसविह नवणवई के० दशप्रकारना जुवनपतिदेवो, तेसु के० ते एकेका निकायनेविषे एक दक्षिणश्रेणीनो, अने एक उत्तरश्रेणीनो, ए रीते प्रत्येके डुडुइंदा के० बेबे इंद्र छे. अहींयां ए दशनिकायना देवोने कुमार एवुं विशेषण एटलामाटे दीधुं छे के तेउं बालकनी परे क्रीडा करनारा छे ॥ १ए ॥

॥ हवे पूर्वोक्त दशनिकायना इंद्रोनां नाम कहे छे. ॥

चमरे बलीअ धरणे ॥ नूयाणंदेय वेणुदेवेय ॥ तत्तोय वेणुदाली
हरिकंते हरिस्सहे चेव ॥ २० ॥ अग्गिसिह अग्गिमाणव ॥ पुन्न
विसिठ तहेव जलकंते ॥ जलपह तह अमिअगई ॥ मिय वाहण
दाहिणुत्तरउं ॥ २१ ॥ वेलंबेय पन्नंजण ॥ घोस महाघोस एसि
मन्नयरो ॥ जंबुद्दीवं छत्तं ॥ मेरुं दंडं पहुकाउं ॥ २२ ॥

अर्थ—अहींयां " दाहिणुत्तरउं " ए पद दशे स्थानके जोडीए. केमके एकेक निकायना एक दक्षिण श्रेणीनो इंद्र, अने बीजो उत्तरश्रेणीनो इंद्र छे. तेमनां क्रमे करी नाम कहे छे. त्यां पहेला असुरकुमारनिकायना दक्षिणदिशिनो चमरेंद्र असुरकुमार, अने उत्तरदिशिनो बलिंद्र असुरकुमार, बीजा नागकुमारनिकायना दक्षिणदिशिनो धरणेंद्र अने उत्तरदिशिनो नूतानेंद्र. त्रीजा सुपर्णकुमारनिकाये दक्षिणदिशिनो वेणुदेवेंद्र, अने उत्तरदिशिनो वेणुदालिंद्र, चोथा विद्युत्कुमारनिकाये हरिकंतेंद्र अने हरिसहेंद्र. चेव के० निश्चेयथकी ॥ २० ॥ पांचमा अग्निकुमारनिकाये अग्निशिखेंद्र, अने अग्निमाणवेंद्र. छठा द्वीपकुमारनिकाये दक्षिणे पूर्णेंद्र, अने उत्तरे विशिष्टेंद्र. सातमा उदधिकुमारनिकाये दक्षिणे जलकंतेंद्र, अने उत्तरे जलप्रन्नेंद्र. आठमा दिशिकुमारनिकाये दक्षिणे अमितगतींद्र अने उत्तरे अमितवाहनेंद्र. ॥ २१ ॥ नवमा वायुकुमारनिकाये दक्षिणे वेलंवेंद्र अने उत्तरे प्रन्नंजनेंद्र. दशमा स्तनितकुमारनिकाये दक्षिणे घोषेंद्र अने उत्तरे महाघोषेंद्र. एसिं के० ए वीशे इंद्र मांहेलो कोई पण इंद्र जो पोतानी समर्थाई फोरवे तो जंबुद्वीपने छत्राकारे करे, अने मेरुपर्वतनो दंड काऊ के० करवाने समर्थ छे, एटले मेरुपर्वतने डावाहाथ उपरे धरे तोपण शरीरने कांइ प्रयास जणाय नहीं. एवा ए सर्वे इंद्रो पहु के० प्रजु एटले समर्थ छे. अर्थात् साधारण

शक्ति छे ते कही. जे वस्तु पूर्वे कीधी छे ते हमणां करे छे, अने आगमिक काले करशे तेने शक्ति कहीए, अने जे शक्ति छे; परंतु कीधी नथी, करतो पण नथी, ने करशे पण नहीं, ते शक्तिविषयी कहीए. ए परमार्थ, वृत्ति थकी जाणजो. ॥ २२ ॥

॥ हवे असुरकुमारादिक निकायोनी दक्षिणश्रेणिनी भुवनसंख्या देखाडे छे. ॥

चउतीसा चउचत्ता ॥ अठ्ठत्तीसाय चत्त पंचण्हं ॥ पन्ना
चत्ता कमसो ॥ लक्खा भवणाण दाहिणउ ॥ २३ ॥

अर्थ— पहेला असुरकुमार देवोनां चउतीसा के० चोत्रीशलाख भुवन, नागकुमारनां चउचत्ता के० चुमालीश लाख भुवन, अने सुपर्णकुमारनां अठ्ठत्तीसाय के० आडत्रीशलाख भुवन. एक विद्युत्कुमार, बीजो अग्निकुमार, त्रीजो द्वीपकुमार, चोथो उदधिकुमार, पांचमो दिशिकुमार, ए पंचण्हं के० पांचे निकायनेविषे चत्त के० चालीश चालीश लाख भुवन छे. अने पवनकुमारनां पन्ना के० पचाश लाख भुवन छे. स्तनितकुमारनां चत्ता के० चालीश लाख भुवन छे. कमसो के० ए अनुक्रमे लक्खा के० लाखो दाहिणउ के० दक्षिणश्रेणिनेविषे भवणाण के० भुवनोनी संख्या कही.

॥ हवे उत्तरश्रेणिनां भुवननी संख्या कहे छे. ॥

॥ चउ चउ लक्ख विहूणा ॥ तावइया चेव उत्तर दिसाए
सव्वेवि सत्तकोडी ॥ बावत्तरि हुंति लक्खाय ॥ २४ ॥

अर्थ— जे दक्षिणश्रेणिए दशे निकायना भुवननी संख्या पूर्वे कही, तेमांहे एकेकाने चउ चउ लक्ख विहूणा के० चार चार लाखे उंडां कर्यां थकां शेष जेटलां भुवन जे जे निकायनां रहे, तावइया के० तेटलां तेटलां चेव के० निश्चयकी हुंति के० होय. उत्तरदिसाए के० उत्तरदिशिना निकायने भुवन होय. एम सर्वे मली दक्षिण श्रेणिनां भुवन चार क्रोड ने छ लाख थाय. उत्तरश्रेणिनां भुवन त्रण क्रोड अने छासठ लाख थाय. ए रीते सव्वेवि के० सर्वेमलीने सयकोडी के० सातक्रोड अने बावत्तरिलक्खाय के० बहोतेर लाख भुवन ते हुंति के० होय. ॥ २४ ॥

॥ हवे ए पूर्वोक्त भुवन क्यां छे ? ते स्थानक बतावे छे. ॥

रयणाए हिठ्ठुवरिं ॥ जोयण सहस्सं विमुत्तुं ते भवणा ॥
जंबुद्दीवसमा तह ॥ संख मसंखिज्ज विछारा ॥ २५ ॥

अर्थ— रयणाए के० रत्नप्रभा पृथ्वीनो एक लाख ने एंसी हजार योजननो पिंड जाडपणे छे, तेमांहेथी हिठ्ठुवरिं के० हेठे ने उपर, एटले नीचे अने उपर, जोयण सहस्संविमुत्तु के० एक एक हजार जोजन मूकीने वचमांना एक लाख अठ्योतेर

हजार योजनमांहे ते के० ते जुवनपति देवोनां जवणा के० जुवन बे. ते जुवन न्हा-
नांमां न्हानां, ते पण जंबुद्दीवसमा के० जंबुद्वीप जेवडां महोटां बे. अने तह के०
तेमज मध्यम ते संख के० संख्याताकोटी योजन प्रमाण बे. तथा उत्कृष्टा ते असं-
खिज्ज के० असंख्याता कोडाकोडी योजन प्रमाण विब्वारा के० विस्तारवंत बे. ॥ २५ ॥

अहीयां केटलाक आचार्य एम कहे बे जे, एक लाख एंसी हजार योजनना पिंड
मांहेथी बन्नु हजार ऊंचा करीए, बाकी चोराशी हजार योजनमांहे यथायोग्यपणे
जुवनपतिना जुवन बे. जुवन शब्दे महामंरूप समान आवास ते नगर बाहेर वाटला-
कारे बे, अने मध्यमांहे एटले मांहेलीकोरे चोखूणा बे, अंतरमध्य समचउरस, तथा
तले कमलनीकर्णिकाने आकारे जाणवा.

हवे जेणे करी घणा देवोमां पोतपोताना निकाय उंलखवामां आवे एवा प्रत्येके
असुरादिक दशे निकायना मुकुट अने सर्वाजरणनेविषे चिन्हो होयबे ते कहे बे.

चूडामणि फणि गरुडे ॥ वज्जे तह कलस सीह अस्सेय ॥
गय मयर वझमाणे ॥ असुराईणं मुणसु चिंधे ॥ २६ ॥

अर्थ–असुरकुमारना मुकुटनेविषे चूडामणिनुं चिन्ह, नागकुमारने सर्वाजरणने-
विषे सर्पनी फणिनुं चिन्ह बे, सुपर्णकुमारने आजरणे गरुडनुं चिन्ह, विद्युत्कुमारने
सर्वाजरणे वज्जे के० वज्रनुं चिन्ह बे, अग्निकुमारने आजरणे पूर्ण कलश चिन्ह,
द्वीपकुमारने आजरणे सिंहचिन्ह बे, उदधिकुमारने आजरणनेविषे अस्सेय के०
अश्वचिन्ह, दिशिकुमारने आजरणनेविषे हस्तिनुं चिन्ह, वायुकुमारने आजरणनेविषे
मयर के० मगरनुं चिन्ह, स्तनितकुमारने आजरणनेविषे वझमाणे के० वर्द्धमान एटले
सरावसंपूटनुं चिन्ह, ए असुराईणं के० असुरादिक दशे प्रकारना जुवनपतिनां चिंधे
के० चिन्हो मुणसु के० जाणवां. अहीयां सिद्धांतमांहे चिन्होनां पाठांतर बे, ते
विरोधता टालीने श्री पन्नवणाजी तथा उववाइना पाठ प्रमाण करवा.

॥ हवे ए असुरादिक दशे प्रकारना जुवनपतिना शरीरना वर्ण कहे बे. ॥

असुरा काला नागु दहि पंडुरा तह सुवन्न दिसि थणिया ॥
कणगान्न विज्जु सिहि दीव अरुणा वाउ पियंगु निन्ना ॥ २७ ॥

अर्थ–असुराकाला के० असुरकुमारनां शरीर काले वर्णे होय, नागुदहि के०
नागकुमार अने उदधिकुमार ए बेनां शरीर पंडुरा के० गौर वर्णे बे, तह के० तेमज
सुवन्न के० सुपर्णकुमार, दिसि के० दिशिकुमार, अने थणिया के० स्तनितकुमार, ए
त्रणनां शरीर कणगान्न के० कनकवर्णे एटले कसवटी उपर सोनानी रेखा समान एवे

वर्णे छे. अने विज्जु के० विद्युतकुमार, सिहि के० अग्निकुमार, दीव के० द्वीपकुमार, ए त्रणनां शरीर अरुणा के० राते वर्णे छे, अने वाउ के० वायुकुमारनी पियंगु के० प्रियंगु वृक्षना वर्णनीपरे नीले वरणे निभा के० कांति छे. ॥ २७ ॥

॥ हवे असुरकुमारादिकनां वस्त्रोनो वर्ण कहे छे. ॥

असुराण वत्थ रत्ता ॥ नागोदहि विज्जु दीवसिहि नीला ॥
दिसि थणिय सुवन्नाणं ॥ धवला वाउण संझरुई ॥ २८ ॥

अर्थ—असुराण के० असुर कुमारनां वत्थ के० वस्त्र ते रत्ता के० रातां छे, अने नागोदहि के० नागकुमार, उदधिकुमार तथा विज्जु के० विद्युतकुमार, दीव के० द्वीपकुमार, सिहि के० अग्निकुमार, ए पांचेने नीलां के० नीलां वस्त्र छे. वली दिसि के० दिशिकुमार, थणिय के० स्तनितकुमार, सुवन्नाणं के० सुपर्णकुमार ए त्रणेनां वस्त्र ते धवला के० उज्वल छे. तथा वाउण के० वायुकुमारने संझरुई के० संध्याराग सदृश वस्त्र छे. ॥ २८ ॥

॥ हवे ए भुवनपत्यादिक दशे निकायना इंद्रोना जे सामानिक देवो एटले इंद्र सरखी ऋद्धिना धणी, तेनी संख्या, तथा इंद्रोना शरीरनी रक्षा करनार एवा जे आत्मरक्षक देवो छे, तेनी संख्या कहे छे. ॥

चउसठ्ठि सठ्ठि असुरे ॥ छच्च सहस्साइं धरणमाईणं ॥
सामाणिया इमेसिं ॥ चउग्गुणा आयरक्खाय ॥ २९ ॥

अर्थ—असुरे के० असुरकुमारनिकायना वे इंद्र छे; तेमांहे पहेला चमरेंद्रने चउसठ्ठि के० चोसठ हजार, अने बीजा बलिंद्रने सठ्ठि के० साठ हजार, अने बाकीना धरणमाईणं के० धरणेंद्र आदेदेइने जे भुवनपतिना अढार इंद्र छे; तेमांना एकेकाने प्रत्येके छच्चसहस्साइं के० छ छ हजार सामाणिया के० सामानिक देवो छे, अने ते एकेका इंद्रना सामानिक देवो थकी चउग्गुणा के० चारगुणा करीए तेटला एकेकाना आयरक्खाय के० अंगरक्षक देवो जाणवा ॥ २९ ॥ ए रीते ए दशे भुवनपतिनां नाम' दक्षिणेंद्र, उत्तरेंद्र, दक्षिणभुवनसंख्या, उत्तरभुवनसंख्या, चिन्ह ते लक्षण, देहवर्ण, वस्त्रवर्ण, दक्षिण सामानिकदेव, उत्तर सामानिक देव, दक्षिण आत्मरक्षक देव, तथा उत्तरदिशि आत्मरक्षकदेव कह्या.

॥ हवे व्यंतरदेवोनी वक्तव्यता कहेतो थको तेमां प्रथम व्यंतरदेवोनां भुवन कहे छे. ॥

रयणाए पढम जोयण ॥ सहस्से हिठ्ठुवरि सय सय
विहूणे ॥ वंतरियाणं रम्मा ॥ भोमा नगरा असंखिज्जा ॥ ३० ॥

अर्थ—रयणाए के० रत्नप्रज्ञा पृथ्वीनापिंड मांहेला पढम के० पहेला उपरना जोयणसह-स्से के० हजार योजन जे मूक्या ले, तेमांथी हिठुवरिसयसय विहूणा के० हेठलना अने उपरना सो सो योजन मूकीए,एटले सो योजन नीचे मूकीए अने सो योजन उपर मूकीए, वचमांना आठसें योजन रह्या; तेमां वंतरिआणंरम्मा के० व्यंतरदेवोनां घर ते घणां रमणिक मनोहर जोवायोग्य ले. ज्ञोमा के० पृथ्वीकायसंबंधी नयरा के० नगर, ते असंखिज्ञा के० असंख्याता ले. अने वीजा मनुष्यक्षेत्रथी बाहेर असंख्याते द्वीपसमुद्रे जे व्यंतरदेवोनां नगर ले; तेनी वक्तव्यता जीवाजिगमादि सूत्रथकी जाणवी ॥ ३० ॥

॥ हवे व्यंतरोना घरना आकार कहे ले. ॥

वाहिं वट्टा अंतो ॥ चउरंस अहोअ कन्नियायारा ॥ जव-
ण वईणं तह वंतराण ॥ इंद जवणाउ नायवा ॥ ३१ ॥

अर्थ—ते घरोनो बाहिं के० बाहेरनो जाग ते वट्टा के० वृताकारे ले, अने अंतो के० मांहेलीकोरे चउरंस के० चोखूणा ले. तथा अहो के० अधोजागे एटले हेठे कन्निया-कारा के० कमलनी कर्णिकाने आकारे ले, एवा आकारे जवणवईणं के० जुवनपति, तह के० तेमज वंतराण के० व्यंतरिक देवोनां जवणाउ के० जुवन ते नायवा के० जाणवां॥३१

तहिं देवा वंतरिया ॥ वर तरुणी गीय वाइय खेणं ॥ निच्चं
सुहिया पमुइया ॥ गयंपि कालं नयाणंति ॥ ३२ ॥

अर्थ— तहिं के० ते जुवनोमांहे देवावंतरिया के० व्यंतरिक देवता जे ले, ते वर के० प्रधान एटले जली सोजाग्यवंति सुहामणी, अतिसुंदर, कुसुमलता समान ले सु-गंध जेहनी, एवी देदीप्यमान तरुणी के० देवीउ, ते मनने प्रियकारी एहवा मधुर व-चनेकरी गीय के० गीत गाय ले, तथा बत्रीशबद्ध नाटकनी रचनाए मृदंगादिक प-टह जेर एहवां वाइय के० वाजित्र वगाडे ले. तेहना खेणं के० शब्दे करीने ते दे-वता निच्चंसुहिया के० निरंतर सुखीया ले. तथा पमुइया के० प्रमुदित एटले हर्षवान् थका पोताना आयुष्यनो गयंपिकालं के० जे गयो काल ते पण नयाणंति के० नथी जाणता. ॥ ३२ ॥

॥ हवे ते व्यंतर देवोना नगरोनुं प्रमाण तथा निकायनां नाम कहे ले. ॥

ते जंबुदीव जारह ॥ विदेह सम गुरु जहन्न मज्जिमगा ॥ वंतर पुण
अठविहा ॥ पिसाय जूया तहा जरका ॥ ३३ ॥ रक्कस किंनर किंपु-
रिसा ॥ महोरगा अठ माय गंधवा ॥ दाहिण उत्तर जेया ॥
सोलस तेसिं इमे इंदा ॥ ३४ ॥

अर्थ– ते के० ते व्यंतरिक देवोनां नगर जे गुरु के० मोहोटां छे, ते जंबुदीव के० जंबुद्वीप जेटलां बराबर एक लाख योजन गोल, चूडीने आकारे छे. तथा जे जहन्न के० जघन्य छे, ते भारह के० भरतक्षेत्र जेवडां (५२६) योजन अने एक योजनना ओगणीया छभाग उपर छे, अने जे मज्झिमगा के० मध्यम भुवन छे ते, विदेह के० महाविदेहक्षेत्रप्रमाण (३३६८४) योजन अने एक योजनना ओगणीया चारभाग उपर एटलां महोटां छे. हवे ते नगर निवासी वंतर के० व्यंतरदेवोना पुण के० वली अठविहा के० आठ प्रकार छे. ते कहे छे. एक पिसाय के० पिशाच, बीजा भूया के० भूत, तहा के० तेमज त्रीजा जरका के० जक्ष, ॥ ३३ ॥ चोथा राक्षस, पांचमा किंनर, छठा किंपुरुष, सातमा महोरग, आठमा गंधर्व. हवे ए आठेना प्रतिभेद कहेछे.

त्यां स्वभावे प्रचुरपणे करीने स्वरूपवान तथा सोम्य छे दर्शन जेमनुं, तथा हस्त अने ग्रीवाने विषे रत्नमय आभूषण धारण करनारा एवा कुष्मांडा, पटका, जोषा, आन्हिका, काला, महाकाला, चोक्षा, अचोक्षा, तालपिशाचा, मुखरपिशाचा, अधस्तारका, देहा, महादेहा, तूदश्नीका, अने वनपिशाचा, ए पन्नर प्रकारना पिशाच देवो छे.

तथा स्वरूपवंत सौम्य मुखवाला अने विविध प्रकारनुं छे विलेपन जेमने, एवा स्वरूपा, प्रतिरूपा, अतिरूपा, भूतोत्तमा, स्कंदिका, महास्कंदिका, महावेगा, प्रतिछन्ना, अने आकाशगा, ए नव प्रकारना भूतदेवो छे.

तथा स्वभावे गंभीर अने जेमनुं दर्शन प्रिय छे, तथा विशेषे करी मान तथा उन्माननुं जे प्रमाण– तेणे करी सहित. वली हाथ, अने पगनां तलिआं तथा नख, तालु, जीभ, होठ, एटलां वानां जेमनां लाल छे, अने देदीप्यमान मुकुटना धरनार तथा नानाप्रकारनां आभूषणो छे जेमनां, एवा पूर्णभद्रा, माणिभद्रा, स्वेतभद्रा, हरिभद्रा, सुमनोभद्रा, व्यतिपाकभद्रा, सुभद्रा, सर्वतोभद्रा, मनुष्यपक्षा, धनाधिपतयो, धनाहारा, रूपयक्षा अने यक्षोत्तमा, ए तेर भेद यक्षदेवोना छे.

तथा स्वभावे भयंकर अने जेमनुं दर्शन पण भयंकर तथा विकराल अने रक्त, तथा लांबा होठवाला, तपनीय आभूषणवाला, नानाप्रकारनां विलेपन करनार, एवा भीमा, महाभीमा, विघ्ना, विनायका, जलराक्षसा, राक्षसराक्षसा, अने ब्रह्मराक्षसा, ए सात प्रकारना राक्षस देवो छे.

तथा जेमनुं दर्शन सौम्य छे, तथा जेमना मुखने विषे अधिक रूप अने शोभा छे, तथा मस्तकनेविषे मुकुट छे आभूषण जेमने, एवा किंनरा, किंपुरुषा, किंपुरुषोत्तमा, हृदयंगमा, रूपशालिनः, अनिंदिता, किंनरोत्तमा, मनोरमा, रतिप्रिया अने रतिश्रेष्ठा, ए दश प्रकारना किन्नर देवो छे. तथा जेमना साथल अने भुजाओनेविषे अधिक रूप

अने शोजा छे, तथा मुखनी अधिक कांती छे तथा नानाप्रकारनां आजरण तथा जूषण धारण करनारा, एवा पुरुषा, सत्पुरुषा, माहापुरुषा, पुरुषवृषजा, पुरुषोत्तमा, अतिपुरुषा, महादेवा, मरुता, मेरुप्रजा अने यशस्वंत—ए दश जेद किंपुरुष देवोना छे.

तथा जेमनो वेग अत्यंत छे, जेमनुं सौम्य दर्शन छे, अने जेउ महोटा शरीरवाला, वली स्कंध अने ग्रीवा ए बंने जेमनां विस्तारवंत अने पुष्ट छे, तथा विचित्र प्रकारनां आजरण अने जूषण छे जेमनां, एवा जुयंगा, जोगशालिन, महाकाया, अतिकाया, स्कंधसाखिनः, मनोरमा, महावेगा, महेश्वक्षा, मेरुकांता अने जास्वंत—ए दश प्रकारना महोरग देवो छे.

तथा प्रिय छे दर्शन जेमनुं, वली स्वरूपवंत जलो छे मुखाकार जेमनो, तथा जलो छे स्वर जेमनो, वली मस्तकनेविषे मुकुटने धारण करनारा, तथा हार छे जूषण जेमने, एवा हाहाः, हुहु, तुंबुरव, नारदा, ऋषिवादका, जूतवादका, कादंबा, महाकादंबा, रैवता, विश्वावसव, गीतरति, अने गीतयश—ए बार प्रकारना गंधर्व देवो छे. ए रीते आठ व्यंतर निकायना एकेका निकायनेविषे दाहिण उत्तर के० दक्षिण अने उत्तरश्रेणिना जेया के० जेदे करीने तेसिं के० तेना सोलसइंदा के० सोल इंद्रो छे; ते इमे के० ए आगली वे गाथाए करी कहे छे. ॥ ३४ ॥

> कालेय महाकाले ॥ सुरूव पडिरूव पुन्न जद्देय ॥ तह चेव माणिजद्दे ॥ जीमेय तहा महाजीमे ॥ ३५ ॥ किंनर किंपुरिसे सप्पुरिसा ॥ महापुरिस तहय अइकाए ॥ महाकाय गीयरई ॥ गीयजसे डुन्नि डुन्नि कमा ॥ ३६ ॥

अर्थ— पहेला पिशाच नामा व्यंतरनिकायने दक्षिणदिशिए कालेंद्र अने उत्तर दिशिए महाकालेंद्र, ए अनुक्रमे जूतनिकायने स्वरूपेंद्र, प्रतिरूपेंद्र. जक्षनिकायने पूर्णजद्र तथा माणिजद्र, राक्षसनिकायने जीमेंद्र, महाजीमेंद्र ॥ ३५ ॥ किंनरनिकायने किंनरेंद्र, किंपुरुषेंद्र तथा किंपुरिषनिकायने सत्पुरुषेंद्र अने महापुरुष, महोरगनिकायने अतिकाय, तथा महाकाय. गंधर्वने गीतरति अने गीतयश. ए रीते आठ निकायने डुन्नि डुन्निकमा के० वे वे इंद्र छे, ते अहींयां अनुक्रमे कहेवा. ॥ ३६ ॥

॥ हवे ए पिशाचादिक आठनिकायना देवोनी ध्वजानेविषे चिन्ह होय छे ते कहे छे. ॥

> चिंधं कलंब सुलसे ॥ वड खट्टंगे असोग चंपयए ॥ नागे तुंबरुअ ज्झए ॥ खट्टंग विवज्जिया रुक्खा ॥ ३७ ॥

अर्थ—पिशाचने कदंबवृक्षनुं चिन्ह, जूतने सुलसे के० सुलसवृक्षनुं चिन्ह, यक्षने

वडवृक्षनुं चिन्ह, राक्षसने खट्टंगे के० तापस विशेष महाव्रत्तिना उपकरणनुं चिन्ह, किन्नरने अशोकवृक्षनुं चिन्ह, किंपुरुषने चंपयए के० चंपकवृक्षनुं चिन्ह, महोरगने नागवृक्षनुं चिन्ह, गंधर्वने तुंबरुअ के० तुंबराना वृक्षनुं चिन्ह. एमां खट्टंगविवज्जिया के० एक खटांग वर्जिने बाकी सर्वने रुक्खा के० वृक्षनां चिंधे के० चिन्ह जाणवां. ते चिन्ह व्यंतरदेवोनी ध्रए के० ध्वजानेविषे होय ॥ ३७ ॥

॥ हवे ए व्यंतरदेवोना शरीरना वर्ण कहे छे. ॥

जक्ख पिसाय महोरग ॥ गंधव्वा साम किंनरा नीला ॥ रक्ख-
स किंपुरिसाविय ॥ धवला भूया पुणो काला ॥ ३८ ॥

अर्थ— एक जक्ख के० जक्ष, बीजा पिशाच, त्रीजा महोरग, चोथा गांधर्व, ए चा-रनो वर्ण साम के० श्याम एटले किंचित् कृष्ण जाणवो. अने किंनरा के० किन्नर घणा श्याम पण नीला के० किंचित् नीलवर्णे जाणवा, अने राक्षस तथा किंपुरिसाविय के० किंपुरुष पण धवला के० उज्वल वर्णे छे, तथा भूया के० भूतनिकायना देवो ते पुणो के० वली काला के० श्यामवर्णे छे, एटले सर्वात्माए कृष्णवर्णे छे. ॥ ३८ ॥

॥ हवे आठ जातना बीजा व्यंतर विशेष देवो छे ते कहे छे. ॥

अणपन्नी पणपन्नी ॥ इसिवाई भूयवाईए चेव ॥ कंदीय महा कंदी
॥ कोहंडे चेव पयएय ॥ ३९ ॥ इय पढम जोयण सए ॥ रयणाए अ-
ठवंतरा अवरे ॥ तेसु इह सोलसिंदा रुयग अहो दाहिणुत्तरउ ॥ ४० ॥

अर्थ— एक अणपन्नीनिकाय, बीजो पणपन्नीनिकाय, त्रीजो ऋषिवादीनिकाय, चोथो भूतवादीनिकाय, चेव के० निश्चे, पांचमो कंदितनिकाय, छठो महाकंदित-निकाय, सातमो कोहंडिकनिकाय, चेव के० निश्चे, आठमो पयएय के० पतंगनि-काय. ॥ ३९ ॥ इय के० ए आठनिकाय ते रयणाए के० रत्नप्रभापृथ्वीना पिंमांहेला पढमजोयणसए के० पहेला सो योजनमांहेला दशयोजन उपर, अने दशयोजन नीचे मूकी वचमांना एंसी योजनमांहे वसनारा अठ के० आठ जातना व्यंतर ते, पूर्वे जे आठ जातना व्यंतर कह्या तेथी अवरे के० भिन्न जाणवा. तेसु के० तेमां रु-यगअहो के० आठरुचक प्रदेशथकी दशयोजन अधो एटले नीचे जे एंसी योजन छे, तेमां रहेला दाहिणुत्तरउ के० दक्षिण अने उत्तरदिशीना भेदे करी सोलसिंदा के० सोल इंद्रो छे. तेमनां नामाइ के० नाम ते इय के० आगली गाथाए कहेशे.

संनिहिए सामाणे ॥ धाइ विहाए इसीय इसिवाले ॥ ईसर महे-

सरे विय ॥ हवइसुवन्ने विसालेय ॥ ४१ ॥ हासे हास रईविय ॥ सेएय
नवे तहा महासेए ॥ पयगे पयगवईविय ॥ सोलस इंदाण नामाइं ॥४२॥

अर्थ—एक संनिहितइंद्र,बीजो सामानइंद्र,त्रीजो धाताइंद्र, चोथो विधाताइंद्र,पांचमो ऋषीइंद्र,छठो ऋषीपालेंद्र, सातमो ईश्वरइंद्र, आठमो महेश्वरइंद्र,हवइ के० होय. नवमो सुवन्नइंद्र, दशमो विसालइंद्र ॥४१॥ अगीयारमो हास्यइंद्र, बारमो हास्यरतिइंद्र, तेरमो स्वेतइंद्र, नवे के० होय. तहा के० तेमज चउदमो महास्वेतइंद्र, पन्नरमो पतंगइंद्र, सोलमो पतंगपति इंद्र, विय के० निश्चे. सोलसइंदा के० सोलइंद्रनां नामाइं के० नामो जाणवां ॥४२॥ ए सोल इंद्र वाणव्यंतरना कह्या. तेम पूर्वे सोल इंद्र व्यंतरना कह्या छे, सर्व मली बत्रीश इंद्र व्यंतरना थया. तथा जवनपतिना वीश इंद्र, वली यद्यपि चंद्रमा, तथा सूर्य तो असंख्याता इंद्र छे. तथापि जातिनी अपेक्षाए चंद्र सूर्य बेज गणीए, माटे ज्योतिषीना बे इंद्र, अने वैमानिकना दश इंद्र मली चोसठ इंद्र गणतीमां छे.

॥ हवे व्यंतर तथा ज्योतिषि ए बेउनी सरखी वक्तव्यता जणी एना ॥
॥ सामानिक देवो अने आत्मरक्षक देवो, ए बेनी संख्या कहे छे. ॥

सामाणियाण चउरो ॥ सहस्स सोलसय आयरक्खा-
णं ॥ पत्तेयं सव्वेसिं ॥ वंतरवइ ससि रवीणंच ॥ ४३ ॥

अर्थ— सामाणियाण के० सामानिक देवो ते चउरोसहस्स के० चार हजार अने सोलसय के० सोल हजार आयरक्खाणं के० आत्मरक्षक देवो, ते सव्वेसिं के० सर्वनिकायनेविषे पत्तेयं के० प्रत्येके वंतरवइ के० व्यंतरना पति जे बत्रीश इंद्र, तेने तथा ससी रवीणंच के० चंद्र अने सूर्य ए बे ज्योतिषीना इंद्रनी पण वक्तव्यता व्यंतरसरखीज छे; माटे ए सर्वने होय. एटले व्यंतरना नगरोनी वक्तव्यता कही. ॥ ४३ ॥

॥ हवे बधा देवो केटला प्रकारना छे ? ते कहे छे. ॥

इंद सम तायतीसा ॥ परिसतिया रक्ख लोगपालाय ॥ अणिय
पइन्ना अजिउगा ॥ किब्बिसं दस जवण वेमाणी ॥ ४४ ॥

अर्थ— एक इंदसम के० इंद्र, अने सामानिक देवो, अने तायतीसा के० त्रायत्रिंशकदेवो, तथा परिसतिया के० त्रण पर्षदाना देवो, आयरक्ख के० अंगरक्षक देवो, लोगपालाय के० चार लोकपाल, अणिय के० अनीय ते कटकना देवो, पइन्ना के० प्रकीर्ण, प्रजाना देवो, अजिउंग के० अजियोगीक ते किंकरदेवो, किब्बिसं के० किलविषीक देवो, दश के० ए दश जातिना देवो ते जुवण के० जुवनपति, व्यंतर तथा वेमाणी के० वैमानिकमां छे. ॥ ४४ ॥

॥ हवे कटकना देवोना सात प्रकार कहे छे. ॥

गंधव नट्ट हय गय ॥ रह जम अणियाणि सव्व इंदाणं ॥ वे-
माणियाण वसहा ॥ महिसाय अहोनिवासीणं ॥ ४५ ॥

अर्थ– एक गंधव के० गांधर्व देवो ते मृदंगाधर जाणवा, बीजुं नट्ट ते नाटक क-
रनार, त्रीजुं हय ते घोमानुं, चोथुं गय ते हाथीनुं, पांचमुं रह के० रथनुं, छठुं जम
के० पालानुं कटक. ए छ प्रकारना अणियाणि के० अनीक एटले कटक, ते सवइंदाणं
के० सर्व इंद्रोने होय. अने वेमाणियाण के० एक वैमानिकने सातमुं वसहा के० वृ-
षजनुं कटक होय. तथा अहोनिवासीणं के० अधोनिवासी जे जुवनपति तथा व्यं-
तर छे, तेने सातमुं कटक महिसाय के० महिषानुं होय ॥ ४५ ॥

॥ हवे त्रायत्रिंशकादिक देवोनी संख्या प्रत्येक इंद्रनी कहे छे. ॥

तित्तीस तायतीसा ॥ परिसतिआ लोगपाल चत्तारि ॥ अ-
णियाण सत्त सत्तय ॥ अणियाहिव सव्व इंदाणं ॥ ४६ ॥

अर्थ– तित्तीसं के० तेत्रीश देवो ते तायतीसा के० त्रायत्रिंशक एटले गुरुस्थानीया
जसरखा, इंद्रने सलाह पूछवा योग्य, सर्वने पूजनीक होय. तथा एक बाह्य, बीजी
अज्यंतर, त्रीजी मध्यम, ए रीते सर्व मलीने परिस के० पर्खदा ते, तीया के० त्रण
होय. तथा एक सोम, बीजो यम, त्रीजो वरुण चोथो कुबेर, ए रीते लोगपाल के०
लोकपाल ते चत्तारि के० चार होय, अने अणियाण के० अनिक ते पूर्वोक्त
गांधर्व प्रमुख सत्तसत्तय के० सातसात जातनुं कटक ते सर्व इंद्रोने होय. ते अणि-
याहिव के० ए साते कटकना अधिपति सव्वइंदाणं के० सर्व इंद्रो होय ॥ ४६ ॥

नवरं वंतर जोइस ॥ इंदाण न हुंति लोगपालाउ ॥ तायत्तीस
जिहाणा ॥ तियसाविय तेसिं नहु हुंति ॥ ४७ ॥

अर्थ–पण नवरं के० एटलुं विशेष जे वंतर के० व्यंतरना बत्रीश इंद्रोने, तथा
जोइस के० ज्योतिषीना बे इंद्रोने, लोगपालाउ के० लोकपाल, नहुंति के० न होय,
तथा तायत्तीस के० त्रायत्रिंशक छे अजिधान के० नाम जेनुं, एवा तियसावि के० जे
देवो ते पण तेसिं के० ते व्यंतर तथा ज्योतिषीना इंद्रोने नहुहुंति के० न होय. ॥४७॥

॥ हवे ज्योतिषी देवोनां विमानोनी वक्तव्यता कहे छे. ते ज्योतिषी तिर्यक्लोकने वि
छे. ते तिर्यक्लोक मेरुमध्य रुचकथी नवसें योजन उपर, अने नवसें योजन नीचे
मली अढारसें योजन प्रमाण छे. त्यां उंचा नवसें योजन जे तिर्यक्लोकना
छे; तेमां केटलां योजन उंचां ज्योतिषिनां विमानो छे ? ते कहे छे. ॥

समभूतलाउ अठहिं ॥ दसूण जोयणसएहिं आरब्भ ॥ उवरि
दसूत्तर जोयण ॥ सयंमि चिठंति जोइसिया ॥ ४७ ॥

अर्थ—मेरुपर्वतना मध्यभागे आठ रुचकप्रदेश ते समभूतल कहीए. त्यांथी अठहिं जोयण सएहिं के० आठसें योजन, ते दसूण के० दश योजने उंछा, एटले सातसें ने नेवु योजन उंचा जइयें, त्याहांथी आरप्र के० आरंभीने उवरि के० उपरे जारूपणे दसूत्तरजोयणसयंमि के० एकशो दश योजनमांहे जोइसिया के० ज्योतिषी देवो, चिठंति के० रहे छे. ॥ ४७ ॥

॥ ते ज्योतिषिदेवो एकसो दश योजनमां केवीरीते रह्या छे ? ते कहे छे. ॥

तछ रवी दस जोयण ॥ असीइ तडुवरि ससीय रिक्खेसु ॥
अह भरणि साइ उवरिं ॥ बहि मूलो भिंतरे अभिई ॥ ४९ ॥

अर्थ—तछ के० त्यांथी एटले एकसो दश योजन मांहेला दसजोयण के० दश योजन ते, रवी के० सूर्य उंचो छे. य के० वली तडुवरि के० तेहना उपर ससी के० चंद्रमा ते असीइ के० एंशी योजन उंचो छे. वली ते थकी चार योजन उंचा रिक्खेसु के० नक्षत्र छे. ते सर्व मली अठावीश नक्षत्र छे. तेमांहे एक भरणीनक्षत्र ते सर्व नक्षत्रथकी अह के० अधो एटले नीचे चाले छे. अने साइ के० स्वाति नक्षत्र ते सर्व नक्षत्रथकी उवरिं के० उपरे चाले छे. तथा मूलो के० मूलनक्षत्र सर्वथकी वहिं के० बाहिरने मंमले चाले छे. सर्व नक्षत्रने अभिंतरे के० वचाले अभिई के० अभिचित् नक्षत्र चाले छे. ॥ ४९ ॥

तार रवि चंद रिक्खा ॥ बुह सुक्का जीव मंगल सणिया ॥ सग
सय नउय दस असिइ ॥ चउ चउ कमसो तियाचउसु ॥ ५० ॥

अर्थ—समभूतलापृथ्वीथकी सगसय के० सातसें ने नउय के० नेवु योजन उपरे तार के० तारा छे. ते उपर दश के० दश योजन उंचो रवि के० सूर्य छे. तेथकी उपर एंसी योजन चंद्रमा छे. फरी ते थकी उपरे चउ के० चार योजन उंचा रिक्खा के० नक्षत्र छे. तेथी चउ के० चार योजन उंचो बुह के० बुधनामा ग्रह छे, तेथी उंचा तिया के० त्रण त्रण योजनने अंतरे चउसु के० बाकीना चार ग्रह, ते कमसो के० अनुक्रमे छे. ए-

टले तेहथी त्रण योजन उंचो शुक्र छे; त्यांथी त्रण योजन उंचो वृहस्पति छे, त्यांथी त्रण योजन उंचो मंगल छे, त्यांथी त्रण योजन उपरे शनीनो तारो छे, ए रीते समभूतलथकी सातसें नेवु योजन उपरे एकशोने दश योजनमांहे सर्व ज्योतिषचक्र चाले छे. सर्व मली समभूतलथी उपर नवसें योजने शनिश्चर छे. अहींयां योजन प्रमाणांगुलें करी लेवा. ॥ ५० ॥

॥ हवे मनुष्यक्षेत्रमां चरज्योतिषि मेरुपर्वतथकी केटला योजन दूरे चाले ? तथा मनुष्यलोकने छेहेडे अलोकथी उरा केटली अवाधाए ज्योतिषी रहे ते कहे छे. ॥

इक्कारस जोयण सय ॥ इगवीसि क्कार साहिया कमसो ॥
मेरु अलोगावाहिं ॥ जोइस चक्कं चरइ ठाइ ॥ ५१ ॥

अर्थ—अगीयारसो ने एकवीश योजन तथा वली अगीयारसो ने इक्कार के० अगीयार योजन साहिय के० साधिक, ते कमसो के० अनुक्रमे मेरुपर्वतथकी अलोगावाहिं के० अलोकने अवाधाए ज्योतिषनुं चक्र ते चरइ के० चाले छे, अने ठाइ के० स्थिर रहे छे.

भावार्थ एम छे जे मेरुपर्वतथकी अगीयारसो एकवीश योजन छेटे ज्योतिषचक्र चाले छे. ते मनुष्यक्षेत्रमांहे चाले छे. अने लोकना छेहेडाथकी अगीयारसें ने अगीयार योजन चारे दिशाए मांहेलीकोरे अलोकनी अवाधाए एटले अंतरे ज्योतिषचक्र थिर रहे छे; एटले मनुष्यक्षेत्रमांहे चर छे; अने वाहिरना क्षेत्रोमांहे स्थिर छे. ॥५१॥

अद्धकविठागारा ॥ फलिहमया रम्म जोइस विमाणा ॥
वंतर नयरेहिंतो ॥ संखिज्ज गुणा इमे हुंति ॥ ५२ ॥

अर्थ—अद्धकविठागारा के० अर्द्ध कोठफलाकारे चंद्रादिक ज्योतिषिनां विमान होय. ते फलिहमया के० स्फटिक रत्नमय सामान्ये स्फटिकनां छे, रम्य के० रमणिक जोवा योग्य मनने आल्हादकारी एवां सर्व जोइस विमाणा के० ज्योतषिउनां विमानो छे; ते पूर्वे कह्यां जे वंतरनयरेहिंतो के० व्यंतरदेवोनां असंख्यातां नगरो, ते थकी संखिज्जगुणा के० संख्यात गुणा इमे के० ए प्रत्यक्ष देखाता जोतिषिनां विमानो छे.

अहींयां कोइ पूछे के अर्द्ध कोठफलाकारे ज्योतिषिउनां विमानो छे, तो उदय, अस्त, अने तिर्यक्परिभ्रमणकाले केम अर्द्धाकारे देखातां नथी ? माथाउपर आव्यां छतां वृताकारेज छे, एम देखाय छे, परंतु तिर्यक् परिभ्रमणकाले तेम न देखातां अर्द्धाकार केम देखाय छ ? ए प्रश्ननो उत्तर कहे छे. ज्योतिषिउनां विमान सर्वथा प्रकारे अर्द्ध कोठफलाकारे नथी, किंतु विमानोनी पीठ घडीवंध अर्द्ध कोठफलाकारे

बे. ते उपर चंद्रादिक ज्योतिषिउनां प्रासाद बे. ते प्रासाद यद्यपि वर्तुलादिक कोइ पण प्रकारे रह्यां बतां पीठिका सहित प्राये वाटलाकार देखाय बे, वांको आकार पण दूर थकी वृत्ताकारे प्रतिभासे बे, तेमाटे दूरथकी सूर्य विमान वाटलुं देखाय बे एमां कांइ दोष नथी.

ताइ विमाणाइं पुण ॥ सवाइं हुंति फालिहमयाइं॥ दग फाली-
हमया पुण ॥ लवणे जे जोइस विमाणा ॥ ५३ ॥

अर्थ—ताइ के० ते ज्योतिषीउनां विमाणाइं के० विमान ते पुण के० वली सव्वाइं के० सर्व फालिहमया के० स्फाटिकरत्नमय हुंति के० होय. अने पुण के० वली लवणे के० लवणसमुद्रनेविषे जे जोइसविमाणा के० जे ज्योतषीनां विमान बे, ते दगफाली-हमया के० उदकस्फाटिक रत्नमय बे. केमके लवणसमुद्रनी शिखा दश हजार यो-जन पोहोली, अने सोल हजार योजन उंची बे. अने ज्योतिषीनां विमान तो नवसें योजन उंचाइमां बे, ते सर्व शिखामांहे चाले बे. पण उदकस्फाटिकरत्नना प्रजावे करी पाणी फाटीने मोकलुं थई जाय बे, तेथी विमानोने त्यां पाणीमांहे फरवाने बाधा थती नथी. विमानमां पाणी जरातुं नथी. जे स्फाटिकने संयोगे तथाविध ज-गत् स्वजावे पाणी फाटी जाय, तेने उदकस्फाटिक कहीए. जे माटे सूर्यप्रज्ञप्ति नि-र्युक्तिकार कहे बे. ज्योतिषिउनां सर्व विमानो सदा स्फाटिकमयबे. अने जे लवणस-मुद्रमां विमानो बे, ते उदकस्फाटिकमय बे. जे कारण माटे लवणसमुद्रनी शिखामां चालतां थकां विमानोना तेजनो जे प्रकाश बे, तेनो अंतराय पाणीथी थतो नथी॥५३

॥ हवे चंद्रादि ज्योतिषीनां विमानोतुं प्रमाण कहे बे. ॥

जोयणि गसठि जागा ॥ बप्पन्नऽडयाल गाउ इग ऽं ॥ चं-
दाइ विमाणायाम ॥ विरुडा अ ऽ मुच्चत्तं ॥ ५४ ॥

अर्थ—जोयणिगसठिजागा के० एक योजनना एकसठ जाग करीए, तेवा बपन्न के० बपन्न जागतुं चंद्रमातुं विमान लांवुं बे, अने अडयाल के० अरुतालीश जागनुं सूर्यतुं विमान लांवुं बे. अने गाउडुग के० वे गाउनां ग्रहनां विमानो बे. तथा इग के० एक गाउनां नक्षत्रनां विमान बे. अद्ध के० अर्द्धगाउनां तारानां विमान बे. कोइक न्हाना पण बे. ए रीते चंदाइ के० चंद्रादिक पांच जातना ज्योतिषिनां विमाणा के० विमान, तेमनो आयाम के० लांवपणानो अने पोहोलपणानो ते विरुमा के० विस्तार जा-णवो. अने जेटलां लांवपणे बे तेथी अद्ध के० अर्द्धां उच्चतं के० उंचपणे सर्व पांचे ज्योतिषीनां विमान जाणवां. ए उत्कृष्टायुवाला तारानां विमानोतुं प्रमाण कह्युं; पण

जघन्यायुवाला तारानां विमानोनुं प्रमाण लंबाइ पोहोलाइ पांचसें धनुष्य, अने उंचाइ अढीसें धनुष्य पण छे. ॥ ५४ ॥

॥ हवे मनुष्यलोकनुं प्रमाण अने मनुष्यक्षेत्रथी बाहेरना स्थिर चंद्रादि ॥
॥ पांचे ज्योतिषीउंना विमानोनुं स्वरूप कहे छे. ॥

पणयाल लक्ख जोयण ॥ नर खित्तं तह्निमे सया भमिरा ॥
नरखित्ताउ बहिं पुण ॥ अद्धपमाणा ठिया निच्चं ॥ ५५ ॥

अर्थ– ए पूर्वोक्त रीते पणयाललक्खजोयण के० पिस्तालीशलाखयोजननुं नरखित्तं के० मनुष्यक्षेत्र छे. तह्निमे के० तेमांहे ए ज्योतिषि सर्वे सयाभमिरा के० सदाकाल भ्रमणशील छे. अने नरखित्ताउबहिं के० मनुष्यक्षेत्रथी बाहेर जे पांचे जातना ज्योतिषी छे, तेमनां विमान पुण के० वली आगल जे मनुष्यक्षेत्रना ज्योतिषीनुं प्रमाण कह्युं छे, तेथकी अद्धपमाणा के० अर्द्ध प्रमाण छे. अने ते निच्चं के० नित्य ठिया के० स्थिर रह्यां छे. एटले मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंद्रनुं विमान योजनना एकसठीआ छपन्न भागनुं छे; तो मनुष्यक्षेत्रथी बाहेरना चंद्रमानुं विमान अठावीश भागनुं छे. एम पांचे ज्योतिषीउंनां विमान लंबाइ पोहोलाइए अर्द्धप्रमाण जाणवां. तेमज उंचाइए पण अर्द्धप्रमाण जाणवां. ॥ ५५ ॥

॥ हवे ए मनुष्यक्षेत्रमांहे ज्योतिषीउंनी शीघ्रशीघ्रतरगतिनुं तरतमपणुं ॥
॥ कहेतो थको प्रथम मनुष्यक्षेत्रनुं लक्षण कहे छे. ॥

मनुष्यक्षेत्रने विंटी रहेलो सुवर्णमय सत्तरसें एकवीश योजन उंचो मानुषोत्तर पर्वत छे; त्यांसुधी मनुष्यनुं जन्म मरण थाय छे; पण तेथी बाहेर मनुष्यनुं जन्ममरण नथी. कदाचित् कोई देवता पूर्व भवना वैरथी मनुष्यने उपाडी अढी द्वीपथी बाहेर मूके, अथवा गर्भिणीस्त्रीने मूके, परंतु त्यां जन्ममरण थयुं पण नथी, थातुं पण नथी, अने थशे पण नहीं. केमके वली एवुं कारण मले के जेथी संहरीने पाछो आणी आ मनुष्यक्षेत्रमां मूके, अने जंघाचारणादिक नंदीश्वर तथा रुचक द्वीपे यात्रा करवा जाय छे खरा, परंतु ते मनुष्यलोकमांहे पाछा आवीनेज मरे; तेमाटे मनुष्य क्षेत्र कहीएं. ते मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंद्रमा सूर्य आदे देइने ज्योतिषी देवता श्रेणिबंध छे.

॥ हवे ए मनुष्य क्षेत्रमांहेला ज्योतिषीउंनी चालवानी गति तथा एमनां ॥
॥ विमानने वहणहार देवता केटला छे? इत्यादिकनुं स्वरूप कहे छे. ॥

ससि रवि गह नक्खत्ता ॥ ताराउ हुंति जहुत्तरं सिग्घा ॥ विव-
रीयाउ महड्ढिआ ॥ विमाण वहगा कमेणेसिं ॥ ५६ ॥ सो-

लस सोलस अड चउ ॥ दो सुर सहस्सा पुरोय दाहिणउं ॥
पच्छिम उत्तर-सीहा ॥ हत्थी वसहा हया कमसो ॥ ५७ ॥

अर्थ– चंद्र, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र, तारा– ए अनुक्रमे शीघ्रतर जाणवा. तेमां प्रथम सर्वमां ससि के० चंद्रमाने चालवानी गति मंद छे. ते थकी सूर्य शीघ्रतर, ते थकी ग्रहने चालवानी गति उतावली, ते थकी नक्षत्र उतावला, ते थकी तारा शीघ्रतर, अने हु शब्दे पूर्वे कहेला एक बीजाथी उंचा रहेला ग्रहनो क्रम लहीए; ते आवी रीते जे, ग्रहमां वली बुधथकी शुक्रनी गति शीघ्र छे, अने शुक्रथकी मंगल, तथा मंगलथकी बृहस्पति, बृहस्पति थकी शनिश्चरनी शीघ्र गति जाणवी. ए रीते जहुत्तरं के० यथोत्तरपणे एकेकथकी सिग्घा के० शीघ्रगतिवाला ते हुंति के० छे. हवे ए गतिनी रीत कही; तेथकी विवरीया के० विपरीतपणे ज्योतिषीउंनुं महड्ढिअ के० महर्द्धिकपणुं कहेवुं. आवी रीते जे, सर्वथकी अल्प ऋद्धिवंत तारा छे, ते थकी नक्षत्र महर्द्धिक, तेथकी ग्रह महर्द्धिक, तेथकी सूर्य महर्द्धिक, सूर्यथी चंद्रमा महर्द्धिक.

हवे एना वर्ण कहे छे. तारा पंचवर्णा छे, अने बीजा सर्व ज्योतिषि अग्निए तपावेला सोनाने वर्णे जाणवा. तथा ए चंद्रादिक पांचे ज्योतिषी ते जलां वस्त्र आजरणे अलंकृत मुकुटे मंफित मस्तकवाला छे, तथा चंद्रमा अने चंद्रमानाविमानवासी देवोना मुकुटने अग्रजागे चंद्रमंडलाकारे चिन्ह जाणवां. एमज सूर्यने मुकुटे सूर्यमंफलाकारे चिन्ह होय. अने ग्रहने मुकुटे ग्रहाकारे चिन्ह, नक्षत्रने मुकुटे नक्षत्राकारे चिन्ह, ताराने मुकुटे ताराकारे चिन्ह, तेमज सर्व ज्योतिषीना पोतपोताना विमानवासी देवोना मुकुटनेविषे पण एवांज चिन्ह होय. ए चिन्हे करी पांचे ज्योतिषीने उलखीए.

हवे ए पांचे ज्योतिषीउंना विमाणवहगा के० विमानना वहणहारा देवो ते, कमेणेसिं के० अनुक्रमे कहे छे ॥ ५६ ॥ प्रथम चंद्रमाना विमानवाहक सोलस सहस्स के० सोल हजार देवो, अने सूर्यना विमानवाहक सोल हजार देवो, अने ग्रहना विमानवाहक अरूसहस्स के० आठ हजार देवो, नक्षत्रना विमानवाहक चउसहस्स के० चार हजार देवो, तथा ताराना विमानवाहक दो सहस्सा के० बे हजार सुर के० देवो जाणवा. अहींयां जावार्थ तो ए छे जे जगत्स्वजावे चंद्रादिकनां विमान निरालंब आकाशने विषे पोतानी मेले वहेतां रहे छे; पण आदेशकारी देवो पोतानी प्रजुता वधारवाने अर्थे अथवा पोता सरखा देवोमां बहुमान देखाफवाने अर्थे स्वजावे ते सेवकदेवता विमानतले सिंहादिकने रूपे, हेठ थका वहे छे, पण ए अजियोगीक देवोने विमानतले वहेतां विमाननो जार लागे नही. जेम कोइक उन्नत स्त्रीने घणा

आभूषणनो जार लागे नही, तेम अभियोगीक देवोने पण तथाविध कर्मोदयथकी चालवानेविषे रति छे, माटे स्वस्वभावे वहेता विमानोने तळे ए पण वहेता रहे.

ए पांचे ज्योतिषीनां विमानोना चलावनार देवो ते सरखा चोथे चोथे भागे चारे दिशिए जूदा जूदा रूपे होय ते कहे छे. प्रथम पुरोय के० पूर्वदिशाए सीहा के० सिंहने रूपे होय, अने दाहिणो के० दक्षिण दिशाए हत्थि के० हाथीने रूपे होय, तथा पश्चिम के० पश्चिम दिशाए वसहा के० वृषभने रूपे होय, अने उत्तर के० उत्तर दिशाए हया के० अश्वने रूपे होय, कमसा के० ए अनुक्रमे विमानवाहक जाणवा.॥५७॥

॥हवे ए सर्व ज्योतिषिउंमां अधिक ऋद्धिवंत चंद्रमा छे माटे चंद्रमानो परिवार कहेछे.॥

गह अठासी नक्खत्त ॥ अडवीसं तार कोडि कोडीणं ॥ छा-
सठि सहस्स नवसय ॥ पणहत्तरि एग ससि सिन्नं ॥ ५८ ॥

अर्थ– मंगलादिक ग्रह अठासी के० अठ्याशी छे, अने अभिचित प्रमुख न-क्खत्त के० नक्षत्र ते अडवीसं के० अठावीश छे, अने छासठिसहस्स के० छासठ हजार, तथा नवसय के० नवसें ने पणहत्तरि के० पंच्चोतेर एटली कोडीकोडीणं के० कोडाकोडी तार के० तारा एटले छासठ हजार कोडाकोडी नवसें कोडाकोडी अने पंच्चोतेर कोडा कोडी एटला तारानी संख्या. ए सर्व एगससि के० एक चंद्रमानो सिन्नं के० सैन्य एटले परिवार जाणवो ॥ ५८ ॥

अहींयां शिष्य पूछे छे के, मनुष्यक्षेत्र तो पिस्तालीश लाख योजन छे, अने ता-रानी संख्या वधारे कहो छो; माटे एटला क्षेत्रमां समावेश न थाय, तो ए वातनो संभव केम थाय ? ए आशंका गुरु आगली गाथाए टाले छे.

कोडा कोडी सन्नं ॥ तरंतु मन्नंति खित्त थोवतया ॥
केई अन्नेउस्से ॥ हंगुल माणेण ताराणं ॥ ५९ ॥

अर्थ– अहींयां बे मत छे. केईक आचार्य कोडीकोडी संज्ञातर कहेतां नामांतर कहे छे. जेम वीशने पण कोडी कहीए, एटले कोडाकोडी केहेतां कोटी एवुंज नामांतर मन्नंति के० माने छे. कारणके खित्त के० मनुष्यक्षेत्रनी भूमि थोव के० थोडी छे. तया के० तेमाटे माने छे. वली केइअन्ने के० अन्य वली कोईक आचार्य ते प्रमाणां-गुलने ठेकाणे उस्सहंगुलमाणेण के० उत्सेधांगुलने प्रमाणे ताराणं के० तारानां विमान कहे छे. एम करतां प्रमाणांगुल क्षेत्रमां उत्सेधांगुलनां विमान समाइ जाय. केमके विशेषणवति ग्रंथमां श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणे एहज उत्तर दीधा छे. वली " न-गपुढविविमाणाइ मिणसुपमणं गुसेणंच " ए पाठ प्रायिक छे. क्यांक विघटे पण छे.

अहींयां चारसें उत्सेधांगुले एक प्रमाणांगुल थाय छे. अने केटलाक ग्रंथोमां एक हजार उत्सेधांगुले एक प्रमाणांगुल थाय एम कह्युं छे. तेथी क्षेत्रना अल्पत्व माटे उत्सेधांगुलने माने ताराना विमाननुं प्रमाण माने छे. ॥ ५९ ॥

॥ चंद्रना परिवारनी वक्तव्यताने प्रस्तावे तेनाज परिवारभूत ॥
॥ ग्रहोनी अंतर्गत राहुनी वक्तव्यता जूदी कहे छे. ॥

किण्हं राहु विमाणं ॥ निच्चं चंदेण होइ अविरहियं ॥
चउरंगुलमप्पत्तं ॥ हिठाचंदस्स तं चरइ ॥ ६० ॥

अर्थ– राहुविमाणं के० राहुनुं विमान ते किण्हं के० कालुं छे, अने निच्चं के० नित्य प्रत्ये चंदेण के० चंद्रमाना विमानथी होइ अविरहियं के० दूर थातुं नथी. पासेज छे. मात्र चउरंगुलं के० चार अंगुल अप्पत्तं के० अप्राप्त एटले चार अंगुल वेगलुं थकुं हिठा-चंदस्स के० चंद्रमाना विमानथकी हेठुं थकुं तं के० ते राहुनुं विमान चरइ के० चाले छे.

अहींयां एक नित्यराहु ने बीजो पर्वराहु ए रीते राहु बे प्रकारना छे. तेमां पर्वराहु ते जघन्यथी छमासे चंद्रमा अने सूर्यने ग्रहण करे, एटले पोताना विमाने करी तेमना विमानने आवरे. उत्कृष्टुं चंद्रमाने बेतालीश महीने ग्रहण करे. अने सूर्यने अडतालीश वर्षे ग्रहण करे. तेमज राहुनीपरे केवारेक केतु पण ग्रहण करे.

अने बीजुं नित्यराहुनुं विमान ते वर्णे कालुं छे, अने ते जगत्स्वभावे सर्वदा चंद्रमानी साथे चाले. चंद्रमाथकी चार अंगुल वेगलुं थकुं नीचुं चाले. तेमां अंधारा पक्षे चंद्रमंडलना पन्नर भाग करीएं, तेमांना एकेका भागने दिनप्रत्ये आवरे–ढांके. अने अजवाले पक्षे जे आवर्यो होय तेमांथी एकेको भाग पाछो मूके. एटले ए जे नित्यराहु छे ते सर्वकाल आवरे नहीं. पण चंद्रमाना त्रीश दीवसे करी त्रीश भाग करीएं ते एक पखवाडीये वहेंचीये, तेवारे दिनप्रत्ये बे बे भाग आवे. ते अंधारे पखवाडीए दररोज बे बे भाग आवरे–ढांके, अने अजुआले पखवाडीए दररोज बे बे भाग मूकतो जाय, तेवारे लोकमां चंद्रमंडलना तेजनी हाणी वृद्धिनो भास थाय. अहींयां कोइ पूछे जे चद्रमानुं विमान महोटुं, अने राहुनुं विमान न्हानुं तो राहुथी चंद्रमा शीरीते ग्रहेवाय ? तेहने उत्तर कहे छे के ग्रहोनुं विमान बे कोसनुं कह्युं छे ते प्रायिक छे; माटे प्रायिक शब्द निश्चेवाचक नथी; तेथी ए ग्रहोना विमाननुं जे प्रमाण कह्युं छे, ते थकी अधिकुं पण संभव थाय. तेथी सर्वात्माए चंद्रमाने राहु ढांके छे. अथवा केटलाएक आचार्य एम कहे छे जे राहुनुं विमान न्हानुं छतां कालुं छे, माटे जो कालुं थोडुं होय तोपण घणा उज्वलाने आछादन करी शके छे. ए प्रमाणे

वेहु रीते प्रश्न करनारनी शंका टाली. जेम मसीना एक टीपाथी स्फाटकनो कटको कालो देखाय, तेम राहुना योगे चंद्रमा कालो देखाय छे.

॥ हवे जंबुद्वीपने विषे तथा बीजा पण मनुष्यक्षेत्रमां एक ताराथी बीजा ॥
॥ ताराना विमानोनुं पर्वतादिकना व्याघाते जघन्योत्कृष्ट अंतर, अने ॥
॥ व्याघातविना जघन्योत्कृष्ट अंतर केटलुं होय ? ते कहे छे. ॥

तारस्सय तारस्सय ॥ जंबुद्दीवंमि अंतरं गुरुयं ॥ बारस जोयण सहस्सा ॥ दुन्निसया चेव बायाला ॥ ६१ ॥

अर्थ—तारस्सयतारस्सय के० एक ताराना विमानथकी बीजा ताराना विमानने जंबुद्दीवंमि के० आ जंबुद्वीपनेविषे गुरुयं के० उत्कृष्टुं जो अंतरं के० अंतर होय तो केटलुं होय ? ते कहे छे. बारसजोयण सहस्सा के० बार हजार योजन उपरे दुन्निसया के० बसो चेव के० निश्चेथकी. वली बायाला के० बेतालीस उपर एटले (१२२४२) योजननुं अंतर होय. ते मेरुपर्वतने व्याघाते ए अंतर जाणवुं. जेम मेरु, पृथीवि नीचे दश हजार योजन जाडो छे, तेम वली मेरु तथा ताराने एक बाजुए, (११२१) योजननुं अंतर छे, तेवुंज बीजी बाजुए पण (११२१) योजननुं अंतर छे, माटे ए त्रणनी संख्या एकठी करीए, तेवारे एक ताराथी बीजा तारानुं उत्कृष्टुं अंतर (१२२४२) योजन थाय. ॥ ६१ ॥

॥ हवे व्याघाते तथा निर्व्याघाते जघन्य तथा उत्कृष्टुं अंतर कहे छे. ॥

निसढोय नीलवंतो ॥ चत्तारिसय उच्च पंच सय कूडा ॥ अद्धं उवरिं रिक्खा ॥ चरंति उभय ठ बाहाए ॥६२॥ छावठा दुन्निसया ॥ जहन्न मेयं तु होइ वाघाए ॥ निव्वाघाए गुरु लहु ॥ दोगाउय धणुसया पंच ॥६३

अर्थ—निसढोय के० निषध अने नीलवंत ए बे पर्वत ते चत्तारिसय के० चारसें योजन भूमीथकी उच्च के० उंचा छे. अने ते पर्वतनां पंचसय के० पांचसें योजनना उंचा, अने तेना अद्धं के० अर्द्ध एटले अढीसें योजन उवरिं के० उपर पहोलां छे, अने नीचे पांचसे योजन तथा मध्ये पोणाचारसें योजन पहोलां छे, एवां नव नव कूडा के० कूट एटले शिखरो छे, एम सर्व मली भूमि थकी नवसें योजन उंचा थया. ते कूट एटले शिखरना उभय के० बे बाजुए अठ के० आठ आठ योजननी अबाहाए के० अबाधाए रिक्खा के० नक्षत्र चरंति के० विचरे छे. ॥ ६२ ॥

एटले अढीसें योजन शिखरनी पहोलाइ तथा बे बाजुना आठ आठ योजननी अबाधा मलीने छावठा दुन्निसया के० बसें ने छासठ योजन, ते जहन्न के० जघन्य

थकी एयं के० ए तारा ताराने, नक्षत्र नक्षत्रने मांहोमांहे वाघाए के० पर्वतादिकनी व्याघाते अंतर छे. अने निव्वाघाए के० निर्व्याघाते तो गुरु के० उत्कृष्ट अंतर दोगाउ के० बे गाउनुं, अने लहु के० जघन्य अंतर ते धणुसया पंच के० पांचसे धनुष्यनुं छे. एहवुं सूरपन्नति तथा जीवाभिगम प्रमुख ग्रंथोमां कह्युं छे, पण महोटी संघयणी तथा जंबुद्वीपपन्नतिमां ए व्याघातनिर्व्याघात कह्युं नथी. ॥ ६३ ॥

॥ हवे मनुष्यक्षेत्रनी बाहेर घंटाकारे स्थिर रह्या जे चंद्र ॥
॥ अने सूर्य- तेमनुं मांहोमांहे अंतर प्रमाण कहे छे. ॥

माणुस नगाउ बाहिं ॥ चंदा सूरस्स सूर चंदस्स ॥
जोयण सहस्स पन्नास ॥ णुणगा अंतरं दिठं ॥ ६४ ॥

अर्थ- जे मनुष्यक्षेत्रनी सीम एटले मर्यादाकारक माणुस के० मानुषोत्तर नामा नगाउ के० पर्वत तेने बाहिं के० बाहेरना जे चंदा के० चंद्रमा अने सूरस्स के० सूर्य छे, ते सूर के० सूर्य अने चंदस्स के० चंद्रमाने एटले चंद्रमाथकी सूर्यने अने सूर्यथकी चंद्रमाने मांहोमांहे जोयणसहस्स पन्नास के० पचाश हजार योजननुं अणूणगा के० अन्यून एटले पूर्ण अंतरं के० अंतर ते दिठं के० श्री तीर्थंकर गणधरे दीठुं. ॥ ६४ ॥
हवे पूर्वनी गाथामां सूर्यथकी पचाश हजार योजन चंद्रमा, अने चंद्रमाथकी पचाश हजार योजन सूर्यनुं अंतर कह्युं. तेवारे एक सूर्यथकी बीजा सूर्यनुं अने एक चंद्रथकी बीजा चंद्रनुं अंतर केटलुं थाय ? ते एक गाथाए करी कहे छे.

ससि ससि रवि रवि साहिय ॥ जोयण लक्खेण अंतरं होइ ॥
रवि अंतरिया ससिणो ॥ ससिअंतरिया रवि दित्ता ॥ ६५ ॥

अर्थ- ससि ससि के० चंद्र चंद्रनुं, अने रवि रवि के० सूर्य सूर्यनुं, साहिय के० साधिक जोयण लक्खेण के० एक लाख योजन अंतर होइ के० अंतर होय. केमके रवि अंतरिया ससिणो के० सूर्यने अंतरे चंद्रमा छे, अने ससिअंतरियारवि के० चंद्रमाने अंतरे सूर्य छे; ते दित्ता के० दीप्तवंत भास्वर एटले तेजवंत छे. एटले एक चंद्रमा अने बीजा चंद्रमाने एक लाख योजन उपर एक जोजनना एकसठीया अडतालीश भागे अधिक, तथा एक सूर्य अने बीजा सूर्यने वच्चे एक लाख योजन उपरे एकसठीया छपन्न भागे अधिक अंतर छे. कारण चंद्रमा अने चंद्रमा वच्चे सूर्यनुं विमान अधिक होय. अने सूर्य सूर्य वच्चे चंद्रमानु विमान अधिक होय, तेथी ते विमान जेटलुं महोटुं होय, तेटलुं अधिक अंतर जाणवुं. ॥ ६५ ॥

बहियाउ माणुसुत्तर ॥ चंदा सूरा अवठिउज्जोया ॥
चंदा अजीय जुत्ता ॥ सूरा पुण हुंति पुस्सेहिं ॥ ६६ ॥

अर्थ—माणुसुत्तर के० मानुषोत्तर पर्वतने बहियाउ के० बाहेरे चंदासूरा के० चंद्रमा अने सूर्य छे; ते अवठि के० अवस्थित निश्चल छे. अने सदैव सरखा उज्जोया के० उद्योत करे छे. एटले सूर्य ते अत्यंत तपता नथी, अने चंद्रमा अत्यंत शीतलता करता नथी. तेमां चंदा के० चंद्रमा ते सदैव अजीयजुत्ता के० अभिजित नक्षत्रे युक्त छे. अने पुण के० वली सूरा के० जेटला सूर्य छे ते सर्व पुस्सेहिं के० पुष्य नक्षत्रे युक्त हुंति के० छे. ६६

॥हवे द्वीपसमुद्रोनेविषे चंद्रादिकोनी संख्याने अर्थे प्रथम द्वीपसमुद्रोनां प्रमाण कहे छे.॥

उद्धार सागर दुगे ॥ सढ्ढे समएहिं तुल्ल दीवुदही ॥ दु-
गुणा दुगुण पविछर ॥ वलयागारा पढम वज्जं ॥ ६७ ॥

अर्थ— उद्धारसागर के० उद्धारसागरोपम दुगेसढ्ढे के० अढी एटले अढीउद्धार सागरोपमना जेटला समएहिं के० समय होय, तेहने तुल्ल के० बराबर तावत्प्रमाण दीव के० द्वीप अने उदही के० समुद्र छे. ते एकेक थकी दुगणा दुगण के० बमणा बमणा एटले पहेला थकी बीजो बमणो, ते थकी त्रीजो बमणो, एम पविछर के० विस्तारे कह्या छे. तेमांहे पढम के० पहेलो जंबुद्वीप ते थालीने आकारे छे, ते वज्जं के० वर्जीने बीजा सर्व द्वीप तथा समुद्र ते वलयागारा के० वलय एटले चूडीने आकारे छे. ॥ ६७ ॥ एज अर्थ विशेषपणे वखाणे छे.

पढमो जोयण लरकं ॥ वट्टोतं वेढिउ ठिया सेसा ॥
पढमो जंबुद्दीवो ॥ सयंभुरमणोदही चरमो ॥ ६८ ॥

अर्थ— पढमो के० पहेलो जंबुद्वीप जोयणलरकं के० एकलाख योजननो, ते वट्टो के० तेलना पूडा सरखो वाटलो छे, तं के० तेहने सेसा के० शेष सर्व द्वीप समुद्र ते वेढीउं के० वींटीने ठिया के० रह्या छे. ते जेम पढमो के० पहेलो जंबुद्दिवो के० जंबुद्वीप छे. तेम सर्व द्वीप समुद्रथी चरमो के० छेल्लो स्वयंभूरमण नामा उदही के० समुद्र छे. ६८

॥ वली केटलाक द्वीप अने समुद्रोनां नाम कहे छे. ॥

जंबुधायइ पुरकर ॥ वारुणिवर खीर घय खोय नंदिसरा ॥
अरुण रुणवाय कुंडल ॥ संख रुयग भुयग कुस कुंचा ॥ ६९ ॥

अर्थ— प्रथम जंबुद्वीप, बीजो धातकीखंडद्वीप, त्रीजो पुष्करवरद्वीप, चोथो वारुणीवरद्वीप, पांचमो क्षीरवरद्वीप, छठो घृतवरद्वीप, सातमो इक्षुवरद्वीप, आठमो नंदीश्वरद्वीप, नवमो अरुणद्वीप, अहींयां अरुणोपपात एवो ए शब्दनो बीजो अर्थ

थाय छे; पण अहींयांथी एकेका द्वीपनां त्रण नाम कहेवा माटे अर्थमांहे, दशमो अरुणवरद्वीप कहेवो, अगीयारमो अरुणवरावभासद्वीप, ए त्रीजुं नाम कह्युं. एम बारमो कुंडलद्वीप, तेरमो कुंडलवर द्वीप, चौदमो कुंडलवरावभासद्वीप, पन्नरमो संखद्वीप, सोलमो संखवरद्वीप, सत्तरमो संखवरावभास, अढारमो रुचक, ओगणीशमो रुचकवर, वीशमो रुचकवरावभास, एकवीशमो भूयंग, बावीशमो भूयंगवर, त्रेवीशमो भूयंगवरावभास, चोवीशमो कुस, पचीशमो कुसवर, छवीशमो कुसवरावभास, सतावीशमो क्रौंच, अठावीशमो क्रौंचवर, ओगणत्रीशमो क्रौंचवरावभास द्वीप छे.

॥ ए समस्त द्वीप एकेके समुद्रे वींट्या छे, ते समुद्रोनां नाम कहे छे.॥

पढमे लवणो जलहि ॥ बीए कालोय पुरकराईसु ॥ दी-
वेसु हुंति जलही ॥ दीव समाणेहिं नामेहिं ॥ ७० ॥

अर्थ– पढमे के० पहेले द्वीपे लवणो के० लवण नामा जलही के० समुद्र छे. बीए के० बीजे द्वीपे कालोए के० कालोदधि नामा समुद्र छे. तेथकी आगल त्रीजे द्वीपे पुरकराईसु के० पुष्करवरादिक दीवेसु के० द्वीपनेविषे जे जलही के० समुद्र छे, ते दीवसमाणेहिं के० द्वीपने समान नामेहिं के० नामेज ते समुद्रोनां नाम हुंति के० छे. एटले आगल द्वीपद्वीपने नामे समुद्रनां नाम पण जाणवां. जेम वारुणीवर द्वीपे वारुणीवरसमुद्र, ए रीते सर्व द्वीप सरखेज नामे समुद्रे वींट्या छे. अने द्वीप तथा तेना समुद्रनुं नाम सर्व एकज छे. तथा जेवुं नाम तेहवो गुण छे. जेम जंबुवृक्षे करी जंबुद्वीप नाम छे, अने लवण सरखुं खारुं पाणी माटे लवणसमुद्र नाम छे. धावडी वृक्षे करी धातकीखंड नाम छे. ए रीते बीजा सर्व द्वीप समुद्रनां अर्थ सहित नाम जाणवां. ॥ ७० ॥ अहींयां द्वीप समुद्रना अधिपति जे व्यंतरदेवता, तेहनुं एक पल्योपम आयुष्य जाणवुं.

॥ हवे बीजा द्वीपसमुद्रनां केवां केवां नाम छे ? ते अतिदेशेकरी कहे छे. ॥

आभरण वत्थ गंधे ॥ उप्पल तिलएय पउम निहि रयणे ॥ वासहर दह नईओ ॥ विजया वरकार कप्पिंदा ॥ ७१ ॥ कुरु मंदर आवासा ॥ कूडा नरकत्त चंद सूराय ॥ अन्नेवि एव माई ॥ पसत्थ वत्थूण जे नामा ॥ ७२ ॥ तन्नामा दीवुदही ॥ तिपडो यायार हुंति अरुणाई ॥ जंबूलवणाईया ॥ पत्तेय ते असंखिज्जा ॥ ७३ ॥ ताणं तिम सूरवरा ॥ वभास जलही परंतु इक्किका ॥ देवे नागे जरके ॥ भूएय सयंभुरमणेय ॥ ७४ ॥

अर्थ–आभरण के० हार प्रमुख जे अलंकार–तेनां जेटलां नाम छे, ते नामे द्वीप

समुद्र छे. वत्थ के० वस्त्रोनां जेटलां नाम छे, ते नामे द्वीप समुद्र छे. गंध के० कूट प्रमुखने नामे, उत्पल ते कुमुद प्रमुख जे चंद्रविकासी कमलो तेमने नामे, तिलएय के० तिलकने नामे, एटले वृततिलक कलशतिलकादिकने नामे, अथवा तिलकादिक वृक्ष प्रमुखने नामे, पउम के० पद्म ते शतपत्र पुंमरिकादिक सूर्यविकाशी कमलने नामे, महा पद्मादि नवनिधिने नामे, कर्केतनादिक रत्नने नामे, अथवा चक्रवर्त्ति वासुदेवना रत्नने नामे, वासहर के० वर्षधर जे हिमवंतादिक पर्वतने नामे, दह के० द्रहने नामे, गंगा प्रमुख नइउ के० नदीउने नामे, कछादिक विजयने नामे, वरकार के० माल्यवंतादिक वृक्षस्कारने नामे, एटले वखारादिक पर्वतने नामे कप्प के० सोधर्मादिक देवलोकने नामे, इंदा के० शक्रेंद्रादिकने नामे. ॥ ७१ ॥ देवकुरु उत्तरकुरुने नामे, तिर्यक्लोकनेविषे मंदर के० मेरुने नामे, इंद्रादिकोना आवासने नामे, कूडा के० कूटपर्वतने नामे, नरकत्त के० कृतिकादिक नक्षत्रने नामे, चंद्रमा सूर्यनां जे नाम छे ते नामे, एम अन्नेवि के० अन्य पण एवमाई के० ए पूर्वोक्त आदे देइने प्रशस्त जली वस्तुउनां नाम जे जगत्मां छे. ॥ ७२ ॥ तन्नामा के० ते नामे दीवुदहि के० द्वीप अने समुद्रो छे, अने पूर्वे कह्या जे अरुणआदे करी त्रिप्रत्ययावतार हुंति के० छे. एटले ए अर्थ जे अरुणादिकथी मांडीने कौंचसीम त्रण त्रण नामे करी त्रिपत्ययावतार कह्या छे. तेमज वली वीजा आजरणादिकने नामे जे द्वीप समुद्रो कह्या, तेमां पण एक एकने त्रिप्रत्ययावतार करी देखाडे छे. जेम हारद्वीप, हारसमुद्र, हारवरद्वीप, हारवरसमुद्र, हारवरावजासद्वीप, हारवरावजास समुद्र. एवीरीते नाम कहेवां. एम ते त्रिपत्ययावतार त्यांलगे करवा, ज्यांलगे देवद्वीप थकी पहेलो सूर्यवरावजास द्वीप, सूर्यवरावजास समुद्र अने जंबुद्वीपनामे द्वीप असंख्याता, तथा लवणसमुद्रनामे समुद्र पण असंख्याता. एम जंबुद्वीप तथा लवणसमुद्र आदेदेइने असंख्याता जे द्वीप अने समुद्र छे, पत्तेयते असंखिद्या के० ते प्रत्येके असंख्याता असंख्याता समजवा. ॥ ७३ ॥ एवा असंख्याताद्वीप समुद्र ताण के० तेनो अंतिम के० छेल्लो जे सूरवरावजास जलही के० सूर्यवरावजास समुद्र छे, त्यांसीम त्रिपत्ययावतार करीए. तेवार पछी वली सर्व तिछा लोकने छेडे देवादिक पांच द्वीप अने ए द्वीपने नामेज देवादिक पांच समुद्र, ते प्रत्येके एकेका नामे छे, माटे एनो त्रिपत्ययावतार न थाय. अने ए असंख्याता पण नथी. किंतु पांच नाम, द्वीप समुद्रनां एकेकांज छे, एटले ए नामे वीजो कोइ द्वीप समुद्र नथी, ए जावार्थ छे. ए पांचनां नाम कहे छे. एक देवद्वीप ने देवसमुद्र, वीजो नागद्वीप ने नागसमुद्र, त्रीजो जक्षद्वीप अने जक्षसमुद्र, चोथो

जूतद्वीप अने जूतसमुद्र, पांचमो स्वयंभुरमणद्वीप ने स्वयंभुरमण समुद्र—ए पांचेनां नाम कह्यां. जेम आ जंबुद्वीपे जंबुवृक्ष छे, सर्व रत्नमय जगती छे, ते आठ योजन उंची छे, तेना विजय, विजयंत, जयंत ने अपराजित एवा चार नामे चार दरवाजाना देव छे. तेम बीजा जे असंख्याता जंबुनामे द्वीप छे, अने लवणनामे समुद्र छे, त्यां सर्वत्र एज स्थिति जाणवी. ते जंबुद्वीपे आ जंबुद्वीपना अणाढीआ देवनी राजधानी छे. तेमज लवणसमुद्रना देवतानी ते लवणसमुद्रे राजधानी छे. एम बीजा द्वीप समुद्रआश्री पण समजवुं. ॥ ७४ ॥

॥ हवे समस्त समुद्रोनां प्राणी तथा मत्स्योनुं विशेष स्वरूप कहे छे. ॥

वारुणिवर खीरवरो ॥ घयवर लवणोय हुंति भिन्नरसा ॥ कालोय पुक्करो दहि ॥ सयंभुरमणोय उदगरसा ॥ ७५ ॥ इक्खुरस सेस जलही ॥ लवणे कालोय चरिम बहुमच्छा ॥ पण सग दस जोयण सय ॥ तणु कमा थोव सेसेसु ॥ ७६ ॥

अर्थ—एक वारुणीवर समुद्रनुं पाणी मदिरा सरखुं, बीजा क्षीरसमुद्रनुं पाणी ते त्रण भाग गौदूध अने चोथो भाग मिश्री, ए रीते मिश्रिमिश्रत दूध सरखुं जाणवुं. त्रीजा घृतवरसमुद्रनुं पाणी गायना घृतथकी सुस्वादिष्ट, चोथा लवणसमुद्रनुं लवण सरखुं पाणी. ए चारे समुद्रनां पाणी ते भिन्नरसा के० जूदा जूदा स्वादनां हुंति के० छे. एटले जेवुं नाम तेवो परिणामे पाणीनो स्वाद छे.

तथा एक कालोदधि, बीजो पुष्करवर, त्रीजो स्वयंभुरमण, ए त्रण उदहि के० समुद्र, तेनां पाणी स्वाभाविक उदगरसा के० मेघ जे वर्षाद तेना पाणी जेवा पालर पाणीनी माफक स्वादिष्ट छे. ॥ ७५ ॥ अने सेस के० बाकीना नंदीश्वरसमुद्र आदे देइने जूतसमुद्र पर्यंत सर्व समुद्रनां पाणी ते इक्खुरस के० शेलडीना रस जेवां स्वादिष्ट छे. अहींयां तज, एलची, केसर अने मरी, ए चार जणश सरखे भागे लेइने तेनी साथे त्रणभाग अवटायां जे इक्षुरस ते सरखुं पाणी जाणवुं.

लवण, कालोदधि, अने चरिम के० छेल्लो स्वयंभुरमण—ए त्रण समुद्रमां बहुमच्छा के० घणा जातना मछ कछपादिक माछलांनी जातिउं छे; तेना पणसय के० पांचसें अने सग के० सातसें दससय के० एक हजार जोयण के० योजननां तणु के० शरीर छे जेनां, एवा मछो छे. ते कमा के० अनुक्रमे आवी रीते कहेवा. तेमां लवणसमुद्रमां उत्कृष्टा पांचसें योजनना शरीरवाला छे. कालोदधीमां उत्कृष्टा सातसें योजनना शरीरवाला छे. तथा स्वयंभुरमणमां हजार योजनना शरीरवाला छे. ए जोयण उत्से-

धांगुलना माने जाणवा. अने सेसेसु के० शेष बाकीना जे समुद्र छे, तेमां थोव के० थोडा मच्छ छे. अने ते न्हाना पण छे. वली लवणसमुद्रमां सातकुलकोडीनी जाती छे, कालोदधीमां नव कुलकोडीनी जाती छे. अने स्वयंभुरमणमां साढीबार कुलकोडीनी जाती छे. ए परमार्थ श्रीजीवाभिगमउपांगमां विस्तारपणे वखाण्यो छे. ए रीते सविस्तरपणे द्वीप समुद्रनो अधिकार कह्यो. ॥ ७६ ॥

॥ हवे प्रति द्वीपे अने प्रति समुद्रे चंद्र सूर्यनी संख्या कहेछे. ॥

दो ससि दो रवि पढमे ॥ डुगुणा लवणंमि धायई संडे ॥ बारस ससि बारस रवि ॥ तप्पभिइ निदिठ ससिरविणो ॥ ७७ ॥
तिगुणा पुविल्ल जुया ॥ अणंतरा णंतरंमिखित्तंमि ॥ कालोए बायाला ॥ बिसत्तरी पुक्खरद्धंमि ॥ ७८ ॥

अर्थ— पढमे के० पहेला जंबु द्वीपनेविषे बे चंद्रमा अने बे सूर्य छे. तथा लवण समुद्रनेविषे तेथी डुगुणा के० बमणा करीए, एटले चार चंद्रमा अने चार सूर्य होय. तथा धातकीखंडनेविषे बार चंद्रमा अने बार सूर्य तप्पभिइ के० तत्प्रभृति ते धातकीखंड प्रमुख तेहनेविषे निदिठ के० कह्या जे ससिरविणो के० चंद्रमा अने सूर्य तेहने ॥ ७८ ॥ तिगुणा के० त्रण गुणा करीए तेवारे छत्रीश थाय. तेनी साथे पुविल्लजुया के० पूर्वना बे जंबुद्वीपना अने चार लवणसमुद्रना मली छ चंद्र युक्त करीए तेवारे बेतालीश चंद्रमा, तेमज बेतालीश सूर्य ते कालोदधि समुद्रने विषे होय छे. एवी रीते आगला द्वीपसमुद्रोनेवीषे एज करण करीए तेवारे ते द्वीपमां चंद्र सूर्यनी संख्या आवे. ते आवी रीते जे पूर्वोक्त बेतालीशने त्रिगुणा करतां एकसोने छवीश थाय. तेमां धातकी खंडना बार, लवणसमुद्रना चार, अने जंबुद्वीपना बे. ए रीते अढार मेलवतां एकसोने चुमालीश चंद्र अने एकसोने चुमालीश सूर्य ते पुष्करवर द्वीपनेविषे छे, पण तेमां अडधुं मनुष्यक्षेत्र छे. माटे बहोतेर सूर्य अने बहोतेर चंद्रमा अहींयां मनुष्यक्षेत्रनी गणतीमां गणवा. माटे उपला पाठमां बिसत्तरी पुक्खरद्धंमि एवुं कह्युं छे. अने पाछला अर्द्ध पुष्करवर द्वीपमां जे बहोतेर चंद्र अने बहोतेर सूर्य छे ते स्थिर छे, पण चर नथी. समश्रेणीमां नथी माटे गण्या नथी. ते पुष्करवरना एकसो चुमालीशने त्रिगुणा करतां चारसें बत्रीश थाय. तेमां पूर्वना बे जंबूद्वीपना, चार लवणसमुद्रना, बार धातकीखंडना, अने बेतालीश कालोदधिना मेलवतां चारसें ने बाणु चंद्र तथा चारसें ने बाणु सूर्य पुष्करवरसमुद्रे थाय छे.

एम आगला द्वीप समुद्रे अनुक्रमे चंद्रसूर्यनी संख्या करवानुं करण एज रीते

जाणवुं. ते श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणे महोटी संघयणीमां कह्युं छे, तथा ज्योतिष्करंडक पयन्नामध्ये अने चंदपन्नति तथा सूरपन्नति प्रमुखमांहे पण एज रीते कह्युं छे.

अने केटलाक आचार्य एम कहे छे जे मनुष्यक्षेत्रमांहेज ए प्रकार छे, पण मनुष्यक्षेत्रथी बाहेरना द्वीप समुद्रे तो पचाश हजार योजन आगल गया एक चंद्रमा, अने फरी बीजा पचाश हजार योजन आगल गया एक सूर्य. ए रीते एक लाख योजन मध्ये एक चंद्रमा तथा एक सूर्य होय. ए रीते गणीत करतां मानुषोत्तरपर्वतने बाहेर वाटलो परिधि आठ लाख योजनना आठ परिधि छे. त्यां पहेला परिधिए एकसो पिस्तालीश चंद्रमा अने एकसो पिस्तालीश सूर्य, अने बीजा परिधिए प्रत्येके चंद्रमा अने सूर्य छ छ वधारीएं तेवारे (१५१) चंद्र (१५१) सूर्य थाय. त्रीजा परिधीए सात चंद्र अने सात सूर्य वधारीएं तेवारे (१५८) चंद्र अने (१५८) सूर्य थाय, चोथी पंक्तिए छ वधारतां (१६४) थाय. पांचमीए छ वधारतां (१७०) थाय. छठीए सात वधारतां (१७७) थाय. सातमीए छ वधारतां (१८३) थाय. आठमीए छ वधारतां (१८९) थाय. ए सर्व मली उत्तरार्धना बाहेरला पुष्करार्द्धमध्ये (१३३७) प्रत्येक चंद्रमा तथा सूर्य होय. ए दिगंबरनो मत छे, माटे ते आपणने प्रमाण नहीं. एम बीजे मते पण (१२६४) प्रत्येक चंद्रमा अने सूर्य होय; परंतु महोटी संघयणीसूत्रनी वृत्तिमध्ये तथा क्षेत्रसमासनेविषे “ तिगुणा पुव्विल्लजुया ” एहज पक्ष मान्योछे. त्यां जे कह्युं, मनुष्यक्षेत्रमां चंद्रमा सूर्य सूइनी पेरे श्रेणी रह्या चार चरे छे. त्यां सूर्ये सूर्यने परस्पर चंद्रे चंद्रने परस्पर एकेक लाख योजन अंतर छे. ए रीते करतां जंबूद्वीपे तथा लवणसमुद्रे अंतर मले, परंतु धातकीखंडे चार लाख योजनमांहे एके दिशाए छ सूर्यनुं अंतर केम मले ? अने कालोदधि समुद्र आठ लाख योजन छे, तेमां एकवीश सूर्य एक दिशाए लाख लाख योजनने अंतरे केम मले ? एमज पुष्करार्द्धे पण आठ लाख योजनमां एकेदिशाए छत्रीश सूर्य केम संभवे ? तथा वलयाकारे परिधिना लाख योजन मानीए तो पूर्वेनी रीते सूर्य तथा चंद्र घणा थाय. तेमाटे अहिं लेखक दोषे लाख योजन सूर्य सूर्यनुं मांहोमांहे अंतर लखाणुं ते उपर पूर्वाचार्ये गतानुगतिके जेम दीठुं तेम लख्युं, पण विचार्युं नहीं, माटे हमणां जेम विचारीए तेम मलतुं नथी. एम बीजा पण ग्रंथोमांहे घणा मत छे, ते गीतार्थे विचारी समजवा; परंतु समश्रेणीए लाख योजनने अंतरे मनुष्यलोकमांहे चंद्रमा सूर्य चार चरे छे, ए पाठ सर्वथा मलतो नथी माटे अनियत अंतरे समश्रेणीए पाठांतर. ते माटे अंतरना निश्चयविना समश्रेणीए चंद्रमा सूर्य चर चारे छे. ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

॥ हवे मनुष्यलोकमां चंद्रमा सूर्यनी पंक्तिसंख्या कहेछे. ॥

दो ससि दोरवि पंती ॥ एगंतरिया छसठि संखाया ॥
मेरुं पयाहिणंता ॥ माणुस खित्ते परिअडंति ॥ ७ए ॥

अर्थ– दोससि के० बे चंद्रमा अने दोरवि के० बे सूर्यनी पंती के० पंक्ति ते श्रेणी छे: ते एगंतरिया के० एकेकने अंतरेछे. एक यथाक्रमे एक सूर्यनी पंक्तिने अंतरे एक पंक्ति चंद्रमानी एम चंद्र पंक्तिने अंतरे सूर्यनी छे. ए रीते चार पंक्ति छे. ते एकेकी चंद्र पंक्तिए छसठिसंखाया के० छासठ चंद्रमा छे, अने एकेकी सूर्य पंक्तिए छासठ सूर्य छे; ते चारे पंक्ति जंबूद्वीपना मेरुंपयाहिणंता के० मेरुपर्वतने प्रदक्षिणा देती थकी माणुसखित्ते के० मनुष्यक्षेत्रनेविषे परिअडंति के० परिभ्रमण करे छे. एटले फरती रहे छे. एटले जंबूद्वीपना मेरुथकी एक सूर्य दक्षिण दिशाए चार चरे; तेवारे बीजो सूर्य उत्तर दिशाए चार चरे. तेमज लवणसमुद्रनी एकेक दिशाए बेबे सूर्य चार चरे, धातकीना छ, कालोदधिना एकवीश, पुष्करार्द्धना छत्रीश. एम सर्वे मली छासठ सूर्य दक्षिण दिशाए अने छासठ उत्तर दिशाए. ए बेउ समश्रेणी सूर्यनी मध्ये थके एकसो बत्रीश सूर्य, तेमज छासठ छासठ चंद्रमानी बे पंक्ति मध्ये थके एकसो बत्रीश चंद्रमा मनुष्यलोकमांहे चार चरे. ॥७ए॥

॥ हवे ग्रहनी पंक्ति मनुष्यक्षेत्रमां कहेछे. ॥

एवं गहाइणोविहु ॥ नवरं ध्रुव पासवत्तिणो तारा ॥ तं
चिय पयाहिणंता ॥ तत्थेव सया परिभमंति ॥ ८० ॥

अर्थ– एवं के० ए पूर्वोक्त सूर्य चंद्रनी पंक्तिनी परेज गहाइणोविहु के० ग्रहादिक पण निश्चे जाणवा. एटले ग्रह तथा नक्षत्रनी पंक्तिउं जाणवी. ते आवीरीते के, एकेक चंद्रमानी पछवाडे अठाशी नक्षत्रनी एक पंक्ति. एवी छासठ छासठनी बे पंक्ति मली एकसोने बत्रीश पंक्ति, अठाशी अठाशी नक्षत्रोनी चंद्रमानी पाछल जाणवी. तेमज अठावीश ग्रहनी एक पंक्ति, एवी छाशठनी बे पंक्ति ते सर्वे मेरु पांखति फरे छे, नवरं के० एटलुं विशेष जे, श्रीठाणांगसूत्रनेविषे जंबुद्वीपे चार दिशाए चार ध्रुवतारा छे. ध्रुवपासवत्तिणो तारा के० ए ध्रुव ताराना पार्श्ववर्त्ति जे तारा छे, एटले ध्रुवतारानी पासे जे बीजा सत्तरिसादिकना तारा छे, ते तंचिय पयाहिणंता के० ते ध्रुवतारानेज प्रदक्षिणा फरता वर्त्ते, तत्थेवसया परिभमंति के० त्यांज सदा परिभ्रमण करे.

अहींयां प्रस्तावागत अल्प वक्तव्यता जणी एक वात कहे छे के, चंद्रमा अने सूर्यनी साथे नक्षत्रोनी गति नियत छे; परंतु मंडल सदा अनवस्थित छे. केमके चं-

ङमा नीचो अने नक्षत्र ऊंचां ढे; परंतु ऊपर नीचे करी संगातेज चार चरे ढे. अ-भ्यंतरचारि अभिजित नक्षत्र ते बाहेर न होय, अने बाहेरचारि मूल नक्षत्र ते अ-भ्यंतरचारि न होय. ते माटे नक्षत्रना मंमल ते चंद्र सूर्य अने ग्रह संगाते अनि-यतस्थिति योगीज होय.

॥ हवे जंबूद्वीपनेविषे चंद्रसूर्यना मांडलानी वक्तव्यता कहे ढे. ॥

पन्नरस चूलसीइसयं ॥ इहससि रविमंडलाइं तक्खित्तं ॥ जो-
यण पण सयदसहिय ॥ भागा अडयाल इगसठा ॥ ८१ ॥

अर्थ–मंडल एटले एक सूर्य दक्षिण दिशिथी चाली उत्तर दिशाए आवे, अने बीजो उत्तर दिशिथी चाली दक्षिण दिशाए आवे, एक अहोरात्रे अर्द्ध मंडलक्षेत्र दक्षिण दिशिनो सूर्य अने अर्द्ध मंडलक्षेत्र उत्तर दिशिनो सूर्य उल्लंघे. बेउ मल्या मंमलाकार थाय. तेमाटे एने मंडल कहीएं. मंडलनुं क्षेत्र जेटला क्षेत्रमां चंद्रमा सूर्य पोत पोतानां मंडल भ्रमण करे, ते क्षेत्र पांचसें दश योजन ऊपर एक योज-नना एकसठीया अडतालीश भाग ढे, ते नीचे गाथाना अर्थमां लखे ढे.

पन्नरस के० पंदर मांडला चंद्रमाना ढे, अने चुलसीइसयं के० (१८४) मांडला सूर्यना ढे. इह के० ए ससि रवि मंमलाइ के० चंद्र सूर्यना मांडला तक्खित्तं के० ते-हनुं क्षेत्र जंबुद्वीपनेविषे जेटलुं ढे तेटलुं कहे ढे. जोयणपणसय दसहिय के० पां-चसें दश योजन अने ऊपर एक योजनना इगसठा के० एकसठीया भागा अमयाल के० अडतालीश भाग अधिक एटला क्षेत्रमां सर्व मांमला ढे. ॥ ८१ ॥

॥ हवे एनुं गणतीए परिमाण करे ढे. ॥

तिसि इगसठा चउरो ॥ इग इग सठस्स सत्त भइयस्स ॥
पणतीसं च दु जोयण ॥ ससि रविणो मंडलं तरयं ॥ ८२ ॥

अर्थ–एक योजनना इगसठा के० एकशठ भाग करीये, तेवा तिसि के० त्रीश भाग अने इग के० एक इगसठस्स के० एकसठीआ भागना सत्तभइयस्स के० सात भाग करीएं, तेवा चूरणीआ चउरो के० चार भाग, अने पणतीसंच जोयण के० पां-त्रीश योजन ऊपर एटलुं ससि के० चंद्रमाने मांडले मांडले अंतर ढे. अने दुजोयण के० बे योजनतुं रविणो के० सूर्यने मंडलं के० मंमला मंडलाने अंतरयं के० अंतर ढे.

तेहनी गणती आवी रीते ढे, जे सूर्यना एकसो चोराशी मांडलाना एकसो त्र्यासी अंतरा ढे, ते एकेका अंतरानुं परिमाण बे योजन ढे, तेहने एकसो त्र्याशी गुणा करीए, तेवारे सर्व मली त्रणसें ढाशठ जोजन आंतराना थाय. वली सूर्यना

एकेका मंरूलमां (विमाननुं) जाडपणुं जोजनना एकसठीया अडतालीश जागनुं बे, तेने एकसो चोराशी मांरूले गुणीये तेवारे (८८३२) जाग थाय. तेहने (६१) जाग दीजे तेवारे (१४४) योजन अने उपर एक योजनना एकसठीया अडतालीश जाग वधे, ते पूर्वोक्त आंतराना त्रणसें गसठ योजनमां जेलीये तेवारे सर्व मली पांचसो दश योजन, अने एक योजनना एकसठीआ अरूतालीश जाग उपर, एटलुं सूर्यने चार चरवानुं; एटले विचरवानुं क्षेत्र होय. ए सूर्यने विचरवाना क्षेत्रनी गणती कही, तथा चंद्रमा अने सूर्य ए वेजना मांरूला मांडलानुं अंतर पण कह्युं.

हवे चंद्रमाना मांडला पन्नर बे, तेना आंतरा चउद बे. ते एकेका मांडलानुं जाडपणुं योजनना एकसठीआ बपन्न जागनुं बे. तेवारे सर्व मली (८४०) जाग थया, तेने एकसठे जाग आपीएं, तेवारे तेर योजन उपर एक योजनना एकसठीआ सरूतालीश जाग वधे; तथा पन्नर मांडलाना चउद आंतरा बे, ते एक मांडलाथी बीजा मांडलानुं अंतर पांत्रीश जोजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग, तथा एक एकसठीआ जागना सात जाग करीएं तेवा चार जाग. एटलुं अंतरबे. तेवा चउद आंतरा बे; तेमाटे आंतराना योजनने चउद गुणा करीएं तेवारे (४ए७) योजन उपर एकसठीउं एक जाग वध्यो, ते पूर्वोक्त पन्नरे मांडलाना जारूपणानो तेर योजन अने एकसठीया सडतालीस जाग थायबे. ए बन्ने साथे मेलवीए तेवारे पांचसो दश योजन अने एक योजनना एकसठीया अडतालीश जाग उपर थाय. एटलुं चंद्रमाना मंडलने विचरवानुं क्षेत्र जाणवुं. ॥ ८२ ॥

हवे ए चंद्र सूर्यना केटला मांरूला जंबूद्वीपमां तथा केटला लवण समुद्रमां बे ? ते कहेबे.

मंडल दसगं लवणे ॥ पणगं निसढंमि होइ चंदस्स ॥ मंडल अंतर माणं ॥ जाणपमाणं पुरा कहियं ॥ ८३ ॥
पणसठी निसढंमिय ॥ डन्निय बाहा डजोयणं तरिया ॥
ईगुणवीसंतु सयं ॥ सूरस्सय मंडला लवणे ॥ ८४ ॥

अर्थ—प्रथम चंद्रमाना दश मांरूला लवणसमुद्रमां बे, अने पांच मांडला जंबूद्वीपमांहे निषधपर्वत उपर बे. ए रीते पन्नर मांडला, तेना अंतरनुं माणं के० प्रमाण पांत्रीश योजन अने एकसठीआ त्रीश जाग अने चूर्णीआ चार जाग उपर, तथा जाणपमाणं के० विमाननुं प्रमाण ते जेम पुराकहियं के० पूर्वे बपन्न जागनुं कह्युं बे, तेम जाणवुं ॥ ८३ ॥ अने सूर्यना निषधपर्वत उपरे पांसठ मांरूलाबे, तेमां डुन्निय के० वे मंरूल वाहा के० निषध पर्वतने बाहेर हरिवर्षनी जीव्हाने अग्रजागे; ए रीते जं-

बूद्वीपमांहे सूर्यना पांसठ मांडला, ते महोटी संघयणीमांहे तथा ज्योतिष् करंडक पयन्नामां मंडलविचार प्रकरणमांहे " बासठीनिसिढंमिय तिन्निय बाहाए, " एहवो पाठ छे परंतु आंकने वत्तारे तो " तेसठियनिसढंमी " ए पाठ मलेछे; ते गीतार्थे विचारी जोवुं. अने (११९) सूर्यना मंडल लवणसमुद्रमांहेछे. ते सर्व मंडलनुं परस्पर मांहोमांहे दुजोयणंतरिया के० बे योजननुं अंतरछे ॥ ७४ ॥

॥ हवे जंबूद्वीपमांहे चंद्रमा तथा सूर्यनुं चारक्षेत्र केटला योजन ? ॥
॥ अने लवण समुद्रमांहे केटला योजन ? ते प्रगट कहेछे. ॥

ससि रविणो लवणंमिअ ॥ जोयण सय तिन्नि तीस अहियाइं ॥ असियं तु जोयण सयं ॥ जंबुद्दीवंमि पविसंति ॥ ७५ ॥

अर्थ—ससि के० चंद्रमा अने रविणो के० सूर्यनुं चारक्षेत्र लवणंमिअ के० लवण समुद्रमांहे जोयणसयतिन्नि के० त्रणसो योजन अने तीस के० त्रीश उपर होय. अने पाछो वलतां असियंतुजोयणसयं के० एकसोने एंशी योजन ने एक योजनना एकसठीया अडतालीशभागे अहियाइं के० अधिक जंबुद्दीवंमि के० जंबूद्वीपमांहे पविसंति के० प्रवेश करी सर्व अभ्यंतर मंडल करे. ए सर्व मली (५१०) योजन अने एकसठीया (४८) भाग उपर थया. ते जंबूद्वीपथकी नीकलीने (३३०) योजन लवणसमुद्रमांहे पेसे, पाछो वलतां (१८०) योजन जंबूद्वीपमांहे प्रवेश करी सर्वअभ्यंतर मांडला करे.

अने नक्षत्र तारानुं एकज मंडल. जे नक्षत्र जे मंडले चार करे, ते नक्षत्र तेहज मंडले फरे पण दक्षिणाउत्तरायन होय नही. ॥ ७५ ॥

॥ हवे द्वीपसमुद्रमांहे ग्रह नक्षत्र अने तारानी संख्या जाणवामाटे उपाय कहेछे. ॥

गह रिक्क तार संखं ॥ जछ्छसि नाउ मुदहि दीवेवा ॥ तससससिहि एग ससिणो ॥ गुणसंखं होइ सव्वगं ॥ ७६ ॥

अर्थ—गह के० ग्रहनी रिक्क के० नक्षत्रनी, अने तार के० तारानी संखं के० संख्या ते जछ के० जे उदहि के० उदधि एटले समुद्रनेविषे वा के० अथवा दीवे के० द्वीपनेविषे नाउइछसि के० जाणवा इछीए एटले वांछीए, तस के० ते द्वीप समुद्रे जेटला ससिहि के० चंद्रमा होय तेटला मांडीने एगससिणो के० एक चंद्रमानो जेटला ग्रह, नक्षत्र, तारादिकनो परिवार छे, तेनीसाथे गुण के० गुणीए, तेवारे ग्रह, नक्षत्र, तथा तारानी संखं होइ सव्वगं के० सर्व संख्या आवे.

उदाहरण—जेम लवणसमुद्रमां चार चंद्रमा छे; ते एकेका चंद्रमाने अठाशी

अठाशी ग्रहनो परिवार ढे, तेहने चार गुणा करीए तो (३५२) ग्रह थाय, एमज अठाविश नक्षत्रने चार गुणा करीए तेवारे एकशोने बार नक्षत्र थाय. तेमज तारानी कोडाकोडी जेटली पूर्वे कहीढे, तेहने चारगुणा करीए, तेवारे बे लाख कोडाकोडी सत्तसठ हजार कोडाकोडी नवसें कोडा कोडी एटली तारानी संख्या होय. ए रीते सर्व द्वीपसमुद्रनेविषे उपाय करतां जवुं, तो ग्रह नक्षत्र अने तारानी संख्या आवे. ए रीते सर्व ज्योतिषीनी वक्तव्यता विस्तारपणे कही. ॥ ७६ ॥

॥ हवे वैमानिकनी वात कहेढे. तेमां प्रथम एनां विमान कहेढे. ॥

वत्तीस ठावीसा ॥ बारस अड चउ विमाण लरकाइं ॥ पन्ना-
स चत्त ढ सहस्स ॥ कमेण सोहम्ममाईसु ॥ ७७ ॥ डुसुस-
य चउडुसुसय तिग ॥ मिगारसहियं सयं तिगेहिठा ॥ मज्जे
सत्तुत्तर सय ॥ मुवरि तिगे सय मुवरि पंच ॥ ७८ ॥

अर्थ– सौधर्मे बत्रीश लाख, ईशाने अठावीश लाख, सनत्कुमारे बार लाख, माहेंद्रे आठ लाख, ब्रह्मदेवलोके चार लाख विमाण के० विमान जाणवां. लरकाइं के० लाखनी संख्याए. लांतके पचाश हजार विमान, शुक्र देवलोके चत्त के० चालीश हजार, सहस्रारे ढ हजार, सहस्स के० हजारनी संख्याए. कमेण के० ए अनुक्रमे सोहम्माइसु के० सौधर्मादि देवलोकनेविषे विमाननी संख्या जाणवी. ॥ ७७ ॥ आणत तथा प्राणत ए डुसु के० बे देवलोकनेविषे सयचउ के० चारसें विमान, अने आरण तथा अच्युत ए डुसु के० बे देवलोके मली सयतिगं के० त्रणसो विमान जाणवां. हेठला त्रण ग्रैवेयके इगारसहियं के० एकसो अगीयार विमान. मज्झे के० वचला त्रण ग्रैवेयके सत्तुत्तरसयं के० एकसो सात विमान, उवरितिगे के० उपरना ए त्रण ग्रैवेयके सय के० सो विमान ढे. ने उवरि के० उपरे पांच अनुत्तरविमाने पंच के० पांच विमान ढे. ॥ ७८ ॥

॥ पूर्वोक्त विमानोनी एकंदर संख्या तथा विमानादिकनुं स्वरूप कहे ढे. ॥

चुलसीइ लरक सत्ताणवइ ॥ सहस्सा विमाण तेवीसं ॥
सवग्ग मुद्ध लोगंमि ॥ इंदया बिसठि पयरेसु ॥ ७ए ॥

अर्थ–चुलसीइ लरक के० चोराशीलाख सत्ताणवइ सहस्सा के० सत्ताणुहजार अने तेवीसं के० त्रेवीश उपरे, एटला सवग्गं के० सर्वाग्र संख्याए ढे. अने उद्धलोगंमि के० ऊर्ध्वलोके जे बासठ प्रतर ढे, तेहना मध्यजागनेविषे बासठे प्रतरे एकेकुं इंद्रक विमान ढे. तेवारे बासठ प्रतरे बासठ इंद्रक विमान ढे. ॥ ७ए ॥

चउदिसि चउपंतीउ ॥ बासठि विमाणिया पढम पयरे ॥ उ-
वरि इक्किक्क हीणा ॥ अणुत्तरे जाव इक्किकं ॥ ए० ॥

अर्थ–ते एकेका इंद्रक विमानथकी चारदिशाए बासठ बासठ विमाननी चार श्रेणी छे. अहींयां जावार्थ ए छे जे पहेलुं उकुनामे इंद्रक विमान वाटलुं छे. तेहनी चारदिशाए चार पंक्ति बासठ बासठ विमाननी नीकली. वली बीजा प्रतरना बीजा इंद्रक विमानथी चारे-दिशाए चारपंक्ति एकसठ एकसठ विमाननी नीकली. पछी ते उपरे प्रतरे प्रतरे चारे दिशिनी पंक्तिए पंक्तिए एकेकुं विमान हीणा के० घटाम्रतां, एम याव के० यावत् सर्वार्थ-सिद्ध बासठमे प्रतरे एकेका विमाननी चार पंक्ति जाणवी. एटले त्यां चार दिशाए चार पंक्ति छे, अने एकेकी पंक्तिए एकेकुं विमान छे. ॥ ए० ॥

इंदय वट्टा पंतिसु ॥ तो कमसो तंस चउरंसा वट्टा ॥
विविहा पुप्फवकिन्ना ॥ तयंतरे मुत्तुं पुव्वदिसिं ॥ए१॥

अर्थ–पंतिसु के० ते पंक्तिनेविषे इंदय के० इंद्रक विमान छे ते वट्टा के० वाटलुं छे. ने सर्वनी वचमां छे. तो के० तेवार पछी कमसो के० अनुक्रमे श्रेणीविषे पहेलां तंस के० त्रिखूणां विमान छे, ते पछी चउरंसा के० चोखूणां छे, ते पछी वली वट्टा के० वाटलां छे. ए त्रण रीते पंक्तिगत विमान छे, अने नंदावर्त्त स्वस्तिकादिक विविहा पुप्फवि-कन्ना के० विविध प्रकारना संस्थाने करी सहित पुष्पावकर्ण विमान छे, तयंतरि के० ते पूर्वोक्त चार पंक्तिउना अंतरनी वच्चे ए पुष्पावकिर्ण विमान छे, ते मुत्त पुव-दिसि के० एक पूर्व दिशि मूकीने बाकीनी त्रण दिशिने विषे पुष्पावकिर्ण विमान छे, जेम रायणनां फूल छुटां विखेरयां थकां जेम तेम छूटां विखरे, ते रीते पुष्पावकिर्ण विमान छुटां छे. ॥ ए१ ॥

॥ हवे पहेला प्रतरनी एकेकी पंक्तिनां बासठ बासठ विमान चारे दिशाए ॥
॥ कीया कीया स्थानके छे ? ते कहे छे. ॥

एगं देवे दीवे ॥ डुवेय नागोदहीसु बोधव्वे ॥ चत्तारि जक्खदीवे ॥
नूय समुद्देसु अछेव ॥ ए२ ॥ सोलस सयंनुरमणे ॥ दीवेसु पइठिया-
य सुरनवणा ॥ इगतीसंच विमाणा ॥ सयंनुरमणे समुद्देय ॥ ए३ ॥

अर्थ– एगं के० पहेला प्रतरनुं पहेलुं पंक्तिविमान ते देवेदीवे के० देवद्वीपे छे, ते एकेकुं चारेदिशाएछे, अने डुवेयनागोदहीसु के० बे विमान नागसमुद्रनेविषे बो-धव्वे के० जाणवां. तथा चत्तारिजक्खदीवे के० चार विमान जक्षद्वीपने विषे छे. वली नूय समुद्देसुअछेव के० नूतसमुद्रनेविषे आठ विमान छे. ॥ ए ॥ अने सोल विमान

स्वयंभुरमण नामा द्वीपनेविषे पइठियाय के० प्रतिष्ठित एटले रह्यां छे. सुरजवणा के० देवतानां भुवनछे. तथा इगतीसंचविमाणा के० एकत्रीश पंक्तिनां विमान ते स्वयंभुरमणसमुद्रनेविषे छे. ए सर्व भेलां करीए तेवारे एक दिशाए एक आवलि एटले पंक्तिमांहेला बासठ विमान होय. एम चारेदिशाए छे. ॥ ए३ ॥

हवे चारे दिशाए बीजा प्रतरनां एकसठ विमानोनी समश्रेणी शी रीते छे ? ते कहे छे.

वंहं वहे स्सुवरिं ॥ तंसं तंसस्स उवरिमं होइ ॥
चउरंसे चउरंसं॥ उद्धंतु विमाण सेढीए ॥ ए४ ॥

अर्थ—वंहंवहेस्सुवरिं के० वाटला उपरे वाटलुं विमान छे, अने तंसंतंसस्सउवरिमंहोइ के० त्रिखूणाउपरे त्रिखूणुं विमान होय, तथा चउरंसंचउरंसे के० चउखूणा उपर चउखूणुं विमान छे. एम उपराउपरे उद्धंतुविमाणसेढीए के० ए ऊर्ध्वलोकने विषे विमाननी श्रेणीउं छे. ते छेमाथकी एकेक घटाम्रीए ते ज्यहां लगे बासठमे प्रतरे सर्वार्थसिद्ध इंद्रक विमानथकी चारे दिशाए एकेकुं त्रिखूणुंविमान देवद्वीप उपरे छे, त्यां लगेछे. सर्व प्रतरनेविषे चारे पंक्तिने मध्यभागे इंद्रकविमान वाटलां छे. त्यहांथकी चारे दिशाए विमाननी पंक्तिनेविषे अनुक्रमे त्रिखूणां चार विमान, पछी चोखूणां चार विमान, पछी वाटलाकारे चारे दिशिनां चार विमान, तेवार पछी वली त्रिखूणां,चउखूणां,वाटलां—एम करतां ज्यहां लगे श्रेणी पूरी थाय,त्यहांलगे अनुक्रमे कहेवुं.

जे वाटलां विमान ते वलयाकार होय. अने संघोडाने आकारे त्रिखूणां विमान छे; तथा नाटकना अखाम्रा सरखा आकारे चोखूणां विमान छे. ॥ ए४ ॥

सवे वह विमाणा ॥ एग डुवारा हवंति नायवा ॥
तिन्निय तंसविमाणे ॥ चत्तारिय हुंति चउरंसे ॥ ए५ ॥

अर्थ— सवेवह विमाणा के० सर्व वाटलां विमाननेविषे एगडुवाराहवंति के० एक एक बारणुं होय ते नायवा के० जाणवा योग्यछे. तथा तिण्णियतंसविमाणा के० त्रिखूणां विमाननेविषे त्रण त्रण दरवाजा होय अने चत्तारियहुंति चउरंसे के० चोखूणां विमाननेविषे चार चार दरवाजा होय. ॥ ए५ ॥

पागार परिक्खित्ता ॥ वहविमाणा हवंति सवेवि ॥
चउरंस विमाणाणं ॥ चउद्दिसिंवेइया होई ॥ ए६ ॥

अर्थ— पागार के० प्राकार ते गढ — तेणे करी परिक्खित्ता के० परिक्षिप्त एटले विंट्या थका वहविमाणा के० वाटलां विमान हवंति के० होय. सवेवि के० सर्वने, अने चउरंसविमाणाणं के० जे चतुरस्त्र एटले चार खूणीआं विमान छे, तेहने चउ-

हिसिं के० चारेदिशिए वेइया होइ के० वेदिका होय. जे कांगराविना गढ होय तेहने वेदिका कहीये. एटले समस्त वाटलां विमानने कांगरा सहित कोट होय. अने चोखू-णीआं विमाननी चारे दिशाए कांगरा विना सादो कोट छे तेहने वेदिका कहीए.॥९६॥

जत्तो वट्ट विमाणा ॥ तत्तो तंसंस्स वेइया होइ ॥
पागारो बोधव्वो ॥ अवसेसेहिं तु पासेसु ॥ ९७ ॥

अर्थ– जत्तोवट्टविमाणा के० जे दिशिए वाटलां विमान होय, तत्तो के० ते दि-शाए तंसंस्स के० त्रिखूणीआं विमानने वेइयाहोइ के० वेदिका होय. अने अवसे-सेहिं के० वाकी सर्व पासेसु के० वाजुनेविषे पागारो वोधव्वो के० प्राकार ते गढ जा-णवो. त्रिखूणीयां विमाननी जे दिशाए वाटलां विमान छे, ते दिशाए कांगरा विनानो कोट छे, अने वीजी बेउ दिशाए कांगरा सहित कोट छे. ॥ ९७ ॥

आवलिय विमाणाणं ॥ अंतरं नियमसो असंखिज्जं
संखिज्जमसंखिज्जं ॥ भणियं पुप्फावकिन्नाणं ॥ ९८ ॥

अर्थ– आवलियविमाणाणं के० आवलिकागत जे वासछे विमान छे, तेने विषे मांहोमांहे अंतरं के० अंतर नियमसो के० निश्चयथकी असंखिज्जं के० असंख्याता योजननुं छे. अने संखिज्जमसंखिज्जं के० संख्याता योजन तथा असंख्याता योजन पण पुप्फावकिन्नाणं के० पुष्पावकिर्ण विमान तेने अंतरो भणियं के० कह्युं छे. एटले एक पूर्वदिशि टालीने त्रण दिशिनां पुष्पावकिर्ण विमान छे, तेहने परस्पर अंतर केटलाएकने तो संख्याता योजननुं छे, अने केटलाएकने असंख्याता योजननुं छे.

अच्चंत सुरहि गंधा ॥ फासे नवणीय मउय सुहफासा ॥
निच्चुज्जोयारम्मा ॥ सयंपहा ते विरायंति ॥ ९९ ॥

अर्थ– हवे ते विमान अच्चंत के० अत्यंत सुरहिगंधा के० सुरभिगंधमय छे, तथा फासे के० स्पर्शे करी नवणीय के० माखणनी परे मउय के० मृदु छे, एटले सुकुमाल छे. अने सुहफासा के० सुखकारी छे स्पर्श जेहनो, वली निच्चुज्जोया के० नित्यप्रते उद्योतवंत छे, रम्मा के० मनोहर छे, सयंपहा के० ते पोतानी प्रभा जे कांति तेणे करीने विरायंति के० विराजमान छे. ॥ ९९ ॥

जे दक्खिणेण इंदा ॥ दाहिणउ आवली मुणेयव्वा ॥ जे पुण
उत्तर इंदा ॥ उत्तरउ आवली मुणे तेसिं ॥ १०० ॥

अर्थ– जेदक्खिणेण इंदा के० जे दक्षिण दिशिए सौधर्मेंद्र तथा सनत्कुमारेंद्र छे,

तेहनां दाहिणउं के० दक्षिणदिशिनी आवली के० विमाननी श्रेणीनां विमान ते मुणेयव्वा के० जाणवां. तथा जे पुण के० जे वली उत्तर के० उत्तर दिशिना ईशानेंद्र तथा माहेंद्र ते उत्तरउं के० उत्तरदिशिनां विमाननी आवली के० श्रेणी ते तेसिं के० तेमनी मुणे के० जाणवी. ॥ १०० ॥

पुव्वेण पच्छिमेणय ॥ सामन्ना आवली मुणेयव्वा ॥ जे पुण
वट्ट विमाणा ॥ मज्झिल्ला दाहिणल्लाणं ॥ १०१ ॥

अर्थ— पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिना विमाननी आवली के० श्रेणी ते सौधर्म तथा ईशान ए बे इंद्रने सामन्ना के० सामान्यपणे साधारण सरखी जाणवी. तथा जे पुण के० जे वली वट्टविमाणा के० वाटलां विमान मज्झिल्ल के० मध्यन्नागने विषे छे, ते दाहिणल्लाणं के० दक्षिणदिशिना सौधर्मेंद्रनां जाणवां. ॥ १०१ ॥

पुव्वेण पच्छिमेणय ॥ जेवट्टा तेवि दाहिणिल्लस्स ॥ तंस
चउरंसगा पुण ॥ सामन्ना हुंति डुण्हंपि ॥ १०२ ॥

अर्थ— पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनां विमाननी श्रेणीने विषे जेवट्टा के० जेटलां वाटलां विमान छे, तेवि दाहिणिल्लस्स के० ते पण दक्षिणदिशिना सौधर्मेंद्रनां छे. अने जे तंस के० त्रिखूणीयां अने चउरंसगा के० चोखूणां विमान छे, ते पुण के० वली सामन्ना के० सामान्यपणे डुण्हंपि के० निश्चेथकी सौधर्म तथा ईशान मली बेउ इंद्रनां हुंति के० छे. एटले तेहना बेउ इंद्र अर्द्धो अर्द्ध धणी जाणवा. ॥ १०२ ॥

॥ हवे प्रतिदेवलोके श्रेणीनां विमाननी संख्या आणवा माटे उपाय कहे छे. ॥

पढमं तिम पयरावलि ॥ विमाण मुह न्रूमि तस्समासर्द्धं ॥
पयर गुणमिठ कप्पे ॥ सव्वग्गं पुप्फकन्नियरे ॥ १०३ ॥

अर्थ—सौधर्म अने ईशानादिदेवलोक क्रमे पढमं के० पहेला प्रतरनी आवली के० पंक्तिनी विमानसंख्या मुह के० मुख कहीएं. अने अंतिम के० छेल्ला प्रतरनी आवलीना विमाननी संख्या न्रूमि कहीएं. तस्स के० ते मुख अने न्रूमिना विमानोने एकठां करीए तस के० तेने समास कहीएं. तेनुं अर्द्ध के० अर्द्ध करीएं. पछी इठ के० इष्ट जे वांछितदेवलोक, तेना जेटला पयर के० प्रतर होय, तेटले प्रतरे गुणं के० गुणीए तेवारे ते वांछित कप्प के० देवलोके आवलीका विमानोनी सव्वग्गं के० सर्व संख्या लान्ने.

उदाहरण—जेम सौधर्म तथा ईशान ए बेउ देवलोकनेविषे मुख (२४९) विमान, अने वसें एक न्रूमी, ए बे एकठां करीएं तेवारे (४५०) थाय. एहनुं अर्द्ध

करीएं तेवारे बसो पचीश थाय. तेने ए बेउ देवलोकना पोताना तेर प्रतरे गुणीएं तेवारे सौधर्म तथा ईशाननां विमाननी श्रेणीनी सर्वाग्र संख्या (२९२५) थाय.

हवे ए बेउ देवलोकनां सर्व मली साठलाख विमान छे; तेमांहेथी (२९२५) श्रेणीनां विमान काढीएं तेवारे (५९९७०७५) एटलां पुष्पावकिर्ण विमानो पछवाडे रहे. ए रीते आगला देवलोके पण विचारणा करवी. ए रीते मुख, भूमि तथा समासादि करणना उपाय जाणवा. ॥ १०३ ॥

॥ हवे कीया देवलोके, कीया प्रतरे, केई पंक्तिए, केटलां त्रिखूणां विमान, केटलां चउखूणां, केटलां वाटलां विमान होय ? तेनी संख्या करवा सारु उपाय कहे बे. ॥

इगदिसि पंति विमाणा ॥ तिविभत्ता तंस चउरंसा वट्टा ॥
तंसेसु सेस मेगं ॥ खिवसेस डुगस्स इक्किक्कं ॥ १०४ ॥
तंसेसु चउरंसेसुय तो रासि तिगंपि चउगुणं काउ ॥
वट्टेसु इंदयं खिव ॥ पयरधणं मीलियं कप्पे ॥ १०५ ॥

अर्थ–वांछ्या देवलोके वांछ्या प्रतरनी एक दिशिनी पंक्तिनां जेटलां विमान होय तेने तिविभत्ता के० त्रण भागे वहेंचीएं, तेवारे अनुक्रमे तंस के० त्रिखूणां, अने चउरंसा के० चारखूणां, तथा वट्टा के० वाटलां एवा त्रण भाग थाय. ए रीते करतां सेसमेगं के० शेष जो एक वधे तो तंस के० त्रिखूणांमांहे खिवसेस के० भेलीएं, अने जो डुगस्स के० बे वधे तो इक्किक्कं के० एकेको भेलीएं ॥ १०४ ॥ एटले एक त्रिखूणामांहे भेलीएं, अने बीजो चारखूणामांहे भेलीएं, तेवारे एक दिशिनां त्रिखूणां, चारखूणां, अने वाटलां विमाननी संख्या थाय. तो के० तेवार पछी ए रासितिगंपि के० त्रण राशी मांहेली एकेकी राशीने प्रत्येके चउगुणं काउ के० चारगुणां करीने पछी वट्टेसु के० वाटलां विमानमांहे इंदयंखिव के० एक इंद्रक विमान नाखीएं, तेवारे वांछित पयर के० प्रतरनेविषे धणं के० त्रिखूणां, चोखूणां अने वाटलां विमान–तेउनी संख्या थाय. सर्व प्रतरनुं धन तेर आदि प्रतरनी विमान संख्याने एकठी मिलियं के० मेलवीएं तेवारे कप्पे के० सौधर्म ईशानादिक वांछीत देवलोके सर्व धन होय. सर्व विमानोनी संख्या थाय. ॥ १०५ ॥

उदाहरण–जेम सौधर्म तथा ईशान देवलोकना पेहेला प्रतरे एकदिशिए बासठ विमान छे. ते त्रण भागे वहेंचीएं, तेवारे एकेका भागे वीश वीश आवे; बाकी बे वधे, तेमांहेलो एक त्रिखूणामांहे भेलीएं, बीजो चौखूणामांहे भेलीएं तेवारे एकवीश त्रिखूणां थाय, एकवीश चोखूणां थाय अने वीश वाटलां थाय.

पछी ए त्रण राशीनां बासठ विमानने चोगुणां करीने वाटलांमांहे एक इंद्रक विमान भेलीएं, तेवारे पहेला प्रतरनी चार दिशिनी चारे पंक्तिए मलीने चोराशी त्रिखूणां, तथा चोराशी चारखूणां अने एक्याशी वाटलां—सर्व मली बसें ने ओगणपचाश थाय.

एमज बीजे प्रतरे एक दिशिए एकसठ विमाननी पंक्ति छे, तेना त्रण भाग करतां वीश वीश आवे, अने उपर एक वधे ते त्रिखूणामांहे भेलीएं, पछी ए त्रणे राशीने चार गुणां करीएं, तेमांहे एक इंद्रकविमान वाटलांमांहे भेलीएं, तेवारे बीजे प्रतरे चोराशी विमान त्रिखूणां, अने एंसी चारखूणां, तथा एक्याशी वाटलां मली (२४५) थयां, एम सर्व प्रतरे प्रतरे भावना करीएं; तेवारे तेरमा छेल्ला प्रतरे (२०१) थाय. ए सर्व तेर प्रतरना विमानोनी एकंदर संख्या (७७७) त्रिखूणां, (७७२) चौखूणां, (७६५) वाटलां मली (२७७५) थाय.

बीजा देवलोके पण एज रीते भावना करवी. तथा सौधर्म अने ईशान ए बेउ मल्यां थकां वलयाकार छे. तेमांहे अर्द्ध सौधर्मेंद्रनां अने अर्द्ध ईशानेंद्रनां, एम एक वलयमांहे बे इंद्र छे. त्यां मध्यभागे तेर इंद्रक विमान छे. तेमांहे तेरमा प्रतरे सौधर्मेंद्रनुं सौधर्मावतंसकनामा इंद्रकविमान छे. त्यांथी उत्तर दिशाए असंख्याती कोडाकोडी योजन जाइएं; त्यां ईशानेंद्रनुं इंद्रकविमान छे. पूर्वनी तथा पश्चिमनी श्रेणीमांहेलां जे वाटलां विमान छे ते सौधर्मेंद्रना जाणवां. अने त्रिखूणां तथा चौखूणां विमान जेटलां छे, ते सर्व बेउ इंद्रनां अर्द्धो अर्द्ध जाणवां ते प्रथम कह्यां छे.

॥ हवे सौधर्मेंद्रनां वाटलां, तथा त्रिखूणां, अने चौखूणां केटलां विमान छे ? तथा ईशानेंद्रनां केटलां विमान छे ? तथा पुष्पावकिर्ण केटलां विमान छे ? ते जुदांजुदां प्रत्येके प्रत्येके महोटी संघयणीनी गाथाए करी कहे छे. ॥

सत्त सय सत्तवीसा ॥ चत्तारि सयाय हुंति चउणउया ॥
चत्तारिय छासीया ॥ सोहम्मे हुंतिवट्टाइ ॥ १०६ ॥

अर्थ—सौधर्म देवलोके सातसें ने सत्तावीश वाटलां विमान छे, अने चारसें चोराणुं त्रिखूणां विमान, तथा चारसें छ्याशी चउखूणां विमान. ए सर्व मली सत्तरसो ने सात विमान पंक्ति एटले श्रेणीनां छे. तथा (३१७७२७३) एटलां पुष्पावकिर्ण विमान छे, ए रीते सर्व मली बत्रीशलाख विमान सौधर्मदेवलोके जाणवां. ॥१०६॥

एसेवयईसाणे ॥ नवरं वट्टाण होइ नाणत्तं ॥
दोसय अडत्तीसा ॥ सेसा जह चेव सोहम्मे ॥ १०७ ॥

अर्थ—ईशानदेवलोके एटलुं विशेष जे वाटलां विमान बसो आडत्रीश छे, सेसा

के० शेष एटले बाकी जहचेवसोहम्मे के० जेम सौधर्मेंद्रनां त्रिखूणां विमान (४९४) तथा चोखूणां विमान (४८६), तेटलां ईशान देवलोकमां पण छे. ए सर्वे मळ्यां थकां बारसो अढार पंक्तिविमान ईशानदेवलोके छे. अने (२७९८७८२) एटलां पुष्पावकिर्ण विमान छे, सर्वे मळी अठावीश लाख विमान ईशानदेवलोक मध्ये छे. तथा सनत्कुमार अने माहेंद्र मळी वलयरूप थाय त्यां पण सनत्कुमारे (५२२) वाटलां विमान, (३५६) त्रिखूणां विमान अने (३४८) चोखूणां विमान मळी (१२२६) पंक्तिविमान अने (११९८७७४) एटलां पुष्पावकिर्ण विमान. सर्वे मळी बारलाख विमान छे. माहेंद्रे (१७०) वाटलां, (३५६) त्रिखूणां, (३४८) चौखूणां. एम सर्वे मळी (८७४) पंक्तिविमान, तथा (७९९१२६) पुष्पावतंसक विमान मळी आठलाख विमान. एम बीजा सर्वे देवलोकनां विमाननी संख्या यंत्रथी जाणवी. पंक्तिनां विमान विमानने मांहोमांहे असंख्याता योजननुं अंतर छे. अने पुष्पावकिर्ण विमाननुं मांहोमांहे संख्याता योजन, तथा कोइकनुं असंख्याता योजननुं अंतर छे. ॥ १०७ ॥

हवे लोकांतिक देव कीया देवलोके अने कीया विमाने वसे छे ? ते अहीयां प्रसंगागत कहे छे. आ जंबूद्वीपथकी तिरछा असंख्याता द्वीपसमुद्र उल्लंघीएं तेवारे अरुणवरनामा द्वीप आवे. ते द्वीपनी वेदिकाना छेडाथी अरुणवरनामा समुद्रनीमांहे बेतालीश हजार योजन जइएं, त्यां पाणीना उपरना तळीयाथी उंचो अपकायमयमहांधकाररूप तमस्काय नीकळ्यो छे, ते अगीयारसो योजन सुधी भींत सरखो थइने पछी तिरछा विस्तार पामतो पामतो सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, मांहेंद्र – ए चार देवलोकने आवरी उंचो ब्रह्म देवलोके अरिष्टनामा त्रीजे प्रतरे जइ रह्यो, ए तमस्काय नीचे भींतने आकारे, शरावलाना तळीयाने आकारे छे, अने उपर, कूकडाना पांजराने आकारे, तेहनुं संस्थान छे. ते धुरथी संख्याता योजन उंचो छे. नीचे विस्तारे संख्याता योजन, त्यांथी आगळ विस्तारे असंख्याता योजन प्रमाण, अहीयांथी असंख्यातमे द्वीपसमुद्रे ए तमस्काय उठ्यो, माटे ए तमस्कायनो परिधी असंख्याता योजन प्रमाण जाणवो.

ए तमस्कायनुं महत्वपणुं गीतार्थ एम कहे छे के, कोइक महर्द्धिक देवता त्रण चपटी वगाडीएं एटला वखतमां एकवीश वार जंबूद्वीपने प्रदक्षिणा करी आवे, तेहज देवता छ महीने तमस्कायने संख्याता योजन विस्तारे उल्लंघे, परंतु उपरे असंख्याता योजन विस्तारे तमस्कायनी जगतिने उल्लंघे नहीं.

हवे ए अरिष्टनामा पांचमा देवलोकनो त्रीजो प्रतर, त्यां अरिष्टविमानने चारे दिशिए सचित्त अचित्त पृथ्वीमय बे बे कृष्णराजी छे; ते देखाडे छे. तेमां उत्तरदिशिनी

वे कृष्णराजी पूर्वपश्चिमदिशाए लांवी छे. अने दक्षिणदिशिनी वे कृष्णराजी पण पूर्वपश्चिमदिशाए लांवी छे. त्यां वेउ कृष्णराजीमांहे (१) पूर्वदिशिनी अभ्यंतर कृष्णराजी, ते दक्षिण दिशिनी वाहेरनी कृष्णराजीने फरसे. एमज (२) दक्षिणदिशिनी अभ्यंतर कृष्णराजी ते पश्चिमदिशिनी वाहेरनी कृष्णराजीने फरसे. तथा (३) पश्चिमनी अभ्यंतर कृष्णराजी ते उत्तरनी वाह्यकृष्णराजीने फरसे. अने (४) उत्तरनी अभ्यंतर कृष्णराजी पूर्वदिशिनी वाह्य कृष्णराजीने फरसे. ए रीते नाटकना अखाडाने आकारे चारे दिशिनी आठ कृष्णराजी छे, तेनी स्थापना करी छे. त्यां पीछानी लेजो.

॥ हवे ए कृष्णराजीना खूणा कहे छे. ॥

पुव्वापरा छलंसा ॥ तंसापुण दाहिणुत्तरा बज्झ ॥ अभिंतर चउरंसा ॥ सव्वाविय कण्हराईर्ज ॥ १०८ ॥

अर्थ– पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनी वाहेरनी कृष्णराजीना छलंसा के० छ खूणा छे. दक्षिण अने उत्तर दिशिनी वाहेरनी कृष्णराजी त्रिखूणी छे, अने मांहेली चारे कृष्णराजी चउखूणी छे. ए आठे कृष्णराजी जाडपणे संख्यातायोजन तथा लांवपणे अने पाखति फरति असंख्याता हजार योजन. ए कृष्णराजीनो विचार श्रीभगवतिसूत्रमां भगवाने वखाण्यो छे. ए आठे कृष्णराजीना आठ आंतरा छे; त्यां आठ विमान छे, ते कहे छे. ब्रह्मलोकनामा पांचमुं देवलोक, तेने समीपे वसे तेने लोकांतिक कहीएं. अथवा नवमुं रिष्टनामा कृष्णराजीना वचमांना मध्यभागतुं विमान ते विमानना देवता ते एकावतारी छे, माटे लोकशब्दे संसारने अंते थया. तेथी एनुं लोकांतिक एहवुं नाम कहीएं, अने वीजा आठ विमानना देवता एकांते एकावतारी न होय, पण नवमा विमानना देवता एकांते एकावतारीज होय. ॥ १०८ ॥

हवे उत्तर अने पूर्वनी अभ्यंतर कृष्णराजीना मध्यभागे अर्चि विमान छे, त्यां सारस्वत नामे लोकांतिक देवता वसे छे. तेने सातसो देवतानो परिवार छे. अभ्यंतर अने वाह्य पूर्वदिशिनी कृष्णराजीने मध्यभागे अर्चिमालिनामा विमान छे. त्यां आदित्य नामे देव वसे छे. तेनो सातसो देवतानो परिवार छे. अने पूर्व अने दक्षिणनी अभ्यंतर कृष्णराजीने मध्यभागे वैरोचन विमाने वन्हिनामे देवता वसे छे. तेने चउद सहस्र देवतानो परिवार छे. तथा अभ्यंतर अने वाह्य दक्षिणदिशिनी कृष्णराजीना मध्यभागे प्रभंकरविमाने वरुणनामे देव, तेने चउदसहस्र देवतानो परिवार छे. तथा दक्षिण अने पश्चिम अभ्यंतर कृष्णराजीना मध्यभागे चंद्राभविमाने गर्दतोय नामे देव, तेने सात सहस्र देवतानो परिवार छे. अने पश्चिमदिशिनी अभ्यंतर अने वाह्य कृष्णराजीनी वचमां सूर्याभविमाने तुषितनामे देवता सात सहस्र देवताना परिवारे

वसे बे. वली पश्चिम अने उत्तरनी अभ्यंतर कृष्णराजीनी वचमां शुक्राभ विमा: अव्याबाध देवता नवसो देवताना परिवारे वसे बे. अभ्यंतर बाह्य उत्तरदिशिनी कृ ष्णराजीनी वचमां सुप्रतिष्ठाभविमाने अग्नेयदेव वसे बे. तेने नवसें देवनो परिवार बे अने ए समस्त कृष्णराजीना मध्यनागे रिष्टाभविमाने रिष्टाभनामे देव बीजा नवसें देवताना परिवारे वसे बे. ए नवे विमाने देवतानुं आयुष्य आठ सागरोपम बे. अने ए नवे विमान पांचमा देवलोकने बेडे बे. ए विमान थकी असंख्याता हजार योजन बेटे लोकांतिक बे. तेवार पबी अलोक बे. एटली वात संघयणीना मूलपाठ थकी अधिक वखाणी. ॥ १०ए ॥

॥ हवे दश वैमानिक इंद्रोना सामानिक देवता तथा आत्मरक्षकदेवता कहे बे. ॥

चुलसी असिइ बावत्तरि ॥ सत्तरि सठीय पन्न चत्ताला ॥ तुल्लसुर तीस वीसा ॥ दससहस्स आय रक्ख चउगुणिया ॥ १०ए ॥

अर्थ—तुल्लसुर मध्यस्थपद दशे स्थानके जोमीएं. त्यां सौधर्मेंद्रना सामानिक देव चोराशी हजार जाणवा, ईशानेंद्रना एंसी हजार, सनत्कुमारेंद्रना बहोतेर हजार, माहेंद्रना सित्तेर हजार, ब्रह्मेंद्रना साठ हजार, लांतकेंद्रना पचास हजार, महाशुक्रेंद्रना चालीश हजार, सहस्रारेंद्रना त्रीश हजार, आणत प्राणतेंद्रना वीश हजार, आरण अच्युतेंद्रना दश हजार. ए सामानिक देवथकी आयरक्ख के० आत्मरक्षक देव ते चउगुणिया के० प्रत्येक इंद्रना चार गुणा होय; तेवारे त्रण लाख ने बत्रीश हजार आत्मरक्षक देव सौधर्मेंद्रना जाणवा. एम सर्वत्र चोगुणा करवा. ॥ १०ए ॥

॥ हवे ए सौधर्मादिक बार देवलोकना देवोनां चिन्ह कहे बे. ॥

कप्पेसुय मिय महिसो ॥ वराह सीहाय बगल सालूरा ॥ हय गय भुयंग खग्गी ॥ वसहा विडिमाइं चिंधाइं ॥ ११० ॥

अर्थ—कप्पेसुय के० देवलोकनेविषे सौधर्म देवलोके मिय के० मृगनुं चिन्ह बे. अने ईशाने महिसो के० पामानुं चिन्ह बे. सनत्कुमारे वराह के० सूअरनुं चिन्ह बे. माहेंद्रे सीहाय के० सिंहनुं चिन्ह बे. ब्रह्मदेवलोके बगल के० बोकमानुं चिन्ह बे. लांतके सालुरा के० देमकानुं चिन्ह बे. शुक्रे हय के० घोडानुं चिन्ह बे. सहस्रारे गय के० हाथीनुं चिन्ह बे. आणते भुयंग के० सर्पनुं चिन्ह बे, प्राणते खग्गी के० गेंडानुं चिन्ह बे. आरणे वसहा के० वृषभनुं चिन्ह बे. अच्युते विडिमाइं चिंधाइं के० मृग विशेष जाति आदे देईने चिन्ह जाणवां. केमके देशी नाममालामांहे विडिमशब्दे मृग कह्युं बे, ए चिन्ह सर्व मुकुटनेविषे होय. ए चिन्हे करी देवताना देवलोक उलखाय जे आ देवता अमुक देवलोकनो बे. उववाइ प्रमुख सूत्रे तथा वृत्तिए दशे

इंद्रनां चिन्ह कह्यां छे, दशे इंद्र विमाने बेशी जगवंतने वांदवाने अर्थे आव्या व-खाण्या छे. अहींयां तत्व केवली जाणे. ॥ ११० ॥

॥ हवे ए उपरनां विमान कोने आधारे रह्यां छे ? ते कहे छे. ॥

दुसु तिसु तिसु कप्पेसु ॥ घणुदहि घणवाय तडुजयं च कमा ॥
सुरजवण पइठाणं ॥ आगास पइठिया उवरिं ॥ १११ ॥

अर्थ–दुसु के० सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोकने घणुदहि के० शीतकाले थीणुं पाणी होय, तेवुं जगत् स्वजावे जाम्युं पाणी हाले चाले नहीं. तेवा पाणी उपरे रह्यां विमान वणसे नही, तेमाटे बे देवलोके घणोदधि आधार छे. अने त्रीजो चोथो तथा पांचमो ए तिसुकप्पेसु के० त्रण देवलोकनेविषे घणवाय के० घनवातनो आधार छे, घनवात ते थीणो वायु एटले जाम्यो वायु. ते पण स्वजावे हाले चाले नहीं. वली छठे सातमे अने आठमे ए, तिसुकप्पेसु के० त्रण देवलोकनेविषे तडुजयं के० घनोदधी अने घनवात ए बन्नेनो आधार छे. कमा के० ए अनुक्रमे आधार जाणवा. ए थकी आगलना देवलोकनेविषे जे सुरजवणपइठाणं के० देवनां विमान प्रतिष्ठित एटले रह्यां छे. ते केवल आगासपइठिया उवरिं के० आकाशने आधारे प्रतिष्ठित एटले रह्यां छे, ते आकाश पण थीणुं जाणवुं. ॥ १११ ॥

॥ हवे जे पृथिवी उपर विमान रह्यां छे, ते पृथिवीनो पिंरु अने पृथिवी ॥
॥ उपर विमाननुं उंचपणुं त्रण गाथाए करी ग्रंथकार कहे छे. ॥

सत्तावीस सयाइं ॥ पुढवी पिंडो विमाण उच्चत्तं ॥ पंचसया
कप्प डुगे ॥ पढमे तत्तोय इक्किक्कं ॥ ११२ ॥ हायइ पुढवीसु
सयं ॥ वड्ढइ जवणेसु दु दु दु कप्पेसु ॥ चउगे नवगे पणगे ॥
तहेव जाणुत्तरे सुजवे ॥ ११३ ॥ इगवीस सया पुढवी ॥ वि-
माण मिक्कार सेवय सयाई ॥ बत्तीस जोयण सया ॥ मि-
लिया सवछ नायवा ॥ ११४ ॥

अर्थ–सत्तावीस सयाइं के० सत्तावीसो योजननो प्रमाणांगुले पुढवीपिंरु के० पृथ्वीनो पिंड जाडपणे, अने विमाणउच्चत्तं के० विमाननुं उंचपणुं पंचासया के० पांचसें योजननुं, ते पढमे के० पहेला कप्पडुगे के० बे देवलोके छे. तत्तोय के० तेवार पछी इक्किक्कं के० एकेकसो योजन ॥ ११२ ॥ पुढवीसु के० पृथ्वीना दलमांहेथी हायइ के० उंगा करता जइए. अने जवणेसु के० विमानने विषे, सयंवड्ढइसु के० सोसो योजन वधारता जइए. ए रीते दु के० त्रीजो अने चोथो ए बे, तथा वली दु के० पांचमो

अने छठो ए बे, फरी डु के० सातमो अने आठमो ए बे अने चउ के० नवमो, द-शमो, अगीयारमो अने बारमो ए चारेनी एक रीत. तथा नवगे के० नव ग्रैवेयक अने तहेव के० तेमज जा के० यावत् पणगे के० पांच अणुत्तरे सुजवे के० अनुत्तर-विमाननेविषे होय ॥ ११३ ॥ इगवीससया के० एकवीशसो योजन पुढवी के० पृथ्वीनो पिंम होय, अने विमाणं के० विमान ते इक्कारसेवय सयाई के० अगीयारसो योजन विमाननुं उंचपणुं होय. ए रीते पृथ्वीपिंम तथा विमाननुं उंचपणुं मिलिया के० म-लीने सवछ के० सर्वत्र ते बत्तीस जोयण सया के० बत्रीशसो योजन ते नायव्वा के० जाणवा. ॥ ११४ ॥ ते आवी रीते–पहेले अने बीजे देवलोके (२७००) योजन पृथ्वीपिंड, अने (५००) योजन विमान उंचपणे; त्रीजे अने चोथे देवलोके (२६००) योजन पृथ्वीपिंड, अने (६००) योजन विमाननी उंचाइ; पांचमे अने छठे देवलोके (२५००) योजन पृथ्वीपिंम अने (७००) योजन विमाननुं उंचपणुं; सातमे अने आठमे देवलोके (२४००) योजन पृथ्वीपिंम अने (८००) योजन वि-माननुं उंचपणुं; नवमे, दशमे, अगीयारमे अने बारमे ए चार देवलोके (२३००) योजन पृथ्वीपिंड अने (९००) योजन विमाननुं उंचपणुं; नवग्रैवेयके (२२००) योजन पृथ्वीपिंड अने (१०००) योजन विमाननुं उंचपणुं; पांच अनुत्तरविमाने (२१००) योजन पृथ्वीपिंम अने (११००) योजन विमाननुं उंचपणुं. सर्व पृथ्वीपिंमना योजन तथा विमानना उंचपणाना योजन नेला करीएं तेवारे बत्रीसें योजन थाय.

॥ हवे सौधर्मादिक विमानना वर्ण तथा त्यांना देवोना वर्ण कहे छे. ॥

पण चउ ति डु वन्न विमाण ॥ सधय डुसु डुसुय जा सहस्सारो ॥
उवरि सिय नवण वंतर ॥ जोइसियाणं विविह वन्ना ॥ ११५ ॥

अर्थ–सहस्रारनामा आठमा देवलोक सुधी गणतां बे बे देवलोके अनुक्रमे पांच, चार, चार, अने बे वर्णनां विमान छे. ते आवी रीते जे सौधर्म तथा ईशान देव-लोके सधय के० ध्वजासहित पण के० पांचे वर्णनां विमान छे. अने सनत्कुमार तथा माहेंद्रे एक कालो वर्ण वर्जीने बाकी चउ के० चार वर्णनां विमान छे. ब्रह्म तथा लांतक ए बे देवलोके कालो तथा नीलो ए बे वर्ण वर्जीने बाकी ति के० त्रण वर्णनां विमान छे. तथा शुक्र अने सहस्रारे कालो, नीलो, अने रातो ए त्रण वर्ण वर्जीने बाकी डुवन्न के० बे वर्णनां विमान छे. त्यांथी उपरना आणतादिक चार दे-वलोक तथा नव ग्रैवेयक अने पांच अनुत्तरविमान सुधी सिय के० श्वेत एटले धोला

वर्णनां जवण के० विमान छे, जेवो विमाननो वर्ण तेवोज ध्वजानो वर्ण सर्वत्र जाणवो. वली जुवनपतिनां जवन, अने व्यंतरनां नगर तथा ज्योतषीनां विमान ते विविहवणा के० विविध प्रकारना वर्णनां छे. एटले कोइ कालां, कोइ पीलां, कोइ रातां, कोइ नीलां, कोइ श्वेत वर्णनां जाणवां. ए रीते विमानिकने अधिकारे जुवनपति प्रमुखना नगरादिकना पण वर्ण कह्या. ॥ ११५ ॥

॥ हवे सौधर्मादिक विमाननुं लांबपणुं, पहोलपणुं, विमान मांहेलो परिधि ॥
॥ अने बाहेरनो परिधि मापवानो विधि कहे छे. ॥

रविणो उदय छंतर ॥ चउणवइ सहस्स पणसय छवीसा ॥ बायाल सठि जागा ॥ कक्कड संकंति दियहंमि ॥ ११६ ॥ एयंमि पुणो गुणिए ॥ ति पंच सग नवय होइ कममाणं ॥ तिगुणंमिय दोलरका ॥ तेसीइ सहस्स पंच सया ॥ ११७ ॥ असिई छसठि जागा ॥ जोयण चउ लरक बिसतरि सहस्सा ॥ छच्चसया तेत्तीसा ॥ तीस कलायंच गुणियंमि ॥ ११८ ॥ सत्त गुणे छ लरका ॥ इगसठि सहस्स छसय छासीया ॥ चउपन्न कला तह नव ॥ गुणंमि अम लरक सढाउं ॥ ११९ ॥ सत्त सया चत्ताला ॥ अठारस कलाय इय कमा चउरो ॥ चंडा चवला जयणा ॥ वेगाय तहा गई चउरो ॥ १२० ॥ इछय गई चउहिं ॥ जयणयरिं नाम केइ मन्नंति ॥ एहिं कमेहिं मिमाहिं ॥ गईहिं चउरो सुरा कमसो ॥ १२१ ॥ विरकंज आयामं ॥ परिहिं अप्निंतरंच बाहिरियं ॥ जुगवं मिणंति छम्मास ॥ जाव न तहाविं तेपारं ॥ १२२ ॥ पावंति विमाणाणं ॥ केसिंपिहु अहव तिगुणयाईए ॥ कम चउगे पत्तेयं ॥ चंडाई गईउ जोइज्जा ॥ १२३ ॥ तिगुणेण कप्प चउगे ॥ पंच गुणेणंतु अठ सुमुणिज्जा ॥ गेविज्जे सत्तगुणेणं ॥ नव गुणे णुत्तर चउक्के ॥ १२४ ॥

अर्थ—ए नव गाथाउं प्रकटार्थ छे, तथापि कांइक अर्थ लखीए छैए. रविणो के० सूर्यनो उदयछंतर के० उदय थईने अस्त थाय, तेवारे अंतर केटला योजननुं थाय? ते कहे छे. चउणवइ सहस्स के० चोराणु हजार अने पणसय के पांचसो, वली छवीसा के० छवीश उपरे, तथा बायालसठिजागा के० एक योजनना साठीआ बेता-

लीश नाग उपरे एटले (९४५२६) योजन अने साठीआ (४२) नाग एटलुं सूर्य एक, कक्कड के० कर्क संकंति के० संक्रांतिना पहेला दिहंमि के० दिवसनेविषे चाले, तेवारे पूर्वोक्त योजननुं अंतर पडे. एटलुं सूर्यनुं तापक्षेत्र कहीएं. ॥ ११६ ॥

हवे एयंसि के० ए चालवानी गतिना जोजनने पुणो के० वली तिगुणीय के० त्रण-गणुं करीएं, तथा पंच के० पांचगणुं करीए, तथा सग के० सातगणुं करीएं, वली नव्य के० नवगणुं करीएं, तेहनो जे जे आंक आवे ते कममाणं के० क्रममान होय, एटले एक पग उपाडी वीजो पग मूकीये, तेमांहे एटला योजन वैमानिक देवताने विषे मान होय. तेहज कहे छे. ए सूर्यतापक्षेत्रने त्रिगुणुं करीएं, तेवारे दोलक्खा के० बेलाख त्र्याशी हजार पांचसें ॥ ११७ ॥ ने एंसी योजन तेना उपर साठीआ छ नाग थाय. एटले (२८३५८०) योजन अने एक योजनना साठीआ छ नाग थाय. तथा पंचगुणियंमि के० पांचगुणुं करतां चउलक्क के० चार लाख बहोतेर हजार छसें ने तेत्रीश योजन अने एक योजनना साठीआ त्रीश नाग उपर थाय. ॥ ११८ ॥

तथा सत्तगुणे के० सातगुणुं करतां (६६१६७६) योजन उपर साठीआ चोपन नाग आवे. अने तेमज नवगुणंमि के० नवगुणुं करतां अरूलक्क सङ्काउ के० साढा आठलाख ॥ ११९ ॥ उपर सातसें ने चालीश योजन, तथा एक योजनना साठीआ अढार नाग एटले (८५०७४०) उपर साठीआ अढार नाग थाय. इह के० ए प्रकारना क्षेत्रमाने करीने चउरो के० चार नेदे वैमानिक देवतानी कमा के० क्रम जे गति ते कहेवी. ते चउरो के० चार प्रकारे छे, तेनां नाम कहे छे. एक चंमा, बीजी चपला, त्रीजी जयणा अने चोथी वेगा. तहागइचउरो के० ते चारेगति एकेक थकी शीघ्रतर शीघ्रतम जाणवी ॥ १२० ॥ इत्रय के० अहींयां कोइक आचार्य चोथी वेगवतिनामा गतिने जयणयरिं के० यवनंतरी एहवुं नाम माने छे. तेवार पछी एहंकमेहिं के० ए पूर्वोक्त चार क्रमे करीने चंमादिक चारे गतिये चार देवता इमाहिं के० ए अनुक्रमे विमानोने मापे ॥ १२१ ॥ ते आवी रीते जे एक देवता त्रिगुणीक्रमे विमानना विक्कंन के० पहोलपणाने चंडागतिएं करी मिणे एटले मापे, अने वीजो देवता पंचगुणेक्रमे चपलगतिए करी विमानना आयाम के० लांबपणाने मिणे एटले मापे. तथा त्रीजो देवता सातगुणेक्रमे यवनागतिए विमाननी अप्निंतरं परिहिं के० मांहेला परिधीने मापे, अने च के० वली चोथो देवता नवगुणेक्रमे चोथी वेगवति गतिएं करी विमाननी वाहिरियं के० वाहेरना परिधिने मापे. ए रीते युगवं के० स

मकाले ए चारे देवता अनुक्रमे छमाससुधी निरंतर विमानने मापे; तोपण केटलाक-विमाननो पार पामे नही. ॥ १२२ ॥

वली पक्षांतर कहे छे. जेम केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तेम केटलाएक देवता विमाननो पार पण पामे. पहेला चार देवलोके त्रिगुणेक्रमे चंडागतिए पहोल-पणे, अने चपलागतिए लांबपणे त्रिगुणेक्रमे, यवनागतिए अभ्यंतर परिधी त्रिगुणे-क्रमे, तथा वेगवतिए वाहेरनी परिधी त्रिगुणेक्रमे कोइक देवता मापे तो पार पामे तथा ब्रह्मदेवलोकथी मांडीने अच्युत देवलोकसुधी आठ देवलोके पांचगुणेक्रमे चंडा-दिक चारे गतिए लांबा पहोला मध्यपरिधी अने वाहेर परिधी मवे तो पार पामे. ॥ १२३ ॥

अने सातगुणेक्रमे चंडादिक चारे गतिए नवग्रैवेयकना लांबपणादिक चारेनो पार पामे. तथा नवगुणेक्रमे एटले पूर्वे नवगुणानो आंक आव्यो छे, तेटला योजननुं एक डगलुं भरता थका चारे देवता चंडादिक चारे गतिए करि अंतररहित छमास सुधी चाले. तेवारे पंचानुत्तरविमानमांहेला सर्वार्थसिद्धि विमान टालीने बाकीना चउक्के के० चार विमानना लांबपणादिकनो पार पामे. ॥ १२४ ॥

अहींयां कोइ प्रश्न पूछे के, जो ए क्रमे अने चंडादिक गतिए छ मास लगे पण केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तो दोढ राज प्रमाण सौधर्मदेवलोकथकी बे पहोर रात्रीमांहे देवता आवीने तीर्थंकरना जन्माभिषेकादिक कल्याणकनो महिमा करवा माटे मनुष्यलोकमां केम आवे छे ? केमके विमाननी लंबाइथकी सौधर्मदेव-लोक तो अत्यंत दूर छे.

तत्रोत्तरं– जेम पल्योपमनुं प्रमाण कल्पित छे, तेम ए क्रममान गतिनुं परिमाण पण कल्पित जाणवुं. भगवतिप्रमुख सिद्धांतमांहे ज्यां देवगतिनुं परिमाण लख्युं; ते सर्व कल्पित कही लोक समजाव्या, परंतु भवस्वभावथकी देवता अत्यंत शक्तिवंत तथा स्वभावे अत्यंत शीघ्रगतिवंत होय. एटले बीजुं एवुं दृष्टांत कोइ नथी के जे क-हीने छद्मस्थ मनुष्यने समजाविएं; माटे पूर्वाचार्ये ए चार गतिए क्रममान कल्पीने देवलोकनी अत्यंत महोटाइ वखाणी. ए रीते सौधर्मादिक देवलोकनेविषे सामान्य-पणे विमाननुं प्रमाण कह्युं.

॥ हवे कांइक विशेष वखाणे छे. ॥

पढम पयरंमि पढमे ॥ कप्पे उडु नाम इंदय विमाणं ॥
पणयाल लक्खजोयण ॥ लक्खं सव्वुवरिसव्वढं ॥ १२५ ॥

अर्थ– पहेला देवलोकना पहेला प्रतरनेविषे उकुनामे मुख्य इंद्रकविमान छे, ते वृत्ताकारे थाल सरखुं पिस्तालीश लाख योजन प्रमाणे, अने सव्वुवरि के० सर्वना उपर छेल्ला बासठमा प्रतरे एक लाख योजननुं सर्वार्थ सिद्धनामे विमान वृत्ताकारे छे.

॥ हवे बासठ प्रतरनेविषे मध्यजागे बासठ इंद्रकविमान छे, तेहनां नाम कहे छे. ॥

उडु चंद रयण वग्गु ॥ वीरिय वरुणे तहेव आणंदे ॥ बंजे
कंचण रुइजे ॥ चंद अरुणेय वरुणेय ॥ १२६ ॥

अर्थ– पहेलुं उकुविमान, बीजुं चंद्रकविमान, त्रीजुं रतनविमान, चोथुं वल्गुविमान, पांचमुं वीर्यविमान, छठुं वरुणविमान, तहेव के० तेमज सातमुं आनंदविमान, आठमुं ब्रह्मविमान, नवमुं कांचनविमान, दशमुं रुचिप्रजविमान, अगीयारमुं चंद्रविमान, बारमुं अरुण, तेरमुं वरुण. ए तेर सौधर्म तथा ईशानदेवलोके छे. ॥ १२६ ॥

वेरुलिय रुयग रुइरे ॥ अंके फलिहे तहेव तवणिज्जे ॥ मेहे
अग्घ हलिद्दे ॥ नलिणे तह लोहियक्खे य ॥ १२७ ॥

अर्थ– १४ मुं वैडुर्य, १५ मुं रुचक, १६ मुं रुचिर, १७ मुं अंक, १८ मुं स्फाटिक, तेमज १९ मुं तपनीय, २० मुं मेघ, २१ मुं अर्घ, २२ मुं हालिद्र, २३ मुं नलिन, तह के० तेमज २४ मुं लोहिताक्ष ॥ १२७ ॥

वइरे अंजण वरमाल ॥ रिठ देवेय सोम मंगलए ॥
बलजद्दे चक्क गया ॥ सोवत्थिय णंदियावत्ते ॥ १२८ ॥

अर्थ– २५ मुं वज्र, ए बार त्रीजे तथा चोथे देवलोके छे. अने २६ मुं अंजन, २७ मुं वरमाल, २८ मुं रिष्ट, २९ मुं देवे, ३० मुं सौम्य, ३१ मुं मंगल. ए छ विमान ब्रह्म नामा पांचमे देवलोके छे. ३२ मुं बलजद्र, ३३ मुं चक्र, ३४ मुं गदा, ३५ मुं स्वस्तिक, ३६ मुं नंदावर्त्तक, ए पांच प्रतरनां विमान छठे लांतकदेवलोके छे. ॥ १२८ ॥

आजंकरेय गिद्धी ॥ केऊ गरु लेय होइ बोधव्वे ॥ बंजे
बंज हिए पुण ॥ बंजुत्तर लंतए चेव ॥ १२९ ॥

अर्थ– ३७ मुं आजंकर, ३८ मुं गृधी, ३९ मुं केतु, ४० मुं गरुड, ए चार प्रतर महाशुक्रदेवलोके होइ के० होय, ते बोधव्वे के० जाणवा. ४१ मुं ब्रह्म, ४२ मुं ब्रह्महित, वली ४३ मुं ब्रह्मोत्तर, ४४ मुं लांतक, ए चार ते चेव के० निश्चे सहस्रार देवलोके जाणवां. ॥ १२९ ॥

महसुक्क सहस्सारे ॥ आणय तह पाणएय बोधव्वे ॥
पुप्फलंकार आरण ॥ तहाविय अच्चुए चेव ॥ १३० ॥

अर्थ– ४५ मुं महाशुक्र, ४६ मुं सहस्रार, ४७ मुं आणत, तेम ४८ मुं प्राणत, ए चार प्रतर नवमे अने दशमे कल्पे छे. ते बोधवे के० जाणवां. ४९ मुं पुष्प, ५० मुं अलंकार, ५१ मुं आरण, तेमज ५२ मुं अच्चुत– ए चार चेव के० निश्चे आरण तथा अच्चुत ए बे देवलोके छे. ॥ १३० ॥

सुदंसण सुपडिबद्धे ॥ मणोरमे चेव होइ पढम तिगे ॥
तत्तोय सव्वन्नदे ॥ विसालए सुमणे चेव ॥ १३१ ॥

अर्थ– ५३ मुं सुदर्शन, ५४ मुं सुप्रतिबद्ध, ५५ मुं मनोरम, ए त्रण प्रतरे जे इंद्रकविमान ते होइ के० होय, ग्रैवेयकना पढमतिगे के० पहेला त्रिकनेविषे, तत्तोय के० तेवार पछी ५६ मुं सर्वतोभद्र, ५७ मुं विशाल, ५८ मुं सुमनस, चेव के० निश्चे ए त्रण विमान ग्रैवेयकने बीजे त्रिके होय. ॥ १३१ ॥

सोमणसे पीइकरे ॥ आइच्चे चेव होइ तइय तिगे ॥
सव्वठसिद्धि नामे ॥ इंदया एव बासठी ॥ १३२ ॥

अर्थ– ५९ मुं सोमनस, ६० मुं प्रीतिकर, ६१ मुं आदित्य – ए त्रण प्रतर निश्चेथकी तेमज ग्रैवेयकना त्रीजा त्रिकनेविषे होय. अने ६२ मुं पांच अनुत्तर विमाने सर्वार्थसिद्धि नामा एक इंद्रकविमान छे. इंदया एव के० ए इंद्रक विमाननां नाम बासठी के० बासठ कह्यां. ॥ १३२ ॥

पणयालीसं लक्खा ॥ सीमंतय माणुसं उडु सिवं च ॥
अपयठाणो सव्वठ ॥ जंबुदीवोइमं लक्खं ॥ १३३ ॥

अर्थ– पिस्तालीश लाख योजननो सीमंतय के० सीमंत नामे नरकावास छे. बीजुं माणुसं के० मनुष्यक्षेत्र छे. त्रीजुं उडु के० उडुविमान छे. चोथुं सिवंच के० सिद्धशिला. ए चार पदार्थ प्रत्येके पिस्तालीश लाख योजनना आयाम विष्कंभे छे. अने अपयठाणो के० सातमा नरकनो अपइठाणनामे नरकावास, बीजुं सवठ के० सर्वार्थसिद्ध विमान, त्रीजो जंबुद्दीवो के० जंबुद्वीप, इमं के० ए त्रण पदार्थ प्रत्येके लक्खं के० लाख योजनना छे. ॥ १३३ ॥

॥ हवे ऊर्ध्वलोक अने अधोलोकनो विवरो कहे छे. ॥

अह भागासग पुढवीसु ॥ रज्जु इक्कि तहय सोहम्मे ॥
माहिंद लंत सहस्सार ॥ अच्चुय गेविज्ज लोगंते ॥ १३४ ॥

अर्थ – हवे मेरुपर्वतनी मध्यवृत्तिमां गोस्तनाकारे रुचक प्रदेश छे, त्यांथकी सात राज ऊंचो ऊर्ध्वलोक छे, तथा सात राज नीचो अधोलोक छे, ए रीते सर्व मली लो-

काकाश चउद राज ऊंचपणे छे, तेनो विवरो कहे छे. अह के० अधोलोक ते रुचक प्रदेश थकी हेठे जे पृथ्वी छे; तेहना सात भाग करीएं, ते एकेको भाग एकेक राज-प्रमाण छे. एटले रत्नप्रभा पृथ्वीनो उपरनो तलो आदे देइने यावत् शर्करप्रभानो उपरनो तलो आवे; तेटलो एक राज वचमां घनोदधि, घनवात, तनुवात, अने अवकाश ते सर्व एक राजमांहे छे. एम साते नरके करी अधोलोके सात राजलोक थाय छे.

तेमज रत्नप्रभाना उपरना तलानी उपरनी पीठिकाथी मांडीने सौधर्मदेवलोकना उपरना तेरमा प्रतरसुधी एक राज लोक जाणवुं. तेवारपछी मांहेन्द्रदेवलोकने छेडे, बीजो राज, तेवारपछी लंत के० लांतक देवलोकने छेडे त्रीजो राज. तेवार पछी सह-स्रारे चोथो राज, अच्चुतने अंते पांचमो राज, ग्रैवेयकने अंते छठो राज, अने छेल्ला लोगंते के० लोकांते सातमो राज, ए रीते एकेका भागे करी सात राज लोक उ-पर जाणवा. ॥ १३४ ॥ अहीयां कोइक—सोहम्मंमिदिवढ्ढा ॥ अढ्ढाइज्जायरज्जुमाहिंदे ॥ पंचेवसहस्सारे ॥ छ अच्चुए सत्तलोगंते ॥ १ ॥ ए गाथा कहे छे, ते मतांतर अप्रमाण जाणवी. केमके चउद पूर्वधर श्रीभद्रबाहुस्वामी श्रीआवश्यक सूत्रने विषे एहवी-गाथा कहे छे. ते आगल पाठमांज लखी छे.

सम्मत्त चरण सहिया ॥ सव्वं लोगं फुसे निरवसेसं ॥
सत्तय चउदसभाए ॥ पंचय सुय देस विरईए ॥ १३५ ॥

अर्थ— सम्यक्चारित्र सहित जे केवली ते केवलीसमुद्घात अवस्थाए सर्व चउद राजलोक पोताना आत्मप्रदेशे करी फरशे. केमके धर्मास्तिकायना प्रदेश, अधर्मास्तिका-यना प्रदेश अने लोकाकाशना प्रदेश, तथा एक जीवसंबंधी प्रदेश —ए चारे मांहोमांहे बराबर छे. तेमाटे जेवारे केवली केवलीसमुद्घात करे, तेवारे एकेका लोकाकाश प्रदेशे एकेको पोताना जीवनो प्रदेश थापे, तेवारे सर्वलोकने फरशे.

वली सम्यक्चारित्र सहित उत्कृष्ट तपस्वी श्रुतज्ञान सहित ते जेवारे अनुत्तर वि-माने ईलिकागतिए उपजे, तेवारे लोकना चौदीया सात राज फरशे. वली सम्यक्दृष्टि श्रुत ज्ञानीए पूर्वे नरकायु बांध्युं होय, अने पछी सम्यक् चारित्र पाम्यो होय, ते जीव छठी नरकपृथ्वीए ईलिकागतिए उपजे, तेवारे चौदीया पांच भाग फरशे. वली देश-विरती ईलिकागतिए अच्चुत देवलोके उपजे तेवारे चौदीया पांच भाग फरशे. नरकनुं जेणे पूर्वे आयु बांध्युं होय, ते देशविरतीपणुं न पामे. तेमाटे अधोलोकना चौदीया पांच भाग फरश आश्री विकल्प चिंतव्यो ते कारणे चूर्णिकार कहे छे जे, देशविरउ हेठा, नउववज्जइतेण पंचउवरिं अच्चुयं जावतिभणियमिति एटले लोकना चौदभाग क-

रीए. त्यां रुचकथकी नवसें योजन उंचा, अने नवसें योजन नीचा. ए रीते अढारसें योजन प्रमाण तिरछो लोक, तेथकी उपरनो ऊर्ध्वलोक कांइक ऊणां सात राज छे. तिर्यक्लोकथी नीचे अधोलोक. ए सात राजथी कांइक अधिक छे. केमके रत्नप्रभापृथ्वीमांहे ज्यारे असंख्याता योजननी कोमी जइएं, तेवारे चउद राजनो मध्यभाग होय. तेमाटे छठी नरकपृथ्वीमांहे पण असंख्याता योजन कोडी जइएं तेवारे पांच राज होय. एटले जे, देशविरति ईलिकागतीए बारमे देवलोके उपजे ते चौदीया पांच भाग फरशे. एम छतां जे एहवुं कहे के, देशविरति अच्चुते ईलिकागतीए जाय तो चौदीया छ भाग फरशे. एवी रीते जे कहे छे, ते मतांतरी जाणवा. केमके श्रुतज्ञानीए अंगीकार कर्युं नही. तेमाटे अप्रमाण जाणवुं, अहीयां तत्व केवली जाणे. ए रीते समस्त लोकनी उंची नीची व्यवस्था कही.

हवे अहींयां प्रसंगागत तिरछा लोकनी व्यवस्था कहे छे. तिर्यग्लोक मध्यभागे चार प्रदेश उपरना, अने चार प्रदेश नीचेना; ए रीते गोस्तनाकार आठ प्रदेशनो रुचक छे. हवे हेठला चार प्रदेशथकी लोकांत सीम मांमाने आकारे मांमो, एक राजप्रमाण, बीजो उपरना चार प्रदेशनो एक राज प्रमाण मांमो, अने चार प्रदेशथकी चार विदिशि एक प्रदेशथकी नीकली ते प्रदेशनी वच्चे क्रमे प्रदेश प्रदेश वर्द्धमान ते वधती वधती असंख्यात प्रदेशी चारदिशि नीकली.

ए बेउ प्रदेशना मांमा एक राज प्रमाण, तेमांहे उपरना मांमाथकी ऊर्ध्व लोके प्रदेशे वधतां वधतां ब्रह्म नामा देवलोकमध्ये पांच राजनुं पोहोलपणुं थयुं. वली त्यांथी प्रदेशे हाणी करतां सिद्धशिलाना मस्तकउपरना छेल्ला प्रदेशनो मांमो ते पण एक राज प्रमाण छे, एमज हेठला चार प्रदेशथकी प्रदेश वृद्धीए वधता प्रथम नरकथकी लेइने सातमा नरक तले सात राज तिरछुं प्रमाण कांइक ऊणुं जाणवुं. एटले मोहोटा कुंभाने उंधुं करी ते उपर सरावसंपुट धरी राखीएं, ते आकारे लोक छे. अथवा वलोणुं वलोवतो उभो पुरुष कटिए हाथ दीधा होय, एहवे संस्थाने लोक जाणवो. ते पुरुषना पगतले सात राज पहोलाइ अने नाभी प्रदेशे एक राज पहोलाइ, कोंणीए पांच राज पहोलाइ, अने शिरतले एक राज, प्रमाण जाणवुं. अहींयां पगतले जे सात राज कह्या; ते देशे ऊणा छे; परंतु थोडा ऊणा छे; माटे विवक्षा करी नथी. पूरा सात राज कह्या तेहनी स्थापनानो यंत्र नाख्यो छे, तेमांथी जोइ लेवुं. एटले देवतानां भुवनद्वारनो उपसंहार करतो अवगाहना द्वारनुं अभिसंधान करे छे ॥ १३५ ॥ सुरेसुभवणदारसम्मत्तं.

॥ हवे त्रीजुं देवना शरीरनी अवगाहनानुं द्वार कहे छे. ॥

इयिंह उगाहणादारंनमाइ

भवण वण जोइ सोहम्मी साणे सत्त हब तणुमाणं ॥
छ छ छ चउक्के गेविज्ज णुत्तरे हाणि इक्किक्कं ॥ १३६ ॥

अर्थ– भवनपति तथा व्यंतर तथा ज्योतषी, सौधर्म देवलोक तथा ईशान देवलोक सुधी उत्सेधांगुल प्रमाण सत्तहबतणुमाणं के० सात हाथ शरीरनुं मान उत्कृष्टुं जाणवुं. तेवारपछी छ के० त्रीजो अने चोथा ए बे देवलोक, तथा बीजीवार छ शब्दे पांचमो तथा छठो देवलोक, तथा त्रीजीवार छ शब्दे सातमो तथा आठमो, अने चउक्के एटले चतुष्के के० नवमो, दशमो, अगीयारमो, अने बारमो, तथा गेविज्ज के० नव ग्रैवेयक, अणुत्तरे के० अनुत्तरविमाने, ए छ ठेकाणे क्रमेकरी हाणि इक्किक्कं के० एक एक हाथनी हाणी करता जइएं, तेवारे अनुत्तरविमाने एक हाथनुं शरीर थाय छे. एटले त्रीजा तथा चोथा देवलोके छ हाथ, ब्रह्म अने लांतके पांच हाथ, शुक्र अने सहस्रारे चार हाथ, आरणादिक चार देवलोके त्रण हाथ, ग्रैवेयके बे हाथ अने अनुत्तरविमाने एक हाथना शरीरनुं मान जाणवुं. ए रीते सामान्यपणे देवताना शरीरनुं मान कह्युं. ॥ १३६ ॥

॥ हवे विशेषे सागरोपम आयुष्यनी वृद्धिए करी
सनत्कुमारादिकनेविषे देहमान कहे छे. ॥

कप्प डुग छ छ छ चउगे ॥ नवगे पणगेय जिछठिइ अयरा ॥ दो सत्त चउद छारस ॥ बावीसिगतीसतित्तीसा ॥ १३७ ॥
विवरे ताणि क्कुणे ॥ इक्कारस गाउ पाम्मिए सेसा ॥ हछि क्कारस भागा ॥ अयरे अयरे समहियंमि ॥ १३८ ॥ चय पुव्व सरीराउ ॥ कमेण ईगुत्तराइ वुड्ढीए ॥ एवं ठिई विसेसा ॥ सणंकुमाराइ तणुमाणं ॥ १३९ ॥

अर्थ– ए पूर्वोक्त रीते प्रथम कप्पडुग के० पहेला अने बीजा देवलोके, तथा छ के० त्रीजा अने चोथा देवलोके, तथा छ के० पांचमा अने छठा देवलोके, तथा छ के० सातमा अने आठमा देवलोके, अने चउगे के० चार ते नवमे, दशमे, अगीयारमे अने बारमे देवलोके, तथा नवगे के० नव ग्रैवेयके, तथा पणगे के० पांच अनुत्तर

विमाने,एटले स्थानके आयुष्यनी जिठ के० उत्कृष्टी ठिइ के० स्थिति ते अनुक्रमे कहे छे. पहेला बे कल्पे अयरादो के० बे सागरोपम, बीजा बे देवलोके सत्त के० सात सागरोपम, त्रीजा बे देवलोके चउद के० चउद सागरोपम. चोथा बे देवलोके एटले सातमा अने आठमा देवलोके अठारस के० अढार सागरोपम, तथा नवमाथी बारमासुधीना चार देवलोके बावीस के० बावीश सागरोपम. तथा नव ग्रैवेयके इगतीस के० एकत्रीश सागरोपम, तथा पांच अनुत्तरविमानने विषे तित्तीसा के० तेत्रीश सागरोपमनी उत्कृष्टी स्थिति छे. ॥ १३७ ॥

हवे अधिक स्थितिमांहेथी उंठी स्थिति काढीएं तेहने विवर एटले विश्लेष कहीएं. पछी बाकी रहे तेमांथी ताणिक्कूणे के० एकरूप उंगो करीए. ते वली इक्कारस गाउ पाडीए के० अगीयार हस्तगतत्रागमांहेथी पाडेलाने स्थानके जे सेसा के० बाकी रहेला हत्थिक्कारसन्नागा के० एक हाथना अगीयारीया न्नाग तेने देवताना आयुष्यमांही अयरे अयरे समहियंमि के० एकएक सागरोपम सम अधिक थयुं थकुं ॥१३८॥

चयपुव्व शरीराउ के० पूर्वपूर्व शरीरप्रमाणमांहेथी कमेण के० अनुक्रमे करी एगुत्तराइवुड्ढीए के० एकोत्तर वृद्धीए अगीयारीया न्नाग उंठा करता जइएं, एवंठिई विसेसा के० ए रीते आयुष्यनी स्थिति विशेषे करी एटले सागरोपम वृद्धीरूपे करीने सणंकुमाराइ के० सनतकुमार आदि देवताना तणुमाणं के० शरीरनुं प्रमाण थाय. ते आवी रीते जे पूर्वाचार्योने देवताना शरीरनुं प्रमाण करवानुं कारण बीजुं कोइ उपनुं नहीं, तेवारे आयुष्यनुं मान विवरीने सागरोपम उपर देहमान कह्युं. ॥ १३९ ॥ यद्यपि ईशान तथा माहेन्द्र देवलोके सागरोपम जाजेरां जे आयु छे ते जाजेरां अहीयां गणवां नहीं. सौधर्म तथा ईशाननुं सात हाथ देहमान कह्युं. हवे सनत्कुमारेन्द्रनुं शरीरमान कहे छे. विवरे एटले विवरण ते विश्लेष करीएं. अर्थात् अधिकी आयुस्थितिमांहेथकी उंठी स्थिति काढीएं. जेम सौधर्मादिक सात स्थानक जे कह्यां, तेनी उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमादि छे. तेनो विवरण करीएं, एटले विश्लेष करीएं; ते एम के महोटी स्थितिमांथी न्हानी स्थिति काढ्ये थके बाकी जे रहे तेमांथी एक उंगो करीएं; पछी एक हाथना अगीआर न्नाग करीएं, ते न्नागमांथी विश्लेष करतां एक उंगो करतां जे आंक उगर्यो छे; ते प्रमाणे हाथना शेष न्नाग ते आदे देइ एकेक सागरोपमे वधते एकेक न्नाग घटतो आंक मांडीएं. पूर्वे शरीरमानथकी एकेक सागरोपमे वधतां एकेक न्नाग अनुक्रमे चय के० घटाडीएं. एम स्थिति विशेष सागरोपम वधता सनत्कुमारादिकनेविषे देवना शरीरनुं मान थाय.

तेज उदाहरणे करी देखाडीएं छिएं. जेम सौधर्म तथा ईशान देवलोके उत्कृष्ट स्थिति वे सागरोपमनी छे. अने सनत्कुमार तथा माहेंद्रे सात सागरोपम छे. हवे सात सागरोपममांहेंथी बे काढीएं, केमके बे सागरोपमवाला आयुष्यना देवताना शरीरनुं मान सात हाथ कह्युं छे. ते बे सागरोपम काढतां बाकी पांच सागरोपम रहे, तेमांहेथी एक ऊंडो करीएं तेवारे चार रहे. हवे सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोकना देवतानुं सात हाथनुं शरीर छे. तेमांहेथी छ हाथ पूरा राखीएं, अने सातमा हाथना अगीयार नाग करीएं, ते मांहेला चार नाग काढी लइएं; बाकी सात नाग रहे ते परता मूकीएं एटले सनत्कुमार, तथा मांहेंद्र देललोकना त्रण सागरोपमना आयुष्यवाला देवतांनुं शरीरमान छ हाथ पूरा अने एक हाथना अगीयार नाग करीएं, तेवा चार नाग उपर शरीरनुं मान जाणवुं. एम एकेको सागरोपम वधारतां अने एकेको नाग घटाडतां चार सागरोपमना आयुष्यवाला देवताने छ हाथ ने अगीयारीया त्रण नाग देहमान, तथा पांच सागरोपमना आयुष्यवाला देवताने छ हाथ ने अगीयारीआ बे नाग शरीरमान. तथा छ सागरोपमवाला देवताने छ हाथ ने अगीयारीउं एक नाग उपर. तथा सात सागरोपमवाला देवताने पूरा छ हाथ शरीरनुं मान जाणवुं. एम आगलना सर्व देवलोकना शरीरनां देहमान ए रीतना हिसावथी जाणवां. ते सर्वना जूदा जूदा यंत्र करेला छे ते उपरथी जोउं सुलन पडशे.

वीजुं उदाहरण कहे छे. जेम ब्रह्मदेवलोके तथा लांतके चउद सागरोपमनी आयुष्यनी उत्कृष्टी स्थिति छे, तेमांहेथी सनत्कुमार तथा माहेंद्रना सात सागरोपमना सात आंक बाद करीएं. बाकी सात रहे, तेमांथी एक ऊंडो करीएं तेवारे बाकी छ रहे. पछी एक हाथना अगीयारीया नाग मांहेला पांच परता मूकी बाकी छ नाग रहे ते, अने पांच हाथ उपर. एटलुं आठ सागरोपमवाला देवतानुं शरीरमान थयुं. ए रीते एकेको सागरोपमायु वधतां एकेको अगीआरीउं नाग शरीरनो मानमांहेथी घटाडवो.

नवधारणिज्ज एसा ॥ उत्तर वीउव्वि जोयणा लक्कं ॥
गेविज्जणुत्तरेसु ॥ उत्तर वेउव्विया नत्ति ॥ १४० ॥

अर्थ– ए रीते जे देवना शरीरनुं मान पूर्वे कह्युं ते नवधारणीय शरीर कहीएं,जे देवताना नवमां ज्यांसुधी देवता जीवे त्यांसुधी जे शरीर धारण करे तेहने नवधारणीय शरीर कहीएं. अने कोइक कार्य उपने थके जे विकूर्वणा करी शरीर नीप-

जावे ते वैक्रियशरीर उत्कृष्टुं लाख योजन प्रमाण करे. अने नव ग्रैवेयक तथा पांच अनुत्तरविमाननेविषे नवधारणीयज शरीर छे, परंतु उत्तरवैक्रिय शरीर करवानी शक्ति उतां पण कोइ काम पडतुं नथी, के जे थकी तेमना रहेवासी देवताने उत्तरवैक्रिय शरीर करवुं पमे. ॥ १४० ॥

॥ हवे नवधारणीयशरीर, तथा उत्तरवैक्रियशरीरनी जघन्य अवगाहना कहे छे. ॥

साहाविय वेउव्विय ॥ तणू जहन्ना कमेण पारंन्ने ॥ अं-
गुल असंख नागो ॥ अंगुल संखिज्ज नागोय ॥ १४१ ॥

अर्थ– साहाविय के० स्वानाविक ते नवधारणीय अने वेउव्विय के० उत्तरवैक्रिय ए बंने जे तणू के० शरीर ते जहन्ना के० जघन्यथकी कमेण के० अनुक्रमे पारंन्ने के० प्रारंननी वेलाए नवधारणीय शरीर करवा मांडतां अंगुल असंख नागो के० जघन्यथी अंगुलने असंख्यातमे नागे होय. अने उत्तरवैक्रिय करवा मांमतां जघन्यथी अंगुलसंखिज्ज नागोय के० अंगुलने संख्यातमे नागे होय. एटलो मांहोमांहे फेर छे; ए जघन्य शरीर ते प्रारंनकालेज होय. अन्यथा न होय. ॥ १४१ ॥ " सुरेसु उंगाहणादारं सम्मत्तं "–देवतानेविषे अवगाहना संबंधी त्रीजुं द्वार संपूर्ण थयुं.

॥ (इन्हिं विरह कालोववाय उवट्टणाणं दारंनणइ) हवे देवने उत्पात विरहकालनुं अने चवनविरहकालनुं ए बे द्वार साथे कहे छे.॥

सामन्नेणं चउविह ॥ सुरेसु बारस मुहुत्तउक्कोसा ॥ उव-
वाय विरह कालो ॥ अह नवणाईसु पत्तेयं ॥ १४२ ॥

अर्थ– सामन्नेणं के० सामान्यपणे चउविहसुरेसु के० चारे निकायना देवतानेविषे समुच्चय बार मुहूर्त्तनो उत्कृष्टो उपजवानो विरहकाल जाणवो.

अहींयां नावार्थ ए छे के चारे निकायना देवता निरंतर उपजे छे. ते उपजवामां केवारेक उत्कृष्टुं अंतर पडे, तो सामान्यपणे बार मुहूर्त्तनुं पडे. तेवारपछी अवश्य चारे निकायमांहेला कोइक निकायमां कोइक देवता नीपजे. एहनी शाख पंचसंग्रह ग्रंथ कहे छे के, गर्नजतिर्यंच, मनुष्य, देवता अने नारकी, ए चारेने उपपात विरहकाल उत्कृष्टो बार मुहूर्त्तनो होय. तथा समूर्छिम मनुष्यने उत्कृष्टो उपपात विरहकाल चोवीस मुहूर्त्तनो होय. विकलेंडीनुं अंतर मुहूर्त्त अने मन रहित जीवनुं अंतर मुहूर्त्त· ग्रंथप्रसंगे ए अर्थ लख्यो. अह के० अथ एटले हवे नवनपति प्रमुख चारे निकायना देवतानेविषे पत्तेयं के० प्रत्येके विरहकाल कहीएं छिएं ॥ १४२॥

नवण वण जोइ सोहम्मी ॥ साणेसु मुहुत्त चउवीसं ॥ तो
नवदिण वीसमुहू ॥ बारस दिण दस मुहुत्ताय ॥ १४३ ॥
बावीस सद्धदियहा ॥ पणयाल असीइ दिण सयं तत्तो ॥
संखिज्जा छुसु मासा ॥ छुसुवासा तिसु तिगेसु कमा ॥ १४४ ॥
वासाण सया सहस्सा ॥ लक्ख तह चउसु विजय माईसु ॥
पलिया असंख नागो ॥ सवठे संखनागोय ॥ १४५ ॥

अर्थ– नुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी तथा सोहम्मीसाणेसु के० सौधर्म अने ईशानवासी देवताने प्रत्येके चोवीश मुहूर्त्त उत्कृष्टो उपजवानो विरह काल छे. तो के० तेवार पछी निश्चें बीजो देवता उपजे, अने सनत्कुमारे नव दिवस अने वीस मुहू के० वीश मुहूर्त्त तथा माहेंद्र देवलोके बार दिवस अने दसमुहुत्ताय के० दश मुहूर्त्त. ॥ १४३ ॥ ब्रह्मदेवलोके बावीस सद्धदियहा के० साढीबावीश दिवस, लांतके पणयाल के० पिस्तालीश दिवस, शुक्रे असीइ के० एंसी दिवस, तत्तो के० तेवार पछी, सहस्रारे सयं के० सो दिवस, अने आणत तथा प्राणत ए छुसु के० बे देवलोके प्रत्येके संखिज्जामासा के० संख्याता मासनो उपजवानो विरह, एटले आणते मास दश अने प्राणते मास अगीयार, अने आरण तथा अच्चुत ए छुसु के० बे देवलोके वासा के० संख्याता वर्षनो उपजवानो विरह जाणवो. पछी जरूर बीजो देवता उपजे, ते ज्यांसुधी सो वर्ष पूरां न थाय, त्यांसुधी संख्यातां वर्ष गणवां. तथा नवे ग्रैवेयकना त्रण त्रिक करवा. ते त्रण त्रिकनेविषे कमा के० अनुक्रमे उपजवानो विरहकाल कहे छे. ॥ १४४ ॥ पहेला त्रिके वासाणसया के० संख्याता शतवर्ष एटले संख्यातां सैंकडो वर्ष, बीजा मध्यम त्रिके संख्यातां हजार वर्षनो उपजवानो विरहकाल. त्रीजा उपरना त्रिके संख्यातां लाख वर्षनो उपजवानो विरहकाल, ज्यांसुधी संख्यातांवर्ष सहस्र पूरां न थाय त्यांसुधी संख्यातां वर्ष शत गणवां, ज्यांसुधी लाख वर्ष पूरां न थाय त्यां सुधी संख्यातां वर्ष सहस्र गणवां, ज्यां सुधी क्रोड वर्ष पूरां न थाय त्यां सुधी संख्यातां वर्ष लाख गणवां. तह के० तेम चउसु विजयमाईसु के० चार विजयादिक ते विजय, विजयंत, जयंत, ने अपराजित, ए चार विमानने विषे पल्योपमनो असंख्यातमोनाग विरहकाल होय. अने सवठे के० सर्वार्थसिद्ध विमानने विषे पल्योपमनो संखनागोय के० संख्यातमो नाग उपपात विरहकाल होय. पछी अवश्य बीजो देवता उपजे. एटले देवताने उपपात विरहकाल उत्कृष्ट पणे कह्यो. ॥ १४५ ॥

॥ हवे ए देवलाेकनो जघन्य विरहकाल देखाडी पछी चवण ॥
विरहकाल संक्षेपे देखाडे छे. ॥

सव्वेसिंपि जहन्नो ॥ समर्ड ए मेव चवण विरहोवि ॥ इग
ङ ति संख मसंखा ॥ इगसमए हुंतिय चवंति ॥ १४६ ॥

अर्थ— समस्त भुवनपति आदे देइ सर्वार्थसिद्ध पर्यंत देवतानां सर्वे स्थानके अपि के० निश्चयथकी जहन्नो के० जघन्यपणे समर्ड के० एक समये उपजवानो विरहकाल होय. एमेव के० एमज उपपातविरहनीपरे चवणविरहो के० चवणविरह पण उत्कृष्ट तथा जघन्यपणे जाणवो. हवे उपपात अने चवन ते आश्री देवोनी संख्या कहे छे. इग के० एक ङ के० बे अने ति के० त्रण. यावत् संख के० संख्याता तथा असंखा के० असंख्याता देवता ते इगसमए के० एक समयनेविषे हुंति के० होय. एटले उपजे. अने चवंति के० चवे. भुवनपतिथी मांडीने सहस्रार देवलोकसुधी जघन्य तो एक समयमांहे जो उपजे तो एक, बे, त्रण उपजे तथा चवे. अने उत्कृष्टा संख्याता अथवा असंख्याता उपजे तथा चवे. केमके सहस्रार देवलोक सुधी तिर्यंच पण जाय छे. माटे असंख्याता उपजे अने चवे. अने ए आठमा देवलोकथी उपरना देवता एक समये संख्याता उपजे, अने संख्याता चवे; पण असंख्याता नही. केमके त्यां मनुष्यज जाय छे. अने त्यांनो देवता चवे ते पण मनुष्यज थाय छे. तेमाटे ते मनुष्य संख्याताज छे. माटे त्यां संख्याता उपजे अने चवे. ॥ १४६ ॥ एटले उपपात तथा चवन संख्याद्वार संपूर्ण थयुं.

॥ हवे देवतानी गतिमांहे कोण कोण आवी उपजे ? ते आगति द्वार कहे छे. ॥

नर पंचिंदिय तिरिया ॥ णुप्पत्ती सुरभवे पज्जुत्ताणं ॥
अज्झवसाय विसेसा ॥ तेसिं गइ तारतम्मंतु ॥ १४७ ॥

अर्थ— पज्जुत्ताणं के० पर्याप्ता नर के० मनुष्य तथा पर्याप्ता पंचेंद्रिय तिर्यंच, ए बेउ सुरभवे के० देवतानी गतिमांहे उप्पत्ति के० उपजे. अने शेष देवता, नारकी, एकेंद्रिय, विगलेंद्रिय, वली अपर्याप्तापंचेंद्री, तिर्यंच, तथा मनुष्य, एटला मांहेलो कोइ जीव मरीने देवता थाय नहीं. हवे देवगतिए उपजवानुं विशेषपणुं कहे छे; के एक भुवनपति, एक व्यंतर, एक ज्योतषी, एक वैमानिक, तेमांहे पण वली एक ऋद्धिवंत, एक महर्द्धिक, एक अल्प ऋद्धिवंत, एक महोटा आयुष्यवालो, एक थोडा आयुष्यवालो— इत्यादिक विशेषनुं कारण पोताना अज्झवसायविसेसा के० अध्यवसायना विशेषपणाथकी गतिनुं तारतम्यपणुं एटले भिन्नभिन्नपणुं छे. अध्यवसाय शब्दे

मनोव्यापार कहीएं. ते तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम– तेणे करी जूदी जूदी देवतानी गति पामे तीव्र अध्यवसायथकी उंची देवगती पामे. एम अध्यवसायना विशेषपणाथकी देवतानी गतिनुं तारतम्यपणुं जाणवुं. ॥ १४७ ॥

॥ वली कोण कोण जीव देवतानीगति पामे? ते कहे छे. ॥

नर तिरि असंखजीवी ॥ सबे नियमेण जंति देवेसु ॥
निय आउय सम हीणा ॥ उएसु ईसाण अंतेसु ॥ १४८ ॥

अर्थ– असंख्याता आयुष्यवाला युगलीया, मनुष्य, तथा तिर्यंच होय, ते सबे के० सर्वे नियमेण के० निश्चेथकी जंतिदेवेसु के० देवतानी गतिमांहेज अवतरे. पण बीजी गतिमांहे जाय नहीं. ते निय के० पोतानुं जेटलुं अहींयां युगलीकपणे आउय के० आयुष्य होय, तेटले सम के० सरखे आयुष्ये, अथवा तेहथी हीणा के० उंछा आयुष्ये देवतामां उपजे, पण वधता आयुष्ये उपजे नहीं. ते उत्कृष्टपणे ईसाण अंतेसु के० ईशानदेवलोकना अंत पर्यंतना देवतामांहे उपजे. केमके युगलियाने उत्कृष्ट आयुष्य त्रण पल्योपमनुं होय, ते आयुष्य ईशानदेवलोकलगी छे तेमाटे.

हवे विवरीने लखुं छुं जे, पल्योपमने असंख्यातमे भागे असंख्याता आयुष्यवाला युगलीआ, पंचेंद्री तिर्यंच, पंखी, वली छपन्न अंतरद्वीपवाला तिर्यच, मनुष्य, युगलिया मरीने भुवनपति तथा व्यंतरनेविषे उपजे, पण ज्योतषी प्रमुखनेविषे उपजे नहीं. केमके ज्योतषीमांहे जघन्यथकी पल्योपमनो आठमो भाग आयुष्य छे, माटे. अने बीजा युगलिया यथायोग्यपणे पोतपोताना आयुष्य प्रमाणे अथवा उंछे आयुष्ये ईशान देवलोकसुधी उपजे, पण उएसु के० तेथी उंचो उपजवानुं सर्वथा निषेध छे. ॥ १४८ ॥

जंति समुछिम तिरिया ॥ भवण वणेसु न जोइमाईसु ॥
जंतेसिं उववाउ ॥ पलिया संखंस आउसु ॥ १४ए ॥

अर्थ– समूर्छिम तिर्यंच मरीने उत्कृष्टपणे भुवनपति तथा वणेसु के० व्यंतरनेविषे जंतिय के० जाय. पण जोइमाईसु के० ज्योतषी आदिकनेविषे न के० न जाय. केमके जं के० जे तेसिं के० ते समूर्छिम तिर्यंच उत्कृष्टपणे पल्योपमना असंख्यातमा भागना आयुष्यवंत देवतापणेज उववाउ के० उपजे. पण वधारे आयुष्यपणे उपजे नहीं. अने तेटलुं आयुष्य तो भुवनपति तथा व्यंतरमांहेज छे; पण ज्योतषी प्रमुखमांहे नथी. ॥ १४ए ॥ अहींयां कोइ प्रश्न करे के पूर्वे एहवुं कह्युं जे, अध्यवसाय विशेषे एटले मनपरिणामव्यापारविशेषे देवता थाय; तो समूर्छिम तिर्यंच मनरहित

छे. माटे केवी रीते देवता थाय ? तेहने उत्तर आपवामाटे नगवतीसूत्रना वृत्तिकार श्रीअनयदेवसूरि एवुं समाधान करे छे के, संज्ञाविशेषरूप अध्यवसाए करी मन-रहित समूर्छिम पण देवगति पामे.

॥ हवे वली अध्यवसाय विशेषे गतिनुं तरतमपणुं कहे छे. ॥

बालतवे पडिबद्धा ॥ उक्कड रोसा तवेण गारविया ॥
वेरेणय पडिबद्धा ॥ मरिउं असुरेसु जायंति ॥ १५० ॥

अर्थ— जे अरिहंतनी आज्ञारहित तत्वज्ञाने शून्य ते बाल एटले मिथ्यात्वी होय, तेहनुं जे पंचाग्नि प्रमुख तप ते तप घणा जीवोनुं घातकारी छे, तेवा तपनेविषे प्रति-बंध एटले आसक्त होय. वली तपस्वी थकां उक्कडरोसा के० उत्कृष्टरोषनाधरनार होय, तथा वली तपस्या करीने अहंकार करे. वली तपस्वी थकां कृष्ण द्वैपायननी-परे कोइक जीवनी साथे वैरनाव करवानो प्रतिबंध करे. एहवा जीव मरी असुरेसु जायंति के० असुरकुमारनुवनपतिमांहे उपजे. ॥ १५० ॥

रज्जुगाह विस नरकण ॥ जल जलण पवेस तण्ह बुह छुहर्ज
गिरिसिर पडणाउ मुया ॥ सुहनावा हुंति वंतरिया ॥ १५१ ॥

वली रज्जुगाह के० जे गले दोरडानो फांसो खाइ मरे, तथा विषनक्षण करी मरे, वली जल के० पाणीमांहे बूडीने मरे, तथा जलण के० अग्निमांहे प्रवेश करी मरे, तण्ह के० तृषाये करी मरे, तथा बुह के० क्षुधाये पीड्यो थको मरे, विरहादिक दुखे करी मरे, गिरिसिर के० पर्वतना शिखर थकी पडीने मरे. एटलां स्थानके, अभ्यंतर रौद्र परिणामने अनावे, अने मंद शुन परिणामे, शूलपाणी प्रमुखनीपरें जो शुन परिणाम आवे तो मरीने व्यंतर देवतानी गति पामे. ॥ १५१ ॥

तावस जा जोइसिया ॥ चरग परिवाय बंनलोगो जा ॥ जा
सहस्सारो पंचिंदि ॥ तिरिय जा अच्चुर्ज सड्ढा ॥ १५२ ॥

अर्थ— वली कंद मूल फल आहारी वनवासी तावस के० तापस जाति मरीने नुवन-पति आदे देइ जा के० यावत् उत्कृष्टुं जोइसिया के० ज्योतषीसुधी जाय. तथा चार पांच नेला थइ टोलुं मली निक्षा मागे, तेहने चरक कहीएं. अने कपिलमति परि-व्राजक ते त्रिदंडिया कहीएं. ते मरीने नुवनपति आदे देइ उत्कृष्टा ब्रह्म देवलोक सुधी जाय. गर्नज पर्याप्ता पंचेंद्री हाथी, बलद, प्रमुख तिर्यंच संबल कंबल सरखा सम्यक्त्व देशविरति सहित मरीने सहस्रार देवलोकसुधी जाय. देशविरति सड्ढा के० श्रावक मनुष्य मरीने बारमा अच्युतदेवलोकसुधी जाय. ॥ १५२ ॥

जइ लिंग मिछ दिठी ॥ गेविज्जा जाव जंति उक्कोसं ॥
पयमवि असद्दहंतो ॥ सुत्तबं मिछदिठीउ ॥ १५३ ॥

अर्थ– जे रजोहरणादिक साधुनो वेषधारी जतीना लिंगे मिथ्यादृष्टी होय, ते क्रियाना बले करी दशविध चक्रवालसामाचारीना प्रजावे मरीने अंगारमर्दकाचार्यनीपरे उत्कृष्टा नवमा ग्रैवेयक सुधी उपजे. ते मिथ्यात्वी कोने कहीयें ? जे द्वादशांगी सूत्र सुधां सद्दहे, परंतु सूत्रोक्त एक पदने पण असद्दहतो रहे तो तेहने देशथकी मिथ्यात्वी कहीएं तथा वीतरागोक्त सूत्रथकी अने सूत्रना अर्थथकी पदमात्र पण सद्दहे नहीं तेने सर्वथकी मिथ्यात्वी कहीएं. ॥ १५३ ॥ तेमाटे सूत्रलक्षण कहे छे.

सुत्तं गणहर रइयं ॥ तहेव पत्तेय बुद्ध रइयंच ॥ सुय
केवलिणा रइयं ॥ अभिन्नदस पुव्विणा रइयं ॥ १५४ ॥

अर्थ– हवे सौधर्मस्वामि प्रमुख गणधरनां रचेलां जे आचारांगादिक सूत्र, तेमज नेमिराजा प्रमुख प्रत्येकबुद्धनां रच्यां नेमिप्रव्रज्यादिक, वलि चउदपूर्वधर श्रुत केवली सय्यंभवसूरि प्रमुखनां रच्यां दशवैकालिकादिक सूत्र, वली अभिन्नदसपुव्विणारइयं के० संपूर्ण दशपूर्वधरनां जे रच्यां ए सर्वने सूत्र कहीएं ॥ १५४ ॥

छउमछ संजयाणं ॥ उववा उक्कोसउ अ सवठे ॥ तेसिं
सढाणं पिय ॥ जहन्नउ होइ सोहम्मे ॥ १५५ ॥

अर्थ– छउमछ के० छद्मस्थ संजयाण के० संयत जे साधु तेनुं उपजवुं उत्कृष्टपणे सर्वार्थसिद्धविमानसुधी होय. तथा तेसिं के० तेज छद्मस्थ साधुने तथा सढाणं के० श्रावकने पण अपि के० निश्चे जहन्नउ के० जघन्य थकी सौधर्म कल्पे उपजवुं थाय. पण तेमांहें एटलुं विशेष जे छद्मस्थ साधुने सौधर्म देवलोके पल्योपम पृथक्त्वायु होय. अने श्रावकने एक पल्योपमनुं आयुष्य होय. ॥ १५५ ॥

लंतंमि चउद पुव्विस्स तावसाईण वंतरेसु तहा ॥ एसिं
उववाय विहि ॥ निय किरिय ठियाण सव्वोवि ॥ १५६ ॥

अर्थ– चउदपूर्वी साधु जघन्यथकी लांतक देवलोके उपजे. तापस, संन्यासी, शाक्यादिकने जघन्यथकी व्यंतरनेविषे उपजवुं होय. ए सव्वोवि के० सर्वने उपजवानो विधि ते जे निय के० पोतपोतानी क्रियानेविषे ठियाण के० स्थित एटले सावधान रह्या होय तेवा सर्वने जाणवा. ॥ १५६ ॥

अहींयां श्री पन्नवणासूत्रमध्ये तापसने जघन्यथकी भुवनपतिमांहे उपजवुं कह्युं

छे. ए उपपातविधी एटले उपजवानो मार्ग ते आप आपणा मार्गना आचारवंतने जाणवो. जेवारे पोतपोताना शास्त्रोक्त मार्गे चाले तेवारे ए ए स्थानके उपजे.

॥ हवे संघयणविशेषे देवतानी गतिविशेष होय तेमाटे संघयणनुं स्वरूप कहे छे. ॥

वज्जरिसहनारायं ॥ पढमं बीयं च रिसहनारायं ॥ ना-
रायमद्धनाराय ॥ कीलिया तहय छेवठं ॥ १५७ ॥
ए ए छ स्संघयणा ॥ रिसहो पट्टोय कीलिया वज्जं ॥ उ-
भर्ज मक्कड बंधो ॥ नाराउ होइ विन्नेउं ॥ १५८ ॥

अर्थ– जे शरीरना हाडनो दृढ दृढतर बंध तेहने संघयण कहीएं. तेहना छ भेद छे. पहेलो वज्रऋषभनाराच, बीजो ऋषभनाराच, त्रीजो नाराच, चोथो अर्द्धनाराच, पांचमो किलिका, छठो छेवठो, एटले सेवार्त्त ॥ १५७ ॥ हवे एहनो अर्थ कहे छे. बे हाडनी संधी उपरें विंटणो जे पाटो ते ऋषभ कहीएं. तेउपरे खीलो ते कीलिका वज्रं के० वज्र समान कहीएं. अने जे हाडकानी बन्ने सांधने मर्कटाकारे जे बंध मांहोमांहे मिलित ते नाराच जाणवो. ए त्रणे मिल्यां थकां वज्रऋषभनाराच संघयण कहीएं.

अने कीलिकारहित ते बीजो ऋषभनाराच, केवल मर्कटबंध ते त्रीजो नाराच, एक पासे मर्कटबंध अने बीजे पासे कीलिका ते चोथो अर्द्धनाराच, ज्यां हाडनो बंध एकली कीलिकाएज होय ते पांचमो कीलिका, अने ज्यां बेउ हाडकांना छेडा लगारेक लाग्या होय, पण पूर्वना वज्रऋषभनाराचमांहेनो बंध कोइ होय नहीं, अने सेवा के० तेल चोपडवुं तथा विमाणानी वांछा करे. तेथी केटलोक काल रहे. पछी वणसे ते सेवार्त्त छठो संघयण कहीएं. टीकामां आम कह्युं छे जे आसपास स्पर्शरूप सेवामात्रे करीने व्यास एवां हाड निरंतर स्नेहाभ्यंगादिकोनुं वारंवार संघटननी अपेक्षा करे छे. ते सेवाए हृत के० व्यास अथवा सेवाने पामेलुं ते सेवार्त. एवा पण कोइ ठेकाणे अर्थ छे. अने छेवठं एवो पण क्यांक क्यांक पाठ छे, त्यां छेदपृष्टं के० छेदेकरी स्पष्ट एवो अर्थ जाणवो. ॥ १५८ ॥

॥ हवे ए छए संघयण किया किया जीवमां लाभे ? ते विगतथी कहे छे. ॥

छ गप्न तिरि नराणं ॥ समुच्छिम पणिंदि विगल छेवठं ॥
सुरनेरइया एगिंदियाय ॥ सव्वेअसंघयणा ॥ १५९ ॥

अर्थ– गर्भज, तिर्यंच तथा मनुष्यने छए संघयण होय, वली समूर्छिम पंचेंद्रितिर्यंच तथा समूर्छिममनुष्यने एक छेवठो संघयण होय. तथा विगल के० बेंद्री,

तेंद्री, चौरेंद्री – ए त्रणने विगलेंद्री कहीएं, एहने पण ठेवठो संघयण होय. वली कम्मपयडीमांहे समूर्छिमपंचेंद्री तिर्यंचने छए संघयण कह्या छे. अने सुर के० देवता तथा नेरइया के० नारकी तथा समस्त एकेंद्री ए सर्वेने असंघयणी कहीएं. एमां कोइ संघयणी नथी. केमके जे अस्थिनी रचना तेहने संघयण कहीएं, ते एमां नथी.

तोपण देवतामांहे अस्थिरूप संघयणविना जे शक्तिविशेष तेने पण उपचारे संघयण कहीएं. केमके देवतामांहे चक्रवर्त्ति करतां पण शक्ति घणी छे. ते शक्तिना गुणे देवतामांहे पण वज्रऋषभनाराच संघयण कहीएं. हवे थोडीसी शक्ति एकेंद्रीमांहे पण छे, ते गुणेकरी एकेंद्रीने पण कोइक छेवठो संघयण कहे छे. परंतु मूलजागे अस्थिरूप संघयण देवतामांहे नथी. ॥ १५९ ॥

॥ हवे संघयणथकी गति कहे छे. ॥

छेवठेणं उगम्मइ ॥ चउरो जाकप्प कीलियाईसु ॥ चउसु ङ ङ कप्प वुढी ॥ पढमेणं जाव सिद्धीवि ॥ १६० ॥

अर्थ– छेवठे संघयणे करी अध्यवसाय विशेषथकी भुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, अने वैमानिकमांना यावत् चोथा देवलोकसुधी जाय. अने किलिकादिक विपरीतपणे अपूठा गणतां चारे संघयणे करी ङुङु के० बेबे देवलोक चढतां चढतां उपजे, ते आवी रीते जे किलिकासंघयणे करी पांचमा अने छठा देवलोकसुधी जाय. अर्द्धनाराच संघयणे करी शुक्र अने सहस्रार देवलोकसुधी जाय. अने नाराच संघयणे करी आणत अने प्राणत देवलोकसुधी जाय. अने ऋषभनाराचे करी आरण अने अच्युत देवलोकसुधी जाय. अने वज्रऋषभनाराच प्रथम संघयणे करी सर्वत्र भुवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी, बार देवलोक, नव ग्रैवेयक, अने पांच अनुत्तरविमाने जाय. अने यावत् सिद्धीवि के० मोक्षनेविषे पण जाय, एटले पहेला संघयणनो धणी अति उत्कृष्ट अध्यवसाये चढती पदवीना देवतामांहे उपजे, अने कोइक कर्म खपावी केवल पामी मोक्षे पण जाय.

॥ हवे ज्यां संघयण त्यां संस्थान होय, संस्थान एटले शरीरनो आकार विशेष. ते संस्थान छ प्रकारनां छे, तेनां नाम कहे छे. ॥

समचउरंसे नग्गोह ॥ साइ वामणय खुज्ज हुंडेय ॥ जीवाण छ संठाणा ॥ सवछसु लस्कणं पढमं ॥ १६१ ॥ नाहीए उवरि बीयं ॥ तइय महो पिठि उयर उरवज्जं ॥ सिर गीव पाणि पाए ॥ सुलस्कणं तं चउछंतु ॥ १६२ ॥ विवरीयं पं-

चमगं ॥ सव्वठ अलरकणं नवे ठठं ॥ गप्नय नर तिरिय
ठहा ॥ सुरासमा हुंडया सेसा ॥ १६३ ॥

अर्थ— पहेलुं समचउरंस, वीजुं न्यग्रोध परिमंरूल, त्रीजुं सादि, चोथुं वामन, पांचमुं कुब्ज, ठहुं हुंरूक, ए रीते जीवनां ए ठ संस्थान होय. अने अजीवनां पांच संस्थान होय. एक परिमंरूल, वीजुं वट्ट, त्रीजुं त्रिंस, चोथुं चउरंस अने पांचमुं आयत. ए पांच संस्थान ते अजीवपुग्नलस्कंधनां होय.

पहेलां सर्व स्थानके सर्व अवयवनेविषे लक्षणोपेत पहेलुं संस्थान होय. समा के० लक्षणोपेत चारेदिशिना चार अस्र के० शरीरना खूणा ठे. ज्यां पद्मासन बेठा चारे दोरी सरखी होय ते समचउरंस संस्थान तीर्थंकरनी प्रतिमाने होय.

अने जे वडवृक्षनीपरे एटले जेम वडवृक्ष नीचे थोडुं हीन होय, अने उपर संपूर्ण पूरुं होय; तेम जे संस्थान नाहीए के० नाभिने हेठे हीन होय; अने उपर लक्षणोपेत होय. ते वीयं के० वीजुं न्यग्रोध संस्थान जाणवुं.

त्रीजुं सादि के० आदि ते नाभिने अहो के० अधो एटले नाभिने नीचे लक्षणोपेत अने नाभिउपर हीन ते सादिसंस्थान जाणवुं.

चोथुं वामन के० पूठ, उदर अने उर के० हृदय ए हीनलक्षणे होय; एटलांने वज्जं के० वर्जकरीने एटले त्याग करीने वाकी मस्तक, ग्रीवा, पाणी के० हाथ, पाए के० पग एटलां सुलक्षणां होय ते वामन संस्थान जाणवुं. ॥ १६२ ॥

विवरीयं पंचमगं के० पांचमुं एथकी विपरीत एटले पूठ, उदर, अने हृदय ए सर्व लक्षणोपेत होय. अने मस्तक, ग्रीवा, हाथ, पग, लक्षणे हीन होय. ए रीते वामन संस्थानथकी जे विपरीत अंग होय ते कुब्ज संस्थान कहीएं.

ठहुं समस्त शरीरना अवयवरूप अलक्षण एटले विपरीत लक्षण होय. ते हुंडक संस्थान कहीएं. ॥ १६३ ॥

॥ हवे ए ठ संस्थान ते किया किया जीवनेविषे होय? ते जुदा जुदा विवरिने कहे ठे. ॥

गर्भजमनुष्य तथा गर्भजतिर्यंचमांहे ठहा के० ठए संस्थान होय, अने सुरा के० देवताने एक समा के० समचउरंस्र संस्थान होय, अने शेष थाकता नारकी, एकेंद्री, वेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री तथा समूर्छिमपंचेंद्रीतिर्यंच, तथा समूर्छिममनुष्य ए सर्व हुंरूया के० हुंरूक संस्थानवाला होय. ॥ १६२ ॥

कम्मपयडीनेविषे समूर्छिमपंचेंद्रीतिर्यंचमांहे ठए संस्थान वखाण्यां ठे. एकेंद्रीमांहे हुंडकसंस्थान, तेमांहे पण पृथ्वी मसूरचंदा, अने अपकायनुं स्तिबुक विंडु जेवुं

संस्थान; तथा तेउकायनुं सूचीकलाप संस्थान, वायुकायनुं पताकाने आकारे संस्थान, अने वनस्पतीकाय वीचित्र प्रकारनां संस्थानवंत होय. ए रीते कम्मपयडीमां वखाण्यां छे.

वायुकाय वैक्रियशरीर करे, तोपण पताका जेवां संस्थाने करे, अने पंचेंद्रीतिर्यंच अने पंचेंद्रीमनुष्य, तथा बारमा देवलोकना देवतासुधी जे उत्तर वैक्रियरूप करे; ते नानाप्रकारनुं संस्थान जाणवुं. अने मूलगुरुरूप समचउरंस्र जाणवुं. तथा नारकी जे उत्तरवैक्रियरूप करे ते पण हुंडकसंस्थाने जाणवुं. ए देवतानुं गतिद्वार संपूर्ण थयुं.

॥ हवे देवता देवगति थकी चवीने क्यां क्यां उपजे ? ते आगति द्वार कहे छे. ॥

जंति सुरा संखाउय ॥ गप्नय पज्जत्त मणुय तिरिएसु ॥
पज्जत्ते सुय बायर ॥ नूदग पत्तेय गवणेसु ॥ १६४ ॥

अर्थ– सामान्यपणे चारे निकायना सुरा के० देवता ते देवगतिथकी चवीने एक युगलियाविना वीजा गर्भज पर्याप्ता संखाउ के० संख्याता आयुष्यना धणीजे मनुष्य तथा तिर्यंच तेने विषे जंति के० जाय. वली पज्जत्ते के० पर्याप्ता बायर के० बादर, पृथ्वीकाय, अप्पकाय, अने प्रत्येक वनस्पतीकाय ए त्रणमांहे देवता मरीने उपजे. अने शेष सूक्ष्मपृथ्वी, अप्प, साधारण वनस्पती, तथा अपर्याप्ता बादर, पृथ्वी, अप्प तथा प्रत्येक वनस्पति, तेउकाय, वायुकाय, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री, तथा युगलिया अने समूर्छिम अपर्याप्तातिर्यंच, तथा समूर्छिम अपर्याप्तामनुष्य, वली देवता, तथा नारकी–एटले स्थानके देवता चवीने उपजे नहीं.

॥ वली आगतिनुं विशेषपणुं कहे छे. ॥

तछवि सणंकुमारं ॥ प्पभिई एगिंदिएसु नोजंति ॥ आणय पमुहा चविउं ॥ मणुएसु चेव गछंति ॥ १६५ ॥

अर्थ– तछवि के० त्यां ते आगतिनेविषे पण सणंकुमारंप्पभिई के० सनत्कुमार आदे देईने सहस्रार देवलोक सुधीना देवता चवीने एकेंद्रीमांहे उपजे नही. पण शेष एटले बाकीना स्थानके गर्भजपर्याप्ता संख्याता आयुष्यना धणी एहवा सामान्य मनुष्य तथा तिर्यंच तेमांहे उपजे. वली आणत प्रमुख देवलोकथी मांडी अनुत्तरविमान सुधीना देवता चवीने गर्भज पर्याप्ता संख्याता आयुष्यवाला सामान्य मनुष्यमांहे उपजे. पण पृथ्व्यादिक एकेंद्रीमांहे नउपजे. तथा तिर्यंचमांहे पण उपजे नहीं.॥१६५॥

॥ हवे जे देवताने जे रीते देवांगना साथे संजोग छे, अने जे देवताने सर्वथा संजोग नथी ते प्रकार कहे छे. ॥

दो कप्प काय सेवी ॥ दो दो दो फरिस रूवसद्देहिं ॥ चउरोमणेणु वरिमा ॥ अप्प वियारा अणंत सुहा ॥ १६६ ॥

अर्थ– भुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, अने दोकप्प के० सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोकना देवता ते कायसेवी के० अति उत्कृष्ट पुरुष वेदने उदये मनुष्यनीपरे विषय सेवा करे. कायसेवाविना देवांगना पण तृप्ति पामे नहीं. मनुष्यनीपरे देवताने पण वीर्य होय. तेथी देवांगनाने बल तथा कांति अधिक होय. ए वात श्रीपन्नवणा उपांगमांहे कही छे. अने सनत्कुमार तथा माहेंद्र ए बे देवलोकना देवता ते देवांगनाना स्तन, भुज तेहनां आलिंगने करी कायस्पर्शेज संजोगसुख माने. वली ब्रह्म अने लांतक ए बे देवलोकना देवता ते देवांगनानुं रूप देखीनेज सुख पामे. तथा शुक्र अने सहस्रार देवलोकना देवता ते पोताने भोग योग्य जे देवांगना, तेहनां गीत, हास्य, विलास, भाषित, भूषण, नेपुर प्रमुखना शब्द सांभलीने कामसुख अनुभवे. तथा आणतादिक चारे देवलोकना देवता ते जे रमवा योग्य देवी मनमांहे चिंतवे तेवारे ते देवी पोताना स्थानके बेठी श्रृंगार करी भली बुरी कामचेष्टाने मनमांहे धरती भोगने माटे सावधान थाय; तेवारे ते देवता त्यांज रह्या थका मन संकल्पे पूर्ण सुख पामे. फरसादिक समस्त स्थानके कायसेवीनीपरे देवतानी शक्तिए करी देवांगनाना शरीरमांहे शुक्रना पुद्गल संचरे, तेथी देवांगनाने संजोगसुख उपजे. केमके देवताने शुक्रपुद्गल छे; तेणे करी देवांगनाने सर्व सुख उपजे. परंतु वैक्रिय पुद्गले गर्भ उपजे नहीं. अने जे चक्रवर्त्तिना वैक्रियशरीरना शुक्रपुद्गलथकी गर्भ उपजे छे, तेहनुं मूल शरीर औदारिक छे, तेथी वैक्रियपुद्गल उदारिकपणे परणमावे; तेथी गर्भ उपजे. वैक्रियपुद्गल उदारिकपणे जे परणमावे छे; ते भावार्थ श्रीरायपसेणीसूत्रनी टीकामांहे मलयगिरिआचार्ये वखाण्यो छे. तथा उपरना नवग्रैवेयक, अने पंचअनुत्तरविमानना देवता ते अप्रवीचारा एटले विषयसेवारहित पुरुषवेदथकी अत्यंत मंद मने करी पण स्त्रीने प्रार्थे नहीं.

कायसेवीथकी अनंतगणुं सुख स्पर्शसेवीने जाणवुं, तेथकी रूपसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी शब्दसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी वली मनसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी अप्रवीचारीने अनंतगणुं सुख जाणवुं. हवे अहीयां कोइ पूछे के नवग्रैवेयक तथा पंचानुत्तरविमानना देवता जो विषयसेवा रहित छे तो एहने ब्रह्मचारी केम

न कहीये ? तेहने उत्तर कहे छे जे, अविरति नाम कर्मोदयथकी देवताना जव-स्वजावे करी चारित्र परिणामनो अजाव छे, अने अप्रवीचार सुखथकी उपशम सुख अनंतगणुं छे. क्यांक अप्रविचारने स्थाने अल्पविकार एवुं लख्युं छे. ॥ १६६ ॥

॥ तेज सूत्रकार आगली गाथाए कहे छे. ॥

जं च कामसुहं लोए ॥ जं च दिवं महासुहं ॥ वी-
यराग सुह स्सेय ॥ णंत जागंपि नग्घइ ॥ १६७ ॥

अर्थ— लोए के० लोकनेविषे जं के० जे कामसुहं के० कामसुख कायसेवारूप, तथा देवतासंबंधी जे महा के० परमसुरतसुख ते सर्व श्रीवीतराग एटले विशेषेकरी गया छे राग द्वेष जेहना, एवा श्रीवीतरागनुं जे प्रशमसुख तेहने अनंतमे जागे पण ए पूर्वोक्त सुख समर्थ नहीं. एटले वीतरागना सुखना अनंतमा जाग सरखुं पण न होय.

॥ हवे देवीनुं उत्पत्तिस्थान कहे छे. ॥

उववाउ देवीणं ॥ कप्प डुगं जा परो सहस्सारा ॥
गमणा गमणं नत्री ॥ अच्चुय परउ सुराणंपि ॥ १६८ ॥

अर्थ—जुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, सौधर्म, अने ईशान देवलोक सुधी यावत् देवीणं के० देवीउने उववाउ के० उपजवुं होय. उपरांत देवीउने उपजवुं होय नहीं. अने देवताना जोगने माटे उपरना देवलोकमांहे सौधर्म तथा ईशानदेवलोकनी अपरिग्रहिता देवी उपरो के० उपर सहस्त्रार देवलोकसुधी जाय. अने सहस्त्रार देवलोकथी उपरना देवलोके देवीउनो गमणागमणं नत्री के० जावुं आववुं नथी. कदाचित् आणतादि देवलोक योग्य देवीने कायसेवानी वांछा उपजे, तो मनुष्यसाथे अथवा सौधर्म अने ईशान देवलोकना देवतासाथे कायसेवा पण करे, परंतु विषयसेवामाटे आणतादि देवलोकनेविषे जाय नहीं. तथा ते देवो पण आवे नहीं. कदाचित् बारमा देवलोकनो देवता मनसेवी मनुष्यलोकमां आवी मनुषणि स्त्रीसाथे कायसेवा करे, तो मरीने तेज स्त्रीने पेटे उपजे. तेमज देवीने पण कायसेवा होय. वली अच्चुत परउ सुराणंपि के० अच्चुत देवलोकथकी उपरांत देवतानुं पण गमनागमन नहीं. हेठला देवोने बारमा देवलोकथकी उपरांत जावानी शक्ति नथी. तथा उपरना देवताने अहींयां आववानुं प्रयोजन नथी. केमके ग्रैवेयक तथा पंचानुत्तरनादेवता ते, तीर्थंकरना कल्याणिकमहीमाए पण शय्या थकी नीचे उतरे नहीं. किंतु शय्याएं बेठाज नमस्कारादिक जक्ति साचवे. अने संदेह उपजे तो मनवर्गणाए प्रश्न करे, ते केवली केवलज्ञाने जाणीने तेहनो मनोवर्गणाएं उत्तर आपे. तीर्थंकरनी मनोवर्गणा उत्तरसहित ते प्रश्न अवधिज्ञाने जाणीने देवता पोतानो संदेह टाले. परंतु अहीयां आवे नही. ॥ १६८ ॥

॥ हवे कीलविषिया देवतानां स्थानक कहे छे. ॥

ति पलिय तिसार तेरस ॥ सारा कप्प झुग तइय लंत अहो ॥
किब्बिसिय नहुंति उवरिं॥ अच्चुय परउ भिउगाई ॥ १६९ ॥

अर्थ—अशुभ कर्मना उदयेकरी देवतामांहे चंडाल सरखा, ते किलविषिया देवता कहीएं. ते सौधर्म तथा ईशान देवलोकतले तिपलिय के० त्रण पल्योपमने आयुष्ये वसे छे. तेमज सनत्कुमारदेवलोकने तले तिसार के० त्रण सागरोपमने आयुष्ये वसे छे. एमज तेरस के० तेर सागरोपमने आयुष्ये छठे लंत के० लांतक देवलोकने अहो के० अधोभागे वसे छे. किब्बिसिय न हुंति उवरिं के० ए किल्विषिया देवता ते लांतकनामा छठा देवलोकथी उपरांत उपजे नहीं.

वली अच्चुय के० अच्युत देवलोकथी परउ के० उपरांत अभिउगाइ के० अभियोगिकादिक देवता तथा आदिशब्दथी सामानिकादिक देवता पण न उपजे. किंतु ए नवग्रैवेयक, तथा पंचानुत्तरविमानवासी समस्त देवता ते स्वयमेवपणे इंद्र सरखा जाणवा.

॥ हवे सौधर्म तथा ईशानदेवलोके अपरिग्रहिता देवीनां केटलां विमान
तथा केटलुं आयुष्य छे ? तथा किया किया विमानवासी देवताने
उपभोग योग्य होय ? ए अर्थ विस्तारथी कहे छे. ॥

अपरिग्गह देवीणं ॥ विमाणलक्खा छ हुंति सोहम्मे ॥ पलि-
याई समयाहिय ॥ ठिइ जासि जाव दसपलिया ॥ १७० ॥
ताउ सणंकुमारा ॥ णेवं वढ्ढंति पलिय दसगेहिं ॥ जा बं-
भ सुक्क आणय ॥ आरण देवाण पन्नासा ॥ १७१ ॥ ईसाणे
चउ लक्खा ॥ साहिय पलियाइ समय अहिअ ठिइ ॥ जा
पनर पलिय जासिं ॥ ताउ माहिंद देवाणं ॥ १७२ ॥ एए-
ण कमेण भवे ॥ समयाहिय पलिय दसग वुढ्ढीए ॥ लंत
सहसार पाणय ॥ अच्चुय देवाण पण पन्ना ॥ १७३ ॥

अर्थ— केवल अपरिग्रहितादेवीनां छ लाख विमान सौधर्मदेवलोके छे. तेमांहे जे वैमानमांहेली देवीउनुं एक पल्योपमनुं पूर्ण आयुष्य छे, ते देवी सौधर्मवासी देवताने भोग योग्य जाणवी. अने जे देवीने पलियाइ के० एक पल्योपमादिक एटले एक पल्योपम उपरे समयाहिय के० एक समय अधिक, अथवा बे समय, त्रण समय, संख्यातासमय, असंख्यातासमय, अधिक—एम जाव के० यावत् दश पल्योपमना आयुष्यवाली अप-

रिग्रहितादेवी ॥१३०॥ ते सर्वे सणंकुमारा के० सनत्कुमारवासी देवताने उपन्नोग योग्य जाणवी. पण ते देवी तेथी उपरना देवलोकना देवताने वांछे नही. एमज फरी दश पल्योपमथी उपरांत एक समय, बे समय, त्रण समय, आदे दश्ने दसगेहिं के० दश पल्योपमसुधीनी बीजी वृद्धि करीएं, एटले वीश पल्योपमनुं आयुष्य ब्रह्मदेवलोकना देवताने न्नोगयोग्य देवीनुं जाणवुं.

वली तेवारपछी ए एमज समय आदे देश्ने दश पल्योपमनी वृद्धि सुधी एटले त्रीशपल्योपमना आयुष्यवाली देवीउं ते शुक्रदेवलोकना देवताने न्नोगयोग्य जाणवी. तेवार पछी वली समयादि वृद्धिए चालीश पल्योपमना आयुष्यवाली देवीउं ते आणतदेवलोकवासी देवताने न्नोगयोग्य होय. वली तेवारपछी समयादि वृद्धिए यावत् पचाश पल्योपमना आयुष्यवाली देवी ते आरण देवलोकना देवताने उपन्नोग योग्य होय.

हवे ईशानदेवलोके अपरिग्रहिता देवीनां चार लाख विमान छे; तेमांहे जे देवीउंनुं एक पल्योपम साधिक आयुष्य छे; ते देवीउं ईशानदेवलोकना देवताने न्नोगयोग्य छे. तेवार पछी समयादि वृद्धिए यावत् पन्नर पल्योपमना आयुष्यनी देवीउं ते माहेंद्र देवलोकना देवताने न्नोगयोग्य होय. ॥ १३२ ॥ एहज क्रमे करी पूर्व रीते दश पल्योपम वधारतां योग्यपणे पचीश पल्योपमना आयुष्यनी देवीउं लांतक देवलोकना देवताने न्नोगयोग्य होय. तथा पांत्रीश पल्योपमना आयुष्यवाली देवी सहस्रार देवलोकना देवताने न्नोगयोग्य होय. अने पिस्तालीश पल्योपमना आयुष्यनी देवी ते प्राणत देवलोकना देवताने न्नोगयोग्य होय, अने पंचावन पल्योपमना आयुष्यवाली देवी ते अच्युतदेवलोकना देवताने न्नोगयोग्य होय. ॥ १३३ ॥

॥ हवे देवने लेश्या दोढगाथाए करी कहे छे. ॥

किन्हा नीला काऊ ॥ तेऊ पम्हाय सुक्क लेस्साउं ॥ नव-
णवण पढम चउलेस ॥ जोइस कप्प ङुगे तेऊ ॥ १३४ ॥
कप्पतिय पम्ह लेसा ॥ लंताइसु सुक्कलेस हुंति सुरा ॥

अर्थ—जेणे करी जीव कर्म साथे आश्लेष पामे तेने लेश्या कहीएं. ते लेश्याना बे न्नेद छे. एक ड्रव्यलेश्या तथा बीजी न्नावलेश्या. त्यां आत्माने कालां तथा पीलां ड्रव्यरूप कर्म पुद्गल संयोग ते ड्रव्यलेश्या, अने आत्माना शुन्नाशुन्न परिणाम ते न्नावलेश्या. ए वात नारकीने अधिकारे प्रकटपणे वखाणशे. ते लेश्याना छ न्नेद छे. एक कृष्ण, बीजी नीला, त्रीजी कापोत, चोथी तेजो, पांचमी पद्म, अने छठी शुक्ल—तेमां न्नवणवण के०

जवनपति अने व्यंतरने कृष्ण, नील, कापोत अने तेजो ए पढम के० पहेली चउलेस के० चार लेश्या होय. त्यां परमाधामीने एक कृष्णलेश्याज होय. अने जोइस के० ज्योतषी तथा कप्प डुगे के० सौधर्म तथा ईशान ए बे देवलोकनेविषे एक तेऊ के० तेजोलेश्या होय. ॥ १७४ ॥

ते उपरांत कप्पतिय के० सनत्कुमार, माहेंद्र अने ब्रह्म –ए त्रण देवलोके एक पम्हलेसा के० पद्मलेश्या होय. तेवार पढी लंताइसु के० लांतक आदे देइने पंचानुत्तर सुधीना सुरा के० देवोने एकली शुक्कलेश्या होय. ए सर्व लेश्याउ अनुक्रमे निर्मल शुद्ध शुद्धतर जाणवी. जवनपति आदे देइ नव ग्रैवेयकसुधी जाव परावर्त्ते करी जावलेश्या उए संजवे. अने पंचानुत्तरना देवो प्राये विशुद्ध द्रव्यलेश्यावंत होय; अने परित्तसंसारी होय. तेमाटे ते देवो जावतः विशुद्ध लेश्यावंत होय.

जवनपति, व्यंतर, अने ज्योतषिना शरीरनो वर्ण पूर्वे ए देवोना अधिकारे कह्यो वे.

॥ हवे वैमानिक देवोनो वर्ण कहे वे. ॥

कणगाज्ज पउम केसर ॥ वन्ना डुसु तिसु उवरि धवला ॥१७५॥

अर्थ– सौधर्म अने ईशान ए डुसु के० बे देवलोकना देवनां शरीर कणगाज्ज के० राता सुवर्ण जेवां कांतिवालां जाणवां. अने तिसु के० त्रीजो, चोथो ने पांचमो ए त्रण देवलोके देवोनां शरीर ते पउम के० पद्म एटले कमलनो केसर जे पराग तेवा वर्णे वे. अने उवरिधवला के० लांतक आदे देइने उपरना देवलोकना देव ते, धवला एटले शुक्क शुक्कतम वर्णे उत्तरोत्तर जाणवा. यद्यपि श्रीजीवाजिगमसूत्रमां बंजलोग लांतक देवा अल्लमहूय पुप्फवन्ना एवुं कह्युं वे, तथापि महुडानुं पाकुं फूल कांइक गौर होय, ते गौरमांहे गणीएं. अने महुडानुं काचुं फूल कांइक पांडुर होय, तेमाटे धवलमांहे गणीएं. तेथी अहींयां सिद्धांत वीरोध नथी. ॥ १७५ ॥

॥ हवे देवताने आहार तथा श्वासोश्वासनुं स्वरूप कहे वे. ॥

दसवास सहस्साइं ॥ जहन्नमाउं धरंति जे देवा ॥ तेसिं
चउथा हारो ॥ सत्तहिं थोवेहिं ऊसासो ॥ १७६ ॥

अर्थ– जे जवनपति अने व्यंतर देवोमां दश हजार वर्षना जघन्यायुवाला देव होय; तेसिं के० ते देवने चउथाहारो के० चोथ पढी एटले एक अहोरात्रने आंतरे आहारनी इच्छा उपजे. ते इच्छा उपना थका सर्व इंद्रिउने आल्हादकारी मनोज्ञ पुजले करी इच्छाए तृप्ति पामे, अने सत्तहिंथोवेहिं के० सात स्तोके श्वासोश्वास होय. शरीर मांहे वायु उंचो नीचो वधे–आवे ते साते स्तोके उंचो श्वास आवे, साते

स्तोके नीचो श्वास आवे, एटला कालना वचमां निश्चल रहे; साते साते स्तोके श्वासोश्वास करे.

॥ हवे पूर्वोक्त स्तोकनुं प्रमाण कहे छे. ॥

आहि वाहि विमुक्कस्स ॥ नीसासूस्सास एगगो ॥ पाणु
सत्त इमो थोवो ॥ सोवि सत्तगुणो लवो ॥ १७७ ॥
लव सत्तहत्तरीए ॥ होइ मुहुत्तो इमंमि ऊसासा ॥ सग-
तीससयतिहुत्तर ॥ तीसगुणा ते अहोरत्ते ॥ १७८ ॥
लक्खंतेरस सहसा ॥ नउयसयं अयर संखयादेवे ॥
पक्केहिं ऊसासे ॥ वाससहस्सेहिं आहारो ॥ १७९ ॥

अर्थ– आहिवाहिविमुक्कस्स के० आधि ते मननी पीडा, अने व्याधि ते शरीरनी पीडा, तेथी वीमुक्कस्स के० विशेषे करीने रहित, चिंता तथा श्रमथी रहित एवा मनुष्यनो एक निश्वास–उश्वास तेने प्राण कहीए. पाणुसत्तइमो के० एवा साते प्राणे थोवो के० एक स्तोक कहीए. सोविसत्तगुणोलवो के० एवा साते स्तोके एक लव होय. ॥ १७७ ॥ अहींयां सात प्राणने एक स्तोक कहीए. तेने सातगुणा करीए तेवारे उंगणपचाश प्राणे एक लव थाय छे.

लव सत्तहत्तरीए के० सित्तोतर लवे होइमुहुत्तो के० एक मुहूर्त होय. इमंमि के० ए एक मुहूर्तमांहे ऊसासा के० केटला श्वासोश्वास होय? ते कहे छे. पूर्वोक्त उंगणपचाशने सीत्तोतेर गुणा करीए, तेवारे सगतीससयतहुत्तर के० साडत्रीशसें ने तहोतेर श्वासोश्वास होय. ते अहोरत्ते के० एक अहोरात्रमांहे त्रीश मुहूर्त थायछे; माटे तेने त्रीशगुणा करीए; ॥ १७८ ॥ तेवारे एक लाख तेर हजार एकशो ने नेवु श्वासोश्वास थाय. एने त्रीश गुणा करीए, तेवारे तेत्रीश लाख पंचाणु हजार ने सातसें श्वासोश्वास एक मासना थायछे. तेने बारगुणा करतां चार क्रोड सात लाख अडतालीश हजार ने चारसें श्वासोश्वास एक वर्षना थायछे. एमज सो वर्षनेविषे पण जावना करवी.

हवे अयरसंखयादेवेपक्केहिं के० जे देवतानुं जेटला सागरोपमनुं आयुष्य होय, ते देवताने तेटले पक्षे श्वासोश्वास होय, अने तेटले हजार वर्षे आहार होय. ते आवी रीते के, जे देवतानुं एक सागरोपमायु होय तेने एकपक्षे उश्वास होय, अने एक हजारवर्षे आहारनी इच्छा उपजे. जेम सर्वार्थसिद्धे तेत्रीश सागरोपमायु छे, तो तेत्रीश पक्षे श्वासोश्वास अने तेत्रीश हजारवर्षे आहारनी इच्छा उपजे. ॥ १७९ ॥

॥ हवे जे देवोनुं दश हजार वर्ष उपरांत पण एक सागरोपमनुं पूर्णायु न होय तेना वचमां आहार अने उश्वासनुं कालमान कहेछे. ॥

दस वास सहस्सुवरिं ॥ समयाई जाव सागरं ऊणं ॥ दि-
वस मुहुत्त पहुत्ता ॥ आहारूसास सेसाणं ॥ १७० ॥

अर्थ– जे देवतानुं दश हजार वर्ष उपरांत, समयाइ के० समयादिक एटले समय, आवली, मुहूर्त, दिवस, पक्ष, मास, संवत्सर, युग, एक बे आदि पल्योपम, एम जाव के० यावत् सागरंऊणं के० कांइक ऊणुं सागरोपमायु होय, ते देवताने दिवस पृथक्त्वे आहाराभिलाषा थाय, अने ते मुहूर्त्त पृथक्त्वे उसास करे. सिद्धांतभाषाए पृथक्त्व शब्दनो अर्थ बे आदे देईने नव लीम संख्यानुं मान कहीए. अहींयां ए भावार्थ जे दश हजार वर्षथी उपरांत एक समयादि वृद्धिए अनुक्रमे दिवस पृथक्त्वे आहार. अने मुहूर्त्त पृथक्त्वे उसासने वधारता जइए, ते त्यांसुधी वधारीए के ज्यांसुधी पूर्ण सागरोपमायुप्रत्ये पक्षथकी उसास अने एक हजार वर्षथकी आहार थाय. ॥ १७० ॥

॥ हवे सिद्धांतमांहे आहारना त्रण भेद छे ते कहेछे. ॥

सरिरेण उयाहारो ॥ तयाइ फासेण लोम आहारो ॥ प-
क्खेवा हारो पुण ॥ कावलिउ होइ नायव्वो ॥ १७१ ॥

अर्थ–केवल शरीरे करी जे आहार ते उंजाहारी. यद्यपि शरीर पांच छे. तथापि तेजस अने कार्मण शरीरे करी जीव उत्पत्ति देशे आवी पूर्व शरीर त्यागे. विग्रहगति अथवा अविग्रह गतिवालो जीव प्रथम समये औदारिक शरीर योग्य पुजलाहार करे. बीजा समय आदे देई कार्मणसाथे औदारिक मिश्रे आहार करे. ते ज्यांसुधी शरीर पूर्ण नीपजे, त्यांसुधी. ए पूर्वोक्त सर्व उंजः कहेतां तेजस शरीर, तेणे करी जे आहार ते प्रथम उंजाहार जाणवो.

अने तया के० तया फासेण के० स्पर्शेंद्रिये करी जे आहार–जेम के तेल चोपडवाथकी मुखे चीकाश थाय. उनाले पाणीनी छांट लागवाथी शीतल पुजले तृषा मटे. ए बीजो लोम आहारो के० लोमाहार जाणवो.

अने पक्खेवाहारो के० प्रक्षेपाहार, ते पुण के० वली कावलीउहोइ के० कोलीआए करी मुख प्रक्षेपे जे आहार ते त्रीजो प्रक्षेपाहार जाणवो. ॥ १७१ ॥

॥ हवे ए त्रणे आहार केइ केइ अवस्थानेविषे होय? ते कहे छे. ॥

उंयाहारा सव्वे ॥ अपजत्त पजत्त लोम आहारो ॥ सुर नि-
रय इगिंदि विणा ॥ सेसा भवहा स पक्खेवा ॥ १७२ ॥

अर्थ– केवल तेजस शरीरे करी उत्पत्ति देशविषे आपणा शरीरयोग्य जे पुद्गल ते उंज, तेना आहारी सव्वे के० सर्व जीव एकेंद्रि आदे देइने पंचेंद्रि पर्यंत अपर्याप्ताजीव ते उंजा आहारी जाणवा. कोइ एम कहे बे के समस्त स्वयोग्य जेने जेटली पर्याप्ति कही बे, तेटली पर्याप्तिए अपर्याप्ता होय ते उंजाहारी जाणवा. ते जूठुं कहे बे. कारण के, शरीर पर्याप्तिथकी प्रारंभी जीव लोमाहारी लोमे करे, अंग प्रत्यंगे करी पुद्गलआकर्षी आहार करे; तेमाटे अहींयां शरीर पर्याप्ते अपर्याप्त होय ते जाणवुं. परंतु आहार पर्याप्ते अपर्याप्तो न जाणवो. केमके ते तो अणाहारी होय, अने शरीर पर्याप्ते पजत्त के० पर्याप्ता ते सर्वने लोमाहारो के० लोमाहार होय.

अने सुरनिरयइगिदिविणा के० देवता,नारकी अने एकेंद्री ए त्रणविना सेसाजवत्था के० शेष जे बाकी समस्त नवस्थ एटले संसारी जीव बेंद्री, तेंद्री, चौरेंद्री, पंचेंद्रि, तिर्यंच, मनुष्य, ते सपरकेवा के० सप्रक्षेपा प्रक्षेप ते कवलाहारी होय. अने देवता, नारकी, तथा एकेंद्रीने कवलहार नथी; किंतु पर्याप्ति पूर्ण कस्या पबी लोमाहारी होय. तेमां देवता ते मनकल्पित शुभ पुद्गल सर्व कायाए आहार करे. नारकीने अशुभपणे परिणमे; ते देवता नारकीना आहार पुद्गलने विशुद्ध, अवधिज्ञानी एवा पंचानुत्तरविमानवासी देवता देखे तथा जाणे, परंतु नारकी आदे देइ ग्रैवेयक सुधीना देवता अवधिज्ञाने आहार पुद्गल न देखे..

॥ वली आहार विशेष कहे बे. ॥

सच्चित्ता चित्तो नय ॥ रूवो आहार सव्व तिरियाणं ॥
सव्व नराणं च तहा ॥ सुरनेरइयाण अच्चित्तो ॥ १८३ ॥

अर्थ– सव्वतिरियाणं के० सर्व तिर्यंचने, अने सव्वनराणं के० सर्व मनुष्योने त्रिविधाहार होय. केवारेक सचित्त, केवारेक अचित्त, अने केवारेक उनयरूवो के० उनयरूप; एटले सचित्ताचित्त ते मिश्र आहार होय. च के० वली तहा के० तेमज सुरनेरइयाण के० देवता अने नारकीने अच्चितो के० सदा अचित्ताहार होय.

आनोगा णानोगा ॥ सव्वेसिं होइ लोम आहारो ॥ निरयाणं अमणुन्नो ॥ परिणमइ सुराण समणुन्नो ॥ १८४ ॥

अर्थ–अपर्याप्तावस्थाएं सर्वे जीवोने अजाणपणे आहार परिणमे. जेम वर्षाकाले शीतल पुद्गलने फरसवाथी घणुं मूत्र श्रवे, अने पर्याप्तावस्थाएं सर्वे लोमाहारी जीवोने आनोग के० जाणतां अने अणानोग के० अजाणतां एटले केवारेक जाणतां अने केवारेक अजाणतां आहार परिणमे, अने एकेंद्रीने तथा समूर्छिम मनुष्यने मनरहितपणे सर्वथा अजाणतांज आहार परिणमे, ते लोमाहार निरयाणं के०

नारकीने अशुभ कर्मोदये करी अमणुन्नो के० अमनोज्ञ एटले मनने असुहामणो परिणमइ के० परिणमे. तथा तेहज लोमाहार सुराण के० देवताने शुभ कर्मोदये करी समणुन्नो के० मनोज्ञपणे सहित परिणमे. तेवार पछी तृप्तिपूर्वक परम संतोष थाय. ए कारणे देवताने आयुष्य उपर आहार कालमान छे; परंतु नारकीने आहारे कालमान न जाणवुं. ॥ १८४ ॥

॥ एज आहार प्रस्तावे नारकी, तिर्यंच तथा मनुष्योने पण आहार कालमान कहेछे.॥

तहविगल नारयाणं ॥ अंतमुहुत्ता सहोइ उक्कोसो ॥ पं-
चिंदि तिरि नराणं ॥ साहाविउ छठ अठमउ ॥ १८५ ॥

अर्थ—तह के० तेमज विगल के० विकलेंद्री ते बेंद्री, तेंद्री अने चउरेंद्री, वली नारयाणं के० नारकीने एकवार आहार लीधा पछी वली आहारनी इछा उक्कोसो के० उत्कृष्टो अंतमुहुत्तासहोइ के० अंतर मुहूर्त्त उपरांत उपजे अने एकेंद्री पृथ्वीकायादिकने आहाराभिलाष सदा एटले निरंतर उपजे. अने पंचिंदितिरि के० पंचेंद्री तिर्यंचने साहाविउ के० स्वभावे ताप रोगादिकना अभावे उत्कृष्टो छठ के० बे अहोरात्रने अंतरे आहाराभिलाष उपजे. अने नराणं के० मनुष्यने अठमउ के० त्रण अहोरात्रने अंतरे आहाराभिलाष उपजे. ए बेउ उत्कृष्टो आहारांतर ते उत्तरकुरु, देवकुरु, तथा भरत अने ऐरवते सूषम सूषमाकाले त्रण पल्योपमायुवाला तिर्यंच मनुष्य आश्री जाणवो. ॥ १८५ ॥

॥ हवे कीयो जीव आहारक अने कीयो जीव अनाहारक ? ते कहे छे.॥

विग्गह गइ मावन्ना ॥ केवलिणो समुहया अजोगी-
य ॥ सिध्धाय अणाहारा ॥ सेसा आहारगा जीवा ॥ १८६ ॥

अर्थ—विग्रहगतिवाला जीव जे समश्रेणी मूकीने विदिशाए देखाय; अथवा विदिशाए उपन्या, एटले विग्गहगइ मावन्ना के० विग्रहगतिने प्राप्त थएला जीव, तथा केवली समुद्घात करतां, अने अजोगीय के० सैलेशीकरण करतां अयोगी नामा चौदमे गुणठाणे थका वली आठ कर्म क्षय करी जे सिद्ध थया; ए सर्व जीव अणाहारा के० अणाहारक जाणवा. अने सेसा आहारगाजीवा के० शेष एटले बाकी बीजा संसारी जीव ते सर्व आहारक जाणवा. ॥ १८६ ॥

भावार्थ ए छे जे विग्रहगतिवाला उत्कृष्टपणे चार समय अणाहारी होय; अने आठ समय प्रमाण केवली समुद्घात छे. तेमां त्रीजे चोथे अने पांचमे समये केवल कार्मण काययोगी होय. ते त्यां त्रण समय अणाहारक जाणवा. अने चौदमे गुण-

णे सैलेशीकरणे अंतर मुहुर्त्तप्रमाण अणाहारक जाणवा. अनें सादि अनंत मोक्ष-मांहे सिद्धना जीव अनंतकाल अणाहारक जाणवा.

॥ हवे देवतानुं स्वरूप कहे छे. ॥

केसठि मंस नह रोम ॥ रुहिर वस चम्म मुत्त पुरिसेहिं ॥
रहिया निम्मल देहा ॥ सुगंध नीसास गय लेवा ॥ १८७ ॥

अर्थ—सर्व देवतानुं पूर्वेभवनां उपजावेलां शुभकर्मना उदयथकी केश, अठि के० हाड, मंस के० मांस, नख, रोम, रुधिर, वसा के० मांसनी चरबी, चामडी, मूत्र, पुरिष, (विष्ठा), एउंण करी रहिया के० रहित एवूं निम्मल के० मलरहित शरीर होय. कपूर तथा कस्तुरीना सुगंध सरखो मुखनो निश्वास होय. तथा गतलेपा के० जाति लावण्यनी पेरे रज प्रश्वेदादिकना उपलेप रहित होय. ॥ १८७ ॥

अंतमुहुत्तेणंचिय ॥ पज्जत्ता तरुण पुरिस संकासा ॥ सव्वंग
भूसणधरा ॥ अजरा निरुया समा देवा ॥ १८८ ॥

अर्थ—वली उत्पत्तिकाले अंतरमुहूर्त्तमांहे पर्याप्ति पूर्ण करया पछी अत्यंत तरुण पुरुष सरखा सवंग के० सर्वांगनेवीषे भूषणना धरनार, अहींयां श्रीजीवाभिगमसूत्रना अभिप्राये कोइक कहे छे के, देवता आभरण तथा वस्त्रेकरी रहित छे, ते उत्पत्तिकालेज जाणवा. परंतु उपपात सभाए उपजे, अभिषेक सभाए स्नान करे, अलंकार सभाए अलंकार पेहेरे, व्यवसाय सभाए पुस्तक वांची धार्मिक पींछी प्रमुख पूजोपकरण व्यवसाय लीए, पछी सुधर्मा सभाए सिद्धायतननेविषे जिनप्रतिमाने पूजे. ए सर्व जूदां जूदां कृत्य करे तो तेने सदाकाल आभरण अने वस्त्ररहित केम कहिएं? ते माटे जे एम कहे छे ते असंप्रदाय अर्थ जाणवो. मात्र उत्पत्ति वेलाएज आभरण तथा वस्त्ररहित होय. वली सदा यौवनवय प्राप्त, जरारहित, निरुया के० निरुज ते काश श्वासादिक रोगरहित, समा के० समचतुरंस्र संस्थानी देवा के० देव होय.

अणिमिस नयणा मण ॥ कज्ज साहणा पुप्फ दाम अमिला-
णा ॥ चउरंगुलेण भूमिं ॥ न छिवंति सुराजिणाबिंति ॥ १८९ ॥

अर्थ—वली देवता स्वभावे अणिमिसनयणा के० अनिमिषनेत्र एटले देवशक्ति विशेषे आंख मीटकारे नहीं. मणकज्जसाहणा के० मनेकरी सर्व कार्य साधक होय, अने जेमना उरनेविषे पुप्फदाम के० फूलनी माला ते निरंतर अमिलाण के० अम्लान एटले कुमलाय नहीं एवी होय. वली जेउ मनुष्यलोकमांहे आव्या थका चउरंगुलेणभूमिं के० चार अंगुल भूमिकाथकी उंचा पग राखे; पण भूमिकाने नछिवंति के०

फरसे नही. एवा सुरा के० देव जिणाविंति के० श्रीतीर्थंकर अने केवलीए कह्या छे

॥ हवे जे कारणे देवता मनुष्यलोकमां आवे ते कारण कहे छे. ॥

पंचसु जिणकल्लाणेसु ॥ चेव महरिसि तवाणुन्नावाउ ॥
जम्मंतर नेहेणय ॥ आगछंति सुरा इहयं ॥ १ए० ॥

अर्थ—पंचसुजिणकल्लाणेसु के० श्रीतीर्थंकरना जन्मादिक पांच कल्याणकोने विषे तथा महरिसितवाणुन्नावाउ के० महोटा ऋषीश्वरना तपानुन्नावे एटले तपने प्रन्नावे, वली जम्मंत्तरनेहेणय के० जन्मांतरना स्नेहे करी जेम शालिन्नद्रना पिता आव्या तेम, अथवा रीश थकी संगमो देव जेम आव्यो तेम, ए कारणे आगछंतिसुरा इहयं के० देवता अहींया आवे, पण कारणविना आवे नहीं. ॥ १ए० ॥

॥ ते देव कारणविना शामाटे न आवे ? ते कहे छे. ॥

संकंति दिव्वपेमा ॥ विसय पसत्ता समत्त कत्तव्वा ॥ अण-
हीण मणुयकज्जा ॥ नरन्नवमसुहं नइंति सुरा ॥ १ए१ ॥

अर्थ—जेवारे देवता देवलोकनेविषे उपजे, तेवारे तत्काल रमणिक देवांगनाना अंगविषे दिव्य प्रेम परस्पर संकंति के० संक्रमे एटले मले. वली विषय जे देवांगनाना स्पर्श, शब्द, रूप तेनेविषे अत्यंत पसत्ता के० प्रसक्त एटले विशेषे करीने आसक्त ते एक घमीपर्यंत पण मूकी शके नहीं. वली स्नान, वनविहार, नाटकविलोकन, प्रमुख देवकार्य पूर्ण थया विना, वली देवताने मनुष्यसारुं कार्य कांइ नहीं के जेना आधिनपणे करी देवता मनुष्यलोकमां आवे. ते कारणे अशुन्न अने डुर्गंधमय एवा मनुष्यलोकनेविषे देवता न आवे. तेहज डुर्गंधपणुं कहे छे. ॥ १ए१ ॥

चत्तारि पंच जोयण ॥ सयाइ गंधोय मणुय लोगस्स ॥
उढ्ढं वच्चइ जेणं ॥ नहुदेवा तेण आवंति ॥ १ए२ ॥

अर्थ— जेणं के० जे कारणे चारसें पांचसें योजन सुधी मणुयलोगस्स के० मनुष्यलोकसंबंधी मृतकलेवर, मूत्र, पुरीषसंबंधी जे डुर्गंध ते उढ्ढंवच्चइ के० उंचे जाय. तेण के० ते कारणे मनुष्य लोकने विषे नहुदेवा आवंति के० देवता न आवे. अहीयां नव योजनसुधी मूलगा गंध पुज्गल तेवार पछी ते पुज्गले आगला पुज्गल वासी जे, वली ते पुज्गले आगला पुज्गल वासीजे, एम अन्योन्य अनेरा अनेरा पुज्गल वासतां चारसें अथवा पांचसें योजनसुधी उंचो गंध जाय. जे काले श्रीअजीतनाथने वारे घणा मनुष्य होय, तेवारे कलेवर प्रमुख पण घणां होय. त्यां पांचसें योजन सुधी, तथा बीजी परे चारसें योजनसुधी गंध उंचो जाय. अथवा

देवता अत्यंत शुभ प्रकृतिवंत छे; तेने थोडुं दुःख ते पण घणुं थइ परिणमे; तेथी चारसें पांचसें योजन कह्या. नहीं तो मनुष्यने घ्राणेंद्रियनो विषय नव योजन सुधी छे, अने देवताने एकांते निश्चय नथी. ॥ १ए२ ॥

॥ हवे देवताने भव प्रत्ययिक अवधिज्ञाननुं विषयक्षेत्र कहेछे ॥

दो कप्प पढम पुढविं ॥ दो दो दो बीय तइयगं चउत्थिं ॥
चउ उवरिम उहीए ॥ पासंति पंचमं पुढविं ॥ १ए३ ॥

अर्थ–दोकप्प के० पहेला बे देवलोकना देव ते पढमपुढविं के० पेहेली नरकपृथ्वी सुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अहीयां ए भावार्थ छे जे सौधर्म अने ईशानेंद्रना सामानिकादिक उत्कृष्टायुवाला जे देवो, ते रत्नप्रभा पृथ्वीना सर्व हेठला भागसुधी अवधिए करी देखे. पछी ते उपरना दो के० बे सनत्कुमार ने माहेंद्रना देवता बीजी शर्करप्रभाप्रते देखे. एमज ब्रह्म अने लांतक ए बे देवलोकना देवो ते त्रीजी वालुकाप्रभाप्रते देखे. अने शुक्र तथा सहस्रारना देव चोथी पंकप्रभा प्रते देखे. तथा चउउवरिम के० ए थकी उपरना आणत, प्राणत, आरण, अने अच्युत, ए चार देवलोकना देवता ते पासंतिपंचमंपुढविं के० पांचमी धूमप्रभा नामे नरकपृथ्वी सुधी देखे. पण एटलुं विशेष जे आणत ने प्राणत देवथकी आरण अने अच्युतवाला देव पांचमी पृथ्वीना प्रतरे विशुद्धतर घणा पर्यायवंत देखे. एम ज्यां ज्यां बे बे जोडला छे, त्यां पहेला थकी बीजो सुविशेष देखे. ॥ १ए३ ॥

छहि छ ग्गेविज्जा ॥ सत्तमीयरे अणुत्तर सुराऊ ॥ किंचूण
लोगनालिं ॥ असंखदीवुदहि तिरियंतु ॥ १ए४ ॥

अर्थ–त्रण हेठलना, अने त्रण मध्यना एवं छ ग्रैवेयकना देव ते छठी तमप्रभा नरकपृथ्वीसुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अने उपरना त्रण ग्रैवेयकना देवता ते सत्तमीयरे के० सातमी तमःतमप्रभा नामा नरकपृथ्वी सुधी देखे. अने पंचानुत्तरवासी देव ते किंचूणलोगनालिंके० कांइक ऊणी लोकनाली पंचास्तिकायरूप चौद राज प्रमाण अवधिज्ञाने करी देखे. एतावता पंचानुत्तर उपर बार योजन सिद्धशिला छे. अने पंचानुत्तरना देव उंचुं पोताना विमाननी ध्वजा सुधी देखे. ते माटे कांइक ऊणी लोकनालीने देखे. तथा तिरियंतु के० तीर्छुं सौधर्म अने ईशानादिकना देव असंख्याता दीवुदहि के० द्वीप अने समुद्रने देखे. ॥ १ए४ ॥

बहुअरगं उवरि मगा ॥ उढंस विमाण चूलिय धयाइ ॥
ऊणद्ध सागरे संख ॥ जोयणा तप्पर मसंखा ॥ १ए५ ॥

अर्थ—उवरिमगा के० उपर उपर देवलोकवासी देवता ते बहुअरगं के० बहुत्तरक असंख्याता असंख्याते नेदे करी बहुत्तर बहुत्तम तिरुं अवधिज्ञाने करी देखे. तेने अवधिज्ञान पण विशुद्ध विशुद्धतर जाणवुं. अने समस्त देवता ते उड्ढंस विमाण चूलिय धयाइ के० उंचुं पोतपोतानां विमाननी चूलिकानी ध्वजा सुधी देखे. उपरांत देखे नहीं. केमके देवताना नव स्वनावथकी उंचुं ध्वजासुधीज देखे. एटले वैमानिकने उत्कृष्टुं अवधिज्ञान कह्युं. अने जघन्य तो वैमानिकने अंगुलने असंख्यातमे नागे देखे. एटलुं अवधिज्ञान होय. अहीयां सिद्धांतमां सर्व जघन्य अवधिज्ञान मनुष्य अने तिर्यंचमांहे कह्युं ठे. पण देवताने कह्युं नथी. तो अहीयां केम कह्युं ? ते नावार्थ श्रीआवश्यकनी पीठिकामध्ये देवताने उपपात काले परनवनुं अवधिज्ञान अंतरमुहूर्त्त सुधी होय. तेवार पठी देवनवसंबंधी अवधिज्ञान उपजे. एटले शंका निवृत्तिए पूर्वोक्त उपपातकाले अवधिज्ञान जेने उपजे एवो तो कोइक होय, ते अल्पपणा माटे सूत्रकारे लख्युं नहीं. एटले वैमानिकने उंचुं नीचुं तिरुं अवधिक्षेत्र कह्युं.

हवे गाथाना उत्तरार्धवडे शेष देवताने सामान्यपणे अवधिक्षेत्र कहे ठे, नुवनपति, व्यंतर अने ज्योतषी देवो ऊणद्धसागरे के ऊणेअर्द्धसागरोपमायुष्ये अवधिज्ञाने करी संखजोयण के० संख्याता योजनसुधी देखे. अने तेवार पठी ज्यारे तप्पर के० तेना उपर आयुष्य वधे; त्यारे असंख्याता योजनसुधी देखे. एम जेम जेम आयुवृद्धि थाय, तेम तेम असंख्यातामां पण वृद्धि थती जाय. ॥ १९५ ॥

पणवीस जोयण लहु ॥ नारय नवण वण जोइकप्पाणं ॥
गेविज्जणुत्तराणय ॥ जह संखं उहि आगारा ॥ १९६ ॥

अर्थ—अने नुवनपति तथा व्यंतर जे दश हजार वर्षना आयुष्यवाला, ते लहु के० जघन्यथकी अवधिक्षेत्र पणवीस जोयण के० पचीस योजन देखे. अहींयां फलीतार्थ कहे ठे. दशे नुवनपतिने जघन्य तो पचीश योजन अने उत्कृष्टुं असुर कुमारनिकायने असंख्याता द्वीप अने समुद्र देखे, एटलुं अवधिक्षेत्र होय. शेष नवनिकायने संख्याता योजन अवधिक्षेत्र, ज्योतषीने जघन्योत्कृष्ट संख्याता योजन अवधिक्षेत्र होय. एटले तेउ संख्याता द्वीपसमुद्र देखे. व्यंतरने जघन्य तो पचीश योजन, अने उत्कृष्टुं संख्याता योजन अवधिक्षेत्र होय. एटले संख्याता द्वीप अने समुद्र अवधिज्ञाने करी देखे.

हवे गाथानां पाठलां त्रण पदे करी नारकी, देवता, तिर्यंच, अने मनुष्यने अवधिज्ञानक्षेत्रनुं संस्थान कहे ठे. एक नारय के० नारकी, बीजा नवण के० नुवनपति, त्रीजा वण के० व्यंतर, चोथा जोइ के ज्योतषी, पांचमा कप्पाण के० बार देवलोकना देव, ठठा गेविज्ज के० ग्रैवेयकना देव, सातमा अणुत्तराणय के० अनुत्तरविमानना

देव, ए सातने जहसंखं के० यथासंख्याए एटले अनुक्रमे उंहि के० अवधिज्ञाननो जे आगारा के० आकार एटले संस्थान होय ते कहे छे. ॥ १७६ ॥

तप्पागारे पल्लग ॥ पडहग जल्लरि मुइंग पुप्फ जवे ॥ ति-
रिय मणुएसु उंही ॥ नाणाविह संठिउं नणिउं ॥ १७७ ॥

अर्थ— नारकीनुं अवधिज्ञान तपागारे के० पाणी उपर तरवाना त्रापाने आकारे, भुवनपतिनुं अवधिज्ञान पल्लग के० पालाने आकारे, व्यंतरनुं अवधिज्ञान पमहग के० ढोलने आकारे, ज्योतषीनुं अवधिज्ञान जल्लरि के० जल्लरीने आकारे, बार देवलोकना देवोनुं अवधिज्ञान मुइंग के० मृदंगने आकारे, ग्रैवेयकना देवनुं अवधिज्ञान पुप्फ के० फूलेनरी चंगेरीने आकारे, अनुत्तरदेवोनुं अवधिज्ञान, जवे के० कुमारी कन्यानो गलकंचुउं जेवो पेशवाद तूरकणी पहिरणो पहेरे एने ऊर्ध्वेसर कंचुक कहे छे. ए नामे मारवाम देशमां प्रसिद्ध छे. तेने आकारे जाणवुं, अने तिरियमणुएसुउंही के० तिर्यंच तथा मनुष्यने अवधिज्ञान नाणाविह के० नाना-प्रकारना संस्थाने संठिउं के० संस्थित, नणिउं के० कह्युं छे. जेम स्वयंभूरमण समुद्रमांहे मत्स सर्व आकारे छे; परंतु वलयाकार नथी. अने नर तथा तिर्यंचने अवधिज्ञान वलयाकार पण छे. ॥ १७७ ॥

॥ हवे नारकी, देवता, मनुष्य, अने तिर्यंच ए चारमांहे कोने केइ दिशाए अधिक अवधिज्ञान होय ? ते कहेछे. ॥

उड्ढंनवण वणाणं ॥ बहुगो वेमाणियाण हो उंही ॥ नार-
य जोइस तिरियं ॥ नर तिरियाणं अणेगविहो ॥ १७८ ॥

अर्थ—नवण के० भुवनपति तथा वणाणं के० व्यंतर, ए बेउने अवधिज्ञान उड्ढं के० उंचुं बहुगो के० घणुं होय, अने तीर्छुं तथा नीचुं थोडुं होय. तेमज विमाणियाण के० वैमानिकने अहो के० नीचुं उंही के० अवधिज्ञान घणुं होय. अने तीर्छुं तथा उंचुं थोडुं होय. वली नारकी तथा ज्योतिषीने तिरियं के० तिर्छुं अवधिज्ञान घणुं होय, अने उंचुं तथा नीचुं थोडुं होय. अने नर के० मनुष्य तथा तिरियाणं के० तिर्यंचने अणेगविहो के० अनेक प्रकारनुं अवधिज्ञान होय. एटले कोइने उंचुं घणुं होय, कोइने नीचुं घणुं होय, कोइने तिर्छुं घणुं होय, एम नानाप्रकारे विचित्र जाणवुं. ॥ १७८ ॥

॥ हवे ए देवोनुं द्वार पूर्ण करी नारकीनुं द्वार जोमतो कहे छे. ॥

इयदेवाणं नणियं ॥ ठिइ पमुहं नारयाण वुछामि ॥ इग
तिन्नि सत्त दस सतर ॥ अयर बावीस तित्तीसा ॥ १७९ ॥

सत्तय पुढवी सुठिई ॥ जिठो वरिमाइ हिठ पुढवीए ॥
होइ कमेण कणिठा ॥ दसवास सहस्स पढमाए ॥ २०० ॥

अर्थ—इति पूर्वोक्त प्रकारे देवाणं के० देवतानां ठिइपमुहं के० स्थिति प्रमुख एटले स्थिति, जुवन, अवगाहना ते शरीर प्रमाण, उपपात विरहकाल, चवन विरहकाल, एक समये उपपात संख्या, एक समये चवन संख्या, गति अने आगतिरूप नव द्वार जणियं के० कह्यां. हवे एहज नव द्वार नारयाण के० नारकी साथे जोमीने वुछामि के० हुं कहीश. हवे यथोद्देश, निर्देश, एटले जे द्वारनो पहेलो उद्देश कीधो हतो, तेज द्वार अहींयां पण प्रथम कहे छे. त्यां साते नरकनी उत्कृष्टी अने जघन्यायुस्थिति अनुक्रमे कहे छे.

रत्नप्रजा पृथ्वीनेविषे उत्कृष्टी स्थिति एक सागरोपम, एम बीजी शर्करप्रजानेविषे त्रण सागरोपम, त्रीजी वालुकाप्रजानेविषे सात सागरोपम, चोथी पंकप्रजानेविषे दश सागरोपम, पांचमी धूमप्रजानेविषे सतर सागरोपम, छठी तमप्रजानेविषे बावीश सागरोपम, सातमी तमःतमप्रजानेविषे तेत्रीश सागरोपम ॥१९९॥ ए सत्तयपुढवीसुठिई के० सात नरकपृथ्वीनेविषे आयुष्यनी स्थति ते जिठो के० ज्येष्ठ एटले उत्कृष्टी कही. हवे उवरिमा के० उपरनी उत्कृष्टी स्थिति ते हिठ के० हेठला नरके जघन्य जाणवी. जेम रत्नप्रजानी उत्कृष्टी एक सागरोपमनी स्थिति ते शर्करप्रजाए जघन्यस्थिति जाणवी. एम उपरनी उपरनी उत्कृष्टी स्थिति ते हेठल हेठल अनुक्रमे कणिठा के० कनिष्ट एटले जघन्य जाणवी. जेम छठी तमप्रजानी बावीश सागरोपम उत्कृष्टी स्थिति ते सातमी तमःतमप्रजानेविषे जघन्य जाणवी. अने पढमाए के० पहेली रत्नप्रजा पृथ्वीएं दश हजार वर्ष जघन्य स्थिति जाणवी. तथा जघन्य अने उत्कृष्टीनी वचमां जे आयुष्यनी स्थिति होय, ते मध्यम स्थिति जाणवी. सघला नरकनेविषे एहज व्यवहार जाणवो. ॥ २०० ॥

हवे रत्नप्रजा पृथ्वीना तेर प्रतर छे. बीजीना अगीयार, त्रीजीना नव, चोथीना सात, पांचमीना पांच, छठीना त्रण, सातमीनो एक, ए प्रतरसंख्या आगल कहेशे. हाल ते प्रतरो प्रते जघन्य तथा उत्कृष्टी आयुष्यस्थिति कहे छे.

नवइ सम सहस लरका ॥ पुवाणं कोडी अयर दस जाग ॥
इक्किक जाग वुढी ॥ जाअयरं तेरसेपयरे ॥ २०१ ॥ इय
जिठ जहन्ना पुण ॥ दस वास सहस्स लरक पयर ङुगे ॥
सेसेसु उवरी जिठा ॥ अहो कणिठाउ पइ पुढवी ॥ २०२ ॥

अर्थ—रत्नप्रज्ञा पृथ्वीना पहेला प्रतरनेविषे नवइ सहस्स के० नेवु हजार समा के० वर्ष, बीजा प्रतरने विषे नेवु लाख वर्ष, त्रीजा प्रतरनेविषे एक पूर्वकोडीवर्ष, चोथा प्रतरने विषे एक सागरोपमना दश जाग करीएं, तेवो एक जाग. तेवार पछी इक्किक्कजागवुड्ढी के० प्रतरे एकको जाग वधारीएं तेवारे जाव के० यावत् तेरमा प्रतरनेविषे अयरं के० एक सागरोपमनी उत्कृष्टी आयुस्थिति थाय. एटले पांचमे प्रतरे बे जाग, छठे त्रण जाग, सातमे चार जाग, आठमे पांच जाग, नवमे छ जाग, दशमेसात जाग, अगीयारमे आठ जाग, बारमे नव जाग, अने तेरमे प्रतरे दश जाग एटले तेरमा प्रतरे सागरोपम पूर्ण. ॥ २०१ ॥ इयजिठ्ठ के० ए उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति कही.

हवे पुण के० वली जहन्न के० जघन्य स्थिति कहे छे. दसवास सहस्सलक्खपयर डुगे के० प्रथम प्रतरनेविषे अनुक्रमे दश हजार वर्ष, बीजे प्रतरे दश लाख वर्ष, यद्यपि दश लाख सूत्र पाठमां न कह्यां, परंतु उत्कृष्टी स्थितिने अधिकारे नेवु सहस्र नेवु लाख उपर जोडी लाख कह्यां; तेने अनुसारे पाठमां दश शब्द कह्या विना पण दश लाख कहेतां दोष नथी. अने सेसेसुउवरि जिठ्ठा के० हवे आगला त्रीजा प्रतर आदे देइने जे प्रतरो छे, तेउनेविषे उवरि के० उपरना प्रतरनी जे जिठ्ठा के० उत्कृष्टी स्थिति छे, तेज आगले अहोकणिठ्ठाउ के० अधो एटले नीचे नीचे प्रतरे कनिष्ट, एटले जघन्यस्थिति पइपुढवी एटले प्रत्येक पृथ्वी प्रते जाणवी, एटले जघन्य स्थिति होय. ते स्पष्टार्थ यंत्र देखी समजजो. एटले रत्नप्रज्ञा पृथ्वीविषे उत्कृष्टी स्थिति कही. अने सर्व पृथ्वीविषे प्रत्येक प्रतरे जघन्य स्थिति कही. ॥ २०२ ॥

हवे बीजी नरक पृथ्वीआदेदेइ शेषपृथ्वीनेविषे उत्कृष्टी स्थिति कहेवाने अर्थे करण कहेछे.

उवरि खिइ ठिइ विसेसो ॥ सग पयर विहत्तु इछ संगुणिउ ॥
उवरिम खिइ ठिइ सहिउ ॥ इछिय पयरंमि उक्कोसा ॥ २०३ ॥

अर्थ—उवरि के० उपरनी खिइ के० क्षिति एटले पृथ्वी, तेनी जे उत्कृष्टी ठिइ के० स्थिति, तेने इछ के० वांछित नरक पृथ्वीनी उत्कृष्टी स्थिति साथे, विसेसो के० विश्लेष करीएं, एटले अधिक स्थितिमांथी उंछी स्थिति काढीएं, शेष रहे तेने पण उपचारथी विश्लेष कहीएं. ते विश्लेषनो आंक सगपयरविहत्तुइछ के० अहींयां वांछी नरक पृथ्वीने सग एटले स्वस्व ते पोतपोताना प्रतरे वेहेंचियें. ते वेहेंचतां जे आंक आवे ते प्रतर संख्याए संगुणिउ के० गुणीएं, ते गुणये थके जे आंक आवे ते उवरिमखिइ के० उपरनी पृथ्वीनी उत्कृष्टी ठिइ के० स्थिति तेणे सहित करीएं, तेवारे इछियपयरंमिउक्कोसा के० वांछीत प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति थाय.

ते उदाहरणे देखाडे छे. जेम शर्करप्रजानेविषे उत्कृष्टी स्थिति त्रण सागरोपम छे; अने रत्नप्रजानी उत्कृष्टी स्थिति एक सागरोपम छे; तेनो विश्लेष करीएं त्यारे शेष बे सागरोपम रहे. ते बे सागरोपमने शर्करप्रजाना अगीआरे प्रतरे जाग आपीएं; तेवारे एक जागमां एक सागरोपमना अगीआरीआ बे जाग आवे ते बेने वांछित प्रतर साथे गुणिएं, तेवारे प्रथम प्रतरे एकंस गुण्या बे जागज होय. तेने उपर वली रत्नप्रजा पृथ्वीनी उत्कृष्टीस्थिति एक सागरोपमनी छे, ते नेली करीएं, तेवारे प्रथम प्रतरे एक सागरोपम,अने उपर एक सागरोपमना अगीआरीआ बे जाग आवे, एटली शर्करप्रजा पृथ्वीना प्रथम प्रतरे उत्कृष्टि स्थिति जाणवी. एरीते प्रत्येक प्रतरे बे बे जाग वधारीएं, त्यारे अगीयार जागे सागरोपम वंधाय. एम यावत् अगीयारमे प्रतरे त्रण सागरोपम पूर्णायु थाय; अने पेहला प्रतरनी उत्कृष्टि स्थिति ते बीजे प्रतरे जघन्य जाणवी. ए पण यंत्र देखी समजजो.

एमज त्रीजी नरकपृथ्वीए पण एहज करण जाणवुं. तो ए त्रीजी वालुप्रजा, चोथी पंकप्रजा; पांचमी धूमप्रजा, छठी तमःप्रजा, ए चारेनी यंत्र स्थापना जोजो, अने सातमी तमतमाप्रजाए एकज प्रतर छे. त्यां पांच नरकवासा छे. त्यां काल, महाकाल, रौरव, महारौरव, ए चार स्थानके जघन्य बावीश सागरोपमायु, अने उत्कृष्टुं तेत्रीश सागरोपमायु छे. अने पांचमो अपइठाणो नरकावासो छे, त्यां अजघन्योत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमायु छे. एम साते नरकनेविषे ज्यांसुधी जीवे त्यांसुधी सदा वेदना वेदे. आंख मीची उघाडीएं एटलो वखत पण नारकीने सुख नथी. किंतु एकांत डुःखज बांध्युं छे; ते वेदे. हवे नारकीने एक क्षेत्र वेदना, बीजी अन्योन्य वेदना, अने त्रीजी परमाधामिकृत वेदना, ए त्रणे वेदना, किंचित् विवरीने कहे छे.

तेमां प्रथम क्षेत्रवेदना कहे छे. एक रत्नप्रजा, बीजी शर्करा, त्रीजी वालुका, एना नारकी शीतयोनिया छे, अने योनि स्थानविना बीजी जे नरकजूमिका छे ते उष्ण छे, तेमाटे नारकी शीतयोनिया ते उष्ण वेदना वेदे छे. त्यां जेवा अग्निवर्णखेरना अंगारा ते करतां पण अत्यंत नरकजूमिका उष्ण जाणवी.

एम बीजा पण नरकोनेविषे जावना जाणवी. पंकप्रजा नरके उपरना घणा नरकावासा तो उष्ण छे, अने नीचला थोमा नरकावासा थोमा शीत छे. धूमाने विषे नरकावासामां शीतल घणा छे, अने उष्ण थोडा छे. तथा छठी अने सातमीए एकांत शीतल जूमिका छे, अने नारकी एकांत उष्णयोनिया छे. परंतु नीचे नीचे नरके अनंतगुण तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम छे. ते नरकोमध्ये उष्णवेदना अने शीतवेदना जे

छे तेनुं स्वरूप आगमवेदी एवुं कहेछे के, ग्रीष्मऋतुना अंते मध्यान्हसमये सूर्य प्राप्त थयो छतां, अने आकाश मेघरहित छतां, अत्यंत दुष्ट पित्तप्रकोपे करी व्याकुल अने छत्ररहित चारे दिशिए प्रदीप्त थएली अग्निज्वाला, तेणे करी व्याप्त एवा कोइ पुरुषने जेवी उष्णवेदना होय, तेकरतां पण उष्णवेदना नरकावासानेविषे रहेला नारकीने अनंतगुणी वेदना जाणवी.

अने शीतयोनिया नारकीने उष्णवेदना नरकावासाथी लेइ खेरना अंगारा मांहे नाखी धमे, तेवारे ते नारकी चंदन जेवी शीतलता पामी अत्यंत सुखी थयाछतां ते अग्निमांहे निद्रा पामे. वली पोष तथा माघ महीनामां रात्रीने समये शीतलवायु वाय तेणे करी जेम हृदयादिक कांपे, तथा हिमाचलमांहे वस्त्ररहित बेठे थके उपरथी हिम पडतां जेवी शीतवेदना होय, तेथी अनंतगुणी शीतवेदना नरकावासामां होय. ते शीतवेदना युक्त, नरकमांथी ते नारकीने बाहेर काढी पूर्वोक्त हिमाचलादिक शीतल स्थले जो स्थापन करीएं तो तेवारे ते निरुपम सुखी थया छता निद्रा प्रते पामे.

॥ वली प्रक्षेप गाथा कहे छे. ॥

बंधण गइ संठाणा ॥ भेया वन्नाय गंध रस फासा ॥ अगुरु
लहु सद्द दसहा ॥ असुहा ॥ विय पुग्गला निरए ॥ २०४ ॥

अर्थ–नरकनेविषे क्षेत्र स्वभावथकी एवा दश प्रकारना पुद्गलनो परिणाम दुखदायी होय ते जूदा जूदा वखाणे छे. प्रतिक्षणे जे जे आहारादिक नानाप्रकारना पुद्गलनुं जे बंधन ते प्रदीप्त थएला अग्नि करतां पण अत्यंत दारुण होय. बीजो गइ के० गति ते उंट सरखी होय, ते गती तप्तलोह सरखी धरती उपर पग धारण करवा करतां पण अत्यंत तीव्र छे. त्रीजुं संठाण ते अत्यंत तीव्र तीव्र हुंडक संस्थान ते पांख छेदन थयेलो पक्षी जेवो दुखी होय तेवो दुखदायक छे, जे दीठेथके पण माहा उद्वेगकारी होय. चोथुं भेया ते भींत प्रमुखना पुद्गल जे उडीने शरीरे लागे, ते शस्त्र--खड्गधारा सरखा लागे. पांचमुं ते नरकावासानो वर्ण सर्वत्र अंधकारमय, विष्टा, मूत्र, श्लेष्म, मल, लोही, वसा, परु अने मेदे भर्युं तलीआनुं भाग छे, स्मशाननी पेरे ठाम ठाम मांस, केश, हाड, नख, दांत, चर्म, पड्यां छे; एवो वर्ण होय. छठो गंधः ते कुतरां, शीयाल, सर्प, मंजार, नोलीआ प्रमुखनां मृतकलेवर पड्यां होय, तेना गंध करतां पण अत्यंत दुर्गंध होय. सातमो रस ते कडवी तुंबडी करतां पण अत्यंत कडवो स्वाद होय, आठमो फरस ते वींछीना कांटा

सरखो अने कन्नचना रोम करतां पण तेनो भूंडो स्पर्श जाणवो. नवमो अगुरुलघु परिणाम ते पण अत्यंत दुःखनुं घर एवो जाणवो. दशमो शब्द ते अत्यंत विलापाक्रंद दुःखकारी शब्दना पुद्गल होय. ए प्रकारे नारकीने पुद्गल परिणमे. नलो करतां भुंमो परिणमे. जेम वैमानिक देवताना हस्तस्पर्शें पण नारकीदुःख पामे. ॥ २०४ ॥

॥ वली नारकीने दश प्रकारनी वेदना प्रक्षेप गाथाए करी कहे छे. ॥

नरया दसविह वेयण ॥ सी उसिण खुह पिवास कंमूहिं ॥
परवस्सं जर दाहं ॥ नय सोगं चेव वेयंति ॥ २०५ ॥

अर्थ—शीतवेदना अने उष्णवेदना ए बे पूर्वे वखाणी छे, तेथीज जाणवी. त्रीजी खुह के० क्षुधा ते समस्त अढीद्वीपनां अन्न तथा घृत आपीएं तोपण नारकीना एक जीवने नूख मटे नहीं. चोथी तृषा ते समस्त समुद्र अने नदीनां पाणी पाइएं तोपण नारकीनुं गलुं अने तालु, तथा होठ सूकातां रहे नही; एवी तेने तृषा छे. पांचमी कंमुहिं ते बुरी करवते करी खणता पण तेनी खसनी खंजवाल मटे नहीं. छठो नारकीना जीव सदा परवश रहे; सातमो अहींयां रहेनारा पुरुषो करतां पण अनंतगुणो ज्वर सदा सर्वदा होय. आठमो दाह, ते शरीर तापमय अने दाघज्वरमय होय. नवमो नय अने दशमो शोक ए बे—मनुष्य करता त्यां अनंतगुणा होय. अने विनंगज्ञान पण सर्वत्र दुःखदायी छे. परमाधामि लोक ते पण बीजां शस्त्र जे नालां, तलवार, तीर, प्रमुख हथीयार ते देखाडीने महादुःख देनारा छे, तेणे करी सदा दुःखी होय; अने शोक करता रहे. ए क्षेत्र वेदना कही. ॥ २०५ ॥

हवे अन्योन्यकृतवेदना कहे छे. नारकीना बे नेद छे; एक मिथ्यादृष्टि, अने बीजा सम्यक्दृष्टि. त्यां जेम नील तथा वणजारा प्रमुखनो कुतरो बीजा कुतराने देखी क्रोधांध थको लम्वा आवे; ते दांत अने नखे करी युद्ध करे; तेम मिथ्यात्वी नारकी जे होय, ते पण विनंगज्ञाने करी बीजा नारकीने दूरथकी आवतो देखी क्रोधे करी अत्यंत रौद्र एवो नवुं वैक्रियरूप करे. अने पोतपोताना नरकावासनेविषे पृथ्वीनां स्वनावोत्पन्न हथीयार अथवा नवां विकूर्व्यां एवां त्रिशूल अने नालां प्रमुख अथवा हाथ, पग, दांत अने नखे करी मांहोमांहे प्रहार करे; ते प्रहारे करी पीडा पामेला एवा तेउ लोहीना कादवमां आलोटता आक्रंद शब्द करे. अने जे सम्यक्दृष्टि नारकी होय; ते पोताना पूर्वनवकृत पापने स्मरण करी बीजा थकी उत्पन्न थएलुं दुःख सम्यक् प्रकारे सहन करे, पण बीजाने पीडा उपजावे नहीं. ए रीते अन्योन्यकृत वेदना कही.

हवे परमाधामिकृत वेदना कहे छे. नरकावासानी पहेली भींतनेविषे निःकुट आला छे, ते नारकीने उपजवानी योनि जाणवी. त्यां नारकी उपन्या पछी अंत-मुहूर्त्ते आलो न्हानो अने शरीर मोहोटुं तेथी तेमां समाय नहीं; तेवारे नीचे पडे. ते जेवो नीचे पडे के तुरत ते जाणीने परमाधामि त्यां आवे. ते आवीने पूर्वकृत पापकर्मने अनुसारे कर्मोपचारीने दुःख आपे. ते दुख केवुं ? ते कहे छे. मद्यपानीने तप्तत्रवुउं पीवरावे, परस्त्रीसंगी जे होय, तेने अग्निमय लोहनी पुतलीनुं आलिंगन करावे; कूटशीमलाना वृक्ष उपर बेसाडे, लोढाना घणे करीने घात करे, वांसलाए करी छेदे, क्षत उपरे खार आपे; उक्षतेलमांहे तले; कुंत, ज्वालामां शरीरने प्रोवे तथा ज्रष्ठीमांहे शेके; घाणीमांहे पीले, करवते करी वेहेरी नाखे; काक, घुअड, कुतरा अने सिंह प्रमुखने विकूर्विने कदर्थना करावे. वैतरणी नदीमांहे झबोले. असि-पत्रवनमांहे प्रवेश करावे. तप्तवेलुमांहे दोडावे, एवी विविध प्रकारनी वेदना उत्पन्न करी नारकीने दुःख आपे. पछी वज्रमय कुंभीमांहे तीव्र तापे करी पचतां नारकी उत्कृष्टा पांचसें योजन उंचा उछले. त्यांथी तेउने पाछा पडतां वज्रमय चंचुएकरी पक्षीउ तोडे, पछी कांइ अवशेष धरतीनी उपर पड्या थका वाघ चूंटे—खाय. एवा ते परमा-धामि अधम, महापापीष्ट, क्रूरकर्मि, जेमने पंचाग्नि प्रमुख कष्ट क्रिया थकी उपन्युं एवुं जे क्रूरसुख एवा जे असुर, परमाधामि ते कदर्थ्यमान एवा नारकीने मांहोमांहे पाडा, कूकडा, अने मेंढानी पेरे जूझता देखी युद्धप्रेक्षक मनुष्यनी पेरे ते परमाधामि हर्ष पामे, अट्टहास करे, चेलोत्क्षेप करे; पडहग दादरी वजावे. जेम अहींयांना लोक नाटक देखी खुशी थाय तेवा परमाधामि; त्रणे जातनी कदर्थना नारकीने देखी खुशी थाय, घणुं शुं कहीएं, परंतु ए नारकीउने दुःख देवामां तथा दुःखी देखीने खुशी थवामां परमाधामीउने जेवी प्रीति छे, तेवी प्रीति अत्यंत रम्य वस्तुना अवलोकने करी पण नथी.

॥ हवे ए त्रण वेदनामांहे कोण वेदना कीया नरके होय ? ते कहे छे. ॥

सत्तसु खित्तज वियणा ॥ अन्नन्न कयावि पहरणे हिविणा ॥
पहरण कयावि पंचसु ॥ तिसु परमाहम्मिय कयाविं ॥ २०६ ॥

अर्थ— साते नरकनेविषे क्षेत्रवेदना, ते स्वभावे क्षेत्रथकी वेदना होय. बीजी अ-न्योन्यकृत वेदना बे प्रकारे छे. एक शरीरथकी, अने बीजी प्रहरणथकी. तेमां पह-रणे विणा के० प्रहरण विना मात्र शरीरे करी अन्योन्यकृत वेदना ते साते नरके छे. अने प्रहरणकृतवेदना पहेला पांच नरके छे. तेमज पहेला त्रण नरकने विषे पर-माधामिकृत वेदना छे. छठा तथा सातमा नरकना नारकी राता कुंथुआ जेउनां वज्र-मय मोढां अने जेउ गोवरना कीडा सरखा— तेउने विकूर्वीने अन्योन्य शरीरमांहे

प्रवेश करावे, तेउं वेदना उदीरे अने शरीरमांहे प्रवेश करी खाय, क्यांएक अन्योन्यकृत वेदना छठी नरकपृथ्वी सुधी छे, एवुं कह्युं छे; ते परमार्थ नथी जाणता; शुं जाणीए तेमणे किया हेतुए कह्युं छे? एटले सविस्तर नारकीनुं स्थितिद्वार कह्युं. ॥ २०६ ॥

॥ हवे नारकीनुं जवनद्वार कहे छे. ॥

रयणप्पह सक्करपह ॥ वालुयपह पंकपहय धूमपहा ॥
तमपहा तमतमपहा ॥ कमेण पुढवीण गोत्ताइं ॥२०७॥

अर्थ— पहेली रत्नप्रभा पृथ्वीनो गोत्र, अर्थसहित नाम ते गोत्र कहिएं. त्यां पहेले कांडे घणां रत्न छे, तेथी रत्नप्रभा गोत्र कहीएं. पहेलो खरकांड ते सोल हजार योजन प्रमाण, बीजो पंकबहुलकांड चोराशी हजार योजन प्रमाण, त्रीजो जलबहुलकांड एंशी हजार योजन प्रमाण छे, अने आगली छए पृथ्वी पृथ्वीकायमय जाणवी. बीजीएं शर्करा कांकरा घणा छे, त्रीजी वालुकप्रभाएं वेलु घणी छे, चोथी पंकप्रभाएं कादव घणो छे, पांचमी धूमप्रभाएं धूम्र घणो छे, छठी तमप्रभाएं अंधकार घणो छे, सातमी तमतमप्रभाएं अंधकारनुं बहुलपणुं घणुं छे, एटले सात नरकपृथ्वीनां गुणनिष्पन्न गोत्र कह्यां. ॥ २०७ ॥

॥ हवे नरकनां नाम तथा संस्थान ते आकार कहे छे. ॥

घम्मा वंसा सेला ॥ अंजण रिठा मघाय माघवई ॥
नामेहिं पुढवीउं ॥ छत्ताइछत्त संठाणा ॥ २०८ ॥

अर्थ— एक घमा, बीजी वंशा, त्रीजी शेला, चोथी अंजणा, पांचमी रिष्टा, छठी मघा, अने सातमी माघवती, ए साते नरकनां नाम कह्यां. नाम एटले जे अर्थविना पोतानी इच्छाए संज्ञा करीएं ते नाम जाणवुं. ए साते नरकपृथ्वी ते छत्ताइछत्त संठाणा एटले छत्रातिछत्र संस्थान, ते आवी रीते जे उपरनुं छत्र न्हानुं, तेने नीचे मोहोटुं, वली ते नीचे मोहोटुं, वली ते नीचे मोहोटुं, वली ते नीचे अति मोहोटुं, एम नीचे नीचे अति मोहोटुं महाविस्तारवंत संस्थान जाणवुं. ॥ २०८ ॥

॥ हवे पृथ्वीनो पिंड तथा पृथ्वीनो आश्रय कहे छे. ॥

असीय बत्तिस अडविस ॥ वीसा अढार सोल अडसहसा ॥
लक्खुवरि पुढवि पिंडो ॥ घणुदहि घणवाय तणुवाया ॥ २०९ ॥
गयणंच पइठाणं ॥ वीस सहस्साइं घणुदही पिंडो ॥ घणतणु वायागासा ॥ असंख जोयण जुया पिंडो ॥ २१० ॥

अर्थ– प्रमाणांगुले एक लाख योजन, ते उपर अनुक्रमे एंसी, बत्रीश, अठावीश, वीश, अढार, सोल ने आठ योजन – सहस के० ए पूर्वोक्त सर्वने सहस्र जोमीएं. ए रीते ए साते पृथ्वीने प्रत्येके पिंमनुं जामपणुं जाणवुं. एटले रत्नप्रज्ञानुं एक लाख ने एंसी हजार, शर्करप्रज्ञानुं एक लाख ने बत्रीश हजार, वालुप्रज्ञानुं एक लाख अठावीश हजार, पंकप्रज्ञानुं एक लाख वीश हजार, धूमप्रज्ञानुं एक लाख अढार हजार, तमप्रज्ञानुं एक लाख सोल हजार, तमतमप्रज्ञानुं एक लाख आठ हजार योजननुं पृथ्वीपिंम जाणवुं. ए साते पृथ्वीनुं जाडपणुं कह्युं. वली घनोदधि, घनवात, तनुवात ॥ २०ए ॥ अने गयणंच के० आकाश– ए चारे एकेक पृथ्वीतले पइठाणं के० प्रतिष्टान एटले आश्रय जाणवां. अहींयां घनोदधि अने घनवातनुं स्वरूप विमानोने अधिकारे वखाएयुं बे. अने तनुवात कोइ पण ठेकाणे वखाएयुं नथी; तनुवात अने आकाश ए बे प्रसिद्ध बे. त्या घमा घनोदधि उपर प्रतिष्ठित बे, अने घनोदधि घनवात उपर प्रतिष्ठित बे, अने घनवात तनुवात उपर प्रतिष्ठित बे, तनुवात आकाश उपर प्रतिष्ठित जाणवो. आकाश कोइ उपर प्रतिष्ठित नथी.

एम शेष पृथ्वीने तले पण एवी रीते चारे जाणवा. परंतु एटलुं विशेष जे सातमी नरकपृथ्वीनी तले घनोदधी, घनवात, तनुवात, ते तले लोकाकाश बाहुल्य बे. हवे घनोदधि प्रमुख चारेने मध्यज्ञागे पिंडस्थूलपणुं कहे बे. घनोदधि मध्यज्ञागे वीश हजार योजन जामपणे बे, अने घनवात, तनुवात, ने आकाश, ए त्रणे मध्यज्ञागे जाडपणे असंख्याता योजन प्रमाण जुया के० युक्त जाणवा. तेमां घनवातथी असंख्यातगणा तनुवात, अने तनुवातथी असंख्यातगणुं आकाश जाणवुं. ॥ २१० ॥

न फुसंति अलोगं ॥ चउ दिसंपि पुढवीयवलय संघट्टिया

अर्थ– सात पृथ्वीनुं घनोदधी, घनवात, अने तनुवात संबंधी वलय– तेणे पृथ्वी वीटाइथकी चारे दिशाए अलोकने न फुसंति के० फरसे नहीं. ते कहे बेः– साते पृथ्वीउने तले मध्यज्ञागे घनोदधि वीश हजार योजन बे, अने घनवातादिक असंख्याता योजन बे. तेवार पबी प्रदेशे घटती घटती आप आपणी पृथ्वीने बेडे ठेक थोमी थइ थकी वलयाकारे पृथ्वीने वीटी रहे बे. त्यां वलयनुं उंचपणुं आप आपणी पुथ्वीने अनुसारे जाणवुं, अने ठेडे जाममपणुं कहे बे.

रयणाए वलयाणं ॥ उइपंचम जोयणं सद्धं ॥ २११ ॥
विख्कंज्ञो घणउदही ॥ घण तणुवायाण होइ जह संखं ॥
सत्तिज्ञाग गाऊयं ॥ गाऊयंच तह गाउय तिज्ञागो ॥ २१२ ॥

पढम महीवलएसुं ॥ खिविज्ज एयं कमेण बीयाए ॥ ढुति चउपंच ढगुणं ॥ तइयाइ सुतंपि खिवकमसो ॥ २१३ ॥

अर्थ– रत्नप्रजा पृथ्वीनो उपरनो समश्रेणि जाग, त्रण वलयनो बेमो, तेनो विष्कंज एटले जाडपणुं ते यथासंख्याए कहे छे. घनोदधि छ योजन जाडो, घनवात साढाचार योजन जाडो, तनुवात दोढ योजन जाडो, ए त्रण मल्या थका पहेली नरकपृथ्वीथकी चारे दिशाए वार योजन अलोक छे. तेमांहे त्रण प्रक्षेप घालीए, ते यथासंख्याए कहे छे. रत्नप्रजानां त्रण वलयमां एक गाउ अने एक गाउनो त्रीजो जाग घनोदधि वलयमांहे नाखीएं, वीजो एक गाउ घनवातवलयमांहे नाखीएं, त्रीजो गाउनो त्रीजो जाग तनुवात वलयमांहे नाखीएं तेवारे बीजी शर्करप्रजानो वलय, विष्कंज होय. ए सर्व मली वार योजन बे गाउ अने उपर एक गाउना त्रण जाग करीएं तेमांना वे जाग एटलो वीजी नरकपृथ्वीथकी चारे दिशाए अलोक छे. हवे वालुकानरकपृथ्वी आदे देई पांचे नरकनां वलयमांहे– जे बीजी नरक पृथ्वीना वलयमां नाखेलुं तेने वे गुणो, त्रणगुणो, चारगुणो, पंचगुणो, ने छगुणो करी अनुक्रमे यथा संख्याए घालीएं, तेवारे वालुकादिकना वलयनो विष्कंज होय; ते कहे छे.

एक छ योजन ने वे गाउ, अने एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवा बे जाग उपर घनोदधिवलय, वीजुं पाच योजन घनवात वलय, त्रीजो एक योजन बे गाउ अने एक गाउनां त्रण जाग करीएं तेवा बे जाग तनुवात वलय, ए सर्व मली तेर योजन एक गाउ अने एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवो एक जाग उपर एटलुं वालुकाथकी चारे दिशाए अलोक छे.

पंकप्रजाए सात योजननो घनोदधि वलय, पांच योजन ने एक गाउनुं घनवात वलय, एक योजन ने त्रण गाउनुं तनुवात वलय, ए सर्व मली पंकप्रजाथकी चौद योजन चारे दिशिए अलोक छे.

धूमप्रजाए सात योजन ने एक गाउ, अने उपर एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवो एक जाग घनोदधि वलय छे. तथा पांच योजनने बे गाउ घनवात वलय छे, अने एक योजन ने त्रण गाउ तथा एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवो एक जाग उपर एटलुं तनुवात वलय. ए सर्व मली चौद योजन ने बे गाउ तथा उपर एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवा बे जाग एटलो धूमप्रजाथकी चारे दिशिए अलोक छे.

तमप्रजाए सात योजन ने बे गाउ, तथा एक गाउना त्रण जाग करीएं, तेवा बे जाग उपर एटलुं घनोदधि वलय छे. तथा पांच योजन अने त्रण गाउनुं घनवातवलय छे.

वली एक योजन अने त्रण गाउ, तथा एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवा बे जाग उपर एटलुं तनुवात वलय ले. ए सर्व मली पंदर योजन एक गाउ अने एक गाउना त्रण जाग करीएं तेवो एक जाग उपर एटलुं तमप्रजा थकी चारे दिशाए अलोक ले.

तमतमप्रजाए आठ योजननुं घनोदधि वलय, ल योजननुं घनवात वलय, बे योजननुं तनुवात वलय, ए सर्व मली सोल योजन तमतमप्रजाथी चारे दिशाए अलोक ले.

अहींयां शिष्य प्रश्न करे ले के प्रथम कह्युं जे " वीस सहस्साइं घणुदहि पिंडो " ने हमणां " लऽधपंचम जोयणं सड्ढं " तो ए ग्रंथमांहे आवी रीते विसंवाद केम ? तेनुं ग्रंथकार समाधान करे ले.

मज्बेच्चिय पुढविअहे ॥ घणुदहि पमुहाण पिंडपरिमाणं ॥
जणियंतउ कमेणं ॥ हायइ जा वलयपरिमाणं ॥ २१४ ॥

अर्थ— " वीससहस्साइं घणुदहि पिंको " ए पाठनो अर्थ. पुढवि अहे के० नरकपृथ्वीने हेठे मज्बेच्चिय के० मध्यजागे घणुदहिपमुहाण के० घनोदधि प्रमुखनो पिंडपरिमाणं के० पिंमपरिमाण ते जणियं के० कह्युं; तउ के० तेवार पली कमेणं अनुक्रमे हायइ के० घटतां घटतां ते वलय " लऽध पंचम जोयणंसड्ढं" इत्यादिक जावलयपरिमाणं के० वलय परिमाण ते यावत् लेडे होय, ते कारणे वलय विरोध न होय

॥ हवे पृथ्वी पृथ्वी प्रत्ये नरकावासानी संख्या कहे ले.॥

तीस पणवीस पनरस ॥ दसतिन्नि पणूण एग लरकाइं ॥
पंचय नरया कमसो ॥ चुलसी लरकाइं सत्तसुवि ॥ २१५ ॥

अर्थ— नरकावासा ते नारकीनां स्थानक जाणवां. ते पहेली नरकपृथ्वीएं त्रीश लाख नरकावासा ले. बीजीएं पचीस लाख, त्रीजीएं पन्नर लाख, चोथीएं दश लाख पांचमीएं त्रण लाख, अने लठीएं पांचे ऊणा एकलाख, सातमीएं पांच अनुत्तर नरकमांहे सर्व अधोजागे नरकावासा ते पांच क्रमे जेला कस्या थका साते नरकना नरकावासा चोराशी लाख होय. ॥ २१५ ॥

॥ हवे साते नरकना प्रतर एटले जेम घरनी एक जूमि, बे जूमि, त्रण जूमि प्रमुख होय तेनीपरे जे होय ते प्रतर कहेवाय ले. तेनी संख्या कहे ले. ॥

तेरिक्कारस नव सग ॥ पण तिन्निग पयर सव्विगुणवन्ना ॥
सीमंताई अप्पइ ॥ गणंता इंदयामज्बे ॥ २१६ ॥

अर्थ— प्रथम नरकपृथ्वीएं तेर, वीजीएं अगीयार, त्रीजीएं नव के० नव. चोथीएं सात, पांचमीए पण के० पांच, छठीएं तिन्नि के० त्रण, सातमीएं इग के० एक, ए सव्विगुणवन्ना के० सर्व मली उंगणपचाश पयर के० प्रतर जाणवा. त्यां सीमंताई के० सीमंत प्रतर ते आद्यमां जाणवो, अने अप्पइठाणंता के० अप्पइठाणो प्रतर ते अंतमां जाणवो. ए प्रकारे उंगणपचाशने मध्ये के० मध्यनागे इंद्रक एटले महोटा नरकावासा जाणवा. तेमनां नाम कहे छे. ॥ २१६ ॥

एक सीमंतो, वीजो रोरुउं, त्रीजो रंन्न, चोथो उद्भांत, पांचमो संभ्रांत, छठो असंभ्रांत, सातमो विभ्रांत, आठमो नक्त, नवमो शीत, दशमो वक्रांत, अगीआरमो अवक्रांत, वारमो विकल अने तेरमो रोरुक, ए तेर प्रतर प्रथम नरकना जाणवा. स्तनिक, स्तनक, मणक, चणक, घट्ट, संघट्ट, जिघ्र, अवजिघ्र, लोल, लोलवत्त, अने घणलोलुक, ए अगीआर इंद्रक वीजा नरकना जाणवा. तप्त, तपिक, तपन, तापन, विदाय, प्रज्वलित, उज्वलित, संज्वलित, अने संप्रज्वलित, ए नव इंद्रक त्रीजा नरकना जाणवा. आर, तार, मार, वर्च, तम, खाडखरु, अने खंडखरु, ए सात इंद्रक चोथा नरकना जाणवा. खात, तमस, ऊस, अंध, अने तिमिस, ए पांच इंद्रक पांचमा नरकना जाणवा. वाही, वादल, अने लल्लक, ए त्रण इंद्रक छठा नरकना जाणवा. अने अप्पइठाणो, ए इंद्रक सातमा नरकनो जाणवो.

॥ हवे ए इंद्रकथकी जेटली श्रेणि नीकली, अने ते एकेकी श्रेणीनेविषे जेटला नरकावासा छे; ते सर्व कहे छे. ॥

तेहिंतो दिसि विदिसिं ॥ विणिग्गया अठनिरय आवलिया ॥
पढमे पयरे दिसिगुण ॥ वन्नविदिसासुअडयाला ॥ २१७ ॥
वीयाइसु पयरेसु ॥ इग इग हीणाउ हुंति पंतीउं ॥ जा सत्तमि मइपयरे ॥ दिसि इक्किको विदिसि नत्थि ॥ २१८ ॥

अर्थ— तेहिंतो के० ते नरकमां इंद्रकथी चार दिशि ने चार विदिशि ए रीते आवलि विनिर्गता के० विशेषे करी नीकली. त्यां प्रथम सीमंत प्रतरनेविषे प्रत्येक दिशिए उंगणपचाश, अने प्रत्येक विदिशिए अरुतालीश नरकावासा होय. ॥ २१७ ॥ एम वीयाइसुपयरेसु के० वीजो प्रतर आदे देइने जे प्रतरो छे, तेनेविषे इगइगहीणाउ हुंतिपंतीउं के० एकेक हीन एटले उंगो करीएं तेवारे पंक्ति घटतो घटती जासत्तमिमइपयरे के० यावत् सातमी नरकपृथ्वीए उंगणपचाशमे प्रतरे दिशिए एकेक अने विदिसिनत्थि के० विदिशिए एक पण नहीं. ॥ २१८ ॥

॥ हवे प्रतर प्रतरप्रत्ये दिशि विदिशिनी आवलीना मळ्या सर्व नरकावासानी संख्या जाणवा माटे करण कहेछे. ॥

इछप्पयरेग दिसि ॥ संख अढगुणा चउविण सइगसंखा ॥
जह सीमंतय पयरे ॥ एगुणनउया सया तिन्नि ॥ २१ए ॥
अपयछाणे पंचउ ॥ पढमो मुहमंतिमो हवइ नूमी ॥ मुह-
नूमि समासर्द्धं ॥ पयर गुणं होइ सव्वधणं ॥ २२० ॥

अर्थ– इछप्पयर के० वांछ्यो जे प्रतर तेनी एगदिसि संख के० एक दिशाए जे नरकावासानी संख्या, ते आवलीनी अपेक्षाए छे; एटले आवली आठ छे, माटे अ-गुणा के० आठगुणा करीएं, पछी विदिशिनी आवलीए एकेक उंछो छे, माटे चार वि-दिशिना चउविणा के० चारविना एटले चार उंछा एतावता चार काढीएं. पछी एक इंद्रक विमान तेणे स के० सहित करीएं, तेवारे इगसंखा के० एक प्रतरे नरकावासानी संख्या आवे. जह के० जेम पहेली रत्नप्रज्ञा पृथ्वीनेविषे पहेले सीमंत प्रतरे एक दिशिना नरकावासानी संख्या उंगणपचाश छे; तेने आठगुणी करीएं तेवारे त्रणसेंने वाणु थाय, तेमांथी चार उणा करतां त्रणसें अठ्याशी थाय. तेमां एक इंद्रक नेलीएं, तेवारे एगुणनउयासयातिन्नि के० त्रणसें ने नेव्याशी थाय. ए रत्नप्रनाना प्रथम प्रतरे एटला आवलिकागत नरकावासा होय. एम वीजे प्रतरे पण ए प्रकार करतां त्रणसें एक्याशी आवलिकागत नरकावासा होय. ॥ २१ए ॥ एम करतां छेल्ले उंगणपचाशमा अपइछाणे प्रतरे एक दिशिए एक नरकावासो ते आठगुणो करीएं, तेवारे आठ थाय. तेमां चार विदिशिना काढीएं, वाकी चार रहे, तेनी साथे एक इंद्रक मेलवतां सातमा नरके आवलिकागत नरकावासा पांच थाय.

हवे एकेक पृथ्वीनेविषे आवलिकागत नरकावासा जाणवा माटे पाछली गाथानां पाछला त्रण पदे करी करणांतर कहे छे. पढमो के० पहेलो सीमंत नामे इंद्रक आवास –प्रतर तेना नरकावासाना समूह त्रणसें नेव्याशी छे. तेने मुख कहीएं. अने अंतिम के० छेल्लो उंगणपचाशमो अपइछाणो प्रतर तेना पांच नरकावासा हवइ के० होय; तेने नूमि कहीएं. एनो समास ते मुख तथा नूमिने एकठा करीएं तेवारे त्रणसें ने चोराणुं थाय. तेनुं अर्द्ध करतां एकसोने सत्ताणुं थाय. तेने उंगणपचाश प्रतरे गुणतां नव हजार छसें ने त्रेपन थाय. एटला साते पृथ्वीना आवलिका प्रविष्ट नरकावासा जाणवा. शेष त्र्याशी लाख नेवु हजार त्रणसें ने सडतालीश एटला पुष्पावकीर्ण जाणवा. ॥ २२० ॥ एहज वात सूत्रकार कहे छे.

छप्पवइसय तिवन्ना ॥ सत्तसुपुढवीसु आवली निरया ॥ से-
स तियासीलक्खा ॥ तिसय सियाला नवइ सहसा ॥ २२१ ॥

अर्थ—छन्नुसें ने त्रेपन एटला साते पृथ्वीना आवलिकागत नरकावासा होय. अने शेष त्र्याशी लाख नेवु हजार त्रणसें ने सडतालीश पुष्पावकीर्ण नरकावासा छे. ए बन्ने मळ्याथका सर्व पृथ्वीना चोराशीलाख नरकावासा जाणवा.

प्रत्येक पृथ्वीए आवलिका प्रविष्ट नरकावासा, तथा पुष्पावकीर्ण, तथा समस्तनी संख्या जाणवाने अर्थे यंत्रस्थापना जोवी. छ नरकपृथ्वी सुधी मुख तथा भूमि छे, अने सातमीए मुख तथा भूमी नथी. कारणके त्यां दिशिएज एकेक करी पांच छे, ते आवलिकाएज छे, पण पुष्पावकीर्ण कोइ नथी. ए समस्त नरकावासा ते मांहेली-कोरे वाटला, बाहेर चउरंस, हेठे बुरपलाने आकारे तीक्ष्ण आकरा जेना उपरथी पगे चालतां बुरपला जे शस्त्रविशेष तेना सरखो फरस होय. तेणे करी पगे चलाय तथा परम दुर्गंधमय सर्व पीठनी अपेक्षाए देवलोकनां आवलिकागत विमाननी परे वाटलां, त्रिखूणां, चोखुणां संस्थान जाणवां. अने पुष्पावकीर्णक अनेक संस्थाने जाणवां. तेमांहे समस्त इंद्रक नरकावासा जे छे ते वाटला छे. तेना आगल आवलि-कागत सर्व त्रिखूणा छे, ते आगले चोखूणा, ते आगले वाटलां, ए प्रकारे आवलिना छेडा सुधी समस्त पृथ्वीमांहे वाटलादिकनी संख्या थाय, ते पूर्वोक्त देवलोकनी श्रे-णिना वृत्तादिक संख्यानी परे जाणवा. ग्रंथगौरवना भयथी अहींयां लख्या नहीं.

॥ हवे ए नरकावासानुं लांबपणुं, पहोलपणुं अने उंचपणुं कहे छे. ॥

तिसहस्सुच्चा सव्वे ॥ संखमसंखिज्ज विछडायामा ॥ पण-
याल लक्क सीमं ॥ तछेय लक्कं अपइछाणो ॥ २२२ ॥

अर्थ—समस्त पृथ्वीए एटले साते नरकसंबंधी जे नरकावासा छे, ते सव्वे के० सर्व ति-सहस्सुच्चा के० त्रण हजार योजन उंचा छे. तेमां एक हजार योजननी पीठ, हजार योजन वचमां पहोलो, अने हजारनुं शिखर, ए त्रणे मली त्रण हजार योजन थाय. अने विछडायामा के० विस्तारे अने आयाम एटले लांबपणे तो संखमसंखिज्ज के० कोइक संख्याता योजन, कोइक असंख्याता योजन छे. पण तेमां सीमंतो नामे प्र-थम इंद्रक नारकावासो पणयाललक्क के० पीस्तालीश लाख योजन प्रमाण लांबपणे अने पहोलपणे छे. अने छेल्लो अपइठाणो नामे इंद्रक नरकावासो ते एक लाख यो-जन प्रमाण लांबपणे अने पहोलपणे छे. एने फरता कालादिक चार नरकावासा जे छे ते लांबपणे तथा पहोलपणे अने फरता परिधिए—ए त्रणे स्थानके असंख्याता योजननी कोडाकोडी जाणवी. ॥ २२२ ॥

॥ हवे ए नरकावासा आखी पृथ्वीमांहे छे, किंवा क्यांएक
खाली जग्या पण छे ते कहे छे. ॥

छसु हिठोवरि जोयण ॥ सहस्स बावन्न सढ्ढचरिमाए ॥ पु-
ढवीए नरय रहियं ॥ नरया सेसंमि सवासु ॥ २२३ ॥

अर्थ– पहेली छ नरकपृथ्वीए हेठे अने उपर प्रत्येके एक हजार योजन क्षेत्र न-
रकावासाथकी रहित जाणवुं. अने चरिमाए के० छेल्ली सातमी पृथ्वीए नीचे अने
उपर प्रत्येके साढीबावन हजार योजन–एटले साढी बावन हजार योजन नीचे,
अने साढीबावन हजार योजन उपर, एटलुं क्षेत्र पृथ्वीमां नरकावासाथी रहित जा-
णवुं, नरया सेसंमिसवासु के० बीजी समस्त पृथ्वीनेविषे यथायोग्यपणे नरकावासा छे.
एटले प्रतरमांहे नरकावासानी वात कही. ॥ २२३ ॥

॥ हवे प्रतरमांहे अंतर एटले एक प्रतरथकी बीजो प्रतर
केटले अंतरे छे ? ते कहे छे. ॥

बिसहस्सूणा पुढवी ॥ तिसहस गुणिएहिंनियय पयरेहिं ॥
ऊणा रुवुण निय पयर ॥ नाइया पच्छडंतरयं ॥ २२४ ॥

अर्थ– पहेली नरकपृथ्वीना पिंडमांहेथी बे हजार योजन ऊणा करीएं, एटले
एक हजार उपरथी अने एक हजार नीचेथी काढीएं, पछी जे पृथ्वीएं जेटला प्रतर
होय, तेटले प्रतरे त्रण हजार गणो पृथ्वीपिंड ऊणा के० ऊणो करीएं, तेवार पछी
नियय के० पोतपोताना प्रतरमांथी रुवुण के० एक रूप ऊणो करी बाकी जे आंक
आवे ते आंतरारूप जाणवुं; तेणे करी भाग आपीएं, तेवारे पच्छडंतरयं के० एक
प्रतरथी बीजा प्रतरनुं मांहोमांहे अंतरनुं प्रमाण होय. ए अक्षरार्थ कह्यो. ॥ २२४ ॥

हवे ते उदाहरणे करी स्पष्ट देखाडे छे. जेम रत्नप्रभा पृथ्वीनो पिंड एक लाख
एंशी हजार योजन छे; तेमांहेथी बे हजार योजन काढीएं. बाकी एक लाख अठो-
तेर हजार रहे. पछी ए पृथ्वीना तेर प्रतर छे, ते त्रण त्रण हजार योजन उंचा छे,
माटे तेरने त्रण हजार गुणा करीएं, तेवारे उगणचालीश हजार योजन थाय. एटला
एक लाख अठोतेर हजारमांथी काढीएं. बाकी एक लाखने उगणचालीश हजार यो-
जन रहे, तेने तेर प्रतरनी वचमांना बार अंतरा छे, माटे बारे भाग आपीएं, तेवारे
एकेक आंतरे अगीआर हजार पांचसे ने त्र्याशी योजन, अने उपर एक योजनना
त्रण भाग करीएं तेवो एक भाग, एटलुं प्रमाण रत्नप्रभानेविषे प्रतरे प्रतरे मांहो-
मांहे अंतर थाय. एज करण बीजी नरक पृथ्वीउनेविषे पण जाणवुं. पोतपोताना प्र-
तरे भाग दीधा थकी जे आवे ते प्रत्येके कहे छे.

बीजी नरक पृथ्वीएं अगीयार प्रतरना दश आंतरे भाग आपीएं तेवारे नव ह-जार ने सातसें योजन एकेके आंतरे आवे, त्रीजी नरक पृथ्वीनेविषे आठ आंतरे भाग आपवाथी प्रत्येके बार हजार त्रणसें पंचोत्तेर योजन आवे, चोथी पृथ्वीएं छ आंतरे प्रत्येके सोल हजार एकसो छासठ योजन अने त्राहीयां बे भाग उपर एकेक अंतरे आवे, पांचमा नरके चार आंतरे प्रत्येक पचीश हजार बसें ने पचाश योजन एकेक अंतरे आवे, छठी नरके बे आंतरे प्रत्येके साढी बावन हजार योजन एकेक अंतरे होय, अने सातमे नरके एक प्रतर छे, माटे अंतरो नथी. एटले सविस्तरपणे नारकीनुं भवनद्वार कह्युं.

॥ हवे नारकीनुं शरीरमान कहे छे. ॥

पउणठ धणु छ अंगुल ॥ रयणा ए देहमाणमुक्कोसं ॥ से-
सासुडुगुण डुगुणं ॥ पण धणुसय जावचरमाए ॥ २२५ ॥

अर्थ– रत्नप्रभाएं नारकीनुं उत्कृष्टुं देहमान पोणाआठ धनुष्य ने छ आंगुल होय, अने सेसासु डुगुण डुगुणं के० शेष एटले बाकीनी छए नरक पृथ्वीएं शरीरमान बमणुं बमणुं यथाक्रमे करता जइएं, ते जाव चरमाए के० यावत् छेल्ली सातमी नरक पृथ्वीएं पांचसें योजन शरीरमान उत्कृष्टुं होय. ॥ २२५ ॥

ते विस्तारपणे उदाहरणे करी देखाडे छे. जेम रत्नप्रभाए सात धनुष्य त्रण हाथ ने छ आंगुल, तेने बमणुं करतां शर्करप्रभा नरके पन्नर धनुष्य बे हाथ ने बार आं-गुल उपर देहमान थाय. तेनेज बमणुं करीएं तेवारे वालूकाए एकत्रीश धनुष्य ने एक हाथ देहमान थाय, तेने बमणुं करतां पंकप्रभाए बासठ धनुष्य ने बे हाथ देह-मान थाय. तेने बमणु करीएं तेवारे धूमप्रभाएं एकसो ने पचीश धनुष्य देहमान थाय. तेने बमणुं करीएं तेवारे तमप्रभाएं अढीसें धनुष्य देहमान थाय. तेने बमणुं करीएं तेवारे तमतमप्रभाएं पांचसें धनुष्यनुं देहमान थाय. एटले साते नरकनेविषे सामान्यपणे उत्कृष्टु देहमान कह्युं.

॥ हवे प्रतर प्रतरनेविषे जूडुं जूडुं देहमान कहे छे. ॥

रयणाय पढम पयरे हत्थतियं देहमाण मणुपयरं ॥ छप्प-
संगुलसड्ढा ॥ वुड्ढीजा तेरसे पुसं ॥ २२६ ॥

अर्थ– चावीश आंगुले एक हाथ, तेवा चार हाथे एक धनुष्य कहीएं. त्यां रत्नप्र-भाने प्रथम प्रतरे उत्कृष्टुं देहमान हत्थतियं के० त्रण हाथनुं जाणवुं. तेवारपछी अ-णुपयरं के० प्रतर प्रतरप्रते पूर्व पूर्व प्रतरथकी देहमानमांहे जे वृद्धि करीएं; ते कहे

छे. छपन्नंगुलसड्ढा के० साढी छपन्न अंगुल एटले बे हाथ ने साढाआठ आंगुलनी वुद्धी के० वृद्धि करतां करतां जा तेरसे के० यावत् तेरमे प्रतरे पूर्वोक्त देहमान पुणं के० पूर्ण थाय, ते कहे छे. रत्नप्रज्ञाने पहेले प्रतरे त्रण हाथ, बीजे प्रतरे बे हाथ ने साढाआठ अंगुल वधारीएं, तेवारे एक धनुष्य एक हाथ ने साढा आठ अंगुल उपर थाय; त्रीजे प्रतरे एक धनुष्य त्रण हाथ ने सत्तर अंगुल, चोथे प्रतरे बे धनुष्य बे हाथ ने दोढ अंगुल, पांचमे प्रतरे त्रण धनुष्य ने दश अंगुल, छठे प्रतरे त्रण धनुष्य बे हाथ ने साढा अढार अंगुल, सातमे प्रतरे चार धनुष्य एक हाथ ने त्रण अंगुल, आठमे प्रतरे चार धनुष्य त्रण हाथ ने साढा अगीआर अंगुल, नवमे प्रतरे पांच धनुष्य एक हाथ ने वीश अंगुल, दशमे प्रतरे छ धनुष्य ने साडाचार अंगुल, अगीआरमे प्रतरे छ धनुष्य बे हाथ ने तेर अंगुल, बारमे प्रतरे सात धनुष्य ने साढी एकवीश अंगुल, तेरमे प्रतरे सात धनुष्य त्रण हाथ ने छ अंगुल, उत्कृष्टुं देहमान थाय छे. एटले रत्नप्रज्ञा नरके प्रतरे प्रतरे जूडुं जूडुं देहमान कह्युं. ॥ २२६ ॥

॥ हवे शर्करादिकने विषे उत्कृष्टुं देहमान प्रतर प्रतरने विषे कहे छे. ॥

जंदेह पमाण उवरिि ॥ माए पुढवीइ अंतिमे पयरे ॥ तंचिय हि-
ठिम पुढवी ॥ पढमं पयरंमि बोधवं ॥ २२७ ॥ तंचेगूणग सग
पयर ॥ नइयं बीयाइ पयर वुड्ढिनवे ॥ तिकर तिअंगुल करसत ॥
अंगूला सड्ढि गुणवीसं ॥ २२८ ॥ पण धणु अंगुल वीसं ॥
पनरस धणु दूणि हब सड्ढाय ॥ बासठि धणुहसड्ढा ॥
पण पुढवी पयर वुड्ढि इमा ॥ २२९ ॥

अर्थ—जंदेहपमाण उवरिमाए पुढवीए अंतिमे पयरे— एटले जे जे उपर उपरनी रत्नप्रज्ञादिक पृथ्वीने अंतिमेपयरे के० छेल्ले प्रतरे उत्कृष्टुं शरीर प्रमाण छे. तंचियहिठिमपुढवी के० तेते हेठली हेठली शर्करादिक पृथ्वीनेविषे पढम पयरंमि बोधव्वं के० पहेले प्रतरे देहमान जाणवुं. ॥२२७॥ फरी तंच के० ते शर्करादिक पृथ्वीने पहेले प्रतरे जे जे देहमान आवे, तेने एगूणग के० एके ऊणे सगपयर के० आपआपापणे प्रतरे नइयं के० विज्ञाग आपीएं, पछी जे आंक आवे ते शर्करादिक पृथ्वीना बीयाए पयर के० बीजा प्रतर आदे देइ प्रतरे प्रतरे वुड्ढीनवे के० वृद्धि होय. ते वृद्धि बीजी पृथ्वी आदे देइ छठी पृथ्वीसुधी पांच पृथ्वीना बीजे प्रतरे आदे देइ अनुक्रमे जाणवी. त्यां शर्कराना प्रथम प्रतरे सात धनुष्य त्रण हाथ ने छ अंगुल देहमान छे. तेमां तिकर ति-अंगुल के० त्रण हाथ अने त्रण अंगुलनो प्रक्षेप करीएं. त्रीजा नरके प्रथम प्रतरे पन्नर

धनुष्य बे हाथ ने बार अंगुल देहमान छे; तेमां कर सत्त अंगुला सड्ढीगुणवीसं के० सात हाथ ने साढीउंगणीश अंगुलनो प्रक्षेप करीएं ॥२२८॥ चोथा नरकने पहेले प्रतरे एकत्रीश धनुष्य ने एक हाथ देहमान छे, तेमांहे पांच धनुष्य ने वीश अंगुल प्रक्षेप करीएं. पांचमा नरके पहेले प्रतरे साढी बासठ धनुष्य देहमान छे; तेमांहे पन्नर धनुष्य ने अढी हाथ पक्षेप करीएं. छठा नरके पहेले प्रतरे एकसो ने पचीश धनुष्य देहमान छे; तेमांहे बासठ धनुष्य ने बे हाथ प्रक्षेप करीएं. पण पुढवी पयरवुड्ढीइमा के० पांच पृथ्वीना प्रतरोनेविषे ए रीते वृद्धि करीएं ॥ २२९ ॥

हवे सविस्तरपणे देखाडे छे. शर्कराने प्रथम प्रतरे सात धनुष्य ने त्रण हाथ उपर छ अंगुल देहमान छे; ते सात धनुष्यना अठावीश हाथ थाय, तेनी साथे उपरना त्रण हाथ भेलतां एकत्रीश हाथ थाय. तेना अंगुल करवामाटे चोवीशे गुणिएं तेवारे सातसें चुमालीश अंगुल थाय. तेमां उपरना छ अंगुल भेलीएं तेवारे सर्व मली सातसें ने पचाश अंगुल थाय. तेने शर्कराना अगीआर प्रतरने एके ऊणा करी दशे भाग आपीएं तेवारे एकेके भागे पंचोतर अंगुल आवे, तेना हाथ करवा माटे चोवीशे भाग आपीएं,, तेवारे त्रण हाथ ने त्रण अंगुल एटलुं शर्करापृथ्वीना पहेला प्रतरनेविषे देहमाननी वृद्धि थाय; एम प्रत्येके बीजो प्रतर आदे देइ शेष दश प्रतरनेविषे एज रीते वृद्धि जाणवी. एम अनेरी नरकपृथ्वीनेविषे पण भावना जाणवी. ते सुखावबोधने माटे शर्करा, वालूका, पंका, धूमा अने तमप्रभा, ए पांच पृथ्वीनी यंत्रस्थापना देखी प्रीछजो. अने सातमा नरके एकज प्रतर छे. ते कारणे त्यां प्रतरगत वृद्धि न होय. एके प्रतरे पांचसेंज धनुष्य उत्कृष्ट देहमान थाय. एटले सात नरकना प्रतर प्रतरनेविषे नारकीनुं उत्कृष्टुं देहमान कह्युं.

॥ हवे नारकीनुं उत्तरवैक्रिय देहमान कहे छे. ॥

इय साहाविय देहो ॥ उत्तर वेउव्विउंय तद्दुगुणो ॥ दुविहो
वि जहन्नकमा ॥ अंगूल असंख संखंसो ॥ २३० ॥

अर्थ—इय के० इति पूर्वोक्त प्रकारे साते नरकने विषे नारकीनो साहावियदेहो के० स्वाभाविक देह, एटले भवधारणीय शरीर कह्युं. त के० ते स्वाभाविक शरीरथी दुगुणो के० बमणुं उत्तरवेउव्विउं के० उत्तरवैक्रिय शरीर जाणवुं. जेम रत्नप्रभानेविषे पन्नर धनुष्य बे हाथ ने बार अंगुल उत्तरवैक्रिय शरीर होय; अने सातमा नरके एक हजार धनुष्य उत्तरवैक्रिय शरीर होय. एटले बे प्रकारे उत्कृष्टुं देहमान कह्युं. हवे दुविहोविजहन्नकम्मा के० अनुक्रमे बे प्रकारे जघन्य देहमान पण कहे छे. एक भवधारणीय, अने बीजो उत्तरवैक्रिय, ए बंने शरीर जघन्यथकी साते नरकनेविषे

अनुक्रमे अंगुलनो असंख्यातमो नाग, तथा संख्यातमो नाग होय. अहींयां नवधारणीय शरीर पहेलुं उत्पत्ति वेलाए शरीर पर्याप्ति करतां अंगुलने असंख्यातमे नागे होय, अने उत्तरवैक्रिय शरीर प्रारंन वेलाए प्रथम अंगुलने संख्यातमे नागे होय. ॥ २३० ॥ एटले नारकीनुं अवगाहनाद्वार कह्युं.

॥ हवे उत्पातविरह तथा चवनविरहनुं द्वार कहे छे. ॥

सत्तसु चउवीसमुहू ॥ सग पनर दिणेग इ चउ छम्मासा ॥
उववाय चवण विरहो ॥ उंहे बारस मुहुत्त गुरू ॥ २३१ ॥
लहुउ दुहावि समउ ॥ संखापुण सुरसमा मुणेयवा ॥ संखा-
उ पजत्त पणिंदि ॥ तिरिनरा जंति निरएसु ॥ २३२ ॥

अर्थ– सत्तसु के० साते नरके नारकी प्राये निरंतर उपजे छे अने चवे छे. परंतु क्यारेक जो विरह पडे तो जघन्यथकी तो लहु के० साते नरके एक समय विरह पडे. अने प्रत्येके जूदो जूदो पण एक समयज विरह पडे. वली गुरु के० उत्कृष्टो साते नरकनेविषे नेलो विरहकाल पडे तो उंगे के० सामान्यपणे साते नरकमांहे कोइ उपजे नहीं अने कोइ चवे पण नहीं, तो उत्कृष्टो बार मुहूर्त्त विरह होय. तेवार पछी सात नरकमांहेली कोइक नरके अवश्य कोइक उपजे, अथवा चवे.

हवे जूदो जूदो नरक नरकनेविषे उत्कृष्टो उपपात अने चवनविरहकाल गाथाना अर्थथी कहे छे. रत्नप्रनाएं चोवीश मुहूर्त्त, शर्कराएं सग के० सात दिवस, वालुकाए पन्नर दिवस, पंकाप्रनाएं एक मास, धूमप्रनाएं बे मास, तमप्रनाएं चार मास अने तमतमप्रनाएं छ मास, ए उववाय चवणविरहो के० उपपात चवननो विरहकाल कह्यो. इहां जेनो जेटलो उपपात अने चवनविरहकाल कह्यो, तेटला कालथी उपरांत अवश्य ए नरकोनेविषे प्रत्येके कोइक जीव उपजेज. अने उंहे बारसमुहूत्त तथा लहुउ दुहाविसमउ ए पदोनो अर्थ प्रथम लखाइ गयो छे.

हवे एक समये केटला नारकी चवे ? अने केटला नारकी उपजे ? ते पाछली गाथाना बीजा पदे करी कहे छे. संखापुणसुरसमामुणेयवा के० वली नारकीनी उपजवानी अने चवननी संख्या ते सुरसमा एटले देवता सरखी, जेम देवता एक समये एक, बे, त्रण, संख्याता असंख्याता उपजे अने चवे, तेम नारकी पण मुणेयवा एटले जाणवा. एटले नारकीनुं उपपात चवन विरहद्वार कह्युं.

हवे कोण जीव नरके जाय ? ते कहेतो थको गति द्वार पाछली गाथाना पाछला बे पदे करी कहे छे. संखाउ पजत्तपणिंदि के० संख्याता आयुष्यवाला पर्याप्ता पंचेंद्रि-

तिर्यंच, तथा पंचेंद्रि मनुष्य जो नरकायु बांधे तो नरके जाय, बीजा जीव नरकायु बांधे पण नही; अने नरके पण जाय नहीं ॥ २३१ ॥ २३२ ॥

मिछादिठि महारंभ ॥ परिग्गहो तिव्वकोह निस्सीलो ॥
नरयाउयनिबंधइ ॥ पावमई रुद्दपरिणामो ॥ २३३ ॥

अर्थ— जे माटे मिथ्यात्वी, महारंभी, परिग्रही, तीव्रलोभी, निःशील, पापरुची, अने रौद्र परिणामि एवो जे जीव होय ते नरकायु बांधी नरके जाय. एटले सामान्यपणे नरकगति कही. ॥ २३३ ॥

॥ हवे विशेषे जूदी जूदी नरकगति कहे छे. ॥

असन्नि सरिसिव पक्खी ॥ ससीह उरगिं त्थि जंति जाछठिं ॥
कमसो उक्कोसेणं ॥ सत्तम पुढवी मणुय मछा ॥ २३४ ॥

अर्थ—असंज्ञी मनुष्य अपर्याप्तो जे मरण पामे, अने अपर्याप्त नरकायु नही बांधे ते-माटे असंज्ञी संमूर्छिम पंचेंद्रि पर्याप्तो तिर्यच जो नरकायु बांधे तो,पहेली नरके जाय. त्यां जघन्य दश हजार वर्षे, अने उत्कृष्ट पल्योपमनो असंख्यातमो भाग एटले आयुष्ये उपजे. उपरांत आयुष्ये उपजे नहीं. अने सरिसिव के० भुजपरिसर्प, गोह, नोलियादिक, गर्भज प्रमुख पहेला नरक आदे देइ बीजा नरक सुधी उपजे. वली पक्खी के० पक्षी जे मांसाहारी गृद्ध, सींचाणा, समली अने नीलचास प्रमुख रौद्र अध्यवसायवाला पक्षी, ते त्रीजी नरकपृथ्वी सुधी जाय. अने सीह के० सिंह प्रमुख एवा हिंसक जीव जे चीतरा, कुतरा, वीलाडी, प्रमुख ते चोथी नरकपृथ्वीसुधी जाय, वली उरगिं के० उरपरिसर्प्प एटले काला, धोला, कावरा, प्रमुख सर्प्प ते पांचमा नरकसुधी जाय. अने त्थि के० स्त्रीवेदे नरकायु बांधे एवा जे स्त्रीरत्न प्रमुख ते यावत् छठा नरकसुधी जाय. अने मनुष्य तथा मछ जे जलचर जीव ए बेउ गर्भजपर्याप्ता ते उत्कृष्टथी सातमा नरक सुधी जाय. कमसो उक्कोसेणं के० ए अनुक्रमे पूर्वोक्त सर्व जीवोनी उत्कृष्टी गति कही. अने जघन्यथी रत्नप्रभाने पहेले प्रतरे जाय, एथकी उपरांत अने उत्कृष्टाथकी आगल जे विचाले जाय, ते सर्व मध्यमगति जाणवी.

॥ हवे केटलाएक तिर्यंचने प्राये गति कहे छे. ॥

वाला दाढी पक्खी ॥ जलयर नरगा गयाउ अइक्रूरा ॥ जं-
ति पुणो नरएसु ॥ बाहुल्लेणं नउण नियमो ॥ २३५ ॥

अर्थ—वाला के० व्याल ते सर्प्पादिक, अने दाढी के० दाढवाला सिंह प्रमुख, पक्खी ते गृद्ध प्रमुख, जलचर ते मत्स्यादिक, एटली जातिना जीव ते नरगागयाउ के०

नरक थकी आव्या होय, अने फरी नरकेज जाय. अइकूरा के० अत्यंत क्रूर अध्यव-सायवाला पंचेंद्रियना वधकारी जंतिपुणोनरएसु के० वली फरी नरके जाय. ए बाहु-ल्लेणं के० प्राये कहीएं, परंतु नउणनियमो के० पुनः निश्चे नहीं. केमके कोइक जीव नरक थकी आवी सम्यक्त्व पामी रुडे संघयणे मोक्ष पण पामे. ॥ २३५ ॥

॥ हवे नारकीने संघयण अने लेश्या कहे छे. ॥

दो पढम पुढवि गमणं ॥ छेवठे कीलियाइ संघयणे ॥
इक्किक्क पुढवि वुढ्ढी ॥ आइतिलेस्साउ नरएसुं ॥२३६॥

अर्थ—छेवठ्ठा संघयणी दो के० बे नरक पृथ्वी सुधी गमणं के० जाय, उपरांत न जाय. पछी अपूठी गणनाए गणतां कीलिका संघयण आदे देइ एकेकी नरक पृथ्वी-नी वृद्धि करीएं, जेम कीलिका संघयणी त्रीजी नरकपृथ्वी सुधी जाय, अर्द्धनाराचे चोथी सुधी जाय; नाराचे पांचमी सुधी जाय, ऋषभनाराचे छठी सुधी जाय, अने वज्रऋषभनाराच संघयणे सातमी सुधी जाय. ए उत्कृष्टी गती कही. अने जघन्य गति समस्त संघयणे रत्नप्रभासुधी; त्यां पण प्रथम प्रतरे जाय. ए जघन्य गति कही. अने पूर्वे उत्कृष्टी कही, तेनी वचमां जे जाय, तेने मध्यम गती कहीएं. हवे लेश्या कहे छे. आइतिलेस्साउनरएसु के० कृष्ण, नील, अने कापोत, ए आद्यनी त्रण लेश्या नरकनेविषे होय. ॥ २३६ ॥

॥ हवे ए लेश्याउ विवरीने कहे छे. ॥

दुसुकाऊ तइयाए ॥ काऊनीलाय नील पंकाए ॥ धू-
माय नील किण्हा ॥ दुसु किण्हा हुंति लेस्साउ ॥ २३७ ॥

अर्थ—दुसु के० पहेला बे नरके काउ के० कापोत लेश्या होय. पण एटलुं विशेष जे रत्नप्रभाथकी शर्करप्रभानेविषे अत्यंत मलीन लेश्या होय. तइयाए के० त्रीजा नरके केटलाक नारकीने कापोत लेश्या छे. एटले पल्योपमने असंख्यातमे भागे अधिक त्रण पल्योपमना आयुष्यवालासुधीना नारकीने काऊ के० कापोत लेश्या छे. अने तेथी उप-रांतना आयुष्यवालाने नीलाय के० नीललेश्या होय. अने नीलपंकाए के० पंकप्रभानेविषे केवल नील लेश्याज होय. धूमानेविषे केटलाक नारकीने नील लेश्या छे. एटले उत्कृष्टी पल्योपमने असंख्यातमे भागे अधिक दश सागरोपम सुधीना आयुष्यवाला नारकीने नील लेश्या होय. अने तेथी उपरांत आयुष्यवालाने केवल कृष्ण लेश्या होय. अने छठ्ठा तथा सातमा ए दुसु के० बे नरकनेविषे किण्हा के० एक कृष्ण लेश्या होय. पण एटलुं विशेष जे ए छठी सातमी नरकपृथ्वीएं परम कृष्ण लेश्या जाणवी. हुंति-लेस्साउ के० ए साते नरकनेविषे लेश्याउ होय ते कही. ॥ २३७ ॥

॥ हवे शिष्य पूछे छे के, नारकीने शरीरवर्णरूप लेश्या छे? किंवा कृष्णादिक द्रव्य संयोगथकी परिणामरूप लेश्या छे ? ते उपर सूत्रकार कहे छे. ॥

सुर नारयाण ताउ ॥ दवल्लेसा अवठिया नणिया ॥ नाव-
परा वत्तीए ॥ पुण एसिं हुंति छ ल्लेस्सा ॥ २३८ ॥

अर्थ—सुर के० सौधर्मादिक देवताने तेजो, पद्म, ने शुक्ल ए नामे त्रण लेश्याउ कही; अने नारयाण के० नारकीनेविपे कृष्ण, नील, ने कापोत नामे त्रण लेश्याउ कही. ते अवठिया के० अवस्थित कहीएं. ते क्षेत्रसंबंधी दव्वल्लेसा के० द्रव्यलेश्या आगमनेविपे नणिता के० कही छे. ते लेश्या द्रव्य अवस्थित जाणवां, पण बाह्य वर्णरूप न जाणवां; जेमाटे तेवी तेवी, द्रव्य, क्षेत्र, अने कालादि सामग्री पामीने नावपरावत्तीए के० परिणामनी परावर्त्ति एटले विपर्यासे करीने एसिं के० ए नारकीउने पुण के० वली प्रत्येके छ छ लेश्या हुंति के० संनवे. ए अक्षरार्थ कह्यो. ॥ २३८ ॥

हवे परमार्थ कहे छे. तिर्यंच तथा मनुष्यने नवांतरे देवता नारकीने नवे उपजतां, अथवा शेप काले मूलगी लेश्याने त्यागे, नवी लेश्याने संयोगे ते लेश्या जाय अने नवी लेश्या थाय. जेम उज्वल वस्त्रे जेवो मजीठ प्रमुखनो रंग लागे, ते धोलो वर्ण गमावे अने राता प्रमुख रंगपणे परिणमे. ते माटे सिद्धांतमांहे लेश्यानो उत्कृष्टो काल अंतरमुहूर्त्त कह्यो छे. नहीकां मनुष्यने त्रण पल्योपमायु छे, त्यां एकज लेश्या होय. अंतरमुहूर्त्त अंतरमुहूर्त्ते नवी नवी लेश्या न होय.

वली देवता नारकीनी मूलगी लेश्याने नवी लेश्याने संयोगे तेनो आकार मात्र नजे, पण तद्रूप एटले तेहज रूपपणे न थाय; जेम वैडुर्य नीलमणी, कालोमणो प्रमुख काले नीले सूत्रे प्रोयो थको ते सूत्र संयोगे अप्रगट योगे अप्रगटपणे कांइक तेनो आकार मात्र पामे. अने स्फटिक ते जासूसना फूल संयोगें प्रगट तेनुं प्रतिबिंब पामे, परंतु बन्ने तद्रूपपणुं न पामे; तेम कृष्णादिक लेश्या द्रव्यपणे नीलादिक लेश्याए समूह संयोग पामी केवारेक अप्रगट तदाकार मात्र होय. केवारेक प्रगट तेनुं प्रतिबिंब मात्र पामे. पण एम नहीं जे कृष्णलेश्याना वर्ण, गंध, रस, स्पर्शपणे परिणमीने नीलादि लेश्या द्रव्यरूप होय. एम न थाय.

तेम सातमा नरके मूलगी कृष्ण लेश्याने तेजो लेश्याना द्रव्यसंयोग मल्या थका तदाकार मात्र, तथा प्रतिबिंब मात्र होय. तेवारे नारकीने कृष्ण लेश्या थकाज तेजो लेश्यादि द्रव्यसंयोगे शुन परिणाम उपजे. जेम जासूस उपर रक्त स्फटिकनेविषे रक्तपणुं होय, तेम एवा परिणामे वर्त्ततां सम्यक्त्व प्राप्ति होय. एम करतां कांइ विरोध नथी.

अने एम पण नहीं जे तेजा लेश्यादिक परिणाम छतां कृष्णलेश्या न होय ? अने

सातमा नरके सदा कृष्णलेश्या छे, अने तेजोलेश्यादिक आकार मात्र प्रतिबिंब मात्रे करी केवारेक होय, अने ते उपनी थकी पण घणो काल रहे नहीं. अने जे नरके जे लेश्या छे ते अनेरी लेश्याने संयोगे पोतानुं स्वरूप छांडे, एम पण न थाय.

तेमाटे सातमा नरके एकली कृष्ण लेश्याज जाणवी. ए कारणे संगमा देवने आकारमात्र कृष्ण लेश्या कहेवी, पण अवस्थित तो तेजोलेश्या जाणवी; अने भगवतिमांहे देवताने वर्ण जूदो कह्यो छे, अने लेश्यानो अधिकार पण जूदो कह्यो छे. वली "असुराकाला" इत्यादि बाह्य वर्ण कह्यो, अने भवणवणपढम चउलेस इत्यादिक लेश्यास्वरूप कह्युं, तो जाणीये छैएं जे वर्ण जूदो, अने लेश्या जूदी छे. घणुं शुं ? तथा जे अहींयां द्रव्यलेश्या अवस्थित कही. जे देवता नारकीने जे लेश्या संभवे ते पोतपोतानी भवस्थिति प्रमाण अवस्थित कालप्रमाण जाणवी. त्यां पाछला भवनो एक अंतरमुहूर्त्त, अने एक आगला भवनो अंतरमुहूर्त्त, ए बेउ अंतरमुहूर्त्त अधिक भवस्थिति सुधी लेश्या होय.

हवे ए लेश्यानुं स्वरूप कहे छे. मार्ग थकी परिभ्रष्ट थया एवा छ पुरुष वनमां भमतां भूख तृषाये पीड्या थका जंबुवृक्षने हेठे आव्या. ते मांहोमांहे फल खावानी वांछा करतां चित्तनेविषे चिंतन करवा लाग्या जे, ए वृक्षनां फल भक्षण करीने क्षुधा तृषाने उपशमाविएं; एम विचारी एक पुरुष फलने अर्थे ते वृक्षने मूल थकी छेदवा लाग्यो; एटले बीजो पुरुष बोल्यो जे थडथी छेदो, त्रीजो बोल्यो जे डालां छेदो, चोथो पुरुष न्हानी डालीउने छेदो एम बोल्यो, पांचमो पुरुष पाकां फलने तोडो एवुं बोल्यो, अने छठो पुरुष बोल्यो जे पृथ्वी उपर खरी पडेलां फल मध्येथी वीणी खाउं. जेम ए छ पुरुषना परिणाम जूदा जूदा तेम कृष्णादिकथी मांडी यावत् शुक्ल लेश्याना परिणाम पण जूदा जूदा जाणवा.

हवे लेश्याउनो वर्ण कहे छे. स्निग्ध मेघनी घटा सरखो, भेंसना सिंगडां, अरिष्टरत्न, नेत्रनी कीकी अने काला सुरमा सरखो कृष्णलेश्यानो वर्ण महाभयंकर जाणवो. अशोक वृक्षना अंकुर सरखो, नीलचास पक्षी सरखो, अने वैडुर्य रत्ननी कांति सरखो नील लेश्यानो वर्ण जाणवो. अलशीना फूल सरखो, जारसी अथवा कोकीलानी पांख सरखो, अने पारेवाना कंठ सरखो कापोतलेश्यानो वर्ण जाणवो. हींगलोकनो रंग, उगता सूर्यनी कांति, अने दीपक तथा पोपटनी चांच सरखो तेजोलेश्यानो वर्ण जाणवो. हरियालना मध्यरंग सरखो, हलदरना रंग सरखो, अने सेणानाफूल सरखो पद्मलेश्यानो वर्ण जाणवो. शंख, मुचकुंदनां फूल, दूध, पूर्ण चंद्रमा, मोतीना हार अने रूपा सरखो शुक्ल लेश्यानो वर्ण जाणवो.

हवे लेश्याना रस कहे छे. कडवा तुंबडानो रस, अने नींब इंद्रवारुणीनो रस, थकी अनंतगुणो कडवो रस कृष्ण लेश्यानो जाणवो. सुंठ, मरी, पीपर, अने गजपीपर, एनो जेवो तीखोरस थाय छे, ते करतां अनंतगुणो तीखो रस नील लेश्यानो जाणवो. काचुं आंबुं अने काचुं कोठफल ते थकी अनंतगुणो तुरो रस कापोत लेश्यानो जाणवो. पाका आंबाना फलनो रस. पाका कोठफलनो अथवा पाका बीजोरानो जेवो रस. ते करतां अनंतगुणो मीठो रस तेजो लेश्यानो जाणवो. प्रधान वारुणीनो रस, अने विविध प्रकारना आसव, मधु एना रस थकी अनंतगुणो सारो रस पद्म लेश्यानो जाणवो. खजुर, द्राख, दूध, खांड, साकर, एना रसथकी पण अनंतगुणो गल्यो रस शुक्ल लेश्यानो जाणवो.

हवे लेश्याउनो फरस कहे छे. कृष्ण, नील, ने कापोत ए त्रण लेश्यानो फरस अप्रशस्त एटले मध्यम जाणवो. गायनी जीभनो फरस तथा करवतनो फरस, ते करतां पण अनंतगणो कर्कश फरस ते प्रथमनी त्रण लेश्यानो जाणवो. अने तेजो, पद्म तथा शुक्ल. ए त्रण लेश्यानो प्रशस्त एटले रुनो फरस जाणवो. परवत अने माखणनो जेवो कोमल फरस होय, ते करतां पण अनंतगुणो सुकुमाल फरस जाणवो.

एटले नारकीनुं आगतिद्वार कह्युं. हवे नारकी नरक थकी नीकलीने क्यां आवे ते कहे छे. श्री पन्नवणा सूत्रमां कह्युं छे के, सातमा नरक थकी आव्यो जीव मत्स्य थाय. ए प्रायिक वचन छे, तेमाटे गर्भज पर्यातो तिर्यंच होय. एम जणाय छे. केमके, श्रीपार्श्व नाथ चरित्रे कमठनो जीव सातमा नरक थकी आव्यो सिंह थयो देखाय छे. एटले जे उत्कृष्टायु जोगवी सातमा नरक थकी नीकले ते मत्स्य थायः अने मध्यम तथा जघन्यायु जोगवी सातमा नरक थकी नीकले, ते गर्भज पर्यातो तिर्यंच थाय. ए संभवी अर्थ अनुक्त कह्युं छे, विचारी जोजो.

निरउ वट्टा गप्भय ॥ पजत्त संखाउ लद्धि एएसिं ॥ चक्कि हरि
जुअल अरिहा ॥ जिण जइ दिसि सम्म पुहवि कम्मा ॥२३९॥

अर्थ—निरउवट्टा के० नरकथकी नीकल्या जीव अनंतर आगले जवे गप्भय के० गर्भज होयः पण समूर्छिम न होय. एतावता समूर्छिम तिर्यंच, तथा समूर्छिम मनुष्य तथा देवता अने नारकीमांहे पण न जायः मात्र गर्भजपणे पजत्त के० पर्याता होयः पण अपर्याता न होय. वली संखाउ के० संख्याता वर्षने आयुष्ये उपजे, पण युगलियामां न उपजे. वली लद्धिएएसिं के० ए नारकीने जे जे नरक थकी नीकल्या थकां जे जे लब्धि एटले लाभ प्राप्ति होय, ते हवे अनुक्रमे कहे छे. पहेली रत्नप्रभा पृथ्वीथकी जो आव्या होय तो, चक्रवर्त्ति होय. पण शेष पृथ्वीना आव्या चक्रवर्त्ति

न थाय. ए संभव मात्रे छे, परंतु चक्रवर्त्तीज थाय, एवो कांइ नियम नथी. एम बीजी नरक पृथ्वीनी मर्यादाथी उधस्या एटले बीजी नरकपृथ्वी सुधीना आव्या जीव ते हरिजुयल के० वासुदेव, बलदेव होय. एम सर्वत्र मार्यादा जाणवी. त्रीजी नरकपृथ्वीसुधीना आव्या अरिहंत एटले तीर्थंकर होय. एटले जे पूर्वे नरकायु बांध्या पछी तीर्थंकर गोत्र उपार्जी श्रेणिकादिकनी पेरे नरके गया होय ते जीव तीर्थंकर थाय. अने चोथी नरकपृथ्वीसुधीना आव्या जिन के० सामान्य केवली होय. पांचमी नरकपृथ्वीसुधीना आव्या सर्वविरति यति होय. छठी नरक पृथ्वीसुधीना आव्या देशविरति एटले श्रावक होय. अने सातमी नरकपृथ्वी सुधीना आव्या सम के० सम्यक्त्व मात्र पामे; देशविरति प्रमुख कांइ पामे नहीं. ॥ २३९ ॥

॥ हवे नारकी अवधिज्ञाने केटलुं क्षेत्र देखे ? ते कहे छे. ॥

रयणाए उहि गाउआ ॥ चत्तारिअ-छुठ गुरु लहुकमेण ॥ प-
इ पुढवि गाउ यर्द्धं ॥ हायइ जा सत्तमि इगर्द्धं ॥ २४० ॥

अर्थ—रत्नप्रभा पृथ्वीएं नारकीउने उत्कृष्टुं उहि के० अवधिक्षेत्र गाउअचत्तारि के० चारगाउ जाणवुं, अने जघन्य तो उठ के० साडात्रण गाउ अवधिज्ञाने देखे. गुरुलहुकमेणं के० ए उत्कृष्ट अने जघन्य अनुक्रमे कह्युं. हवे बीजी नरकपृथ्वी आदे देइ पइपुढविगाउयर्द्धहायइ के० एकेकी पुढवी प्रत्ये अर्द्ध अर्द्ध गाउ घटाडीएं, ते जासत्तमि के० यावत् सातमा नरके इगर्द्ध के० उत्कृष्टुं एक गाउ, अने जघन्य अर्द्धो गाउ अवधिक्षेत्र होय, ए विवरीने लखे छे.

पहेला नरके अवधिक्षेत्र चार गाउ, बीजाए साडा त्रण गाउ, त्रीजाए त्रण गाउ, चोथाए अढी गाउ, पांचमाए बे गाउ, छठाए दोढ गाउ, अने सातमाए एक गाउ. ए उत्कृष्टुं अवधिक्षेत्र कह्युं. ए उत्कृष्टथी प्रत्येक नरकपृथ्वीएं, अर्द्ध गाउ उंबुं करीएं, ते जघन्य अवधिक्षेत्र जाणवुं. ॥ २४० ॥

अहींयां कोइ पूछे जे सातमा नरके ब्रह्मदत्त चक्रवर्त्ति " हा कुमती हा कुमती " पोकारे छे, ते केम मले ? केमके अवधिक्षेत्र तो एक गाउनुं छे, ते सातराज केम देखे ? तेनुं समाधान करे छे जे, सम्यक्दृष्टिने मतिज्ञानने वले जातिस्मरण ज्ञान छे; तेणे करी पूर्वभवनी वात जाणे. परंतु कुमतीने देखे नहीं. अने कुमती " ब्रह्मदत्त ब्रह्मदत्त " एवुं पोकारे छे; ते पण जाणे छे जे, पूर्वले भवे ब्रह्मदत्त महारो भर्त्तार हतो, ते अवस्था तो जाणे; परंतु नरकमांहे थकी अवधिज्ञाने करी देखे नहीं. एम जाणजो. एटले नारकीनुं आगतिद्वार कह्युं. एटले सविस्तरपणे नवे द्वारे करी नारकीनी वक्तव्यता कही. इति नरयदारंसम्मत्तं ॥ ए नारकीनुं द्वार समाप्त थयुं.

॥ मणुयदारं जणइ कहेतां हवे मनुष्यद्वार ते जुवनविना आठे प्रतिद्वारे करी कहीयें छैये. तेमां प्रथम स्थितिद्वार अने अवगाहनाद्वार ए बे द्वार कहे छे. ॥

गप्ननर ति पलियाऊ ॥ तिगाउ उक्कोस ते जहन्नेणं ॥ मुच्छि-
म उहावि अंत मुहु ॥ अंगुल असंख जागतणू ॥ २४१ ॥

अर्थ—अहींयां मनुष्य बे प्रकारे छे. एक गर्जज अने बीजा गर्जविना जे उपन्या ते समुर्छिम. तेमां गर्जज मनुष्यनुं उत्कृष्टुं तिपलियाउ के० त्रण पल्योपमनुं आयुष्य जाणवुं, अने तेनुं तिगाउ के० त्रण गाउनुं देहमान उत्कृष्टुं जाणवुं. अने जहन्नेणमुच्छिमउहाविअंतमूहु के० गर्जज मनुष्यनुं जघन्यायु अंतरमुहूर्त जाणवुं. तथा समूर्छिम मनुष्यनुं जघन्य तथा उत्कृष्टुं अंतरमूहुर्त्तायु जाणवुं. तथा अंगुलासंखजागतणू के० गर्जज मनुष्यनुं देहमान जघन्यथी अंगुलने असंख्यातमे जागे जाणवुं. अने समूर्छिम मनुष्यनुं जघन्य तथा उत्कृष्टुं देहमान अंगुलनो असंख्यातमो जाग जाणवुं.

ए समूर्छिम मनुष्य ते अढीद्वीप समुद्रनेविषे गर्जज मनुष्यना उच्चार—ते वडिनीत, पासवण—ते लघुनीत, खेल—ते श्लेष्मा, संघान, नासीकामल, वमन करेलुं पित्त, शुक्र, वीर्य, शोणित, लोही, मृत कलेवर, स्त्री पुरुषने संयोगे, नगरने खाले, बीजां सर्व अशुची स्थानक, एटलां स्थानके समुर्छिम मनुष्य उपजे. ए समूर्छिम असंज्ञी मनरहित मिथ्यात्वी समस्त पर्याप्तिए अपर्यासो. केमके, समूर्छिमने पांच पर्याप्ति छे, अने ए समूर्छिम मनुष्य आहार शरीर पर्याप्तिएं इंद्रियपर्याप्ति पूरण करी मरण पामे, ते कारणे समूर्छिम सर्वे पर्याप्तिए अपर्यासो थको काल करे.

वली संख्याता आयुष्यवाला मनुष्यने वैक्रिय शरीर जघन्य अंगुलना संख्यातमा जाग प्रमाण अने उत्कृष्टुं लाख योजन ऊाजेरुं होय. प्रमत्त यतिने आहारक लब्धिवंतने, आहारक शरीर होय. ते आहारक शरीर जघन्यथी देशे उणुं एक हाथ, अने उत्कृष्टुं एक हाथ पूर्ण होय. तेजस अने कार्मण ए बे शरीर सर्वे संसारी जीवने औदारिक, वैक्रिय अने आहारक शरीरने संयोगे तद्रूपपणे परिणमे. एटले मनुष्यने आयुष्य अने अवगाहना कही. ॥ २४१ ॥

॥ हवे उपपात उद्वर्त्तना विरहकाल कहे छे. ॥

वारस मुहुत्त गप्ने ॥ इयरे चउवीस विरहउ कोसो ॥ जम्म
मरणे सुसमउ ॥ जहस संखा सुरसमाणा ॥ २४२ ॥

अर्थ—गप्ने के० गर्जज मनुष्यने जन्मआश्री विरह, एटले अंतरकाल तथा मरणआश्री अंतरकाल उत्कृष्टो बार मुहूर्त्त होय, एटले गर्जज मनुष्य एक उपन्या पछी बी-

जो उत्कृष्टो बार मुहूर्त्तने आंतरे उपजे. अने मरण पण एक मुवा पछी उत्कृष्टो आंतरे पडे तो बार मुहूर्त्त पछी अवश्य बीजो कोइ मरण पामे. तेम जन्म पण थाय, अने इयरेत्ति एटले इतर जे समूर्छिम मनुष्य छे, तेने उत्कृष्टो जन्म मरण संबंधी विरह पडे तो चोवीस मुहूर्त्त सुधी पडे. अने जघन्य थकी गर्भज मनुष्यने तथा समूर्छिम मनुष्यने जन्ममरणनो विरहकाल एक समय जाणवो.

हवे एक समय गर्भज तथा समूर्छिम मनुष्य उपजे तो केटला उपजे ? ते कहे छे सूरसमाणा के० देवतानी पेरे ते इगदुति संखमसंखा इगसमए हुंतिय चवंति के० एक समये एक, बे, त्रण, संख्याता, असंख्याता उपजे तेम मरण पण पामे. त्यां गर्भज मनुष्य उत्कृष्टे काले ओगणत्रीश आंके संख्याता सुधी गणिएं. अने गर्भज समूर्छिम बेउ नेला गणिएं, तेवारे असंख्यातासुधी गणिएं. ॥ २४२ ॥

॥ हवे कियो जीव मरीने मनुष्यगतिमांहे आवे ? ते गतिद्वार कहे छे. ॥

सत्तमि महि नेरइए ॥ तेऊ वाऊ असंख नरतिरिए ॥
मुत्तूण सेस जीवा ॥ उप्पज्जंती नरभवंमि ॥ २४३ ॥

अर्थ—सातमी नरकपृथ्वीना नारकी, तेऊकाय, वाऊकाय, असंख्याता आयुष्यवाला युगलिया, एटले मनुष्य तथा तिर्यंच युगलिया. एटला मूत्तणं के० मूकीने सेस जीव के० शेष बीजा सर्व जीवो ते उप्पजंतिनरभवंमि के० मनुष्यमांहे उपजे. ॥ २४३ ॥

॥ वली अहींयां विशेष कहे छे. ॥

सुर नेरइएहिं चिय ॥ हवंति हरि अरिह चक्कि बल देवा ॥
चउविहसुर चक्किबला ॥ वेमाणिय हुंति हरि अरिहा ॥ २४४ ॥

अर्थ—वासुदेव, अरिहंत, चक्रवर्ति, ने बलदेव—ए चारे सुरनेरइएहिंचिय के० देवता अने नारकीनी गतिमांथी आव्या होय; पण मनुष्य तथा तिर्यंचनी गतिथी आवेला न होय. वली चार निकायना देवगतिना आव्या पण चक्कि के० चक्रवर्ति अने बला के० बलदेव होय. अने वेमाणियहुंतिहरिअरिहा के० अरिहंत तथा वासुदेव ए बंने केवल वैमानिक देवगतिनाज आव्या होय. बीजी त्रण निकायना आव्या न होय.

हरिणो मणुस्स रयणाइ ॥ हुंति नाणुत्तरेहिं देवेहिं ॥ जह
संभव मुववाओ ॥ हयगय एगिंदि रयणाणं ॥ २४५ ॥

अर्थ—वैमानिकमांहे विशेष देखाडे छे. हरिणो के० वासुदेव, तथा चक्रवर्त्तिना मणुस्सरयणाइं के० मनुष्य रत्न पांच, ते हुंतिनाणुतरेहिं देवेहिं के० पंचानुत्तरना देव चवीने न होय. अहींयां ए भावार्थ छे के वासुदेव तो नारकी तथा वैमानिकथकी आव्या

होय, तेमां जो वैमानिकथकी आव्या होय तो पंचानुत्तर देव टाली बीजा सर्व स्थानकथी आव्या वासुदेव थया होय. अने चक्रवर्त्तिनां चौद रत्न छे, तेमां चक्रादिक सात रत्न एकेंद्री छे; अने पुरोहित आदे देइ सात रत्न पंचेंद्री छे. तेमां हस्तिरत्न अने अश्वरत्न ए बे तिर्यच छे. बाकीनां पांच मनुष्यरत्न छे. ते सातमी नरक, तेउकाय, वायुकाय, तिर्यच अने मनुष्य एमांथी आव्या मनुष्यरत्न न होय; शेष स्थानकथी आव्या मनुष्यरत्न होय. पुरोहित, सेनापति, गाथापति, वार्द्धिक ते सुतार अने पांचमुं स्त्रीरत्न–ए पांच मनुष्यरत्न जो वैमानिकथी आव्यां होय तो अनुत्तरदेव वर्जीने बीजा देवता थकी आव्यां होय. एम जाणवु.

वली हाथी तथा अश्व ए बे रत्न तथा एकेंद्रीय रत्ननी उत्पत्ति तो यथा संभवे जाणवी. एटले ज्यांना आव्या तिर्यच संभवे ते समस्त स्थानकथकी आवेलां इहां रत्नपणे होय. अने नारकी तथा संख्याता आयुष्यवाला तिर्यच अने मनुष्य तथा सहस्रांत देवलोक सुधीना देवता एटला स्थानकना आव्या अश्वरत्न तथा गजरत्न होय. वली संख्याता आयुवाला तिर्यच अने मनुष्य तथा ईशानांत सुधीना देवता एटला स्थानकना आव्या एकेंद्री रत्न होय. ए यथा संभव उपपात कहियें..

॥ हवे ए रत्नोनां नाम तथा प्रमाण कहे छे. ॥

वामपमाणं चक्कं ॥ छत्तं दंडं दुहत्थयं चम्मं ॥ बत्तीसंगुल खग्गो ॥ सुवन्न कागिणि चउरंगुलिया ॥ २४६ ॥
चउरंगुलो दुअंगुलपिहुलोय मणी पुरोहि गय तुरया ॥
सेणावइ माहावइ ॥ वड्ढ इत्थी चक्कि रयणाइं ॥ २४७ ॥

अर्थ– चक्र, छत्र, ने दंड,ए त्रण रत्न ते वामपमाणं के० एक वाम प्रमाण जाणवां. वाम शब्दे बेउ बाहु लांबा पसार्या थका जे धनुष्य प्रमाण होय, तेने वाम कहे छे. अने दुहत्थयंचम्मं के० चर्मरत्न बे हाथ प्रमाण होय, तथा बत्तीसंगुलखग्गो के० खड्गरत्न बत्रीश आंगुल प्रमाण लांबु होय. अने सुवणकागिणि चउरंगुलिया के० जात्यवंत सुवर्णमय कांगिणिरत्न ते चार आंगुल लांबु होय. ॥ २४६ ॥ अने चउरंगुलो दुअंगुलपिहुलोयमणी के० चार अंगुल लांबुं, अने बे अंगुल पहोलुं मणीरत्न होय. ए साते एकेंद्री रत्न चक्रवर्त्तिने आत्मांगुल प्रमाण जाणवां. अने पूरोहित प्रमुख सात पंचेंद्री रत्न जे छे ते, जे काले जेवुं पुरुषना शरीरनुं प्रमाण होय ते काले ते पण तेवा प्रमाणनां होय.

हवे ए चौद रत्नना गुण कहे छे. चक्ररत्न वयरीनुं मस्तकछेदक. बीजुं छत्ररत्न ते चक्रवर्त्तिने हस्तस्पर्शे बार योजन सुधी विस्तार पामे. एवुं होतुं थकुं वैताढ्य पर्व-

तनी उत्तर दिशिए रहेनारा जे म्लेछ तेना देवता मेघ वर्षावे, तेनो निरोध करवाने समर्थ थाय. त्रीजुं दंडरत्न ते विषम एटले जे वांकी भूमि होय, तेने समी करे. काम पडे थके हजार योजन अधोभागे धरती विदारे. चोथुं चर्मरत्न ते कार्य उपन्ये थके चक्रवर्त्तिना हस्तस्पर्शें करी बार योजन विस्तार पामे. एवुं होतुं थकुं प्रभातकाले बीज वाविएं अने संध्याकाले सर्व उपभोग करवाने योग्य एवा शालि प्रमुखने उत्पन्न करे छे. पांचमुं खड्गरत्न ते संग्रामनेविषे अत्यंत शक्तिवंत होय. छठुं कांगिणिरत्न ते वैताढ्य पर्वतनी गुफामांहे एकेकी भींते उंगणपचास उंगणपचास मांफला करवा योग्य होय. सातमुं मणीरत्न ते अधोभागे रहेनारुं जे चर्मरत्न अने ऊर्ध्वभागे रहेनारुं जे छत्ररत्न तेना छत्र तुंबा उपर राख्युं छतां तेवारे बार योजन सुधीमां ए मणिरत्न उद्योतकारी थाय. अने हस्तनेविषे अथवा मस्तके बांध्युं छतां समस्त रोग हरे.

आठमुं पुरोहितरत्न ते शांतिकर्म करनार होय. नवमुं अश्वरत तथा दशमुं गजरत्न ए बे महापराक्रमवंत होय. अगीआरमुं सेनापतिरत्न ते गंसासिंधुने पेले पासे चार खंडनो जीतनार होय. बारमुं गृहपतिरत्न ते घरनां योग्य काम करे, एने गृहचिंतक कहेवुं. तेरमुं वार्द्धकीरत्न ते घर चणे. वैताढ्य पर्वतनी गुफामांहे उमग्गा अने निमग्गा नदीनां पुल बांधे. चौदमुं स्त्रीरत्न ते अत्यंत अद्भुत रूपवंत चक्रवर्त्तिना भोग योग्य होय. ए चौद रत्न ते प्रत्येके एकेक हजार यक्षोए अधिष्ठित होय. अने वे हजार यक्ष चक्रवर्त्तिने बेउ बाहे होय. एवंकारे सोल हजार यक्ष चक्रवर्त्तिनी सेवा करे. ते जघन्यथी जंबुद्वीपनेविषे चार चक्रवर्त्ति होय. तेवारे छपन्न रत्न होय. अने उत्कृष्टपदे अठावीश विजयना अने बे भरत तथा ऐरवतना मली त्रीश चक्रवर्त्ति होय, तेवारे जंबुद्वीपे चारसें ने वीस रत्न होय. ॥ २४७ ॥

॥ हवे वासुदेवनां सात रत्न कहे छे. ॥

चक्कं धणुहं खग्गो ॥ मणी गया तहय होइ वणमाला ॥
संखो सत्त इमाइं ॥ रयणाइं वासुदेवस्स ॥ २४८ ॥

अर्थ–एक चक्र, बीजुं धनुष्य, त्रीजुं खड्ग, चोथुं मणी, पांचमुं गदा, तेमज छठुं वनमाला, सातमुं शंख, ए सात रत्न वासुदेवनां जाणवां ॥ २४८ ॥

॥ हवे मनुष्य मरीने स्वभावे क्यां जाय ? ते कहे छे. ॥

संख नरा चउसु गईसु ॥ जंति पंचसुवि पढम संघयणे ॥
इग डुतिजा अठसयं ॥ इगसमए जंति ते सिधिं ॥२४९॥

अर्थ–संख्याता आयुष्यवाला मनुष्य, जे पुरुष, स्त्री तथा नपुंसकरूप [illegible] तिर्यंच, मनुष्य ने देवतारूप चारे गतिनेविषे वली जंति केo जाय. ए मनुष्य जे प-

हम संघयणे के० प्रथम संघयणे वर्त्तता होय ते पंचसुवि के० पांचमी गति जे मोक्ष ते प्रते पण जाय; तेमाटे मोक्षगतिनी संख्या कहे छे, ते मनुष्य कर्मक्षये वर्त्तता एक समये सामान्यपणे जघन्यथी तो एक, बे, त्रण अने उत्कृष्टा जा के० यावत् अठसयं के० एकसो ने आठ एटला एक समयनेविषे जंतितेसिद्धिं के० मोक्ष प्रते जाय. २४९

॥ हवे त्रण वेद आश्री सिद्धगति विशेष कहे छे. ॥

वीसिछि दस नपुंसग ॥ पुरिस ठसयं तु एगसमएणं ॥
सिज्झइ गिहिअन्न सलिंग ॥ चउदस अठाहिय सयं च ॥२५०॥

अर्थ– एक समयनेविषे उत्कृष्टा स्त्रीवेदे वीश मोक्षे जाय, एक समये नपुंसकवेदी दस मोक्षे जाय, अने पुरुषवेदी एकसो ने आठ एक समयनेविषे मोक्षे जाय, गृहिलिंगे एक समये चार मोक्षे जाय, अन्यलिंग एटले तापसादिकने लिंगे एक समये दस मोक्षे जाय, अने सलिंग ते स्वलिंगें एटले साधुलिंगें अठाहियसयं च के० एकसो ने आठ एक समये मोक्षे जाय. ॥ २५० ॥

गुरुलहु मज्झिम दोचउ ॥ अठसयं उड्ढहो तिरिय लोए ॥
चउ बावीसऽठसयं ॥ दुसमुद्दे तिन्नि सेसजले ॥ २५१ ॥

अर्थ– गुरु के० उत्कृष्टी अवगाहनाए एटले पांचसें धनुष्य प्रमाण शरीरवाला उत्कृष्टा एक समयने विषे दो के० बे मोक्षे जाय. जघन्य अवगाहनाए एटले बे हाथप्रमाण शरीरवाला उत्कृष्टा एक समयनेविषे चउ के० चार मोक्षे जाय. अने मज्झिम के० मध्यम अवगाहनाए उत्कृष्टा एक समयनेविषे अठसयं के० एकसो ने आठ मोक्षनेविषे जाय.

अहींयां शिष्य पूछे छे के उत्कृष्ट पांचसें धनुष्य शरीर अने जघन्य बे हाथ शरीरवाला मोक्षयोग्य होय; तो नाभिकुलगरनी भार्या श्रीमरुदेवीस्वामिनी सवापांचसें धनुष्यना शरीरे मोक्षे केम गइ ? वली जघन्यथी सात हाथ शरीर मोक्ष योग्य छे, तो कूर्मापुत्र बे हाथना शरीरवाला केम मोक्षे गया ? अहींयां गुरु उत्तर कहे छे.

उत्कृष्टथी पांचसें धनुष्य, अने जघन्यथी सात हाथना शरीरवाला जे मोक्षे जाय. ए शरीरमान तीर्थंकर आश्री कह्युं छे, परंतु सामान्य केवली आश्री कह्युं नथी. जे माटे श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमण कहे छे के, भर्त्तारथकी स्त्री कांइक न्यून-शरीरवाली होए छे; वली वृद्ध माणस खुंधो होय अने हाथी उपर चढ्यां थकां शरीर पण संकोच थयेलुं होय तेमाटे पांचसें धनुष्य शरीर श्रीमरुदेविजीनुं जाणवुं. अने सात हाथना शरीरवाला तीर्थंकर मोक्षे जाय, पण सामान्य केवली कूर्मापुत्र प्रमुख जघन्यथी बे हाथना शरीरवाला पण मोक्षे जाय. अने सिद्धांतमांहे पांचसें

धनुष्य उत्कृष्ट अनें सात हाथना शरीरवाला मोक्ष जाय, एवुं जे कह्युं छे, ते प्रायिक कह्युं छे. नहीतर अधिको उंछो पण होय.

जे माटे पांचसें धनुष्य पृथक्त्व अधिक त्यां पृथक्त्व शब्दे पचीस धनुष्य जाणवा, अने सिद्धप्राभृतिमांहे पांचसें आदे सोमांहे श्रीमरुदेवा गएया छे, अने सात हाथ ते पण अंगुल पृथक्त्व हीन जाणवा, ते हीन छे, माटे बे हाथ गणिये, एम करतां कांइ शंका नथी. वली ऊर्ध्व लोके एक समये उत्कृष्टा चार मोक्ष जाय, अधोलोके बावीस मोक्ष जाय, तिर्यक लोके एकसो ने आठ मोक्ष जाय, वली एक समये समुद्रमांथी बे मोक्ष जाय, शेष पाणी नदि तथा द्रहमांहेथी त्रण मोक्ष जाय.

अहींयां ऊर्द्ध लोक ते मेरुचूलिका तो नंदनवन जाणवुं, अने अधोलोक ते अधोग्रामविषे जाणवुं, तथा तिर्यक लोक तो लोक प्रसिद्ध छे; त्यां लब्धी माफक समुद्रमांहे अथवा द्वीपे जइ काउसग्ग करी मोक्ष जाय, नदिमांहे गंगानदि उतरतां अन्निका सुत आचार्यनी पेरे मोक्ष जाय. ॥ २५१ ॥

॥ हवे चारे गतिमांहेथी आवेला केटला केटला मोक्ष जाय ते कहे छे. ॥

नरय तिरिया गयादस ॥ नरदेव गईउ वीसअठसयं ॥
दस रयणा सक्करवालुयाउ चउ पंक भू दगउं ॥ २५२ ॥
छच्च वणस्सइ दसतिरि ॥ तिरिच्छि दस मणुय वीस नारीउं ॥
असुराइ वंतरा दस ॥ पण तद्देवीउ पत्तेयं ॥ २५३ ॥ जोइ
दस देवि वीसं ॥ विमाणियठसय वीसदेवीउं ॥

अर्थ—नरय के० नरकगतिथकी निकलीने मनुष्यगतिमां आव्या जो एक समये सीजे तो दश सीजे. एम तिर्यंच गतिथकी आव्या पण दश सीजे. अने मनुष्यगतिथकी आव्या वीश सीजे. देवगतिथकी आव्या अठसयं के० एकसो ने आठ सीजे. वली ए गतिमांहे विशेष कहे छे.

रत्नप्रभा, शर्करा अने वालुकाथकी आव्या प्रत्येके दस दस सीजे. पंकप्रभाथकी आव्या चार सीजे. अने धूमादिकथकी आव्या सीजे नहीं. वली भू के० पृथ्वीकायथकी आव्या चार सीजे. दग के० अपकायथकी आव्या चार सीजे ॥ २५२ ॥

वनस्पतिकायथकी आव्या छ सीजे, पंचेंद्री तिर्यंचथकी आव्या दश सीजे, तेमां तिर्यंचनी स्त्रीमांहेथकी आव्या पण दश सीजे. अने मनुष्य नरथकी आव्या दश सीजे, मनुष्य नारीथकी आव्या वीस सीजे.

असुरादिक दश निकायथकी आव्या दश सीजे, तेम समस्त व्यंतरगतिथकी आव्या

दश सीजे, असुर कुमार आदे देइने दशनिकायनी देवीथकी आव्या पांच सीजे, तेमज समस्त व्यंतरजातिनी देवीथकी आव्या पांच सीजे, तद्देवि के० ते असुरादिक तथा व्यंतरनी देवी ते प्रत्येके जूदी जूदी पांच जाणवी. ॥ २५३ ॥ अने ज्योतषी पुरुषथकी आव्या दश सीजे, ज्योतषी स्त्रीथकी आव्या वीस सीजे, वैमानिक देव थकी आव्या एकसो ने आठ सीजे, वैमानिक स्त्रीथकी आव्या वीश सीजे, इह सर्वत्र एक समय जाणवो. सिद्धप्राभृतनेविषे देवगति, मनुष्यगति, तिर्यंचगति, नरकगति प्रत्येके दश दश सीजे एम कह्युं छे, ए तत्व केवली जाणे, अथवा बहुश्रुत जाणे. एटले गतिआश्री सिद्धी कही.

॥ हवे वेद आश्री सिद्धी कहे छे, तथा सिद्धगतिए उपपात विरहकाल कहे छे. ॥

तह पुवे एहिंतो ॥ पुरिसो होऊण अठ सयं ॥ ५४ ॥
सेसठ भंगएसु ॥ दस दस सिझंति एग समएणं ॥ विर-
हो छमास गुरुउं लहु समउं चवण मिह नछि ॥ २५५ ॥

अर्थ– पुरुषवेदी देव, मनुष्य तथा तिर्यंचथकी निकली कोइ पुरुष थाय कोइ स्त्री थाय कोइ नपुंसक थाय, एमज स्त्रीवेदी पण देवी प्रमुखथकी निकली कोइ स्त्री थाय कोइ पुरुष थाय कोइ नपुंसक थाय. एमज नपुंसकवेदी नारकी प्रमुखथकी नीकली कोइ नपुंसक थाय, कोइ स्त्री थाय कोइ पुरुष थाय. ए सर्व मली नव भांगा थाय, तेमां जे पुरुषवेदथकी आवी फरी पुरुष वेदी थइ सीजे तो उत्कृष्टा एक समयमांहे एकसो ने आठ सीजे ॥ २५४ ॥ अने शेष थाकता आठ भांगामां प्रत्येके एक समयमां जो सीजे तो दश दश सीजे, ते केवी रीते सीजे ते कहे छे. तेमां (१) केवल पुरुषवेदी वैमानिक देवोथी आवी पुरुष थइ सीजे तो एक समये एकसो ने आठ सीजे, (२) एम पुरुषवेदथकी स्त्री थइ सीजे तो दश सीजे, (३) पुरुषथकी नपुंसक थइ सीजे तो दश सीजे, (४) एम केवल स्त्रीवेदथकी आवी स्त्री थइ सीजे तो पण दश सीजे, (५) स्त्रीथकी पुरुष थइ सीजे तो पण दश सीजे, (६) स्त्रीथकी नपुंसक थइ सीजे तो पण दश सीजे, (७) केवल नपुंसक वेदथकी आवी नपुंसक थइ सीजे तो पण दस सीजे, (८) नपुंसकथकी पुरुष थइ सीजे तो पण दश सीजे, (९) नपुंसकथकी स्त्री थइ सीजे तोपण दश सीजे.

अने वैमानिक देवी, ज्योतषि देवी, अने मनुष्यनी स्त्री ए त्रण ठेकाणेथी स्त्री वेदी आवीने प्रत्येके वीश विश सीजे, त्यां ए विशेष छे. जे स्त्रीवेदथकी आवी मनुष्यपणे पुरुष थइ अथवा स्त्री थइ अथवा नपुंसक थइ सीजे तेवारे सर्व मल्या वीस सीजे.

वली आठे नांगे पूर्वनवे पुरुष ते आ नवे पुरुष थइ सीजे तो एकसो ने आठ सीजे, बीजी रीते आठे नांगे दश सीजे.

अने वली पूर्वे कह्युं जे वीस स्त्री एक समये सीजे, त्यां ए विशेष छे जे कोइ पुरुषवेदथकी आवी, कोइ स्त्रीवेदथकी आवी, कोइ नपुंसकवेदथकी आवी स्त्री थइ सीजे तो मिश्रित मली वीश सीजे, पण केवल पुरुषथी आवी, केवल स्त्रीथी आवी, केवल नपुंसकथी आवी वीश सीजे नहीं. इति नावार्थ.

इहां सिद्धपाहुडानुं विशेष लखिए छैएं. नंदनवने एक समये चार सीजे, पांडुवने एकसमये बे सीजे, एकेकी विजये वीश वीश सीजे, एकेकी अकर्मनूमिए संहरण थकी दश दश सीजे, पन्नर कर्मनूमिए प्रत्येके एकसो ने आठ आठ सीजे, वली उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणीने प्रत्येके त्रीजे चोथे आरे एक समये उत्कृष्टा एकसो ने आठ मोक्षे जाय. अवसर्प्पिणीने पांचमे आरे पांच नरत पांच ऐरवतना वीश सीजे; वली उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणीने शेष थाकते आरे संहरणथकी दश दश सीजे; उत्सर्प्पिणीने पांचमे आरे युगलिया होय तेमाटे इहां सिद्धि नहोय, बीजुं विशेष सिद्धपाहुडा थकी जाणजो. केमके अति विस्तारे लखतां संक्षेप रुचीवालाने व्यामोह उपजे तेमाटे एटलुं लखी पूर्ण कर्युं.

हवे गाथाना पाछला बे पदे करी सिद्धगतिनो ऊपपात विरह काल कहे छे. विरहो छमास गुरुउ के० उत्कृष्टो मोक्ष जावानो छ महीनानो ऊपपात विरह जाणवो. अने लहुसमउ के० जघन्यथी तो एक समय जाणवो. तथा चवणमिहनत्थि के० ए मोक्ष थकी पाछो चवन नथी, जेमाटे मोक्षना जीव सादिअनंत छे, एटले आदि छे पण अंत नथी. जे कर्मे संसारमांहे पाछा आवी ऊपजे ते कर्म सिद्धमांहे नथी. जेम बल्या बीजे अंकूरो न थाय तेम कर्मरूप बीज बल्या थकी संसाररूप अंकूरो फरी प्रगटे नहीं.

अड सग छ पंच चउ तिन्नि डुन्नि इक्कोय सिज्ऊमाणेसु ॥
बत्तीसाइसुसमया ॥ निरंतरं अंतरं उवरिं ॥ २५६ ॥
बत्तीसा अडयाला ॥ सठी बावत्तरी य बोधवा ॥ चुलसीई
छसवइ ॥ डुरहिय महुत्तर सयंच ॥२५७ ॥

अर्थ—आठ, सात, छ, पांच, चार, त्रण, बे ने एक समये सीजता बत्रीस आदे देइ निरंतर सीजे, अने ऊवरिं के० उपरांत अंतर पडे ए अक्षरार्थ कह्यो. हवे नावार्थ कहे छे. एक आदे देइ बत्रीस सीम निरंतर सीजे तो ऊत्कृष्टा आठ समय सुधी सीजे ते कहे छे. एक समये एक, बे, त्रण यावत् बत्रीस सीजे, बीजे समये पण एक, बे,

त्रण यावत् बत्रीस सीजे, एम त्रीजे समये पण एक, बे, त्रण यावत् बत्रीस सीजे, ए रीते आठ समय सुधी निरंतर बत्रीस सुधी सीजे, अने आठ समय पछी एकादि समयनो अंतर पडे, अने जेवारे तेत्रीस आदे देइ अडतालीस सुधी एके समये सीजे तेवारे उत्कृष्टा सात समय सुधी निरंतर सीजे. पछी अंतर पडे अने जेवारे उंगणपचास आदे देइ यावत् साठसुधी निरंतर सीजे, तेवारे छ समयसुधी निरंतर सीजे. तेवार पछी अंतर पडे, एम सर्वत्र जोडवो. अने जेवारे एकसठ आदे देइ बहुत्तेर सुधी सीजे, तेवारे पांच समय सुधी सीजे, उपरांत अंतर पडे. तथा जेवारे तहुत्तेर आदे देइ यावत् चोरासी सुधी सीजे त्यां निरंतर चार समय सुधी सीजे, उपरांत अंतर पडे. अने जेवारे पंचासी आदे देइ यावत् छन्नु सुधी सीजे त्यारे निरंतर त्रण समय सुधी सीजे. उपरांत अंतर पडे. अने जेवारे सत्ताणु आदे देइ एकसो ने बे सुधी सीजे तेवारे निरंतर बे समय सुधी सीजे. उपरांत अंतर पडे. अने जेवारे एकसो त्रण आदे देइ यावत् एकसो आठ सुधी निरंतर सीजे तो एक समय सीजे, पण बीजे समये अवश्य अंतर पडे. ॥ २५६ ॥ २५७ ॥

॥ हवे कोइक सांख्यादिक मतांतरी कहे छे के ज्यां आकाश त्यां सर्वत्र सिद्ध छे. परंतु सिद्धनुं क्षेत्र नहीं, ते मत दूर करवाने अर्थे विशिष्ट सिद्धांतिनुं सिद्धनुं क्षेत्र कहे छे. ॥

पणयाल लक्कजोयण ॥ विक्कंन्ना सिद्धिसिल फलिह विमला ॥ तडवरि गजोयणंते ॥ लोगंतो तब सिद्धठिई ॥ २५८ ॥

अर्थ– सरवार्थसिद्धि विमाननी ध्वजाथी उपर बार योजन सिद्धसिला छे, ते वाटला अने लांबपणे तथा पहोलपणे पीस्तालीस लाख योजन प्रमाण छे, ते सर्व धवला अर्जुन सुवर्णमय स्फटिकनी पेरे निर्मल सिद्धसिला एटले सिद्धनी भूमिका छे. एने कोइक ईषत् प्राग्भारा एवुं नाम पण कहे छे. ए सर्वार्थसिद्धविमान थकी बार योजन अलोक पण छे. ए परमार्थ केवली तथा बहुश्रुत जाणे. वली ए सिद्धसिला सर्वथा मध्यभागे आठ योजन जाडी छे. त्यां थकी चार दिशाएं अने चार विदिशाएं घटती घटती मक्षीना पांख जेवी पातली उत्तान छत्रने आकारे सिद्धसिलानी स्थापना छे, ते सिद्धसिलाने उपर एक योजनने आंतरे लोकांत छे. त्यां सिद्धोनी स्थिति एटले रेहेवानुं स्थान जाणवुं.

इहां भावार्थ आम छे जे योजननो उपरलो चोथो गाउ तेना उपरनो छठो भाग जे त्रणसे तेत्रीश धनुष्य अने उपर एक धनुष्यनो त्रीजो भाग एटला क्षेत्रमां सिद्ध रहे छे, त्यां पांचसें धनुष्यनी उत्कृष्टी अवगाहनायें जे सिद्ध होय तेनो त्रीजो भाग शरी-

रनी पहोलाण पूर्वे घटामीएं एटली उत्कृष्टी सिद्धीनी अवगाहना होय. अने जघन्य अवगाहना सात हाथनो त्रीजो जाग घटामीएं तेवारे चार हाथ ने सोल अंगुल जघन्यथी सिद्धनी आवगाहना होय. इति मणुयदारं सम्मत्तं ॥ १५७ ॥

तिरियदारं जणई एटले आठे प्रतिद्वारे करी मनुष्यनुं द्वार समाप्त थयुं. हवे तिर्यच द्वार कहे बे. इहां तिर्यचने पण एक जुवनद्वार वर्जीने बाकी आठ प्रतिद्वार कहेशे. इहां एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चौरेंद्री, ने पंचेंद्री, ए पांच प्रकारे तिर्यच जाणवा. तेमां पृथ्वी, अप, तेऊ, वायु, ने वनस्पति रूप पांच प्रकार एकेंद्रीना जाणवा. अने तेनी साथे बेंद्री, तेंद्री, चौरेंद्री ने पंचेंद्रि मली चार जेलतां नव जेद थाय. तेमां वली पंचेंद्रीना बे जेद बे. एक गर्जज बीजा संमूर्बिम. तेमां

॥ गर्जजनी अपेक्षा विना सामान्य पणे नव जेदे तिर्यचनुं स्थितिद्वार कहे बे. ॥

बावीस सगति दस वास ॥ सहस गिणिति दिण बेंदियाई सु ॥
बारस वासुण पण दिण ॥ बम्मास तिपलिय ठिइ जिठा ॥१५ए॥

अर्थ– पृथ्वीकायनी स्थिति एटले आयुष्य ते उत्कृष्टथी बावीस हजार वर्ष. एम अपकायनी उत्कृष्टि स्थिति सात हजार वर्ष. वायुकायनी उत्कृष्टि स्थिति त्रण हजार वर्ष. वनस्पति कायनी उत्कृष्टि स्थिति दश हजार वर्ष. अग्नीकायनी उत्कृष्टी स्थिति त्रण दिवसनी. बेंद्रीनी उत्कृष्टी स्थिति उंगणपचाश दिवशनी. चउरेंद्रीनी उत्कृष्टी स्थिति ब महीनानी. पंचेंद्रीनी उत्कृष्टी स्थिति त्रण पल्योपमनी. ए उत्कृष्टी स्थिति निरुपद्रव स्थानके रहेतां जाणवी. अने जघन्यतो सर्वने अंतर मुहूर्त स्थिति बे. ते वात आगल कहेशे. ए सामान्यपणे तिर्यचनी स्थिति कही. ॥ १५ए ॥

॥ हवे प्रथम इहां पृथ्वीकायना जेद कहे बे. ॥

सण्हाय सुद्ध वालुय ॥ मणोसिला सक्करायखर पुढवी ॥
इग बार चउद सोलस ॥ ठारस बावीस सम सहसा ॥१६०॥

अर्थ–सुहाली मारवाड देशनी पृथ्वीनी सुकुमाल माटी तेनुं उत्कृष्टायु एक हजार वर्ष, अने शुद्ध ते गोपीचंदन अथवा कुमार मृतिकानुं बार हजार वर्षनुं आयुष्य, वालुय के० नदिप्रमुखनी वेलुनुं चौद हजार वर्षायु, मणसिलनुं सोल हजार वर्षायु, अने सक्कराय के० शर्करा हरताल सुरमादिकनु अढार हजार वर्षायु, अने खर पृथ्वी ते सिला पाषाण रत्नादिक प्रमुखनुं आयुष्य बावीस के० बावीस सम के० वर्ष सहसा के० हजार एटले बावीस हजार वर्षायु जाणवुं. ॥ १६० ॥

॥ हवे पंचेंडि तिर्यचना नेदनी स्थिति विशेष कहे ले. ॥

गप्न नुय जलयरो नय ॥ गप्नोरग पुव्व कोडि उक्कोसा ॥
गप्नचनप्पय पक्खिसु ॥ तिपल्लिय पलिया असंखंसो ॥ २६१ ॥

अर्थ– गर्नज नुजपरिसर्प्प गोह नोलियादिक तथा जलयर के० जलचर ते मत्स्यादिक ते उन्नय के० बे प्रकारे ले. एक गर्नज जलचर अने बीजा संमूर्ठिम जलचर. तथा गप्नोरग के० गर्नज उरपरिसर्प एनुं उत्कृष्टायु एक पूर्व कोडी वर्षनुं जाणवुं. वली गप्नोचनप्पय के० गर्नज चतुष्पद जे गाय, नेंस, उंट, घोडा, हाथी प्रमुख तेनुं उत्कृष्टायु त्रण पल्योपमनुं जाणवुं. वली गर्नज पंखी जे चली, चास, सारस, मोर प्रमुख तेनुं उत्कृष्टायु पल्योपमनो असंख्यातमो नाग जाणवुं. हवे पूर्वनुं मान कहे ले.

पुव्वस्स उपरिमाणं ॥ सयरि खलु वास कोडिलरकाउ ॥
लप्पन्नं च सहस्सा ॥ बोधव्वा वास कोडीणं ॥ २६२ ॥

अर्थ–चोरासी लाख वर्ष एक पूर्वांग होय, ते पूर्वांगने पूर्वांग साथे गुणाकार करिएं तेवारे सयरि खलुवास कोडिलरकाउ के० सीतेर लाख कोडी वर्ष अने लप्पन्नं च सहस्सा के० उपन्न सहस्स कोडी वर्ष एटले (७०५६००००००००००) एटली संख्या वर्षे पूर्वनुं प्रमाण थाय. ॥ २६२ ॥

॥ हवे संमूर्ठिम पंचेंडी थलचर प्रमुखनी उत्कृष्टायु स्थिति कहे ले. ॥

संम्मुलि पणिंदि थलख यर ॥ उरग नूयग जिठ ठिइ कमसो ॥
वास सहस्सा चुलसी ॥ बिसत्तरि तिपन्न बायाला ॥ २६३ ॥

अर्थ–संमूर्ठिम पंचेंडी थलचर गवादिक ते गाय नेंस प्रमुख. अने खयर के० खेचर ते पक्षी बगला प्रमुख, उरग के० उरपरिसर्प्प ते अजगर प्रमुख, अने नुयग के० नूजपरिसर्प ते गोह नोलिया प्रमुख, जे संमूर्ठिम जीवो ले तेनी जिठठिइ कमसो के० उत्कृष्टी आयुस्थिति अनुक्रमे चोरासी हजार वर्ष, बहुत्तेर हजार वर्ष, त्रेपन हजार वर्ष अने बेतालीस हजार वर्षनी जाणवी, ए अक्षरार्थ कह्यो. हवे नावार्थ कहे ले. संमूर्ठिम पंचेंडी गाय प्रमुखनुं उत्कृष्टायु चोरासी हजार वर्ष, संमूर्ठिम पक्षीनुं बहुत्तेर हजार वर्ष, संमूर्ठिम सर्प्प प्रमुखनुं त्रेपन हजार वर्ष, संमूर्ठिम गोह नकुलनुं बेतालीस हजार वर्ष, एटले सर्व तिर्यचनी उत्कृष्टी नवस्थिति कही.

॥ हवे एनी कायस्थिति कहे ले. ॥

एसा पुढवाईणं ॥ नवठिईसंपयंतु कायठिई ॥ चउ
एगिंदि सु णेया ॥ उसप्पिणीउ असंखिज्जा ॥ २६४ ॥

अर्थ– एसापुढवाईणं के० ए पूर्वे पृथ्व्यादिकना आयुष्यरूप भवस्थिति कही. हवे वली एज पृथ्व्यादिकनी कायस्थिति एटले जे पुनः पुनः मरण पामीने तेज कायमां उपजे तेने कायस्थिति कहीए, ते कायस्थिति कहे छे. चउएगिंदिसु के० वनस्पति टालीने पृथ्वीकाय, अपकाय, तेउकाय अने वायुकाय, ए चार एकेंद्रीमां प्रत्येके उत्कृष्टी कायस्थिति असंख्याति उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी प्रमाण नेया के० जाणवी. अंहीयां ए भाव, जे पृथ्वीकायनो जीव मरण पामि पामिने फरी तेज कायमां उपजे, पण पोतानी कायने मूके नही, तो असंख्याति उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी सुधी रहे. एमज अप्पकाय, तेउकाय अने वाउकाय पण जाणवा. दश कोडाकोडी सागरोपमे उत्सर्प्पिणी थाय. अने दश कोडाकोडी सागरोपमे अवसर्प्पिणी थाय. एवं वीश कोडाकोडी सागरोपमे कालचक्र थाय. ए कालमान भरत ऐरवतनी अपेक्षाएं जाणवुं. ए काले करी कायस्थिति कही. हवे क्षेत्रथकी कहे छे. असंख्याता लोक प्रमाण एटले जेटला चउदराजलोकना आकाश प्रदेश छे, तेटलीज संख्याए असंख्याता लोक कल्पवा. ते असंख्याता लोकनो एकेक प्रदेश समय समय काढतां असंख्याति उत्सर्प्पिणी अने अवसर्प्पिणी थाय. ॥ २६४ ॥

ताउ वणंमि अणंता ॥ संखिज्जा वास सहस विगलेसु ॥
पंचिंदि तिरि नरेसु ॥ सत्तठ भवाउ उक्कोसा ॥ २६५ ॥

अर्थ–ताउ के० तेहिज पूर्वोक्त जे उत्सर्प्पिणी अने अवसर्प्पिणी कही तेवी अनंति उत्सर्प्पिणी अने अनंति अवसर्प्पिणी वणंमि के० वनस्पतिनी कायस्थिति काले करी जाणवी. अने क्षेत्रथकी अनंता लोकाकाश प्रदेश प्रमाण असंख्याता पुद्गल-परावर्त्त होय, एटले एक आवलिकाने असंख्यातमे भागे जेटला समय होय, तेटली संख्या प्रमाणे पुद्गलपरावर्त्तनी संख्या जाणवी.

ए कायस्थिति व्यवहारराशि जीवने संभवे, केमके व्यवहारराशिउ जीव मरण पामि निगोदमां जाय तो अनंति उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी रहीने पछी वली व्यवहारराशिमां आवे, एटले अहींयां मरुदेवा साथे व्यभिचार नहीं, केमके मरुदेवा अनादि निगोदि छे, तेमने कायस्थितिनुं ए प्रमाण नहीं.

वली बेइंद्रियादिक विकलेंद्रीनें संख्याता वर्ष एटले बेंद्री, तेंद्री अने चउरेंद्रीने प्रत्येके संख्याता वर्ष सहस्र कायस्थिति जाणवी. वली पंचेंद्रीय तिर्यंचने तथा मनुष्यने, कायस्थिति सात आठ भव जाणवी. एटले संख्याते आयुष्ये सात भव करे, अने आठमे भवे युगलिउ होय. ए आठे भवें करी कालमान त्रण पल्योपम अने सात पूर्वकोटी उत्कृष्टी जाणवी. ए उत्कृष्टी कायस्थिति कही. ॥ २६५ ॥

॥ हवे जघन्य भवस्थिति तथा कायस्थिति कहे छे. ॥

सव्वेसिंपि जहन्ना ॥ अंतमुहुत्तं भवेय काएय ॥

अर्थ—समस्त पूर्वोक्त पृथिव्यादिकने जघन्य भवस्थिति अने कायस्थिति अंतरमुहूर्त प्रमाण जाणवी. अहींयां कायस्थितिने प्रस्तावे मनुष्यनी पण कायस्थिति कही, अने देवता नारकी मरण पामी फरी देवता नारकीमां न उपजे, तेमाटे देव तथा नारकीने कायस्थिति नहोय, एटले सविस्तर तिर्यंचनुं स्थिति द्वार कह्युं.

॥ हवे ए तिर्यंचनुं अवगाहना द्वार कहे छे. ॥

जोयण सहस्स महियं ॥ एगिंदियदेह मुक्कोसं ॥ २६६ ॥
वि ति चउरिंदि सरीरं॥ वारस जोयण तिकोस चउकोसं॥
जोयण सहस पणिंदिय॥ ओहे वुत्तं विसेसंतु ॥ २६७ ॥

अर्थ— सामान्यपणे एकेंद्रीयनुं शरीर जोयण सहस्समहियं के० एक हजार योजन काजेरुं उत्कृष्टुं जाणवु. ॥ २६६ ॥ वली बेंद्रीय जे शंखादिक तेनुं शरीर बार योजननुं जाणवुं. एम तेंद्री कीडी मकोडादिकनुं शरीर त्रण गाउनुं जाणवुं. अने चउरिंद्री भ्रमरादिकनुं शरीर चार गाउनुं जाणवुं. पंचेंद्रीनुं शरीर एक हजार योजननुं जाणवुं. ए शरीरमान ओहे के० ओगे एटले सामान्ये वुत्तं के० कह्युं; हवे विसेसंतु के० विशेषे कहे छे. ॥ २६७ ॥

अंगुल असंख भागो ॥ सुहमनिगोओ असंख गुणवाऊ ॥
तो अगणितओ आऊ ॥ तत्तो सुहुमा भवे पुढवी ॥ २६८ ॥
तो वायर वाउगणी ॥ आऊ पुढवी निगोय अणुकमसो ॥
पत्तेयवण सरीरं ॥ अहियं जोयणसहस्संतु ॥ २६९ ॥

अर्थ—वनस्पतिना बे भेद छे, एक प्रत्येक वनस्पति ने बीजी साधारण वनस्पति. साधारण शब्दे निगोद अनंतकाय कहिएं, ते सूक्ष्मनिगोदिआनुं शरीर अंगुलनुं असंख्यातमुं भाग एटले प्रमाणे जाणवुं, ते थकी असंख्यातगणुं सूक्ष्म वायुकायनुं शरीर जाणवुं. एटले असंख्याते सूक्ष्मनिगोदियाने शरीरे एक सूक्ष्म वायुकायनुं शरीर होय, आगल पण गुणाकारे एज विधी जाणवो. ते थकी असंख्यात गणुं एक सूक्ष्म तेउकायनुं शरीर जाणवुं. ते थकी असंख्यातगणुं एक सूक्ष्म अप्पकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी असंख्यातगणुं एक सूक्ष्म पृथ्वीकायनुं शरीर जाणवुं ॥ २६८ ॥ तेथकी असंख्यातगणुं एक बादर वायुकायनुं शरीर जाणवुं, तेथकी असंख्यातगणुं एक बादर

अग्निकायनुं शरीर जाणवुं, तेथकी असंख्यातगणुं एक बादर अप्पकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी पण असंख्यातगणुं एक बादर पृथ्वीकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी पण असंख्यातगणुं एक बादर निगोदनुं शरीर जाणवुं. ए दशे मांहोमांहे असंख्यात गुणाधिक छे, परंतु एकेकुं शरीर अंगुलनुं असंख्यातमुं जाग जाणवुं. एम अनुक्रमे असंख्यातगणुं जाणवुं. अने प्रत्येक वनस्पतिनुं शरीर एक हजार योजन जाफेरुं छे. ॥ २६९ ॥

अहींयां शिष्य प्रश्न करे छे के एटलां सर्व शरीर उत्सेधांगुलें कह्यां, अने समुद्र तथा द्रह प्रमाणांगुले छे. तो हजार योजन उंडा समुद्रमांहे पद्मनाल प्रमुख वनस्पतिनां शरीर केम घटे ? माटे अत्यंत दीर्घ होय. हवे ए प्रश्ननो उत्तर गुरु कहे छे.

उस्सेहं गुलजोयण ॥ सहस्समाणे जलासए नेयं ॥ तं व-
ल्लि पउम पमुहं ॥ अउपरं पुढविरूवं तु ॥ २७० ॥

अर्थ— उत्सेधांगुले करी हजार योजन प्रमाण उंडुं जलासए के० जलाशय ते नेयं के० जाणवुं. त्यां रहेनारा जे वल्लि पउम पमुहं के० कमल प्रमुख छे ते वनस्पतिकाय जाणवां. तेनुं शरीर हजार योजन किंचित् अधिक जाणवुं. उपरांत जे पद्मद्रहना कमल ते पुढविरूवंतु के० पृथ्वी कायरूप जाणवा. जे कारण माटे पद्मद्रह हजार योजन उंडो छे, ए जावार्थ विशेषणवति ग्रंथमांहे श्रीजिनजद्रगणीक्षमाश्रमणे विशेषपणे वखाएयो छे. ॥ २७० ॥

॥ हवे बेइंद्रीयादिकनुं विशेष नाम ग्रहणपूर्वक उत्कृष्टुं देहमान कहे छे. ॥

बारस जोयण संखो ॥ तिकोस गुम्मीय जोयणं जमरो ॥
मुछिम चउपय जुय ॥ गुरग गाऊधणु जोयण पहुत्तं ॥ २७१ ॥

अर्थ— शंख प्रमुख बेंद्री जीवनुं बार योजननुं शरीर, गुम्मीय कनसिलाईया प्रमुख तेंद्रीनुं त्रण कोशनुं शरीर. जमरा प्रमुख चउरिंद्रीनुं एक योजननुं शरीर. संमूर्छिम चतुष्पद गाय प्रमुखनुं उत्कृष्टुं नव गाउनुं शरीर जाणवुं. संमूर्छिम जुजपरिसर्प्प गोह नोलियादिकनुं नव धनुष्यनुं शरीर जाणवुं. संमूर्छिम उरपरिसर्प्प अजगरादिकनुं नव योजननुं शरीर जाणवुं. ॥ २७१ ॥

गप्न चउप्पय छग्गा ॥ उयाइ जुयगाउ गाउय पहुत्तं ॥ जो-
यण सहस्स मुरगा ॥ मछा उन्नए विय सहस्सं ॥ २७२ ॥

अर्थ— गर्नज चतुष्पद हस्ति प्रमुखनुं छ कोशनुं शरीर जाणवुं. गर्नज जुजपरिसर्प्प गोह प्रमुखनुं नव गाऊनुं शरीर जाणवुं. गर्नज उरगा के० उरपरीसर्प्पनुं एक हजार योजननुं शरीर जाणवुं. अने मछाउन्नएवि के० गर्नज अने संमूर्छिम ए उनय एटले बंने जातना मत्स्योनुं शरीर एक हजार योजन प्रमाण जाणवुं. ॥ २७२ ॥

पक्खि डुग धणुप्पहुतं ॥ सव्वाणंगुल असंखनाग लहू ॥

अर्थ– पक्षी जे गृद्धादिक ते संमूर्छिम तथा गर्नज ए डुग के० बे प्रकारना. तेनुं शरीर धणुप्पहुतं के० नव धनुष्यनुं जाणवुं. ए समस्त शरीरनुं उत्कृष्टुं प्रमाण सामान्य विशेषे कह्युं; हवे लहू के० जघन्यथी सव्वाणं के० सर्वेनुं एटले एकेंडी, बेंडी, तेंडी, चौरेंडी अने पंचेंडी तिर्यंचनुं शरीर ते अंगुल असंख नाग के० एक अंगुलनो असंख्यातमो नाग ते उपपात समये शरीरपर्याप्ति वेलायें होय.

हवे प्रसंगागत वैक्रिय अवगाहनानुं प्रमाण कहे ठे. वैक्रिय शरीर बादर पर्याप्तो वायु कायनो जीव करे, अने कोइक पर्याप्तो संख्यातायुवालो गर्नज पंचेंडीय होय ते पण करे, तेमां वायु कायनो जीव तो जघन्य अने उत्कृष्टो अंगुलनुं असंख्यातमुं नाग करे, अने पंचेंडी तिर्यच तो जघन्यथी अंगुलनुं असंख्यातमुं नाग करे, तथा उत्कृष्टो नवसें योजन सुधी करे. एटले तिर्यंचनुं अवगाहना द्वार कह्युं.

हवे उपपात विरह अने चवन विरह ए बे द्वार कहे ठे. तेमां एकेंडी प्रति समये उपजे अने चवे ठे; माटे एने ए द्वार संनवे नही; माटे बेंडी आदे देइ जीवोना उपपात चवननो विरहकाल कहे ठे.

विरहो विगला सन्नीण जम्ममरणेसु अंतमूहु ॥ २१३ ॥
गप्ने मुहुत्त बारस ॥ गुरुउ लहु समय संखसुर तुल्ला ॥

अर्थ–बेंडी, तेंडी ने चौरेंडी ए त्रण विकलेंडी अने असन्नी के० संमूर्छिम पंचेंडी तिर्यंच, एनो जम्ममरणेसु के० जन्म मरण आश्री विरहकाल प्रत्येके अंतमूहु के० अंतरमुहूर्त्त गुरुउ के० उत्कृष्ट जाणवो, अने गप्नेसु के० गर्नज पंचेंडी तिर्यंचनो उपपात चवन विरह काल उत्कृष्ट मुहुत्तबारस के० बार मुहूर्त्तनो जाणवो. अने सर्वत्र लहु के० जघन्य विरहकाल समउ के० एक समयनो जाणवो. अने ए बेंडियादिक एक समये उपजे तो संखसुर तुल्ला के० संख्याये देवताने तुल्य जाणवा, एटले एक, बे, त्रण, संख्याता, असंख्याता सुधी उपजे तथा मरण पामे.

॥ हवे एकेंडीने उपजवा मरवानी संख्या कहे ठे. ॥

अणुसमय मसंखिज्जा ॥ एगिंदिय हुंतिय चवंति ॥ २१४ ॥
वणकाइउ अणंता ॥ इक्किका उविजं निगोयाउ ॥ निच्चम
संखो नागो ॥ अणंत जीवो चयइ एइ ॥ २१५ ॥

अर्थ– अणुसमय के० प्रतिसमय एटले समय समय प्रत्ये एगिंदिय के० एकेंडी जीवो ते असंखिज्जा के० असंख्याता हुंतिय के० उपजे, अने चवंति के० चवे. ॥२१४॥

अहींयां एकेंद्री ते पृथ्वी, अप्प, तेउ अने वाउ ए चार सामान्यपणे प्रति समय असंख्याता उपजे, अने असंख्याता चवे; पण एक समय संख्याता उपजे नहीं, तेम संख्याता चवे पण नही; अवश्य असंख्याताज उपजे तथा चवे. अने वनस्पतिकायना वनस्पतिमांहेथीज आवीने अनंता उपजे, अने अनंता चवे. तथा पृथिव्यादिक परस्थानकथकी वनस्पतिमां आवी उपजे तेवारे असंख्याता उपजे.

हवे अनंता उपजवानो हेतु कहे छे. जे कारण माटे एकेका निगोदथी असंख्यातमो नाग अनंता जीव प्रमाण नित्य सदा सर्वदा आंतराविना चवे अने उपजे. अहींयां ए नावार्थ जे अनंत जीवात्मक एक सूक्ष्म अथवा बादरनिगोद तेना असंख्याता नाग करिएं, तेवो एक नाग अनंत जीव प्रमाण सदा त्यांथी निकले, अने तेवोज एक असंख्यातमो नाग सदा ते स्थानके उपजे, ते नाग पण अनंत जीवात्मक जाणवो. ए प्रकारे एकेक निगोदे प्रति समये अनंता जीव उपजे अने अनंता चवे. तो सर्व निगोदनेविषे अनंता उपजता अने चवता केम न पामिएं? ॥ २७५ ॥

हवे निगोद शब्दनो अर्थ करे छे, जे अनंता जीवनुं एक साधारण औदारिक शरीर स्तिबुकाकार पाणीना पपोटा सरखो तेने निगोद कहिएं, ते अनंताजीव एकवारे एकठा श्वासोश्वास करे, एकठा आहार करे, ते निगोद कहिएं. तेवा असंख्याता निगोदना समुदायने गोलो कहिएं, तेवा गोला चउदराजमांहे असंख्याता छे.

गोलाय असंखिज्जा ॥ असंख निग्गोय उ हवइ गोलो ॥
इक्किक्कंमि निगोए ॥ अणंत जीवा मुणेयव्वा ॥ २७६ ॥

अर्थ— संसारमांहे असंख्याता गोला छे, ते असंख्याते निगोदे एक गोलो होय. ते एकेक निगोदे अनंता जीव जाणवा. ए निगोदिया जीवना बे नेद छे. एक संव्यवहारिया, बीजा असंव्यवहारिया. तेमां जे अनादि निगोद थकी निकली पृथ्वीकाय प्रमुखमांहे उपजे, तेने संव्यवहारियो जीव कहीएं. कदाचित् ते जीव वली फरी पाछो निगोदमांहे जाय तोपण तेने संव्यवहारियोज कहिएं, अने जे जीव अनादि निगोद थकी निकल्याज नथी, अनादिकालथी सूक्ष्म निगोद तथा बादर निगोदमांहेज रहेछे, तेने असंव्यवहारिया कहिएं, तथा जेटला जीव मोक्षे जाय तेटला जीव निगोदमांथी निकली पृथ्वीकायादिकनेविषे आवी उपजे ए विशेषार्थ छे.

अत्थि अणंता जीवा ॥ जेहिं न पत्तो तसाइ परिणामो ॥
उप्पज्जंति चयंतिय ॥ पुणोवि तत्थेव तत्थेव ॥ २७७ ॥

अर्थ— अनंता जीव एवा छे के, जे जीवे त्रसादिक पर्याय पाम्युं नथी; जे पुणोवि

के० फरी फरी त्यां निगोदना निगोदमांहेज उपजे छे ने चवे छे. एटले निगोदमांहेज उपजे अने निगोदमांहेज मरण पामे छे. त्यांना त्यांज रहे छे. ॥ २७७ ॥

सव्वोवि किसलओ खलु ॥ उगममाणो अणंतओ भणिओ ॥
सोचेव विवढंतो ॥ होइ परित्तो अणंतोवा ॥ २७८ ॥

अर्थ—सव्वोवि के० समस्त प्रत्येक वनस्पतीकाय अथवा साधारण वनस्पतिकाय प्रथम ऊगतो किसलयरूप तेने खलु इति निश्चें अनंतकाय कहीएं सो के० तेहज किसलय चेव के० निश्चे थकी वधतो वधतो अंतरमुहूर्त्त पछी कोइक परित्तो के० प्रत्येक शरीर होय. वा के० अने कोइक साधारण शरीर होय, जेवो कर्म बांध्यो होय जेवो बीज होय, तेवो शरीर नीपजे. ॥ २७८ ॥

॥ हवे कया कर्मथी जीवने एकेंद्रीपणानी प्राप्ति थाय ते कहे छे. ॥

जया मोहोदओ तिव्वो ॥ अन्नाणंखुमहब्भयं ॥
पेलवं वेयणीयंतु ॥ तया एगिंदिय त्तणं ॥ २७९ ॥

अर्थ—जया के० जेवारे तिव्वो के० तीव्र एटले अत्यंत मोहोदय विषयाभिलाष मैथुन परिणाम होय, अथवा अत्यंत भैरव अज्ञानरूप महाभय जेणे करी सचेतन तें अचेतन थइ जाय. तथा पेलवं के० असार वेयणीयं के० असातावेदनी उदय आवी होय. तेवारे एवा परिणामे अथवा संज्ञाएं करी एकेंद्रीपणानुं कर्म बंधाय, तेथी जीव एकेंद्री थाय, एटले तिर्यंचने उपपात विरहकाल, चवन विरहकाल, एक समय उपपात संख्या, एक समय चवन संख्या, ए चार द्वार कह्यां. ॥ २७९ ॥

॥ हवे ए तिर्यंचमां कियो जीव जाय ते गति द्वार कहे छे. ॥

तिरिएसुजंति संखा ॥ उतिरिनराजाउ कप्पदेवाओ ॥
पज्जत्तसंख गब्भय ॥ बायर भूदगपरित्तेसु ॥ २८० ॥
तो सहसारंत सुरा ॥ निरया पज्जत्त संख गब्भेसु ॥

अर्थ—एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री तथा संख्यातावर्षायुवाला पंचेंद्री तिर्यंच, अने संख्यातावर्षायुवाला मनुष्य, एटला स्थानकना जीव मरण पामीने एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री ने पंचेंद्री तिर्यचमांहे उपजे. वली भुवनपती, व्यंतर अने ज्योतषी तथा जाउकप्पदेवाओ के० यावत् सौधर्म अने ईशान ए बे कल्पविमानवासि देवता ए मरण पामीने पज्जत्तसंखगप्भय के० पर्याप्ता संख्यातायुवाला गर्भज तिर्यचमांहें उपजे. वली बायरभूदग के० पर्याप्ता बादर, पृथ्वीकाय अने दग एटले अप्पकायमांहे पण उपजे. वली पर्याप्ता परित्तेसु के० प्रत्येक वनस्पतिमांहे पण उपजे ॥ २८० ॥

अने सनत्कुमारादिकथी मांमीने सहस्रारांत सुधीना देवता तथा नारकी, ए च वीने पर्याप्ता संख्यातायुष्क गर्जज तिर्यंचमां जाय, पण वीजी जातना तिर्यंचमांहे न जाय. एटले तिर्यंचनुं गतिद्वार कह्युं.

॥ हवे तिर्यंचना जवथकी मरण पामीने क्यां जाय ? ते कहे छे. ॥

संखपणिंदिय तिरिया ॥ मरिडं चउसु विगइ सुजंति ॥ २७१ ॥
थावर विगला नियमा ॥ सखाउय तिरि नरेसु गछंति ॥ विगला
लन्निज विरइं ॥ सम्मंपि न तेउ वाउ चुया ॥ २७२ ॥

अर्थ– संखपणिंदिय तिरिया के० संख्याता आयुष्यवाला पंचेंद्रीय तिर्यंच मरिडं के० मरण पामीने एक मोक्षविना वाकीनी चारे गतिनेविषे जंति के० जाय. ॥२७१॥ वली थावर ते एकेंद्री अने विकलेंद्री, ते मरण पामीने संख्यातायुष्यवाला तिर्यंच अने मनुष्यमांहे जाय; पण देवता, नारकी, अने असंख्यातायुष्यवाला तिर्यंच तथा असंख्यातायुष्यवाला जे युगलिया मनुष्य, तेमां न जाय. वली विकलेंद्री मरीने मनुष्यगति पामी सर्व सावद्य विरतिरूप चारित्र पामे, पण सीजे नही. अने तेउकाय, तथा वाउकाय मरण पामीने मनुष्य तो न थाय, पण कदाचित् पंचेंद्री तिर्यंच थाय तो सम्यक्त्व पण पामे नही; तो विरतिपणुं क्यांथी पामे ? ए तेउकाय तथा वाउ कायना जवनो ए स्वजाव छे, जे मनुष्य न थाय, अने सम्यक्त्व पण न पामे. शेष थाकता संमूर्छिम गर्जजतिर्यंच, तथा संमूर्छिमगर्जजमनुष्य, तथा पृथ्वी, अप्प अने वनस्पति, एटलां मरण पामीने मनुष्य थाय; अने मनुष्य थइने मरुदेवानी पेरे तेज जवे चारित्र पाली मोक्ष पण पामे. ॥ २७२ ॥

॥ हवे तिर्यंचने अवसर जणी मनुष्यने पण लेश्या कहे छे. ॥

पुढवी दग परित्तवणा ॥ बायर पज्जत्तहुंति चउलेसा ॥ ग-
ब्भय तिरिय नराणं ॥ छल्लेस्सा तिन्नि सेसाणं ॥ २७३ ॥

अर्थ– पुढवि के० पृथ्वीकाय, दग के० अपकाय, परित्तवणा के० प्रत्येक वनस्पतिकाय, ए सर्व वायर पज्जत्त के० वादर पर्याप्ता जाणवां, तेमां हुंतिचउलेसा के० चार लेश्या होय. केमके जवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, सौधर्म अने ईशानांत सुधीना देवता तेजोलेश्यावंत होय. ते पृथ्वी, अप्प, अने वनस्पतिमांहें उपजे. ते पर्याप्ता थया पछी अंतर्मुहूर्त्तसुधी केटकोएक काल तेजोलेश्यावंत होय; ते कारणे कृष्ण, नील, कापोत अने तेजो ए चार लेश्य एमां होय. अने गप्रय तिरियनराणं के० गर्जजतिर्यंच, तथा गर्जजमनुष्यने छए लेश्या होय. केमके मनुष्य तथा तिर्यंचने अ-

स्थिरलेश्या होय. अने तिन्नि सेसाणं के० शेष तेउकाय, वाउकाय, सूक्ष्म पृथ्वीकाय, सूक्ष्म अप्पकाय, साधारण अपर्याप्त बादर पृथ्वीकाय, अपर्याप्त बादर अप्पकाय, अपर्याप्त प्रत्येक वनस्पतिकाय, बेइंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री अने संमूर्छिम पंचेंद्री तिर्यंच, तथा संमूर्छिम पंचेंद्री मनुष्य, एटलाने कृष्ण, नील अने कापोत ए त्रण लेश्या होय. अने पृथ्वी, अप तथा पर्याप्त बादर वनस्पतिमांहे देवताना उपजवा थकी केटलोएक काल तेजोलेश्या संभवे, पर्याप्तावस्थाएं तेजोलेश्या केम संभवे? ते उपर हेतु कहे छे. जल्ले-साए मरइ, " तल्लेसाए उववज्जइत्ति " एटले जे लेश्याथकां मरण पामे तेज लेश्या थकां उपजे. ॥ २०३ ॥ अहींयां क्षमाश्रमणकृत गाथा कहे छे. ॥

अंत मुहुत्तंमि गए ॥ अंत मुहुत्तंमि सेस ए चेव ॥ लेसा-
हिं परिणयाहिं ॥ जीवा वच्चंति परलोयं ॥ २०४ ॥

अर्थ—मनुष्य तथा तिर्यंच ते परभवनी लेश्या आव्या पछी अंतर्मुहूर्त्ते मरण पामे. एटले लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त गया पछी मरण पामे. अने देवता तथा नारकी पोतानी मूलगी लेश्यानुं मुहूर्त्त थाकतुं रहे तेवारे मरण पामीने परभवे जाय. त्यां उपन्या पछी ते मूलगी लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त भोगवे. तेमां पर्याप्तिनुं अंतर्मुहूर्त्त न्हानुं जाणवुं, अने लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त महोटुं जाणवुं. तेमाटे पर्याप्तावस्थाए पण परभवनी तेजोलेश्या संभवे. अहींयां अंतर्मुहूर्त्तना असंख्याता भेद छे. ॥ २०४ ॥

तिरि नर आगामि भवे ॥ लेस्साए अइगए सुरानिरया ॥
पुव्वभव लेस्ससेसे ॥ अंत मुहुत्ते मरणमिंति ॥ २०५ ॥

अर्थ— तिर्यंच तथा नर के० मनुष्य ते आगामिभवे के० आगला भवनी लेश्याए के० लेश्यानुं अंतर्मुहूर्त्त गया पछी मरण पामे. वली सुरा निरया के० देव तथा नारकी ए पूर्वना भवनी लेश्यानुं अंतरमुहूर्त्त शेष थाकतुं रहे तेवारे मरण पामी परभवे उपजे, एतावता ए परमार्थ. जे तेजोलेश्यावंत देवता पृथ्वीकाय, अने अपकाय, तथा प्रत्येक वनस्पतिमांहे उपजता तेमने केटलोएक काल तेजोलेश्यानो सद्भाव होय. ॥ २०५ ॥

॥ हवे मनुष्य, तिर्यंच संबंधी लेश्यानी स्थिति कहे छे. ॥

अंतमुहुत्तठिइउ ॥ तिरिय नराणं हवंति लेस्साउ ॥
चरिमानराण पुण नव ॥ वासूणा पुव्व कोडीवि ॥ २०६ ॥

अर्थ— पृथ्वीकायादिक तिर्यंच अने नराणं के० संमूर्छिम तथा गर्भज मनुष्य एने जे जे लेश्या संभवे, ते ते लेश्याउनी ठिइउ के० स्थिति अंतमुहुत्त के० अंतर्मुहूर्त्त प्रमाण जाणवी. एतावता पृथ्वीकायमांहे जे लेश्या छे, ते जघन्यथी तथा उत्कृष्टथी अंतर्मु-

हूर्त्त सुधी रही; ने वली संज्ञाए करी फरी जाय, अने बीजी लेश्या थाय. अंतर्मुहूर्त्त उपरांत लेश्या रहे नही. एमज अप्पकाय प्रमुख तिर्यचने तथा संमूर्छिम गर्नज मनुष्यने पण जाणवी. अने चरिमा के० बेल्ली शुक्ललेश्या ते मनुष्यने उत्कृष्टी नवे वरसे ऊणी एक पूर्वकोडी वर्षसुधी रहे. ते केवी रीते रहे ? ते कहे बे. गर्नकालना नव महीना रहित आठ वर्षमांहे चारित्र न होय. तेमाटे कोइक जीव नवमे वरसे चारित्र लेइ केवलज्ञान पामे, तेवारपबी नवे वरसे ऊणी एक पूर्वकोडी वर्षपर्यंत जीवतो रहे; त्यांसुधी केवलीने एकज शुक्ललेश्या होय. अने बीजा मनुष्यने शुक्ललेश्या अंतर्मुहूर्त्त प्रमाण होय. एटले तिर्यंचने सविस्तरपणे गति अने आगति कही. ॥ २०६ ॥

तिरियाणवि ठिइपमुहं ॥ जणिय मसेसंपि संपई वुबं ॥
अभिहिय दारब्नहियं ॥ चउगइ जीवाण सामन्नं ॥ २०७ ॥

अर्थ– तिरियाणविठिइपमुहं के० धुरथकी मांकीने तिर्यचनी स्थिति प्रमुख समस्त आठ प्रतिद्वारसहित तिर्यचनुं द्वार जणियं के० कह्युं. अने संपईवुबं के० सांप्रत एटले हवे चारे गतिना द्वारमांहे केटलाएक बोल प्रथम कह्या, अने केटलाएक अधिक बोल बे ते पूर्वे कह्या नथी. माटे ते चारे गतिना जीवोने सामन्नं के० सामान्यपणे सरखा कहे बे. ॥ २०७ ॥

देवा असंख नर तिरि ॥ इबी पुंवेय गब्न नर तिरिया ॥
संखाउया तिवेया ॥ नपुंसगा नारया ईया ॥ २०८ ॥

अर्थ– देवता अने असंख के० असंख्याता वर्षायुवाला युगलिया जे मनुष्य तथा तिर्यंच, तेमांहे पुरुष वेद अने स्त्री वेद ए बन्ने वेद होय. अने गप्ननरतिरिया संखाउया के० संख्याता आयुष्यना धणी गर्नज मनुष्य, तथा गर्नज तिर्यच– एमांहे पुरुष, स्त्री ने नपुंसक ए तिवेया के० त्रण वेद होय. तथा नारयाईया के० नारकी आदे देइने एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री अने चउरेंद्री तथा संमुर्छिम मनुष्य अने समूर्छिम तिर्यंच एटला बधा एकज नपुंसगा के० नपुंसकवेदी जाणवा. ॥ २०८ ॥

॥ हवे पूर्वोक्त वैमानादिक जे कह्यां बे ते जे अंगुले मापीएं ते कहे बे. ॥

आयंगुलेण वहुं ॥ सरीर मुस्सेह अंगुलेण तहा ॥
नगपुढवि विमाणाई ॥ मिणसु पमाणं गुलेणंतु ॥ २०९ ॥

अर्थ–आंगुलना त्रण नेद बे. एक आत्मांगुल, बीजुं उत्सेधांगुल, अने त्रीजुं प्रमाणांगुल. तेमां आत्मांगुले करी वहुं के० वस्तु जे धवलगृह, नूमिगृह, तहखाना, कूप, तलाव प्रमुखने मापीएं, जे काले जेटलुं शरीरप्रमाण होय, तेहने अनुसारे घर, हाट,

कूप अने तलाव प्रमुख पोत पोताने अंगुले मापीएं. भरतचक्रवर्तिने वारे भरतने अंगुले मापीने लोको घर, हाट, कूप प्रमुख करता हता, अने श्रीमहावीरस्वामीने वारे श्रीमहावीरने आंगुले मापीने घर प्रमुख लोको करता हता, ए आत्मांगुल कह्युं. अने देवता प्रमुखनुं शरीर उत्सेधांगुले करी मापीएं. तथा प्रमाणांगुले करी नग के० पर्वत तथा पुढवी के० सात नरकनी पृथ्वी अने विमाणाई के० सौधर्मादिक देवलोकना विमानावतंसक; आदि शब्दथकी भवनपतिनां भुवन, नरकावासा अने द्वीप, समुद्र ए सर्व प्रमाणांगुले करी मापीएं. ॥ ३७ए ॥

॥ हवे उत्सेधांगुलनुं स्वरूप कहे छे. ॥

सत्थेणसुतिरकेणवि ॥ छित्तु भित्तुं च जंकिर न सक्का ॥
तंपरमाणुं सिद्धा ॥ वयंति आई पमाणाणं ॥ ३ए० ॥

अर्थ—तिरकेणवि के० अत्यंत तीक्ष्ण खड्गादिक जे सत्थेण के० शस्त्र, तेणे करीने पणं छित्तुं के० छेदीने जंकिरनसक्का के० जेना बे खंम करी शकीएं नहीं. वली भित्तुं के० जेने विदारीने मांहे सछिद्र पण करी शकीएं नहीं, तंपरमाणुं के० तेने परमाणु कहीएं. ते अत्यंत लघु एम सिद्धा के० सिद्ध जे केवली भगवंत ते कहे छे. वली ते परमाणुने अंगुल हस्तादिना प्रमाण के० माननुं आदि एटले प्रथम कहीएं. ए परमाणु थकी सर्व परिमाण करीएं. ते परमाणुना बे भेद छे. एक सूक्ष्म परमाणु, बीजो व्यवहारिक बादर परमाणु. ते अनंता सूक्ष्म परमाणु विस्त्रसा परिणामे मली एकठा थाय, तो तेने व्यवहारिक परमाणु कहीएं. ॥ ३ए० ॥

परमाणू तसरेणू ॥ रहरेणू वालअग्ग लिक्खाय ॥ जूय जयो अठगुणो ॥ कमेण उस्सेह अंगुलयं ॥ ३ए१ ॥ अंगुल छक्कं पाउ ॥ सोडगुण विहत्थि सा डगुण हत्थो ॥ चउहत्थं धणुड सहस ॥ कोसो ते जोयणं चउरो ॥ ३ए२ ॥

अर्थ—एवा आठ व्यवहार परमाणुए एक तसरेणु थाय, आठ तसरेणुए एक रथरेणु थाय, अने आठ रथरेणुए एक वालाग्र थाय, अने आठ वालाग्रे एक लिक्खा के० लीख थाय, तथा आठ लीखे एक युका थाय, आठ युकाए एक यव थाय, आठ यवे एक उत्सेधांगुल थाय. ॥ ३ए१ ॥ अंगुलछक्कं के० एवा छ उत्सेधांगुले पाउ के० एक पग थाय, ते पगनो मध्यभाग तेने डगुण के० बमणु करीएं. एटले बे पगे विहत्थि के० एक वेंत थाय. सा के० तेने डगुण के० बमणु करीएं. तेवारे बे वेंत थाय, एटले एक हाथ थाय. एवा चउहत्थंधणुं के० चार हाथे एक धनुष्य थाय. एवा डसहसकोसो

के० बे हजार धनुष्ये एक कोश थाय. ते जोयणं चउरो के० तेवा चार कोशे एक योजन थाय. ॥ २९२ ॥

॥ हवे प्रमाणांगुलनुं स्वरूप कहे छे. ॥

चउसयगुणं पमाणं ॥ गुल मुस्सेहं गुलाउ बोधवं ॥ उस्से-
हं गुल डुगुणं ॥ वीरस्सायं गुलं ज्ञणियं ॥ २९३ ॥

अर्थ—चारसें उत्सेधांगुले एकप्रमाणांगुल थाय. अने एक प्रमाणांगुले चारसें उत्सेधांगुल थाय. ते बोधवं के० जाणवुं. ए प्रमाणांगुले श्रीऋषजदेव जरतचक्रवर्त्तिनुं शरीर एकसो ने वीश आंगुल लांबुं. ते एकसो ने वीश अंगुलने चारसें गणुं करीएं, तेवारे अडतालीश हजार अंगुल होय. अहींयां बन्नु अंगुले एक धनुष्य थायछे, माटे अडतालीश हजारने बन्नु जागे आपीएं, तेवारे पांचसें धनुष्य देहमान थाय.

हवे उस्सेहंगुलडुगुणं के० उत्सेधांगुलने बमणा करीएं, तेवारे वीरस्स के० श्रीमहावीर परमेश्वरनो एक आत्मांगुल थाय. एवा चोराशी अंगुल श्रीमहावीरनुं शरीर हतुं. तेने बमणुं करीएं तेवारे एकसो ने अडसठ अंगुल थाय. त्यां एक हाथमां चोवीश अंगुल होय; माटे एकसो ने अडसठने चोवीशे जाग देतां सात हाथ श्रीमहावीरना शरीरनुं प्रमाण होय. ए कारणे बे उत्सेधांगुले श्रीमहावीरनो एक आत्मांगुल होय. एनो विस्तारार्थ अंगुलसित्तिरिग्रंथ थकी जाणजो. अहींयां ग्रंथविस्तारना जय थकी लख्युं नथी. ॥ २९३ ॥

॥ हवे चोराशी लक्ष जीवायोनिना जेद कहे छे. ॥

पुढवाइसु पत्तेयं ॥ सग वणपत्तेय णंत दस चउद ॥ विग-
ले डु डु सुर नारय ॥ तिरि चउ चउ चउदस नरेसु ॥ २९४ ॥

अर्थ— पुढवाइसु के० पृथिव्यादिकनेविषे एटले पृथ्वी, अप, तेउ, अने वायु ए चारनेविषे प्रत्येके सग के० सात सात लाख योनि होय, अने वणपत्तेय के० प्रत्येक वनस्पतिने दस के० दशलाख योनि होय, तथा अणंत के० अनंतकायने चउद के० चौदलाख योनि होय, अने विगले के० विकलेंडी एटले बेंडी, तेंडी ने चौरेंडी, मांहे डुडु के० प्रत्येके बे बे लाख योनि होय, तथा सुर के० देवता अने नारय के० नारकी, वली तिरि के० पंचेंडी तिर्यच— एउमां प्रत्येके चउचउ के० चार चार लाख योनि होय, तथा चउदसनरेसु के० मनुष्यमांहे चौदलाख योनि होय, ए सर्वे मली चोराशी लक्ष जीवायोनि होय. ॥ २९४ ॥ हवे योनि शब्दनो अर्थ कहे छे. अहींयां चोराशी लाख संख्यानेविषे सामान्यपणे योनि जातिए करी एकेक जीवना निकाय,

वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श सरखो होय; ते एक जातियोनिमांहे ग्रहण करीएं, तेवा सर्व मली चोराशी लाख होय. जेम गोबरनुं बाणुं एक योनी कहीएं. ते बाणामांहे जूदा जूदा विंछी, कृमि, कीडा, प्रमुख जे घणा जीव होय ते सर्व जूदा जूदा कुल कहीएं

॥ एक योनिमांहे घणां कुल होय ते कहे छे. ॥

एगिंदिएसु पंचसु ॥ बार सगति सत्त अठवीसाय ॥
विगलेसु सत्त अड नव ॥ जल खह चउपय उरग भुयगे ॥
॥१९५॥ अद्धत्तेरस बारस ॥ दस दस नवगं नरामरे निर-
ए ॥ बारस छवीस पणविस ॥ हुंति कुल कोडि लरकाइं
॥ १९६ ॥ इगकोडि सत्त नवई ॥ लरका सढ्ढा कुलाण कोडीणं ॥

अर्थ— पृथ्वी, अप, तेउ, वाउ, ने वनस्पति ए पांचे एकेंद्रीने यथा संख्याए क्रमेण के० अनुक्रमे वारस के० बार लाख कुल कोडी, सग के० सात लाख कुलकोडी, ति के० त्रण लाख कुलकोडी, सत्त के० सात लाख कुलकोडी, अठवीसा के० अठावीश लाख कुलकोडी, एवे अनुक्रमे जाणवी; अने विगलेसु के० विकलेंद्री जे बेंद्री, तेंद्री, ने चउरिंद्री तेने अनुक्रमे सात लाख, आठ लाख अने नव लाख कुलकोडी जाणवी. अने जल के० एक जलचर, वीजा खह के० खेचर, त्रीजा चउपय के० चतुष्पद, चोथा उरग के० उरपरिसर्प्प, पांचमा भूयगे के० भुजपरिसर्प्प, ए पांचेने अनुक्रमे साढाबार लाख, ॥ १९५ ॥ बार लाख, दश लाख, दश लाख, अने नव लाख कुलकोडी जाणवी. एमज नरामरेनिरए के० मनुष्य, देवता, अने नारकी ए त्रणेने अनुक्रमे बार लाख, छवीश लाख अने पचीश लाख कुलकोडी जाणवी. ॥ १९६ ॥ ए सर्व एकठा करीएं त्यारे एक कोडाकोडी सत्ताणुलाख कोडी पचाश हजार कोडी एटली संख्या थाय. अंकस्थापन (१९७५००००००००००००) एटली जीवोने उपजवानी योनिमांहे कुलनी कोडी छे.

॥ हवे बीजी प्रकारे योनी कहे छे. ॥

संवुडजोणि सुरेगिंदि ॥ नारया वियड विगल गप्नु नया ॥ १९७ ॥

अर्थ— सुर के० चार निकायना देवता, अने एकेंद्री ते पृथिव्यादिक पांच, तथा नारया के० साते नरकना नारकी, ए सर्वेनी जोणि के० योनि जे उत्पत्ति स्थानक, ते संवुम के० संवृत्त एटले ढांकेली होय, स्पष्ट देखाय नहीं. त्यां देवतानी देवदुष्ये ढांकेली देवशयनीय होय, तेने विचाले देवो उपजे. अने एकेंद्रीयनी योनि जे पृथ्वी, पाणी ते पण स्पष्टपणे न जाणीए. नारकीने ढांकेला गोखने आकारे आला छे, त्यां

नारकी उपजे, त्यांथी नीचे पडे. अने विकलेंद्री ते बेंद्री, तेंद्री ने चउरेंद्री, तथा संमूर्छिम पंचेंद्री तिर्यंच, अने संमूर्छिम पंचेंद्री मनुष्य, ए पांचनी वियड के० विवृत-योनि एटले विशेषपणे उत्पत्तिस्थानक जे जलाशय सरोवर प्रमुख ते प्रगटयोनि देखाय छे, अने गर्नज पंचेंद्रीय तिर्यंच तथा मनुष्यने संवृत्त तथा विवृत्त ए बन्ने योनि होय. संवृत्त ते ढांकेली अने विवृत ते प्रगट. ए बे प्रकारे योनि होय. मनुष्य अने तिर्यंचनो गर्न ते बाहेर पेट मोहोटुं देखाय, अने मांहे देखाय नही. तेमाटे एने संवृत्तविवृत्त योनि कहीएं. ॥ २९७ ॥

॥ वली पण योनिन्नेद कहे छे. ॥

अचित्त जोणि सुरनिरय ॥ मीस ग्गप्ने तिन्नेय सेसाणं ॥
सी उसिण निरय सुर गप्न ॥ मीसत्ते उसिण सेस तिहा ॥२९८॥

अर्थ– सुर के० देवता अने निरय के० नारकीनी जोणि के० योनि जे उत्पत्ति-स्थानक ते, अचित्त के० अचेत एटले निर्जीव जाणवुं. यद्यपि सूक्ष्म जीव सकललो-कव्यापी छे, तो पण सूक्ष्म एकेंद्री जीवने प्रदेशे ते क्षेत्र संबंध नथी; तेमाटे सर्वथा जीवप्रदेशरहित उत्पत्तिस्थानक जाणवुं. तथा गर्नज तिर्यंच, अने गर्नज मनुष्यने जे योनि छे ते मिश्र होय. एटले कांइ सचेत कांइ अचेत होय, तेमां जे शुक्रमिश्रित रुतु, रुधिर, पुफल योनि संग्राह्य ते सचित्त जाणवी अने बीजी अचेत जाणवी. अने शेष जीव जे एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री, संमूर्छिम पंचेद्री तिर्यंच अने संमूर्छिम पंचेंद्री मनुष्य, एटलानी योनि त्रण न्नेदे कही छे. त्यां जीवती गाय, न्नेंस प्रमुखने शरीरे कृमि प्रमुख उपजे ते सचित्त योनि जाणवी. सूका लाकडामांहे घुण प्रमुखनी योनि ते अचित्त जाणवी. कांइक सजीव कांइक अजीव ते अर्धुंसूकूं काष्ट तथा गायना शरीरमां क्षतादिकनेविषे घुणकृम्यादिक उपजे ते मिश्रयोनि जाणवी. वली नारकीनी योनि केटलाएकनी शीत तथा केटलाएकनी उष्ण जाणवी. पहेली त्रण नरकपृथ्वीए उष्ण वेदना छे, त्यां शीत योनि जाणवी. चोथी नरकपृथ्वीए उपरना नरकावासाए शीत योनि छे, अने नीचला नर-कावासाए उष्ण योनि छे. पांचमी नरकपृथ्वीए घणा नरकावासामांहे उष्ण योनि अने थोडामां शीतयोनि छे. छठी तथा सातमी नरकपृथ्वीए शीत वेदना छे, त्यां उष्णयोनि जाणवी. एटले शीत योनिवालाने उष्ण वेदना अत्यंत दुःसह थाय; तेमज उष्ण योनि, वालाने शीत वेदना अत्यंत दुःसह थाय. अने देवता, तथा गर्नज तिर्यंच, अने गर्नज मनुष्यने मिश्रयोनि होय. एटले कांइक शीत अने कांइक उष्ण एम उन्नय स्वन्नाव योनि होय. तथा तेउकायना जीवोने केवल उष्ण योनि होय. शेष जे पृथ्वीकाय, अपकाय, वाउकाय, वनस्पति अने संमूर्छिम तिर्यंच, तथा संमूर्छिम मनुष्य ए छएने त्रणे जातनी

योनि होय. कोइने शीत अने कोइने उष्ण तथा कोइने मिश्र जाणवी. ॥ २९८ ॥

॥ हवे एकला मनुष्यने योनि कहेछे. ॥

हय गप्न संखवत्ता ॥ जोणी कुम्मुन्नयाइ जायंति ॥ अरिह
हरि चक्की रामा ॥ वंसी पत्ताइ सेस नरा ॥ २९९ ॥

अर्थ— मनुष्यनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानक ते बाह्य अभ्यंतर त्रिविध छे. एक संखवत्ता के० शंखावर्त्त, बीजी कुम्मुन्नयाइ के० कूर्मोन्नत, त्रीजी वंसीपत्ताए के० वंसीपत्रा. तेमां प्रथम संखवत्ता एटले शंख सरखो आवर्त्त होय ते हतगर्भा कहीएं, एमां उपनो जे गर्भ ते निश्चेंथी नीपजे नही, अत्यंत अग्नीने तापे गर्भ मरण पामे तेमाटे हयगप्न के० हतगर्भा कहीएं, ते चक्रवर्त्तिनी स्त्रीरत्नने होय. बीजी कूर्म्म ते काचबाना पूठानी पेरे उन्नत्त एटले उंची होय ते कूर्म्मोन्नत कहिएं; ए योनि मांहे अरिहंत, चक्रवर्त्ति, हरि के० वासुदेव, रामा के० बलदेव उपजे. त्रीजी वंसना पानडाना जोडा जेवी होय ते वंसीपत्रा कहिएं; ए योनिमांहे सेसनरा के० शेष सामान्य मनुष्य उपजे. ॥ २९९ ॥

॥ हवे आयुष्य संबंधी विशेष कहे छे. ॥

आउस्सबंध कालो ॥ अबाह कालोय अंत समउय ॥ अ-
पवत्तण णपवत्तण ॥ उवक्कम णुवकम्मा नणिया ॥ ३०० ॥

अर्थ— जेटले थाकते आयुष्ये परभवनुं आयुष्य बांधे ते आयुष्यनुं बंधकाल कहिएं. बीजो आयुष्य बांध्या पछी जेटलो काल गये थके आयुष्य उदय आवे तेना बचमांनो जे काल तेने अबाहकालो के० अबाधाकाल कहिएं. त्रीजो भोगवतो आयुष्य जे समये पूर्ण थाय तेने अंतसमउय के० अंत समय कहिएं. चोथुं जे आयुष्य घणा काले वेदवा योग्य छे ते आयुष्यने थोडा कालमां वेदिएं, एटले सो वर्षनुं आयुष्य अंतर मुहूर्तमांहे वेदिएं ते अपवर्त्तन कहिएं. पांचमुं जे आयुष्य जेटले काले वेदवानुं छे ते आयुष्य तेटलेज काले वेदिएं पण उंछे काले न वेदिएं ते अनपवर्त्तन कहिएं. छठुं जेणेकरी आयुष्य उंछु करिएं उपक्रमीजे ते उपक्रम कारण समूह ते सोपक्रम कहिएं. सातमुं जेने कारण मल्यां थकां पण आयुष्य घटे नही ते निरुपक्रम जाणवो. ३००

॥ हवे ए साते द्वार अनुक्रमे विस्तारपणे वखाणे छे. ॥

बंधंति देव नारय ॥ असंख नरतिरि छमास सेसाऊ ॥ पर-
भवि याऊ सेसा ॥ निरुवक्कम तिभाग सेसाऊ ॥ ३०१ ॥
सोवक्कमाउया पुण ॥ सेस तिभागेअहव नवम भागे ॥
सत्तावीस इमेवा ॥ अंतमुहुत्तं तिमेवावि ॥ ३०२ ॥

अर्थ– देवता, नारकी, असंख्याता आयुष्यवाला तिर्यंच युगलिया तथा नर के० मनुष्य युगलिया ए सर्व ब मास सेसाऊ के० ब मास शेष आयुष्य थाकते परनवनुं आयुष्य बांधे अने सेसा के० शेष बीजा संख्यातायुष्यवाला तिर्यंच तथा मनुष्य, एकेंडी, बेंडी, तेंडी, चौरेंडी अने पंचेंडी निरुपक्रमायुष्यवाला पोताना नोगवता आयुष्यने त्रीजे नागे थाकता निश्चेथकी परनवनुं आयुष्य बांधे. ॥ ३०१ ॥ अने सोपक्रमायुष्यवाला मनुष्य, तिर्यंच, एकेंडी, बेंडी, तेंडी, चौरेंडी अने पंचेंडी ते पोताना आयुष्यने त्रीजे नागे थाकता परनवायु बांधे, अथवा नवमे नागे एटले त्रीजा नागना त्रीजे नागे, अथवा सत्तावीसमे नागे एटले नवमा नागना त्रीजे नागे, अथवा अंत मुहुत्तं के० बेले अंतर मुहूर्त्ते अवश्य परनवनुं आयुष्य बांधे. एटले बंधकालनुं प्रथम द्वार कह्युं. ॥ ३०२ ॥

॥ हवे अबाधाकालादिकनुं बीजुं आदे देइने द्वार कहे बे. ॥

जइमे नागे बंधो ॥ आउस्स नवे अबाह कालोसो ॥ अं-
ते उज्जुगइ इग ॥ समय वक्क चउ पंच समयंता ॥ ३०३ ॥

अर्थ– जेइमे के० जे समे नागे एटले बमास अथवा त्रीजे नागे अथवा अंतरमुहूर्त्त थाकता परनवनुं आयुष्य बांध्यो बे ते जीवने ते अबाधाकाल, एटले बंध थकी उदयनी विचाले जे काल ते बीजुं अबाधाकाल कहिएं. तथा अंते के० अंतसमय एटले आयुष्यनो जे बेलो समय जेना पबी परनवनुं आयुष्य उदय आवे ते अंत समये परनवे जाता जीवने बे गति होय. तेमां एक रुजुगति, बीजी वक्रगति. तेमां जे उजुगइ के० रुजुगति बे ते इगसमय के० एक समय प्रमाण बे, केमके समश्रेणीए रह्यो काल करी तेहिज समये उपजवाने स्थानके जइ उपजे तेने रुजुगति कहिएं. अने वक्क चउ पंच समयंता के० बीजी वक्रगति ते बाहुल्यपणे चार समय तथा केवारेक क्यांएक पांच समयनी पण वक्रगति थाय बे. ॥ ३०३ ॥

॥ एहिज अर्थ विस्तारे कहे बे. ॥

उज्जुगइ पढम समए ॥ परनवियं आउयं तहा हारो ॥
वक्काइ बीय समए ॥ परनवियाउं उदयमेई ॥ ३०४ ॥

अर्थ– रुजुगतिए प्रथम समए परनविक आयुष्य उदय आवे तहा के० तेमज पहेले समये परनवनो आहार पण उदय आवे. वक्रगतिएं बीजे समये, परनवायु आहारोदय आवे. ते एक समयनी वक्रगति कहिएं. बीजी वक्राए त्रण समय लागे, त्रीजी वक्रायें चार समय लागे; चोथी वक्रायें पांच समय लागे, अहींयां सघले

लागे प्रथम समये अने अंत समये अहारक होय. अने विचाले एक समय, बे स-मय, अने त्रण समय अणाहारक होय. एक समये वक्रा केवीरीते होय ते कहे छे.

त्रसनाडीमांहे सातमी नरक तले मरण पामी, ऊर्द्ध लोकनी लावे तिणे दिशिएं उपजतां बे समय लागे, त्यां एक समयनी वक्रगति जाणवी.

हवे अधोलोकनी पूर्वदिशिथी एक समये त्रसनाडीमांहे आवे, बीजे समये ऊर्द्ध-लोकनी पश्चिम दिशिने मुखे आवे, अने त्रीजे समये उत्पत्ति स्थानके जइ उपजे, इहां त्रण समय लागे. एमां बे समयनी वक्रगति जाणवी.

जेवारे अधोलोकनी विदिशिथी एक समये अधोलोकनी दिशिए आवे, बीजे समये त्रसनाडीमांहे आवे, त्रीजे समये उंचो ऊर्द्धलोकनी दिशिने मुखे आवे, अने चोथे समये उत्पत्तिस्थानके आवी उपजे, इहां चार समय लागे, तेमां त्रण सम-यनी वक्रगति जाणवी.

अने जेवारे पहेले समये अधोलोकनी विदिशी थकी अधोलोकनी दिशिएं आवे, अने बीजे समये त्रसनाडीमांहे आवे, त्रीजे समये ऊर्द्धलोके आवे, चोथे समये ऊ-र्द्धलोकनी लावें तिणिदिशि आवे अने पांचमे समये विदिशिएं जइ उपजे, अहींयां पांच समय लागे, एमां चार समयनी वक्रगति जाणवी. अहींयां जेटला समय वक्र तेटला समय अणाहारक जाणवा. ॥ ३०४ ॥

॥ एहिज अर्थ सूत्रकार कहे छे. ॥

इग दु ति चउ वक्कासु ॥ दुगाइ समएसु परन्नवाहारो ॥
दुग वक्काइ सु समया ॥ इग दोतिन्निय अणाहारा ॥३०५॥

अर्थ— एक समय, बे समय, त्रण समय, अने चार समयनी वक्रगतिएं बे आदि समये परन्नवनुं आहार करे. एटले एक समयनी वक्रगतिएं बीजे समये परन्नवा-हार करे. बे समयनी वक्रगतिएं त्रीजे समये परन्नवाहार करे. त्रण समयनी वक्रग-तिएं चोथे समये परन्नवाहार करे. चार समयनी वक्रगतिएं पांचमे समये परन्नवा-हार करे, बे आदि वक्रादि गतिनेविषे एक, बे अने त्रण समय अणाहारक होय. इहां वात घणी विस्तारे छे. ते श्रीन्नगवतिसूत्रनी वृत्तिथी जोइ लेवुं. त्यां चार स-मय अणाहारक अने पांचमे समये आहारक इति ए त्रीजो कह्यो. ॥ ३०५ ॥

बहुकालवेयणिज्जं ॥ कम्मं अप्पेण जमिह कालेणं ॥ वेइ-
ज्जइ जुगवं चिय ॥ उइन्न सव्वप्पए सग्गं ॥ ३०६ ॥ अपव-

त्तणिज्जमेयं ॥ आउं अहवा असेस कम्मंपि ॥ बंध समए-
वि बद्धं ॥ सिढिलं चिय तं जहा जोगं ॥ ३०७ ॥

अर्थ– बहुकालवेयणिज्जं के० जे आयुष्य घणाकाले वेदवा योग्य, ते आयुष्य थोडा कालमांहे आत्माना सर्व प्रदेशना अग्रभागे उदन्न के० उदय आणी वेइज्जइ जुगवंचिय के० युगपत् एटले समकाले वेदे अनुभवीने निर्ज्जरे ते चोथुं आयुष्य कर्म अपवर्त्तन कहिएं. अथवा पक्षांतरे आयुष्यनी पेरे असेसकम्मंपि के० अशेष एटले समस्त बीजा कर्म पण आयुष्यनी पेरे घणे काले वेदवा योग्य कर्म तेने थोडे कालें वेदे ते अपवर्त्तन कहिएं. अहींयां शिष्य पूछे छे के जेवीरीते कर्म बांध्युं तेवीरीते वेदे नही, अने अन्यथापणे वेदे तो बांध्या अणबांध्यानुं शो विशेष ? ए प्रश्न उपर कारण कहे छे. बंधसमएवि के० बांधवाने समये पण तेवाज अध्यवसायादिक कारण मल्या के जे कारणे करी तेवोज सिढिलंचिय के० शिथिल एटले ढीलो बद्धं के० बंध बांध्यो छे. जे देश कालादिक कारण मलेथके अवश्य थोडाकालेज वेदे ते सोपक्रम कहिएं. ॥

॥ हवे अनप्रवर्त्तन कहे छे. ॥

जं पुण गाढ निकायण ॥ बंधेणं पुव्वमेव किल बद्धं ॥ तं
होइ अणपवत्तण ॥ जुग्गंकम वेयणिज्ज फलं ॥ ३०८ ॥

अर्थ– जंपुण के० जे वली आयुष्य अथवा शेष बीजा कर्मोनुं गाढनिकायण के० गाढ एटले निबिड अत्यंत अवश्य वेद्यपणे जे बंध तेवा गाढे निकाचित् बंधे करी पुव्वमेव किलबद्धं के० प्रथमज निश्चेंकरी बद्धं के० बांध्यो छे तंहोइअणपवत्तण के० ते पांचमुं अनप्रवर्त्तन कहिएं. ए कारणे अनुक्रमे परिपाटीयें जेहनो वेदवा योग्य फल छे, ते निरुपक्रम कहिएं. ॥ ३०८ ॥

॥ हवे कोण जीव सोपक्रमी अने कोण जीव निरुपक्रमी ते कहे छे. ॥

उत्तम चरम सरीरा ॥ सुर नेरइया असंख नरतिरिया ॥
हुंतिनिरुवक्कमाउ ॥ दुहावि सेसा मुणेयव्वा ॥ ३०९ ॥

अर्थ– उत्तम एटले चोवीश तिर्थंकर, बार चक्रवर्त्ति, नव वासुदेव, नव प्रतिवासुदेव अने नव बलदेव ए त्रिषष्टि शिलाका पुरुषने उत्तम कहिएं. ते नोपक्रमी जाणवा. वली चरम सरीरा के० जे तेहिज भवे मोक्षगामी होय, ते पण नोपक्रमी जाणवा. तथा सुर के० चारनिकायना देवता अने नेरइया के० साते नरकना नारकी, वली असंख के० असंख्यातायुष्यवाला युगलिया नरतिरिया के० मनुष्य अने तिर्यंच एटला सर्वे हुंतिनिरुवक्कमाउ के० निरुपक्रमायुष्यवाला नोपक्रमी जाणवा. अने शेष थाकता जीव ते दुहावि के० बेहुभेदे होय, एटले कोइ सोपक्रमी अने कोइ निरुपक्रमी होय. ॥३०९॥

॥ हवे सोपक्रम अने निरुपक्रमना कारण कहे छे. ॥

जेणाउ मुवक्कमिज्जइ ॥ अप्पसमुछेण इयर गेणावि ॥
सो अझवसाणाई ॥ उवक्कमऽणुवक्कमो इयरो ॥३१०॥

अर्थ– जेण अप्पसमुछेण के० आत्माथी उपने अध्यवशाए अथवा इयगेणावि के० इतर केणापि वाहेरले कारणे एटले विष, अग्नी, शस्त्र, पाणी प्रमुख कारणे आयुष्य उपक्रमीए एटले घणाकाल वेद्य होय तेने अल्पकाल वेद्यपणे पमाडीएं ते अपवर्त्तन हेतुक अध्यवसाएं करी उपक्रम एटले उपवर्त्तन सोपक्रमायु कहीएं, अने अणुवक्कमोऽइयरो के० ए थकी इतर एटले विपरीतपणे अनुपवर्त्तन ते अनुपक्रमायु जाणवो.

॥ इहां उपक्रमना सात प्रकार कहे छे. ॥

अझवसाण निमित्ते ॥ आहारे वेयणा पराघाए ॥ फासे
आणा पाणू ॥ सत्तविहं झिज्जए आउं ॥ ३११ ॥

अर्थ– सत्तविहं के० ए सात प्रकारे आयुष्य झिज्जए के० क्षय पामे, ते सात प्रकार कहे छे. एक अझवसाण के० अध्यवसाय ते राग, स्नेह अने जयरूप मननो विकल्प जाणवो. अने जेने मन न होय तेने संज्ञाथी कहेवो. त्यां रागे करी क्षय ते एम जे कोइक परवनेविषे पाणीनी पावनारी स्त्री,तरुण पुरुष देखी अनुरागे करी जोती थकी तेनी प्राप्ति न थइ छतां मरण पामी. स्नेहेकरी क्षय ते जेम कोइक सार्थवाहीने परदेश थकी तेनो पति सार्थवाह आव्यो, तेवारे कोइ मित्रे स्नेह परीक्षा निमित्ते, सार्थवाहनो मरण कह्यो छतां, स्त्री मरण पामी. स्त्रीने मरणे सार्थवाह पण मरण पाम्यो, तथा जय थकी श्रीकृष्णने देखी सोमिल मरण पाम्यो. वीजुं निमित्त ते दंरू, चाबक, हथीयार, दोरडादिके मरण पामे. त्रीजो अत्यंत सरस आहार ते घणो खावा थकी मरण पामे. चोथुं वेदना सद्यघाती सूलादिकनी वेदना थकी मरण पामे. पांचमुं पराघात ते खाडामां पड्या थकां मरण पामे. छठुं फासे ते सर्प्प, अग्नी अने विष प्रमुखना फरसथी मरण पामे. सातमुं आणापाणु के० स्वास उसास न्यूनाधिक वहेता अथवा श्वासोश्वास रुंधन कस्या थकां मरण पामे. ए साते कारणे सोपक्रमायुष्य घटे छे. एटले उछुं थाय छे. अने निरुपक्रम जे निकाचित् ते घटे नही. तेमज ए उपक्रम स्कंधकाचार्यना शिष्यसरखा केटलाएक चरम शरीरीने संजवे छे. तथा श्रीकृष्णनुं वाह्य उपक्रमे आयुष्य पूर्ण थयुं परंतु अंतरंग विचारतां निरुपक्रम एटलुंज आयुष्य हतुं तेमाटे सोपक्रम नहतुं. ॥ ३११ ॥

॥ हवे सर्व जीवने पर्याप्ति कहे छे. ॥

आहार सरीरिंदिय ॥ पज्जत्ती आणपाण जासमणे ॥ चउ
पंच पंच छप्पिय ॥ इग विगला सन्नि सन्नीणं ॥ ३१२ ॥

अर्थ– आहार प्रमुखना पुजल ग्रहण परिणमनहेतु जे आत्मानी शक्ति विशेष तेने पर्याप्ति कहिएं. त्यां प्रथम आहार पर्याप्ति, वीजी शरीर पर्याप्ति, त्रीजी इंद्रिय पर्याप्ति. इहां ए त्रणनी वचाले जे पर्याप्ति शब्द कह्यो तेनो हेतु एम छे के जे कोइ जीव अपर्याप्तो मरण पामे, तोपण ए त्रण पर्याप्ति पूरण करी मरण पामे, पण ए त्रण पर्याप्ति पुरी कस्या विना कोइ मरण पामेज नही. तेमाटे अहींयां इंद्रियपदनी साथे पर्याप्ति शब्द जोड्यो छे. चोथी श्वासोश्वास पर्याप्ति, पांचमी जाषा पर्याप्ति, छठी मनःपर्याप्ति, ए समस्त पर्याप्ति उपजवाने पहेले समये जे जीवने जेटली पर्याप्ति करवानी छे, ते जीव तेटली पर्याप्ति समकाले करवा मांडे, पछी अनुक्रमे पहेली आहार पर्याप्ति, ते पछी शरीर पर्याप्ति, एम सर्व पर्याप्ति यथायोग्यपणे करे. त्यां आहार पर्याप्ति प्रथम समयेज करे, अने बीजी समस्त पर्याप्ति ते प्रत्येक असंख्यात समय प्रमाण अंतर मुहूर्त्ते करे. वैक्रिय शरीर अने आहारक शरीरवाला जीवने, एक शरीर पर्याप्ति अंतरमुहूर्त्ते होय, अने बीजी समस्त पर्याप्ति एकेके समये होय. एवं सर्व मली अंतरमुहूर्त्त प्रमाण पर्याप्तिकाल जाणवो.

अहींयां एकेंद्रीने चार पर्याप्ति होय, अने विकलेंद्रीने जाषा सहित पांच पर्याप्ति होय, तथा असंज्ञी संमूर्छिम पंचेंद्री तिर्यंच तथा मनुष्यने एक मन विना पांच पर्याप्ति होय, त्यां संमूर्छिम मत्स जे समुद्रमांहे आहार निमित्ते मुख ऊघाडे छे, ते आहार संज्ञा जाणवी, पण मन समजवुं नही. केमके, असंज्ञीने पांच पर्याप्ति कही छे, परंतु संमूर्छिम मनुष्यने त्रण पर्याप्ति संजवे. श्रीपन्नवणामां एम कह्युं छे. यतः "सवाहिं पज्जत्तगा" ए वचन थकी कदाचित् चार पर्याप्ति संजवे, परंतु जाषा पर्याप्ति तो सर्वथा संजवेज नही. वली संज्ञी पंचेंद्री गर्जज तिर्यच तथा मनुष्य तथा देव अने नारकीने मन सहित छ पर्याप्ति जाणवी. जे पोताने योग्य पर्याप्ति पूरण कस्याविना अपर्याप्तो मरण पामे, ते आद्यनी त्रण पर्याप्ति पुरी करी परजवायुनुं बंधकरी अंतर मुहूर्त्त अवाधाकाल जीवीने मरण पामे. ॥ ३१२ ॥

॥ हवे पर्याप्तिनुं लक्षण कहे छे. ॥

आहारसरीरिंदिय ॥ ऊसास वऊ मणोजिनिवत्ती हो-
इजर्ज दलियाऊ ॥ करणं पइसाउ पज्जत्ती ॥ ३१३ ॥

अर्थ— आहार, शरीर, इंद्रिय, उश्वास, वचन अने मन एनी निष्पत्ति के० निष्पति होइजवोदलियाउ के० जे पुजल थकी होय छे, ते पुजलने आहारादिकनी निष्प-तिप्रत्ये जे करण एटले जीव संवंधिउं शक्तिविशेष ते पर्याप्ति कहीएं. ॥ ३१३ ॥

॥ हवे जीवने दश प्राण स्वरूप वखाणे छे. ॥

पण इंदिय तिवलू सा ॥ साउ दस पाण चउ छ सग अठ ॥
इग ङ ति चउरिंदीणं ॥ असन्नि सन्नीण नव दसय ॥ ३१४ ॥

अर्थ— स्पर्शन, रसन, घ्राण, चक्षु, अने श्रोतरूप पांच इंद्रीउं, अने मनोबल, वचनवल अने कायवलरूप त्रण वल, नवमो श्वासोश्वास, अने दशमुं आयुष्य ए सर्वे मली दश प्राण होय, जेने धारण कस्यां थकी प्राणी कहिएं. अने जेनाथी विछोव्यां थका जीव मरण पाम्यो एम कहिएं.

ते एकेंद्रीने चार प्राण, वेंद्रीने छ प्राण, तेंद्रीने सात प्राण, चौरेंद्रीने आठ प्राण, असंज्ञी संमूर्छिमने नव प्राण, त्यां संमूर्छिम पंचेंद्री तिर्यचने नव प्राण, यद्यपि संमू-र्छिम मनुष्य पण असंज्ञी मांहे छे. परंतु प्राण आश्री संमूर्छिम मनुष्यने सात अथवा आठ प्राण होय, अने संज्ञी गर्भज पंचेंद्री तिर्यंच तथा मनुष्य वली देवता अने नारकीने दश प्राण पूरा होय.

॥ हवे ए ग्रंथ ज्यांथी उद्धरी जेणे कीधो ते स्वरूप कहे छे. ॥

संखित्ता संघयणी ॥ गुरुतर संघयणि मद्यउ एसा ॥ सि-
रि सिरि चंद मुणिंदेण ॥ निम्मिया अप्प पढणठा ॥ ३१५ ॥

अर्थ— प्रथम श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणे बुद्धिरूप मंथे समस्त सिद्धांत मथन करी संक्षिप्त संग्रहणी कीधी, ते संघयणी मूलगाथा तथा अनेरी प्रक्षेप गाथाए करी वधति वधति चारसें गाथा पांचसें गाथा प्रमाण गुरुतर एटले महोटी थइ. ते मोटी संघयणीने प्रमादी जीव भणतो थको आलस करे, तेमाटे ते गुरुतर संघयणीना मद्यउ के० मध्ये थकी अर्थ उद्धरीने हरसोरागछना शृंगार श्री श्रीचंद्र सूरिएं एसा के० ए पूर्वे वखाणी एवी जे संग्रहणी ते शास्त्रांतरना अर्थ एकठा करीने संखित्ता के० संक्षेपे थोडा सूत्रमांहे संग्रहीने तेनो घणो अर्थ समजाय एवी नवी करी छे.

अने जे मूल संघयणी छे, ते सूत्रे महोटी छे. तेनो विस्तार पामेलो सर्वे अर्थ ग्रहण करनारना मनमां तुरत संग्रह कस्यो जाय नही तेमाटे अप्पढणठा के० पोताने भणवाने अर्थे एटले पोतानुं अहंकार मूकी शिष्य भणवाने हेते न कह्युं पण पोताने हेते ए संग्रहणीनी निम्मया के० निर्मित एटले रचना कीधी. महोटी संघयणी भणतां

घणो काल लागे, अने ए संक्षेप संग्रहणी जणतां गुणतां वखत थोमो लागे, अने कार्य घणो सरे, ए प्रयोजने शिष्य जणता थका पण पोताने पुण्य थाय अने अण्ग-ढणछा एवुं पण पाठ कह्युं.

संखित्तयरीउइमा ॥ सरीर मोगोहणाय संघयणा ॥ सन्ना
संठाण कसाय लेसिंदिय ङ समुग्घाया ॥ ३१६ ॥ दिठी
दंसण नाणे ॥ जोगु वउगो ववाय चवण ठिई ॥ पज्जति
किमाहारे ॥ सन्निगई रागई वेए ॥ ३१७ ॥

अर्थ-संखित्तयरीउइमा के० संक्षिप्ततर एटले अति संक्षेप संग्रहणी ए चोवीस शरीरादिक द्वारे करी कहे छे. तेमां एक औदारिकादिक शरीर पांच; वीजुं अवगाहना ते शरीरनुं प्रमाण एटले देवता, नारकी, मनुष्य अने तिर्यंचनुं पूर्वोक्त देहमान; त्रीजुं वज्रऋषजनाराचादिक ब संघयण; चोथुं आहार संज्ञादिक चार संज्ञा; पांचमुं समचौरंसादिक ब जेदे जीवनुं संस्थान, तथा परिमंरुल वृत्त त्रिरंस चउरंस ने आयत ते दीर्घरूप पांच जेदे अजीवनुं संस्थान; बहुं क्रोधादिक चार कषाय; सातमुं कृष्णादि द्रव्य संबंधि आत्मानो शुजाशुज परिणाम जे लेश्या ते जंबुफल खादक ब पुरुषना दृष्टांते करी ब जेदे जाणवुं; आठमुं कर्णादिक पांचे प्रकारे इंद्री; नवमुं समुद्घात बे जेदे, तेमां वेदना, कषाय, मरण, वैक्रिय, तेजस आहारक, ने केवली, ए सात जीवसमुद्घात कहिएं, अने अजीवसमुद्घात ते अचित्तमहास्कंध केवलीसमुद्घातनी पेरे आठे समए लोके व्यापे, ए बे प्रकारना समुद्घातना बे द्वार जाणवा; अगीआरमुं मिथ्यादृष्टी, सम्यक्दृष्टी ने मिश्रदृष्टी, ए त्रण दृष्टी; बारमुं चक्षु, अचक्षु, अवधि ने केवल, ए चार प्रकारे दर्शन; तेरमुं मत्यादिक पांच प्रकारे ज्ञान; चउदमुं योग वीर्य उत्साह पन्नर जेदे होय; पनरमुं बार प्रकारनो उपयोग; सोलमुं उपपात ते उपजवुं; सत्तरमुं चवन ते चववुं; अढारमुं आयुष्यनी स्थति; उंगणीशमुं ब प्रकारनी पर्याप्ति; वीशमुं किमाहारे के० जीव केवी रीते आहार करे; एकवीशमुं दीर्घकालादिक त्रण संज्ञाउं; बावीशमुं गति; त्रेवीशमुं आगति; चोवीशमुं पुरुष, स्त्री ने नपुंसकरूप त्रण वेद; एम चोवीश द्वाररूप संक्षिप्ततर संग्रहणी वखाणी.

मलहारि हेम सूरीण ॥ सीस लेसेण विरइयं सम्मं ॥ "पाठांतरे" ॥ सीसलेसेण सूरिणारहियं ॥ संघयणि रयण मेयं ॥ नंदउजा वीरजिण तित्तं ॥ ३१८ ॥

अर्थ- मलधारीगछीय श्रीहेमचंद्रसूरि तेना शिष्यमांहे लव लेशसमान एवा

श्रीचंद्रसूरि तेणे संघयणी रयणमेयं के० आ ग्रंथ जे संघयणरूप रत्न ते रहियं के० रच्युं. अथवा हेमचंद्रसूरिना शिष्ये लव लेश. एटले संक्षेप मात्रे सम्मं के० सम्यक्प्रकारे रच्युं. एम पण वीजो अर्थ थाय छे. ए ग्रंथ ज्यांसुधी श्रीमहावीर जगवंतनुं तीर्थ छे त्यांसुधी नंदो एटले साधु साधवी श्रावक श्राविका जणता समृद्धि पामो, ए प्रांत मंगल छे. इहां केटलोक गाथार्थ थकी समजजो, केटलोएक यंत्र थकी समजजो, केटलोएक गुणाकार जागाकारे करी समजजो, गुरुमुखे जेणे जेवो संघयणीनो अर्थ लीधो होय तेणे तेवो ए उपरथी संजारवो. ए सर्व धर्मध्याननुं आलंवन जेद छे, चित्त स्थिर करण कर्मक्षय हेतु छे तेमाटे जव्यजीव शुजप्रकृति वांधे. ॥ ३१८ ॥

॥ इति श्रीचंदसूरि रचित श्रीलघुसंग्रहणी सूत्र वालाववोधसहित समाप्तः ॥

॥ श्रीपार्श्वनाथाय नमः ॥

अथ श्री रत्नशेखरसूरिकृत लघुक्षेत्रसमासप्रकरण वालावबोधसहित प्रारंजः

वीरं जयसेहरपय ॥ पइठियं पणमिऊण सुगुरुं च ॥
मंडुत्ति ससरणठा ॥ खित्तवियाराणु मुछामि ॥ १ ॥

अर्थ— ग्रंथकर्त्ता श्रीरत्नशेखराचार्य एम कहे छे के हुं वीरं के० श्रीवर्द्धमानस्वामिने, ते केवा छे तोके—जयसेहरपयपइठियं के० जगतनुं शेखर एटले लोकनुं अग्र एवुं जे पद एटले स्थानक त्यां प्रतिष्ठित छे, अथवा वीजो अर्थ जगत्शेखरसूरि तेनां पटनेविषे प्रतिष्ठित एवा श्रीवज्रसेनसूरिने एटले श्रीवीरपरमात्मा तथा गुरु जे श्रीवज्रसेनसूरि ते प्रत्ये पणमिऊण के० प्रणाम करीने एटले नमस्कार करीने खित्तवियाराणु के० क्षेत्रविचारना अणु एटले लेश प्रत्ये मंडुत्ति के० हुं मंदमति एटले मूर्ख छुं एमाटे ससरणठा के० पोताने संजारवाने अर्थे उछामि के० कहीश. पण पंमित पुरुषोने माटे नहीं.॥१॥

॥ तेमां प्रथम त्रिछाक्षेत्रनेविषे द्वीपसमुद्रनुं सामान्यपणे मान कहे छे. ॥

तिरिएगरज्जुखित्ते ॥ असंखदीवो दहीउ ते सव्वे ॥ उ-
द्धार पल्लिय पणविस ॥ कोडाकोडी समयतुल्ला ॥ २ ॥

अर्थ— तिरि के० त्रिछो जे एगरज्जुखित्ते के० एकराज क्षेत्र छे, तेनेविषे सव्वे के० सर्वे असंखदीवोदहीउ के० असंख्याता द्वीपसमुद्र छे. ते के० ते असंख्याताना प्रमाण कहे छे.— उद्धारपलियपणविसकोडाकोडी के० पचीस कोडाकोडी उद्धार पल्योपमना समयतुल्ला के० जेटला समय थाय, तेने तुल्य एटले तेटला द्वीपसमुद्र छे.

॥ हवे स्थूल उद्धार पल्योपम विचार विशेष संप्रदायोक्त प्रथम स्थूलाणुनी कल्पना कहे छे ॥

कुरु सग दिणावि अंगुल ॥ रोमे सगवार विहिय अडखं-
डे ॥ बावन्नसयं सहसा ॥ सगनवई वीस लरकाणू ॥ ३ ॥

अर्थ– कुरु के० देवकुरु अने उत्तरकुरु–तेनो उपन्यो जे सगदिणावि के० सात दिवसनो घेटो तेहनो अंगुल के० उत्सेधांगुल प्रमाण जे रोम, तेहना सगवार के० सातवार अडखंरू के० आठ आठ खंड करीएं, तेवारे वीसलरकाणू के० वीश लाख अणु, सगनवईसहस्स के० सत्ताणुहजार, सयं के० एकसो अने उपर बावन्न के० बावन–एटला रोमना खंरू थाय. ते आवीरीते. प्रथम आठ, बीजीवार आठने आठे गुणतां चोसठ थाय, त्रीजीवार चोसठने आठे गुणतां पांचसें ने बार थाय, चोथीवार पांचसें बारने आठे गुणतां चार हजार ने छनुं थाय, पांचमीवारे चार हजार छनुंने आठे गुणतां बत्रीश हजार सातसें ने अरूशठ थाय, छठीवारे तेने आठे गुणतां बे लाख बासठ हजार एकसो ने चुमालीश थाय, सातमीवार ए आंकने आठे गुणतां वीश लाख सताणु हजार एकसो ने बावन एटली संख्या थाय. ए प्रमाणे पूर्वे जे रोमना खंड कह्या, तेमनुं जे पल्य–तेने विषे संख्यातपणुं देखाड्युं. ॥ ३ ॥

॥ हवे असंख्यातपणुं देखाडवाने माटे सूक्ष्म खंरूनी कल्पना कहे छे. ॥

ते थूला पल्ले विहु ॥ संखिज्जाचेवहुंति सव्वेवि ॥
ते इक्किक असंखे ॥ सुहुमे खंडे पकप्पेह ॥ ४ ॥

अर्थ– ते थूल के० ते पूर्वे कह्या जे थूल एटले महोटा रोमना खंरू–तेणे करी उ चार कोश प्रमाण छे, एवो समवृत्त जे पल्लेविहु के० कुंउ ते त्रस्योथको–तेनेविषे सव्वेवि के० सर्व पण चेव के० निश्चये करीने संखिज्जा के० संख्याताज हुंति के० होय. ते युक्ति कहे छे. जेवारे शुचि गुणीएं तेवारे उत्सेधांगुल प्रमाण रोमना खंरू सर्व मलीने वीश लाख सत्ताणु हजार एकसो ने बावन थाय. अने चोवीश उत्सेधांगुले एक हाथ थाय. तेमाटे एने चोवीश गुणा करिएं तेवारे ५०३३१६४८ पांच कोटी त्रण लाख एकत्रीश हजार छसें ने अडतालीश थाय. अने चार हाथे एक धनुष्य थाय, तेमाटे ए राशीने वली चार गुणी करतां २०१३२६५९२ वीश कोटी तेर लाख छव्वीश हजार पाचसें ने बाणुं थाय. तेवा बे हजार धनुष्य एक कोशमां थाय छे, माटे एने बे सहस्र साथे गुणतां ४,०२,६५,३१,८४००० एटला रोम खंरू थाय. ते वली चार कोशे एक योजन थाय, तेमाटे ए आंकने चारनीसाथे गुणतां १,६१०,६१,२७३,६००० एटले एक लाख एकसठ हजार अने एकसठ एटली कोटि अने सत्तावीश लाख बत्रीश हजार उपर एटला रोमखंरू शुचिगुणतां थाय. वली एक योजन प्रतरनी वांछाए समचउरंस करतां

ए राशीने एहज आंकसाथे गुणीएं तेवारे २५९४,०७३३८५३, ६५४०५६९, ६०००००० पच्चीसें ने चोराणुं कोडाकोडी कोडी, तथा सात लाख तेत्रीश हजार आठसें त्रेपन एटली कोडाकोडी अने पांसठ लाख चालीश हजार पांचसें अगणोत्तर कोडी, तेना उपर साठ लाख, एटला रोमखंड चउरंस प्रतर योजनमां थाय. पछी जेवारे ए योजननुं घन करीएं तेवारे ए आंक एहज आंकसाथे गुणीएं तेवारे ४१७८०४७६३,२५८८१५८, ४२७७८४५,४४२५६००,००००००० एटले एकतालीश कोटि इकोत्तेर लाख चार हजार सातसें त्रेसठ कोडाकोडी कोडाकोडी, तथा पचीश लाख अठाशी हजार एकसो ने अठावन कोडाकोडी कोडी, तथा बेतालीश लाख सित्तोत्तर हजार आठसें पिस्तालीश एटली कोडाकोडी, अने चुमालीश लाख पचीश हजार छसें एटली कोडी, ए चउरंसघन योजन करीएं, तो तेमां एटला रोमखंड थाय. हवे चउरंसघन पल्यनुं जेवारे वाटलुं पल्य करीएं तो ए चउरंस घनयोजननो आंक उंगणीश आंके गुणीएं त्यारे ७९३८२९०५०१९१७५०१०१२७९०६३४०८६४०००००००००० एटला आंक थाय. वली ए आंकने चोवीश भागे वेहेंचतां ३३०७६२१०४,२४६५६२५,४२१९९६०,९७५३६००,००००००० तेत्रीश कोडी सात लाख वासठ हजार एकसो ने चार कोडाकोडी कोडाकोडी, चोवीशलाख पांसठहजार छसें ने पचीश एटली कोडाकोडी कोडी, तथा बेतालीश लाख उंगणीश हजार नवसें ने साठ एटली कोडाकोडी, तथा सत्ताणु लाख त्रेपन हजार ने छसें कोडी एटली वाटला घनयोजन पल्योपमनेविषे सर्व स्थूल रोमखंडनी संख्या होय. तेमाटे ए संख्याता कह्या. हवे असंख्याता करवामाटे कहे छे. ते के० ते पूर्वोक्त रोमखंड तेना इक्किक्क के० एकेका खंडना असंखे के० असंख्याता खंड मनसाथे कल्पिएं; तेवारे असंख्याता सूक्ष्मरोमाणु थाय. ॥ ४ ॥

॥ हवे असंख्याता सूक्ष्मरोमखंडने पल्योपमपणुं कहे छे. ॥

सुहुमाणु निचियउस्से ॥ हंगुल चउकोस पल्लि घणवट्टे ॥
पइसमय मणुग्गह, निठियंमि उद्धार पल्लि उत्ति ॥ ५ ॥

अर्थ– सुहुम के० सूक्ष्म, अणु के० परमाणु–तेणे करी निचिय के० भरेलो एवो उस्सेहंगुल के० उत्सेधांगुलने प्रमाणे करी चउकोस के० चार कोशनो पल्लि के० पल्योपम ते घण के० निबिड वट्टे के० वर्तुल एटले गोलाकार एवो जे पल्योपम तेने पइसमय के० प्रतिसमये एकेक रोमाणुने अनुग्रह के० ग्रहण करीने निठियंमि के० निष्ठांगत ते निर्लेप करे छते एटले खाली करे छते उद्धारपलिउत्ति के० एक उद्धार पल्योपम थाय. इति उच्यते. एने पल्लनी उपमाए कह्यो माटे पल्योपम कहीएं. अहींयां पल्योपम छ प्रकारना छे. एक उद्धारसूक्ष्म, बीजुं उद्धारबादर, त्रीजुं अद्धासूक्ष्म, चोथुं

अद्धावादर, पांचमुं क्षेत्रसूक्ष्म, अने छठुं क्षेत्रवादर, ए छ भेद पल्योपमना छे. परंतु अहींयां द्वीपसमुद्रना मानने अर्थे उद्धार पल्योपम लेवुं. इति. ॥ ५ ॥

॥ हवे केटलाक द्वीपसमुद्रनां नाम चार गाथाए करी कहे छे. ॥

पढमो जंवू वीर्ज ॥ धायइ संडोय पुक्करो तइर्ज ॥
वारुणिवरो चउत्थो ॥ खीरवरो पंचमो दीवो ॥ ६ ॥

अर्थ—पढमो के० प्रथम जंबू के० जंवुद्वीप छे, वीर्ज के० वीजो धाइयसंमो के० धातकीखंम छे, य के० वली तइर्ज के० त्रीजो पुक्करो के० पुष्करवर द्वीप छे, चउत्थो के० चोथो वारुणिवरो के० वारुणीवर द्वीप छे, पंचमो के० पांचमो खीरवरो के० क्षीरवर दीवो के० द्वीप छे. ॥ ६ ॥

घयवरदीवो छहो ॥ इक्कुरसो सत्तमोय अठमर्ज ॥
नंदीसरोय अरुणो ॥ नवमो इच्चाइअ संखिज्जा ॥ ७ ॥

अर्थ—छहो घयवर के० घृतवर द्वीप छे, सत्तमो के० सातमो अने य के० वली अठमर्ज के० आठमो इक्कुरसो के० इक्षुरस अने नंदीसरो के० नंदीश्वर द्वीप छे. एटले सातमो इक्षुरस अने आठमो नंदीश्वर द्वीप छे. य के० वली, नवमो के० नवमो अरुणो के० अरुण द्वीप छे. इच्चाइ के० इत्यादिक असंखिज्जा के० असंख्याता द्वीपो छे. ॥७॥

सुपसत्थवत्थुनामा ॥ तिपडोयारा तहा रुणाईया ॥
इगनामेविअसंखा ॥ जावय सूरावभ्भा सुत्ति ॥ ८ ॥

अर्थ—सुपसत्थवत्थुनामा के० सुप्रशस्त वस्तुना नामे द्वीपसमुद्रो छे. यदाह जे कारण माटे श्री संग्रहणी मध्ये आभरण वत्थगंधे इत्यादि गाथार्ज कहेलीर्ज छे. ते गाथार्ज लखे छे. आभरणवत्थगंधे ॥ उप्पलतिलयपउमनिहिरयणे ॥ वासहर दहनईर्ज ॥ विजया वरकारकप्पिंदा ॥ १ ॥ कुरुमंदरआवासा ॥ कूडानरकत्तचंदसूराय ॥ अन्नेविएवमाई ॥ पसत्थ वत्थुण जेनामा ॥ २ ॥ तन्नामादीवुदही इत्यादि तहा के० तथा तिपमोयारा के० त्रिप्रत्यावतारा एवा अरुणईया के० अरुणादि द्वीप छे. यथा अरुणः अरुणवर, अने अरुणवरावभास, ए प्रकारे एकेका नामे करी पण त्रण त्रण नामो छे; तेवा इगनामेवि के० एकेकानामे करीपण असंखा के० असंख्याता द्वीपो छे. जेम एक जंवुद्वीप छे, ते प्रकारे वीजा असंख्याता जंवुद्वीपो छे. तथा समुद्रो छे. एटले सुरवरावभास द्वीप तथा सुरवरावभास समुद्रथकी फरी जंवुद्वीप अने लवणसमुद्र आदे देइ असंख्याता द्वीप अने समुद्रो छे. ते सुरावभाससुधी जाणवा. पछी वली जंवुद्वीप थुरथी मांडीने सुरावभाससुधी असंख्याता द्वीप समुद्र छे. एम असंख्यातिवार करता

असंख्याता छे. तथा एकेका नामनुं जे बाहुल्यपणुं एटले त्रिप्रत्यावतारपणुं छे, ते जाव के० यावत् एटले ज्यांसुधी य के० वली छेला सुरावभासुत्ति के० सुरावभास द्वीप तथा सुरावभास समुद्र छे, ते त्रिप्रत्यावतारे सुरवरावभास द्वीप अने सुरवरावभास समुद्र छे; त्यांसुधीज छे. परंतु आगल नथी. ॥ ७ ॥

तत्तो देवे नागे ॥ जक्खे नूए सयंनुरमणे य ॥
एए पंच वि दीवा ॥ इगेगनामा मुणेयव्वा ॥ ए ॥

अर्थ—तत्तो के० ततः त्रिप्रत्यावतार गणतां छेल्लो जे सुरवरावभास द्वीप छे, ते पछी देवे के० देव द्वीप छे, ते पछी नागे के० नाग द्वीप तथा जक्खे के० यक्ष द्वीप, नूए के० नूत द्वीप. य के० वली सयंनुरमणे के० स्वयंनूरमण द्वीप एए के० ए पंचवि के० पांचे पण दीवा के० द्वीपो छे. तथा पांच समुद्रो छे. ते इगेगनामा के० जेमनुं एकेक नाम छे. एवा मुणेयव्वा के० जाणवा योग्य छे. ॥ ए ॥

॥ हवे केटलाएक समुद्रनां नामो कहे छे. ॥

पढमे लवणो बीये ॥ कालोदहि सेसएसु सव्वेसु ॥
दीवसम नामया जा ॥ सयंनुरमणोदही चरमो ॥ १० ॥

अर्थ—पढमे के० प्रथम जंबुद्वीपने विषे लवणो के० लवणोदधि छे. बीए के० बीजो जे धातकीखंड द्वीप तेने विषे कालोदहि के० कालोदधि नामे समुद्र छे. सेसएसु के० बाकी रह्या जे सव्वेसु के० सर्व समुद्र ते दीवसम नामया के० द्वीप सरखां जेमनां नाम छे एवा छे. यथा पुष्करवर द्वीप, त्यां पुष्करवर समुद्र इत्यादि. जा के० यावत् चरमो के० छेल्लो सयंनुरमणोदहि के० स्वयंनुरमण समुद्र छे त्यांसुधी जाणवा. १०

॥ हवे एक गाथाए करी समुद्रोना पाणीनो रस कहे छे. ॥

वीउ तइउ चरमो ॥ उदगरसा पढम चउथ पंचमगा ॥
छठोवि सनामरसा ॥ इक्खुरसा सेस जलनिहिणो ॥ ११ ॥

अर्थ—वीउ के० बीजो कालोदधि, तइउ के० त्रीजो पुष्करवर समुद्र, चरमो के० छेल्लो स्वयंनुरमण समुद्र, ए त्रण समुद्र उदगरसा के० पाणी सदृश छे रस जेमनो एवा छे. पढम के० पहेलो लवणसमुद्र, चउथ के० चोथो वारुणीवर समुद्र, पंचमगा के० पांचमो खीरवर समुद्र, छठोवि के० छठो घृतवरसमुद्र पण—ए चार समुद्र सनामरसा के० पोताना नाम सदृश जेमनो रस छे एवा छे. अने इक्खुरसा के० इक्षु जे शेलडी ते सदृश छे रस जेमनो एवा सेसजलनिहिणो के० शेष एटले बाकीना जलनिधि एटले समुद्रो छे. ॥ ११ ॥

॥ हवे द्वीप समुद्रसंबंधी विस्तारनुं प्रमाण एक गाथाए करी कहे छे. ॥

जंबूद्दीव पमाणं ॥ गुलजोयण लक्ख वट्ट विक्खंभो ॥
लवणाई यासेसा ॥ वलयाभा डुगुण डुगुणाय ॥ १२ ॥

अर्थ— जंबूद्दीव के० प्रथम जंबुद्वीप छे, ते पमाणंगुल के० प्रमाणांगुले करी लक्ख जोयण के० लाख योजननो वट्ट के० वर्तुल एटले गोलाकारे विक्खंभो के० पहोलो छे. य के० वली सेसा के० शेष एटले बाकी रह्या जे लवणाईया के० लवणादि समुद्र तथा द्वीप ते डुगुणडुगुणा के० एक बीजा करतां बमणो बमणो जेमनो विस्तार छे, एवा छे. ॥ १२ ॥

॥ अथ जगतीनुं स्वरूप छ गाथाए करी कहे छे. ॥

वयरामइहिं निय निय ॥ दीवोदहि मज्झिगणिय मूलाहिं ॥ अठुच्चाहिं बारस ॥ चउमूले उवरि रुंदाहिं ॥ १३ ॥ विछार डुग विसेसो ॥ उस्सेहि विभत्तु खउचउ होइ ॥ इय चूलागिरि कूडा, इ तुल्ल विक्खंभ करणाहिं ॥ १४ ॥ गाउडुगुच्चाइ तयठ भाग रुंदाइ पउमवेईए ॥ देसूणडु जोयणवर ॥ वणाहि परिमंडिय सिराहिं ॥ १५ ॥ वेइसमेण महया ॥ गवक्ख कडएण संपरिचाहिं ॥ अठारसूण चउभ, त्त परिहिदारं तराहिंच ॥ १६ ॥ अठुच्च चउसविछर ॥ डुपास सक्कोस कुट्टदाराहिं ॥ पुवाइ महड्डियदे, वदार विजयाइ नामाहिं ॥ १७ ॥ नाणामणि मय देहलि ॥ कवाड परिघाइ दारसोहाहिं ॥ जगइहिं ते सवे ॥ दीवोदहिणो परिक्खित्ता ॥ १८ ॥

अर्थ—ए पूर्वोक्त सर्व द्वीपसमुद्र ते आगल कहीशुं एवी जगतीउंए करी विंटेलां छे. ए अर्थनो संबंध अढारमी गाथाए जाणवो. ते जगती केवी छे ? ते कहे छे.वयारामहिं के० वज्रमय छे. अने नियनिय के० पोतपोताना दीवोदहि के० द्वीप समुद्रनप्रमाण—तेमना मज्झि के० मध्यने विषे गणिय के० गणयुं छे मूलाहिं के० मूल जेमनुं एटले बार योजन प्रमाण जगतिनुं मूल विस्तारे छे. ते लाख योजनना जंबूद्वीपमांहेनुं छे. ए प्रमाणे सर्व ठेकाणे जाणवुं. वली जगति केवीयो छे ? अठ के० आठ योजननी उच्च के० उंची छे. वली केवीयो छे ? बारस के० बार योजन छे, मूले के० मूलने विषे रुंदाहिं एटले विस्तार जेमनो अने चउ के० चार योजन उवरि के० उपर

छे रुंदाहिं के० विस्तार जेमनो. एटले उपर सांकडी छे. ॥ १३ ॥ वली जगतीयो केवी छे ? ते कहे छे. विछारऊग के० मूल तथा उपरनो ए बे जे विस्तार, तेनो विसेसो के० विश्लेष करीएं एटले अधिकामांहेथी उंछो काढीएं बाकी जे रहे ते जगतिना उंचपणाना आंकनी साथे विजत्तु के० वहेंचीएं, जे जागे आवे तेटलुं चढतां खउ के० क्षय एटले घटे, अने उतरतां चउ के० चय एटले वधे, ते एमके जगती मूल विस्तारे बार योजननी छे; तेमध्येथी चार योजन उपरनुं काढीएं तो बाकी आठ रहे. ते आठ योजनने उंचपणाना आठ संगाते वहेंचीएं तेवारे जाग एक आवे. ते एक योजन मूलथी उपर चढतां एक योजन जइएं तेवारे एक योजन विस्तार मांहे घटे; एटले बार योजनना मूल विस्तारमांथी एक योजन घटे, एम क्रमे घटतो घटतो उपर जातां छेडे चार योजन विस्तार थाय. अने एक योजन जगतीना शिखर उपरथी उतरीएं, तेवारे एक योजन वधे. एटले उपरनो चार योजन विस्तार छे, तेमां एक वधे तेवारे पांच योजन विस्तार थाय, एम अनुक्रमे वधतां वधतां नीचे आवतां तलीये बार योजन विस्तार थाय छे. अने ज्यां जाग न पामीएं त्यां मूलगी वहेंचवानी राशीना तेम अंश करीएं के जेम पूरा जाग आवे. वली जगतीउ केवी छे? इय के० इति चूला के० मेरुनी चूलिका अने गिरि के० मेरुपर्वतना कूट के० शिखर, तेमनी पेठे छे, विस्कंजकरणाहिं के० विष्कंज कर्ण जेमनो, एटले जेम चूलिकानुं मूल विष्कंज बार योजन छे, अने उपर विष्कंज चार योजन छे, ते चार योजन बारमांहेथी काढीएं, तेवारे आठ उगरे. अने चूलिका चालीश योजन उंची छे; ते आठने चालीश जागे वहेंचतां जाग न आवे तो आठना तेवी रीते अंश करीएं, के जेम चालीश जागे वहेंचतां जाग पहोंचे. तेमाटे आठने पांचवार गुणीएं तेवारे चालीश थाय. तेने चालीशे जाग देतां योजननो पांचमो जाग एक आवे ते चूलिकाना मूलथी चढतां एक योजन जइएं तेवारे एक योजननो पांचमो जाग नीचे विस्तारमांथी घटे. अने उपरथी एक योजन उतरीएं तेवारे एक योजननो पांचमो जाग उपरना विस्तारथी विष्कंजमांहे वधे. वली गिरि के० मेरुपर्वत प्रमुख पर्वतोनो मूलविष्कंज दश सहस्र नेवु योजन अने एक योजनना अगीयार जाग करीएं ते मांहेला दशजाग एटलो मूले विस्तार छे. अने उपरनो विष्कंज एक हजार योजन छे; ते मूलविष्कंजमांथी काढीएं तेवारे नवसहस्र ने नेवु अने उपर अगीयारीया दश जाग वधे, ते उंचपणाना एक लाख योजनसाथे वहेंचतां जाग न आवे, तेमाटे जाग पामवा सारुं नव हजार नेवुने अगीयारगणा करीएं, तेवारे नवाणु हजार नवसें ने नेवु थाय, तेमां मूलगा अगीयारीया दश जाग जेलतां एक लाख जाग थाय. ते उंचपणाना लाख योजननी साथे वहेंचीएं तेवारे योजननो अगीयारीयो

एक नाग आवे, तो जेवारे एक योजन चढतां थाय, तेवारे योजननो अगीयारीउं एक नाग नीचेना मूल विस्तारमांहेथी घटे. अने उपरथी उतरतां उपरना विस्तार मांहे वधे. वली यमकपर्वत, कांचनगिरि तथा कूटने पण एमज जाणवुं. जेम बल एवे नामे कूटनो मूल विस्तार एक सहस्र योजन छे, अने उपर विस्तार पांचसें योजन छे–ते काढतां पांचसें योजन उगरे अने उंचपणुं तो सहस्र योजन छे. माटे नाग न आवे ते माटे पांचसेंने बमणा करीएं तो एक हजार थाय. ते सहस्र योजन साथे वहेंचतां योजननो अर्द्धनाग आवे. ते चढतां घटे अने उतरतां वधे. एम समस्त ठेकाणे जाणवुं. ॥ १४ ॥

वली जगतीयो केवी छे ? ते कहेछे–गाउडुगुच्चाइ के० बे गाउनी उंची, अने तयठ नाग के० ते उंचपणानो आठमो नाग छे, रुंदाइ के० विस्तार जेनो. देसूण के० देशे उणा डुजोयण के० बे योजन वर के० प्रधान एवा बंने बाजुए छे वणाहि के० वन जेने विषे एवी, पउमवेइए के० पद्मवरवेदिका, तेणे करी परि के० समस्त प्रकारे विंटाणी थकी मंझिय के० शोनित छे, सिराहिं के० मस्तक जेमनां एवी. ॥ १५ ॥

वली जगतीयो केवी छे ?–वेईसमेण के० वेदिका सदृश अने महया के० मोटा एवा गवरक के० गोखला तेमना करुएण के० वलय–तेणे करी संपरित्ताहिं के० आसमंतात् वेष्टिताभिः एटले चारे तरफ वींटेलीउं छे. वली जगतीउं केवी छे ? अठारसूण के० अढार योजन उणो जे परिहि के० परिधि छे, ते चउनत्त के० चार नागे वहेंचतां जेटला योजन आवे तेटला योजननुं दारंतराहिं के० एकेका विजयादि द्वारनुं अंतर छे, जे जगतिनेविषे एवीउं छे. जेम जंबुद्वीपनो परिधि वीखंनवगादहगुण एणी गाथाए करतां त्रण लाख सोल हजार बसें सत्तावीश योजन अने त्रण कोश, अने उपर धनुष्य एकसो अठावीश अने तेर अंगुल थाय छे. तेमांथी अढार काढीएं. पछी चारे नागे वहेंचीएं त्यारे उंगणाएंशी हजार बावन योजन एक कोश, पंदरसें बत्रीश धनुष्य, त्रण अंगुल अने त्रण जव एटलुं एकेका बारणानुं अंतर जाणवुं. एम लवणसमुद्र संबंधी परिधि (१५८११३९) योजन छे, एमांथी अढार उणा करी चार नागे वहेंचतां ३९५२८० योजन अने उपर एक कोश, एटलुं अंतर आवे. ते लवणसमुद्रनी जगतीना एकेका बारणानुं अंतर जाणवुं. धातकीखंडनो परिधि एकतालीश लाख दश हजार नवसें एकसठ याजन छे. तेमांथी अढार काढीने बाकीना चारे नागे वहेंचतां १०२७७३५ योजन अने त्रण कोश एटलुं एकेका बारणानुं अंतर जाणवुं. कालोदधि संबंधी परिधि–९१७०६०५ योजन छे, तेमांथी अढार काढीएं, बाकीनाने

चार नागे वहेंचतां ४४९६४६ योजन अने त्रण कोस उपर, एटलुं एकेका बारणानुं अंतर छे. एम सर्वत्र जाणवुं. ॥ १६ ॥

वली जगतीओ केवीओ छे ? अट्ठुच्च के० आठ योजन उंचा, चउसु के० चार योजन विछर के० विस्तारवंत अने डुपास के० बेपासे सकोस के० एकेका कोस सहित एवी कुड्ड के० बारसांखनी नींत छे जेमनेविषे एवा दाराइं के० दरवाजा जे जगतिओने विषे छे एवीओ छे. वली जगतीओ केवी छे ? पुव्वाइ के० पुर्वादि चार दिशिओने विषे जे महिड्डि के० महर्द्धिक देव के० देवता तेना दार के० दरवाजा, तेमनां नामे नाम छे; ते नाम विजायाइं के० विजयादि चार अनुत्तर विमाननां नामे छे, जे जगतीओने विषे एवी छे. १७

वली जगतीओ केवी छे ? नाणा के० अनेक प्रकारनां जे मणिमय के० मणिरत्नो तेहनी देहली के० उंबरो तथा कवाड के० कमाड अने परिघा के० नोगल-तेणे करीने दरवाजानी सोहाहिं के० शोना छे, जगइहिं के० जे जगतिओनेविषे. एवी जगतीओए तेसव्वे के० जे पूर्वे कह्या ते सर्व दीवोदहिणो के० द्वीप समुद्र परिखित्ता के० वींट्या छे. ॥ १८ ॥

॥ हवे एक गाथाए करी वेदिकाना बे बाजुना वननुं रमणिकपणुं देखाडे छे. ॥

वरतिण तोरण ऊय छ, त्तवाविपासाय सेल सिलवट्टे ॥
वेइवणे वरमंमव ॥ गिहासणेसू रमंति सुरा ॥ १९ ॥

अर्थ- वर के० पंचेंद्रियोने पुष्ट करवानेविषे तत्पर एवा, तिण के० तृण नडादिक एवे नामे वनस्पति तोरण के० बाहेर दरवाजाने शोनाकारक तोरण, ऊय के० ध्वजा, छत्त के० छत्र, वावि के० वापि, पासाय के० प्रासाद एटले देवोने रमवानां घर, सेल के० रमवाना पर्वत, अने सिलवट्टे के० विस्तीर्ण एवा पाषाणो छे जेनेविषे एवुं जे वेइवणे के० वेदिकाना बेहु बाजुनुं वन-तेने विषे वर के० मनने गमे एवा मंडव के० डाक्षादिना जे मांडवा तेनेविषे, तथा गिह के० केलीप्रमुखना जे घर तेनेविषे, वली आसणेसू के० नला बेसवायोग्य सिंहासनादि तेनेविषे, सुरा के० देवता ते रमंति के० रमे छे, क्रीडा करे छे. ॥ १९ ॥

॥ हवे अधिकारी देव अने देवीओनी उत्पत्ति कहे छे. ॥

इह अहिगारो जेसिं ॥ सुराण देवीण ताण मुप्पत्ति ॥
नियदीवोदहि नामे ॥ अस्संखइमे सनयरीसु ॥ २० ॥

अर्थ- इह के० ए जंबूद्विप, लवणसमुद्र, धातकीखंड, तथा पुष्करार्द्ध-ए सर्व मली पिस्तालीश लाख योजननो वृत्त विस्तारवालो मनुष्य क्षेत्र छे, तेनेविषे जे सिंसु-

राण देवीण के० जे देवता देवीउंनो अहिगारो के० अधिकार छे, ताण सुराण देवीण के० ते देवता तथा देवीउंनी उप्पत्ति के० उत्पत्ति एटले जे उपजवुं छे, ते असंखइमे के० अहींयांथी असंख्यातमो नियदीवोदहिनामे के० पोतपोताने नामे जे द्वीप अने समुद्र छे; तेमांहे बार हजार योजन गया पछी असंख्यातमीउं सनयरीसु के० स्वनगरीउंने विषे एटले जे पोताने नामे नगरी छे तेनेविषे उत्पत्ति छे ॥ २० ॥

॥ हवे जंबुद्वीपना कुलगिरि तथा क्षेत्रनो विचार कहे छे. ॥

जंवुद्दीवो छहिंकुल ॥ गिरीहिं सत्तहिं तहेव वासेहिं ॥
पुव्वावरदीहेहिं ॥ परिछिन्नो तेइमे कमसो ॥ २१ ॥

अर्थ– जंबुद्दीवो के० जंबूद्वीप छे ते पुव्वावरदीहेहिं के० पूर्व अने पश्चिमे दीर्घ एटले लांबा एवा छहिं कुलगिरीहिं के० छ कुलगिरि पर्वत, तेमज सत्तहिंवासेहिं के० सात वर्ष एटले क्षेत्र तेणे करी परिछिन्नो के० वहेंचाएलो छे, एटले विभाग करेला छे, तेइमे के० ते आ क्षेत्रो तथा कुलगिरीउं कमसो के० अनुक्रमे करी तेमनां नाम कहीये छिये. ॥ २१ ॥

॥ प्रथम छ कुलगिरिनां नाम एक गाथाए करी कहे छे. ॥

हिमवं सिहरी महहिम ॥ रुप्पी निसढो य नीलवंतो य ॥
बाहिरउं दुदु गिरिणो ॥ उभउं वि सवेइया सव्वे ॥ २२ ॥

अर्थ– प्रथम दक्षिणथी धुर मांडीने हिमवं के० हिमवंत पर्वत छे, अने उत्तर दिशिमां सिहरी के० शिखरी पर्वत छे. वली दक्षिणदिशाए महहिमवं के० महाहिमवंत छे, अने उत्तर दिशिमां रुप्पी के० रुपिपर्वत छे. वली दक्षिण दिसाए निसढो के० निषध छे, अने उत्तर दिशाए नीलवंतो के० नीलवंत छे. ए छ कुलगिरि पर्वतो छे. दक्षिण तथा उत्तर दिशाए बाहिरउं के० बाहेरथी दुदुगिरिणो के० बे पासे बेबे पर्वत सरखा छे. तेमाटे बेबे एकठा कह्या. वली सव्वे के० ए सर्व पर्वतो केवा छे? तोके उभउंवि के० बे पासे पण सवेइया के० वेदिका सहित छे. ते वेदिका तो जगतीना शिखर उपर जे प्रमाणे कहेली छे तेम सर्वत्र ठेकाणे जाणवी. ॥ २२ ॥

॥ हवे एक गाथाए करी सात वर्ष एटले क्षेत्रनां नामो कहे छे. ॥

भरहेरवयत्तिदुगं ॥ दुगंच हेमवयरन्नवयरूवं ॥ हरिवास रम्मय दुगं ॥ मज्झि विदेहुत्ति सगवासा ॥ २३ ॥

अर्थ– भरहे के० प्रथम भरतक्षेत्र दक्षिणदिशिमां बाहेर तरफ छे, तथा उत्तर दिशिमां एरवइ के० ऐरवतक्षेत्र छे. इति दुगं के० ए द्विक छे ते सरखो छे. वली हेम-

वय रस्रवयरूवंडुगं के० हेमवंत ने ए रस्रवंतरूपं छिक बे एटले ए बेनुं जोडलुं बे ते सरखुं बे. एटले हिमवंत पर्वत बे ते दक्षिण तरफ बे. अने ऐरवत उत्तरदिशिमां बे. तथा हरिवासरम्मयडुगं के० हरीवर्ष अने रम्यकवर्ष छिकं एटले ए बेनुं जोडलुं सरखुं बे. अनुक्रमे ए बे दक्षिण अने उत्तरनेविषे पूर्वेनीपेठे जाणवा. अने मज्झि के० मध्यजागे विदेहुत्ति के० सातमो महाविदेह क्षेत्र बे. सगवासा के० ए सात क्षेत्र कह्यां. २३

॥ हवे एक गाथाए करी, सात क्षेत्रमध्ये ब कुलगिरि तथा सातमा महाविदेह क्षेत्रने मध्यजागे मेरुपर्वत बे, ए सात गिरिनुं सामान्य प्रकारे स्वरूप कहे बे. ॥

दो दीहाचउवट्टा ॥ वेयड्ढा खित्त बक्क मज्झंमि ॥ मेरू
विदेह मज्झे ॥ पमाण मित्तो कुलगिरीणं ॥ २४ ॥

अर्थ– दोवेयड्ढादीहा के० बे दीर्घ एटले लांबा वैताढ्य, ते जरत, तथा ऐरवत ए बाहेरना बे क्षेत्रमां बे. अने चउ के० चार, वट्टा के० वृत्त एटले गोलाकार वेयड्ढा के० वैताढ्य–ते हिमवंत, एरखवंत, हरिवर्ष अने रम्यक् ए चार क्षेत्रमां चार वृत्त वैताढ्य बे. ए ब वैताढ्य बे ते खित्तछक्कमज्झंमि के० ब क्षेत्रमां बे. अने विदेहमज्झे के० महाविदेहनामध्ये वचमां मेरू के० मेरु पर्वत बे. इत्तो के० अहींयांथी आगल कुलगिरिणं माणं के० कुलगिरिनुं प्रमाण कहे बे. ॥ २४ ॥

॥ हवे एक गाथाए करी कुलगिरिनुं उच्चत्वादि प्रमाण कहे बे. ॥

इग दो चउ सय उच्चा ॥ कणगमया कणगरायया कमसो ॥
तवणिज्ज सुवेरु लिया ॥ बहि मज्झब्भितरा दोदो ॥ २५ ॥

अर्थ– बहिय के० बाहेरना हिमवंत अने शिखरी ए बे पर्वत इगसयउच्चा के० एकसो योजन उंचा बे. अने मज्झ के० वचमांना महाहिमवंत अने रुक्मी ए बे पर्वत दोसयउच्चा के० बसें योजन उंचा बे. मांहेना निषध अने नीलवंत ए बे पर्वत चउसयउच्चा के० चारसें योजन उंचा बे. वली पर्वत केवा बे ? बहि के० बाहेरना बे पर्वत कणगमया के० सुवर्णवर्णमयी बे. मज्झ के० मध्यना बे पर्वत, तेमांहे महाहिमवंत कणग के० सुवर्णनो बे, अने बीजो रुक्मी बे ते रायया के० रुपानो बे. अब्भितरा के० मांहेनो जे निषध पर्वत बे, ते तवणिज्ज के० तपावेला सुवर्णना वर्ण जेवा रक्तवर्ण सुवर्णनो बे, अने नीलवंत पर्वत ते सुवेरुलिया के० सद्वैडुर्यवर्ण एटले वैडुर्य रत्ननो अने नीले वर्णे बे. ॥ २५ ॥

॥ हवे ए कुलगिरिउं संबंधी पहोलपणुं जाणवाने अर्थे करण कहे बे. ॥

इग अड इतीस अंका ॥ लक्खगुणा कमिण नउय सय जइ-
या ॥ मूलो वरिसमरूवं ॥ विबारं बिंति जुयलतिगे ॥ २६ ॥

अर्थ— डुगअंका के० बे आंक, अम्ठअंका के० आठ आंक, डुतीसअंका के० बत्रीश आंक, ए आंक जूदी जूदी राशीएं कमिण के० अनुक्रमे करी लक्खगुणा के० लाखगुणा करीएं त्यारे प्रथम राशी बे लाख, बीजी राशी आठ लाख, त्रीजी राशी बत्रीश लाख, एटला थाय. तेवार पछी एकेकी राशी नउयसय के० एकसो नेवु न्नइया के० न्नागे वहेंचीएं, ते वहेंचतां जेटला न्नाग आवे, तेटला योगेन मूले के० मूलनेविषे अने उवरि के० उपर जुयलतिगे के० त्रणे युगलनेविषे समरूवंविक्कारं के० सरखा रूपे विस्तार प्रते पामे; ए रीते बिंति के० पंडितपुरुषो कहे छे. ते केम ? तो के—प्रथम राशीना बे आंक छे, ते लाखगुणा करीएं तेवारे बे लाख थाय, ते एकसोने नेवु न्नागे वहेंचतां एक हजार बावन योजन अने उपर बार कला लान्ने; एटलो हिमवंत तथा शिखरिनो विस्तार छे, एम जाणवुं. एम सर्वत्र जाणवुं. हवे एकसो नेवु न्नागे दीए छे तेहनुं कारण कहे छे. न्नरत अने ऐरवत थकी माहाविदेहसुधी क्षेत्र तथा कुलगिरि जे छे ते बमणा बमणा छे, तेमाटे बमणा आंक मांडीएं, तेनो सरवालो गणतां एकसोने नेवु थाय. ते मूलगी राशी अने न्नागनी राशिथी एक शून्य टाली वहेंचीएं तो यथोक्त परिमाण लान्ने, एटले मूलगी राशी बे लाख छे, तेमां एक शून्य टालवाथी वीश हजार थाय, अने न्नागनी राशी एकसोने नेवुं छे, तेमांथी एक शून्य टालवाथी उंगणीशनो आंक रहे ते पूर्वोक्त वीस हजारने उंगणीशनो न्नाग आपीएं तेवारे यथोक्त प्रमाण थाय. एम सघले ठेकाणे जाणवुं. २६

॥ तेहज पामेलो पर्वतोना विस्तारनो आंक बे गाथाएं करी कहे छे. ॥

बावणहिउ सहसो ॥ बारकला बाहिराण विक्कारो ॥ मज्जि
मगाण दसुत्तर ॥ बायालसया दस कला य ॥ २७ ॥

अर्थ—बावणहिउ के० बावन योजने करी अधिक सहसो के० एक हजार बारकला के० बार कला एटले एक हजार बावन योजन अने उपर बार कला एटलो बाहिराण के०बाहेरना हिमवंत अने शिखरि पर्वतनो प्रत्येके विक्कारो के० विस्तार छे. तथा मज्जमगाणं के० मध्य एटले वच्चेना जे महाहिमवंत अने रुक्मी पर्वत छे, तेमनो प्रत्येके विक्कारो के० विस्तार बायालसया के० बेतालीसें दसुत्तर के० दश योजन अने उपर दसकला के० दश कला अर्थात् ४२१० योजन उपर १० कला छे. ॥ २७ ॥

अप्रिंतराण डुकला ॥ सोल सहस्सड सया सबायाला ॥
चउ चत्त सहस दोसय ॥ दसुत्तरा दस कला सवे ॥ २८ ॥

अर्थ—अप्निंतराण के० मांहेला बे पर्वत जे निषध तथा नीलवंत, तेमनो प्रत्येके विक्कारो के० विस्तार सोलसहस्स के० सोल सहस्र अने सबायाला के० बेतालीश योज-

नसहित, अडसया के० आठसें योजन अने उपर डुकला के० बे कला एटले सोल हजार आठसें बेतालीश योजन अने उपर बे कला छे. हवे छ कुलगिरिनो सामान्यपणे एकठो विस्तार कहे छे. चउचत्तसहस के० चुमालीश हजार दोसय के० बसें दसुतरा के० दश योजन उपर दसकला के० दस कला छे. एटले चुमालीश हजार बसें दश योजन उपर दश कला. एटलो सव्वे के० सर्व युगल त्रिकनो विस्तार छे. ॥ २८ ॥

॥ हवे एक गाथाएं करी सात क्षेत्रनो विस्तार जाणवाने अर्थे करण कहे छे. ॥

इग चउ सोलस अंका ॥ पुव्वुत्त विहीइ खित्त जुयलतिगे ॥
विछारं बिंति तहा ॥ चउसट्ठिको विदेहस्स ॥ २९ ॥

अर्थ— इग के० एक, चउ के० चार सोलस के० सोल अंका के० आंकने पुव्वत्तविहीइ के० पूर्वोक्त विधिएं करी लाखगुणा करीएं. पछी एकसो नेवु भागे वहेंचीएं तो खीत्त जुयल तिगे के० क्षेत्रजुगलत्रिकने विषे विछरं के० विस्तारप्रते बिंति के० ज्ञानीपुरुषो कहे छे. तहा के० तेमज चउसट्ठिको के० चोसठ आंकने लाखगुणा करीएं. तेने एकसो ने नेवु भागे वहेंचतां जेटलो आंक आवे तेटलो विदेहस्स के० महाविदेहने विषे विछारं के० विस्तार थाय, तेप्रते कहे छे. ॥ २९ ॥

॥ हवे भाग वहेंचतां जे सात क्षेत्रनुं प्रमाण थाय ते बे गाथाएं कहे छे. ॥

पंचसया छव्वीसा ॥ छच्चकला पढम खित्त जुयलंमि ॥
वीए इग वीस सया ॥ पणुत्तरा पंच य कला य ॥ ३० ॥

अर्थ— पंचसया के० पांचसें अने छव्वीसा के० छवीश एटले पांचसें ने छवीश योजन अने उपर छच्चकल्ला के० छ कला, एटलुं प्रमाण पढमखित्तजुयलंमि के० पेहेलुं जे क्षेत्रनुं युगल भरत तथा ऐरवत—तेने विषे प्रत्येके जाणवुं. वली वीए के० बीजुं क्षेत्रनुं युगल जे हेमवंत तथा एरण्यवंत—तेहनो प्रत्येके विस्तार इगवीससया के० एकवीशसें पणुत्तरा के० पांच योजन उपर एटले बे हजार एकसो ने पांच योजन अने उपर पंचकलाय के० पांच कला एटलुं विस्तारनुं प्रमाण छे. ॥ ३० ॥

चुलसीसय इगवीसा ॥ इक्ककला तइयगे विदेहि पुणो ॥
तित्तीस सहस छस्सय ॥ चुलसीया तह कला चउरो ॥ ३१ ॥

अर्थ— चुलसीसय के० आठ सहस्र अने चारसें इगवीसा के० एकवीश योजन उपर इक्ककला के० एक कला एटलो तइयगे के० त्रीजो युगल एटले हरिवर्ष तथा रम्यक् क्षेत्रनो प्रत्येके विस्तार छे. पुणो के० वली विदेहि के० महाविदेहने विषे तित्तीस-

सहस के० तेत्रीश हजार बस्सय के० बसें चुलसीया के० चोराशी योजन तह के० तथा कला चउरो के० चार कला एटलो सातमुं जे महाविदेह क्षेत्र छे, तेनो विस्तार छे. ॥३१॥

॥ हवे एक गाथाएं करी ए साते क्षेत्रनो एकठो विस्तार कहे छे. ॥

पण पन्न सहस सग सय ॥ गुण नउया नवकला सयलवा-
सा ॥ गिरिखित्तंक समासे ॥ जोयण लक्खं हवइ पुन्नं ॥ ३२ ॥

अर्थ– पणपन्नसहस के० पंचावन सहस्र सगसय के० सातसें गुणनउया के० नेव्याशी योजन एटले ५५७८९ योजन उपर नव कला के० नवकला, एटलुं सयलवासा के० ए सघला साते क्षेत्रनुं एकठुं प्रमाण कह्युं. गिरिखित्तंक समासे के० पूर्वोक्त पर्वत छ तथा क्षेत्र सातना जे आंक ते समासे एटले एकठा कस्या छतां पुन्नं के० संपूर्ण जोयणलक्खं के० लाख योजन हवइ के० थाय. ॥ ३२ ॥

॥ हवे एक गाथाएं करी मध्यभागनेविषे भरत तथा ऐरवतनुं अर्द्ध प्रमाण कहे छे.

पन्नास सुद्ध बाहिर ॥ खित्ते दलयंमि उ सय अडतीसा ॥
तिन्नि य कला य एसो ॥ खंड चउक्कस्स विक्खंभो ॥ ३३ ॥

अर्थ– बाहिर के० बाहेरना जे भरत तथा ऐरवत ए बे खित्ते के० क्षेत्र, तेमनुं प्रमाण पांचसें छवीस योजन अने छ कला छे–ते मध्येथी पन्नास के० पचाश योजन वैताढ्यना सुद्ध के० शोधीएं, एटले काढीएं तेवारे चारसें छहोतेर योजन अने उपर छ कला बाकी रहे. तेनुं दलयंमि के० अर्द्ध कस्ये छते दुसय के० बसें अडतीसा के० आडत्रीस योजन उपर तिन्निय के० त्रण कलाय के० कला एटलुं एसो के० ए खंड चउक्कस्स के० खंड चतुष्क एटले बे खंड मध्य भरतना अने बे खंड मध्य ऐरवतना ए चार खंडनुं विक्खंभो के० विष्कंभ एटले पहोलपणुं छे. ॥ ३३ ॥

॥ हवे एक गाथाएं करी छ कुलगिरि उपर जे द्रह छे, तेनुं प्रमाण कहे छे. ॥

गिरि उवरि सवेइदहा ॥ गिरिउच्चत्ताउ दसगुणा दीहा ॥
दीहत्ति अद्धरुंदा ॥ सव्वे दस जोयणुव्वेहा ॥ ३४ ॥

अर्थ– गिरिउवरि के० पर्वत उपर सवेइदहा के० वेदिका सहित द्रह छे. पण ते द्रह केवा छे ? गिरिउच्चत्ताउ के० पर्वतना उंचपणाथी दसगुणादीहा के० दशगणा दीर्घ एटले लांबा छे अने दीहत्ति के० दीर्घपणा थकी अद्धरुंदा के० अर्द्ध विस्तारे एटले पहोला छे. सव्वे के० सर्व द्रह दसजोयण के० दश योजन उव्वेहा के० उंडा छे. ते केम–बाहेरना बे कुलगिरि एकसो योजन उंचा छे; ते पर्वतने दश गुणा करतां सहस्र योजन थाय; तेमाटे ते द्रह सहस्र योजन लांबा छे. अने लांबपणानुं अर्द्ध

पांचसें योजननुं पहोलपणुं छे, अने दश योजन ऊंडा; एम समस्त द्रहनुं मान पर्व-
तने अनुमाने छे, एम जाणवुं. ॥ ३४ ॥

॥ हवे ते द्रहनां नामो कहे छे. ॥

वहि पउम पुंडरीआ ॥ मज्झे ते चेव हुंति महपुवा ॥
ते गिछिकेसरीआ ॥ अभिंतरिया कमेणेसु ॥ ३५ ॥

अर्थ– वहि के० बाहेरना हिमवंत अने शिखरी–ए बे पर्वत उपर पउम के० पद्म-
द्रह, अने पुंडरीआ के० पुंडरीक नामे द्रहो छे. मज्झे के० मध्यना महाहिमवंत,
अने रुक्मि–ए बे पर्वत उपर चेव के० निश्चयपणे ते के० ते पहेला बे द्रहनां जे नाम
कह्यां ते नामने पाछल, महापुवा के० महा शब्द पूर्वे छे जेमने एवा एटले महापद्म
तथा महापुंडरीक एवा नामे बे द्रहो छे. अने अभिंतरिआ के० मांहेला निषध तथा
नीलवंत ए बे पर्वत उपर कमेणेसु के० अनुक्रमे तेगिछिकेसरीआ के० तिगिछि अने
केशरी ए नामे ए बे द्रहो छे. ॥ ३५ ॥

॥ हवे ते द्रहमां जे देवीओ वास करे छे तेनां नामो कहे छे. ॥

सिरि लछी हिरि बुद्धी ॥ धी कित्तीनामियाउ देवीओ ॥
भवणवईओ पलिओ ॥ वमाउ वरकमल निलयाओ ॥ ३६ ॥

अर्थ–सिरि के० श्री, लछी के० लक्ष्मी, हिरि के० ह्री, बुद्धी के० बुद्धी, धी के० धी, कित्ति
के० कीर्त्ति ए छ नामियाऊ के० नाम जेमनां एवीओ जे देवीओ के० देवीओ, ते वसे छे.
पण ते देवीओ केवीओ छे ?– भवणवईओ के० भवनपति निकायनी छपनी छे. वली
केवीयो छे ?–पलिओवमाउ के० पल्योपमनुं छे आयुष्य जेमनुं, तथा वरकमलनिलयाओ
के० प्रधान जे कमल–तेनेविषे छे निलय के० वसवानुं स्थान जेमनुं. वली ए देवीओ
अपरिग्रहिता छे. तेमां हिमवंत पर्वत उपर जे पद्मद्रह छे, तेमां श्री देवी वसे छे,
तथा शिखरी पर्वत उपर जे पुंडरीक द्रह छे तेमां लक्ष्मी देवी वसे छे, महा हिमवंत
उपर जे महापद्म द्रह छे, तेमांहे ह्री नामे देवी वसे छे. रुक्मि पर्वत उपर जे
महापुंडरिक द्रह छे तेमांहे बुद्धी नामे देवी वसे छे, निषध उपर जे तिगिछि द्रह छे,
तेमांहे धी एवे नामे देवी वसे छे. नीलवंत पर्वत उपर जे केसरी द्रह छे, तेमांहे
कीर्त्ति नामे देवी वसे छे. ए छ देवीओनां नाम कह्यां. ॥ ३६ ॥

॥ हवे देवीओने वसवाना कमलनुं प्रमाण कहे छे. ॥

जलुवरि कोसदुगुच्चं ॥ दह विछर पणसयं सविछारं ॥
बाहिल्लि विछरर्द्ध ॥ कमलं देवीण मूलिल्लं ॥ ३७ ॥

अर्थ– ते श्री, लक्ष्मी प्रमुख सर्व देवीनां कमल जलुवरि के० पाणी उपर कोस डुगं के० वे कोस उच्चं के० उंचां छे, अने दहविछर के० द्रहनो जे विस्तार तेनो पण-सयंस के० पांचसेंमो भाग विछारं के० एटलो विस्तार छे. तथा पद्म अने पुंडरीकद्रहमांहे कमलनो विस्तार एक योजन छे, महापद्म अने महापुंडरीक द्रहमांहे वे योजन कमलनो विस्तार छे, तिगिछि अने केसरी द्रहमांहे चार योजन कमलनो विस्तार जाणवो. वाहिल्लि के० कमलनुं जे जाडपणुं छे, ते विछरद्धं के० विस्तारथी अर्ध प्रमाण छे, एटले अर्द्ध योजन, एक योजन, अने वे योजन, ए अनुक्रमे कमलनुं जाडपणुं जाणवुं. एवी रीते मूलगा देवीना कमलनो विस्तार तथा जाडपणुं कह्युं. ३७

॥ हवे कमलनो वर्ण कहे छे. ॥

मूले कंदे नाले ॥ तं वयरारिठ वेरुलियरूवं ॥ जंबू-
णय मज्झ तवणि, ज्ज बहिदलं रत्त केसरयं ॥ ३८ ॥

अर्थ– मूले के० मूलनेविषे, कंदे के० कंदनेविषे, नाले के० नालनेविषे तं के० ते कमल, वयर के० वज्ररत्नमय, अरिठ के० अरिष्टरत्नमय, अने वेरुलियरूवं के० वैडुर्यरत्नरूपनुं अनुक्रमे छे. वज्ररत्न उज्वल वर्णे, अरिष्टरत्न श्यामवर्णे अने वैडुर्यरत्न नीलवर्णे छे. वली ते कमल केवां छे ? जंबूणय के० रक्तवर्ण सोनु तेहनां मज्झ के० मांहेलां दल के० पत्र छे, अने बहि के० बाहेरनां दल के० पत्र ते तवणिज्झ के० तपावेला स्वर्णनां जेवा पीतवर्णे छे; वली रत्त के० रातां छे; केसरयं के० कमलमांहेला तंतु जेहनेविषे, एवां ते कमल छे. ॥ ३८ ॥

॥ हवे कमल मध्येनी कर्णिका, अने श्रीदेवीने वसवानुं भवन तेहनुं प्रमाण कहे छे ॥

कमलद्ध पाय पिहु लु, च्च कणगमय कणिगोवरिं भवणं ॥
अद्धेग कोस पिहु दी, ह चउदसय चाल धणुहुच्चं ॥ ३९ ॥

अर्थ– कमलद्ध के० कमलनो जे विस्तार एक योजन, वे योजन, तथा चार योजन तेहनुं अर्द्ध पिहुल के० पहोलपणुं, कमलोनी कर्णिकाउने विषे छे. अने पाय के० कमलना विस्तारनो जे चोथो भाग ते एम के पा योजन, अर्द्ध योजन, अने एक योजन–एटलुं प्रमाण अनुक्रमे कमलोनी कणगमय के० कनकमयकर्णिकाउ–तेमनुं उच्चं के० उंचपणुं छे, ते कण्णिग के० कर्णिकाने उवरिं के० उपर श्री देवीनुं भवणं के० भवन छे. पण ते भवन केवुं छे ? अद्ध के० अडधो कोस के० गाउ पिहु के० पहोलुं छे; अने एगकोस के० एक कोस दीह के० दीर्घ एटले लांबुं छे. वली ते भवन केवुं छे ? तो के चउदस के० चौदसें ने उपर चाल के० चालीश धणु के० धनुष्य छे, उच्चं के० उंचपणुं जे भवननुं, एवुं छे. ॥ ३९ ॥

पच्छिम दिसि विणुधणु पण ॥ सउच्च ढाइज सयप्पिहु पवेसं ॥
दारतिगं इह जवणे ॥ मझे दहदेवि सयणिज्जं ॥ ४० ॥

अर्थ— पच्छीम के० पश्चिम दिशिने वर्जीने इहजवणे के० आ श्रीदेवीना जवननेविषे उत्तर, तथा पूर्व, तथा दक्षिण, ए त्रण दिशिमां धणु पणसय के० पांचसें धनुष्यना उच्च के० उंचा अने अढाइ सय धणु के० अढीसें धनुष्यना पिहु के० पहोलपणानुं पवेस के० प्रवेश एटले मांहे पेसतां अढीसें धनुष्यनुं पहोलपणुं छे जेमनुं, एवा दारतिगं के० त्रण दरवाजा त्रण दिशिनेविषे जाणवा. ए मूल कमल त्रण द्रहनां कह्यां. तथा ते जवनना मझे के० मध्य जागे दह देविसयणिज्जं के० द्रहदेवीउ जे श्री अने लक्ष्मी प्रमुख तेनां सुवा योग्य स्थान छे. ॥ ४० ॥

॥ हवे परिवारनां कमल कहे छे. ॥

तंमूल कमल मद्ध, प्पमाण कमलाण अडहियसएणं ॥
परिखित्तं तन्नवणे, सु जूसणाईणि देवीणं ॥ ४१ ॥

अर्थ— तंमूलकमलमद्ध के० ते प्रथम कह्युं जे मूलकमल तेथी अर्द्ध प्रमाणे जे अरुहिय के० आठे अधिक एवा सएणं के० सो—एटले एकसो ने आठ कमलो तेणे करीने ते मूलकमल जे ते परिखित्तं के० विंटेलुं छे. ते जेम गढे करीने नगरी विंटायली होय छे तेम जाणवुं, तन्नवणेसु के० ते कमलनां जवनोनेविषे देवीणं के० देवीउनां सु के० जला जूसणाईणि के० आजरणादि वस्तु रहे छे. ॥ ४१ ॥

मूलपउमाउ पुव्विं ॥ महयरियाणं चउण्ह चउ पउमा ॥
अवराइसत्त पउमा ॥ अणियाहिवईण सत्तण्हं ॥ ४२ ॥

अर्थ— मूलपउमाउ के० मूलकमलथी पुव्विं के० पूर्वदिशिए महरियाणं के० महर्द्धिक जे म्होटी चउण्हं के० चार देवीउ तेमने सर्वने वसवाना चउ के० चार पउमा के० कमल छे. अने अवराइ के० पश्चिम दिशिमां अणियाहिवईण के० अनिकाधिपति तेना एटले अनिक जे कटक इण एटले तेना अधिप एटले स्वामि सत्ताण्हं के० सात छे, तेमने वसवा योग्य सत्त के० सात पउमा के० कमलो छे. ॥ ४२ ॥

वायवाइसु तिसु सुरि ॥ सामन्न सुराण चउ सहस पउमा ॥
अठ दस वार सहसा ॥ अग्गेयाइसु ति परिसाणं ॥ ४३ ॥

अर्थ— मूलगा कमलथी वायवाइसु के० वायव्यादि जे तिसु के० त्रण ते केइ ? ते कहे छे. वायव्य कोंण, तथा उत्तरदिशि अने ईशान कोंण—ए त्रणे दिशाउनेविषे सुरि के० देवीसंबंधी जे सामन्नसुराण के० सामानिक देवता, तेमनां चउसहस के०

चार सहस्र पउमा के० कमल छे, तथा अग्गेयाइसु के० अग्निकोंणे अठ के० आठ सहस्र, दक्षिण दिशिएं दस के० दश सहस्र, तथा नैर्ऋत्यकोंणे वारसहस के० वार सहस्र कमल छे. ए सर्व कमल छे ते अनुक्रमे तिपरिसाणं के० आदि, मध्य, अने अंत ए त्रण परखदा तेनेविषे वेसवायोग्य जे देवताउ, तेनां छे. ॥ ४३ ॥

इय बीय परिक्खेवो ॥ तइए चउसुवि दिसासु देवीणं ॥
चउ चउ पउमसहस्सा ॥ सोल सहस्सा य रक्काणं ॥ ४४ ॥

अर्थ– इयवीय परिक्खेवो के० इतिद्वितीय परिक्षेपःकथितः एटले ए दिशि विदिशिना जे कमल कह्यां ते मूलगाकमलनो वीजो परिक्षेप एटले वलय जाणवुं– हवे तइए के० त्रीजा वलयनेविषे चउसुवि के० चार एवीयो पण दिसासु के० जे दिशाउ छे, ते दिशाउनेविषे देवीणं के० श्री, लक्ष्मी प्रमुख देवीउनां सोल सहस्सायरक्काणं के० सोल सहस्र आत्मरक्षक देवता छे, तेमने वसवानां चउचउपउमसहस्सा के० चार चार सहस्र कमल एकेकी दिशिएं छे. ॥ ४४ ॥

अभिउंगाइ तिवलए ॥ छत्तीस चत्ताऽडयाल लक्काइं ॥
इग कोडि वीस लक्का ॥ पन्नाससहस्स वीससयं ॥ ४५ ॥

अर्थ– अभिउंगाइ के० कह्या कार्यना करणहार एवा देवताउनां जे कमल छे, ते कमल तिवलय के० त्रण वलय–एटले चोथो, पांचमो, तथा छठो ए त्रण वलयनेविषे छे ते कहे छे. चोथा वलयनेविषे छतीसलक्का के० बत्रीश लाख कमल छे, तथा पांचमा वलयनेविषे चत्तालक्का के० चालीश लाख कमल छे, तथा छठा वलयनेविषे अडयाललक्का के० अडतालीश लाख कमल छे, एम अनुक्रमे छे. हवे ए सर्व कमलनी संख्या एकठी कहे छे. इगकोडी के० एक कोडी, वीसलक्का के० वीश लाख, पन्नाससहस्स के० पचाश हजार ने वीससयं के० एकसो ने वीस. ए सर्व कमल जंबूवृक्षनीपेठे पृथ्वीकायना पुद्गलनां जाणवां. ए सर्व कमलना आकारे छे, माटे एने कमल कहीने वाखण्यां छे. ए जेम पद्मद्रहादिकनेविषे कमलनो परिवार वखाण्यो छे, तेम वीजा द्रहनेविषे पण एमज परिवार जाणवो. ॥ ४५ ॥

॥ हवे द्रहनां बारणां वखाणे छे. ॥

पुव्वावर मेरुमुहं ॥ दुसु दार तिगंपि सदिसि दहमाणा ॥
असीइ जाग पमाणं ॥ सतोरणं निग्ग नईयं ॥ ४६ ॥

अर्थ–दुसु के० हिमवंत तथा शिखरी ए वे पर्वतो उपर पद्म तथा पुंडरीक ए बे द्रहनेविषे पुव्वावरमेरुमुहं के० पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशि, तथा एक मेरुपर्वतने

सन्मुख दारतिगंपि के० ए त्रण द्वार छे, ते वारणां पण सदिसिदहमाणा के० स्वस्वदिशिद्रहना मानथी, असीइजागपमाणं के० एंशीमे जाग प्रमाणे छे. ते केम ? तो के–द्रहनो जे विस्तार पांचसें योजन पूर्व अने पश्चिम दिशिएं छे ते एंसीमे जागे वहेंचीएं तेवारे सवा छ योजन आवे; तेमाटे पूर्व अने पश्चिमनां वारणां द्रहनेविषे सवा छ योजन पहोलां छे. अने मेरुसन्मुख हजार योजन द्रह छे ते एंसी जागे वहेंचीएं तेवारे साढाबार योजन जागे आवे, तेमाटे मेरुसन्मुख द्रहना वारणां साढाबार योजन पहोलां छे एम जाणवुं. वली ते द्वार केवां छे ?–सतोरणं के० तोरणसहित छे. वली केवां छे ?–निग्गायनईयं के० नीकली छे नदी जे वारणांथी, एवां छे. ॥ ४६ ॥

जामुत्तर दारडुगं सेसेसु दहेसु ताण मेरुमुहा ॥ सदि-
सि दहा सिय जागा ॥ तयद्ध माणा य बाहिरिया ॥ ४७ ॥

अर्थ– सेसेसु के० शेष बीजा चार द्रहनेविषे जामुत्तर के० दक्षिण अने उत्तर दिशाए दारडुगं के० बेबे वारणां छे. ताण के० तेमना मध्ये जे मेरुमुहा के० मेरु सामां वारणां छे ते वारणां सदिसिदहासियजागा के० स्वदिशिद्रहना एंसीमे जागे छे. जेम महापद्म तथा महापुंडरीक ए बे द्रह मेरुदिशि सन्मुख बे सहस्र योजन छे, तेमना लांबपणाने एंसीजागे वहेंचतां पचीश योजन आवे, तो जे मेरु सन्मुख बारणुं छे, ते पचीश योजननुं छे. अने बाहिरिया के० बाहेरनां दक्षिण तथा उत्तर सन्मुख जे वारणां छे ते तयद्धमाणाय के० मांहेला मेरुसन्मुख वारणाथी अर्द्धमाने एटले साढाबार योजन प्रमाणे छे. वली ए रीते तिगिछि तथा केशरी द्रह मेरुदिशि लांबा चार हजार योजन छे, ते एंसी जागे वहेंचतां पचाश योजन प्रमाणे मेरु सन्मुखनुं वारणुं छे, अने दक्षिण तथा उत्तरनां जे वारणां छे, ते मांहेला वारणाथी अर्द्ध एटले पचीश योजन प्रमाणनां छे. पण एटलुं विशेष छे के ते सर्व द्रहनां वारणां जे छे, ते तोरण तथा नदीएं सहित छे एम जाणवुं. ॥ ४७ ॥

॥ हवे ते वारणांथी जे नदी नीकली छे तेहनां नाम कहे छे. ॥

गंगा सिंधूरत्ता ॥ रत्तवई बाहिरं नइचउक्कं ॥ बहि
दह पुव्वा वरदा, र विछरं वहइ गिरि सिहरे ॥ ४८ ॥

अर्थ– गंगासिंधू के० जरत क्षेत्रनेविषे गंगानदी तथा सिंधूनदी छे; अने ऐरवत क्षेत्रनेविषे रत्तारत्तवई के० रक्तानदी तथा रक्तवती नदी छे. ए बाहिरं के० बाहेर रहेलीउं जे नइचक्कं के० चार नदीउं छे ते बहिदह के० बाहेरना जे पद्मद्रह तथा पुंडरीकनामे जे द्रह छे, तेमांहेथी पुव्वावरदारविछरं के० पूर्वपश्चिमनां जे द्वार छे, तेनो

जे विस्तार ठे, ते प्रमाणे सवा ठ योजन पहोलपणे गिरिसिहरे के० हिमवंत तथा शिखरी पर्वतना शिखरथी वहइ के० वहे ठे. एटले ऊतरे ठे. इतिगाथार्थ. ॥ ॥ ४८ ॥

॥ हवे नदीनी गति बे गाथाए करी कहे ठे. ॥

पंचसय गंतु नियगा ॥ वत्तणकूडाउ वहिमुहंवलइ ॥ पण
सय तेवीसेहिं ॥ साहियतिकलाहिंसिहराउ ॥ ४९ ॥

अर्थ– पूर्वोक्त जे चार नदी ठे, ते द्रहना वारणाथी पंचसय के० पांचसें योजन सुधी पर्वतना शिखर ऊपर वारणां सन्मुख पूर्व पश्चिमदिशिएं गंतु के० जइने पठी नियगावत्तणकूडाउ के० निजकावर्त्तन कूटथी एटले पोतपोताना वर्त्तन कूटथी वहिमुहं के० बाहेरना भरत अने ऐरवत क्षेत्रने सन्मुख वलइ के० वले. ते आवी रीते जे गंगानदी ते द्रहना वारणाथी पांचसें योजन सुधी पर्वत ऊपरे वारणासामी जाय, त्यां गंगावर्त्त ए नामे पर्वततुं जे कूट ते थकी बाहेरनुं जे भरतक्षेत्र ठे तेने सन्मुख वले. ए रीते सिंधूनदी पण सिंधू आवर्त्तन कूटथी भरतदिशि वले, तथा रक्तानदी पांचसें योजन वारणा सन्मुख जइने पठी रक्तावर्त्तन कूटथी ऐरवतदिशि वले, एम रक्तवती नदी रक्तवत्यावर्त्तन कूटथी ऐरवत दिशि वले; तो ए नदी भरत तथा ऐरवत सामी वले, तेवारे पर्वतना मध्यभागथी बाहेर आवतां पर्वत ऊपर केटला योजन चाले ? ते कहे ठे. पणसयतेवीसेहिं के० पांचसें त्रेवीश योजन अने साहियतिकलाहिं के० साधिक एटले जाफेरी त्रण कला त्यहांलगे पर्वत ऊपर चाले. ते केम ? सवा ठ योजन नदीनुं मुख ठे ते, पर्वतनो जे विस्तार एक सहस्र अने बावन योजन, अने कला बार–तेमांहेथी काढीएं, तेवारे एक सहस्र अने ठेतालीश योजन रहे. अने ऊपरना एक कोसनी पोणी पांचकला ते ऊपरनी बार कला मांहेथी काढीएं, तेवारे सवासात कला रहे. तेनुं अर्द्ध पांचसें त्रेवीश योजन अने शाढी त्रणकला जाफेरी लाभे त्यहांलगी पर्वतना शिखर ऊपर नदी वहे. ॥ ४९ ॥

निवडइ मगरमुहोवम ॥ वयरामय जिब्भियाहि वयरतले ॥
नियगे निवाय कुंडे ॥ मुत्तावलि समप्पवाहेण ॥ ५० ॥

अर्थ– शिखरना ठेडाथी मगरमुहोवम के० मगरमछना मुखने उपमाये तेने आकारे, तथा वयरामय के० वज्र रत्नमय एवी जे जिब्भियाहि के० जीभी एनो जीभ सरखो आकार ठे, माटे जीभी कहीएं–परनाल ते मध्ये थइने वयरतले के० वज्रमय ठे तल जेहने विषे, एहवो जे नियगे निवायकुंडे के० नदीना पोतपोताने नामे जे निपात कुंड, एटले आप आपणे नामे जे निपातकुंड, तेने विषे मुत्तावली समप्प-

वाहेण के० मोतीनी तूटेली सेर तेने सदृश प्रवाहे करी अविछिन्न धाराए करी निवडइ के० पडे. एटले गंगानदी ते गंगानिपात कुंमने विषे पडे छे, अने सिंधुनदी सिंधूनिपात कुंडने विषे पडे छे. एम नदीने नामे निपातकुंड जाणवा. ॥ ५० ॥

॥ हवे जीजी वखाणे छे. ॥

दहदार विछराउ ॥ विछर पणास नाग जड्डाउ ॥
जड्डत्ताउ चउगुण ॥ दीहाउ सव जिप्नीउ ॥ ५१ ॥

अर्थ– द्रहनां वारणानो विस्तार सवा छ योजन छे; तेम नदीप्रवाहमांहे जीजीनो विस्तार पण सवा छ योजन छे. तेमाटे सरखो विस्तार छे. अने दहदारविछराउ के० द्रहनां वारणानो जे पहोलपणे विस्तार ते विछर के० विस्तारना पणासनागजड्डाउ के० पचा.्मे नागे जीजी जाडी छे. अने ते जड्डत्ताउ के० जाडपणाथी चउगुण के० चोगुणी सवजिप्नीउ के० सर्व जीजीउ दीहाउ के० दीर्घ एटले लांबी छे. एम सर्व द्रहोनी जीजीनुं प्रमाण जाणवुं. जेम वाहेरना वे पर्वतनेविषे सवा छ योजन जीजी पहोली छे, अने मध्यना वे पर्वतनी जिजी पचीश योजन मांहेली दिशिनी जिजी पहोली छे. अने वाहेरनी दिशिनी जीजी साढावार योजन प्रमाणे छे, अने अन्यंतर गिरीनी जीजी महाविदेह क्षेत्रमांहेली पचाश योजन प्रमाणे छे. अने वाहेरनी जे जीजी छे ते पचीश योजन प्रमाण पहोली छे. ए सर्व जीजीउनुं जाडपणुं छे; ते पोतपोताना विस्तारने पचाशमे नागे जाडी छे. अने जाडपणाथी चोगणुं लांवपणुं छे. ॥ ५१ ॥

॥ हवे ते कुंड वच्चे जे द्वीप छे तेनुं प्रमाण कहे छे. ॥

कुंडंतो अडजोयण ॥ पिहुलो जलउवरि कोस डुग मुच्चो ॥
वेइ जुउ नइ देवी ॥ दीवो दहदेवि सम नवणो ॥ ५२ ॥

अर्थ–कुंडंतो के० कुंडवच्चे अडजोयण के० आठ योजन पिहुलो के० पोहलो पाणी छे. अने जलोवरि के० ते पाणी उपर कोसडुगमुच्चो के० वे कोस उंचो, अने वेइजुउ के० वेदिकायुक्त एटले वेदिकाए सहित एवो जे नइदेवीदीवो के० नदीनी देवीने वसवानो द्वीप छे; पण ते द्वीप केवो छे ? दहदेविसमनवणो के० द्रहनी जे श्री, लक्ष्मी प्रमुख देवी तेहनां सरखां छे नवन जे द्वीपनेविषे एवो छे. ॥ ५२ ॥

॥ हवे कुंमोनुं प्रमाण कहे छे. ॥

जोयण सठि पिहुत्ता ॥ सवाय छप्पिहुल वेइति डुवारा ॥
एए दसुंड कुंडा ॥ एवं अन्नेवि नवरंते ॥ ५३ ॥

अर्थ–जोयणसठ्ठिपिहुत्ता के० ते कुंड साठ योजन पहोला ठे. वली केवा ठे? स वाय ठप्पिहुलवेइतिडुवारा के० सवा ठ योजन पहोलां वेदिकानां त्रण बारणां ठे ते कुंमनेविषे. एएकुंमा के० ए पहेला कह्या जे कुंड ते दसुंड के० दश योजन उंडा ठे एवं के० ए प्रकारे अन्नेवि के० बीजा पण कुंड ठे. पण ते के० तेहनुं नवरं के० एट-लुं विशेष ठे ते कहे ठे. ॥ ५३ ॥

एसिं विछर तिगं ॥ पमुच्च समडुगुण चउगुणठ गुणा ॥
चउसठि सोल चउदो ॥ कुंडा सवेवि इह नवई ॥ ५४ ॥

अर्थ– एसिंविछारतिगं के० ए कुंडना त्रण विस्तार पमुच्च के० आश्रीने–ते त्रण विस्तार किया ? कुंमनुं पहोलपणुं अने द्वीपनुं पहोलपणुं तथा वेदिकानुं पहोलपणुं ए त्रण विस्तार ते महाविदेह क्षेत्रमांहे बत्रीश विजयनी नदीना जे चासठ कुंड, ते-मांहे जे द्वीप–तेहनी वेदीका, तेहनो विस्तार ते सम के० जरत अने ऐरवतना कुं-म सरखो ठे. ते केम? विदेहना विजयमांहे चउसठि के० जे चोसठ कुंड ठे, ते साठ योजन पहोला ठे. ते मध्ये द्वीप आठ योजन ठे, त्यहां वेदिकानां बारणांनो विस्तार सवा ठ योजन जाणवो. अने हेमवंत क्षेत्रनी बे नदी, ऐरण्यवत क्षेत्रनी बे नदी, वली बत्रीश विजयनी बार अंतर नदी–एम सोल नदीना जे सोल के० सोल कुंड, तेहना द्विप, तेहनां वेदिका द्वार, तेहनो विस्तार पहेलानाथी डुगुण के० बमणो जा-णवो. ते केम ? तो के–पहेला कुंमनो विस्तार साठ योजन ठे, तेने बमणा करीएं तो एकसो वीश योजन थाय; तो ए सोल नदीना कुंड एकसो वीस योजन पहोला ठे, पहेलाना द्वीप आठ योजन पहोला ठे, ते बमणा करतां सोल थाय तो ते कुंमना द्वी-प सोल योजन पहोला ठे. अने वेदिका द्वारनो विस्तार पहेलां सवा ठ योजन कह्यो ठे, तेथी बमणो करिएं तेवारे साढाबार योजन थाय, तो सोल कुंमना द्विपनी वेदीकाना बारणानो विस्तार पण साढाबार योजन ठे. वली हरिवर्षक्षेत्रनी बे नदी अने रम्यक्नी बे नदी–ए चार नदीना चउ के० चार कुंड, तेहना त्रण विस्तार पमुच्च के० आश्रीने चउगुण के० चोगुणो जाणवो. ते केम?ता के पहेला कुंड साठ योजन पहोला ठे, तो साठने चोगुणा करतां बसें चालीश योजन ए कुंडनो विस्तार ठे. आठने चोगणा करतां बत्री-श योजन द्वीपनो विस्तार ठे. सवाठने चोगुणा करतां पचीश योजन एटलो वेदिका द्वारनो विस्तार ठे. तथा महाविदेहनी बे नदीना दो के० बे कुंड, तेहना त्रण वि-स्तारने पमुच्च के० आश्रीने आठगुणो जाणवो. ते कहे ठे. पहेला कुंमनो विस्तार साठ योजन ठे, ते साठने जेवारे आठगुणा करीएं तेवारे चारसें एसी योजन कुंमनो

विस्तार थाय. पहेलाना द्वीपनो विस्तार आठ योजन, तेने आठगुणा करतां चोसठ थाय. तो महाविदेहना कुंडमांहे द्वीप चोसठ योजनना छे. वेदिकानां द्वार सवाछ योजन छे, तेने आठवार गुणतां पचाश थाय; तो विदेहना कुंडनी वेदिकानां बारणां पचाश योजन पहोळां छे, सव्वेवि के० एम सर्व एकठा गणीएं तो इह के० आ जंबुद्वीपमांहे नवइ के० नेवु कुंडा के० कुंड थाय. ॥ ५४ ॥

॥ हवे बे गाथाएं करी, बाहेरनी जे चार नदी छे, तेमनी गति कहे छे. ॥

एयंच नइ चउक्कं ॥ कुंडाउ बहिडुवार परिवूढं ॥
सगसहसनइ समेयं ॥ वेयड्ढ गिरिप्प भिंदेई ॥ ५५ ॥

अर्थ– एयंच नइ चउक्कं के० ए चार नदी जे गंगा, सिंधू, रक्ता, अने रक्तवती ते कुंडाउ के० पोतपोताना निपातकुंडथी बहिडुवार परिवूढं के० बाहेरना भरत अने ऐरवतने सन्मुख बारणे नीकले. ते केम? तो के–गंगा अने सिंधु ए बे दक्षिणने बारणे भरत सामी नीकले छे, अने रक्ता तथा रक्तवती ए बे उत्तरने बारणे उत्तरना ऐरवत दिशि नीकले छे, पण ते चार नदीउ केवी छे ? सगसहसनइसमेयं के० सात सहस्र सामान्य नदीउंए सहित छे. एटले गंगाप्रमुख नदी कुंडथी जेवारे वैताढ्य लगी आवे, तेवारे तेमने सात सहस्र नदीउ मळे छे. तेमाटे एवी नदीउंना परिवारवाळी थइ थकी वेयड्ढगिरिप्पभिंदेई के० वैताढ्य पर्वतने पण भेदे छे. अर्थात् वैताढ्यनी वच्चे थइने नीकले छे. ॥ ५५ ॥

तत्तो बाहिर खित्त, द्ध मज्जाउ वलइ पुव्व अवर मुहं ॥ नइ
सत्त सहस सहियं ॥ जगइ तलेणुंउदहि मेइ ॥ ५६ ॥

अर्थ– तत्तो के० ते वैताढ्य पर्वत भेदीने नीकल्या पछी बाहिरखित्तद्ध के० बाहेरना जे क्षेत्र भरत तथा ऐरवत तेमना अर्द्धभागना मज्जाउ के० वचमांथी पुव्वअवरमुहं के० पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशि समुद्र सन्मुख वलइ के० वळे. भरतक्षेत्र मांहे गंगानदी पूर्व दिशाए जाय, अने सिंधुनदी पश्चिमदिशिएं जाय. तथा ऐरवत मांहे रक्तानदी पूर्वदिशिएं जाय, अने रक्तवती नदी पश्चिम दिशिएं जाय. पण ते चार नदीउ केवी छे ? वैताढ्य पर्वतने भेदीने नीकल्या पछी वळी नइसत्तसहससहियं के० बीजीउ जे सात सहस्र नदीउ, तेउंएं करी सहित छे. एटले चौदसहस्र नदीने परिवारे परवरी थकी जेम वैताढ्यने भेदी नीकली छे तेनीपरे जगइतलेणं के० जगतीने पण भेदीने उदहिमेइ के० समुद्रमांहे जाय छे. ॥ ५६ ॥

॥ हवे एक गाथाए करी नदीनो विस्तार तथा उंडपणुं कहे छे. ॥

धुरि कुंम डुवार समा ॥ पज्जंते दस गुणाय पिहुलत्ते ॥
सवव महनईर्ठ ॥ विठर पन्नासजागुंडा ॥ ५७ ॥

अर्थ– सर्व नदीर्ठ जे छे, ते धुरि के० पहेलां नीकलतां कुंमडुवारसमा के० कुंड- नाछार सरखो जेमनो विस्तार छे एवीर्ठ छे. अने पज्जंते के० छेडे एटले अंतने विषे प्रथमना विस्तारथी दसगुणायपिहुलत्ते के० दशगुणी विस्तारपणे छे. ते केम? तो के–जरत तथा ऐरवतनी चार नदीर्ठ छे, ते प्रथम सवाछ योजन विस्तार छे, तेने दशगुणु करतां साढीवासठ योजन थाय. तो छेडे एटले समुद्रमांहे जले तेवारे साढीवासठ योजन थाय; तथा वत्रीश विजयनी नदीर्ठ चोसठ छे. तेहनो पण एज आदिअंतनो विस्तार छे. तेहना जे चोसठ कुंड छे, ते वाहेरना कुंमसरखा छे; तेमाटे सरखो विस्तार कह्यो. वली हेम- वंत तथा एरण्यवंतनी चार नदी, अने विजयनी वार अंतरनदी; एवं सोल नदीर्ठनो आदिविस्तार साढावार योजन छे. तेने दशगुणो करतां एकसो पचीश योजन थाय; तो छेडे एकसो पचीश योजननो विस्तार जाणवो. वली हरिवर्ष तथा रम्यक्क्षेत्रमांहे जे चार नदीर्ठ छे तेहनो विस्तार पचीश योजन धुरे छे. तेने दशगुणुं करीएं तो वसें पचाश थाय; तो ते चार नदी छे ते अंतनेविषे वसें पचाश योजन विस्तारपणे छे. अने विदेहक्षेत्रे जे वे नदी छे, तेहनो प्रथम विस्तार, पचाश योजननो छे, ते दशगुणुं क- रतां पांचसें योजन थाय; तो छेडे पांचसें योजन ते नदी पहोली जाणवी. सवव के० सघले जे महनईर्ठ के० महानदीर्ठ एटले मोटी नदीर्ठ छे, ते विठर पन्नासजागुंमा के० विस्ता. रथी पचासमे जागे उंडी छे. जेम गंगानदीनो आदि विस्तार सवा छ योजन छे, तेने पचाशे जाग देतां योजननो आठमो जाग आवे, तो प्रथम नीकलतां योजनने आठमे जागे उंमी छे, अने छेडे साढी वासठ योजन विस्तार छे, तेने पचाशे जाग देतां सवा योजन आवे, तेमाटे छेडे सवा योजन उंमी नदी जाणवी. एम समस्त नदी छे. ए जरत तथा ऐरवत क्षेत्रनी नदीनी गती कही. ॥ ५७ ॥

॥ हवे पांच क्षेत्रनी नदीनी गत्ति कहे छे. ॥

पण खित्त महनईर्ठ ॥ सदार दिसि दह विसुद्ध गिरि अर्द्धं ॥
गंतूण सजिप्नीहिं ॥ नियनिय कुंडेसु निवडंति ॥ ॥ ५७ ॥

अर्थ– पणखित्तमहनईर्ठ के० पांच क्षेत्रनी जे महानदीर्ठ छे ते सदारदिसिदहवि- सुद्धगिरिअर्द्धं के० पोतपोताना वारणानी दिशि द्रहनो जे विस्तार छे,ते काढतां जे पर्वतना विस्तारनुं अर्द्ध थाय तेटला योजन नदी पर्वतना शिखर उपर वहे. ते केम? तो के–हेमवंत अने शिखरीनो विस्तार एक सहस्र वावन्न योजन अने वार कला छे. तेमांहेथी द्रहनो

विस्तार पांचसें योजन काढीएं तेवारे पांचसें बावन योजन अने वार कला रहे; तेनुं अर्द्ध बसें ठहो तेर योजन अने ब कला थाय. तो पोताना द्रहद्वारना मुखथी शिखर उपर बसें ठोतेर योजन अने ठ कला वहे ठे. अने महाहिमवंत तथा रुक्मीने विषे चार नदी एक हजार ठसें ने पांच योजन अने पांच कला पर्वतना शिखर उपर चाले. वली निषध तथा नीलवंत संबंधी चार नदीठं सात हजार चारसें एकवीश योजन ने एक कला पर्वतना शिखर उपर चाले. द्रहनो विस्तार पर्वतना विस्तारमांहेथी काढी अर्द्ध करीएं तेवारे एवुं पूर्वोक्त मान लाने; तेवार पठी पर्वतना विस्तार ठेडे गंतूण के० जइने सजिप्नीहिं के० ख एटले पोतानी जीन्नी उपर थइने नियनियकुंडेसुनिवडंति के० पोतपोताना निपातकुंडने विषे ते नदीठं पडे ठे. ॥ ५८ ॥

नियजिब्भियपिहुलत्ता ॥ पणवीसंसेण मुत्तमज्झगिरिं ॥
जाममुहा पुव्वुदहिं ॥ इयरा अवरोयहिमुविंति ॥ ५९ ॥

अर्थ— नियजिप्रियपिहुलत्ता के० पोतपोतानी जीन्नीना पहोलपणाने पणवीसंसेण के० पचीशमे नागे मज्झगिरिमुत्त के० मध्यगिरि जे वृत्त वैताढ्य तथा मेरुने मूकीने जाममुहा के० जे नदीनुं मुख दक्षिणसामुं ठे, पुव्वुदहिं के० ते नदी पूर्व समुद्रदिशि वले. इयरा के० इतर एटले जे नदी उत्तरमुख ठे, ते अवरोयहिमुविंति के० पश्चिमसमुद्रदिशि वले. एटले हेमवंत तथा एरण्यवंतनी नदी वृत वैताढ्यने वे कोस वेगलो मूकी पूर्व तथा पश्चिमदिशिएं वले. वली हरिवर्ष तथा रम्यक्नी नदी चार कोश वृत वैताढ्यने वेगलो मूकीने पूर्वपश्चिम दिशिएं वले. तथा महाविदेहनी नदी मेरुपर्वतने आठ कोस वेगलो मूकी पूर्व पश्चिम दिशिएं वले. ॥ ५९ ॥

हेमवइ रोहियंसा ॥ रोहीया गंगदुगुण परीवारा ॥
एरस्रवय सुवस्र ॥ रुप्पकूलाउ ताणसमा ॥ ६० ॥

अर्थ— हेमवइ के० हेमवंत क्षेत्रमांहे रोहियंसा के० रोहितांशा तथा रोहिया के० रोहिता एवे नामे वे नदी ठे, ते गंगदुगुणपरिवारा के० गंगानदी करतां जेमनो वमणो परिवार ठे. एटले अठावीश हजार नदीठंना परिवारे परिवरी एवी जाणवी. अने एरस्रवय के० एरखवत क्षेत्रमांहे सुवस्ररुप्पकुलाउ के० सुवर्णकुला अने रुप्पकुला एवे नामे वे नदी ठे. ते ताणसमा के० ते रोहितांशा सरखो जेमनो परिवार ठे, एटले रोहितांशा नदीनी परे अठावीश हजार नदीठंए परिवरी ठे. ॥ ६० ॥

हरिवासे हरिकंता ॥ हरिसलिला गंगचउगुण नईआ ॥
एसिसमा रम्मवए ॥ नरकंता नारिकंता य ॥ ६१ ॥

अर्थ— हरिवासे के० हरिवर्ष क्षेत्रनेविषे हरिकंता अने हरिसलिला नामे बे नदी छे. ते नदी केवीउं छे ? गंगचउगुणनईआ के० गंगानदीथी चोगणो छे परिवार जेमनो एवीउं छे. एटले छप्पन हजार नदीउंए परिवरी छे, तथा एसीसमा के० ए पूर्वोक्त नदी सदृश रम्यए के० रम्यकक्षेत्रनेविषे नरकंता अने नारीकंता ए नामे बे नदीउं छे, तेपण एटलीज नदीए परिवरी छे, एटले छप्पन हजार नदीएं परिवरी छे. ॥६१॥

सीउंया सीयाउं ॥ महा विदेहम्मि तासु पत्तेयं ॥ निवडइ
पणलक्ख डुत्ती, स सहस अडतीस नइ सलिलं ॥ ६२ ॥

अर्थ— सीउंया के० सीतोदा तथा सीयाउं के० सीता ए बे नदी छे ते, महाविदेहम्मि के० महाविदेह क्षेत्रनेविषे छे. तासु के० ते सीतोदा अने सीता नदीउंनी मध्ये पत्तेयं के० प्रत्येके एटले एकेकी नदीमांहे पणलक्ख डुतीस सहस अडतीस नइसलिलं के० पांच लाख बत्रीश हजार ने आडत्रीश नदीउं संबंधी जे पाणी छे, ते नीवडइ के० पडे छे. ॥ ६२ ॥

॥ हवे सीतोदामांहे जे नदी मले छे ते कहे छे. ॥

कुरु नइ चुलसी सहसा ॥ छच्चेवंतर नईउ पइविजयं ॥
दो दो महा नईउं ॥ चउ दस सहसाउ पत्तेयं ॥ ६३ ॥

अर्थ— कुरु के० कुरुक्षेत्रनेविषे चुलसी सहसा के० चोराशी हजार नदीउं छे. वली छच्चेवंतर नईउ के० छ अंतर नदी छे. वली पइविजयं के० प्रतिविजये एटले एकेकी विजये दो दो महा नईउं के० गंगा, सिंधु प्रमुख बे बे महानदीउं छे, तो सोल विजयमांहे बत्रीश महोटी नदीउं छे. ते पत्तेयं के० प्रत्येक नदीनो परिवार चउदस सहसाउ के० चौद हजार नदीउंनो जाणवो. ते चौद हजारने बत्रीश विजये बत्रीशवार गुणतां चार लाख अडतालीश हजार थाय. तेनीसाथे पाछली कुरुक्षेत्रादिकनी चोराशी हजार ने आडत्रीश नदीउं एकठी करीएं तेवारे पांच लाख बत्रीश हजार ने आडत्रीश नदीउंनुं पाणी सीतोदा नदीमांहे मले छे. सीतामांहे पण एटली नदीउंनुं पाणी मले छे. ते माटे बमणी करीएं तेवारे दश लाख चोसठ हजार ने छोतेर एटली नदीउं महाविदेह क्षेत्रमांहे जाणवी. ॥ ६३ ॥

॥ हवे जंबूद्वीपनी सर्व नदीउंनी संख्या कहे छे. ॥

अडसयरि महानइउं ॥ बारस अंतरनईउं सेसाउं ॥ परि-
यर नईउं चउ दस ॥ लक्खा छप्पण सहसा य ॥ ६४ ॥

अर्थ— बत्रीश विजयनी चोसठ नदी, तथा सीतोदा अने सीता ए बे नदी तथा

तेमाटे सोल वृक्स्कारना चोसठ कूट जाणवा. तेह्नां नाम—बे पासे बेबे विजयने नामे बे कूट, त्रीजो वक्षस्कारकूट, चोथो महानदीनीदिशिए सिद्धकूट, ए चार नामे सोल वृक्स्कारना चोसठ कूट जाणवा. ॥ ६५ ॥

सोमणसि गंधमायणि ॥ सग सग विज्जुपन्निमालवंति पुणो ॥
अठ्ठ सयलतीसं ॥ अड नंदणि अठ करिकूडा ॥ ६६ ॥

अर्थ—सोमणसिगंधमायणि के० सोमनस अने गंधमादन ए नामे जे गजदंतगिरि तेमने विषे सगसग के० सात सात कूट छे. तेह्नां नाम कहे छे. पहेला मेरुनी दिशीथी सिद्धकूट, तेवारपछी निषधपर्वतनी सन्मुख सोमणसकूट, मंगलावतीकूट, देवकुरुकूट, विमलकूट, कांचनकूट, अने विशिष्टकूट. ए सात कूट सोमनस उपर छे. तथा गंधमादन नामे गजदंत गिरिनेविषे जे सात कूट छे ते कहे छेः—मेरुदिशिए सिद्धकूट, तेवार पछी अनुक्रमे नीलवंत सन्मुख गंधमादनकूट, गंधकूट, उत्तराकूट, स्फाटिककूट, लोहिताक्षकूट, अने आनंदकूट. ए सात कूट गंधमादन उपरे छे. पुणो के० वली विज्जुपन्निमालवंति के० विद्युत्प्रज्ञ तथा मालवंत ए बे गजदंतगिरिनेविषे अठ्ठ के० आठ आठ कूट छे. तेउ मध्ये जे प्रमथ विद्युत्प्रज्ञ छे तेह्ना आठ कूट नाम कहे छे. मेरुदिशिएं सिद्धकूट, त्यारपछी अनुक्रमे निषध सन्मुख विद्युत्प्रज्ञकूट, देवकुरुकूट, ब्रह्मकूट, कनककूट, स्वस्तिककूट, सीतोदाकूट, अने स्वयंजलकूट, अहींयां नवमो हरिकूट छे, ते सहस्रांककूटमांहे गणशे. अहींयां तो आठ गण्या छे. बीजो मालवंत गजदंतगिरिनेविषे आठ कूट छे, तेह्नां नाम कहे छे. मेरुदिशिएं सिद्धकूट, त्यारपछी अनुक्रमे नीलवंत पर्वत सन्मुख मालवंतकूट छे, उत्तरकुरुकूट, कछकूट, सागरकूट, रजतकूट, सीताकूट, अने पूर्णजद्रकूट. अहींयां पण नवमो हरिसहकूट छे; ते सहस्रांकमां गणशे. ए प्रमाणे गजदंतगिरि चार, तेमना सयल के० सर्व मलीने तीसं के० त्रीश कूट छे. अने बे अधिक छे ते सहस्रांकमां गणशे. तथा नंदणि के० नंदनवननेविषे अड के० आठ कूट छे. ते ईशाण कोणना प्रासाद अने पूर्वदिशिना जिनज्ञवन वच्चे छे. तेह्नां नाम कहे छे. नंदनकूट, त्यांथी दक्षिणावर्त्त फरतां मंदरकूट, निषधकूट, हैमवंतकूट, रजतकूट, रुचककूट, सागरचित्रकूट, अने वज्रकूट. अहींयां पण नवमु ईशानकोंणे बलकूट छे, ते सहस्रांकमांहे गणशे. अने अठकरिकूडा के० मेरुपर्वतनी पासे समज्रूतल उपर जे जद्रशाल वन छे, त्यां सीता नदीनी उत्तरदिशिने कांठे प्रथम पद्मोत्तर कूट, त्यांथी दक्षिणावर्त्त फरतां नीलवंतकूट, सुहस्तिकूट, अंजनगिरिकूट, कुमुदकूट, पलासकूट, अवतंसकूट, अने रोचनगिरिकूट, ए आठ कूट हाथीने

ाकारे छे; तेमाटे ए आठ करिकूट एवे नामे जाणवा. ॥ ६६ ॥

॥ हवे ए कूट एटले शिखर–तेहनुं उंचपणुं अने स्वरूप कहे छे. ॥

इय पणसउच्च छास, ठि सउ कुडा तेसु दीहर गिरीणं॥
पुव्व नइमेरु दिसिअं, त सिद्ध कूडेसु जिणजवणा ॥ ६७ ॥

अर्थ–इय के० ए प्रकारे पणसउच्च के० पांचसें योजनना उंचा एहवा जे छासठि-
ाउकुडा के० एकसो छासठ कूट छे. तेसुदीहरगिरीणं के० तेमांहे जे दीर्घ एटले लांबा
र्वत जे छ कुलगिरि तथा वक्षस्कार अने गजदंतगिरि–एहनेविषे सिद्ध कूट क्यां
? ते कहे छे. पुव्वनइमेरुदिसि अंतसिद्धकूडेसु के० छ कुलगिरिना पूर्वदिशिना छेडाए
े सिद्धकूट छे, तथा वक्षस्कार पर्वतनेविषे नदी दिशिना छेडाए जे सिद्धकूट छे,
अने गजदंतगिरिना जे मेरुदिशिना छेडाए सिद्धकूट छे तेहने उपरे जिणजवणा के०
जिनजवनो छे. एम जाणवुं. ॥ ६७ ॥

॥ हवे ते जिनजवनोनां मान कहे छे. ॥

ते सिरिगिहाउ दोसय ॥ गुणप्पमाणा तहेव तिछुवारा ॥
नवरं अडवीसाहिय ॥ सयगुण दारप्पमाणमिह ॥ ६८ ॥

अर्थ–ते के० ते जिनजवनो छे ते, सिरिगिहाउ के० श्री देवीना घरथी दोसय
गुणप्पमाणा के० बसें गुणां अधिकां लांबपणे, पहोलपणे, तथा उंचपणे जाणवां. ते
केम? तो के–श्रीदेवीनुं घर एक कोश लांबुं छे, ते बसेंवार गुणतां पचाश योजन थाय;
तो जिनजवनो पण पचाश योजन लांबां छे. श्रीदेवीनुं घर अर्द्ध कोश पहोलुं छे. तेने
बसें वार गुणतां पचीश योजन थाय तो जिनजवनो पण पचीश योजननां विस्तारवंत
छे. एटले पहोलां छे. श्रीदेवीनुं घर चौदसें चालीश धनुष्य उंचुं छे तेने बसेंवार
गुणीएं तेवारे छत्रीश योजन थाय, तो जिनजवनो छे ते पण छत्रीश योजन उंचां छे.
तहेव के० तेमज श्रीदेवीनां जवननी पेठे तिछुवारा के० त्रण बारणे सहित छे. पण
नवरं के० एटलुं विशेष छे जे अडवीसाहिय के० श्रीदेवीना जवनना बारणाथी उंच-
पणुं, पहोलपणुं अने बारणानो प्रवेश तेथी एकसोने अठावीस गणुं अधिक श्रीती-
र्थंकरना जवनना बारणानुं प्रमाण छे, ते यंत्रथी जाणवुं.

॥ बीजा जे पांचसें योजनना उंचा कूट छे त्यां प्रासादनां मान कहे छे. ॥

पणवीसं कोससयं ॥ समचउरसविछडा डुगुणमुच्चा ॥
पासाया कुडेसु ॥ पणसयउच्चेसु सेसेसु ॥ ६९ ॥

अर्थ–सेसेसुकूडेसु के० सिद्धकूटविना शेष एटले बाकी जे कूट छे, तेहनेविषे

पासाया के० अधिष्ठायक देवताउने वसवानां प्रासाद एटले घर छे. पण ते कूट केवा छे? पणसयउच्चेसु के० पांचसें योजन उंचां छे. ते कूटनेविषे प्रासाद केवां छे? तो के— पणवीसंकोससयं के० एकसो पचीश कोश समचउरस के० समचउरंस संस्थाने छे. एटले चारे तरफ सरखा मूलनेविषे छे, विछम्भा के० विस्तार जेनो. अने विस्तारथी ऽगुणमुच्चा के० बमणां उंचां छे. एटले अढीसें कोस उंचां अने एकसो पचीश कोश पहोलां छे. एवां देवतानां प्रासाद छे. ॥ ६९ ॥

॥ हवे सहस्रांक कूट कहे छे. ॥

बल हरिसह हरिकुडा ॥ नंदणवणि मालवंति विज्जुपन्ने ॥
ईसाणुत्तरदाहिण, दिसासु सहसुच्च कणगमया ॥ ७० ॥

अर्थ—बल के० बलकूट, तथा हरिसह के० हरिसहकूट, हरिकूडा के० हरिकूट. ए नामे त्रण कूट छे ते, अनुक्रमे नंदणवणि के० नंदनवननेविषे इसाण के० ईशानकोंण छे, त्यां बलकूट छे. अने हरिसहकूट छे ते मालवंति के० मालवंतनामे जे गजदंतगिरि, तेहनेविषे उत्तर के० उत्तरदिशिएं जाणवो. तथा हरिकूट छे ते विज्जुपन्ने के० विद्युत्प्रभ नामे जे गजदंतगिरि तेनेविषे दाहिणदिसासु के० दक्षिणदिशाने विषे जाणवो. पण ए त्रण कूट छे ते केवा छे? तो के—सहसुच्च के० हजार योजन उंचा छे. माटे एने सहस्रांक कहीएं. अने कणगमया के० सुवर्णमय छे. ॥ ७० ॥

॥ हवे वैताढ्यना कूट कहे छे. ॥

वेयड्ढेसुवि नवनव ॥ कुडा पणवीस कोस उच्चाते ॥ सवे
तिसय छडुत्तर ॥ एसुवि पुवंति जिणकुडा ॥ ७१ ॥

अर्थ—वेयड्ढेसुवि के० भरत अने ऐरवतना जे बे वैताढ्य छे. अने बत्रीश विजयना बत्रीश वैताढ्य छे. एवं चोत्रीश दीर्घ वैताढ्यनेविषे नवनव कूडा के० नवनव कूट जाणवा. ते सवे के० ते सर्व कूटो जे छे ते, पणवीस कोसउच्चा के० पचीश कोश उंचा छे. वली ते सर्व कूट एकठा गणतां तिसयछडुत्तर के० त्रणसें ने छ थाय. एसुवि के० ए कूटोनेविषे पण जिणकूडा के० जे जिनकूट छे, एटले सिद्धकूट छे, ते पुवंति के० पूर्वदिशिने छेडे छे. इति गाथार्थ. ॥ ७१ ॥

॥ हवे ते वैताढ्यना सिद्धकूट उपर जिनभवननुं मान कहे छे. ॥

ताणुवरि चेइहरा ॥ दहदेवीभवणतुल्ल परिमाणा ॥
सेसेसु य पासाया ॥ अद्धेगकोसं पिहुच्चते ॥ ७२ ॥

अर्थ—ताणुवरी के० ते वैताढ्यना सिद्धकूट उपर जे चेइहरा के० चैत्यग्रह एटले

जिनभवन छे; ते केवा छे? तो के–दहदेवीभवणतुल्लपरिमाणा के० द्रहदेवी जे श्री तथा लक्ष्मी प्रमुख–तेमनां जे भवन छे, ते सरखुं छे परिमाण जेमनुं एवां जिनभवन छे. सेसेसु के० वैताढ्यना बीजा सर्व कूट उपरे जे पासाया के० देवतानां प्रासाद छे, ते केवां छे? अद्धेगकोसंपिहुच्चत्ते के० अर्द्धकोश पहोलां छे, अने एक कोश उंचां एहवां देवताउनां भवन छे. इति गाथार्थ. ॥ ७२ ॥

॥ हवे ए सर्व कूटनो विस्तार कहे छे. ॥

गिरिकरिकुडा उच्च, त्तणाउ सम अद्धमूलुवरि रुंदा ॥
रयणमया नवरि विय, ड्ढ मज्झिमा ति त्ति कणगरुवा ॥ ७३ ॥

अर्थ– गिरि के० सर्व पर्वतोना कूट अने करिकूडा के० भद्रशालना वननेविषे जे करी एटले हाथीने आकारे आठ कूट छे, ते कूट उच्चत्तणाउ के० उंचपणाएं सम के० सरखा, मूल के० मूलनेविषे रुंदा के० विस्तारे एटले पहोलां छे. अर्थात् जेटला योजन उंचपणे छे तेटलाज योजन मूलनेविषे पहोलां छे. अने उच्चत्तणाउ के० ते उंचपणाथी अद्ध के० अर्द्ध उवरि के० उपर शिखरनेविषे रुंदा के० विस्तारे छे. एटले पहोलपणे छे. ते केम ? जे कूट सहस्र योजन उंचां छे, ते मूलनेविषे सहस्र योजन पहोलां छे. अने सहस्रनुं अर्द्ध पांचसें योजन उपर शिखरने विषे पहोलां छे. वली जे कूट पांचसें योजन उंचां छे, ते मूलनेविषे पांचसें योजन पहोलां छे. अने पांचसें योजननुं अर्द्ध अढीसें योजन शिखर उपर पहोलां छे. वली जे कूट पचीश कोश उंचां छे, ते मूलनेविषे पचीश कोश पहोलां छे. अने पचीशनुं अर्द्ध साढाबार कोश शिखर उपरे पहोलां छे. अने ए सर्व कूटनी चढतां उतरतांनी जे हानी वृद्धि ते जगतीनी पेठे कही छे, तेम जाणवी. वली ते कूट केवां छे ? रयणमया के० ते सर्व कूट रत्नमय छे. पण नवरिं के० एटलुं विशेष छे के, जे वैताढ्यपर्वतोना नवनव कूट जे छे तेमांहे मज्झिमातित्ति के० वचला त्रण त्रण कूट जे छे ते कणगरुवा के० तपाव्या सुवर्णमय छे. अने सहस्रांक नामे जे त्रण कूट छे ते तो कनकमयी छे; एम प्रथमज कहेलां छे. इति गाथार्थ ॥ ७३ ॥

॥ हवे जंबूवृक्षनी पीठिकानेविषे आठ कूट छे ते तरुकूट कहेवाय छे ते कहे छे. ॥

जंबूणयरययमया ॥ जगइसमा जंबुसामलीकूडा ॥
अठठ तेसु दहदे, वि गिहसमा चारुचेइहरा ॥ ७४ ॥

अर्थ– जंबू के० जंबूवृक्ष अने सामली के० शीमलानुं वृक्ष, तेहनेविषे जंबूणय के० जंबूनद ते रक्तकनक अने रयय के० रुपुं तेहना कूट अनुक्रमे जाणवा. पण ते कूट

केवा छे ? तो के—जगइसमा के० जगतीनी पेठे बार योजन मूले विस्तार अने चार योजन शिखर उपर विस्तार, तथा आठ योजन उंचा जगती सरखा छे. तेसु के० ते जंबु तथा शीमलाना कूटनेविषे दहदेविगिहसमा के० द्रहनी देवीना जवन सरखां एटले एक कोश लांबा, अने अर्द्ध कोश पहोलां, तथा चौदसें चालीश धनुष्य उंचां, एवां प्रत्येके अठ्ठ के० आठ आठ चारुचेइहरा के० मनोहर चैत्य घर छे. एटले ते एकेकाकूट उपर आठ आठ जिनजवन छे. इति गाथार्थ ॥ १४ ॥

॥ हवे चोत्रीश रुषन्न कूट कहे छें. ॥

तेसिसमा रिसहकुडा ॥ चउतीसं चुल्लकुंड जुयलंतो ॥
जंबूण एसु तेसु य ॥ वेयड्ढे सुव पासाया ॥ १५ ॥

अर्थ— तेसिसमा के० ते जंबू अने शीमलाना कूट सरखा चउतीसंरिसहकूडा के० चोत्रीश रुषन्नकूट जंबू द्वीपमांहे छे. ते रुषन्नकूट कोण स्थानके छे ? तो के—चुल्लकुंडजुयलंतो—चुल्ल के० नाना एटले साठ योजनना जे पहोला कुंड छे, ते बे कुंड वच्चे छे, एटले गंगा सिंधु तथा रक्ता अने रक्तवती एहना बेउ कुंड वच्चे जरत तथा ऐरवत, तथा बत्रीश विजयमांहे मली चोत्रीश रुषन्न कूट छे. जंबूणएसु के० जंबुन जे रक्त सुवर्ण मयी एवां जे तेसु के० ते रुषन्नकूट, तेमने विषे वेयड्ढेसुव के० वैताढ्य ना कूटनी पेठे पासाया के० प्रासाद एटले देवजवन जाणवां; अहींआं वैताढ्य रे कह्यां माटे एक कोश उंचां अने अर्द्ध कोश पहोलां छे एम जाणवुं. ॥ १६ ॥

॥ हवे सर्व कूटनी एकठी संख्या कहे छे. ॥

पंचसए पणवीसे ॥ कूडा सव्वेवि जंबुदीवंमि ॥ ते
पत्तेयं वरवण, जुयाहि वेइहि परिक्खित्ता ॥ १६ ॥

अर्थ— पंचसएपणवीसे के० पांचसें पचीश कूट सर्व मलीने जंबुदीवंमि के० जंबुद्वीपने विषे छे. ते कूट केवा छे ? तो के—पत्तेयं के० प्रत्येके प्रत्येके वरवण जुयाहिं एटले प्रधान जे वण के० वन तेणे करी जुयाहिं के० सहित जे वेइहिं के० वेदिका तेणे ए परिखित्ता के० विंटेला छे. ॥ इति गाथार्थ ॥ १६ ॥

॥ हवे जंबूद्वीपमांहे जे कूट उपरे जिनजवन छे ते कूट कहे छे. ॥

छसयरि कुंडेसु तहा ॥ चूलाचउवणतरूसु जिणजव-
णा ॥ जणिया जंबूदीवे ॥ सदेवया सेसठाणेसु ॥ १७ ॥

अर्थ—जंबूदीवे के० जंबूद्वीपने विषे छ कुलगिरिना छ कूट, चार गजदंताना चार-कूट, सोल वृक्षस्कारना सोल कूट, चोत्रीश वैताढ्य पर्वतना चोत्रीश कूट, तथा जंबू-

वृक्ष अने शीमली वृक्षना सोल ए जे उसयरिकूडेसु के० जे ओगेतेर कूट छे, तेमने विषे जिणजवणा के० जिनभवन जणिया के० कह्या छे. तह्य के० तेमज चूला के० मेरुपर्वतनी चूलिकाने विषे तथा मेरुपर्वतना चउवण के० चार वनने विषे तथा तरूसु के० जंबू तथा शीमलीना वृक्ष उपर, एटले स्थानके जिनभवन कह्यां छे. ए जिनभवनने विषे पांचसें धनुष्य प्रमाणे रत्नमय ऋषभ, चंद्रानन, वर्द्धमान अने वारिषेण ए चार नामे जिनप्रतिमा छे. सेसठाणेसु के० शेष बीजा कूटनेविषे जे छे स के० ते देवया के० देवतानां भवन जाणवां. त्यां आप आपणे कूटने नामे देवतानां स्थानक छे. ॥ ७७ ॥

॥ हवे बीजा कूटोनेविषे जिनभवननुं विसंवाद एटले छे किंवा नथी तेनो विचार कहे छे. ॥

करि कुड कुंड नइदह ॥ कुरु कंचण जमल सम वियह्लेसु ॥
जिणभवण विसंवाउ ॥ जो तं जाणंति गीयत्था ॥ ७८ ॥

अर्थ–करिकूड के० करिकूट तथा कुंड के० कुंड छे तेमां तथा नइ के० नदी अने दह के० द्रह तथा कुरु के० कुरुक्षेत्रने विषे जे कंचण के० वसें कंचनगिरि छे, तेहने विषे तथा सीतोदा अने सीताना द्रहनी पासे जे जमग नामे चार पर्वत छे त्यां, तथा सम वियह्लेसु के० वृत वैताढ्य, एटलां स्थानकनेविषे जिणभवणविसंवाउ के० जिनभवननो विसंवाद छे. एटले संदेह छे. जोतं जाणंति गीयत्था के० तेहना निश्चयनी वार्ता गीतार्थ ज्ञानवंत जाणे. ॥ इति गाथार्थ ॥ ७८ ॥

॥ हवे चार गाथाए करी वैताढ्यनुं स्वरूप कहे छे. ॥

पुव्वावरजलहिंता ॥ दसुच्च दसपिहुल मेहलचउक्का ॥
पणवीसुच्चा पन्ना, स तीस दस जोयण पिहुत्ता ॥ ७९ ॥

अर्थ–पुव्वावरजलहिंता के० जंबुद्वीपने विषे भरत ऐरवतना जे बे दीर्घ वैताढ्य छे ते पूर्व समुद्र अने पश्चिम समुद्रलगी दीर्घ एटले लांबा जाणवा. पण ते वैताढ्य केवा छे ? दसुच्च के० समभूतल थकी दश योजननी उंची अने दस पिहुल के० दश योजन पहोली एवी वे पासानी यइने मेहलचउक्का के० चार मेखला छे जे वैताढ्यनेविषे एटले एकेकी वैताढ्ये चार मेखला, ते दक्षण अने उत्तर एकेकी दिशाए बे बे मेखला छे. तथा ए वैताढ्य छे ते पणवीसुच्चा के० पचीश योजन उंचा छे. वली ते वैताढ्य केवा छे ? पचास, त्रीस अने दश, एटला योजन पहोला छे; एटले समभूतलथी मांडी दश योजन उंचे जइए त्यहांलगे पन्नास के० पचास योजन पहोलाइ ए प्रथम मेखला, त्यहांथी उपरे दश योजन उंचपणालगी ते वैताढ्य छे ते तीसजोयणपिहुत्ता के० त्रीश योजन पहोलाइए बीजी मेखला छे. त्यहां बीजी मेखला उपरथी पांच

योजन लगी दसजोयण पिहुत्ता के० दश योजन पहोला छे. एटले ऊंचपणाना ५ योजन पूर्ण थया ॥ ७९ ॥

वेईहिं परिखित्ता ॥ सखयरपुर पन्नसट्ठिसेणिङ्गा ॥
सदिसिंदलोगपालो ॥ वन्नोगउवरिल्लमेहलया ॥ ८० ॥

अर्थ– वली वैताढ्य केवा छे ? पचाश, तथा त्रीश, तथा दश योजननो छे विस्तार जेमनो एवा वैताढ्यना बे पासानेविषे वेईहिंपरिखित्ता के० छ वेदिका तेणीएं सहित छे. एटले प्रथम पासानी बे मेखलानेविषे बे बे वेदिका छे. अने उपरनी जे बे मेखला छे, तेहनेविषे एकेकी वेदिका छे. एम छ वेदिका जाणवी. ते वली वैताढ्य केवा छे ? सखयरपुरपन्नसट्ठिसेणिङ्गा के० खेचर जे विद्याधर–तेना जे नगर पचाश अने साठनी एवी जे बे श्रेणि, तेणीएं सहित छे. एटले दक्षिणदिशिए देशनी राजधानीए सहित पचास विद्याधरोना पुर एटले नगरनी श्रेणि छे, अने उत्तर दिशिएं पण देशनी राजधानीए सहित साठ विद्याधरना नगरनी श्रेणि छे. वली केवा छे ? सदिसिंदलोगपालोव न्नोग उवरिल्ल मेहलया के० सदिसि एटले स्वदिशि ते पोतानी दिशिना इंद्रना जे लोकपाल एटले सौधर्मेंद्रना जे लोकपाल तेमने रमवा योग्य छे उप रनी बे मेखला जे वैताढ्यनेविषे एवा छे, एटले पहेली मेखलाए विद्याधर अने उप रनी वे मेखलाए लोकपाल छे.

दु दु खंडविहिय नरहे, रवया दु दु गुरु गुहा य रुप्पम
या ॥ दोदीहा वेयङ्ढा ॥ तहा दुतीसं च विजयेसु ॥ ८१ ॥

अर्थ– वली वैताढ्य केवा छे ? दुदुखंडविहिय नरहे रवया के० बेबे खंड कर्या छे, भरत अने ऐरवतना जेणे. भरत अने ऐरवत वच्चे पड्या माटे खंड कीधा छे. च के० वली केवा छे? दुदुगुरुगुहा के० बे बे मोहोटी गुफा जेमनेविषे छे. वली केवा छे? रुप्पमया के० केवल रुपाना छे. एवा दोदीहा के० बे दीर्घ वेयङ्ढा के० वैताढ्य छे. ते क्यां छे ? तो के–भरत तथा ऐरवत क्षेत्रमांहे छे. च के० वली तहा के० तेमज विजयेसु के० बत्रीश विजयनेविषे दुतीसं के० बत्रीश वैताढ्य जाणवा. ॥ ८१ ॥

नवरंते विजयंता ॥ सखयर पणपन्नपुरदुसेणीया ॥
एवं खयर पुराइं ॥ सग तीस सयाइं चालाइं ॥ ८२ ॥

अर्थ– नवरंते विजयंता के० ते बत्रीश विजयना बत्रीश वैताढ्यनेविषे एटलुं विशेष छे जे, विजय विजय लगी छेडा छे, पण समुद्र लगी छेडा नथी. वली केवा छे? सखयरपणपन्नपुरदुसेणीया के० खेचर जे विद्याधर, तेना पंचावन नगरनी बे पासे जे

बे श्रेणि, तेणीएं सहित छे. एटले दक्षिण दिशाएं पंचावन नगर अने उत्तर दिशाएं पण पंचावन नगर ते देशनी राजधानी सहित छे. एवं के० एणे प्रकारे खयरपुराइं के० विद्याधरनां नगर सर्व एकठां गणीएं तेवारे सगतीस सयाइंचालाइं के० त्रण सहस्र अने सातसें चालीश थाय. इति गाथार्थ ॥ ७२ ॥

॥ ते चोत्रीश वैताढ्यनेविषे बे बे गुफा छे तेहनुं स्वरूप कहे छे. ॥

गिरिविछर दीहाउ ॥ अडुच्च चउ पिहुपवेसदाराउ ॥
बारस पिहुलाउ अडु, च याउ वेयड्ढुडुगुहाउ ॥ ७३ ॥

अर्थ– वेयड्ढडुडुगुहाउ के० वैताढ्य पर्वतनेविषे बे बे गुफा छे. ते गुफा केवी छे? गिरिविछरदीहाउ के० गिरि जे वैताढ्यपर्वत तेनुं जे विस्तार छे ते सरखी पचाश योजन दीर्घ एटले लांबी छे; वली ते गुफा केवी छे? अडुच्च के० आठ योजन उंचा छे अने चउपिहु के० चार योजन पहोला अने चार योजन पवेस के० प्रवेश एवा दक्षण अने उत्तरने सन्मुख दाराउ के० बे बारणां तेणे करी सहित छे. वली गुफाउ केवी छे? बारसपिहुलाउ के० बार बार योजन मांहेली कोरे पहोली छे तथा अडुच्चयाउ के० आठ योजन उंची एवी बे बे गुफा ते गंगा, सिंधु, रक्ता, अने रक्तवतीने विचाले जे चोत्रीश वैताढ्य छे तेने विषे छे. ॥ ७३ ॥

॥ ते गुफाने विचाले बे नदीउ छे ते वखाणे छे. ॥

तम्मज्झि डुजोयण अं, तराउ ति ति विछराउ डुनईउ ॥
उम्मग्ग निमग्गाउ ॥ कडगाउ महानइ गयाउ ॥ ७४ ॥

अर्थ– तम्मझ डुजोयण अंतराउ के० ते गुफा लांबपणे पचास योजननी छे, ते गुफाना मझ एटले विचेना डुजोयण एटले पचीसमुं तथा छवीसमुं ए बे योजननुं आंतरुं छे जे बे नदी विचे एहवी बे नदी छे जे गुफानेविषे. वली ते बे नदी केहवी छे? तिति के० त्रण त्रण योजनने विस्तारे छे. वली केहवी छे? उम्मग्गा निमग्गा एहवां बे नाम जेमनां. वली नदी केहवी छे? कडगाउ के० पर्वतमांहेला जे मोहोटा पाषाण तेमांहेथी निकलीने महानइगयाउ के० महामोहोटीनदी जे गंगा सिंधू प्रमुख छे तेमांहे गमन करनारी छे॥७४॥

इह पइत्तित्तिगुणव, न्नमंडले लिहइ चक्कि डु डु समुहे ॥
पण सय धणुहपमाणे बारेगडजोयणुज्जोए ॥ ७५ ॥

अर्थ–इह के० ए गुफामांहे पइत्तित्ति के० प्रतिभित्तीएं एटले बन्ने बाजुनी भींतने विषे चक्कि के० चक्रवर्त्ति जे छे ते गुणवन्न मंडले के० उगणपचास मांडलाप्रते लिहइ के० लिखे छे, पण ते मांडला केहवा छे? डुडु समुहे के० बे बे साहमा सूर्यमंडल सरखा

काकीणि रत्नें करी अजुआलुं करवा माटे चक्रवर्त्तिएं कीधा छे. वली मंडल केह्वा छे ? तो के–पणसयधणुहपमाणे के० उत्सेधांगुले करी पांचसें धनुष्यनुं छे प्रमाण जेमनुं; वली मंडल केह्वा छे ? तो के बारेगडजोयणुज्जोए के० बार योजन, एक योजन अने अरू एटले आठ योजन ए रीते अनुक्रमे प्रकाशना करनार छे; ते केमके प्रमाणांगुले करी गुफा बार योजन पोहोली छे, तथा एकेका मंमलना वचमां एकेक योजननुं आंतरुं छे, तथा मांडलाथी हेठे तथा उपरे सर्व थइने गुफा आठ योजन उंची छे, तेमाटे पोहोलपणे बार योजन प्रकाश करे छे. अने मंमलने आंतरे एकेक योजन प्रकाश करे छे, तथा वली उंचपणे आठ योजन प्रकाश करे छे एम जाणवुं. तथा बन्ने पासें योजनने आंतरे गोमूत्रिकाने आकारे मांमलां करतां एक भींतें चउवीश मंडल थाए, अने बीजी भींतें पच्चीश मंमल थाए, एम चक्रवर्त्ती बन्नेपासें मली उंगणपचास मंमल करे छे एम जंबुद्धीपपन्नत्तीमांहे वखाण्यो छे. केटलाक आचार्य एम कहे छे जे एकेकि भींतें उंगणपचाश मांमला करेछे तेवारे बन्ने बाजु एकठां गणतां अठाणुं मंमल थाए ते विरुद्धार्थ देखाय छे. ॥ ७५ ॥

॥ हवे ते गुफानां नाम कहे छे. ॥

सा तिमिसगुहा जीए ॥ चक्की पविसेइ मज्जखंमं तो ॥
उसहं अंकिय सो जी, ए वलइ सा खंडगपवाया ॥ ७६ ॥

अर्थ– सा के० ते सिंधूनदीने पासें तिमिसगुहा के० तिमिस्रा नामे गुफा छे, ते जीए के० जे तमिस्रा गुफामांहे थइने चक्की के० चक्रवर्त्ति जे छे ते दक्षणमध्यखंमथी मज्जखंडंतो के० उत्तरभरतना मध्यखंम मांहे पविसेइ के० प्रवेश करे छे, त्यां मध्यखंडने साधी पाछो वलतां उसहं के० रुषभकूटप्रते अंकिय के० पोतानुं नाम लखिने जीए के० जे बीजी गंगानदीपासे गुफा छे तेनेविषे वलइ के० मध्यदक्षिण भरतमांहे पाछो वले एटले आवे, साखंडगपवाया के० ते खंडक प्रपाता नामे गुफा कहिएं ॥ ७६ ॥

॥ हवे गुफा उघाडी रेहेवानी स्थिति कहे छे. ॥

कयमालनट्टमालय ॥ सुराउ वढ्ढइ निबध्धसलिलाउ ॥
जा चक्की ता चिठ्ठइ ॥ ताउ उग्घडियदाराउ ॥ ७७ ॥

अर्थ– ते गुफा केह्वी छे ? कयमालनट्टमालयसुराउ के० कृतमाल अने नाट्यमाल नामे बे अधिष्ठायक देवता रखवाला छे जेहनेविषे, एटले तमिस्रागुफानो रखवालो कृतमाल नामे देवता छे, अने खंडकप्रपाता गुफानो रखवालो नाट्यमाल नामे देवता छे. वली ते गुफा केह्वी छे ? चक्रवर्त्तिनो जे वढ्ढइ के० सूत्रधार तेने निबद्ध

के० बांध्यो छे, पांखनी रचनाएं करी सलिलाउ के० पाणी जेमनो. वली ते गुफा के-हवी छे ? जावक्की के० ज्यांसुधी चक्रवर्त्ति जीवे ता के० त्यांसुधी ताउ के० ते गुफाउ छे. तेउग्घडियदाराउ के० उघाडेला छे कमाड जेमना एहवी थकी चिठ्ठंति के० रहे छे. इति गाथार्थ. ॥ ८७ ॥

॥ हवे दक्षिणभरतमांहे अयोध्यानगरीनो परिमाण कहे छे. ॥

वहिखंडंतो बारस ॥ दीहानव विछडा अउज्झपुरी ॥
सालवणावेयड्ढा ॥ चउदहि यसयं चिगारकला ॥ ८८ ॥

अर्थ– वहिखंडंतो के० दक्षिणार्द्ध भरतना मध्यखंडनी वचमां बारसदीहा के० बारयोजन दीर्घ एटले लांबी अने नवविछडा के० नव योजन पोहोली एहवी अउ-ज्झपुरी के० अयोध्या नामे पुरी एटले नगरी सा के० ते अयोध्यानगरी जे छे ते लव-णावेयड्ढा के० लवणसमुद्र अने वैताढ्यथी चउदहियसयं चिगारकला के० एकसो चउद योजन अने उपर अगीआर कलाने आंतरे जाणवी. ते केमके दक्षिणार्द्ध भ-रतना मध्यखंडनो विस्तार वसें आडत्रीस योजन अने त्रण कला छे. ते मध्येथी अ-योध्यानगरीनो विस्तार नव योजन काडीएं तेवारे वसें ने उगणत्रीस योजन अने उ-पर कला त्रण रहे छे. तेहनुं अर्द्ध एकसो चउद योजन तथा एक योजन उगर्यो तेहनी उगणीश कला करिएं तेनी साथे मूलगी त्रण कला भेलतां बावीश कला थाए तेहनुं अर्द्ध अगीआर कला थाय, एटले एकसो चोद योजन अने उपर अगीआर कला छे, तेटली लवणसमुद्र अने वैताढयने अंतरे अयोध्यानगरी वेगली जाणवी. इति गाथार्थ. ॥ ८८ ॥

॥ हवे मगधादि तीर्थ कहे छे. ॥

चक्किवसनइपवेसे ॥ तिछुगं मागहो पभासो य ॥
ताणंतो वरदामो ॥ इह सवे बिडुत्तर सयंति ॥ ८९ ॥

अर्थ– चक्किवसनइपवेसे के० चक्रवर्त्तिने वसवर्त्ति एवी क्षेत्रनी जे नदी एटले भरत, ऐरवत अने बत्रीश विजय एवं चक्रवर्त्तिनां चोत्रीस क्षेत्र छे. तेहनी जे गंगा, सिंधू, रक्ता अने रक्तवती जे नदीउ छे, एहने समुद्रमांहे प्रवेश करतां तथा बत्रीश विजयनेविषे सीतोदा नदी तथा सीता नदीमांहे प्रवेश करतां तिछुगं के० बे तीर्थ जाणवां. तीर्थ एटले जे स्थानकनेविषे नदी समुद्रमांहे तथा सीतोदा सीतामां प्रवेश करे ते स्थानक विशेष नदी सागर संगम उत्तम स्थानक कहीएं. ते तीर्थना नाम एक पूर्वदिशिएं मागहो के० मागध, बीजुं पश्चिम दिशिएं पभासो के० प्रभास ए बे नाम तीर्थनां छे; ताणंतर के० ते मागध तथा प्रभास ए बे तीर्थना वचमां एक

वरदामो के० वरदाम एवे नामे तीर्थ छे. ए रीते इह के० आ जंबुद्वीपनेविषे जे चोत्रीश क्षेत्र छे तेमांहे एकेक क्षेत्रे त्रण त्रण तीर्थ गणतां सव्वे के० सर्वे बिउत्तरसयंति के० एकसो ने बे तीर्थ थाय, माटे आ जंबूद्वीपनेविषे सर्व मलीने एकसो ने बे तीर्थ जाणवां.

॥ हवे जरत तथा ऐरवतमांहे कालचक्रनुं स्वरूप कहे छे. ॥

जरहेरवए छ छ अर ॥ मयवसप्पिणि उसप्पिणीरूवं ॥
परिजमइ कालचक्कं ॥ डुवालसारं सयावि कमा ॥ ए० ॥

अर्थ– जरहेरवए के० जरत तथा ऐरवत क्षेत्रमांहे छछअरमयावसप्पिणीउसप्पिणीरूवं के० छ आरे करी अवसर्प्पिणी अने छ आरे करी उत्सर्प्पिणी ते रूप डुवालसारंकालचक्कं के० बार आरानुं कालचक्र छे. ते सयावि के० सदाकाल अनादिअनंतपणे पण परिजमइकमा के० अनुक्रमे जमण पामे छे. ॥ ए० ॥

॥ हवे ए बार आरानां नाम कहे छे. ॥

सुसमसुसमा य सुसमा ॥ सुसमडुसमा य डुसमसुसमा य ॥
डुसमाय डुसमडुसमा ॥ कमुक्कमा डुसुवि अरछक्कं ॥ ए१ ॥

अर्थ– प्रथम आरो सुसमसुसमा के० सुखम सुखमा, य के० वली बीजो आरो सुसमा के० सुखमा, त्रीजो आरो सुसमडुसमा के० सुखमडुखमा, य के० वली चोथो आरो डुसमसुसमा के० डुखमसुखमा, य के० वली पांचमो आरो डुसमा के० डुखमा, छठो आरो डुसमडुसमा के० डुखम डुखमा, ए अरछक्कं के० ए छ आरा छे ते अवसर्प्पिणिकालनेविषे कमं के० अनुक्रमे एटले प्रथम सुखमसुखमाथी गणीएं, अने उत्सर्प्पिणी कालें उक्कमा के० अवला एटले डुखमडुखमाथी धुरमांडी गणीएं, एम बार आरा चडता पडता जाणवा, चक्रनी पेठे फिरतां आवे माटे कालचक्र कहीएं. अवसर्प्पिणी ते घटतो काल होए अने उत्सर्प्पिणी ते चडतो काल होए. ॥ ए१ ॥

॥ हवे सागरोपमनुं मान कहे छे. ॥

पुवुत्त पल्लिसमसय ॥ अणुगहणा निठिए हवइ पलिउं ॥
दसकोडिकोडि पलिए ॥ हिं सागरो होइ कालस्स ॥ ए२॥

अर्थ–पुवुत्तपल्लि के० पूर्वोक्त पल्य एटले प्रथम कह्युं जे असंख्यात रोम अणुए जर्यो जे योजन प्रमाणे पल्य तेमांहेथी समसय के० सोसोवरसें अणुगहणानिठिए के० एकेक सूक्ष्म खंड काढतां जेटले कालें ते पल्य खाली थाए तेटले कालें पलिउं के० पल्योपमनुं कालस्स के० कालमान हवइ के० थाय. दस कोडिकोडि पलिएहिं के० एहवा दस कोडाकोडि पल्योपमेकरी सागरोहोइ के० एक सागरोपम कालनुं मान

थाय. सागर एटले समुद्र तेहनी पेठे जेनुं पार पामवुं दुर्लभ होय तेणे करी सरखापणुं छे माटे सागरोपम कहीएं. इति गाथार्थ ॥ ९२ ॥

॥ हवे छ आरानुं प्रमाण कहेछे. ॥

सागरचउतिदु कोडा, कोडिमिए अरतिगे नराण कमा ॥
आऊ तिदुइग पलिया ॥ तिदुइगकोसा तणुच्चत्तं ॥ ९३ ॥

अर्थ— सागरचउतिदुकोडाकोडिमिए के० पहेलो आरो चार कोडाकोडी सागरनो अने बीजो आरो त्रण कोडाकोडी सागर प्रमाणे छे, त्रीजो आरो बे कोडाकोडी सागर प्रमाणे जाणवो; अरतिगे के० ए त्रण आराने विषे कमा के० अनुक्रमे करी नराण के० मनुष्योना आउ के० आयुष्य कहेछे. तिदुइगपलिया के० प्रथम आरे त्रण पल्योपमनुं तथा बीजे आरे बे पल्योपमनुं अने त्रीजे आरे एक पल्योपमनुं ए मनुष्यनुं आयुष्य जाणवुं. हवे शरीरनुं मान कहेछे. तिदुइगकोसातणुच्चत्तं के० प्रथम आराने विषे त्रण कोस उंचां मनुष्यनां शरीर होय, अने बीजे आरे बे कोस, त्रीजे आरे एक कोश ए शरीरनुं उंचपणुं जाणवुं. ॥ ९३ ॥

॥ हवे त्रण आराने विषे आहारनुं प्रमाण कहेछे. ॥

तिदुइग दिणेहि तूअरि ॥ वयरामल मित्त मेसिमाहारो ॥
पिठकरंडा दोसय ॥ छप्पन्ना तद्दलं च दलं ॥ ९४ ॥

अर्थ— तिदुइगदिणेहितूअरिवयरामलमित्तमेसिमाहारोएसि के० ए मनुष्योने आहारो के० जे आहारनी इछा थाएछे ते कहेछे. प्रथम आरानेविषे चोथे दिवसे तुअरि प्रमाणे आहारनी वांछा थाय. अने बीजे आरे त्रीजे दिवसे बोर प्रमाणे आहारनी वांछा होए. तथा त्रीजे आरे एकांतरे आमला प्रमाणे आहारनी वांछा होए. हवे शरीरने विषे पांसलीनी संख्या कहेछे. प्रथम आरामाहें पिठकरंडा दोसय छपन्ना के० बसें ने छपन्न पिठकरंड एटले पांसली होए. अने बीजे आरे तद्दलं के० ते पूर्वोक्त पांसलीनुं अर्द्ध एटले एकसो ने अठावीस पांसली होए. च के० तथा त्रीजे आरे दलं के० ते पूर्वोक्तनुं अर्द्ध एटले चोसठ पांसलीनी संख्या जाणवी. ॥ ९४ ॥

॥ हवे त्रण आराने विषे अपत्य पालना कहेछे. ॥

गुणवणदिणे तह पनर ॥ पन्नरअहिया अवच्चपालणया ॥
अवि सयलजिया जुयला ॥ सुमणसरूवा सुरगईया ॥ ९५ ॥

अर्थ— गुणवणदिणे के० प्रथम आरानेविषे युगलने प्रसव्या पछी उंगणपचास दिवससुधी ते अपच्चपालणया के० अपत्य एटले छोरु युगल तेहनी प्रतिपालना करे.

तह के० तथा प्रकारें बीजे आरे पनरपन्नरअहिया के० पंदर पंदर दिवस अधिक प्रतिपालना जाणवी. ते आवी रीते के, बीजे आरे चोसठ दिवस अपत्यपालना होए, अने त्रीजे आरे उंगणाएंसी दिवससुधी अपत्यपालना जाणवी. तेवारपछी ते युगलनां मातपिता मरण पामे. ए त्रण आरानेविषे अवि के० अपि इति निश्चये सयलजियाजुयला के० समस्त पंचेंद्री जीव ते युगलिया जाणवा. पण ते युगलिक केहवा छे ? तो के- सुमणसरूवा के० चलुं छे मन जेमने एटले अल्प कषाय छे, तथा सरूवा एटले रूपवंत छे, तथा समचउरंस संस्थान छे तेमाटे सुंदराकार छे. वली ते युगलिक केहवा छे? तो के–सुरगईया के० देवताने विषे छे उपजवुं जेमनुं, एटले युगलिया मनुष्य तथा तिर्यंच ते सर्व पोताना आयुष्यथी उंछे आयुष्य प्रमाणे अथवा पोताना आयुष्य प्रमाणेज देवतामांहे जइ उपजे. ॥ ९५ ॥

॥ हवे ए त्रण आरानेविषे युगलियाने कल्पवृक्ष जे
वांछित आपे छे ते बे गाथाएं कहे छे. ॥

तेसि मत्तंग भिंगा ॥ तुम्यिंगा जोइ दीव चित्तंगा ॥ चित्तरसा मणियंगा ॥ गेहागारा अणियणका ॥ ९६ ॥ पाणं भायण पिछाण ॥ रविपह दीवपह कुसुम माहारो ॥ भूसण गिह वछासण ॥ कप्पडुमा दसविहा दिंति ॥ ९७ ॥

अर्थ– तेसि के० ते युगलियानेविषे मत्तंग प्रमुख दश जातिना कल्पवृक्ष छे; ते पानक प्रमुख दश प्रकारना वांछित पदार्थ आपे छे. ते आवीरीते–अहिंयां बे गाथानो अर्थ एकठो सांकलीने कहे छे– मत्तंग के० मत्तंग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते पाणं के० द्राक्ष खारेक प्रमुखना रस सरखा मीठारस आपे, यथा ॥ सरस सुगंध मनोहर विसिठवलविरिय कंतिचयहेऊ ॥ मत्तरसंगडुमेसुउपज्जइ विविहमज्जरसो ॥ इति. बीजो भिंगा के० भृंगनामे जे कल्पवृक्ष छे ते भायणं के० भाजन ते थाली तथा वाटली तथा चरु अने कलश प्रमुख आपे– यथा ॥ भिंगालथालवट्टय कच्चोलय वद्धमाणमाईणि ॥ कंचणरयणमयाइं, जायंतियभायणंगेसु ॥ इति. त्रीजो तुडीयंगा के० तुर्यांग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते पिछण के० महावाजित्रसहित बत्रीस बद्धनाटक देखाडे छे. यथा ॥ सजलघणगुहिरकलरव, चउव्वेय विज्जत्तपवरआउजं ॥ जुयलंमियनराणंतुडियंगनरापमाणंति ॥ चोथो जोइ के० ज्योतिरंग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते रात्रिनेविषे पण रविपह के० सूर्यनीपेरे प्रकाश करे छे. यथा ॥ जोईडुम्मणमुवरि ॥ ससिसूराजह वच्चमाणावि ॥ ताणपहावोपहया ॥ नियर्यछायं विमुंचंति ॥ तथा पांचमो दीव के० दीपांग नामे जे कल्पवृक्ष छे ते घरनेविषे दीवपह के० दीवानीपेरे अजुआलुं करे छे.

यथा ॥ ससिसूरसरिसतेया ॥ निच्चंचियजगजगंतिवहुविडवा ॥ विविहायदीवियंगा ॥ नासंति तमंधयारंति ॥ १ ॥ तथा ठठो चित्तंगा के० चित्रांग नामे जे कल्पवृक्ष ठे ते कुसुम के० पंचवर्ण अने सुगंधिक फूल सहस्रदल कमल माल प्रमुख आपे. यथा ॥ वर बउलतिलयचंपय ॥ आसोगपुन्नागनागमाईणं ॥ कुसुमाइवहुविहाइं ॥ कुसुमंगडुमप्पमाणंति ॥ तथा सातमो चित्तरसा के० चित्ररसा नामे जे कल्पवृक्ष ठे ते आहार कहिएं मनोवांछित मिष्टान्न षट्रस नोजन आपे. यथा ॥ अठसयखज्जगजुउं ॥ चउसठीतइयवंजणवियप्पो उप्पज्जाइआहारो ॥ नोयणरुक्केसुरसकलिउं ॥ तथा आठमो मणियंगा के० मणितांग नामे जे कल्पवृक्ष ठे ते नूसणं के० नूषण, तथा आन्नरण, मुकुट, मुद्रिका, हार, तथा कुंडल अने नेउर प्रमुख आपे. यथा ॥ वरहारकडयकुंडल ॥ मउडालंकारनेउराईणं ॥ नियथंपिन्नूसणाइ ॥ आन्नरणडुमेसुजायंति ॥ तथा नवमो गेहागारा के० गेहाकार नामे जे कल्पवृक्ष ठे ते गिह के० घर सप्तन्नूमिना, पंचन्नूमिना, तथा त्रिन्नूमिना मनोहर आवास आपे. यथा ॥ वहुरयणविनिम्माया ॥ नवणडुमा- अठन्नूमियादिवा ॥ सयणासणसन्निहिया तेएणनिदाहरा विसरिसा ॥ तथा दसमो अणियगरका के० अनितांग नामे जे कल्पवृक्ष ठे ते वठा के० नला वस्त्र तथा देवडुष्यचीर वरपटकूलादि आसन वेसवा योग्य तथा नद्रासन तथा शय्या प्रमुख आपे. यथा ॥ खोमडुगल्लयवालय चीणीसुयपट्टमाइआयंच ॥ वठाइवहुमिहाइं वठंगडुमापणाणंति ॥ १० ॥ एयारिसेसुन्नोग ॥ डुमेसुन्नुंजंतिजन्नमहुणाइं ॥ सवंगसुंदराइं ॥ वुहीनेहाणुरागाइं ॥ ११ ॥ नयपठिवानन्निच्चा ॥ नयखुज्जानेयवामणापंगूनयमू यावहिरंधा नडुक्खियानेवदारिद्दा ॥ १२ ॥ समचउरंससंगाणा वलियपलिय विवज्जियायनीरोगा चउसठीलरकणधरा मणुयादेवाइवसुरूवा ॥ १३ ॥ ताणंचियमहिलाउं वियसियवरकमलपत्तनयणाउं सवंगसुंदरीउं कोमलसिस वयणसोहाउं ॥ १४ ॥ न्नुजंतिविसयसुरकं जे पुरिसातन्नोगन्नूमिसू कालंचिअइयदीहं तंदाणफलं मुणेयवं ॥ १५ ॥ दसविहाकप्पडुमा के० ए दश जातिना जे कल्पवृक्ष ठे ते ए पूर्वोक्त वांछित दश पदार्थ युगलियाने पूरे ठे. इति गाथार्थ. ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

॥ हवे सर्व आरानेविषे सामान्यपणे तिर्यंचनां पण आयुष्य कहे ठे. ॥

मणुआउसमगयाई ॥ चयाइ चउरंस जाइ अठंसा ॥
गोम इसुट्टखराई ॥ पणंस साणाइ दसमंसा ॥ ९८ ॥

अर्थ– मणुआउसमगयाई के० मनुष्यना आयुष्य सरखा गज, हाथी, सिंह अने अष्टापद प्रमुखना आयुष्य होए. अने मनुष्यना आयुष्यनो चउरंस के० चोथो नाग

हयाइ के० घोमा अने वेसर प्रमुखनां आयुष्य जाणवां. तथा अजाइ के० बागी अने गाडर तथा सीयाल प्रमुखनुं केटलुं आयुष्य होए? तो के—मनुष्यना आयुष्यना अठंसा के० आठमे नागे तेमनां आयुष्य जाणवां. गोमइसुट्टखराइ के० गाय, नेंस, उंट अने गर्दन प्रमुख तेमनुं आयुष्य ते मनुष्यना आयुष्यनुं पणंस के० पांचमे नागे जाणवुं. तथा साणाइ के० स्वान जे कूतरा प्रमुख तेना आयुष्य ते मनुष्यना आयुष्यने दसमंसा के० दसमे नागे बे. इति गाथार्थ. ॥ ए७ ॥

इच्चाइ तिरबाण वि ॥ पायं सवार एसु सारिबं ॥
तइयारसेसि कुलगर ॥ नयजिणधम्माइउप्पत्ती ॥ एए ॥

अर्थ— इच्चाइतिरबाणविपायं सवारएसु सारिबं के० ए तिर्यंचनां आयुष्य प्रमुख प्राएं सर्व आरानेविषे ए प्रकारे सरखां होए. तथा तइयारसेसकुलगरनयजिणधम्माइउप्पत्ती—हवे त्रीजा आराने अंते नवकुलकरनी नय एटले नीती ते राजनीति अने सर्व संसार व्यवहार तथा जिण धम्माइ के० जिनधर्म आदि शब्दथी बादर अग्निकाय तथा ज्ञान विज्ञान प्रमुख सर्वनी उत्पत्ति थाए. इति गाथार्थ. ॥ एए ॥

कालडुगे तिचउबा ॥ रगेसु एगूणनवइपक्खेसु ॥ सेसग
एसुय सिज्जं ॥ ति हुंति पढमंतिमजिणिंदा ॥ १०० ॥

अर्थ—कालडुगे के० बे काल ते अवसर्प्पिणी तथा उत्सर्प्पिणीना तिचउबारगेसु के० त्रीजा अने चोथा आरानेविषे एगुणनवइपक्खेसु के० नेव्यासी पखवाडा पाबला अवसर्प्पिणी कालना जेवारे सेस के० रहे तेवारे पढमंतिमजिणिंदा के० पेहेला तथा अंतिम एटले चोवीसमा तीर्थंकर जे बे ते सिझंति के० सिद्धिपद पामे. अने उत्सर्प्पिणी कालना त्रीजा तथा चोथा आराना नेव्यासी पखवाडा जेवारे गएसु के० जाए तेवारे पेहेला तथा बेला जे चोवीशमा तीर्थंकर ते हुंति के० उपजे. ॥ १०० ॥

॥ हवे चोथा आरानुं स्वरूप कहे बे. ॥

बायाल सहस वरिसू ॥ णिगकोडाकोडि अयरमाणाए ॥
तुरिए नराउपुवा ॥ णकोडितणुकोसचउरंसं ॥ १०१ ॥

अर्थ—बायाल सहस वरिसूणिगकोडाकोडि अयरमाणाए के० बेतालीस सहस्र वरसें उणुं एक कोमाकोमि सागरोपमनुं प्रमाण बे जे आराने विषे एवो जे तुरिए के० चोथो आरो तेहने विषे नराउ के० मनुष्यनुं आयुष्य बे ते पुवाणकोडि के० पूर्वकोमि वर्षेनुं जाणवुं अने तणु के० शरीरनुं मान बे ते कोसचउरंसं के० कोसनो चोथो नाग एटले पांचसें धनुष्य प्रमाणे जाणवुं. इति गाथार्थ ॥ १०१ ॥

॥ हवे पांचमा आरानु स्वरूप कहे छे. ॥

वरिसेगवीससहस, प्पमाण पंचमरए सगकरुच्चा ॥
तीसहियसया उ नरा ॥ तयंतधम्माइयाणंतो ॥ १०२ ॥

अर्थ– वरिसेगविससहसप्पमाणपंचमरए के० एकवीस सहस्र वरसनुं प्रमाण पांचमा आरानुं छे, ते पांचमा आराने विषे सगकरुच्चा के० सात हाथ उंचा नरा के० मनुष्य होय उ के० तुपुनःतीसहियसया के० त्रीसें अधिक सो एटले एकसो ने त्रीस वरसनां आयुष्य मनुष्यनां होए तथा तयंतधम्माइयाणंतो के० ते पांचमा आराने अंते जिन-धर्मादि पदार्थनुं पण अंत एटले नाश थशे. व्यवहार, आचार, नीति, जाति सर्वेनुं अंत आवशे, ए वात सिद्धांतमां कही छे. एटला बोल विछेद जशे ते कहे छे. यथा ॥ सुयसूरि संघधम्मो ॥ पुव्वन्हेछिज्जिही अगणि सायं ॥ निवविमलवाहणो सुह, ममंति तद्धम्म मफ्फ्ह्ने ॥ १ ॥ डुप्पसहो समणाणं फग्गुसिरि होइ साहुणिणंच सट्ठो नाइल नामा सच्चसिरि सावियाणंच ॥ २ ॥ पुव्वाए संझाए वोछेउंहोइचरणधम्मस्स मझन्नेरायाणं अवसरणे जायतेयस्स ॥ इति गाथार्थ. ॥ १०२ ॥

॥ तेवारपछी शुं थशे ते कहे छे. ॥

खारग्गिविसाईहिं ॥ हाहाभूया कयाइ पुहवीए ॥ खग-
वीयवियड्ढाइसु ॥ नराइवीयं बिलाईसु ॥ १०३ ॥

अर्थ– खारग्गिविसाईहिं के० लवणादिखार तथा अग्नी अने विष ते कालकूटादि तेनी वृष्टि तेणेकरी हाहाभूयाकयाइपुहवीए के० पृथ्वि जे छे ते हाहाकार करशे, तथा खगवीय के० पक्षी जाति प्रमुखनां जे बीज छे ते वियड्ढाइसु के० वैताढ्य प्रमुख पर्व-तने विषे रहेशे, तथा नराइवीयं के० मनुष्य तथा तिर्यंचनां बीज छे ते सर्वे बिलाईसु के० बिलादि स्थाननेविषे रहेशे. इति गाथार्थ ॥ १०३ ॥

॥ हवे ते बिल वखाणे छे. ॥

बहुमछचक्कवहनइ ॥ चउक्कपासेसु नव नव बिलाइं ॥
वेयड्ढोभयपासे ॥ चउयालसयं बिलाणेवं ॥ १०४ ॥

अर्थ– वेयड्ढोभयपासे के० वैताढ्यना बे पासानेविषे बहुमछचक्कवहनइचउक्कपासेसु के० घणां छे माछलां ज्यां वली चक्र के० शकट जे गाडुं तेनुं चक्र तेहनी धारा सरखो छे वह के० प्रवाह जेहनो एहवी जे गंगा अने सिंधू तथा रक्ता अने रक्तवती नामे जे नइ के० नदी तेहना बे तटनेविषे नवनवबिलाइं के० नव नव बिल ते गुफासरखा जाणवा. एटले दक्षिणभरतमांहे बे नदीना तट चार छे. अने उत्तरभरतमांहे बे नदीना

तट चार छे, ते सर्व मलीने आठ तट छे, ते एकेक तटे नव नव बिल गणिएं, तेवारे बहुत्तर बिल थाय. एम ऐरवतनेविषे पण बहुत्तर बिल छे, ते सर्व एकठा करीएं तो जंबुद्वीपनेविषे चउयालसयंबिलाणेवं के० एकसो ने चुमालीस बिल जाणवा ॥ १०४ ॥

॥ हवे छठा आराने विषे मनुष्यादिकनुं जे स्वरूप छे ते बे गाथाए करी कहे छे. ॥

पंचमसमछठारे ॥ डुकरुच्चा वीसवरिस आउनरा ॥
मच्छासिणो कुरूवा ॥ कूरा बिलवासि कुगइगमा ॥ १०५ ॥

अर्थ–पंचमसमछठारे के० एकवीस सहस्र वरस प्रमाणे पांचमा आरा सरखो जे छठो आरो छे, तेहने विषे डुकरुचा के० बे हाथ उंचा शरीर अने वीसवरिस आउनरा के० वीश वरस छे आयुष्य जेमनुं एहवा मनुष्य होए. पण ते मनुष्य केहवां होय ते कहे छे. मच्छासिणो के० मछनो छे आहार जेमने तथा कुरूवा के० कुत्सित एटले माठुं छे, रूप जेमनुं एवा छे, वली केहवा छे? कुरा के० निर्दय छे परिणाम जेमनां. वली केहवा छे. बिलवासि के० बिलनेविषे रहेनारा छे. कुगइगमा के० नरक तिर्यंचरूप डुर्गतिनेविषे गमन एटले जावुं छे जेमनुं, एवा छे. ॥ १०५ ॥

॥ वली पण छठा आराना मनुष्यनुं स्वरूप कहे छे. ॥

निल्लज्जा निव्वसणा ॥ खरवयणा पियसुयाइ ठिइरहिया ॥
थीउ छवरिसगप्भा ॥ अहिडुहप्पसवा बहुसुया य ॥ १०६ ॥

अर्थ– निल्लज्जा के० निर्लज्ज एटले लज्जारहित छे, तथा निव्वसणा के० वस्त्ररहित छे, एटले पशुनीपेठे नग्न फिरे छे. तथा खरवयणा के० कठोरवचनना बोलनार छे. तथा पियसुयाइठिइरहिया के० पितापुत्रनी जे स्थिति तेणे करी रहित छे, एटले आ पिता, ए पुत्र, ए स्त्री, ए बहिन, इत्यादि व्यवहार नथी. एटले तिर्यंचनी पेरे विवेक रहित छे. तथा छठा आरानेविषे थीउछवरिसगप्भा के० स्त्री छे ते छ वरसनी गर्भ धारण करे छे. अहिडुहप्पसवा के० पण अतिडुःखे प्रसव करे छे. य के० वली ते स्त्री छे ते बहुसुया के० घणा छे सुत के० छोरु जेने एहवी स्त्रीयो छे. ॥ १०६ ॥

इय अरछक्केण वस ॥ प्पिणित्ति उस्सप्पिणी वि विवरीया ॥
वीसंसागरकोडा, कोमीउ कालचक्कंमि ॥ १०७ ॥

अर्थ– इयअरछक्केण के० ए पूर्वोक्त छ आरा तेणे करी अवसप्पिणित्ति के० अवसर्प्पिणी काल होए अने तेने विवरीया के० विपरित ते अवला गणीएं तेवारे उस्सप्पिणीत्ति के० उत्सर्प्पिणीकाल पण थाए. त्यां अवसर्प्पिणी ते प्रथम आराथी घटतो काल होए अने उत्सर्प्पिणी ते प्रथम आराथी चढतो काल होए, माटे अवसर्प्पिणी

तथा उत्सर्प्पिणीना बार आराना कालचक्कंमि के० कालचक्रनेविषे वीसंसागरकोमाकोमीउ के० वीस कोमाकोडी सागरोपम थाए. इति गाथार्थ. ॥ १०७ ॥

॥ हवे चार क्षेत्रनेविषे चार आरानुं सरखापणुं कहे छे. ॥

कुरुडुगि हरिरम्मयडुगि ॥ हेमवएरणवइडुगि विदेहे ॥
कमसो सया वसप्पिणि ॥ अरयचउक्काइसमकालो ॥ १०८ ॥

अर्थ– कुरुडुगि के० देवकुरु तथा उत्तरकुरु ए बे क्षेत्रनेविषे तथा हरिरम्मयडुगि के० हरिवर्ष तथा रम्यक ए बे क्षेत्रनेविषे तथा हेमवएरणवइडुगि के० हेमवत तथा एरण्यवत ए बे क्षेत्रनेविषे तथा विदेहे के० पूर्वविदेह अने पश्चिमविदेह क्षेत्रनेविषे ए चार क्षेत्रना युगलनेविषे कमसो के० अनुक्रमे करी सया के० सदाकाले अवसप्पिणीअरयचउक्काइसमकालो के० अवसर्प्पिणिकालना चार आरानो प्रथम काल जाणवो. ते केम? अवसर्प्पिणी कालनो पेहेलो आरो सुखमसुखमा तेहना धुरनो जेहवो काल होए तेहवो काल सदैव देवकुरु अने उत्तरकुरु ए बे कुरुक्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥ दोसुविकुरुसुमणुआ इपल्लपरमाउणोतिकोसुच्चा ॥ पिठकरंमसयाइं दोछप्पन्नाइमणुआणं ॥ १ ॥ सुसमसुसमाणुजावं अणुजवमाणाणवच्चगोवणया अउणापन्नदिणाइ अठमजत्तस्सआहारो ॥ २ ॥ एम बीजा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हरिवर्ष तथा रम्यक ए बे क्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥ हरिवासरम्मएसु ॥ आउपमाणंसरीरमुस्सेहो पलिउवमाणिडुन्निउ डुन्नीकोसुस्सियाजणिया ॥ ३ ॥ छठस्सयआहारो चउसट्ठिदिणाणुपालणातेसिं पिठिकरंडाणसयं अठावीसयमुणेयवं ॥ ४ ॥ वली त्रीजा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हेमवंत तथा एरण्यवतमांहे होए. यथा ॥ गाउयमुच्चापलिउवमाइणो वज्जरिसहसंघयणो हेमवएरणवए अहंमिहनरा मिहुणवासी. ॥ ५ ॥ चउसट्ठिपिंडयाणि मणुआणीतेसिमाहारो जत्तस्सयचउछस्सय अउणासिदिणाणवचपालणया ॥ ६ ॥ तथा चोथा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो महाविदेहक्षेत्रनेविषे सदा जाणवो. यथा ॥ पंचसुजरहेरवएसु तहयविदेहेसु पंचदशसंखा ॥ जणियाउकम्मजूमीसुतीसपुणजोगजूमीसु ॥ ७ ॥ हेमवयंहरिवासं उत्तरकुरुतहयदेवकुरुनामा रम्मयएरणवयं एयाउजोगजूमीउ. ॥ १०८ ॥

॥ हवे चार वैताढ्यनुं स्वरूप बे गाथाए करी कहेछे. ॥

हेमवएरणवए ॥ हरिवासे रम्मए य रयणमया ॥ सद्दा
वइ वियडावइ ॥ गंधावइ मालवंतरका ॥ १०९ ॥ चउ
वट्टवियड्ढा सा, इ अरुण पउम प्पजास सुरवासा ॥
मूलुवरि पिहुत्ते तह ॥ उच्चत्ते जोयणं सहसं ॥ ११० ॥

अर्थ– हेमवएरन्नवए के० हेमवंत अने ऐरण्यवत तथा हरिवासे के० हरिवर्ष क्षेत्र यं के० वली रम्मए के० रम्यकक्षेत्र ए चार क्षेत्रनेविषे रयणमया के० सर्वरत्नमय एहवा सद्दावइ के० शब्दापाती तथा वियडावइ के० विकटापाती अने गंधावइ के० गंधापाती तथा मालवंतरका के० माल्यवंत ए नामे चउवट्टवियड्ढा के० चार वृतवैताढ्य अनुक्रमे जाणवा. ए वृतवैताढ्य केहवा छे ? तो के–साइ के० स्वाति तथा अरुण के० अरुण तथा पउम के० पद्म तथा प्रजास एहवा नामे देवताना आवास छे जेमनेविषे, एवा छे. तेमां शब्दापाति वैताढ्यनेविषे स्वातिदेव वसेछे. तथा विकटापाती वैताढ्यनेविषें अरुणदेव अने गंधापाति वैताढ्यनेविषे पद्मदेव तथा मालवंत वैताढ्यनेविषे प्रजासदेव वसेछे. एम अनुक्रमे जाणवा. हवे ए वृतवैताढ्यनो परिमाण कहेछे. मूलुवरि के० मूलनेविषे तथा उपर जे शिखर छे तेहनेविषे जोयणंसहस्संपिहुत्ते के० सहस्र योजन पहोला छे, तह के० तथा प्रकारे उच्चत्ते के० उंचपणे पण सहस्र योजन जाणवा. इति गाथार्थ. ॥ १०९ ॥ ११० ॥

॥ हवे जंबूद्वीपना मध्यनेविषे जे मेरुपर्वत छे, ते मेरुनुं स्वरूप कहेछे. ॥

मेरू वट्टो सहस्स ॥ कंदो लक्खूसिउ सहसउवरिं ॥ दसगु-
णञ्जुवि तं सनवइ ॥ दसिगारंसं पिहुल मूले ॥ १११ ॥

अर्थ– मेरूवट्टो के० मेरुपर्वत छे ते कनकमय वाटलो जाणवो; तथा सहस्सकंदो के० सहस्र योजननो कंद एटले मूल सहस्र योजन पृथ्वीमांहे छे, तथा लक्खूसिउ के० लाख योजन उंचो छे. अहींआं ए जावार्थ छे जे सहस्र योजननो कंद छे अने उपर नवाणु सहस्र योजननुं उंचपणुं छे. एरीते कंदसहित लाख योजन उंचो छे. तथा सहसउवरिं के० उपर एटले शिखरनेविषे सहस्र योजन पिहुल के० विस्तीर्ण छे, तं के० ते सहस्र योजनने दसगुण के० दशवार गुणतां दस सहस्र थाए, तो दस सहस्र योजन ञुवि के० पृथ्वीने विषे पिहुल के० पोहोलो छे. वली मेरु केहवो छे? तंसनवइ के० ते दससहस्र योजनने नेवुएं सहित करी उपरे दसिगारंसं के० योजनना अगीआर जाग करीए तेवा दस जाग एटले दससहस्र नेवु योजन अने उपर एक योजनना अगीयार जागमांहेला दसजाग एटलो मूलथी हेठो कंदने विषे पोहोलो छे ॥ १११ ॥

॥ हवे मेरुना त्रण खंम एटले जाग तेहनुं स्वरूप कहेछे. ॥

पुढवुवल वयर सक्कर ॥ मयकंदो उवरि जाव सोमणसं ॥
फलिहंक रयय कंचण ॥ मउय जंबूणउ सेसो ॥ ११२ ॥

अर्थ– पुढवुवलवयरसक्करमयकंदो के० पृथ्वी एटले माटी अने उपल एटले पाषाण तथा वयर के० वज्ररत्न तथा सक्कर के० कांकरा ए चार पदार्थनो मेरुनो कंद जाणवो.

एटले एक सहस्र योजननो पहेलो भाग थयो. तथा उवरि के० पृथ्वी थकी उपर जावसोमणसं के० यावत् सोमनसनामा वन सुधी फलिहंक रयय कंचणमउंय के० स्फाटिक रत्न तथा अंकरत्न तथा रूपुं तथा कांचन एहनो मेरु छे. ते त्रिसठ सहस्र योजन प्रमाण छे, ए बीजो भाग जाणवो. सेसो के० शेष त्यांथी उपर छत्रीश सहस्र योजन जे छे ते जंबूणउं के० जंबूनद एटले रक्तवर्णकनकनो त्रीजो भाग जाणवो. ए मेरुना त्रण भाग कह्या. इति गाथार्थ. ॥ ११२ ॥

तडुवरि चालीसुच्चा ॥ वट्टा मूलुवरि बार चउ पिहुला ॥
वेरुलिया वरचूला ॥ सिरिभवणपमाण चेइहरा ॥ ११३ ॥

अर्थ— तडुवरि के० ते लाख योजन प्रमाणना उंचा मेरुपर्वत उपरे चालीसुच्चा के० चालीस योजननी उंची अने वट्टा के० वर्तुल तथा मूलुवरिबारचउपिहुला के० मूलनेविषे बार योजन पोहोली अने उपर चार योजन पोहोली तथा वेरुलिया के० वैडुर्य नामे जे नीलारत्न तेनी वर के० प्रधान चूला के० चूलिका छे. ते वली चूलीका केहवी छे? सिरिभवणपमाणचेइहरा के० श्रीदेवीना भवन सरखा चैत्यग्रह एटले जिनभवन तेणेकरि महाशोभितछे. इति गाथार्थ. ॥ ११३ ॥

॥ हवे मेरु उपरे चूलिकाना मूलने विषे पंडकवन वखाणे छे. ॥

चूलातलाउ चउसय ॥ चउणउए वलयरूव विरकंभं ॥
बहुजल कुंडं पंडग, वणं च सिहरे सवेईयं ॥ ११४ ॥

अर्थ— चूलातलाउ के० चूलीकाना तलाथकी सिहरे के० मेरु शिखरनेविषे चउसयचउणउएवलयरूवविरकंभं के० चारसें चोराणुं योजन परिमाण वलयनुं विष्कंभ छे जेहनुं, तथा बहुजलकुंडं के० घणुं छे पाणी जेहनेविषे एहवे कुंडे करी सहित एहवुं पंडगवणं के० पंडक नामे वन छे. वली ते वन केहवुं छे? तो के—सवेईयं के० वेदिकाए करी सहित छे. इति गाथार्थ. ॥ ११४ ॥

॥ ते पंडक वनने विषे जिनभवननी अने प्रासादनी स्थिति कहे छे. ॥

पन्नास जोयणेहिं ॥ चूलाउ चउदिसासु जिणभवणा ॥
विदिसि सक्कीसाणं ॥ चउवाविजुया य पासाया ॥ ११५ ॥

अर्थ— चूलाउ के० चूला थकी चउदिसासु के० चार दिशिने वीषे पन्नास जोयणेहिं के० पचास योजन, वेगला जिणभवणा के० चार जिनभवन छे. तथा सविदिसिसक्कीसाणं के० पोतपोतानी विदिसिनेविषे सौधर्मेंद्र तथा ईशानेंद्र छे, तेमना पासाया के० प्रासाद छे. पण ते प्रासाद केहवा छे? तो के—प्रत्येक प्रासाद चउवाविजुया के० चार वावडिए युक्त एटले सहित छे. ॥ ११५ ॥

॥ हवे ते जिनभवन तथा प्रासादनां प्रमाण कहे छे. ॥

कुलगिरिचेइहराणं ॥ पासायाणं चिमे समठ गुणा ॥
पणवीस रुंद डुगुणा ॥ यामाउ इमाउ वावीउ ॥ ११६ ॥

अर्थ– कुलगिरिचेइहराणंसम के० कुलगिरिना जिनभवन सरखा पंडगवनमांहे चैत्य जाणवा, जेम कुलगिरिना चैत्य छे, ते पचास योजन लांबा अने पचीस योजन पहोला छे अने छत्रीस योजन उंचा छे तेम मेरुना पंडगवनने विषे पण एहवा चैत्य जाणवा. च के० वली इमे पासाया के० आ मेरुना प्रासाद जे छे ते अठगुणा के० कुलगिरिना प्रासादथी आठगुणा मोहोटा जाणवा. ते केमके कुलगिरिना प्रासाद एकसो पचीस कोश समचउरंस लांबां पोहोलां छे, अने बसें ने पचास कोस उंचां छे. तो एकसो पचीस कोशने आठगुणा करिए तेवारे एक सहस्र कोश थाए, तेहना बसें ने पचास योजन थाय एटला ए लांबां पहोलां छे. हवे उंचपणाना बसें ने पचास कोश छे तेहने आठगुणा करिए तो बे सहस्र कोस थाए, तेहना योजन करिए तो पांचसें योजन थाय एटला उंचां ए प्रासाद जाणवा. एहवा चार प्रासाद विदिशिने विषे छे. हवे वावडी वखाणे छे. पणवीस रुंदडुगुण के० पचीस योजन पोहोली अने तेथी बमणी पचास योजन लांबी एहवी चार वावडी जाणवी. इशान कूणथी दक्षिणावर्त्त चार चार वावडीनां जे नाम छे ते कहे छे. पुंडा, पुंडप्रभा, रक्ता अने रक्तवती ए चार वावडी छे, ते ईशान कूणे छे. अने क्षीररसा, इक्षुरसा, अमृतरसा, अने वारुणीरसा ए चार वावडी छे ते अग्निकूणे जाणवी. तथा शंखोत्तरा, शंखा, शंखावर्त्ता अने वलाहका ए चार वावडी नैरुत्य कूणे छे. तथा पुष्पोत्तरा, पुष्पवती, सुपुष्पा अने पुष्पमालिनी ए चार वावडी छे ते वायु कूणे जाणवी. ए सोल वावडीनां नाम जाणवां. ए विदिशिना चार प्रासादनी चारे दिशे एकेकी वावडी छे. ए रीते सोल वावडीयो छे. इति गाथार्थ ॥ ११६ ॥

॥ हवे जिनभवननी बाहेर जे चार शिला छे ते वखाणे छे. ॥

जिणहर बहिदिससि जोयण ॥ पणसय दीहद्धपिहुल चउ उच्चा ॥
अद्धससिसमा चउरो ॥ सियकणग सिला सवेइया ॥ ११७ ॥

अर्थ–जिणहरबहिदिसिजोयणपणसयदीहद्धपिहुल चउउच्चा के० जिनभवननी बाहेरनी दिशिने विषे पांचसें योजननी दीर्घ एटले लांबी अने अढीसें योजन पोहोली तथा चार योजन उंची अने अद्धससिसमा के० अर्द्ध चंद्रमाने आकारे एवी चउरो के० चार शिला छे. वली ते केहवी छे? सियकणगसिला के० स्वेत कनकनी शिला छे, तथा सवेइया के० मनोहर वेदिकासहित छे. ॥ ११७ ॥

॥ हवे पूर्वोक्त जे शिला तेहने उपर जे सिंहासन छे तेहनुं प्रमाण कहे छे. ॥

सिलमाणठ सहस्सं ॥ समाण सीहासणेहिं दोहि जुया ॥
सिलपंडु कंबलार ॥ त्त कंबलापुव्व पच्छिमर्ड ॥ ११८ ॥

अर्थ—सिलमाण के० सिलानुं मान जे उंचपणुं तथा लांबपणुं तथा पहोलपणुं तेने अठसहस्संसमाण के० आठ सहस्रभागे वहेंचतां जे भाग आवे ते प्रमाणे एकेकी सिला उपर सीहासणेहिंदोहिं के० बे बे सिंहासन छे तेणे करी जुया के० युक्त एहवी पंडुकंबलारत्तकंबला के० पंडुकंबला तथा रक्तकंबला एहवे नामे बे सिल के० सिला छे. तेमां पुव्व के० पूर्वदिशिनेविषे पंडुकंबला नामे सिला छे, तथा पच्छिमर्ड के० पश्चिम दिशिनेविषे रक्तकंबला नामे सिला छे. इति अक्षरार्थ. हवे विस्तारार्थ कहे छे. ते सिलानुं लांबपणुं पांचसें योजन छे, तेने आठ सहस्र भागें वहेंचतां पांचसें धनुष्य आवे तो सिंहासन पांचसें धनुष्य लांबा छे, तथा सिलानुं पोहोलपणुं अढीसें योजन छे ते आठ सहस्र भागे वहेंचतां अढीसें धनुष्य लाभे तो सिंहासन अढीसें धनुष्य पोहोलां छे, तथा सिला चार योजन उंची छे, तो चार योजनने आठसहस्र भागे वहेंचतां चार धनुष्य लाभे तो सिंहासन चार धनुष्य उंचां छे. एहवां बे सिंहासन एकेकी सिला-उपरे छे. इति गाथार्थ. ॥ ११८ ॥

जामुत्तराउ ताउ ॥ इगेगसिंहासणाउ अइपुव्वं ॥ चउसुवि
तास नियासण, दिसिभवजिणमज्जणं होइ ॥ ११९ ॥

अर्थ— ते सिलानेविषे जामुत्तराउताउ के० दक्षिण अने उत्तर दिशे इगेगसिंहासणाउ के० एकेक सिंहासन जाणवुं. तेनां नाम ते शिलाना नामनेविषे अइपुव्वं के० अतिशब्द छे ते पूर्वे जोडवुं, ते केम? दक्षिण दिशे अतिपांडुकंबला नामे शिला छे, अने उत्तरदिशे अतिरक्तकंबला नामे शिला छे. ए बे शिलाउउपरे एकेकुं सिंहासन छे. तासुचउसुवि के० ते चार शिलानेविषे नियासणदिसि भवजिणमज्जणं एटले नियासण के० निजासन ते आपआपणा सन्मुख जे दिसि छे तेनेविषे भव के० उत्पन्न थया एवा जे जिण के० तीर्थंकर महाराज तेमनुं मज्जणं के० स्नात्रमहोछव होइ के० थाए. पूर्व अने पश्चिम दिशिनी जे शिला छे ते दक्षिण तथा उत्तरदिशि लांबी छे, अने पूर्व तथा पश्चिमदिशि पोहोली छे. तथा दक्षिण अने उत्तरदिशिनी जे शिला छे ते पूर्व तथा पश्चिमदिशि लांबी छे. अने दक्षिण तथा उत्तरदिशि पोहोली छे. तथा चंद्रमानी आकृतिनुं जे वक्रपणुं छे ते मांहेली दिशिनेविषे लेखविएं. अहींयां पूर्वपश्चिम महाविदेहक्षेत्रनेविषे समकाले चार तीर्थंकर उपजे तेहना समकाले महोत्सव थवा माटे पूर्व अने पश्चिमनां

चार सिंहासन छे, ते कह्यां. तथा भरत अने ऐरवतनेविषे समकाले बे तीर्थंकर जन्म पामे, तेमाटे दक्षिण तथा उत्तरदिशिनेविषे बे सिंहासन छे ते कह्यां. इति गाथार्थ. ॥११९॥

॥ हवे शिखरथी हेठल सोमनस वन वखाणे छे. ॥

सिहरा बत्तीसेहिं ॥ सहसेहिं मेहलाइ पंच सए ॥ पिहुलं
सोमणसवणं ॥ सिलविणु पंडगवण सरिछं ॥ १२० ॥

अर्थ– सिहरा के० मेरुना शिखरथी बत्तीसेहिंसहसेहिं के० बत्रीस सहस्र योजन हेठल आविएं तेवारे पंचसए के० पाँचसें योजन पिहुल के० पोहोली एहवी मेहलाइ के० मेखला छे. ते मेखला वलयने आकारे छे, ते मेखलानेविषे सोमणसवणं के० सोमनस नामे वन छे. पण ते वन केहवुं छे? तो के–सिलविणुपंडगवणसरिछं के० चारशिलाविना पंडकवन सदृश छे, एटले पंडकवननीपेठे चारदिशिनेविषे चार जिनभवन छे, अने विदिशिनेविषे चार प्रासाद छे, ते चार प्रासाद जे छे ते एकेका प्रासादनेकेडे चार चार वावडी छे. पण जिनभवन आगल चार शिला नथी. हवे ते पूर्वोक्त वावडीनां नाम कहे छे. सुमना, सौमनसा, सौमनस्या, अने मनोरमा, ए चार वावडि ईशान कूणे छे, तथा उत्तरकुरा, देवकूरा, वारिषेणा अने सरस्वति, ए चार वावडी अग्निकूणे छे. तथा विशाला, मणिभद्रा, अभयसेना अने रोहिणी ए चार वावडी नैर्ऋत्य कुणे छे. तथा भद्रोत्तरा, भद्रा, सुभद्रा अने भद्रवती, ए चार वावडी वायुकूणे छे. ए सोल वावडीयोना नामनुं आंतरुं सोमनसवनने विषे जाणवुं. अपर सर्व पंडकवननी पेठे छे.॥१२०

॥ हवे जिहां सोमनसवन छे, तिहां मेरुनुं पोहोलपणुं कहे छे. ॥

तब्बाहिरि विक्खंभो ॥ बायालसयाहि इगसयरि जुयाइं ॥
अठे गारसभागा ॥ मज्झे तं चेव सहसूणं ॥ १२१ ॥

अर्थ– तब्बाहिरिविक्खंभो के० ते सोमनसवनसंबंधी जे बाहेरना बे छेडा एटले पूर्व पश्चिम अथवा दक्षिणउत्तर दिशिनुं मध्यअंतरनेविषे मेरुनुं विष्कंभ छे ते कहे छे. बायालसयाहिइगसयरिजुयाइं अठे गारसभागा के० चार सहस्र बसें ने बहुत्तर उपर अगीआरिआ आठ भाग एटलो विष्कंभ जाणवो. तेहनुं परिधि तेर सहस्र पांचसें ने अगीआर योजन उपर अगिआरीआ छ भाग एटलो बाहिरनो परिधि होय. मज्झेतं चेवसहसूणं के० सोमनसवननेविषे मांहेली परिधि अंतर एक सहस्र योजन उणुं जाणवुं. केमके ते सोमनसवननुं पोहोलपणुं जे छे तेमांथी पांचपांचसें योजन बे पासना जेवारे काढिएं तेवारे मांहेनुं विष्कंभ त्रणसहस्र बसें ने बहुत्तर योजन उपर

अगीआरीआ आठ भाग होय. तेहनुं परिधि दशसहस्र त्रणसें ने ओगणपचाश योजन उपर अगीआरिआ वे भाग जाणवुं. हवे विष्कंभ जाणवानी परे कहे छे. मेरुना मध्यविस्तार जिहां वांछियें ते स्थानके मूलथु जेटला योजन उंचुं होए तेटला योजन अगीआर भागे वहेंचतां जे भाग आवे ते मूलगा विस्तार मांहेथी काढतां जे उगरे तेटलो विष्कंभ जाणवो. ते आवी रीते जे—समभूतलथी त्रेसठ सहस्र योजन उंचुं सोमनसवन छे, तेने अगीआर भागे वहेंचतां पांच सहस्र सातसें ने सत्तावीस योजन अने उपर त्रण कला आवे, ते मूलनुं विस्तार दश सहस्र योजन छे तेमांथी काढीएं, ते- आवी रीते के प्रथम सहस्र मांहेथी एक योजन लेइ तेहना अगीआर भाग करी तेमांथी त्रण कला काढीएं तेवारे दशसहस्रमांहे नवसहस्र नवसें नवाणु योजन अने उपर अगीआरिआ आठ भाग रहे तेमांहेथी पूर्वेला सत्तावन्नसे सत्तावीश योजन काढीएं तेवारे चार सहस्र वसें बहुत्तेर योजन अने उपर अगीआरीआ आठ भाग रहे तेटलुं मेरुनुं विष्कंभ सोमनसवननी बाहेरनी परिधिनेविषे जाणवुं. एम नंदनवननेविषे पण करण जाणवो. ॥ १२१ ॥

॥ हवे नंदनवन वखाणे छे. ॥

तत्तो सढ्ढसठ्ठी ॥ सहसेहिं नंदणंपि तह चेव ॥ नवरं
भवण पासायं ॥ तरठ्ठदिसि कुमरिकुडावि ॥ १२२ ॥

अर्थ— तत्तो के० ते सोमनस वनथी हेठल सढ्ढसठ्ठीसहसेहिं के० साडाबासठ सहस्र योजन नीचे नंदनवन जाणवुं. नंदणं पितहचेव के० ते नंदनवन पण तेमज एटले सोमनसवननी पेठे तेना सदृश चेव के० निश्चे जाणवुं. नवरं के० एटलुं विशेष छे जे, भवण पासायंतरठ्ठ के० जिनभवन अने प्रासाद तेहना आठ आंतरानेविषे दिसिकुमरिकूडावि के० दिक्कुमारिकाना आठ कूट छे ते कूट पांचसें योजन उंचा जाणवा. अने नवमुं बल कूट छे ते सहस्र योजन उंचुं छे माटे सहस्रांक मध्ये गण्युं छे. ते कूटनुं स्थान विशेष सिद्धांतथी जाणवुं. ए दिक्कुमारिका समभूतलथी एक सहस्र योजन उंची छे अने कूट उपरे भवनमांहे वसे छे. तेमाटे उर्द्ध लोकवासिनी कहिएं. तेहनां नाम कहे छे. मेघंकरी, मेघवती, सुमेघा, मेघमालिनी, सुवत्सा, वत्समित्रा, वेलाका अने वारिषेणा, ए आठ कुमारीका जाणवी. तिहां जे वावडी छे तेनां नाम कहे छे. नंदोत्तरा, नंदा, सुनंदा अने नंदवर्द्धनी, ए चार वावडी इशान कूणे छे. तथा नंदिषेणा, अमोघा, गोस्तूपा अने सुदर्शना, ए चार वावडी अग्नि कूणे छे. तथा भद्रा, विशाला, कुमुदा अने पुंडरकीणी, ए चार वावडी नैर्ऋत्यकूणे छे. तथा विजया, वैजयंती, जयंती अने अपराजिता, ए चार वावडी वायुकूणे छे. ॥ १२२ ॥

॥ सौमनसवननी पेठे नंदनवन प्रदेशनेविषे गिरिविस्तार कहे छे. ॥

नवसहस नवसयाइं ॥ चउपन्ना छच्चिगारनागाय ॥ नं-
दणवहिविक्खंनो ॥ सहसूणो होइमज्झंमि ॥ १२३ ॥

अर्थ-नवसहस के० नव सहस्र अने नवसयाइं के० नवसें चउपन्ना के० चोपन्न योजन उपरे छच्चिगार नागा के० आगीआरिआ छ नाग एटलो नंदनवहिविक्खंनो के० नंदनवननेविषे बाहिरनी दिशिनुं विष्कंन जाणवो. अने तेहनुं परिधि एकत्रीस सहस्र चारसें अने उगणाएंसि योजन ए बाहिरनुं परिधि छे. तथा नंदनवनने मज्झंमि के० मांहेनुं परिधिनुं विष्कंन ते पूर्वोक्त विष्कंनथी सहसूणो के० एक सहस्र योजने उंणो जाणवो, एटले आठ सहस्र नवसें ने चोपन्न योजन उपरे अगीआरीआ छ नाग जाणवो. तथा तेहनुं परिधि अठावीस सहस्र त्रणसें ने सोल योजन उपर अगीआ-रिआ आठ नाग ए मांहेनो परिधि जाणवो. ॥ १२३ ॥

॥ हवे नद्रशाल वन वखाणे छे. ॥

तदहो पंच सएहिं ॥ महियलि तह चेव नद्दसालवणं ॥
नव रंमिह दिग्गयच्चिय ॥ कूडा वण विछरंतुइमं ॥ १२४ ॥

अर्थ- तदहो के० ते नंदनवनथी हेठुं पंचसएहिं के० पांचसें योजन महियलि के० समनूतल पृथ्वीने विषे तहचेव के० तेमज एटले नंदनवननी पेठेंज नद्दसालवणं के० नद्रसाल नामे वन जाणवुं. नवरं के० एटलुं विशेष छे जे इह के० आ नद्रशाल वन-नेविषे जे जिननवन अने प्रासादना जे आठ आंतरा छे तेने विषे हाथीने आकारे आठ करिकूट छे, ते दिग्गज के० दिग्गजकूट कहेवाय छे. ए नद्रशाल वनने विषे मेरुनी चारदिशि ते सीतोदा तथा सीताने प्रवाहे रुंधी छे. तेमाटे नदीना तट उपरे जिननवन छे, अने गजदंतगिरिनीपासे प्रासाद छे. अने जिननवन तथा प्रासादने वच्चे दिग्गजकूट एटले आठ करिकूट छे. हवे तिहां जे वावडी छे तेमनां नाम कहे छे. पद्मा, पद्मानना, कुमुदा अने कुमुदानना, ए चार वावडी इशान कूणे छे. तथा उत्प-लगौमा, नलिना, उत्पलोज्वला अने उत्पला, ए चार वावडी अग्नि कूणे छे. तथा नृंगा, नृंगिनी, जलप्रना अने वज्रा ए चार वावडी नैर्ऋत्य कूणे छे. तथा श्रीकांता, श्रीमाता, श्रीमंदा अने श्रीनिलया, ए चार वावडी वायुकूणे जाणवी. तथा वणविछरं-तुइमं के० ए नद्रशाल वननुं जे चारदिशि विस्तार छे, ते आगली गाथाए कहे छे. ॥१२४॥

वावीससहस्साइं ॥ मेरूउ पुव्वउ य पच्छिमउ ॥ तं
चाउसीविहत्तं ॥ वणमाणं दाहिणुत्तरउ ॥ १२५ ॥

अर्थ- मेरुउ के० मेरुपर्वत थकी पुव्वउयपच्छिमउ के० पूर्व अने पश्चिमदिशे नद्र-

शाल वननी बाहिरनी दिशिनुं विष्कंभ बावीस सहस्साइं के० बावीस सहस्र योजन होय. तंचारूसीविहत्तं के० ते बावीस सहस्र योजनने अठ्यासी भागे वहेंचतां बसें ने पचास योजन लाभे तो एटलो दाहिणुत्तरर्ज के० दक्षिण अने उत्तर दिशिनेविषे वणमाणं के० भद्रशाल नामे जे वन छे, तेना विस्तारनुं प्रमाण जाणवुं. ॥ १२५ ॥

॥ हवे गजदंत गिरि वखाणे छे. ॥

छवीससहस चउसय ॥ पणहत्तरि गंतु कुरुनइपवाया ॥
उभर्ज वि निग्गया गय ॥ दंता मेरुम्मुहा चउरो ॥ १२६ ॥

अर्थ–कुरुनइपवाया के० कुरुक्षेत्रनी जे नदी सीतोदा तथा सीता तेहनुं प्रपात के० परूवा नीकलवानुं स्थानक जे जीभी तिहांथी गंतु के० जइने छवीस सहस चउसय-पणहत्तरि के० छवीस सहस्र चारसें ने पंचोत्तेर योजन उभर्जवि के० बे पासे मेरुम्मुहा के० मेरुपर्वत साहामा चउरो के० चार गयदंता के० गजदंत गिरि छे. ते निषध तथा नीलवंत पर्वतमांहेथी निग्गया के० नीकल्या छे, ते गजदंता हाथीना दांतने आकारे देखाय छे माटे एने गजदंत गिरि कहियें ॥ १२६ ॥

॥ हवे गजदंत गिरिनी स्थिति तथा वर्ण अने नाम कहे छे. ॥

अग्गेयाइसु पयाहि, णेण दिसासु सियरत्तपियनीला ॥
भासोमणस विज्जुपह ॥ गंधमायण मालवंतख्का ॥ १२७ ॥

अर्थ–अग्गेयाइसु के० अग्नि कूणथी आदि एटले धुरमांडीने पयाहिणेण के० प्रदक्षिणावर्त्त गणतां दिसासु के० चार दिशीने विषे अनुक्रमे चार गजदंत गिरि छे. तेमां सिय के० उज्वलवर्णे गजदंतगिरि अग्निकूणे छे, अने नैर्ऋत कूणे रत्त के० रक्तवर्णे गजदंत गिरि छे, तथा वायुकूणे पिय के० पीत एटले पीले वर्णे गजदंतगिरि छे, तथा इशान कूणे नीला के० नीलवर्णे गजदंतगिरि छे, हवे अनुक्रमे अग्निकूणथी उज्वला गजदंतगिरि प्रमुख चार गजदंतानां नाम कहे छे. पेहेलो अग्निकूणे सोमनस, बीजो नैर्ऋत्य कूणे विद्युत्प्रभ, त्रीजो वायुकूणे गंधमायण के० गंधमादन तथा चोथो इशानकूणे मालवंतख्का के० माल्यवंत नामे गजदंतगिरि जाणवो. ॥ १२७ ॥

॥ हवे अधो लोके दिक्कुमारिका ज्यां रहे छे ते स्थानक कहे छे. ॥

अहलोगवासिणीर्ज ॥ दिसाकुमारीउ अठ ए एसिं ॥
गयदंतगिरिवराणं ॥ हिठा चिठंति भवणेसु ॥ १२८ ॥

अर्थ–अहलोगवासिणीर्ज के० अधोलोकने विषे वसनारी जे अठदिसाकुमारीउ के० आठ दिक्कुमारिका छे ते एएसिंगयदंत गिरिवराणं के० ए गजदंतगिरिना नीचे जे

ज्ञवणेसु के० ज्ञवन छे ते ज्ञवनने विषे चिठंति के० ते दिक्कुमारिका रहे छे. ए रहेवाना स्थानकनुं सामान्यपणुं कह्युं. हवे विशेषपणे तेमने रहेवानां जे स्थानक छे, ते ज्ञानवंत गुरुना वचनथी जाणवां. तथा ज्ञोगंकरा, ज्ञोगवती, सुज्ञोगा, ज्ञोगमालिनी, सुवत्सा, वत्समित्रा, पुष्पमाला अने अनंदिता ए तेमनां नाम जाणवां. ॥ १२८ ॥

॥ हवे गजदंतगिरिनुं उंचपणुं तथा पहोलपणुं कहे छे. ॥

धुरि अंते चउ पणसय ॥ उच्चत्ति पिहुत्ति पणसयाऽसिसमा ॥
दीहत्ति इमे छकला ॥ डुसयनवुत्तरसहसतीसं ॥ १२९ ॥

अर्थ—इमे के० ए चार जगदंत गिरि ते धुरि के० ज्यां कुलगिरि थकी नीकल्या छे, त्यां नीलवंत निषधनीपरें चउसय के० चारसें योजन उच्चत्ति के० उंचा छे, तथा अंते के० अंतने विषे मेरुने ज्यां मळ्या छे, त्यां पणसय के० पांचसें योजन उच्च के० उंचा छे, अने मूलने विषे पणसयपिहुत्ति के० पांचसें योजन पोहोला छे, अने अंते के० छेडे तो असिसमा के० तरवारनी धारनी पेठे अंगुलने असंख्यातमे ज्ञागे पोहोला छे; तेमाटे असि एटले जे तरवार ते सदृश छे. तथा ते गजदंतगिरिनुं लांबपणुं सहसतीसं के० त्रीस हजार अने डुसय के० बसें ने नवुत्तर के० नव योजन अने उपर छ कला के० छ कला एटलुं छे. ए चार गजदंतगिरिनुं दीर्घपणुं कह्युं. तथा ते बे गजदंतगिरि लांबपणें जेवारे एकठा करीएं तेवारे कुरुक्षेत्र धनुष्यने आकारे छे, ते धनुष्यनुं पृष्ट कहिए बाहेरनुं पुंठनुं ज्ञाग अर्द्धचंद्राकारनुं थाए, तेहना योजन साठ सहस्र चारसें ने अढार तथा उपर कला बार एटले कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट थाए; सीतोदा तथा सीतानदीनी पचास योजन प्रमाण पोहोली जे जीज्ञी छे, ते थकी छवीससहस्र चारसें ने पंचोतेर योजन बे पासे वेगला गजदंतगिरि छे, ते बे पासे एटला वेगला छे, माटे छवीस सहस्र चारसें ने पंचोतेर योजन छे. तेने बमणा करी जीज्ञीनो विस्तार पचास योजनमांहे ज्ञेलतां त्रेपन्न सहस्र योजन कुरुक्षेत्रनी जीवा थाय. जीवा एटले धनुष्यनी पणछ ते सरिखी माटे जीवा कहिएं. इति गाथार्थ ॥ १२९ ॥

॥ हवे कुरुक्षेत्रना मध्यज्ञागनुं पहोलपणुं कहे छे, मध्यज्ञागना पोहोलपणाने इखु कहिएं. ते केम के इखु एटले तीर तेनुं जे ठाम तेने इखु कहिएं, ते कहे छे. ॥

ताणं तो देवुत्तर ॥ कुराउ चंदद्धसंठियाउ डुवे ॥
दससहस विसुद्धमहा ॥ विदेहदलमाणपिहुलाउ ॥ १३० ॥

अर्थ— ताणंतोदेव के० ते गजदंत गिरिमध्ये मेरुपर्वत थकी दक्षिणदिशिनेविषे देवकुरुक्षेत्र छे, अने मेरुथी उत्तरदिशिनेविषे उत्तरकुराउ के० उत्तरकुरुक्षेत्र छे, डुवे

के० ए बे युगलियानां क्षेत्र छे, ते चंदद्धसंठियाउ के० अर्द्धचंद्रमाने आकारे रह्यां छे, अने दशसहस्सविसुद्ध के० दश सहस्र योजने रहित जे महाविदेह क्षेत्रनुं पिहुलाउ के० विस्तार तेनो दलमाण एटले अर्द्ध करतां जेटला योजन थाए तेटला योजन कुरुक्षेत्रना मध्यज्ञागनुं पोहोलपणुं जाणवुं. ते केम? तो के—महाविदेह क्षेत्रनो विस्तार तेत्रीस सहस्र छसें ने चोरासी योजन अने उपर चार कला छे; तेमांहेथी मेरुनुं विष्कंज्ञ दश सहस्र योजन काढिएं तेवारे तेवीस सहस्र छसें ने चोरासी योजन अने उपर चार कला उगरे; तेहनुं अर्द्ध अगीआर सहस्र आठसें ने बेतालीस योजन उपर कला बे एटलो विष्कंज्ञ कुरुक्षेत्रना मध्यज्ञागनेविषे जाणवो. ॥ १३० ॥

॥ हवे कुरुक्षेत्रना गिरि कहे छे. ॥

नइपुव्वावरकूले ॥ कणगमया बल समा गिरी दो दो ॥
उत्तरकुराउ जमगा ॥ विचित्तचित्ता य इयरीए ॥ १३१ ॥

अर्थ— नइपुव्वावरकूले के० नदी जे सीतोदा तथा सीता तेमना पूर्व अने पश्चिमदिशें जे बे तट तेहनेविषे कणगमया के० कनकमयी एहवा तथा बलसमा के० बलकूट छे ते समा एटले सरखा सहस्र योजन उंचपणुं छे अने सहस्र योजन मूलें विस्तार तथा पांचसें योजन उपर शिखरनेविषे विस्तार छे जेमनो एहवा गिरिदोदो के० बे बे पर्वत छे. ते उत्तर कुराउ के० उत्तर कुरुक्षेत्रने विषे जमगा के० जमक एवेनामे बे पर्वत छे, अने विचित्तचित्तायइयरीए के० देवकुरुक्षेत्रने विषे सीतोदा नदीना पूर्वदिशिना तटने विषे विचित्रनामे कनकगिरि छे, अने पश्चिम दिशिना तटने विषे चित्रनामे कनक पर्वत छे. ॥ १३१ ॥

॥ हवे कुरुक्षेत्रनी नदीना द्रह वखाणे छे. ॥

नइवह दीहा पण पण ॥ हरया डुडुदारया इमे कमसो ॥
निसहो तह देवकुरू ॥ सूरो सुलसो य विज्जुपहो ॥ १३२ ॥

अर्थ— नइवहदीहा के० नदीना प्रवाहने विषे दीर्घ एटले लांबपणुं छे जेमनुं एहवा पण पण के० पांच पांच हरया के० द्रह एकेका कुरुक्षेत्रने विषे छे, वली ते द्रह केहवा छे? डुडुदारया के० दक्षिण अने उत्तर दिशे बे बे छे बारणां जेमने विषे एहवा पांच द्रह छे, तेनां नाम छे ते इमे के० आ कमसो के० अनुक्रमे कहे छे. एक निसहो के० निषध तह के० तथा बीजो देवकुरू, त्रीजो सूरा के० सूरः, य के० वली चोथो सुलसो के० सुलस अने पांचमो विज्जुपहो के० विद्युत्प्रज्ञ, ए पांच द्रह देवकुरुक्षेत्रमांहे सीतोदानदीना जाणवा. इति गाथार्थ ॥ १३२ ॥

॥ हवे सीता नदीना पांच द्रहनां नाम कहे छे. ॥

तह नीलवंत उत्तर, कुरुचंदे रवय मालवंतो त्ति ॥
पउमदहसमा नवरं ॥ एएसु सुरा दहसनामा ॥ १३३ ॥

अर्थ– तह के० तेमज नीलवंत, उत्तर कुरु, चंदे के० चंद्र, एरवय के० एरवत अने मालवंतोत्ति के० मालवंत इति, ए पांच उत्तर कुरुक्षेत्रमांहे सीतानदीना द्रह जाणवा. ए द्रहनां नाम विरूद्रह कहिएं. ए सर्वे द्रह छे ते पउम दहसमा के० पद्मद्रह सरखा सहस्र योजन लांवा अने पांचसें योजन पोहोला अने दस योजन ऊंडा जाणवा. नवरं के० एटलुं विशेष छे जे एएसु के० ए द्रहने विषे जे सुरा के० अधिष्ठायक देव छे ते दहस नामा के० पोतपोताना द्रहने नामे तेमनां नाम छे. ॥ १३३ ॥

॥ हवे कुलगिरि, जमलपर्वत, पांच द्रह अने मेरु एहना सात आंतरा कहे छे. ॥

अडसय चउतिस जोय ॥ णाइं तह सेगसत्तजागाउ ॥
इक्का रसयकलाउ ॥ गिरिजमलदहाण मंतरयं ॥१३४॥

अर्थ– अडसय के० आठसें अने चउतिस जोयणाइं के० चोत्रीस योजन तह के० तथा प्रकारे सेगसत्त जागाउ के० एक कलाना सात जाग करीएं, एहवे एक जाग सहित इक्कारसयकलाउ के० अगीआर कला एटलुं कुलगिरि, जमलपर्वत, पांच द्रह तथा मेरुनो प्रत्येके अंतर जाणवो. ते केम? देवकुरुनो विस्तार अगीआर सहस्र आठसें वेतालीश योजन अने वे कला छे; ते मांहेथी यमलपर्वत अने पांच द्रह तेणे रुंधेला जे ठ सहस्र योजन छे ते काढिएं तेवारे अठावनसें वेतालीस योजन अने कला बे वधे; ते सात जागे वहेंचतां आठसें चोत्रीस योजन आवे, शेष चार उगरे ते ओगणीसवार गणीएं तेवारे ठहुत्तेर कला थाए. तेनीसाथे मूलगी वे कला एकठी करतां अठोत्तर कला थाए. ते वली सात जागे वहेंचता ओगणीसी अगीआर कला आवे, वली एक कला उगरे तेहना सात जाग करिए तेहनुं सातइयो एक जाग अने अगीआर कला एटलुं कुलगिरि तथा जमलपर्वत तथा द्रह पांच तथा मेरुनुं अंतर जाणवुं.॥ १३४ ॥

॥ हवे कांचनगिरिनी स्थिति वखाणे छे. ॥

दहपुव्वावर दस जो ॥ यणेहि दस दस वियहकुडाणं ॥
सोलसगुणप्पमाणा ॥ कंचणगिरिणो दुसय सव्वे ॥ १३५ ॥

अर्थ– दहपुव्वावरदसजोयणेहि के० द्रहथकी पूर्व अने पश्चिमदिशे दस योजननी वेगलाइएं एकेक द्रहना वंने पासाने विषे दसदसकंचणगिरिणो के० दस दस कंचनगिरि जाणवा. ते कंचनगिरि केहवा छे? तो के–वियहकूडाणं के० वैताढ्यनाकूटथी सोलसगु-

एप्पमाणं के० सोलगुणा मोहोटा छे, एहवा कंचनगिरि जंबूद्वीपने विषे सवे के० सर्वे
दुसय के० बसें जाणवा. ते केम? देवकुरू तथा उत्तरकुरूना दश द्रह छे ते एकेक द्र-
हने बे पासे दश दश गुणतां वीश थाय. ते वीशने दशवार गुणतां बसें पूरा थाय.
वैताढ्यना कूटथी कंचनगिरि जे छे ते सोलगुणा मोहोटा छे ते यंत्रथी जाणवा.

॥ हवे जंबूवृक्ष वखाणे छे. ॥

उत्तरकुरुपुव्वद्धे ॥ जंबूणय जंबूपीढमंतेसु ॥ कोसदु
गुच्चं कमि व ॥ ड्ढमाण चउवीसगुण मज्झे ॥ १३६ ॥

अर्थ—उत्तरकुरुपुव्वद्धे के० उत्तरकुरुक्षेत्रना पूर्वदिशिना अर्द्धनेविषे जंबूणय के० रक्तवर्ण
कनकनुं जंबूपीढ के० जंबूवृक्षनुं पीठ जाणवुं. ते पीठ केहवुं छे? तो के—अंतेसु के० छेडा-
नेविषे कोसदुगुच्चं के० बे कोस समभूतलथी उंचुं छे. तिहांथी कमि के० अनुक्रमे वड्ढ-
माण के० वधतुं वधतुं मज्झे के० मध्यभागे चउवीसगुणं के० चउवीसगुणुं छे; एटले मध्य-
भागे बार योजन उंचुं. ए उंधा एटले उलटा सरावने आकारे जाणवुं. इति गाथार्थ ॥१३६॥

॥ वळी तेहज पीठ वखाणे छे. ॥

पणसयवट्टपिहुत्तं ॥ तं परिखित्तं च पउमवेईए ॥
गाउ दुगे गुच्चपिहु ॥ त्त चारुचउदारकलियाए ॥ १३७ ॥

अर्थ— ते पीठ केहवुं छे? तो के—पणसयवट्टपिहुत्तं के० पांचसें योजन वर्तुल तथा
पोहोलुं छे. तं के० ते पीठ छे ते सर्व पउमवेईए के० पद्मवरनामे जे वेदिका छे, तेणि-
एं परिखित्तं के० विट्युं छे. ते वेदिका केहवी छे? गाउदुगेगुच्च के० बे कोश उंचा अने
एक कोश पोहोला एहवा चारु के० मनोहर जे चउदार के० चार बारणां तेणे करी
कलियाए के० सहित छे. ॥ १३७ ॥ इति गाथार्थ.

तंमज्झे अडविछर ॥ चउच्च मणिपीढियाइ जंबूतरू ॥
मूले कंदे खंधे ॥ वरवयरारिठ्ठवेरुलिउं ॥ १३८ ॥

अर्थ— तंमज्झे के० ते पीठिकाना मध्यभागे अडविछर के० आठ योजन छे विस्तार
जेनो एटले पहोली छे. तथा चउच्च के० चार योजन उंची एहवी जे मणि पीढियाइ
के० मणिमयपीठिका तेहनेविषे जंबूतरु के० जंबूवृक्ष छे. ते जंबूवृक्षनी मूले के० मूल-
नेविषे जे जटा छे ते वरवयर के० प्रधान जे वज्ररत्न ते मयी छे. तथा कंदे के० मूलथी
उपर जे कंद ते अरिठ्ठ के० श्यामवर्णरत्न तेहनुं छे. तथा खंधे के० जंबूवृक्षनी जे डाल
ते वेरुलिउं के० वैडुर्यरत्न एटले नीलवर्ण रत्न तेहनी छे. ॥ १३८ ॥

तस्स य साह पसाहा ॥ दलाय विंटाय पल्लवा कमसो ॥
सोवन्नजायरूवा ॥ वेरुलितवणिज्जजंबूणया ॥ १३ए ॥

अर्थ– तस्स के० ते जंबूवृक्षनी साह के० शाखा एटले मोहोटी डाल अने पसाहा के० प्रशाखा एटले लघुशाखा ते न्हानी डाल तथा दला के० पत्र य के० वली विंटा के० वीट ते पत्रना मूल य के० वली पल्लव के० नवांकूरा ते नवा उगतां पत्र ए कमसो के० अनुक्रमे सोवन्न के० सुवर्ण तथा जायरूवा के० जातरूप ते कांइक धवलवर्ण कनक, तथा वेरुलिय के० वैडुर्यरत्न तथा तवणिज्ज के० तपनीय एटले तपावेलुं सुवर्ण तथा जंबूणया के० रक्तसुवर्णना जाणवा. एटले जंबूवृक्षनी मोहोटी शाखा डे ते पीला-वर्णनुं कनक ते संबंधी डे, तथा जे लघु शाखा डे ते पूर्वे जातरूप कह्युं जे कांइक धोलुं कनक तेहनी डे, तथा जंबूवृक्षना जे पत्र डे ते वैडुर्यरत्नना एटले नीलारत्नना डे, तथा पत्रना विंट डे ते पूर्वोक्त तपनीयसुवर्ण सरखा महातेजवंत डे, तथा जे पल्लव डे ते जंबूनद एटले रक्तसुवर्ण तेहना डे. ॥ १३ए ॥

सो रययमयपवालो ॥ राययविडिमो य रयणपुप्फफलो ॥
कोसडुगं उव्वेहो ॥ थुडसाहा विडिमविस्कंज्ञो ॥ १४० ॥

अर्थ– सो के० ते जंबूवृक्ष केहवुं डे ? रययमयपवालो के० रूपामयी डे नवां प्रवाल एटले पत्र जेहनेविषे. वली केहवुं डे ? राययविडिमो के० रूपानी विडिम एटले मध्य-जागनी वचेनी मोहोटी डे डाल जेहनी. वली केहवुं डे ? रयणपुप्फफलो के० सर्व फल-फूल रत्नमय डे जेहनां. वली जंबूवृक्ष केहवुं डे ? कोसडुगंउव्वेहो के० बे कोश जूमिमध्ये उंरूपणे जाकुं डे थुड के० थमनेविषे तथा साहा के० मोटी शाखानेविषे तथा विडिम के० मध्यजागे जे मूल शाखा डे, तेहनेविषे बे कोशनुं विस्कंज्ञो के० पोहोल-पणुं जाणवुं. ॥ १४० ॥ इति गाथार्थ.

थुडसाहवडिमदीह, त्ति गाउए अठ पनर चउवीसं ॥ सा-
हा सिरिसमज्ञवणा ॥ तम्माण सचेइयं विडिमं ॥ १४१ ॥

अर्थ– थुडसाहवडिम के० ते जंबूवृक्षनुं थम तथा शाखा तथा वडिम एटले मूलगी उंची माली जे मध्यजागनी मोहोटी डाल ते लांबपणे अनुक्रमे गाउएअठ दिहत्ति के० आठ कोश थडनी माल लांबी डे तथा शाखा एटले चार दिशे चार मोहोटी जे डाल जे थडनी शाखा थकी नीकली डे त्यां थकी पन्नर के० पन्नर कोश लांबी डे तथा वडिम के० मध्यजागनी मूलगी लांबी डाल उंची डे ते चउवीस के० चोवीश कोश लांबी डे. ए चार दिशिनी चार शाखानेविषे सिरिसमज्ञवणा के० श्रीदेवीना जवन-

सरखा चार नवन जाणवा. तथा तम्माणसचेइयंवडिमं के० ते श्रीदेवीना नवन सदृश जे पांचमी वडिमं के० मोहोटी चोवीश कोशनी माल ठे ते उपर जिननवन जाणवुं. १४१

पुव्विल्लि सिज्जा तिसु आ ॥ सणाणि नवणेसु णाढियसुरस्स ॥
सा जंबू वारसवे ॥ इयाहिं कमसो परिक्खित्ता ॥ १४२ ॥

अर्थ– पुव्विल्लिसिज्जा के० पूर्वदिशीनी शाखाना नवननेविषे जंबूद्वीपनो अनाढ्हित नामे जे अधिष्ठायक देव तेने सुवानी सिज्जा ठे, तथा तिसुनवणेसु के० शेष जे त्रण नवन ठे तेनेविषे आसणाणि के० वेसवायोग्य सिंहासन ठे, ते कोनां ठे? तो के–अणाढियसुरस्स के० अनादृत ठे नाम जेनुं एहवो जे जंबूद्वीपनो अधिष्ठायक देव ठे, तेनां ठे, तथा सा के० ते जंबूवृक्षनी जे पीठीका ठे, ते वारसवेइयाहिं के० वार वेदिकाए करी कमसो के० अनुक्रमे परिक्खित्ता के० वींटेली ठे. ॥ १४२ ॥

दहपउमाणं जंवि, ठरं तु तमिहावि जंबूरुक्खाणं ॥
नवरं महयरियाणं ॥ ठाणे इह अग्गमहिसीउ ॥ १४३ ॥

अर्थ– दहपउमाणं के० पद्मद्रहना कमलनो जे परिवार तथा जंविठरं के० जे पद्मद्रहनो विस्तार पूर्वे कह्यो ठे, तमिहावि के० तेम अहींआं पण जंबूरुक्खाणं के० जंबूवृक्षनो जे परिवार ते पण तेमज जाणवो. एटले अहींआं पण बीजा लघु जंबूवृक्षनो परिवार जाणवो. नवरं के० एटलुं विशेष ठे जे तिहां जे चार महत्तरिका देवी कही ठे ते महयरियाणंठाणे के० ते महत्तरिकाने स्थानके इह के० अहींआं अग्गमहिसिउ के० अग्रमहिषी जाणवी. ॥ १४३ ॥ इति गाथार्थ.

कोस डुसएहिं जंबू ॥ चउद्दिसिं पुव्वसालसमनवणा ॥
विदिसासु सेस तिसमा ॥ चउवाविजुया य पासाया ॥ १४४ ॥

अर्थ– जंबू के० जंबूवृक्षने चउद्दिसिं के० चारदिशे कोसडुसएहिं के० वसें कोशे पुव्वसालसमनवणा के० पूर्वदिशिनी शाखा सरखां नवन जाणवां. एटले ए नावार्थ जे नवन जे चैत्यगृह ठे ते चार दिशिनेविषे जंबूवृक्षथकी वसें कोशें दूर ठे तथा विदिसासु के० विदिशिनेविषे सेसतिसमा के० वीजी त्रण डालनेविषे जेवां नवन ठे तेवा विदिशिनेविषे चउवाविजुया के० चार वावडिएं सहित पासाया के० चार प्रासाद जाणवा. ॥ १४४ ॥

ताणंतरेसु अड जिण, कुडा तह सुरकुराइ अवरद्धे ॥
राय यपीढे सामलि ॥ रुक्खो एमेव गरुलस्स ॥ १४५ ॥

अर्थ– ताणंतरेसु के० ते जिननवन तथा प्रासादना आठ अंतरनेविषे अडजिण-

कूडा के० जिनजवने सहित आठ कूट जाणवा. पण ते कूट केहवा छे? तो के–बार योजन मूलें विस्तार छे अने चार योजन शिखरे विस्तार छे तथा आठ योजन उंचा एवा आठ कूट छे. ते तरुकूट कह्या छे. तह के० तथा प्रकारे सुरकुराइ के० देवकुरुक्षेत्रना अवरद्धे के० पश्चिमदिशिना अर्द्धनेविषे राययपीढे के० रूपानी पीठिकानी उपर सामलिरुक्खो के० शाल्मलीवृक्ष छे ते गरुलस्स के० गरुलदेवताने वसवायोग्य जाणवो. एवमेव के० एहनो पण विस्तार एज जंबूवृक्षनी पेठे जाणवो. ॥ १४५ ॥

॥ हवे महाविदेहमांहे बत्रीस विजय वखाणे छे. ॥

बत्तीस सोल बारस ॥ विजया वक्खार अंतरनईउ ॥
मेरुवणाउ पुव्वा ॥ वरासु कुलगिरिमह नयंता ॥ १४६ ॥

अर्थ– बत्तीस के० बत्रीस तथा सोल के० सोल अने बारस के० बार ए सर्व अनुक्रमे विजया के० विजय तथा वक्खार के० वक्षस्कार पर्वत अने अंतरनईउ के० अंतरनदी जाणवी. एटले बत्रीस विजय तथा सोल वक्षस्कार पर्वत अने बार अंतरनदी जाणवी. ते मेरुवणाउ के० मेरुना जद्रशालवन थकी पुव्वावरासु के० पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनेविषे कुलगिरिमहनयंता के० प्रथम बे विजय पछी बे वक्षस्कारपर्वत वली बे विजय तेवार पछी बे अंतरनदी वली बे विजय एम अनुक्रमे एकेकीदिशे सोल विजय तथा आठ वक्षस्कार पर्वत तथा छ अंतरनदी थाय. ते बेपासाना एकठा करिएं त्यारे बत्रीस विजय तथा सोल वक्षस्कार पर्वत अने बार अंतर नदी थाय. ॥ १४६ ॥ इति गाथार्थ. ॥

॥ हवे बत्रीस विजयना पोहोलपणानुं प्रमाण कहे छे. ॥

विजयाण पिहुत्ति सग, छ जाग बारुत्तरा दुवीससया ॥
सेलाणं पंचसए ॥ सवेइ नइ पन्नवीससयं ॥ १४७ ॥

अर्थ– दुवीससया के० बावीससें अने बारुत्तरा के० बार योजन उपर एक योजनना अठ के० आठ जाग करिएं तेहवा सग के० सात जाग एटलुं विजयाणपिहुत्ति के० एकेका विजयनुं पोहोलपणुं जाणवुं. तथा सेलाणं के० वक्षस्कार पर्वत जे छे ते पंचसए के० पांचसें योजन पोहोला छे. तथा सवेइनइपन्नवीससयं के० सर्व जे अंतरनदी छे ते एकसोने पचीस योजन पोहोली छे. हवे ए विजयादिनुं पोहोलपणुं जाणवानो उपाय लखे छे. चउपन्न सहस्र योजन जूमि मेरु अने जद्रशालवने रुंधी छे, तथा चार सहस्र योजन जूमी वक्षस्कारपर्वतोए रुंधी छे, तथा सातसें ने पचास योजन जूमिना अंतरनदीए रुंध्या छे, तथा पांच सहस्र आठसें चुमालीस योजन जूमी बे

वन मुखे रुंधीछे, ए सर्व योजन एकठा करीएं तेवारे चोसठ सहस्र अने पांचसें चो- राणु योजन थाय. ए एक लक्ष योजन प्रमाण जे जंबु द्वीप छे, तेमांहेथी काढीएं, तेवारे पांत्रीश सहस्र चारसें ने छ योजन उगरे. हवे अहींआं विजयनुं परिमाण वांछीएं छैएं तेमाटे उगस्या जे पांत्रीस सहस्र अने चारसें छ योजन ते सोल विजय छे माटे सोल जागे वहेंचीएं तेवारे बावीससें अने बार योजन लाजे अने उपर चउद योजन उगरे, तेना प्रत्येक योजनना आठ जाग करिएं तेवारे एकसो ने बार जाग थाएं. ते सोल जागे वहेंचतां आठीआ सात जाग लाजे एटले एकेक विजयनुं परिमाण बावीससें ने बार योजन उपर आठीआ सात जाग, एटलुं जाणवुं. ॥ १४७ ॥

॥ हवे विजयादिकनुं लांबपणुं कहे छे. ॥

सोलससहस्स पण सय ॥ बाणउया तह य दो कलाउ
य ॥ एएसिं सवेसिं ॥ आयामो वणमुहाणं च ॥ १४८ ॥

अर्थ– सोलससहस्स के० सोल सहस्र अने पणसय के० पांचसें ने बाणउया के० बाणु योजन तहय के० तेमज दोकलाउय के० बे कला उपर एटलुं एएसिंसवेसिं के० ए सर्व विजय तथा वक्षस्कार तथा अंतर नदी जे छे ते सर्वनुं आयामो के० लांब- पणुं जाणवुं. च के० वली सीतोदा तथा सीताने अंते पूर्व तथा पश्चिम दिशे जे वणमुहाणं के० चार वनमुख छे, तेहनुं पण एटलुं लांबपणुं जाणवुं. ॥ १४८ ॥

॥ हवे वक्षस्कारनुं उंचपणुं कहे छे. ॥

गयदंत गिरिवुच्चा ॥ वक्खारा ताणमंतरनईणं ॥ वि-
जयाणंच जिहाणा, इमालवंता पयाहिणउ ॥ १४९ ॥

अर्थ– ते वक्षस्कार पर्वत गयदंतगिरिवुच्चा के० गजदंत गिरिनी पेरे उंचा छे, जेम गजदंतगिरि कुलगिरिने समीपे चारसें योजन उंचा छे, छेहेडे मेरुपर्वतनी पासे पांचसें योजन उंचा छे, तेम ए वक्षस्कार पण कुलगिरिने समीपे चारसें योजन उंचा छे, अने छेहेडे सीतोदा तथा सीताने समीपे पांचसें योजन उंचा छे. हवे वक्खाराताणमं- तरनईणंविजयाणंच के० सोल वक्षस्कार पर्वतना तथा बार अंतरनदीना अने बत्रीस विजयना अजिहाणाइ के० नाम कहे छे. ते सर्व मालवंता के० माल्यवंत नामे जे गजदंतगिरि छे, ते थकी पयाहिणउ के० दक्षिणावर्ते जाणवा. ॥ १४९ ॥

॥ हवे अहींआं प्रथम सोल वक्षस्कारनां नाम कहे छे. ॥

चित्ते य बंजकूडे ॥ नलिणी कूडे य एगसेले य ॥
तिउडे वेसमणे वि य ॥ अंजण मायंजणे चेव ॥ १५० ॥

अंकावइ पम्हावइ ॥ आसीविस तह सुहावहे चंदे ॥
सूरे नागे देवे ॥ सोलस वक्कारगिरिनामा ॥ १५१ ॥

अर्थ– एक चित्र, बीजुं ब्रह्मकूट, त्रीजुं नलिनीकूट, चोथुं एकशेल कूट, य के० वली पांचमुं त्रिकूट, छठुं वैश्रमण, अहींआं विय ए शब्द पादपूरणार्थे छे. सातमुं अंजन, आठमुं मातंजन, चेव पदपूरणार्थे छे. ॥ १५० ॥ नवमुं अंकापाति, दशमुं पद्मापाति, अगीआरमुं आशीविष, तह के० तथा बारमुं सुखावह, तेरमुं चंद्र, चउदमुं सूर, पंदरमुं नाग, अने सोलमुं देव, ए सोल वक्षस्कार गिरिनां नाम जाणवां. ॥ १५१ ॥

॥ हवे बार अंतर नदीनां नाम कहे छे. ॥

गाहावइ दाहावइ ॥ वेगवई तत्त मत्त उम्मत्ता ॥ खीरोय ॥
सीय सोया ॥ तह अंतो वाहिणी चेव ॥ १५२ ॥
उम्मी मालिणि गंभी, रमालिणी फेणमालिणी चेव ॥
सव्वछवि दस जोयण ॥ उंमा कुंडुप्पवाएया ॥ १५३ ॥

अर्थ–ग्राहवति, द्रहवति, वेगवति, तप्ता, मत्ता, उन्मत्ता, खीरोदा, शीतस्रोता, तथा अंतर्वाहिणी, चेव पदपूरणार्थे छे ॥ १५२ ॥ उन्मीमालिनी, गंभीरमालिनी, फेनमालिनी, चेव पदपूर्णार्थं जाणवुं. एवा नामे बार अंतर नदी जाणवी. ते धुरे तथा छेहेडे सव्वछवि के० सर्वे नदिउं पण दस जोयण उंडा के० दश योजन प्रमाण उंडा जे कुंडुप्पवा के० नीलवंतने नीचे छ कुंड छे, तथा निषधने नीचे पण छ कुंड छे, ते थकी उद्भव एटवे निकली एवी एया के० ए बार अंतर नदी ते कुंडने नामेज जाणवी. जेम ग्राहवंत कुंड थकी ग्राहवती नदी निकली. ए रीते नदीने नामे कुंडनां नाम जाणवां, अहींआं नदीनी देवीनो द्वीप प्रमुख जे विशेष प्रकार छे ते सर्वे रोहितांशाने परिमाणे जाणवो. ॥ १५३ ॥

॥ हवे बत्रीश विजयनां नाम चार अनुष्टुप् छंदे करी कहे छे. ॥

कच्छो सुकच्छ य महा, कच्छो कच्छावई तहा ॥ आवत्तो मंगलावत्तो ॥ पुक्खलो पुक्खलावई ॥ १५४ ॥ वच्छो सुवच्छो य महा, वच्छो वच्छावई विया ॥ रम्मो य रम्मउ चेव ॥ रमणी मंगलावई ॥ १५५ ॥ पम्हो सुपम्हो य महा, पम्हो पम्हावई तहा ॥ संखो नलिण नामा य ॥ कुमुदो नलिणावई ॥ १५६ ॥ वप्पो सुवप्पो य महा, वप्पो वप्पावई विय ॥ वग्गू तहा सुवग्गू य ॥ गंधिलो गंधिलावइ ॥ १५७ ॥

अर्थ- एक कछ, वीजो सुकछ, त्रीजो महाकछ, चोथो कछावर्त, तथा प्रकारे पांचमो आवर्त्त, छठो मंगलावर्त्त, सातमो पुष्कल, आठमो पुष्कलावति, ॥ १५४ ॥ नवमो वछ, दशमो सुवछ, अगीआरमो महावछ, बारमो वछावर्त्त, विय शब्द पदपूर्णार्थ छे. तेरमो रम्य, चौदमो रम्यक, चेव के निश्चे पंदरमो रमणि, सोलमो मंगलावती, ॥ १५५ ॥ सत्तरमो पद्म, अढारमो सुपद्म, उंगणीशमो महापद्म, वीशमो पद्मावती, तो के० तेवार पछी एकवीशमो शंख, बावीशमो नलिन एवे नामे विजय छे. त्रेवीशमो कुमुद, चोवीशमो नलिनावती, ॥ १५६ ॥ पचीशमो वप्र, छवीशमो सुवप्र, सत्तावीशमो महावप्र, अट्ठावीशमो वप्रावती, तिय शब्द पदपूरणार्थे छे. उंगणत्रीशमो वग्गु, तहा के० तथा प्रकारे त्रीशमो सुवग्गु, एकत्रीशमो गंधिल अने बत्रीशमो गंधिलावती. १५७

॥ हवे वली गाथा छंद कहे छे. ॥

एए पुव्वावर गय, वियड्ढ दलियत्तिनई दिसिदलेसु ॥
जरहपुरीसमाउ ॥ इमेहि नामेहि नयरीउ ॥ १५८ ॥

अर्थ—एएपुव्वावरगय के० ए कछादिक वत्रीश विजय जे छे ते पूर्व अने पश्चिम दिशि गत जे वियड्ढ के० लांवा वैताढ्य पर्वत तेणे जरत तथा ऐरवतनी पेरे विजयना दलियत्ति के० अर्द्ध कीधा छे एटले एकेकी विजयना बे बे खंम कीधा छे, वली एकेका विजयने विषे वे वे नदी छे तेणे करी छ खंम कीधा छे. नईदिसि के० नदीदिशि दक्षणार्द्ध विजयने विषे जरह पुरीसमाउ के० दक्षण जरतनी अयोध्या नगरी सरखी इमेहि नामे हिनयरीउ के० ए आगली गाथामां कहेशे एवा नामे बत्रीस नगरीउ छे. ॥ १५८ ॥

॥ हवे ए वत्रीस नगरीउनां नाम अनुक्रमे कहे छे. ॥

खेमा खेमपुरा वीय ॥ रिठा रिठावइ य नायव्वा ॥ खग्गी मंजूसा विय ॥ उसहपुरी पुंडरीगिणी य ॥ १५९ ॥ सुसीमा कुंडला चेव ॥ ऽवराइय पहंकरा ॥ अंकावइ पम्हा वइ ॥ सुन्ना रयणसंचया ॥ १६० ॥ आसपुरा सींहपुरा महापुरा ॥ तह य चेव विजयपुरा ॥ अवराइया य अवरा ॥ असोग तह य वीयसोगा य ॥ १६१ ॥ विजयाय वेजयंति ॥ जयंति अपराजिया य बोधव्वा ॥ चक्कपुरा खग्गपुरा ॥ होइ अवज्झा अउज्झाय ॥ १६२ ॥

अर्थ- क्षेमा, क्षेमपुरा, विय के० वली अरिष्टा, अरिष्टवती, नायव्वा के० जाणवी.

खड्गी, मंजूषा, विय के० निश्चे ऋषभपुरी, पुंडरिगिणी, चेव शब्द पदपूरणार्थे छे. ए आठ नगरीनां नाम कह्यां ॥ १५९ ॥ सुसीमा, कुंडला, चेव पदपूर्णार्थे छे. अपरावती, प्रभंकरा, अंकावती, पद्मावती, शुभा, रत्नसंचया, ॥ १६० ॥ अश्वपुरा, सिंहपुरा, महापुरा, चेव शब्द पदपूर्णार्थ छे, तहय के० तथा प्रकारे विजयपुरा, अपिराजिता, अपरा, अशोका, तथा प्रकारे वीतशोका,॥ १६१ ॥ चेव पदपूर्णार्थे छे. विजया, चेव पद पूर्णार्थ छे, वैजयंति, जयंती, अपराजिता, ते वोधवा के० जाणवी. चक्रपुरी, खड्गपुरी, होइ के० होए अवध्या अने बत्रीसमी अयाध्या नगरी जाणवी. ए बत्रीस नगरी ते नदीने दिशिए जे विजयनुं अर्द्ध छे, तेमांहे जाणवी. ॥ १६२ ॥

॥ हवे विजयनी नदी कहे छे. ॥

कुंडुब्भवा उगंगा ॥ सिंधूउं कच्छपम्हपमुहेसु ॥ अठठ-
एसु विजए, सु सेसेसु रत्त रत्तवई ॥ १६३ ॥

अर्थ- निषध तथा नीलवंतने समीपें जे कुंड के० कुंड ते थकी उब्भव के० नीकळी जे गंगासिंधूउं के० गंगा, सिंधु, नामे जे नदी ते कच्छपम्हपमुहेसु अठठएसु विजए, के० कच्छादिक आठ विजयने विषे अने पद्मादिक आठ विजयनेविषे गंगा अने सिंधु ए बे बे नदी जाणवी. अने सेसेसु के० शेष बीजा जे वच्छादिक आठ विजय अने वप्रादिक आठ विजय तेनेविषे रत्तरत्तवई के० रक्ता अने रक्तवती नामा बे बे नदी छे, ते सर्व नदीउं वैताढ्य प्रते भेदीने सीतोदा तथा सीता मांहे प्रवेश करे छे. ए कच्छादिक विजयथी दक्षिणावर्त्त गणीएं. ॥ १६३ ॥

॥ हवे माहाविदेह क्षेत्रने विषे पूर्व तथा पश्चिमदिशिएं सीतोदा तथा सीतानदी जगतीने भेदीने ज्यां समुद्रमांहे मळे छे, त्यां जगती मांहेनी दिशि सीतोदा सीताने बन्ने बाजु चार वनमुख छे तेहनुं परिमाण कहे छे. ॥

अविव क्खिऊण जगई ॥ सवेइवणमुहचउक्कपिहुलत्तं ॥ गुणतीससय डुवीसा ॥ नइंति गिरिअंति एगकला ॥ १६४ ॥

अर्थ- अविवक्खिऊणजगई के० जगतीनी विवक्षाविना एटले जगतीरहित अने सवेइ के० वेदिका सहित जे वणमुहचउक्क के० चार वनमुख छे. पिहुलत्तं के० तेनुं पहोलपणुं गुणतीससयडुवीसा के० उंगणत्रीशसें ने बावीस योजननुं नइंति के० सीतोदा तथा सीतानदीने समीपे जाणवुं. अने पछी संकोचता संकोचता गिरि अंतिएगकला के० निषध तथा नीलवंतने पासे वनमुखनो विस्तार एक कला जाणवो. हवे कुलगिरि थकी नदी दिशि जातां वांछीत स्थानकनेविषे वनमुखनो विस्तार जाणवानो विधि कहे

छे. निषध तथा नीलवंतने समीपे वनमुखनो विस्तार एक कला छे, तो नदीने समीपे निषध तथा नीलवंत थकी सोल हजार पाचसें ने बाणु योजन उपर बे कला जइए तेवारे वनमुखनो विस्तार जाणवो. माटे ए पूर्वोक्त सोल हजार पांचसें ने बाणु योजननी कला करीएं ते कला त्रण लाख पंदर हजार बसें ने पचाश थाय, अने ते नदीने समीपे वनमुखनो विस्तार उंगणत्रीससें ने बावीश योजन छे तेनी साथे गुणीएं तेवारे बाणु कोडी अगीआर लाख साठ हजार ने पांचसें उपर थाय, तेने ते क्षेत्रनो विस्तार त्रण लाख पंदर हजार बसें ने पचाशसाथे भाग आपीएं तेवारे उंगणत्रीशसें ने बावीश योजन वनमुखनो विस्तार थाय ते जाणवो. ए प्रकारे ज्यां वांछिएं त्यां वनमुखनो विस्तार लाभे. ॥ १६४ ॥

हवे विजयादिकनो विस्तार एकठो करतां लाख योजन पूर्ण थाय ते कहे छे. ॥

पणतीससहस चउसय ॥ छडुत्तरा सयलविजयविक्खंभो ॥
वणमुह डुग विक्खंभो॥ अडवन्नसया य चउआला ॥१६५॥

अर्थ– पणतीससहस चउसयछडुत्तरा के० पांत्रीस हजार चारसें ने छ योजन एटला सयलविजयविक्खंभो के० सर्व विजयनो विष्कंभ जाणवो. अने वणमुहडुगविक्खंभो के० बे वनमुखनुं विष्कंभ ते अडवन्नसयाय चउआला के० अठावनसें ने चुमालीश योजन छे. ॥ १६५ ॥

सगसय पन्नासा नइ ॥ पिहुत्ति चउवन्न सहस मेरुवणे ॥
गिरिछक्क चउसहसा ॥ सव्वसमासो हवइ लक्खं ॥ १६६ ॥

अर्थ– सगसयपन्नासा के० सातसें ने पचास योजन नइपिहुत्ति के० अंतरनदीनुं पहोलपणुं छे, अने चउवन्नसहसमेरुवणे के० चोपन हजार योजन मेरु अने भद्रशाल वन छे, ते केमके भद्रशाल वन जे छे, ते मेरुथकी पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशि बावीश बावीश हजार योजन छे, तेमाटे बे बाजुना चुमालीश हजार योजन थया, अने मेरुनो मध्य विस्तार दश हजार योजन छे. ए एकठा करतां चोपन्न हजार योजन पूरण थाय; तथा गिरिछक्कचउसहसा के० गिरि जे वक्षस्कार पर्वत तेनो विस्तार चार हजार योजन छे. सव्व के० ए सर्वनो विस्तार तेने समास के० एकठो करिएं तेवारे हवइलक्खं के० लाख योजन पूर्ण थाय छे. ॥ १६६ ॥

॥ हवे अधोलोकमांहे गाम वखाणे छे. ॥

जोयण सयदसगंते ॥ समधरणीउ अहो अहो गामा ॥
बायालीससहसेहिं ॥ गंतुं मेरुस्स पच्छिमउ ॥ १६७ ॥

अर्थ– समधरणीउ के० मेरुना समभूतलनी अपेक्षाए मात्राएं मात्राएं भूमी अहो अहो के० नीची नीची थती जाय छे. ते मेरुस्सपछिमउ के० मेरुपर्वत थकी पश्चिम दिशिनेविषे बायालीससहस्सेहिंगंतुं के० बेतालीश हजार योजन भूमिनेविषे गया पछी त्यां जोयणसयदसगंते के० एक हजार योजन भूमी समभूतलथी ऊंडी छे. त्यां अहोगामा के० अधोगामी माणस वसे छे. समभूतलथी नवसें योजन हेठा अने नवसें योजन ऊंचा त्यां सुधी तिर्छो लोक कहिएं, तथा नवसेंथी ऊंचुं ते ऊर्ध्वलोक कहिएं, अने नवसेंथी नीचुं ते अधोलोक कहिएं. १६७ ॥

॥ हवे तीर्थंकर तथा चक्रवर्ति प्रमुख क्यां उपजे ते कहे छे. ॥

चउ चउतीसं च जिणा ॥ जहन्नमुक्कोसउ य हुंति कमा ॥
हरिचक्किबला चउरो ॥ तीसं पत्तेय मिहदीवे ॥ १६८ ॥

अर्थ– इहदीवे के० आ जंबूद्वीपने विषे जहन्नं के० जघन्य तो चउ के० चार तीर्थंकर समकाले होए. च के० वली उक्कोसउ के० उत्कृष्ट तो चउत्तीसं के० चोत्रीस तीर्थंकर समकाले हुंति के० होए. एम कमा के० ए अनुक्रमे जाणवा. बत्रीश विजयना बत्रीश अने भरत तथा ऐरवतना बे मलीने चोत्रीश समकाले होए. अने हरिचक्किबला के० वासुदेव, चक्रवर्ति अने बलदेव, ए त्रण पुरुष जघन्य तो समकाले पत्तेय के० प्रत्येके चउरो के० चार चार होए. अने उत्कृष्टा तीसं के० त्रीश होए. जेवारे चक्रवर्ति होए, तेवारे वासुदेव न होए, अने जेवारे वासुदेव होए तेवारे चक्रवर्ति न होए. तेमाटे त्रीश समकाले होए. पण चोत्रीश न होए, बत्रीश विजय तथा भरत अने ऐरवत ए चोत्रीश क्षेत्र उपजवाना जाणवा. ॥ १६८ ॥

॥ हवे चंद्रमा अने सूर्यनुं चारक्षेत्र कहे छे. ॥

ससिदुग रविदुग चारो ॥ इह दीवे तेसिं चारखित्तंतु ॥ पणसय दसुत्तराइं ॥ इग सठिभागा य अडयाला ॥ १६९ ॥

अर्थ– इहदीवे के० आ जंबूद्वीपने विषे ससिदुगरविदुग के० बे चंद्रमा अने बे सूर्य तेनुं चार के० चालवुं तेसिं के० ते चंद्रमा सूर्यनुं चार के० चार क्षेत्र एटले दक्षण अने उत्तरदिशिनुं जे गमनागमन तेहनुं खित्ततु के० क्षेत्र ते पणसय दसुत्तराइं इगसठिभागायअडयाला के० पांचसें दश योजन उपर एक योजनना एकसठीआ अडतालीश भाग जाणवुं. ॥ १६९ ॥

॥ हवे चंद्रमा अने सूर्यना मंडलनी संख्या अने प्रमाण कहे छे. ॥

पन्नरस चुलसीइसयं ॥ छपन्न अडयालभागमाणाइं ॥
ससि सूर मंडलाइं ॥ तयं तराणि गिगहीणाइं ॥ १७० ॥

अर्थ– पनरस के० चंद्रमाना पंदर मांडलां छे, अने चुलसीइसयं के० सूर्यना एकसो ने चोरासी मांडलां छे; ते मंडल केवां छे? तो के–एक योजनना एकसठ भाग करिएं तेवा छपन्न के० छपन्न भाग प्रमाण चंद्रनां मांडलां छे, अने अडयाल के० अडतालीश भाग प्रमाण सूर्यनां मांडलां छे. ए चंद्र सूर्यना विमाने रोधन करेली जे क्षेत्रभूमी तेने मंडल कहीएं, अने तयंतराणिगिग हीणाइं के० ते मंडलना आंतरा एकेके ऊंठा जाणवा, एटले चंद्रमानां मांडलां पंदर छे, तेना चउद अंतरा थाय. अने सूर्यनां मांडलां एकसो ने चोरासी छे, तेना अंतरा एकसो ने त्र्यासी थाय. ॥ १७० ॥

॥ हवे चंद्रमाना एक मंडलने बीजा मंडलनी वचमां अंतर कहे छे. ॥

पण तीस जोयणेभा, ग तीस चउरो भाग सगभाया ॥
अंतरमाणं ससिणो ॥ रविणो पुण जोयणे दुन्नि ॥१७१॥

अर्थ– पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश भाग. वली एकशठीआ एक भागना सात भाग करिएं तेवा चार भाग अधिक, एटलुं अंतरमाणं ससिणो के० चंद्रमाना एक मंडलथी बीजा मंडलनी वचमां अंतरनुं प्रमाण जाणवुं. ते जाणवानी परे लखीएं छे के, मंडलमिइ परिमाणगुणिज्जाइ ॥ तसुइगसठिहिंभागु हरिज्जाइ ॥ लद्ध मूल रासिहिं सोहिज्जाइ ॥ सेसएगऊणंतरभिज्जाइ ॥ १ ॥ जेपुण उप्परि थक्कइकेइ ॥ तेपुण इगसठी हिगुणेइ ॥ अंतर हरिपुण विजेइथक्कइ ॥ सत्तगुणविपडिभाग रहिंतहि ॥ २ ॥ ए रीते मंडलनुं अंतर जाणीएं. ते केम? चंद्रमंडल पंदर छे, ते एकेकानुं परिमाण जे एकसठीआ छपन्न भाग तेनी साथे गुणतां आठसें चालीश भाग थाय, तेने एकसठ भागे हरतां तेर योजन उपर एकसठीआ सडतालीश भाग थाय, ते मूलगी जे चारना क्षेत्रनी राशि पांचसें दश योजन उपर एकसठीआ अडतालीस भागनी छे, तेमांहेथी बाद करतां बाकी चारसें सताणुं योजन उपर एक भाग रहे, तेने चउद आंतरे वहेंचीएं तेवारें पांत्रीस योजन आवे, उपर सात योजन रहे तेना एकसठीआ चारसें ने सत्तावीश भाग थाय, तेनी साथे प्रथमनो उगरयो एक भाग भेलीएं तेवारे चारसें ने अठावीश भाग थाय, तेने चउद भागे वहेंचतां त्रीश भाग आवे, उपर आठ वधे, ते एकेकाना सात भाग कल्पीएं तेवारे सातने आठे गुणतां छपन्न थाय, तेने चउदे भाग देतां चार भाग लाभे, ए रीते चंद्रमाना मंडलनो आंतरो पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश भाग, तथा एकसठीआ एक भागना सात भाग करीएं तेवा चार भाग, अधिक थाय.

हवे सूर्यमंडलनुं अंतर कहे छे. सूर्यमंडल एकसो ने चोरासी छे, ते एकेकनुं परिमाण एकसठीआ अडतालीश भागनुं छे; अने चार क्षेत्रनुं परिमाण पांचसें दश यो-

जन उपर एकसठीआ अमतालीश जाग छे, तेमांथी एकसो ने चोरासी मंडलना परिमाणना एकसठीआ आठ हजार आठसें ने बत्रीश जाग थाय, तेना योजन एकसो चुमालीस उपर एकसठीआ अमतालीश जाग आवे, ते वाद करतां त्रणसें ने ठासठ योजन रहे छे, तेने एकसो ने त्र्यासी अंतरे वहेंचतां वे योजन आवे, तो एक सूर्यमंमल अने वीजा सूर्यमंमलनी वचमां अंतर वे योजन छे. ॥ १७१ ॥

॥ चंद्रमा तथा सूर्य जंबूद्वीपमांहे तथा लवणसमुद्रमांहे केटला योजन आवे ते कहे छे. ॥

दीवंतो असिय सए ॥ पण पणसठी य मंडला तेसिं ॥ ती-
सहिय तिसय लवणे ॥ दसगुणवीसं सयं कमसो ॥१७२॥

अर्थ— दीवंतो असियसए के० जंबूद्वीपमांहे एकसो ने एंसी योजन प्रमाण क्षेत्रने विषे पणपणसठीयमंडलातेसिं के० पांच मंडल चंद्रमाना छे, अने पांसठ मंडल सूर्यना छे, अने तीसहियतिसयलवणे के० लवण समुद्रमांहे त्रणसें ने त्रीश योजन प्रमाण क्षेत्रनेविषे दसएगुणवीसंसयं कमसो के० दश चंद्रमाना छे, अने एकसो ने उंगणीस मंमल सूर्यना छे, एटले एकसो ने एंसी योजन चंद्रमा अने सूर्य जंबूद्वीपमांहे आवे, अने लवणसमुद्रमांहे त्रणसें ने त्रीश योजन चंद्रमा अने सूर्य जाए. ॥ १७२ ॥

॥ हवे चंद्रमानुं मंमल अने सूर्यनुं जे मंडल छे तेनो परस्पर अंतर कहे छे. ॥

ससि ससि रवि रवि अंतरि ॥ मज्जेइगलक्कु तिसयसाठूणो ॥
साहिय डुसयरि पणचय ॥ बहिलक्को छसय साठहिउं ॥१७३॥

अर्थ— मज्ज्ञे के० सर्व मांमलांमांना मध्यना मंडलनेविषे रहेला जे ससिससि रवि रवि के० वे चंद्रमंडल अने वे सूर्यमंमल तेनुं अंतरि के० परस्पर जे अंतर छे, ते तिसयसाठूणो के० त्रणसें ने साठे ऊणा एवा इगलक्कु के० एक लाख योजन जाणवा. एटले नवाणु हजार छसो ने चालीस योजननुं सूर्यमंडल अने चंद्रमंमलनुं मांहोमांहे अंतर जाणवुं. तदनंतर चंद्रमंमलोना प्रतिमंमलने विषे साहिय डुसयरि पणचय के० वहुत्तेर योजन साधिक एटले वहुत्तेर योजन अने एक योजनना एकसठ जाग करिएं तेवा वावन जाग उपर एवी अंतर वृद्धि छे, अने सूर्यमंडलोमां प्रतिमंडलनेविषे पण के० पांच योजन अने एक योजनना एकसठ जाग करिएं तेवा पांत्रीस जाग उपर, एटली अंतर चय एटले वृद्धि छे, तेमज बहि के० वाह्य मंडलोने विषे रहेला जे वे चंद्रमंडल अने वे सूर्यमंडल तेनुं परस्पर अंतर लक्कोछसय साठहिउं के० एक लक्ष छसें ने साठ योजननुं वचमां अंतर जाणवुं. ॥ १७३ ॥

॥ हवे चंद्रमाना प्रत्येक मंडलने विषे मूहूर्त्त गति कहे छे. ॥

साहियपणसहस तिहु, त्तराइ ससिणो मुहुत्तगइ मझ्झे ॥
बावन्नहिया सा वहि ॥ पइमंडल पउणचउवुढ्ढी ॥ १७४ ॥

अर्थ— ससिणो के० चंद्रमा जेवारे निषध पर्वतने माथे मझ्झे के० सर्वाभ्यंतर मंडले उगे तेवारे एक मुहूर्त्तमांहे साहिय पण सहसतिहुत्तराइ के० साधिक पांच हजार ने तहुत्तेर योजन चाले, एटले पांच हजार तहुत्तेर योजन, अने उपर एक योजनना तेर हजार सातसो ने पचीश भाग करीएं तेवा सीतोतेरसो ने चुमालीश भाग उपर एटली मुहूर्त्तगति करे. त्यार पछी जेवारे बीजे त्रीजे मांडले जाय तेवारे पइ मंडल पउणचउवुढ्ढी के० प्रतिमंडले पोणाचार योजननी वुद्धि करीएं. एम मंडल प्रते मुहूर्त्त दीठ पोणाचार योजन वधारतां जेवारे पंदर मंडल सुधी सा के० ते मुहूर्त्तगतिए जेवारे चंद्रमा वहि के० लवण समुद्रमांहे सर्व बाह्य मांडले उगे तेवारे बावनहिया के० बावन योजन अधिक करिएं तेवारे एकेक मूहुर्त्त पांच हजार एकसो ने पचीस योजन उपर एक योजनना तेर हजार सातसें ने पचीश भाग करिएं तेवा छ हजार नवसें ने नेवु भाग अधिक जाणवी, एटली बाहेरने मंडले चंद्रमा एक मुहूर्त्तमांहे गति करे. ॥१७४॥

जा ससिणो सा रविणो ॥ अडसयरिसएण सीसएण हि-
या ॥ किंचूणाणं अठा, रसठिभागाणमिह वुढ्ढी ॥ १७५ ॥

अर्थ— जाससिणो के० जे चंद्रमानी मांहेना मांडलानी मुहूर्त्तगति, पांच हजार ने तहुत्तेर योजन जाजेरी कही सा के० तेज सर्वाभ्यंतर मांडले रविणो के० सूर्यनी गति छे, परंतु तेमांहे अडसयरिसएण के० एकसो ने अठोतेर योजन सहीत करिएं, एटली अधिक सूर्यनी मांहेले मंडले मुहूर्त्त गती जाणवी. एटले जेवारे पांच हजार तहोतेरमांहे एकसो ने अठोतेर भेलीएं तेवारे पांच हजार बसें ने एकावन्न योजन, अने एक योजनना साठ भाग करिएं तेवा ओगणत्रीस भाग जाजेरी सूर्यनी गति जाणवी. अने चंद्रमानी बाहेरने मंडले जे मुहूर्त्तगति एकावनसें ने पचीस योजन कही छे, तेमांहे असीसएणहिया के० एकसो ने एंसी योजननी वृद्धि करिएं तेवारे त्रेपनसें ने पांच योजन अने साठीआ पंदर भाग एटली बाहेरने मांडले सूर्यनी मुहूर्त्तगती जाणवी. किंचूणाणंअठारसठिभागाणमिहवुढ्ढी के० कांइक ऊणा साठीआ अढार भाग एटला मांहेना मंडलथी बाहेरने मंडले आवतां प्रत्येक मंडले सूर्यनी इह एटले ए मुहूर्त्तगतिमांहे वृद्धि जाणवी. ॥ १७५ ॥

॥ हवे सूर्य उदय पामे त्यांथी केटले योजने अस्त थाय ते कहे छे. ॥

मझे उदय छंतरि ॥ चउणवइसहस्स पणसय छवीसा ॥
बायालसठिजागा ॥ दिणं च अठारसमुहुत्तं ॥ १७६ ॥

अर्थ— मझेउदय के० सूर्य जेवारे मांहेने मंडले उदय पामे तेवारे चोराणु हजार पांचसें ने छवीस योजन उपर साठीआ बेतालीश जाग एटला योजनने छंतरि के० आंतरे वेगलो सूर्य आथमे तेवारे दिणंचअठारसमुहूत्तं के० दिवस अढार मुहूर्त्तनो होय. ॥ १७६ ॥

॥ हवे मांहेथी बाहेर मंडले आवतां केटलो दिवस घटे ते कहे छे. ॥

पइमंडल दिणहाणी ॥ डुगह मुहुत्तेगसठिजागाणं ॥ अं-
ते बारमुहुत्तं ॥ दिणंनिसा तस्स विवरीया ॥ १७७ ॥

अर्थ— सूर्यने मांहेना मंमल थकी बाहेर आवतां पइमंडल के० एकेका मंमलप्रते मुहूत्तेगसठिजागाणं के० एक मुहूर्त्तना एकसठ जाग करिएं एवा डुग्ह के० बे जाग दिणहाणी के० अढारमुहूर्त्तना दिवसमांहेथी दिन प्रते घटे, एम घटामतां अंते के० छेहेले एकसो ने चोरासीमे मंडले जेवारे सूर्य आवे तेवारे बारमुहुत्तंदिणं के० दिवस बार मुहूर्त्तनो होए, अने निसा के० रात्री ते तस्सविवरीया के० दिवस थकी विपरित जाणवी. ते केम? जेवारे दिवस बार मुहूर्तनो होए तेवारे रात्री अढार मुहूर्त्तनी कर्क संक्रांतीथी मकरसंक्रांती सुधी जाणवी, अने जेवारे मांहेना मंडलथी सूर्य बाहेर आवे तेवारे दिवसमांहे मुहूर्तना एकसठीआ बे जाग घटे, अने जेवारे मकरसंक्रांती थकी धुरमांमीने बाहेरना मंडलथी मांहे आवे तेवारे मुहूर्त्तना एकसठीआ बे जाग दिवसमांहे वधे; एम रात्रीनेविषे घटे ते विपरीत जाणवुं. ॥ १७७ ॥

॥ हवे सूर्य बाहेर मांडले आवे तेवारे उदय अस्तनुं अंतर कहे छे. ॥

उदयछंतरि बाहिं ॥ सहसा तेसठि छ सय तेसठि ॥ तह
इगससिपरिवारो ॥ रिखकड वीसामसीइ गहा ॥ १७८ ॥

अर्थ— उदयछंतरिबाहिं सहसा तेसठि छसय तेसठि के० सूर्य जेवारे बाहेरने एकसो ने चोरासीमे मांडले आवे तेवारे त्रेसठ हजार छसें ने त्रेसठ योजन वेगलो अस्त थाय, कर्कसंक्रांतिथी धुर मांमीने मकरसंक्रांति सुधी एकसो ने अडसठ योजन प्रतिमंमले उंची गति करे. तह के० तथा प्रकारे एक चंद्रमाने परिवारे रिस्कमवीस के० अजिजित प्रमुख अठावीस नक्षत्र तथा अंगारक प्रमुख अमसीइगहा के० अठासी ग्रहो जाणवा. ॥ १७८ ॥

॥ हवे एक चंद्रमानी पठवाडे तारानी संख्या कहे छे. ॥

छासठिसहस नवसय ॥ पणहत्तरि तारकोडिकोडीणं ॥
सण्णंत्तरेणमुस्से, हंगुलमाणेण वा हुंति ॥ १७ए ॥

अर्थ– छासठ हजार नवसें ने पंचोत्तेर कोडाकोडी एटला तारा, एक चंद्रमानी पठवाडे जाणवा. ए ताराना बाहुल्यपणा थकी क्षेत्र थोडुं छे, माटे केइक आचार्य कोडाकोडीने सण्णंतरेण के० संज्ञांतर एटले कोडीनुं बीजुं नाम कहे छे, वा के० अथवा मुस्सेहंगुलमाणेणहुंति के० उत्सेधांगुले जेवारे ताराना विमान लेखवीए तेवारे कोडाकोडीनो संजव होय. पछी निश्चेनी वात ज्ञानवंत जाणे. ॥ १७ए ॥

॥ हवे ग्रहादिकनी संख्या जाणवानुं करण कहे छे. ॥

गहरिक्कतारगाणं ॥ संखं ससिसंखसंगुणं काउं ॥ इछिय
दीवुदहिंमि य ॥ गहाइमाणं वियाणिज्जा ॥ १८० ॥

अर्थ– गहरिक्कतारगाणं संखं के० ग्रह नक्षत्र अने तारा ए त्रणनी संख्या, एक चंद्रमा आश्री जे कही ते, जे द्वीप समुद्रनेविषे जेटला ससिसंख के० चंद्रमानी संख्या होए संगुणं काउ के० तेटला चंद्रमानी साथे गुणाकार करिए, एम करतां जे ग्रहादिकनी संख्या आवे तेटलो परिवार जाणवो. ए रीते इछियदीवुदहिंमिय के० वांछित द्वीप समुद्रनेविषे ए गहाइमाणं वियाणिज्जा के० ग्रहादिकनुं प्रमाण जाणीए. ते यंत्र थकी जाणवुं. ॥१८०॥

॥ हवे लवण समुद्र प्रमुखने विषे चंद्र सूर्यनी संख्या कहे छे. ॥

चउ चउ बारस बारस ॥ लवणे तह धाइयंमि ससिसूरा ॥
परउंदहिदीवेसु य ॥ तिगुणा पुविल्लसंजुत्ता ॥ १८१ ॥

अर्थ– लवणसमुद्रने विषे चार चंद्रमा अने चार सूर्य जाणवा. तथा प्रकारे धातकीखंडने विषे बार चंद्रमा अने बार सूर्य जाणवा. परउंदहिदीवेसु के० तेवारे पछी कालोद समुद्र तथा पुष्करवर द्वीप प्रमुखने विषे पूर्वे जे कह्या छे तेणे सहीत त्रिगुणा जाणवा, ते केमके धातकीखंडने विषे बार चंद्र तथा बार सूर्य कह्या छे, तेने त्रिगुणा करिए तेवारे छत्रीश थाय; तेमांहे पहेला जंबूद्वीपना बे अने लवण समुद्रना चार एवं छ नेलीए तेवारे बेतालीश सूर्य अने बेतालीश चंद्र कालोद समुद्रनेविषे थाय, हवे ए बेतालीशने त्रिगुणा करिए तेवारे एकसो ने छवीश थाय, तेनी साथे पूर्वोक्त बे, चार अने बार एवं अढार नेलीए तेवारे एकसो ने चुमालीस चंद्र अने एकसोने चुमालीस सूर्य, पुष्करवर द्वीपने विषे छे, तेनुं अर्द्ध एटले बहुत्तेर सूर्य अने बहुत्तेर चंद्र पुष्करार्द्धनेविषे जाणवा. ॥ १८१ ॥

नरखित्तं जा समसे, णिचारिणो सिग्घसिग्घतरगइणो ॥
दिठ्ठिपहमिंति खित्ता, णुमाणर्ज ते नराणजहा ॥ १८२ ॥

अर्थ– ते चंद्र सूर्य नरखित्तं के० नरक्षेत्र जे अढी द्वीप छे त्यांसुधी जासमसेणि-चारिणो के० यावत् समश्रेणीएं चाले छे. संघयणी मांहे पण एमज कह्युं छे. दोससि दोरविपंती ॥ एगंतरिया छसठि संखाय ॥ मेरुपया हिणंता ॥ माणुसखित्तंपरिअडंति ॥ १ ॥ वली ते चंद्र सूर्य केहवा छे? सिग्घसिग्घतरगइणो के० शीघ्र शीघ्रतर गति छे जेमनी एवा छे; एटले चंद्रमा थकी सूर्यनी गति उतावली छे. सूर्य थकी ग्रहनी गति उतावली छे, ग्रहथकी नक्षत्रनी गति उतावली छे, ते के० ते चंद्र सूर्यादिकना खित्ता-णुमाणर्ज के० क्षेत्रना अनुमान एटले प्रमाण थकी केटलां वेगलां नराणदिठि पह-मिंति के० मनुष्यनी दृष्टी गोचरनेविषे आवे ते कहे छे.

पणसय सत्तत्तीसा ॥ चउत्तीस सहस्स लक्ख इगवीसा ॥
पुक्खरदीवड्ढनरा ॥ पुव्वेण वरेण पिछंति ॥ १८३ ॥

अर्थ– एकवीश लाख चोत्रीश हजार पांचसें ने साडत्रीश योजन प्रमाण क्षेत्रथी पुक्खरदीवड्ढनरा के० पुष्करार्द्ध द्वीपना मनुष्य ते पुव्वेणवरेणपिछंति के० पूर्वदिशि उदय पामता अने अवरेण एटले पश्चिमदिशि अस्त पामता एवा सूर्य चंद्रमा प्रत्ये देखे छे, एटले त्यां तेटला क्षेत्रना वेगला विस्तारथकी देखे छे. ॥ १८३ ॥

॥ हवे मनुष्य क्षेत्र थकी बाहेर चंद्र सूर्यनो विचार कहे छे. ॥

नरखित्तबहिं ससिरवि ॥ संखाकरणंतरेहि वा होई ॥ तह
तछ य जोइसिया ॥ अचलछपमाणसुविमाणा ॥ १८४ ॥

अर्थ– नरखित्तबहिंससिरविसंखा के० मनुष्यक्षेत्र थकी बाहेर चंद्र सूर्यनी संख्या प्रथम कही छे; तेमज होए. वा के० अथवा करणंतरेहिहोइ के० बीजो करण एटले उपाय तेणे करी पण होए. ते उपाय शास्त्रांतरथकी जाणवो. पण संघयणी प्रमुख ग्रंथने विषे एज करण विधि आदर्युं छे. तह के० तथा प्रकारे तछ के० ते मनुष्य क्षेत्रथी बाहेर जे जोइसिया के० ज्योतषी चंद्र सूर्यादिक छे, ते अचल एटले स्थिर जाणवा. अने मनुष्य क्षेत्रना चंद्र सूर्यना विमानथी अर्द्ध पमाणसुविमाणा के० तेमना विमान अर्द्ध प्रमाणे एवा रुडा मनोहर विमान जाणवा. ॥ १८४ ॥

॥ हवे लक्ष योजन प्रमाण जंबूद्वीपनो परिधि कहे छे. ॥

जंबूपरिहि तिलक्खा ॥ सोलसहस्स डुसय पउणअडवीसा ॥
धणुअडवीस सयंगुल ॥ तेरससढासमहिया य ॥ १८५ ॥

अर्थ— इह के० आ जंबूद्वीपनेविषे वलयाकारे परिधि, ते फरता त्रण लाख सोल हजार वसें ने सत्तावीश योजन त्रण कोश अने एकसो ने अठावीस धनुष्य उपर साडातेर अंगुल समहियाय के० समअधिक एटले किंचित् अधिक जाणवो. ॥ १७५ ॥

॥ हवे जंबूद्वीपनुं गणित पद कहे छे. ॥

सगसय नउया कोडी ॥ लक्का छप्पन्न चउणवइ सहस्सा ॥
सढसयं पउणकोसो, ससढवासठिकरगणियं ॥ १७६ ॥

अर्थ— सातसें नेवु कोडी छपन्न लाख चोराणु हजार अने सढसयं के० एकसो ने पचाश एटला योजन उपर पोणाबे कोश अने सढवासठिकर के० साडाबासठ हाथ एटलुं द्वीपनुं गणियं के० गणितपद थाय. गणित एटले लाख योजननुं जे वृत्तविष्कंभ प्रमाण जंबू द्वीप छे, तेना जेवारे एक योजन प्रमाण समचउरंस खंड करियें, तेवारे तेने गणितपद कहियें. ते खंडनी संख्या ७९०५६९४१५० योजन अने पोणाबे कोश उपर साडाबासठ हाथ जाणवी. ॥ १७६ ॥

॥ हवे परिधि प्रमुख आठ बोल कहे छे. ॥

वट्टपरिहिं च गणियं ॥ अंतिमखंडाइ उसुजियं च धणुं ॥
बाहं पयरं च घणं ॥ गणियव्वममेहि करणेहिं ॥ १७७ ॥

अर्थ—एक, वट्ट के० वाटला क्षेत्रनुं परिहिंच के० परिधि; बीजुं, वृत्तक्षेत्रना जे समचउरंस योजन प्रमाण खंड करियें ते गणितपद; त्रीजुं, अंतिम के० छेहेला खंडादिकनुं उसु के० इखु एटले बाण करियें; चोथुं, जियं के० जीवा ते धनुष्यने आकारे भरत वैताढ्य प्रमुखनी पणछ; पांचमुं, धणु के० ते अर्द्ध चंद्रमाने आकारे भरत प्रमुख जे क्षेत्र छे, तेनुं पुठनुं भाग, तेने धनुपृष्ट कहे छे; छठुं, बाहं के० वैताढ्य प्रमुख पर्वत तथा क्षेत्रना छेहेडानुं जे परिमाण ते, करवुं ते बाह जाणवी; सातमुं, पयरं के० प्रतर एटले लांबपण, तथा पहोलपणुं ज्यां सरखुं होय ते; आठमुं, घन के० लांबपणे, पहोलपणे अने जाडपणे जे सरखुं होय ते, घन कहेवाय छे. ए आठ बोल ते एएहिं के० आगल कहे छे जे करणेहिं के० उपाय ते विधियें करी गणियव्व के० गुणो वर्त्तारो करो, जेम सर्व परिधि प्रमुख जे आठ बोल छे ते जाणवामां आवे. ॥ १७७ ॥

॥ हवे प्रथम परिधि जाणवानो विधि, अर्द्ध गाथायें करि कहे छे. ॥

विक्खंभवग्गदहगुण ॥ मूलं वट्टस्स परिरउ होई ॥

अर्थ— विक्खंभ के० वाटला क्षेत्रनो जे मध्य विस्तार तेने विष्कंभ कहियें, ते प्रथम जेटला योजननो विस्तार होए तेटला योजन मांडीयें तेनो वग्ग के० वर्ग करियें;- ते आवी रीते के, जेटला आंक मांड्या होए तेने तेटलागुणा करियें तेने वर्ग कहियें.

जेम नवने नवगुणा करिएं तेवारे एक्यासी थाय, ते वर्ग कहेवाय ठे एम जाणवुं. ते वर्ग कर्या पठी तेने दशगुण के० दशगुणा करिएं. एटले ते वर्गना आंकने आगलें एक शून्य आपीएं तेवारे ते दशगुणा थाय. ते दशगुणा कर्या पठी ते आंकनुं मूल शोधीएं. ते आवी रीते के, ठेहेला आंक थकी विषम सम करतां धुरना आंकसुधी आवीएं, जो धुरने आंके विषम आवे तो एकलो धुरनुं आंक तेने वर्गने आंके शोधीएं, अने जो सम आवे तो धुरना वे आंक वर्गने आंके शोधीएं; एम करतां जे आंक लाजे ते बमणो करी उपली पंक्तिना एकेका आंकने रासी मांडीएं, वली उपला आंकनी राशी साथे जेम सर्व नीचेना आंकनो जाग पहोंचे तेम वहेंचीएं, पठी जे आंक लाजे तेना वर्गमां एक उपरनी श्रेणीनो अधिक आंक लेइने काढीएं, ए रीते उपरनी श्रेणीना ठेहेमाना आंकसुधी वहेंचीएं. एम वर्गमूल करतां जे नीचेनी श्रेणीनेविषे आंक आवे तेनो अर्द्ध करिएं, तेटलो वाटला क्षेत्रनो परिधि जाणवो. वली वर्गमूल करतां जे उगरे तेना जो कोश करवा होय तो चारवार गुणीएं, अने जो धनुष्य करवा होए तो बे हजारवार गुणीएं, तथा अंगुल करिएं तो एक धनुष्यना ठन्नुं अंगुल करी गुणीएं. एम जे रीते जाग पहोंचतो होय तेवा प्रकारे गुणाकार करी पहेलाना ठेद जाग पामीएं, पठी अनुक्रमे कोश, धनुष्य, अंगुल प्रमुख जे योजन उपर आवे, ते यंत्रथी जाणवुं. ए रीते कमल, द्वीप, चूलिका, कूट, कांचनगिरि, कुंम अने मेरु प्रमुखनो परिधि जाणवो.

॥ हवे पाठली गाथाना अर्द्धवमे गणित पद एटले योजन प्रमाण समचउरंस करवानो विधि कहे ठे. ॥

विरकंजपाय गुणिउं ॥ परिरउ तस्स गणीयपयं ॥१८८॥

अर्थ— विरकंजपायगुणिउं के० विष्कंजनो जे चोथो जाग तेनी साथे जेवारे परिधिनी संख्याए गुणीए तेवारे तस्सगणियपयं के० तेनुं गणित पद थाय, ते एक जंबूद्वीप आश्री देखाडे ठे.

जेम जंबू द्वीपनुं परिधि त्रणलाख सोलहजार वसें ने सत्तावीश योजन ठे, ते, विष्कंजना एकलाख योजननो चोथो जाग जे पचीश हजार योजन, तेनी साथे गुणिएं तेवारे सातसें नेवु कोमी ठपन्न लाख ने पंचोत्तेर हजार थाय. वली परिधिने विषे त्रण काश ठे ते, पचीश हजार साथे गुणतां पंचोत्तेर हजार कोश थाय. वली परिधिना धनुष्य एकसो ने अठावीश ठे ते, पचीश हजार साथे गुणतां बत्रीश लाख धनुष्य थाय. वली परिधिना साडातेर अंगुलने, पचीस हजार साथे गुणीएं तेवारे त्रण लाख

साडीसाडत्रीस हजार अंगुल थाय. ए सर्व आंकनी राशी जुदी जुदी मांमीएं, पढी पूर्वोक्त पंचोतेर हजार कोशने चारनागे वहेंचतां पोणीउंगणीश हजार योजन थाय. पढी धनुष्यना बत्रीस लाख आंकने आठ हजार नागे वहेंचतां चारसें योजन थाए. ए बधा एकठा करीएं तेवारे सातसें नेवु कोडी ढपन्न लाख चोराणु हजार एकसो ने पचाश योजन थाय. तेवार पढी त्रण लाख ने साडीसाडत्रीस हजार अंगुलना आंक ढे, तेने ढन्नुनागे वहेंचतां पांत्रीससो ने पन्नर धनुष्य थाय. तेना कोश करीएं तो पोणाबे कोश थाय. उपर पंदर धनुष्य ने साठ अंगुल वधे. तो पंदर धनुष्यना साठ हाथ थाय, अने साठ अंगुलना अढी हाथ थाय. ए बधा मली साडीबासठ हाथ थाय. ए सर्व मली सातसें नेवु कोडी ढपन्न लाख चोराणु हजार एकसो ने पचाश योजन उपर पोणाबे कोश अने साडीबासठ हाथ एटलुं जंबूद्वीपनुं गणित पद थाय ढे. ते सूत्रनी गाथामां प्रथम कह्युं ढे तेथी जाणवुं. ॥ १०० ॥

॥ हवे इखु अने जीवानुं करण एक गाथामांहे कहे ढे. ॥

ठंगाहु उसूसु च्चि य ॥ उगणीसगुणो उसूकला होई ॥ विउसुपिहुत्ते चउगुण ॥ इसुगुणिए मूलमिह जीवा ॥ १०ए ॥

अर्थ– उंगाहुउसूसुच्चिय के० आ जंबूद्वीपनेविषे एक देश जे नरत क्षेत्र ते चढावेला धनुष्यने आकारे ढे, त्यां बाणना ठामनी वचेनुं जे विष्कंन तेने इखु कहीएं, ते इखुना योजनने उगणीसगुणोउसूकलाहोइ के० उंगणीशवार गुणीएं तेवारे कलानुं इखु थाय. तो दक्षिण नरतनुं इखु बसें आडत्रीस योजन उपर त्रण कला ढे तेने उंगणीसे गुणतां चार हजार पाचसें ने पचीश कला थाय, एटलुं कलानुं इखु जाणवुं. हवे जीवानुं करण कहे ढे. जेवारे जीवा करीएं तेवारे विउसुपिहुत्ते के० विगत एटले गयुं ढे इखु एटले बाणनुं पहोलपणुं ज्यांथी एटले कलारूप वृत्त क्षेत्र १ए००००० तेमांथी इखुकला (४५२५) काढीएं बाकी रहे (१०एए४७५) तेने चउगुण के० चारगुणा करीएं पढी इसुगुणिए मूलमिहजीवा के० इखुकला साथे गुणीने तेनुं मूल शोधतां जे आंक आवे ते जीवा जाणवी. दक्षिण नरतादिकनेविषे जीवा करवानो ए विधि जाणवो. ए जीवानुं मान यंत्र थकी जाणवुं ॥ १०ए ॥

॥ हवे नरत वैताढ्य प्रमुखनुं धनुःपृष्ठ कहे ढे. ॥

उसुवग्गि ढगुणजीवा ॥ वग्ग जुए मूल होइ धणुपिठं ॥ धणुङगविसेस सेसं ॥ दलियं बाहाङगं होई ॥ १ए० ॥

अर्थ– उसुवग्गि के० इखुनो वर्ग करी तथा ढगुण जीवा के० ढगुणो जीवानो वर्ग करी वग्गजुए के० ए बे वर्गयुक्त एटले नेलीने पढी तेनुं मूल के० मूल शोधतां जे

आंक आवे ते होइ धणु पिठं के० धनुपृष्ट थाय. एम दक्षिण भरतादिकनुं धनुपृष्ट जाणवुं. एरीते सर्व क्षेत्रनुं पर्वतादिकनुं धनुपृष्ट लाभे ते धनुपृष्ट यंत्रथी जाणवुं. हवे बाहा करण कहे छे–धणुडुगविसेससेसं के० बे धनुष्यनुं विश्लेष करिएं, दक्षिण भरत अने वैताढ्य ए बे धनुष्य कहिएं, तेमां जे न्हानुं धनुष्य होय ते मोहोटा धनुष्यमांहेथी काढीएं, जे बाकी रहे तेनुं दलियंबाहाडुगंहोई के० तेनुं अर्द्ध करिएं एटले वैताढ्य प्रमुख पर्वत तथा हेमवंत प्रमुख क्षेत्रनी बे बाहा होए. बाहा एटले पर्वत क्षेत्रना छेमानो विस्तार. तेनुं प्रमाण यंत्रथकी जाणवुं. ॥ १९० ॥

॥ हवे छेहेलो खंड जे भरत तेहना प्रतर करवानो विधि कहे छे. ॥

अंतिमखंडस्सुसुणा ॥ जीवं संगुणिय चउहि भइऊ णं ॥
लद्धंमि वग्गिए दस, गुणंमि मूलं हवइ पयरो ॥ १९१ ॥

अर्थ– अंतिम खंडेसुसुणा के० छेहेलो खंड जे भरत खंड तेना इखु साथे जीवंसंगुणिय के० जीवा गुणिएं पछी तेने चउहिभइऊणं के० चार भागे वहेंचतां जे लद्धंमि के० लाभे एटले जे भाग आवे, तेनो वग्गिए के० वर्ग करिएं, ते वर्गने दसगुणंमिमूलं के० दशगुणो करी मूल शोधीएं तेनो जे आंक आवे, ते हवइपयरो के० प्रतर जाणवो. ते प्रतरने वली उंगणीश भागे वहेंचतां जे आंक आवे ते कला जाणवी. बीजी शेष रहे ते प्रतिकला जाणवी. वली उंगणीश भागें वहेंचतां योजन थाय, अने जे शेष रहे ते कला जाणवी. ते यंत्रथी जाणजो. एम समचउरंस भरतक्षेत्र प्रमुख करवानो विधि जाणवो. ॥ १९१ ॥

॥ हवे वैताढ्य प्रमुखना प्रतर कहे छे. ॥

जीवा वग्गेण डुगे ॥ मिलिए दलिए य होइ जं मूलं ॥
वेयड्ढाईण तयं ॥ सपिहुत्तगुणं हवइ पयरो ॥ १९२ ॥

अर्थ– जीवावग्गेण के० न्हानी जीवानुं वर्ग अने महोटी जीवानुं वर्ग ए डुगे के० बे मिलिए के० एकठा करी पछी तेनुं दलिएय के० अर्द्ध करिएं, पछी तेनुं मूल शोधीएं, होइजंमूलं के० ते मूलनो जे आंक आवे ते मूल सपिहुत्तगुणं के० पोताना विस्तार साथे गुणीएं. तयं के० तेवारे वेयड्ढाईण के० वैताढ्यादिक पर्वतनुं हवइपयरो के० प्रतर होए. ते सर्व पर्वतादिकना प्रतर यंत्रथी जाणवा. ॥ १९२ ॥

एयं च पयरगुणियं ॥ संववहारेण देसियं तेण ॥ किंचूणं होइ फलं ॥ अइहंपि हवइ सुहुमगणणा ॥ १९३ ॥

अर्थ— एयंचपयरगुणियं के० ए प्रतरनुं गणित दक्षिण नरतादिक क्षेत्र तथा गि-
रिनुं गणितपद ते संववहारेण के० संव्यवहारे देसियं के० देखाड्युं ठे, तेण के० ते
कारण माटे किंचूणंहोइफलं के० कांइक उणुं फल होए, अ के० तथा इहंपि के० ए
सर्व प्रतर एकठाकरी वमणा करियें तेवारे सातसें ने ठंगणाएंसी कोडी, अढार लाख,
सीतोतेर हजार, चारसें ने ठप्पन्न होए. ते सगसय नजयाकोमी ए गाथाएं जोतां
अंतर पडे ठे, अने जो शेष नाग उगरे तेना वली नाग करीने गणिएं तो हवइसु-
हुमगणणा के० सुक्ष्म गणना थाय, तो ते सुक्ष्मगणनानी पेरे पूर्ण पण थाय ते करण-
नुं विशेष जाणवुं. ॥ १ए३ ॥

॥ हवे घनगणित कहे ठे. ॥

पयरो सोस्सेहगुणो ॥ होइ घणोपरिरयाइ सव्वं वा ॥
करण गणणालसेहिं ॥ जंतगलहियाउ दठव्वं ॥ १ए४ ॥
॥ इति जंबूदिवाहिगारोपढमो समत्तो ॥

अर्थ— जे वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं पयरो के० प्रतर गणित ठे, सो के० तेने जेवारे
वैताढ्य प्रमुख पर्वतना उस्सेहगुणो के० उंचपणानी साथे गुणीएं तेवारे वैताढ्य प्रमुख
पर्वतनुं होइ घणो के० घनगणित थाय, ते वैताढ्य प्रमुखना प्रतर जेवारे उंचपणा
साथे गणीएं तेवारे जाणीएं. ए परिरयाइ के० परिध्यादिक आठनो वर्त्तारो कह्यो. वा
के० अथवा ए सव्वं के० सर्व परिधि प्रमुखनुं जे करण गणण के० करणनोविधि साथे
गणवाने जे मनुष्य आलसेहिं के० आलसवंत होय ते मनुष्ये पूर्वाचार्यें जे जंतग के०
यंत्र लहियाउ के० लख्या ठे, त्यांथकी दिठव के० देखवुं, एटले यंत्र उपरथीज जोवुं,
चिंतववुं. ॥ १ए४ ॥

॥ हवे ए जीवाप्रमुख गणितनी संग्रह गाथा कहे ठे. ॥

जोयणसहस्सनवगं ॥ सत्ते वसया हवंतिअडयाला ॥ बारसयकला सकला ॥ दा-
हिणनरहद्ध जीवाउं ॥१॥ दसचेवसहस्साइं ॥ जीवासत्तयसया इवीसाइं ॥ बारकला-
यऊणा ॥ वेयड्ढ गिरिस्सविन्नेया ॥ २ ॥ चउदस यसहस्साइं ॥ सयाइचत्तारिएग स-
यराइं ॥ नरहदुत्तरजीवा ॥ बच्चकलाऊणियाकिंचि ॥ ३ ॥ चोवीस सहस्साइं ॥ नव-
सय याजोयणाण बत्तीसे ॥ चुल्लहिमवंतजीवा ॥ आयामेणं कलऊंच ॥ ४ ॥ सततीं-
ससहस्साइं ॥ उच्चसया जोयणाण चउसयरा ॥ हेमव यवासजीवा ॥ किंचूणा सोल-
सकलाय ॥ ५ ॥ तेपन्न सहस्साइं ॥ नवसय्या जोयणाणइगतीसा ॥ जीवामहाहिम-
वए ॥ अठकला बक्कलाउंय ॥ ६ ॥ एगुत्तरानवसया ॥ तेवत्तरिमेव जोयणसहस्सा ॥
जीवासत्तरकला ॥ अद्धकला चेवहरिवासे ॥ ७ ॥ चउणवइ सहसाइं ॥ बप्पन्नहि यं-

सयंकला दोय ॥ जीवानि सहेसापुण ॥ लरकंजीवाविदे हरूे ॥ ७ ॥ जीवासंग्रहगाथा ॥ नवचेवसहस्साइं ॥ ठावठाइय सयाइ सत्तेव ॥ सविसे सकलाचेगा दाहिणन्नरहरू ध-णुपीठं ॥ ए ॥ दसचेवसहस्साइ ॥ सत्ते वसयाहवंतितेयाला ॥ धणुपीठं वेयद्धे ॥ कला-ग्रपन्नर सहवंति ॥ १० ॥ सोलसचेव कलाउं ॥ अहियाउंहुंतिअरूनागेणं ॥ वाहावे-यद्धसय ॥ अठावीसा सयाचउरो ॥ ११ ॥ चउदसय सहस्साइं ॥ पंचेवसयाइ अठवी-साइं ॥ इक्कारसयकलाउं ॥ धणुपीठं उत्तर रूस्सं ॥ १२ ॥ नरहरूत्तर वाहा ॥ अठार-सहुंति जोयण सयाइं ॥ बाणवइजोयणाणिय ॥ अरूकला सत्तरकलाय ॥ १३ ॥ धणु-हिमवेकलचउरो ॥ पणवीस सहस्स डुसयती सहिया ॥ बाहा सोलद्धकला ॥ तेवन्न सयाय पन्नहिया ॥ १४ ॥ अरूतीस सहस्स सगसय ॥ चत्तधणुदसकलाय हेमवए ॥ बाहासत्तठिसए ॥ पणपन्नेत्तिन्नियकलाउं ॥ १५ ॥ धणुमहहिमवेदसकल ॥ दोसय ते-णउसहस्ससगवन्ना ॥ बाहाबाणउयसए ॥ ठहत्तरेनवकलरूंच ॥ १६ ॥ चुलसी सह-सासोलस धणुहरिवासे कलाचउक्कंच ॥ बाहातेरस सहसा ॥ तिसयइगसठि ठकलासद्धा ॥ १७ ॥ तिसहधणुनकलेगलख ॥ सहसचोवीसतिसय ठायाला ॥ वाहापन्नठिसयं ॥ सहसावीसासडुकलरू ॥ १७ ॥ सोलस सहस्सअडुसय ॥ तेसीया सरूतेरसकलाय ॥ बाहाविदेहमज्झे ॥ धनुपीठं परिरयस्सरूं ॥ १ए ॥ इतिधनुपृष्ट बाहासंग्रहगाथा ॥ ल-रकठारसयणती, ससहस्स चउस्सया यपणसीया ॥ बारकलाठठिकला ॥ दाहिण न-रहरूपयरमिमं ॥ २० ॥ सत्तहियातिन्निसया ॥ बारसहस्सायपंचलरकाय ॥ बारसक-लायपयरं ॥ वेयद्धगिरिस्सधरणितले ॥ २१ ॥ योयण तीसं वासे ॥ पढमाए मेहलाय पयरमिमं ॥ लरकतिगतिसयरिसया ॥ चुलसीइक्कार सकलाउं ॥ २२ ॥ दस जोयण विरकंने ॥ बीयाएमेहलयपयरमिमं ॥ लरकोचउवीससया इगसठाद सकलाउंय ॥२३॥ अरूसीया अठसया ॥ बत्तीस सहस्सतीसलरकाय ॥ कलबारविकलिगारस ॥ उत्तर-नरहरूपयरमिमं ॥ २४ ॥ दोकोडिचउदलरका ॥ सहसाठपन्ननवसगसयरा ॥ अठकला दसविकला ॥ पयरमिमं चुंल्लहिमवंते ॥ २५ ॥ हेमवएठक्कोमी ॥ बावत्तरिलख सहस-तेवन्ना ॥ पणयालसयंपयरे ॥ पंचकलाअठविकलाय ॥ ॥ २६ ॥ गुणवीसकोमि अरूव, न्न लरक अडसठि सहस सयमेगं ॥ ठासीयंद सयकला ॥ पणायकला पयरमिहहिमवे ॥ २७ ॥ चउपन्नंकोमीउं ॥ लरकासीयालतिसयरि सहस्सा ॥ अठसयसतरिसत्तग्ग कलाउपयरंतुहरिवासे ॥ २७ ॥ बायालं कोडिसयं ॥ लरकाचउपन्न सहसबासठी ॥ प-णसयगुणहुत्तरकल ॥ अठारसनिसहपयरमिमं ॥ २ए ॥ तेसठिं कोमिसयं ॥ लरकास-गवन्नसहस गुणयाला ॥ तिसयडुरुत्तर दसकल पन्नरसकलाविदेहरू ॥ ३० ॥ इतिप्र-तरसंग्रहगाथा ॥ दसजोयणुंसएपुण तेवीस सहस्स लरकइगवन्ना ॥ जोयणठवत्तरि ठ,

कलाय वेयहृघणगणियं ॥ ३१ ॥ अठसयापणयाला ॥ तीसंलक्खाति हृत्तरीसहृसा ॥ पंनरस कलायघणो ॥ दस्सुसए होइ वीयम्मि ॥ ३२ ॥ सत्तहियिा तिन्निसया वारस सहृसाय पंचलक्खाय ॥ अवराय वार सकला ॥ पणुस्सए होइघणगिरियं ॥३३॥ सत्तासीइगलक्खा ॥ उणतीसहियाय विणवइसयाइं ॥ अउणत्तीसइनागा ॥ चउदसवेयहृघणगणियं ॥ ३४ ॥ हिमवंति दुसय चउदस, कोडीछप्पन्नलक्खसगनउई ॥ सहसा चउयालसयं ॥ सोलसकलवार विकलघणं ॥ ३५ ॥ गुणयाल सयासत्तर ॥ कोमी बत्तीस लक्खसगतीसा ॥ सहसातिसय अरुत्तर ॥ वारविकलघणमहाहिमवे ॥ ३६ ॥ बगवन्नसहृसअठा, रकोमि ठासठिलक्खसगवीसं, सहृसानव सयएगु, एसीहिनिसहृस्सघण गणियं ॥ ३७ ॥ इतिघनसंग्रहगाथा ॥ ॥ इति श्रीलघुक्षेत्र समास वार्तिके जंबूद्वीपाधिकारः प्रथमः समाप्तः ॥ ॐनमो विश्वनाथाय तत्वदर्शिने ॥

॥ हवे बीजो लवण समुद्रनो अधिकार वखाणे छे. ॥

वीउं लवण समुद्दा हिगारो नणइ ॥ मूलगाथा ॥ गोतिबं
लवणोजय ॥ जोयण पणनवइ सहसजा तब ॥ समनू-
तलाउ सगसय ॥ जलवुढी सहसमो गाढो ॥ १९५ ॥

अर्थ– लवणोनय के० जगती थकी वाहेर लवण समुद्रना उनय एटले बन्ने पासाथी जेवारे वचमां शिखानी सन्मुख जोयण पण नवइसहसजा के० ज्यांसुधी पंचाणु हजार योजन लवण समुद्रमांहे आविएं त्यांसुधी तब के० ते लवण समुद्रमांहे गोतिबं के० गोतीर्थ सरखो छे, एटले जेम गाय पाणी पीवाने तलावमां प्रवेश करे तेवारे पाछली वाजु उंची होय, अने आगली वाजु नीची होए तेने गोतीर्थ कहीएं. तेम लवणसमुद्रमांहे पण वे पासाथी नीकलीने वचमां आवतां पंचाणु हजार योजन सुधी पाछली नूमी उंची अने आगली नूमी नीची छे, समनूतलथकी एटले धातकीखंडनी दिशिथी, अने जंबूद्वीपनी जगतीथकी लवणसमुद्रमांहे दिग्मालनणी जतां थोडी थोमी जलवृद्धि थतां पंचाणु हजार योजन ज्यां थाय छे, त्यां समनूतलथकी सातसें योजन पाणीनी उंची वृद्धि छे, अने हजार योजन पाणी उंडुं छे.॥ १९५ ॥

॥ हवे ए लवण समुद्रनेविषे जलवृद्धि जाणवानुं करण कहे छे. ॥

तेरासिएण मज्झि, छ रासिणा संगुणिज्ज अंतिमगं ॥
तं पढमरासिन्नइयं ॥ उवेहं मुणसु लवणजले ॥१९६॥

अर्थ–तेरासिएण के० पहेली त्रण राशी थापीएं. एक धातकीखंडनी राशि पंचाणु हजार योजननी, अने जंबूद्वीपनी दिशिथी जे पंचाणु हजार योजन लवण समुद्रमां

जइए ए बीजी राशी, तथा वचमां एक हजार योजननी मध्यराशी जे कहिएं, ए त्रीजी राशी, एम त्रण आंकनी श्रेणी मांडीएं, पछी मझिल्लरासिणा संगुणिज्ज अं-तिमगं के० वचमांनी आंकनी जे श्रेणी ते छेहेली श्रेणीसाथे गुणीएं, पछी तंपढमरासि-न्नइयं के० तेने पेहेली श्रेणीना आंक साथे वेहेंचीएं. एरीते जवेहंमुणसुलवणजले के० लवणसमुद्रनेविषे जलवृद्धिप्रते मुणसु एटले जाणजो. ए गाथानो स्पष्ट अर्थ न-वगुणहत्तरि जोयण, ए आगल वसें ने दशमी गाथा आवशे तेने विषे विशेषेथी क-हेशे. अहीआं मात्र सूत्रार्थ जाणवो. ॥ १९६ ॥

॥ हवे लवण समुद्रनी शिखा वखाणे छे. ॥

दिठुवरि सहसदसगं ॥ पिहुलामूलाउ सतरसहसुच्चा ॥
लवणसिहा सा तडवरि ॥ गाउडुगं वढइ डुवेलं ॥१९७॥

अर्थ– हिठुवरि के० हेठे तथा उपर सहसदसगंपिहुला के० हजार योजन पहो-ली, अने मूलाउ के० मूलथकी सत्तरसहसुचा के० सत्तर हजार योजन उंची छे, ए-वी लवणसिहा के० लवणसमुद्रनी शिखा जाणवी. सा के० ते शिखा जे छे, तडुवरि के० ते सत्तर सहस्र योजन उपरे गाउडुगंवड्डइडुवेलं के० वेगाउ उंची एवी वेल ते वे वार एक अहोरात्रमांहे वधे. ॥ १९७ ॥

॥ हवे पातालकलशा वखाणे छे. ॥

वहुमझे चउदिसि चउ ॥ पायाला वयरकलस संठाणा ॥
जोयणसहस्स जड्डा ॥ तहसगुणहिठुवरि रुंदा ॥ १९८ ॥

अर्थ– लवणसमुद्रनेविषे वहुमझे के० घणुं वचमां पाणीनी मेखलाए चउदिशि चउपायाला के० चारदिशिने विषे चार पाताला छे. ते पाताला केहवा छे ? वयरकलस के० वज्रमय जे कलश तेने संठाणा के० आकारे छे. वली केहवा छे ? जोयणसह-स्सजड्डा के० एक हजार योजननी ते कलशानी ठीकरी जाडी छे, तथा तहसगुणहि-ठुवरिरुंदा के० ते जाडपणा थकी दशगणा एटले दशहजार योजन हेठल तथा उपर रुंदीएं छे एटले पहोला छे. ॥ १९८ ॥

॥ वली पातालकलश केहवा छे, ते कहे छे. ॥

लरकं च मझि पिहुला ॥ जोयणलरकं च भूमिमो गाढा ॥
पुवाइसु वडवमुह ॥ केजुव जूवे सर भिहाणा ॥ १९९ ॥

अर्थ– लरकंचमझि पिहुला के० लाख योजननुं पेट पहोळुं छे, वली जोयणल-रकंच भूमिमोगाढा के० लाख योजन भूमिकामांहे अवगाढ एटले उंडा छे, वली

पुव्वाइसु के० पूर्वदिशि थकी धुरमांडीने दक्षिणावर्त्त गणतां एक वडवामुख बीजो केजुव के० केयूप, त्रीजो जूवे के० यूप, चोथो इसर के० ईश्वर, अनिहाणा के० एवे नामे चार पातालकलशो जाणवा. ॥ १९९ ॥

॥ हवे न्हाना पातालकलश वखाणे छे. ॥

अन्ने लहुपायाला ॥ सगसहसा अडसया सचुलसीया ॥
पुव्वुत्त सयंसपमा, णा तछ तछप्पएसेसु ॥ २०० ॥

अर्थ— अन्ने के० वीजा लहुपायाला के० न्हाना पाताल कलशा ते सगसहसा अडसयासचुलसीया के० सात हजार आठसो ने चोराशी छे, ते केहवा छे ? तो के—पुव्वुत्त के० पूर्वे वखाण्या छे, जे चार महोटा पाताल कलशा ते थकी सयंसपमाणा के० सोमा अंसे जेमनुं प्रमाण छे एहवा छे, एटले सोमे नागे छे, अर्थात् तेनी दश योजननी ठीकरी जाडी छे, तथा एकसो योजन प्रत्येक हेठे तथा उपर पहोला छे, अने एक हजार योजन नूमिमांहे उंडा छे, एवा न्हाना कलश ते जे स्थानके महोटा कलशे नूमीका रुंधी नथी; तेवा जलमेखलाना तछ तछप्पएसेसु के० ते ते प्रदेशे ए कलश छे, एटले ठामठामने विषे छे. ते केमके समुद्रमांहे दश हजार योजन विस्तार जे पाणी छे, तेहनी मांहेली परिधि आणीएं. ते आवी रीते के—जंबूद्वीप थकी पंचाणु हजार योजन जातां वे लाख ने नेवु हजार योजन विष्कंन्न छे, तेनो वर्ग करीएं तेवारे आठ हजार चारसें ने दश कोमी थाय. तेने दशगुणा करीएं तेवारे चोरासी हजार ने एकसो कोमी थाय. तेनुं मूल शोधीएं तेवारे नव लाख सत्तर हजार ने उपर साठ लन्यमान थाय. तेमांहेथी चार कलशे चालीस हजार योजन रुंध्या छे, ते वादकरतां वाकी आठ लाख सीतोत्तेर हजार ने उपर साठ रहे छे. तेने चारनागे वहेंचीएं तेवारे वे लाख उंगणीस हजार बसो ने पांसठ एकनागे आवे; तो एक महोटो पूर्वदिशिनो पातालकलश अने वीजो दक्षिणदिशिनो पातालकलश ते बेहुनुं एटलुं अंतर जाणवुं. हवे त्यां एकेका अंतरे एकेक श्रेणीनेविषे बसें ने पन्नर कलश होएं, ते कलशोएं वे लाख पन्नर हजार योजन रुंध्या छे. अने बाकीना चार हजार बसो ने पांसठ योजन जे रह्या ते कलशनी ठीकरीने जारूपणे रुंध्या छे, एम प्रथम न्हाना कलशनी श्रेणीनेविषे बसें पन्नर कलश, वीजीनेविषे बसें ने सोल, एम एकेको कलश वधारतां वधी नव श्रेणी छे, तो नवमी श्रेणीनेविषे बसें ने त्रेवीश कलश छे. एरीते एक आंतरानेविषे न्हाना कलश एक हजार नवसें ने एकोत्तेर थाय. तेवा चारेदिशिना एकठा करतां सात हजार आठसो ने चोराशी न्हाना कलश थाय. इति २००

॥ हवे चार पाताल कलशना देवता कहे छे. ॥

काल़ो य महाकालो ॥ वेलंब पभंजणोय चउसु सुरा ॥
पलिउवमाउणो तह ॥ सेसेसु सुरा तयद्धाऊ ॥२०१॥

अर्थ– चार महोटा पाताल कलशने विषे पूर्वदिशिथी अनुक्रमे दक्षिणावर्त्त जोतां एक काल, बीजो महाकाल, त्रीजो वेलंब अने चोथो प्रभंजन एवे नामे चउसुसुरा के० चार देवता अधिष्ठायक जाणवा. पण ते देवता केहवा छे, तो के– पलिउवमाउणो के० एक पल्योपमनुं आयुष्य धरे छे एवा छे. तह के० तथा सेसेसुसुरा के० शेष बीजा न्हाना जे कलश छे तेनेविषे जे देवता अधिष्ठायक छे, तेमनुं आयुष्य तयद्धाऊ के० ते पूर्वोक्त देवताना आयुष्य थकी अर्द्ध छे एटले अर्द्ध पल्योपमनुं छे. ॥ २०१ ॥

सव्वे सिमहो भागे ॥ वाऊ मज्झिल्लयंमि जलवाऊ ॥ के-
वल जलमुवरिल्ले ॥ भाग डुगे तब सासुव्वे ॥ २०२ ॥

अर्थ– सव्वेसिमहोभागेवाऊ के० सर्व महोटा पाताल कलशाना अधो भागें एटले नीचे वायु छे, अने मज्झिल्लयंमिजलवाऊ के० मध्य एटले वचला भागें वायु अने जल ए बंने मिश्र छे. तथा केवल जल मुवरिल्ले के० उपरले भागे केवल पाणीज छे. तो एकेका त्रीजा भागने विषे तेत्रीश हजार त्रणसें ने तेत्रीश योजन उपर एक योजननो त्रीजो भाग होए. एवा भागडुगेतबसासुव्वे के० नीचेना भागनेविषे अने वचला भागनेविषे श्वासनी परे वायु छे, ते आगली गाथाएं वखाणे छे. ॥ २०२ ॥

बहवे उयारवाया ॥ मुछंति खुहंति डुसिवाराउ ॥ एग
अहोरत्तंतो ॥ तया तया वेल परिवुढ्ढी ॥ २०३ ॥

अर्थ– एवा बे भागना वायुनेविषे बीजा बहवे के० घणा उयार के० उदार एटले महोटा वाया के० वायरा ते मुछंति के० मले छे, ते मलीने पाणीने खुहंति के० क्षोभ पमाडे छे. जेम माणसना पेटमांहे वायुनी वृद्धि थवाथी क्षोभ पमाडे, शब्द करे तेम पातालकलश ते एग अहोरत्तंतो के० एक अहोरात्र मांहे डुसिवाराउ के० बे वखत क्षोभ पमाडे छे, तयातयावेलपरिवुढ्ढी के० ते तेवारे पाणीना वेलनी वृद्धि थाय छे; एटले जेवारे वायुना जोरथकी कलशा उछराय छे तेवारे समुद्रनुं पाणी वधे छे, एवो अनादिकालनो सहेजथी चाल छे. जे एक अहोरात्रमांहे बे वार पाणीनी वेल वधे एम जाणवुं. ॥ २०३ ॥

॥ हवे समुद्रमांहे वेलंधर देवता छे ते वखाणे छे. ॥

बायालसठि डुसयरि ॥ सहसा नागाण मझवरि बाहिं ॥
वेलं धरंति कमसो ॥ चउहत्तरुलक्खु ते सव्वे ॥ २०४ ॥

अर्थ–चायाल के० बेतालीश हजार नागाण के० नागकुमार देवताने मज्ज के० मांहे पेसती वेलं के० वेल प्रते धरंति के० धरी राखे बे, एटले निवारे बे. वली सहि के० साठ हजार नागकुमार देवता ते लवणसमुद्रनी शिखाने उवरि के० उपरना वे कोश उपरांत जे वेल वधे ठे, ते प्रते वारे बे. अने डुसरिसहसा के० बहुतेर हजार नागकुमार देवता ते वाहिं के० वाहेरनी वेलि जे धातकीखंडमां प्रवेश करे ठे, ते वेलिने निवारे ठे, अर्थात् धरी राखे बे, ए रीते नागकुमारना देवो कमसो के० अनुक्रमे पाणीनीवेलि प्रते धरी राखे बे. माटे ए देवोने वेलंधर कहिएं. तेसवे के० तेसर्व देवता एकठा गणिएं तेवारे चउहत्तरुलरकु के० एकलाख ने चमोत्तेर हजारनी संख्या थाय ठे. ॥ २०४ ॥

॥ हवे वेलंधरनां स्थानक तथा तेना अधिपति कहे बे. ॥

वायालसहस्सेहिं ॥ पुव्वेसाणाइदिसि विदिसि लवणे ॥
वेलंधराणुवेलं ॥ धरराईणं गिरिसु वासा ॥ २०५ ॥

अर्थ– लवणे के० लवण समुद्रमांहे पुव्वेसाणाइदिसिविदिसि के० पूर्वादि चार दिशि अने इशानादिक चार विदिशिनेविषे वायालसहस्सेहिं के० बेतालीश हजार योजन गयाथी एटले जंबूद्वीपनी जगतिनी वेदिका थकी बेतालीश हजार योजन लवण समुद्रमांहे पूर्वप्रमुख चार दिशिनेविषे वेलंधर के० वेलंधर नामे जे देवता तेने वसवा योग्य पर्वतनेविपे आवास जाणवा. अने इशानप्रमुख चार विदिशिनेविषे लवणसमुद्रमांहे वेतालीस हजार योजने अणुवेलंधर के० अनुवेलंधर नामे जे राईणं के० अधिपति एवा चार देवताने रमवाना गिरिसु के० पर्वतनेविषे वासा के० आवास जाणवा. ॥ २०५ ॥

॥ हवे आवास पर्वतनां नाम कहे बे. ॥

गोथूभे दगभासे ॥ संखे दगसीमनामि दिसि सेले ॥
गोथूभो सिवदेवो ॥ संखो य मणोसिलो राया॥२०६॥

अर्थ– पूर्वदिशि गोथुभ नामे आवास पर्वत बे, अने दक्षिणदिशि दगभास नामे आवास पर्वत ठे, पश्चिमदिशि संख नामे आवास पर्वत ठे, अने उत्तरदिशि दससीम नामे आवास पर्वत ठे. ए रीते दिसिसेले के० ए चार दिशिना पर्वतनेविषे अनुक्रमे एक गोथुभ, बीजो शिवदेव, त्रीजो शंख, अने चोथो मणोसिल एवे नामे वेलंधर देवताना राया के० राजा एवा नागकुमार देवो रहे बे, एटले जे दिशाउनेविषे रहे तेने वेलंधर कहीएं, अने जे विदिशाउनेविषे रहे तेने अनुवेलंधर कहिएं ॥ २०६ ॥

कक्कोडे विज्जुपहे ॥ केलासरुणप्पहे विदिसि सेले ॥
कक्कोडग कद्दमर्ज ॥ केलास रुणप्पहो सामी ॥२०७॥

अर्थ– हवे इशान प्रमुख चार विदिशिने विषे कर्कोटक, विद्युत्प्रभ, कैलाश अने अरुणप्रभ एवे नामे जे चार आवास पर्वत छे, तेने विषे अनुक्रमे कर्कोटक, कर्दम, कैलाश अने अरुणप्पहो के० विद्युत्प्रभ एवे नामे चार अनुवेलंधर नागकुमार देवताना सामी के० स्वामि जाणवा. जे विदिशिनेविषे रहे तेने अनुवेलंधर कहियें. ॥२०७॥

॥ हवे ए पर्वतना मान अने वरण कहे छे. ॥

एए गिरिणो सव्वे ॥ बावीसहिया य दससया मूले ॥ चउ-
सय चउवीसहिया ॥ विच्छिन्ना हुंति सिहरतले ॥ २०८ ॥

अर्थ– एएगिरिणोसव्वे के० ए सर्व वेलंधर, अने अनुवेलंधर नामे जे आवास पर्वत छे, ते बावीसहियाय दससयामूले के० एक हजार ने बावीश योजन मूलनेविषे पोहोला जाणवा. अने चउसय चउवीसहिया के० चारसें ने चोवीश योजन सिहर तले के० शिखरस्थले एटले शिखरनेविषे विच्छिन्ना के० विस्तारेपोहोला हुंति के० छे.२०८

सतरससय इगवीसे ॥ उच्चत्ते ते सवेइया सवे ॥ कणगं-
करययफालिह, दिसासु विदिसासु रयणमया॥ २०९ ॥

अर्थ– वली ते पर्वत केहवा छे? तो के–एक हजार सातसें ने एकवीश योजन उच्चात्ते के० उंचा छे, वली ते सव्वे के० ते आठ पर्वत केहवा छे, सवेइया के० वेदिकानवनखंड तेणे करीने सहित छे, वली कणगंकरयय फालिह के० कनक, अंकरत्न, रूपुं, अने स्फाटिकरत्न एनी पूर्वदिशिथी अनुक्रमे गोथूभादिक चार पर्वत छे. अने विदिसासुरयणमया के० विदिशिनेविषे जे कर्कोटादिक चार पर्वत छे, ते रत्नमय जाणवा. ॥ २०९ ॥

॥ हवे ए आठ पर्वत पाणी उपरे केटला देखाय छे ते कहे छे. ॥

नवगुणहत्तरि जोयण ॥ बहिजलुवरि चत्त पण नवइ भाया ॥
एए मज्झे नवसय ॥ तेसठा भागसगसयरी ॥ २१० ॥

अर्थ– ए आठ पर्वत बहि के० जंबूद्वीपनी दिशिएं नवगुणहत्तरिजोयण के० नवसें ने उंगणोतेर योजन उपर एक योजनना, पणनवइभाया के० पंचाणु भाग करियें, तेवा चत्त के० चालीश भाग अधिक एटला योजन जंबूद्वीपनी दिशिएं जलुवरि के० पाणी उपर देखाय छे. तथा, एए के० ए पर्वत मझे के० मांहेली लवण समुद्रनी शिखानी दिशिथी जोतां नवसयतेसठा के० नवसेंने त्रेसठ योजन उपर एक योजनना

पंचाणु जाग करिएं तेवा सीत्तोतेर जाग एटला पाणी उपर पर्वतो देखाय वे ते जाणवा.

लवण समुद्र मध्ये पंचाणु हजार योजन जतां सातसें योजननी जलवृद्धि वे. तो वेतालीश हजार योजन जइएं त्यां वेलंधर पर्वत वे, ते स्थानके केटली जलवृद्धि होए, ते जाणवानी रीति बतावे वे. अहींआं प्रथम श्रेणी पंचाणु हजारनी, बीजी सातसेंनी, अने त्रीजी श्रेणी बेतालीस हजारनी, एवी आंकनी त्रण श्रेणी मांडीएं. ए त्रण आंकनी राशि मांड्या पबी ते रासीएणमज्जित्र ए गाथाना विधिएं गणीएं, ते आवी रीते के, वचमांनी जे सातसेंनी श्रेणी तेने बेली बेतालीश हजारनी श्रेणीएं गुणीएं तेवारे बे क्रोम ने चोराणु लाख थाय, पबी पेहेली श्रेणी जे पंचाणु हजारनी वे, तेनी साथे जाग वेहेंचीएं तेवारे त्रणसें ने नव योजन उपर एक योजनना पंचाणु जाग करीएं, तेवारे पीस्तालीस जाग आवे, ए रीते समजूतले जंबूद्वीपे जोतां बेतालीश हजार योजने एटली जलवृद्धि होए,

अने पंचाणु हजार योजने एक हजार योजन लवण समुद्र उंमो वे, तो बेतालीस हजार योजने केटलो उंडो वे? तेनुं गणीत आवी रीते करवुं के बेतालीश हजार योजनने हजारना आंके गुणीएं तेवारे चार कोमी ने वीश लाख थाय. तेने पंचाणु हजार जागे वेहेंचीएं तेवारे चारसें ने बेतालीश योजन उपर एक योजनना पंचाणु जाग करीएं तेवा दश जाग आवे, एटलो समुद्र उंमो वे, पबी जलवृद्धि तथा उंमपणुं ए बे एकठां करिएं तेवारे सातसें ने एकावन्न योजन उपर एक योजनना पंचाणु जाग करिएं तेवा पंचावन्न जाग थाय, ते सतरसें ने एकवीश योजन वेलंधर पर्वतनुं उंचपणुं वे, तेमांहेथी बाद करीएं तेवारे नवसें उंगणोतेर योजन, अने उपर पंचाणुआ चालीस जाग रहे. एटलो जंबूद्वीपथी जतां वेलंधर पर्वत पाणीथी उंचा वे.

हवे त्यां पर्वतनो विस्तार केटलो वे, ते जाणवानो विधि केहे वे. जलवृद्धि अने उंडपणुं ए बे सातसें एकावन्न योजन उपर पंचाणुआ पंचावन्न जाग वे, ते सर्वेना पंचाणुआ जाग करीएं तेवारे एकोत्तेर हजार ने चारसें जाग थाय, पबी विबारडुगविसे सो ए करण गाथाएं करतां पर्वतनो मूल विस्तार एक हजार ने बावीश योजन वे, अने शिखर विस्तार चारसें ने चोवीश योजन वे, ते अधिका मांहेथी उंबुं काढतां बाकी पांचसें ने अठाणुं रहे ते पर्वतनुं सत्तरसें ने एकवीश योजन उंचपणुं वे, तेनी साथे जाग वेहेंचतां जाग पोहोंचे नही, ते माटे एकोत्तेर हजार ने चारसें एटली जलवृद्धि, तथा उंडपणाना पंचाणुआ जाग वे, तेने पांचसें ने अठाणुं साथे गुणीएं तेवारे चार क्रोड बवीश लाख सत्ताणुं हजार ने बसें थाय, तेने पर्वतना उंचपणाना सत्तरसें ने एकवीश योजन साथे जाग वेहेंचीएं तेवारे चोवीश हजार आठसें ने नव

आवे, शेष नवसें ने अगीआर वधे, तेमाटे ते चोवीश हजार आठसें ने नव जे छे ते-मांहे एक नेळीएं, पछी पंचाणु नागे वेहेंचीएं तेवारे वसें ने एकसठ योजन उपर पं-चाणुआ पंदर नाग आवे. हवे पर्वतनो मूल विस्तार एक हजार ने बावीश योजन छे. तेमांहेथी जेवारे ए बसें एकसठ योजन, अने पंचाणुआ पन्नर नाग काढीएं, ते-वारे सातसो ने साठ योजन उपर पंचाणुआ एंसी नाग रहे, एटलो पर्वतनो विस्तार जाणवो.

हवे मांहेली दिशिएं जलनी वृद्धि आणवाने अर्थे ए पर्वतना विस्तारनो आंक जे सातसें साठ योजन उपर पंचाणुआ एंसी नाग छे, तेने पंचाणुए गुणीएं तेवारे बहुं-त्तेर हजार वसें ने एंसी एटला पंचाणुआ नाग थाय. पछी एक पंचाणु हजारनी, बीजी सातसेंनी, अने त्रीजी बहुंतेर हजार वसें ने एंसीनी, एवी आंकनी त्रण राशी मांमी-एं; तेमां वच्चेनी जे सातसेंनी श्रेणी छे, तेनी साथे जेवारे छेहेली श्रेणी गुणीएं तेवारे पांच क्रोड पांच लाख ने छन्नु हजार एटलां प्रतिनंग थाय. पछी जे पहेली राशि पं-चाणु हजारनी छे, तेना प्रतिनंग करवामाटे तेने पंचाणुए गुणीएं तेवारे नेवु लाख ने पचीश हजार थाय. एटला प्रतिनंगे उपरना प्रतिनंगनी राशी वेहेंचीएं तेवारे यो-जन पांच आवे, शेष पांच हजार चारसें ने एकोत्तेर वधे. तेने पंचाणु नागे वेहेंचतां सत्तावन्न कला आवे, शेष छपन्न उगरे, तेमाटे एक नेळीएं तेवारे कला अठावन्न थाय; एटले पांच योजन उपर अठावन्न कला एटली मांहेली दिशिएं जलवृद्धि छे, ते जलथकी पर्वतनुं उंचपणुं नवसें उगणोत्तेर योजन ने उपर पंचाणुआ चालीश नाग छे, तेमांहेथी पांच योजन ने अठावन्न नाग वाद करीएं तेवारे नवसें त्रेसठ योजन उपर पंचाणुआ सीतोतेर नाग; एटलो लवण समुद्रनी शिखादिशिथी जोतां वेलंधर पर्वत उंचा छे. तथा ए आठ पर्वतना मूलने विषे त्रण हजार वसें ने बत्रीश योजन-नो परिधि छे, अने शिखरने विषे तेरसें ने चौद योजननो परिधि छे. हवे मांहोमांहे ते पर्वतनो आंतरो आणवानो विधि कहे छे.

जंबुद्वीपनी जगतीथकी बेतालीश हजार पांचसें ने अगीआर योजन लवण समु-द्रमांहे गया पछी पर्वतना विष्कंनतुं मध्य छे, त्यां समुद्रनुं वृत्तविष्कंन एक लाख पंचासी हजार ने बावीश योजन छे, तेनो परिधि पांच लाख पंचासी हजार ने एका-णुं योजन थाय, तेमांहेथी आठ वेलंधरनुं विष्कंन आठ हजार एकसो ने छहुंत्तेर यो-जन वाद करिएं तेवारे पांच लाख छहुतेर हजार नवसें ने पन्नर योजन बाकी रहे; तेने आठ नागे वेहेंचीएं तेवारें बहुंतेर हजार एकसो ने चउद योजन उपर एक यो-जनना तेर नाग करिएं, तेवा आठ नाग एटलुं वेलंधर पर्वतने वच्चे अंतर जाणवुं. ॥२१०॥

॥ हवे उपन्न अंतरद्वीपनी स्थिति कहे छे. ॥

हिमवंतंता विदिसी ॥ साणाइगयासु चउसु दाढासु ॥
सग सग अंतरदीवा पढमचउक्कं च जगईउ ॥ २११ ॥

अर्थ– हिमवंतंता के० हेमवंत पर्वतना अंत एटले बन्ने छेडानेविषे समुद्रमांहे बे बे दाढा विदिशिनेविषे नीकली छे, हवे ते इसाणाइगयासु के० इशानकूण प्रमुख चार विदिशिनेविषे चउसु दाढासु के० चार दाढा प्राप्त थया छतां ते प्रत्येक दाढानेविषे सगसग अंतरदीवा के० सात सात अंतरद्वीप छे, ते अंतरद्वीपमांहे पढमचउक्कं के० पेहेला जे चार अंतरद्वीप छे ते जगईउ के० जगती थकी केटले दूर छे, ते कहे छे. ॥ २११ ॥

जोयणतिसएहि तउ ॥ सयसयवुड्ढी य छसु चउक्केसु ॥
अन्नुन्न जगइअंतरि ॥ अंतरसमविछरा सव्वे ॥ २१२ ॥

अर्थ– पेहेला चार अंतरद्वीप जगतीथकी त्रणसें योजन दूर छे, अने तउ के० ते द्वीपनो विस्तार पण त्रणसें योजन छे. पछी छसुचउक्केसु के० छ चतुष्कनेविषे प्रत्येके अन्नुन्न के० एक द्वीप अने बीजा द्वीपनी वच्चे जगतीवच्चे, अने द्वीपना विस्तारनेविषे सयसयवुड्ढी के० सो सो योजननी वृद्धि जाणवी. एटले जे द्वीपने जगइअंतरि के० जेटलो जगती थकी आंतरो छे, ते द्वीपनो अंतरसमविछरासव्वे के० ते अंतरसमान तेटलो विस्तार पण जाणवो. एटले पेहेला चार अंतरद्वीप जगती थकी त्रणसें योजन छे, तो तेनो विस्तार पण त्रणसें योजन प्रमाणे जाणवो. बीजुं चतुष्क जगती थकी चारसें योजन दूर छे, तो तेनो विस्तार पण चारसें योजन छे. एम सर्वनेविषे एकसो योजननी वृद्धि करतां सातमुं अंतरद्वीपनुं चतुष्क जगती थकी नवसें योजन दूर छे, तेहनो विस्तार पण नवसें योजन प्रमाण छे. ते यंत्रथी जाणवो. ॥ २१२ ॥

॥ हवे ए अंतरद्वीप पाणी उपर केटला उंचा छे ते कहे छे. ॥

पढमचउक्कुच्चबहिं ॥ अड्ढाइ य जोयणाइ य वीसंसो ॥
सयरिं सवुड्ढिपुरउ ॥ मज्झदिसिं सव्वि कोसड्ढगं ॥ २१३ ॥

अर्थ– अंतर द्वीपनुं पढमचउक्क के० पेहेलुं चतुष्क ते बहिं के० बाहेर जंबू द्वीपनी दिशाए अड्ढाइयजोयणाइयवीसंसो के० अढी योजन उपर वीश अंस एटले पंचाणुआ वीश नाग एटलुं पाणीथी उपर उंचुं जाणवुं. उरउ के० बीजा अंतरद्वीपना चतुष्कनेविषे पंचाणुआ सयरिसवुड्ढि के० सीत्तेर नागनी वृद्धि जाणवी, एटले बीजुं चतुष्क अढी योजन उपर पंचाणुआ नेवु नाग पाणीथी उंचुं जाणवुं, अने मज्झदिसिं

के० लवण समुद्रनी शिखानी दिशिए कोसडुगं के० बे कोश प्रमाण. सव के० सर्वे द्वीपनो प्रकाश जाणवो. ते यंत्रमांहे लख्युं छे. ॥ २१३ ॥

॥ हवे अंतरद्वीपनां नाम कहे छे. ॥

सव्वे सवेइयंता ॥ पढमचउक्कंमि तेसि नामाइं ॥
एगोरुय आभासिय ॥ वेसाणिय चेव लांगूले ॥ २१४ ॥

अर्थ– सवेसवेइयंता के० सर्वे अंतरद्वीप वेदिकावनखंडे करी मंडित जाणवा. अंतरद्वीपना पढमचउक्कंमि के० पेहेला चतुष्कनेविषे ईशानकूणथी दक्षिणावर्त्त गणतां तेसिनामाइं के० ते द्वीपनां जे नाम छे, ते कहे छे. एगोरुय के० एक रुचक, बीजुं आभाशिक, त्रीजुं वैषाणीक, चोथुं लांगुलीक, ए चार नाम अनुक्रमे जाणवां. ॥२१४॥

बीयचउक्के हयगय ॥ गो सक्कुलि पुव्वकन्ननामाणो ॥
आयंस मिंढग अउ ॥ गोपुव्वमुहा य तइयंमि ॥ २१५ ॥

अर्थ– बीयचउक्के के० अंतरद्वीपना बीजा चतुष्कनेविषे हय, गय, गो, अने शक्कुली, ए चार शब्दने प्रत्येके कन्न के० कर्ण शब्द जोडीएं, तेवारे जे नाम थाय ते नामे द्वीप जाणवा. एटले हयकर्ण, गजकर्ण, गोकर्ण, अने शक्कुलीकर्ण, एवां नाम जाणवां. हवे तइयंमि के० त्रीजा चतुष्कनेविषे आदर्श, मिंढक, अयः, गो, ए चार शब्दने प्रत्येके पुव्वमुहाय के० पूर्वे मुख शब्द जोडीएं, तेवारे आदर्शमुख, मेंढमुख, अयोमुख अने गोमुख, एवे नामे चार द्वीप छे. ॥ २१५ ॥

हय गय हरि वग्घ मुहा ॥ चउछए आसकन्न हरिकन्नो ॥
अकन्न कन्नप्पावर, ण दीव पंचमचउक्कंमि ॥ २१६ ॥

अर्थ– चउछए के० चोथा चतुष्कनेविषे हय, गय, हरी अने व्याघ्र, ए चार नामने आगल प्रत्येके मुहा के० मुख शब्द जोडीएं तेवारे हयमुख, गजमुख, हरीमुख अने व्याघ्रमुख, एवा चार नामे चार द्वीप छे,अने अश्वकर्ण,सिंहकर्ण, अकर्ण अने कर्णप्रावरण एवे नामे दीव पंचमचउक्कंमि के० पांचमा चतुष्कने विषे अंतरद्वीप जाणवा ॥२१६॥

उक्कमुहो मेहमुहो ॥ विज्जुमुहो विज्जुदंत छठंमि ॥
सत्तमगे दंतंता ॥ घण लठ निगूढ सुद्धाय ॥ २१७ ॥

अर्थ– उल्कामुख, मेघमुख, विद्युन्मुख अने विद्युदंत, एवे नामे छठा चतुष्कना अंतरद्वीप छे, हवे सातमा चतुष्कनेविषे दंतंता के० दंत शब्द चारेना अंतने विषे जोडीएं तेवारे घनदंत, लष्टदंत, गूढदंत अने सिद्धदंत, एवां चार नाम जाणवां. ए अठावीश अंतरद्वीपनां नाम कह्यां. ॥ २१७ ॥

हवे अंतरद्वीपनो परिधि कहे छे.

पेहेला चतुष्कनेविषे नवसें ने ओगणपचास योजननो परिधि छे, पछीना चतुष्कने विषे त्रणसो ने सोल योजननी वृद्धि करीएं. यथा ॥ सोलुत्तरतिसयजुय ॥ सपढमप- रिहिंवरावरचउक्कं पढमेनवगुणवन्न ॥ सावीएवारपणसठ्ठी ॥ १ ॥ तइएपनरिक्कारसि ॥ चउत्थएपुणअठारसगुणउत्र्या ॥ जोयणवावीससया ॥ तेरहियापंचमचउक्कं ॥२॥ पणवीस- इगुणतीसा ॥ छठ्ठेचरमेड वीसपणयाला ॥ परिहिअंतरदीवा सत्तचउक्काणनायवा ३॥२१७

एमेव य सिहरिंमि वि ॥ अडवीसं सवि हुंति छप्पन्ना ॥
एएसु जुअलरूवा ॥ पलिआसंखंसआउ नरा ॥ २१८ ॥

अर्थ– एमेव के० ए पूर्वोक्त प्रकारे जे य के० वली सिहरिमिवि के० शिखरी पर्व- तनेविषे पण ईशानकूण प्रमुख चार विदिशिनेविषें चार दाढा छे, तो एकेकी दाढाएं सात सात अंतर द्वीपछे, तेवारे चारे दाढाना अडवीसं के० अठावीश थाय. ए रीते हेमवंत तथा शिखरीना एकठा गणतां सविहुंतिछप्पन्ना के० सर्व मलीने छपन्न अंतरद्वीप जाणवा. एएसु के० ए सर्व छपन्न अंतर द्वीपोनेविषे जुअलरूवा के० युगलरूप एवा नरा के० मनुष्य जाणवा. अने पलिआसंखंसआउ के० पल्योपमना असंख्यातमे नागे तेनुं आयुष्य जाणवुं, एवा युगलीआ त्यां वास करे छे. ॥ २१८ ॥

जोयणदस मंसतणू ॥ पिठिकरंमाणमेसि चउसठ्ठी ॥ अ-
सणं च चउछ्ठ उं ॥ गुणसीदिण वच्चपालणया ॥ २१९ ॥

अर्थ–ते युगलीआना तणू के० शरीर ते जोयणदसमंस के० एक योजनने दशमे नागे छे, एटले आठसें धनुष्यनां उंचां शरीर छे, वली एसि के० ए युगलीआना शरीर- नेविषे पिठिकरंडाणचउसठ्ठी के० चोसठ पांसली छे. च के० वली ते युगलीआने असणं के० आहारनी इछा चउछ्ठाउं के० एकांतरें उपजे छे. अने ए गुणसीदिणवच्च- पालणया के० ओगणाएंसी दिवश लगे अपत्य पालना करे छे. ॥ २१९ ॥

पछिमदिसि सुठिय लव, णसामिणो गोयमुत्ति इगुदीवो ॥
उन्नउं वि जंबूलवणे ॥ छुछ रविदीवा य तेसिं च ॥ २२० ॥

अर्थ–मेरुपर्वतथकी पछिमदिसि के० पश्चिम दिशिने विषे जगतीथकी बार हजार योजन लवणसमुद्रमांहे सुठियलवणसामिणो के० सूस्थित एवे नामे जे लवणसमु- द्रनो स्वामी देव छे, तेनो गोयमुत्तिइगुदीवो के० गौतम एवे नामे एक द्वीप छे, ते गौतमद्वीपना उन्नउवि के० बन्नेबाजु जंबूलवणेछुछरविदीवा के० जंबूद्वीपना बे सूर्य अने

लवणसमुद्रना बे सूर्य तेसिं के० तेना दीवाय के० बे बे द्वीप जाणवा. एटले वचमां गौतमद्वीप छे, अने बन्ने पासे बे बे सूर्यद्वीप छे. ॥ २२० ॥

जगइ परुप्परि अंतरि ॥ तह विछर बारजोयणसहस्सा ॥
एमेव य पुव्वदिसि ॥ चंदचउक्कस्स चउ दीवा ॥ २२१ ॥

अर्थ– जगइ के० जगतीथकी द्वीपनुं वेगलाइपणुं अने परुप्परि अंतरि के० द्वीपनुं परस्पर एटले मांहोमांहे अंतर तह के० तथा द्वीपनो विछर के० विस्तार ते बारजोयणसहस्सा के० बार हजार योजन जाणवो. य के० वली एमेव के० ए प्रकारेज पुव्वदिसि के० पूर्वदिशिनेविषे जगती थकी बार हजार योजन लवणसमुद्रमांहे बे चंद्रमा जंबूद्वीपना अने बे चंद्रमा लवणसमुद्रना ए रीते चंदचउक्कस्स चउदीवा के० चार चंद्रमाना चार द्वीप छे. २२१

एवंचिय बाहिरउ ॥ दीवा अठ्ठ पुव्वपछिमउ ॥ दु दु
लवणे छ छ धायइ, संड ससीणं रवीणंच ॥ २२२ ॥

अर्थ– एवंचिय के० ए प्रकारे बाहिरउ के० बाहेर थकी धातकी खंडनेविषे तथा मंदर पर्वत थकी पूर्वपश्चिमदिशे लवणसमुद्रनी जगती थकी बार हजार योजन लवण समुद्रमांहे शिखानी दिशि फरे, ते बे चंद्रमा लवण समुद्रना, अने छ चंद्रमा धातकी खंडना, ए रीते आठ चंद्रमाना द्वीप पूर्वदिशिएं छे, तथा बे सूर्य लवणसमुद्रना, अने छ सूर्य धातकीखंडना, एवं आठ सूर्यना द्वीप पश्चिम दिशे छे. ॥ २२२ ॥

॥ ए चंद्रमा अने सूर्यना द्वीप पाणी उपर केटला छे ते कहे छे. ॥

एए दीवा जलुवरि ॥ बहि जोयण सढ्ढअठसीइ तहा ॥
भागावि य चालीसा ॥ मझे पुण कोस दुगमेव ॥ २२३ ॥

अर्थ– एएदीवा के० ए पूर्वे कह्या जे चंद्रमा अने सूर्यना द्वीप ते जलुवरि के० पाणी उपर बहि के० जंबूद्वीप धातकीखंडनी दिशिथी जोतां जोयणसढ्ढअठसीइ के० साडीअठासी योजन तहा के० तथा प्रकारे भागावियचालीसा के० उपरे पंचाणुआ चालीश भाग एटला पाणीथी उपर छे, ते जाणवाने अर्थे प्रथमनी पेरे आंकनी त्रण राशि मांडीएं. एक पंचाणु हजार, बीजी सातसें अने त्रीजी चोवीश हजार, सुलभपणामाटे बिंदु टालीने वचेनी राशि छेहेली राशिसाथे गणतां सोल हजार ने आठसो थाय, तेने पेहेली राशिना पंचाणु हजार छे, तेना बिंदु टालतां पंचाणुभागे वेहेंचीएं तेवारे एकसो छउत्तेर योजन उपर पंचाणुआ एंसी भाग आवे. एटली लवणसमुद्रनी शिखादिशि जलवृद्धि छे, तेनुं अर्द्ध अठासी योजन थाय छे. तेनी साथे पाणी थकी

वाहेरनी ऊंचाइना वे कोश भेलीएं तेवारे साडीअठासी योजन उपर पंचाणुआ चालीश नाग, एटला जंबूद्वीप तथा धातकी खंडनी दिशिथी जोतां पाणी उपर द्वीप छे. पुण के० वली मझे के० मांहेनी लवणशिखानी दिशिथकी जोतां कोस डुगमेव के० वन्ने गाउए वे कोश पाणी थकी सर्वे द्वीप ऊंचा छे. हवे द्वीपनो परिधि कहे छे. उक्तंच– जगतीससहस्सनवसया, इयालपरिहिंजलाउकोसवहिं ॥ उच्चा अंतोजोयण, अडसी णनउअचत्तंसा ॥ १ ॥ २२३ ॥

॥ हवे ते चंद्रसूर्यद्वीपमांहे प्रासादनां प्रमाण कहे छे. ॥

कुलगिरिपासायसमा ॥ पासाया एसु नियनिय पहूणं ॥
तह लवणे जोइसिया ॥ दगफालिह उद्धलेसागा ॥ २२४ ॥

इति श्रीलवणसमुद्राधिकारो द्वितीयः समाप्तः॥

अर्थ– एसु के० ए चंद्रसूर्यद्वीपने विषे कुलगिरिपासायसमा के० कुलगिरिना प्रासाद सरखा साडीवासठ योजन ऊंचा, अने तेनुं अर्द्ध सवाएकत्रीश योजन पहोला, एवा रमवा योग्य नियनियपहूणं के० पोतपोताना प्रभु एटले स्वामी जे सुस्थितदेव तथा चंद्र सूर्य तेमना एवा पासाया के० प्रासाद छे, तथा ए सर्वे चंद्र सूर्य प्रमुख जे ज्योतषीउंनां विमान छे ते स्फाटिक रत्ननां छे. तह के० तथा लवणे के० लवण समुद्रने विषे जे जोइसिया के० ज्योतषी छे तेनां विमान दगफालिह के० दगपाटन जे स्फाटिकरत्न तेनां छे, ते विमानने संयोगे लवण समुद्रनां पाणी फाटे छे, ए रत्नो जातिगुण छे. वली ते रत्ननी कान्ति उद्धलेसागा के० ऊंची लवण शिखानेविषे पण प्रकाश करे छे. लवण समुद्रने विषे चार चंद्रमा, चार सूर्य, त्रणसें ने वावन ग्रह, एक- सो ने वार नक्षत्र, अने वे लाख सडसठ हजार ने नवसें एटली तारानी कोडाकोडी जाणवी. लवणसमुद्रनो परिधि पन्नर लाख एक्यासी हजार एकसो ने ओगणचालीश योजन जाणवो. समुद्रनी जगतिना चार द्वारनुं अंतर, त्रण लाख पंचाणु हजार वसें ने सवाएंसी योजन छे. हवे लवण समुद्रनुं प्रतर घन करवानी गाथा लखे छे ॥ दससहस्सरहियमिक्कर ॥ अद्धंदससहस्ससंजुअंतेण ॥ गणियायमज्झपरिही ॥ पय- रोलवणस्सिसमोहोइ ॥ १ ॥ नवनवइंकोडिसया ॥ एकसठ्ठीकोडीसत्तरसलक्खा ॥ पन्नर- ससहस्सायइमो ॥ घणोसव्वेसत्तरसहस्सगुणो ॥ २ ॥ सोसोलकोडिकोडी ॥ तिणवइल- क्खीगुणचत्तसहस्साया ॥ नवसयकोडीपन्नर ॥ कोडीपन्नासलक्खाय ॥ ३ ॥ ॥ २२५ ॥
॥ इतिवाचनाचार्यश्रीसहजरत्नविरचिते क्षेत्रसमासवार्त्तिके लवणोदाधिकारः समाप्तः ॥

॥ हवे धातकीखंड नामा बीजा द्वीपनो अधिकार वखाणे छे. ॥

जामुत्तरदीहेणं ॥ दससयसमपिहुल पणसयउच्चेण ॥
उसुयार गिरिडुगेणं ॥ धायइसंडो डुह विहत्तो ॥ २२५ ॥

अर्थ– लवण समुद्रनी जगती थकी बाहेर वलयने आकारें चार लाख योजन पहोलो एवो बीजो धातकीखंड नामे द्वीप छे, ते धायइसंडो के० धातकीखंड केहवो छे ? तो के–उसुयारगिरिडुगेणं के० इखुकार नामे जे बे पर्वत तेणे डुहविहत्तो के० बे भागे वेहेंच्यो छे, एटले एक पूर्व धातकीखंड, अने बीजो पश्चिम धातकीखंड ए बे भाग जाणवा. हवे ते इखुकार पर्वत केहवा छे? तो के–जाम के० दक्षिणदिशे, अने उत्तर के० उत्तरदिशिएं, दीहेणं के० दीर्घ एटले लांबा छे. वली दशसय के० दशसो एटले एक हजार योजन समपिहुल के० मूलनेविषे, अने शिखरनेविषे, सरखा पोहोला छे. तथा पणसयउच्चेण के० पांचसें योजन उंचा छे. लवण समुद्रनी जगतीना दक्षिण उत्तरदिशिना वैजयंत, अपराजित एवे नामे जे बारणां छे, तेमांथी इखु एटले बाणने आकारे चार लाख योजन धातकीखंडना विस्तार सुधी लांबा निकल्या छे, एवा ते पर्वतो छे. ॥ २२५ ॥

॥ हवे बे खंडने विषे कुलगिरि क्षेत्र वखाणे छे. ॥

खंडडुगे छ छ गिरिणो ॥ सग सग वासा य अर विवरूवा ॥
धुरि अंति समा गिरिणो ॥ वासा पुणपिहुलपिहुलयरा ॥ २२६ ॥

अर्थ– खंडडुगे के० धातकीखंडना पूर्व अने पश्चिम दिशाना एकेका खंडनेविषे छछगिरिणो के० छ छ कुलगिरि जाणवा, अने सगसगवासाय के० सात सात क्षेत्र जाणवां. ते कुलगिरिक्षेत्र केवां छे? तो के–अरविवरूवा के० इखुकार कुलगिरि ते आरा सरखां छे, अने क्षेत्र ते आराना विवर एटले जे आंतरा होय तेना सरखां छे, जेम गाडीनां पइडांने विषे, वच्चेनी नाभि थकी आराना आंतरा होए; तेम जंबू द्वीप अने लवण समुद्र छे, ते नाभि सरखा छे. अने धातकी खंडमांहे जे इखुकार तथा कुलगिरि प्रमुख पर्वत छे ते आरा सरखा छे, अने क्षेत्र ते तेना आंतरा सरखां छे. वली गिरिणो के० ते कुलगिरि इखुकार केहवा छे? तो के–धुरि के० मूलनेविषे अने अंति के० छेहेडाने विषे समा के० सरखा पहोला छे. पुण के० वली वासा के० क्षेत्र जे छे, ते लवण समुद्र थकी मांडीने पिहुलपिहुलयरा के० पिहुल पिहुलतर छे. ॥ २२६ ॥

॥ हवे धातकीखंडमांहे जे पदार्थ जंबूद्वीप मांहेला पदार्थ सरखा छे ते कहे छे. ॥

दहकुंडुंडत्तममे, डुमुस्सयं विद्वरं वियहाणं ॥
वट्टगिरिणंच सुमे, डुवजामिह जाण पुव्वसमं ॥ २२७ ॥

अर्थ– धातकीखंडनेविषे जे द्रह, कुंडनुं उंडत के० उंडपणुं तथा मेरुपर्वत टालीने कुलगिरि, गयदंतगिरि, वक्षस्कार, यमलगिरि, कांचनगिरि अने वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं मुस्सयं के० उंचपणुं, तथा च के० वली सुमेरुवज्ज के० सुमेरुपर्वत वर्जिने वैताढ्यनो विक्खंरं के० विस्तार अने वट्टगिरिणं के० बीजा वैताढ्य प्रमुख वृत्तपर्वतनो विस्तार ते सर्व पुव्वसमंजाण के० पहेलाना सरखो जाणवो. एटले जंबूद्वीपनी पेरे जाणवो. ॥ २२७ ॥

॥ हवे धातकीखंडनेविषे बे मेरु छे ते वखाणे छे. ॥

मेरुडुगंपि तहच्चिय ॥ नवरं सोमणसहिठुवरि देसे ॥
सग अडसहस्सऊणा, त्तिसहस पणसीइ उच्चते ॥ २२८ ॥

अर्थ– धातकीखंडना जे मेरुडुगंपि के० बे मेरुपर्वत छे, ते तहच्चिय के० जंबूद्वीपना मेरु सरखा जाणवा. पण नवरं के० एटलुं विशेष छे के, जे सोमणसहिठुवरिदेसेसगअडसहस्सऊणत्ति के० सोमनस वन थकी हेठे सात हजार योजन, अने सोमनस वन थकी उपरे आठ हजार योजन उणा करिएं. इति एटले ए जाव जे जंबूद्वीपना मेरुनी भूमिथी पांचसें योजन उपर चडिएं, त्यां नंदन वन छे. ते थकी उपर साडा बासठ हजार योजन चडीएं, तेवारे सोमनस वन छे, त्यां छत्रीश हजार योजन उंचुं पांडुकवन छे, अने धातकीखंडना मेरुनुं एटलुं विशेष जे भूमिथकी पांचसें योजन उंचुं नंदनवन छे, ते थकी साडा पंचावन्न हजार योजन उंचे चडीएं, त्यां सोमनस वन छे, त्यांथी अठावीश हजार योजन उंचा चडीएं, त्यां पांडुक वन छे, ए चोरासी हजार योजन थया. अने एक हजार योजन भूमिमांहे उंडा छे, एम सर्व मली सहस पण सीइ उच्चते के० धातकी खंडना मेरु पंचासी हजार योजन उंचा छे. ॥२२८॥

॥ हवे ते मेरुनो विस्तार कहे छे. ॥

तहपणनवइचउणउ ॥ अद्धचउणउ य अठत्तीसा य ॥
दस य सया य कमेणं ॥ पणठाण पिहुत्ति हिठा य ॥२२९॥

अर्थ– तह के० तथा प्रकारे पण नवइ के० नव हजार ने पांचसें, अने चउणउ के० नव हजार ने चारसें य के० तथा अद्धचउणउ के० नव हजार त्रणसें ने पचास अने अठतीसा के० त्रण हजार ने आठसो तथा दसयसया के० एक हजार एवा पणठाय के० पांच स्थानकने विषे पिहुत्ति के० पहोलपणानो विस्तार, हिठा के० मेरुना मूल थकी कमेणं के० अनुक्रमे जाणवो. ते आवी रीते जे नव हजार ने पांचसें योजन मूलमां विस्तार छे, अने नव हजार ने चारसो योजन भूतल विस्तार छे, तथा नव हजार ने साडात्रणसें योजन नंदनवननो विस्तार जाणवो, त्रण हजार ने आठसें

योजन सोमनस वननो विस्तार जाणवो; अने एक हजार योजन शिखानो विस्तार जाणवो.

हवे वांछित स्थानकने विषे विस्तार आणवानो विधि विछारदुगविसेसो ए गाथा थकी जाणवो, ते आवी रीते के-भूतलनुं पहोलपणुं नव हजार ने चारसें योजन छे, तेमांथी शिखरनुं पहोलपणुं एक हजार योजन काढीएं, तो बाकी आठ हजार ने चारसें योजन रहे. ते भूतल थकी ऊंचुं चोरासी हजार योजन छे, तेनी साथे भाग आपतां, भाग पोहोंचे नहीं. ते माटे आठ हजार चारसेंने दसगुणा करिएं, तेवारे चोरासी हजार थाय, ते ऊंचपणाना चोरासी हजार योजन साथे गुणीएं तेवारे एक योजननो दशमो भाग आवे. तो भूतल थकी जेवारे एक योजन ऊंचे चढीएं, तेवारे विष्कंभमांहे एक योजनना दश भाग मांहेलो एक भाग घटे अने उतरतां वधे, एम प्रथमनी पेरे जाणवुं. ॥ २२९ ॥

नइकुंडदीववणमुह ॥ दहदीहरसेलकमलविछारं ॥
नइउंडत्तंच तहा ॥ दह दीहत्तं च इह दुगुणं ॥ २३० ॥

अर्थ- प्रथम जे जंबूद्वीपने विषे नदी, प्रपात कुंड, कुंडमांहेला द्वीप, वनमुख, द्रह, दीहरसेल के० दीर्घ एटले लांबा पर्वत तथा कमल एटला पदार्थनो विछारं के० विस्तार तहा के० तथा प्रकारे नइ उंडत्तं के० नदीनुं ऊंडपणुं, च के० वली दहदीहत्तं के० द्रहनुं दीर्घपणुं एटले लांबपणुं जे कह्युं, तेथी ते इह के० आ धातकी खंडनेविषे दुगुण के० बमणुं जाणवुं. ॥ २३० ॥

॥ हवे भद्रशाल वननुं परिमाण कहे छे. ॥

इगलक्ख सत्तसहसा ॥ अडसय गुणसीइ भद्दसालवणं ॥
पुव्वावरदीहंतं ॥ जामुत्तर अठसी भइयं ॥ २३१ ॥

अर्थ- एक लाख सात हजार आठसें ने ओगणाएंसी योजन मेरुपर्वत थकी पुव्वावर के० पूर्व पश्चिम दिशाए दीहंतं के० लांबपणे भद्रशाल वन छे, एने जेवारे अठसी भइयं के० अठासी भागे वेहेंचीएं तेवारे बारसें ने छवीस योजन कांइक ऊणा आवे; एटलुं मेरुथकी भद्रशालवन जामुत्तर के० उत्तर तथा दक्षिण दिशाए पहोलुं छे. कुरुक्षेत्रनी जीवा बे लाख त्रेवीश हजार एकसो ने अठावन योजन एटली जाणवी. २३१

॥ हवे गयदंत गिरि वखाणे छे. ॥

बहिगयदंता दीहा ॥ पणलक्खण सयरिसहस दुगुणठा ॥
इयरे तिलक्ख छप्प, ससहस सयदुन्नि सगवीसा ॥ २३२ ॥

अर्थ- पूर्व अने पश्चिम दिशाना बेहु धातकी खंडने विषे बहि के० बाहेरनी

दिशाए धातकी खंडनी जगतीना पासाना गयदंता के० चार गयदंत गिरि ते दीहा के० दीर्घ एटले केटला लांबा छे? तो के—पणलक्खणसयरिसहस्सडुगुणछा के० पांच लाख ऊंगणोतेर हजार वसो ने ऊंगणसाठ एटला योजन लांबा जाणवा. अने इयरे के० इतर एटले वीजा जंबूद्वीपनी जगतीनी दिशाना मांहेला चार गयदंत गिरि, जे छे ते त्रण लाख छपन्न हजार वसो ने सत्तावीश योजन लांबा जाणवा. तथा एक बाहेरनो गयदंतगिरि, अने एक मांहेनो गजदंतगिरि ते बन्ने एकठा करिएं तेवारे कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट थाय, तेनुं प्रमाण नव लाख पचीश हजार चारसें ने छयासी योजन थाय. एटलुं धातकी खंडने विषे कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट जाणवुं. ॥ २३२ ॥

॥ हवे वक्षस्कार अंतर नदी प्रमुखनां प्रमाण कहे छे. ॥

खित्ताणुमाणऊंसे, ससेलनइ विजयवणमुहायामो ॥
चउलक्खुदीहवासा ॥ वासविजयविछरो इमो ॥ २३३ ॥

अर्थ— कुलगिरि तथा गजदंतानां प्रमाण कह्यां अने सेस के० तेपछी अन्य जे वक्षस्कार, अंतरनदी, विजय, अने वनमुख एनो आयाम के० विस्तार ते खित्ताणुमाणऊ के० क्षेत्रना अनुमाने करी जाणवो. एटले पूर्व धातकी खंड तथा पश्चिम धातकी खंडनुं बन्ने इखुकार दिशिएं जेवुं क्षेत्रनुं लांबपणुं छे, तेवुं वक्षस्कारादिकनुं पण लांबपणुं जाणवुं. तथा वासा के० पूर्व धातकी खंडनां सात क्षेत्र, अने पश्चिम धातकी खंडनां सात क्षेत्र, ते चउलक्ख के० चार लाख योजन दीह के० दीर्घ एटले लांबां जाणवां. हवे वास के० क्षेत्रना विजयनो विछरोउ के० विस्तार जे छे, ते इमो के० आगली गाथाएं कहे छे, ते प्रमाणे जाणवो. ॥ २३३ ॥

खित्तंकगुणधुवंके ॥ दोसय वारुत्तरेहिं पविभत्ते ॥
सवछ वासावासो ॥ हवेइ इह पुण इय धुवंका ॥ २३४ ॥

अर्थ— खित्तंक के० क्षेत्रना आंक जे एक, चार, सोल ने चोसठ; एनी साथे गुणधुवंके के० ध्रुवांक गुणीएं. पछी दोसयवारुत्तरेहिं के० वसें ने वारे करी पविभत्ते के० प्रतिभक्त एटले भागे वेहेंचीएं, तेवारे वास के० क्षेत्रनुं सवछ के० सर्वत्र एटले आदि, मध्य अने अंत्य वासो के० व्यास एटले विस्तार, ते हवेइ के० होय. पुण के० वली इह के० ए क्षेत्रने विषे धुवंका के० ध्रुवांक जे छे, ते इय के० आगली गाथाए कहे छे.॥२३४॥

॥ हवे धातकी खंडना ध्रुवांक कहे छे. ॥

धुरि चउद लक्ख दुसहस्स ॥ दो सगनउया धुवं तहा मज्झे ॥
दुसय अडुत्तर सतस, छिसहस छवीस लक्खा य ॥ २३५ ॥

अर्थ– धुरि के० प्रथम क्षेत्रना चउदलक्खदुसहस्स दोसगनउया धुवं के० चउद लाख, वे हजार बसें ने सत्ताणुं एटला ध्रुवांक जाणवा. तह्रा के० तथा प्रकारे मज्झे के० मध्यक्षेत्रना ध्रुवांक छवीश लाख सडसठ हजार बसो ने आठ जाणवा.

अहींयां प्रथम क्षेत्रना ध्रुवांक जे चौद लाख वे हजार बसें ने सत्ताणु छे अने क्षेत्रनो आंक एक छे. माटे एके गुणीएं तेवारे तेहिज आंक आवे. तेने बसें ने बार भागे वेहेंचतां छ हजार छसो ने चौद योजन काफेरा, एटलो भरत तथा ऐरवतनो आदिविस्तार जाणवो. अने बार हजार पांचसें ने एक्याशी योजन काफेरो मध्य विस्तार छे, तथा अढार हजार पांचसें ने सुडतालीश योजन काफेरो अंत्यविस्तार छे.

हेमवंत ने ऐरण्यवंतनो आदि विस्तार छवीश हजार चारसें ने अठावन योजन काफेरो छे, मध्यविस्तार पचाश हजार त्रणसें ने चोवीश योजन काफेरो छे, अने अंत्य विस्तार चमोत्तेर हजार, एकसो ने नेवु योजन काफेरो छे.

हरीवर्ष अने रम्यक क्षेत्रनो आदिविस्तार एक लाख पांच हजार आठसें ने तेत्रीश योजन काफेरो छे, अने मध्यविस्तार वे लाख एक हजार बसें ने अठाणुं योजन काफेरो छे, तथा अंत्यविस्तार वे लाख, छन्नु हजार, सातसें ने त्रेसठ योजन काफेरो छे.

विदेहनो आदि विस्तार चार लाख, त्रेवीश हजार, त्रणसें ने चोत्रीश योजन काफेरो छे, अने मध्यविस्तार आठ लाख, पांच हजार एकसो ने चोराणुं योजन काफेरो छे, तथा अंत्यविस्तार अगीआर लाख सत्याशी हजार ने चोपन योजन काफेरो छे. ए रीते ए चार स्थानकनो आदि, मध्य तथा अंत्यनो विस्तार कह्यो.

अहींआं आदि ध्रुवांक चौद लाख, वे हजार, बसें ने सत्ताणुं योजन काफेरा छे. तेने एक, चार, सोलने चोसठ साथे गुणीएं, पछी बसें ने बार भागे वेहेंचतां यथाक्त मान लाभे. अने मध्यध्रुवांक छवीश लाख सडसठ हजार बसें ने आठ छे. तेने एक, चार, सोल ने चोसठ साथे गुणीने पछी बसें बार भागे वेहेचतां पूर्वोक्त मध्य विस्तार लाभे, तथा अंत्यनो विस्तार आगली गाथामां ३९३२११९ छे. ते एक, चार, सोल, अने चोसठ साथे गुणीएं, पछी बसें ने बार भागे वेहेंचतां पूर्वोक्त क्षेत्रनो अंत्य विस्तार आवे. अने उपर जे योजन रहे, तेनी कला करी बसें ने बार भागे वेहेंचीएं, तेटलुं उपर आवे. तेमाटे काफेरा लख्या छे. ॥ २३५ ॥

गुणवीस सयं बत्ती ॥ स सहस गुणयाल लक्ख धुवमंते ॥ नइ-
गिरिवणमाण विसु ॥ च्छित्त सोढं सपिहुविजया ॥ २३६ ॥

अर्थ– ओगणचालीश लाख बत्रीश हजार एकसो ने ओगणीश एटला धुवमंते के० अंत एटले छेमाना ध्रुवांक जाणवा. हवे विजयनुं परिमाण कहे छे. नइ के० अंतर

नदी, गिरि के० वक्षस्कार पर्वत, वण के० मेरुवन, वनमुख एनां जे माण के० प्रमाण कह्यां ठे. ते प्रमाणखित्त के० क्षेत्रना विस्तारमांहेथी विसुद्ध के० शोधीएं एटले काढीए. बाकी जे उगरे ते सोलसं के० सोल नागे वेहेंचतां जे आंक आवे, तेटला योजन पिहुविजया के० विजयनुं पहोलपणुं जाणवुं.

तेनी रीत देखाडेठेः—अंतरनदीएं पन्नरसें योजन रुंध्या ठे, वक्षस्कारे आठ हजार योजन रुंध्या ठे, मेरुथकी पूर्व पश्चिमे नद्रशालवने तथा मेरुपर्वते वे लाख पचीश हजार एकसो ने अठावन योजन रुंध्या ठे, वनमुखे अगीआर हजार ठसें ने अठ्यासी योजन रुंध्या ठे. ए सर्व एकठा करिएं तो वे लाख, ठेतालीश हजार, त्रणसें ने ठेतालीश योजन थाय. ते धातकीखंडनो विस्तार चार लाख योजननो ठे, तेमांहेथी काढीएं. तेवारे एक लाख, त्रेपन हजार ठसें ने चोपन योजन बाकी रहे. तेने सोल विजय ठे, माटे सोल नागे वेहेंचीएं तेवारे नव हजार ठसें ने त्रण योजन उपर सोलहीआ ठ नाग आवे. एटलुं एकेका विजयनुं प्रमाण पहोलपणे ठे. ॥ २३६ ॥

॥ हवे ए विजयनो विस्तार गाथाए करी कहे ठे. ॥

नवसहस्सा ठसय तिहु ॥ त्तरा य ठ च्चेव सोलनायाय ॥ विज-
यपिहुत्त नइगिरि ॥ वणविजयसमास चउलक्का ॥ २३७ ॥

अर्थ— नव हजार, ठसें ने त्रण योजन उपर सोलहीया ठ नाग एटलुं विजयपिहुत्त के० एकेका विजयनुं पहोलपणुं जाणवुं. ए नदी, गिरि, वन अने विजय ए सर्वनां प्रमाण जेवारे समास के० एकठां करिएं, तेवारे चउलक्का के० चार लाख योजन धातकी खंडनो विस्तार पूर्ण थाय; अने विजयनां नाम प्रथम नरतक्षेत्रनां सरखां कच्छादिक जाणवां. हवे कंचन प्रमुख गिरिनी स्थिति संग्रहीए ठैएं. कंचण विचित्तचित्ता ॥ जमगनगा दीह वट्ट वेयड्ढा ॥ पुव्वसमुस्सयवासा ॥ हियगारस यंतरा पढमा ॥ १ ॥ मेरुणविदेहपिहुत्तरूं कुरुविठ्ठरोसलक्कतिगं ॥ सगनवइसहस्स-ठय ॥ सयसगनवयाविणयंसा ॥ २ ॥ तंचेव सत्तनइयं ॥ पणवन्नसहस्सडुसयइगस-यरी ॥ तंजमगदहंतरयं ॥ गहियं गणिणाणुसारेण ॥ ३ ॥ २३७ ॥

॥ हवे नगरी अने वृक्ष वखाणे ठे. ॥

पुव्वंव पुरी य तरू ॥ परमुत्तरकुरुसु धाइ महधाई ॥
रुक्का तेसु सुदंसण ॥ पियदंसणनामया देवा ॥ २३८ ॥

अर्थ— ए धातकी खंमने विषे पुरी के० नगरी अने तरु के० वृक्ष ते पुव्वंव के० पहेला जंबूद्वीपने विषे जे रीते कह्या ते रीते जाणवा. पर के० परंतु एटलुं विशेष ठे के, जे पूर्व अने पश्चिमना वेहुखंडने विषे मुत्तरकुरुसु के० वे उत्तर कुरुक्षेत्र मांहे

धाइ महधाई के० धातकी ने महाधातकी एवे नामे बे रुक्खा के० वृक्ष छे, तेसु के० ते बे वृक्षने विषे सुदंसणपियदंसण नामया देवा के० सुदर्शन अने प्रियदर्शन एवे नामे बे देवता अनुक्रमे वसे छे, अने बे देवकुरुक्षेत्रने विषे तो जंबूद्वीपनी पेरे गरुल देवताने वसवायोग्य बे साल्मली वृक्ष छे. ॥ २३८ ॥

॥ हवे धातकी खंडना त्रण परिधि कहे छे. ॥

धुवरासीसु य मिलिया ॥ एगो लक्खो य अडसयरि सहसा ॥
अठसया बायाला ॥ परिहितिगं धायईसंडे ॥ २३९ ॥

अर्थ– प्रथम कही जे ध्रुवांकनी त्रण राशी तेनी साथे एक लाख अठोत्तेर हजार आठसें ने बेतालीस एटला योजन मिलिया के० मेलवीएं, तेवारे अनुक्रमे परिहितिगंधायईसंडे के० धातकी खंडना त्रणे परिधिनुं परिमाण थाय, ते यंत्रथी समजवुं. हवे ए ध्रुवांक केवी रीते नीपजे, तेनो विधि ग्रंथांतरथी कहे छे. यदुक्तं ॥ इहवासहराजंबु ॥ सेलडुगुणविछराचउसुआरा ॥ खित्तंफुसंतिलक्खो ॥ अडसयरिसहसबियाला ॥ १ ॥ तणूणलवणपरिहि ॥ धायइसंडस्सआइधुवरासी ॥ गिरिपिहुणा तम्मज्झ ॥ परिहीसमज्झधुवरासी ॥ २ ॥ अंतस्सविजापरिही ॥ गिरिविछररहियअंतधुवरासी ॥ गिरिविछरेणमिलियं ॥ परिहिंतिगणुकमेणजवे ॥ ३ ॥ २३९ ॥ इति श्रीसहेजरत्नविरचिते क्षेत्रसमास वार्तिके धातकीखंडाधिकारे तृतियः परिछेदः ॥

॥ हवे कालोद समुद्रनो चोथो अधिकार कहे छे. ॥

कालोददहि सव्वछवि ॥ सहसुंडो वेलविरहिउ तछ ॥ सु-
छि यसम कालमहा ॥ कालसुरा पुव्वपछिमउ ॥ २४० ॥

अर्थ– कालोदधि नामे जे समुद्र ते धातकीखंडनी जगती बाहेर वलयने आकारे छे. ते केवो छे? सव्वछवि के० सर्वत्र सहसुंडो के० हजार योजन उंडो छे, एटले गोतिर्थनी परे नथी. वली केवो छे? वेल के० जे पाणीनी हानी वृद्धि ते थकी विरहिउ के० रहित छे. तछ के० ते कालोद समुद्रने विषे सुछियसमकाल महाकालसुरापुव्वपछिमउ के० लवणसमुद्रना सुस्थितदेव सरखा काल, अने महाकाल नामे जे बे देवता तेने रेहेवायोग्य पूर्व अने पश्चिमदिशानेविषे गौतमद्वीप सरखा बे द्वीप छे. ॥ २४० ॥

लवणंमिव जहसंजव ॥ ससिरविदीवा इहंपिनायव्वा ॥
नवरं समंतउंते ॥ कोसडुगुच्चा जलस्सुवरिं ॥ २४१ ॥

अर्थ– लवणंमिव के० लवण समुद्रनी पेरे इहंपि के० अहींआं कालोद समुद्रनेविषे पण जहसंजव के० जेटला संजविएं तेटला, ससिरविदिवा के० चंद्रमा अने

सूर्यना द्वीप ते नायव्वा के० जाणवा. ते आवीरीते केः— धातकी खंडनी जगतीथकी बार हजार योजन कालोद समुद्रमांहे पूर्वदिशानेविषे धातकीखंडना बार चंद्रमाना बार द्वीप छे, अने पश्चिमदिशाने विषे बार सूर्यना बार द्वीप छे, तथा कालोदनी जगती थकी कालोद समुद्रमांहे बार हजार योजने पूर्वदिशानेविषे कालोदधिना बेतालीश चंद्रमाना बेतालीश द्वीप छे, अने पश्चिमदिशाए बेतालीश सूर्यना बेतालीश द्वीप छे. नवरं के० एटलुं विशेष जे समंतउ ते के० ते सर्वे द्वीप बाहेरनी दिशाए सर्वत्र जोतां जलस्सुवरिं के० पाणी थकी उपरे कोसडुगुच्चा के० बे कोश उंचा छे; तथा एकाणुं लाख सित्तोत्तेर हजार छसें ने पांच योजन कालोद समुद्रनो परिधि जाणवो. अने बावीश लाख बाणु हजार छसें ने बेतालीश योजन अने उपर त्रण कोश एटलुं जगतीद्वारांतर जाणवुं. ॥ २४१ ॥ इति श्रीक्षेत्रसमास वार्तिके कालोदाधिकारश्चतुर्थः समाप्तः ॥

॥ हवे पांचमो पुष्करदल द्वीपनो अधिकार कहे छे. ॥

पुक्करदलबहिजगइ ॥ बसंठिउं माणुसुत्तरो सेलो ॥ वेलंधरगिरिमाणो ॥ सींह निसाई निसढवन्नो ॥ २४२ ॥

अर्थ— कालोद समुद्रनी जगतीथी बाहेर वलयने आकारे सोल लाख योजन पहोलो पुष्कर द्वीप छे, ते पुखर के० पुष्कर द्वीपनुं दल के० अर्द्ध आठ लाख योजन छे, त्यां थकी बाहेरनी दिशाए जगइव के० जगतीनी पेरे वलय सरखो माणुसुत्तरोसेलो के० मानुष्योत्तर एवे नामे पर्वत ते संठिउं के० रह्यो छे, पण ते केहवो छे? तो के—वेलंधरगिरिमाणो के० वेलंधरगिरिने माने छे. एटले मूलनेविषे एक हजार बावीश योजन अने शिखरनेविषे चारसें ने चोवीश योजन पहोलो छे, ने सत्तरसें एकवीश योजन उंचो छे. वली सींहनिसाइ के० सिंहनी पेरे निसादी छे, जेम सिंह बेठो तेवारें आगल उंचो होय, अने पाछले भागे नीचो होए तेम मानुष्योत्तर पण मांहेनी दिशाएं उंचो छे, अने बाहेरनी दिशाएं नीचो ढाल मांहे छे. वली केहवो छे? तो के— निसढवन्नो के० निषध पर्वतने वर्णे राता सुवर्णनो छे. ॥ २४२ ॥

॥ हवे त्यां क्षेत्र अने पर्वतनां स्वरूप वखाणे छे. ॥

जह खित्तनगाईणं ॥ संठाणो धायए तहेव इहं ॥ दुगुणोय भद्दसालो ॥ मेरु सुयारा तहा चेव ॥ २४३ ॥

अर्थ— जह के० जेम खित्त के० क्षेत्र ते भरतादिक अने नगाईणं के० पर्वत हेमवंत प्रमुख तेनां संठाणो के० संस्थान जे आकारविशेष ते धायए के० धातकीखंडनेविषे कह्यां छे. एटले त्यां जेम चक्रना आरा अने विवर सरखा छे, तहेव के० तेमज

इहं के० ए पुष्करवर द्वीपनेविषे पण जाणवा. दुगुणोयभद्दसालो के० धातकीखंडना भद्रशाल वन थकी पुष्करार्द्धनुं भद्रशाल वन ते लांबपणे अने पहोलपणे बमणुं जाणवुं. तो मेरुनी पूर्व पश्चिमदिशाए भद्रशालवनना धातकीखंडनेविषे विस्तार एक लाख सात हजार आठसें ने उंगणाएंसी योजन छे. तेने बमणां करीएं तेवारे बे लाख पन्नर हजार सातसें ने अट्ठावन योजन थाय. ने एने जेवारे अठ्यासी भागे वेहेंचीएं, तेवारे बे हजार चारसें एकावन योजन उपर एक योजनना अठ्यासी भाग करिएं, तेवा सीतेर भाग एटलो दक्षिण उत्तर दिशाना भद्रशाल वननो विस्तार पुष्करार्द्धनेविषे जाणवो. मेरुसुयारा के० पुष्करार्द्धना बे मेरु अने इखुकारा पर्वत तेनो विस्तार तहाचेव के० ते धातकी खंड सरखो जाणवो. ॥ २४३ ॥

॥ हवे बाहेरना चार गजदंता वखाणे छे. ॥

इह बाहिरगयदंता ॥ चउरो दीहत्ति वीससय सहसा ॥
तेयालीससहस्सा ॥ गुणवीसहिया सया दुन्नि ॥२४४॥

अर्थ– इह के० ए पुष्करार्द्धने विषे मानुषोत्तर पर्वतनी दिशाए बाहिरगयदंताचउरो के० बाहेरना चार गजदंतगिरि ते वीससयसहस्सा के० वीश लाख तेतालीश हजार बसें ने उंगणीश योजन दीहत्ति के० दीर्घ इति एटले लांबा छे. ॥ २४४ ॥

अभिंतरं गयदंता ॥ सोलसलक्खा य सहस छवीसा ॥
सोलहिय सयंचेगं ॥ दीहत्ते हुंति चउरोवि ॥ २४५ ॥

अर्थ– कालोद समुद्रनी जगतीनी दिशाना अभिंतर के० मांहेला चारे गजदंतगिरि जे छे, ते सोल लाख छवीश हजार एकसो ने सोल योजन एटला दीर्घ एटले लांबा, हुंति के० छे. तथा चार लाख छत्रीश हजार नवसें ने सोल योजन एटली कुरुक्षेत्रनी जीवा होय, वली सत्तर लाख सात हजार सातसें ने चउद उपर एक योजनना बसें बार भाग करिएं, तेवा आठ भाग एटलो कुरुक्षेत्रनो विस्तार जाणवो. त्रणसें तेत्रीस योजन उपर एक योजननो त्रीजो भाग एटलुं कंचनगिरिनुं मांहोमांहे अंतर जाणवुं. बे लाख चालीश हजार नवसें ने उंगणसाठ योजन उपर सातीउं एक भाग एटलुं अंतर कुलगिरि, जमक अने द्रहनुं अंतर जाणवुं, तथा छत्रीश लाख उंगणोतेर हजार त्रणसें ने पांत्रीश योजन एटलुं कुरुक्षेत्रनुं धनुपृष्ट जाणवुं. ॥ २४५ ॥

॥ हवे शेष, नदी तथा पर्वतनां परिमाण कहे छे. ॥

सेसा पमाणउ जह ॥ जंबूदीवाउ धाइए भणिया ॥
दुगुणासमा य ते तह ॥ धायईसंडाउ इह नेया ॥२४६॥

अर्थ– शेष बीजा क्षेत्र, नदी अने द्रह प्रमुखनुं पमाणउं के० प्रमाण ते जह के० जेम जंबूदीवाउ के० जंबूद्वीपथकी कोइक डुगुणा के० बमणा, कोइक समा के सरखा, ते धाइए के० धातकीखंडने विषे जेम कह्या छे, तह के० तेम इहं के० अहींआं पुष्करार्द्धने विषे कोइक धायइसंडाउ के० धातकीखंडथी बमणा, कोइक धातकीखंड सरखा पण नेया के० जाणवा. एटले जे जंबूद्वीप सरखा धातकीखंड मांहे छे, ते धातकीखंड सरखा पुष्करार्द्ध मांहे छे, अने जे जंबूद्वीप थकी धातकीखंडमांहे बमणा कह्या छे ते पुष्करार्द्धने विषे धातकी खंडथकी बमणा जाणवा; तथा धातकी खंडने-विषे दीर्घ वैताढ्य जंबूद्वीप सरखा वखाणे छे, यथा ॥ कंचण यमसुरकुरुनग ॥ वेयड्ढावेववट्टदीहाय ॥ विक्खंभवाहसमुस्सएणजहजंबूदीवुच्चा ॥ १ ॥ पुष्करार्द्धनेविषे तो दीर्घ वैताढ्यनो विस्तार वसें योजन कह्यो छे. यथा ॥ उव्वेहोवेयड्ढाणं ॥ जोयणाइंतु-छसयकोसाइं ॥ पणवीसंउविढो ॥ दोचेवसयाइंविच्छिन्ना ॥ २ ॥ अहींआं निश्चयनी वात ज्ञानी जाणे. ॥ २४६ ॥

अडसीलक्खा चउदस ॥ सहसा तह नवसया य इगवीसा ॥
अभिंतरधुवरासी ॥ पुव्वत्त विहीइ गणियव्वो ॥ २४७ ॥

अर्थ– खित्तंकगुणधुवं के० ए गाथामां जे रीते विधि कह्यो छे, ते रीते पुष्करार्द्ध क्षेत्रनो विस्तार आदि, मध्य तथा अंतनो जाणीएं. तेना ध्रुवांक कहे छे, अठ्यासी लाख चउद हजार नवसें ने एकवीश एटला योजन तह के० तथा प्रकारे ए अभ्यंतर के० आदि क्षेत्रना ध्रुवांकनी राशि जाणवी. ते सर्व पुव्वत्त के० प्रथमनी पेरे क्षेत्रना आंक साथे गणियव्वो के० गणीएं, पछी बसें ने बार भागे विहीइ के० वेहेंचतां परिमाण लभ्यमान थाय. ॥ २४७ ॥

इग कोडि तेरलक्खा ॥ सहसा चउचत्त सगसय तियाला ॥
पुक्खरवरदीवड्ढे ॥ धुवरासी एस मज्झंमि ॥ २४८ ॥

अर्थ– एक कोडी, तेर लाख चुमालीस हजार सातसें ने तेतालीश योजन एटली पुष्करवर द्वीपना मज्झंमि के० मध्य क्षेत्रनी ए धुवरासी के० ध्रुवांक राशी जाणवी. ॥ २४८ ॥

एगा कोडी अडती, सलक्ख चउहत्तरीसहस्सा य ॥
पंचसया पणसठ्ठा ॥ धुवरासी पुक्खरद्धंते ॥ २४९ ॥

अर्थ– एक करोड आडत्रीश लाख चमोतेर हजार पांचसें ने पांसठ एटली पुष्करार्द्धना अंत के० अंत्य क्षेत्रनी ध्रुवांक राशी जाणवी. हवे ए ध्रुवांक जाणवानी पेरे लखीए छैए. यथा ॥ पुक्खरदलंमिउसुयार ॥ धायइसंडाउडुगुणवासहरा ॥ खित्तंक-

संतिलरकति ॥ पणवन्नसहस्सछसयचुलसी ॥ तेणूणाकालोयहिं ॥ परिहिइहपढमहो-इधुवरासि ॥ दीवद्धमझपरिहि ॥ गिरिपीढूणोयमझीधूवो ॥ २ ॥ नरखित्तअंहपरिहि ॥ गिरिपिहुणायअंतधूवरासि ॥ पुव्वंचगणणहरणो ॥ खित्तपमाणंजवेपयरं ॥ ३ ॥ हवे अनुक्रमे क्षेत्रप्रमाण विवरीने लखीएं छैएं.

पुष्करार्द्धने विषे भरत ऐरवतना आदिध्रुवांक अठ्यासी लाख चउद हजार नव-सें ने एकवीश तेने एक साथे गुणीएं, तेवारे तेहीज आंक आवे, तेने बसें ने बार भागे वेहेंचीएं, तेवारे एकतालीश हजार पांचसें ने उगणाएंसी योजन लभ्यमान थाय. उ-पर एकसो ने तहोत्तेर योजन वधे, ते एक योजनना बसें बार भाग करी तेने बसें ने बार भागे वेहेंचीएं, तेवारे उपर बसें ने बारीआ एकसो ने तहोत्तर भाग आवे, एट-लो प्रथम विस्तार छे. तेमाटे गाथामां सर्वत्र काझेरा लख्या छे, तेमज त्रेपन हजार पांचसें ने बार योजन उपर बसें बारीआ एकसो ने नवाणु भाग एटलो मध्य विस्तार जाणवो. पांसठ हजार चारसें ने छेतालीस योजन उपर बसें ने बारीआ तेर भाग ए-टलो अंत्य विस्तार जाणवो.

हेमवंत ऐरण्यवंतनो आदिविस्तार एक लाख छासठ हजार त्रणसें ने उगणीश यो-जन उपर बसें ने बारीआ छपन्न भाग छे, अने मध्यविस्तार बे लाख चउद हजार ने एकावन्न योजन उपर बसें बारीआ एकसो ने साठ भाग छे, तथा अंत्यनो विस्तार बे लाख एकसठ हजार सातसें ने चोराशी योजन उपर बसें ने बारीआ बावन भाग छे.

हरीवर्ष तथा रम्यकनो आदिविस्तार छ लाख पांसठ हजार बसें ने सीतोतेर यो-जन उपर बसें ने बारीआ बार भाग छे, अने मध्यविस्तार आठ लाख छपन्न हजार बसें ने सात योजन उपर बसें ने बारीआ चार भाग छे, तथा अंत्य विस्तार दश लाख सडतालीश हजार एकसो ने छत्रीस योजन उपर, बसें ने बारीआ बसें ने आठ भाग छे.

विदेह क्षेत्रनो आदिविस्तार छवीश लाख एकसठ हजार एकसो ने आठ योजन उपर बसें ने बारीआ अडतालीश भाग छे, अने मध्यविस्तार चोत्रीश लाख चोवीश हजार आठसें ने अठावीश योजन उपर बसें ने बारीआ सोल भाग छे, तथा अंत्य-विस्तार एकतालीश लाख अठ्यासी हजार पांचसें ने छेतालीस योजन उपर बसें ने बारीआ एकसो ने छनुं भाग छे. ए गुणांक, क्षेत्रांक अने ध्रुवांक ते सर्व यंत्रथी जाणवा. २४९

॥ हवे प्रथमनी पेरे नदी, गिरि अने वनमुखनुं परिमाण काढिने शेष रहे तेने ॥

॥ सोलमे भागे एक विजयनुं परिमाण थाय ते कहे छे. ॥

गुण वीससहस सगसय ॥ चउणउय सवाय विजविक्खंभो ॥ तह

इह बहिवहसलिला ॥ पविसंति य नरनगस्साहो ॥ २५० ॥

अर्थ– उंगणीश हजार सातसें ने सवाचोराणु योजन एटलुं विजयनुं विष्कंभ थाय; तह के० तथा प्रकारे इह के० ए पुष्कराद्ध द्वीपने विषे, बहि के० बाहेरनी दिशाए जेना पाणी वह के० वहे छे, एवी जे सलिला के० नदी तेनी नजीक कोइ समुद्र नथी; ते माटे नरनगस्स के० मानुष्योत्तरने अहो के० हेठे मूलमां पविसंति के० पेसे छे. ॥ २५० ॥

इह पउममहापउमो ॥ रुक्का उत्तरकुरूसु पुव्विंव ॥ तेसु
य वसंति देवा ॥ पउमो तह पुंडरीउय ॥ २५१ ॥

अर्थ– इह के० ए पुष्करार्द्धने विषे उत्तर कुरूसु के० बन्ने उत्तर कुरुक्षेत्रमांहे पउम महापउमोरुक्का के० पद्म अने महापद्म एवे नामे वृक्ष छे, ते पुव्विंव के० पूर्वे जंबूद्वीपवत् एटले जंबूद्वीपनी पेरे तेसुय के० ते पद्म अने महापद्मने विषे पउमो तहपुंडरीयदेवावसंति के० पद्म तथा पुंडरीक एवे नामे बे देवता रहे छे. अने देवकुरुक्षेत्रनेविषे तो जंबूद्वीपनी पेरे गरुडदेवने वसवायोग्य बे सामलीनां वृक्ष छे. ॥२५१॥

पुरकरदल पुवाहर ॥ खंड तो सहस दुग पिहुकुडा ॥
नणियातठाणपुण ॥ गीयष्ठा चेवजाणंति ॥ २५२ ॥

अर्थ– पुष्करार्द्ध क्षेत्रने विषे पूर्व पश्चिम दिशाना बन्ने खंडमांहे बे हजार योजन पोहोला एवा बे कूट कह्या छे, ते कूटनां स्थानक तो पुण के० वली जे गीतार्थ ज्ञानवंत होय ते जाणे. यडुक्तं ग्रंथांतरे ॥ इसितलेकमसोनुवि ॥ दुसहसजोयणपिहुदसोगाढा ॥ अद्धदुगेविडुकुंडा ॥ तिलखकनवनवइंसहसगमे ॥ १ ॥ २५२ ॥

॥ हवे मनुष्य क्षेत्रमांहे सर्व पर्वतनी संख्या कहे छे. ॥

दो गुणहत्तरि पढमे ॥ अड लवणे बीयदीव तइयद्धे ॥ पिहु
पिहुपण सय चाला, इय नरखित्ते सयलगिरिणो ॥ २५३ ॥

अर्थ– प्रथम जंबूद्वीपने विषे बसें ने उंगणोतेर पर्वत छे. ते कहे छे. एक मेरु, छ कुलगिरि, चार गयदंता, सोल वक्षस्कार, चोत्रीश लांबा वैताढ्य, चार वृत्त वैताढ्य, चार यमलगिरि, अने बसें कांचनगिरि. ए सर्व मली बसें ने उंगणोतेर पर्वत जंबूद्वीपमांहे जाणवा. अने अडलवणे के० आठ पर्वत लवणसमुद्र मांहे छे. बीयदीव के० बीजा धातकीखंड मांहे पांचसें ने चालीस पर्वत छे, केमके जंबूद्वीपना बसें ने उंगणोतेरने बमणा करीने बे इषुकार पर्वत भेलीए, तेवारे पांचसें ने चालीश थाय. अने हु के० निश्चे तइयद्धेपि के० त्रीजो अर्द्ध एटले पुष्करार्द्धने विषे पण पांचसें ने चा-

लीश पर्वत जाणवा. इय के० ए नरखितेसयलगिरिणो के० मनुष्य क्षेत्रमांहे सर्व पर्वत जाणवा. ॥ २५३ ॥

॥ हवे सर्व पर्वतनी एकत्र संख्या कहे छे. ॥

तेरह सय सगवन्ना ॥ ते पणमेरूहि विरहिया सवे ॥
उस्से हपायकंदो ॥ माणुससेलो वि एमेव ॥ २५४ ॥

अर्थ– तेरसो ने सत्तावन पर्वत सर्व मलीने मनुष्य क्षेत्रमांहे जाणवा, ते पण मेरूहिविरहिया के० ते पांच मेरुपर्वतविना सवे के० सर्व पर्वतो उस्सेहपायकंदो के० उंचपणाना चोथे नागे कंद एटले नूमीमांहे जाणवा, अने माणुससेलोवि के० मानुष्योत्तर पर्वत, ते पण एमेव के० एज रीते एटले उंचपणाने चोथे नागे नूमीमांहे छे.

॥ पुष्करार्द्ध द्वीपना आदि, मध्य अने अंत्यना त्रण परिधि कहे छे. ॥

धुवरासीसु तिलक्खा ॥ पण पन्न सहस्स उसय चुलसीया ॥
मिलिया हवंति कमसो ॥ परिहितिगं पुक्करद्धस्स ॥२५५॥

अर्थ– प्रथम जे धुवरासीसु के० ध्रुवांकनी श्रेणी कही छे, तेमांहे त्रण लाख पंचावन्न हजार उसें ने चोराशी एटला योजन जेवारे त्रणे परिधिमांहे मिलिया के० मेलवीएं, तेवारे कमसो के० अनुक्रमे पुक्करद्धस्स के० पुष्करार्द्धनी परिहितिगं के० त्रण परिधि, हवंति के० होय, ते संख्या यंत्र थकी जाणवी. उक्तंच ॥ अड्डाइदीव डुसमुद्दरूव ॥ तप्परिहिं जोयणिगकोमी ॥ बायाललक्खतीसं ॥ सहसा दोसयइगुणवन्ना ॥१॥ सोलसकोमीलक्खा ॥ नवकोडिसयातिकोडिइगलक्खा ॥ पणवीससहस्सासे ॥ गणियपयंमुणसुकरणेहिं ॥ २५५ ॥

॥ हवे मनुष्यक्षेत्र बाहेर जे पदार्थ न होय ते कहे छे. ॥

नइदहघण थणियागणि ॥ जिणाइनरजम्ममरणकालाई ॥
पणयाललक्खजोयण ॥ नरखितं मुत्तु नो पुरउ ॥ २५६ ॥

अर्थ– नदी, ड्रह, घन के० मेघ, थणिय के० मेघनो गर्जारव, अगणि के० बादर अग्नि काय, जिणाइ के० तिर्थंकर, आदिशब्दथकी बलदेव, वासुदेव, चक्रवर्ति ने बीजा पण नर के० सामान्य मनुष्य तेना जम्ममरण के० जन्म अने मरण तथा कालाई के० मुहूर्त्त, प्रहर, दिवस प्रमुख आदिशब्द थकी चंद्र सूर्यना परिवेष विजली, चय, अपचय, अने उपराग एटला पदार्थ पीस्तालीस लाख योजन प्रमाण मनुष्यक्षेत्र मांहे होय. पण नरखित मुत्तु के० नरक्षेत्र मूकीने नोपरउ के० बाहेर न होय, एवं नर-

क्षेत्रना स्वभावनुं विशेष जाणवुं ॥ इति श्री सहेजरत्न विरचित्ते क्षेत्रसमासवार्तिके पं-
चमोधिकारः ॥ २५६ ॥

॥ हवे पुष्करार्द्ध पर्वत प्रमुखने विषे जिनभवन छे ते कहे छे. ॥

चउसु वि इसुयोरसु ॥ इक्किकं नरनगंमि चत्तारि ॥ कूडोवरि
जिणभवणा ॥ कुलगिरिजिणभवणपरिमाणा ॥ २५७ ॥

अर्थ– प्रथम कह्यां जे धातकीखंडने विषे बे इषुकार, अने बे इखुकार पुष्करार्द्ध-
नेविषे ए चउसुवि के० चारे पण इसुयारेसु के० इखुकार पर्वतने विषे प्रत्येकें चार
कूट छे, तेमांहे छेल्ला सिद्धकूटने विषे चार पर्वते इक्किकें के० एकेक जिनभवन छे,
वधा मली चार जिनभवन छे, अने नरनग के० मानुष्योत्तर पर्वतना चतारिकुमोवरि
के० चार कूटना उपर जिणभवणा के० चार जिनभवन छे, ते जिनभवन केहवां छे?
तो के–कुलगिरिजिण भवणपरिमाणा के० कुलगिरिना जिनभवनने परिमाणे ते जिन-
भवन जाणवा. एटले पचाश योजन लांबां, पचीश योजन पहोलां अने छत्रीश यो-
जन उंचां एवां जिनभवन जाणवां. ॥ २५७ ॥

॥ हवे नंदीश्वर, कुंडल अने रुचक द्वीपनेविषे जिनभवन कहे छे. ॥

तत्तो दुगुण पमाणा ॥ चउदारा थुत्तवण्णियसुरूवा ॥ नंदि-
सर बावन्ना ॥ चउ कुंडलि रुयगिचत्तारि ॥ २५८ ॥

अर्थ– तत्तो के० ते मानुष्योत्तर तथा इषुकार पर्वतना जिनभवन थकी दुगुणप-
माणा के० बमणुं छे प्रमाण जेमनुं, अर्थात् एकसो योजन लांबां अने पचाश योजन
पहोलां तथा बहोत्तेर योजन उंचां एवां अने चउदारा के० चार बारणे सहित थु-
त्तवण्णियसुरूवा के० पूर्वसूरिकृत स्तोत्रने विषे वखाण्युं छे स्वरूप जेमनुं एवा, आठमा
नंदीश्वर द्वीपनेविषे बावन्न जिनभवन जाणवां, तथा कुंडल द्वीपनेविषे कुंडलने आ-
कारे जे मध्यगिरि छे तेने कुंडलगिरि कहे छे, तेनी चार दिशानेविषे एवाज प्रकार-
नां चार जिनभवन जाणवां. एम रुयगिचत्तारि के० रूचकद्वीपने विषे पण चार जि-
नभवन छे, एम साठ जिनभवन ते चार बारणांनां छे.

बहुसंखविगप्पे रुय, गदीव उच्चत्ति सहस चुलसीई ॥ नर-
नगसमरुयगो पुण ॥ विछरि सयठाणसहसंको ॥ २५९ ॥

अर्थ– बहुसंख के० घणी संख्याना विगप्पे के० विकल्प एटले विचार छे जेने
विषे, एवो रुचक द्वीप छे ते विकल्प देखाडे छे. यथा ॥ दोकोडीसहस्साइं ॥ छच्चेवस-

याइंइक्कवीसाइ ॥ चउयालसयसहस्साइ ॥ विक्खंभो कुंडलोदीवो ॥ १ ॥ दसकोमीस-हस्साइं ॥ चत्तारिसयाइं पंचसीयाइं ॥ बावत्तरिंचलक्खा ॥ विक्खंभोरुयगदीवस्स ॥२॥

एम द्वीपपन्नतिनी निर्युक्तिमांहे कुंमलद्वीप अने रुचकद्वीपनुं विष्कंभ कह्युं छे, ते लाख योजन प्रमाण जंबूद्वीप थकी, बमणा द्वीपसमुद्र गणतां गाथोक्त बे हजार बसें ने एकवीश कोमी चुमालीश लाख योजन एटलुं दशमा कुंडलद्वीपनुं मान आवे. बीजी गाथाए रुचक द्वीपनुं परिमाण दश हजार चारसें ने पंचासी कोमी ने बहोतेर लाख योजन कह्या छे ते अगीआरमा द्वीपनुं मान आवे छे. एटले ए एक विकल्पः॥

तथा- जंबुधायइंपुक्कर ॥ वारुणीखीरघयखोयनंदीसरा ॥ अरुणरूणवायकुंडल ॥ संखरुयगभुयगकुसकुचा ॥ १ ॥ ए संघयणीनी गाथाने अनुसारे अगीआरमो कुंमल-द्वीप अने तेरमो रुचकद्वीप. ए बीजो विकल्पः ॥

तथा तिपडोयारातहारुणाइया ए रीते जोतां एक नामे त्रण नाम करतां पन्नरमो कुंमलद्वीप आवे छे, अने एकवीशमो रुचकद्वीप आवे छे, ते एवी रीते के—आठमो नंदीश्वर द्वीप छे, त्यारपछी नवमो अरुण, दशमो अरुणवर, अगीआरमो अरुणवराव-भास, बारमो अरुणोपपात, तेरमो अरुणोपपातवर, चउदमो अरुणोपपातवरावभास, प-न्नरमो कुंमल, सोलमो कुंमलवर, सत्तरमो कुंमलवरावभास, अढारमो संख, ओगणीशमो संखवर, वीशमो संखवरावभास, एकवीशमो रुचक, ए रीते एकवीशमो रुचकद्वीप आवे छे. ए त्रीजो विकल्प जाणवो.

जीवाभिगमनेविषे पेहेला विकल्पनी संख्या कही छे. यथा ॥ जंबूदीवेलवणे ॥ धायइकालोयपुक्करेवरुणे ॥ खीरवयखोयनंदी ॥ अरुणवरे कुंमले रुयगे ॥ ए चोथो विकल्प ॥ एम चार विकल्प छे. तथा ते रुचकद्वीपना बहुमध्यदेशनेविषे वलयने आकारे रुचकशैल छे. ते चोराशी हजार योजन उंचो छे, वली नरनगसम के० मा-नुष्योत्तर पर्वत सरखो विस्तार छे. पुण के० वली एटलुं विशेष जे ए विस्तारना शत आंकने स्थानके सहस्रनो आंक जाणवो. जेम मानुष्योत्तर पर्वतनो मूल विस्तार एक हजार ने बावीश योजन छे. तो रुचक पर्वतनो मूल विस्तार दश हजार ने बावीश योजन जाणवो. वली मानुष्योत्तर पर्वतनो शिखर विस्तार चारसें ने चोवीश योजन छे, तो रुचक पर्वतनो शिखरविस्तार चार हजार ने चोवीश योजन छे. ॥ २५९ ॥

तस्स सिहरंमि चउदिसि ॥ बीयसहस्सिगिगु चउभि अठ्ठ ॥
विदिसि चउ इय चत्ता ॥ दिसि कुमरिकूड सहस्सुच्चा ॥२६०॥

अर्थ—तस्स के० ते रुचकशैलना सिहरंमि के० शिखरनेविषे चउदिसि के० पूर्वा-दिक चार दिशाने विषे बीयसस्सिगिगु के० बे हजार योजन ज्यां थाय छे, त्यां ए-

केक कूट छे, अने चउद्दि के० चोथा सहस्त्रनेविषे अठ्ठ के० आठ आठ कूट छे. ते आठ कूट दिशाकुमरीनां कह्यां छे, नहींकां त्यां नवमुं सिद्धकूट पण छे. तथा विदिसि के० विदिशिनेविषे जे चक्क के० चार कूट छे, ते सहस्त्रांक जाणवा. ते एक हजार योजन मूलविस्तार तथा एक हजार योजन उंचा अने पांचसें योजन शिखरविस्तार एवां कूट छे. इयचत्ता के० ए सर्व मली चालीश कूटनेविषे रुचकवासीनी दिसिकुमरी के० दिशिनेविषे जे कुमरी वसे छे ते दिशिकुमरीनां नाम लखीएं छैएं.

नंदोत्तरा, नंदा, सुनंदा, नंदवर्द्धनी, विजया, वैजयंती, जयंती, अपराजिता, ए आठ कुमरी पूर्व रुचकने विषे वसे छे. समाचारा, सुप्रदत्ता, सुप्रबुद्धा, यशोधरा, लक्ष्मीवती, शेषवती, चित्रगुप्ता, वसुंधरा, ए आठ दक्षिण रुचकनेविषे वसे छे. इलादेवी, सुरादेवी, पृथ्वी, पद्मावती, एकनाशा, अनवमिका, नद्रा, अशोका, ए आठ पश्चिम रुचके वसे छे. अलंबुसा, मिश्रकेशी, पुंडरीका, वारुणी, हासा, सर्वप्रन्ना, श्री, ह्री, ए आठ उत्तर रुचके वसे छे. चित्रा, चित्रनाशा, तेजा, सुदामिनी, ए चार विदिशिना रुचके वसे छे. रूपा, रूपांतिका, सुरूपा, रूपवती, ए चार मध्य रुचके वसे छे. ए संख्या एकत्र गणतां चालीश थाय, अने प्रथम सोल वखाणी छे, ए सर्व मलीने छप्पन्न दिकुमारिका जाणवी, ए सर्व दिशाकुमारी ते श्रीतीर्थंकर देवना जन्मदिवसनेविषे आवीने सूतिकार्य करी पोतपोताने स्थानके जाय. ॥ २६० ॥

॥ हवे ग्रंथनी समाप्ति कहे छे. ॥

इय कयवयदीवोदहि ॥ वियारलेसो मए विमइणावि ॥ लिहिउं जिणगणहरगुरु ॥ सुयसुयदेवीपसाएण ॥ २६१ ॥

अर्थ—इय के० आ जे पूर्वे कह्युं ते कयवयदीवोदहि के० कोइक द्वीप समुद्रना वियार के० विचारनुं लेसो के० लेश एटले परमाणुमात्र ते विमइणावि के० विगत एटले जेनी बुद्धि गइ छे, एवो मूर्ख थको पण मए के० हुं रत्नशेखर नामा आचार्य तेणे जिण के० परम केवलज्ञान तेणे करी विराजमान सर्वज्ञ, सर्वदर्शी, संसारपारंगत, जेणे समस्त अष्टकर्मरूप शत्रु जीत्या छे. जेमने देवोनी कोडाकोडी वंदे छे. अष्टमहाप्रातिहार्य, छत्रत्रय, चामर युग्म, समवसरण इत्यादिक शोन्ना जेने विषे छे, ने जे समस्त जीवनी गति आगति तथा सुख दुःख ते ज्ञानने बले जाणे छे. जे चउद राजना सर्व जीवादि पदार्थने करतलामलकनी पेरे देखे छे. तेने जिनराज देव कहिएं. अने गणहरगुरु के० जे जिनेश्वरनी आज्ञाना प्रतिपालक एवा शिष्य जे गौतम, सौधर्मादिक तेने गुरु कहीएं, गुरु एटले जे धर्मनी तथा तत्त्वज्ञाननी वातो कहे, पोते

धर्मना मार्गनेविषे प्रवर्त्ते, बीजाने प्रवर्त्तावे, तेने गुरु कहीएं. अने सुय के० सिद्धांत जे तीर्थंकरनां वचन प्रमाणे प्रकाश्यां, ते प्रकाशना करनार गणधर चउद पूर्वधर एटले श्रुतकेवली अने दशपूर्वधर तेमना करेलां ते सिद्धांत कहीएं. श्रुतदेवी ते सरस्वती, सिद्धांत प्रमुख सर्व शास्त्रनी जे अधिष्ठायिका तेने सरस्वती कहिएं. तथा बीजा पूर्वाचार्य जे महंत जिनभद्रगणी क्षमाश्रमण, मलयगिरि, वज्रसेन, हेमतिलकसूरि प्रमुख गुरु तेमनो जे प्रसाद तेणे करी ए मनुष्यादिक जीवोना क्षेत्रनो विचार में लेशमात्र लख्यो छे. ॥ २६१ ॥

सेसाण दीवाण तहोदहीणं ॥ वियारविह्रारमणोरपारं ॥ सया सुयाउ परिन्नावयंतु ॥ सवंपि सवन्नुयइक्कचित्ता ॥ २६२ ॥

अर्थ– शेष बीजा असंख्याता दीवाण के० द्वीपनो तह के० तथा उदहीणं के० समुद्रनो वियार के० विचार तेनो जे वीछार के० विस्तार ते प्रत्ये सया के० सदासर्वदा सुयाउ के० सिद्धांत थकी सवन्नु के० सर्वज्ञ जे तीर्थंकर देव तेना धर्म वचनने विषे इक्कचित्ता के० एक अद्वितीय चित्त जेमनुं छे एहवा थका सवंपि के० समस्त विचारने परिन्नावयंतु के० जाणो, पण ए द्वीपसमुद्रनो विचार केवो छे ? तो के–अणोरपारं के० अनंत अपार छे. तो तीर्थंकरना धर्मनेविषे एकचित्तपणा थकी अनुक्रमे केवल ज्ञान पामीने ए सर्व द्वीप समुद्रनो विचार जाणवो, ए परमार्थ ॥ २६२ ॥

सूरीहि जं रयणसेहर नाम एहिं ॥ अप्पछमेव रइयं नरखित्तविरकं ॥ तं सोहियं पयरणं सुयणाहि लोए ॥ पावेउतं कुसलरंगमयप्पसिद्धि॥२६३॥

॥ इयखित्तसमासपकरणस्सछठोअहिगारोसम्मत्तो ॥

अर्थ– श्रीरत्नशेखर नामे जे सूरि के० आचार्य तेणे अप्पछमेव के० आत्माने अर्थे एहिंनरखित्तविरकं के० ए नरक्षेत्रनुं वखाण ते रइयं के० रच्युं. ते केवुं छे ? ता के–सुयणा के० सुजन जे राग द्वेष रहित एवा उत्तम जीव तेणे सम्यक् प्रकारे एक चित्तपणे सोहियं के० सोध्युं, निर्दूषित कीधुं छे, एवुं जे आ पयरणं के० क्षेत्रसमासप्रकरण ते कुशल, आरोग्य, रंग, आनंद प्रमुख घणा जला पदार्थ छे जेने विषे एवुं. ए शास्त्र लोकने विषे पसिद्धी के० विस्तार प्रत्ये पावेउतं के० पामो. ए ग्रंथनो आशिर्वाद मंगल स्वरूपे कह्यो छे. ॥२६३॥

संवङ्गससाधयतस्कंदाननकुमुदबांधवप्रमिते ॥ इषसुदिविजयदशम्यामुदयपुरे नियत्त-सुविदिन्ने ॥ १ ॥ श्रीमत्खरतरगछे स्वछे श्रीसाधुधर्मगणीमुख्याः ॥ तछिष्यसहजरत्ना जयंतु शरदःशतं जगति ॥ २ ॥ तस्याश्रवेषुमुख्योनाम्नोदयसागरः श्रुताधारात् ॥- क्षेत्र-समासप्रकरणबालविबोधंसुसंक्षिप्तं ॥ ३ ॥ गंगाजलनिर्मलया सद्वृत्ताकारयातपस्विन्या मंत्रिधनराजसुतयासुगंगयाज्यर्थितो व्यदधत् ॥ ४ ॥ मतिमांद्यतः प्रमादात्समयविरु-द्धंलिखितमत्रमया ॥ संशोध्यंश्रुतवद्भिः प्रसादमाधायतत्सर्वं ॥५॥ इतिक्षेत्रसमासप्रक-रणं बालावबोधसहितं समाप्तमिदम् ॥

॥ अथ श्रीसिद्धांतस्तवन प्रारंजः ॥

नत्वा गुरुज्यः श्रुतदेवतायै सुधर्मणेच श्रुतजक्तिनुन्नः ॥ निरूढनानावृजिनागमानां जिनागमानां स्तवनं तनोमि ॥१॥ सामायिकादिकषडध्ययनस्वरूपमावश्यकंशिवरमाव-दनात्मदर्शं ॥ निर्युक्तिजाष्यवरचूर्णिविचित्रवृत्ति स्पष्टीकृतार्थनिवहं हृदये वहामि ॥२॥ युक्तिमुक्तास्वातिनीरं प्रमेयोर्मिमहोदधिं ॥ विशेषावश्यकंस्तौमि महाजाष्यापराजिधं ॥३॥ दशवैकालिकं मेरुमिवरोचिष्णुचूलिकं ॥ प्रीतिक्षेत्रं सुमनसां सत्कल्याणमयं स्तुमः ॥४॥ उद्घामुपोद्घातविकल्पकालजेदप्रजेदप्रतिजेदरूपां ॥ मिताजिधानाममिताजिधेयां नौ-म्याद्यनिर्युक्तिममोघयुक्तिं ॥ ५ ॥ पिंडविधिप्रतिपत्तावखंडपांडित्यदानडुर्ललितां ॥ ल-लितपदश्रुतिमिष्टामजिष्टुमःपिंडनिर्युक्तिं ॥ ६ ॥ प्रवचननाटकनांदी प्रपंचितज्ञानपंच-कसतत्त्वा ॥ अस्माकममंदतमं कंदलयतुनंदिरानंदं ॥ ७ ॥ अनुयोगद्वाराणी द्वारणीवा-पुनर्जवपुरस्य ॥ जीयासुः श्रुति सौधाधिरोहसोपानरूपाणि ॥ ८ ॥ अनवमनवमरससु-धाह्रदिनीं षट्त्रिंशडुत्तराध्ययनीं ॥ अंचामिपंचचत्वा, रिंशतमृषिजाषितानि तथा ॥९॥ उच्चैस्तरोदंचितपंचचूडमाचारमाचारविचारचारुं ॥ महापरिज्ञानसुजोगविद्यमाद्यंप्रपद्ये गमनंगजैत्रं ॥ १० ॥ त्रिषष्टिसंयुक्तशतत्रयीमितप्रवादिदर्पाङ्घ्रिविजेदह्लादिनी ॥ द्व्यश्रु-तस्कंधमयंशिवश्रियेकृतस्पृहःसूत्रकृतांगमझ्रिये ॥ ११ ॥ स्थानांगाय दशस्थान स्थापि-ताखिलवस्तुने ॥ नमामिकामितफलप्रदानसुरशाखिने ॥१२॥ तत्तत्संख्या विशिष्टार्थ प्र-रूपणपरायणं ॥ संस्तुमःसमवायांगं समवायैःस्तुतं सतां ॥ १३ ॥ याषट्त्रिंशत्सहस्रान् प्रतिविधिसुजुषां बिभ्रती प्रश्नवाचां, चत्वारिंशञ्चतेषु प्रथयतिपरितः श्रेणिमुद्देशकानां ॥ रंगद्भंगोत्तरंगानयगमगहना डुर्विगाहाविवाहप्रज्ञप्तिःपंचमांगं जयति जगवती सावि-चित्रार्थकोशः ॥ १४ ॥ कथानकानां यत्रार्द्ध चतस्रः कोटयःस्थिताः ॥ सोत्क्षिप्तादिज्ञा-नह्व्याज्ञाताधर्मकथाःश्रिये ॥ १५ ॥ आनंदादिश्रमणोपासकदेषेतिवृत्तसुजगार्थाः ॥ वि-शदामुपासकदशा जावद्दशंममदिशंतुसदा ॥ १६ ॥ महऋषिमहासतीनां गौतमपद्माव-तीपुरोगाणां ॥ अधिकृतशिवांतसुकृताः स्मरतोच्चैरंतकृद्दशाःकृतिनः ॥ १७ ॥ गुणैर्यद-

ध्ययनकलापकीर्तिता अनुत्तराःप्रशमिषुजालिमुख्यकाः ॥ अनुत्तरश्रियमजजन्ननुत्तरोपपातिकोपपद्दशःश्रयामिताः ॥ १८ ॥ अंगुष्ठाद्यवतरदिष्टदेवतानां विद्यानांजवनमुदात्तवैजवानां ॥ निर्णीताश्रवविधिसंवरस्वरूपाः प्रश्नव्याकरणदशादिशंतुशंनः ॥ १९ ॥ ज्ञातैर्मृगापुत्रसुबाहुवादिजिः शासद्विपाकंसुखदुःखकर्मणां ॥ द्विपंक्तिसंख्याध्ययनोपशोजितं श्रीमद्विपाकश्रुतमस्तुनःश्रिये ॥ २० ॥ प्रणिधाययत्प्रवृत्ता शास्त्रांतरवर्णनातिदेशततिः ॥ नमतोपपातिकंतत् प्रकटयदुपपातवैचित्रीं ॥ २१ ॥ सूर्याजवैजवविजावनहृष्टतीर्थ प्रश्नादनंतरमिनाननिर्गतेन ॥ केशप्रदेशिचरितेनविराजिराजप्रश्नीयमिद्धमुपपत्तिशतैर्वहामि ॥ २२ ॥ जीवाजीवनिरूपिद्वेधाप्रतिपत्तिनवककमनीयं ॥ जीवाजिगमाध्ययनं ध्यायेमासुगमगमगहनं ॥ २३ ॥ षटत्रिंशतापदैर्जीवा जीवजाव विजाविनीं ॥ प्रज्ञापनांयथायामिश्यामार्यस्यामलंयशः ॥ २४ ॥ विवृताद्य द्वीपस्थितिजिनजनमहचक्रिदिग्विजयविधये ॥ जगवतिजंबु द्वीपप्रज्ञप्तेतुज्यमस्तुनमः ॥ २५ ॥ प्रणमामिचंद्रसूर्यप्रज्ञप्ती यमलजातिकेनव्ये ॥ ग्रंथवपुषैवनवरंनातिजिदार्थात्मनापिययोः ॥ २६ ॥ कालादिकुमाराणां महाहवारंजसंजृतैर्दुरितैः ॥ दर्शितनरकातिथ्यानिरयावलिकाविजेषीरन् ॥२७॥ पद्मादयःकल्पवसंतजूयमुपेयिवांसःसुकृतैः शमीशाः ॥ यत्रोदिताःश्रेणिकराजवंश्या उपास्महेकल्पवसंतिकास्ताः ॥ २८ ॥ चंद्रसूर्यबहुपुत्रिकादिजिर्यत्रसंयमविरोधनाफलं ॥ जुज्यमानमगुणाजणाधिपैः पुष्पिताः शमजिपुष्पयंतुताः ॥ २९ ॥ श्रीह्रीप्रजृतिदेवीना चरित्रं यत्र सूरितं ॥ ताः संतुमेप्रसादानुकूलिकाःपुष्पचूलीकाः ॥३०॥ वृष्णीनांनिषधादीनां द्वादशानांयशः स्रजः ॥ पुष्णंतुजक्तिनिष्णातां दशांवृष्णिदशाःशुजां ॥३१॥ वंदेमरणसमाधिं प्रत्याख्यानेमहातुरोपपदे ॥ संस्तारचंद्रवेध्यकजक्तपरिज्ञाचतुःशरणं॥ ३२ ॥ वीरस्तवदोचंद्रस्तवगछाचारमपिचगणिविद्यां ॥ द्वीपाब्धिप्रज्ञप्तिं तंडुलवैचारिकंचनुमः ॥ ३३ ॥ शिवाध्वदीपायोद्गतानुद्घातारोपणात्मने ॥ चित्रोत्सर्गापवादायनिशीथायनमो नमः ॥ ३४ ॥ संकल्पव्यवहारेणाधुनातेनापिमुख्यता ॥ तंजीतकल्पमाकल्पकल्पंतीर्थश्रियःश्रिये ॥ ३५ ॥ अंचामिपंचघ्ननवप्रमाणाचामाम्लसाध्यंकुमतैरबाध्यं ॥ महानिशीथंमहि मौषधीनांनिशिथिनीशंशिववीतिजूतं ॥ ३६ ॥ निर्युक्तिजाष्यवार्तिकसंग्रहणीचूर्णिटिप्पनकटीकाः ॥ सर्वेषामप्येषां चेतसिनिवसंतुनःसततं ॥ ३७ ॥ परिकर्मसूत्रपूर्वानुयोगपूर्वगतचूलिकाजेदं ॥ ध्यायामिदृष्टिवादंकालिकमुत्कालिकंश्रुतंचान्यत् ॥ ३८ ॥ यस्याजवंत्यवितथा अद्याप्येकोनषोडशादेशाः साजगवतीप्रसीदतुममांगविद्यानवद्यविधिसाध्या ॥ ३९ ॥ वंदेविशेषणवतीं संमतिनयचक्रबालतत्त्वार्थान् ॥ ज्योतिः करंडसिद्धप्राजृतवसुदेवहिंडीश्च ॥ ४० ॥ कर्मप्रकृतिप्रमुखान्यपराण्यपिपूर्वसूरिरचितानि ॥ समयसुधांबुधिपृषतान् परिचिनुमः प्रकरणानिचिरं ॥ ४१ ॥ उच्चैर्योजनलक्षमानविदितोबि-

भ्रत्सुवर्णात्मनां भव्यानंदनभद्रशालमहिमारोचिष्णुचूलांचितः ॥ अस्तुश्रीजिनगेहभा-स्वररुचिस्थानंलसन्निर्जरः सोयंवःपरमेष्टिपंचकनमस्कारः सुमेरुः श्रिये ॥ ४२ ॥ सर्वश्रु-ताभ्यंतरगांकृतैनस्तिरस्कृतिंपंचनमस्कृतिंच ॥ तीर्थप्रवृत्तेःप्रथमंनिमित्तमाचार्यमंत्रंचन-मस्करोमि ॥ ४३ ॥ व्याकरणछंदोलंकृतिनाटककाव्यतर्कगणितादि ॥ सम्यग्दृष्टिपरि-ग्रहपूतंजयतिश्रुतज्ञानं ॥ ४४ ॥ इतिभगवतःसिद्धांतस्यप्रसिद्धफलप्रथा, गुणगणकथां-कंठेकुर्याज्जिनप्रभवस्ययः ॥ वितरतितरांतस्मैतोषाद्धरंश्रुतदेवता स्पृहयतिचसामुक्ति-श्रीमत्समागमनोत्सवं ॥ ४५ ॥

॥ अथ श्रीऋषभादिवर्द्धमानांतजिनस्तवन प्रारंभः॥

आनम्रनाकिपतिरत्नकिरीटरोचिर्नीराजितक्रमसरोजनिवासलक्ष्मीः ॥ उत्तप्तहेमप-रमाणुमयप्रभोवः ॥ श्रीनाभिनंदनजिनाधिपतिःपुनातु ॥ १ ॥ चाणूरजिच्चरणनिर्गत-सिंधुवारिधाराभिधौतगरुमच्छदधौतकांतिः ॥ कंदर्परूपपवनाशननाशनैकविश्वध्वजोवि-जयतामजितोजिनेंद्रः ॥ २ ॥ वंदारुसादरपुरंदरमौलिमौलि रत्नांशुमांसलितपादनख-प्रभौघः ॥ पुष्पेषुपन्नगपतिक्षयपक्षिराजः श्रीशंभवोभवतुभाग्यविभूतयेवः ॥ ३ ॥ ना-लीकसंश्रयनिबद्धरसोमरालीसंसेवितोचितगतिःशुचिपक्षशाली ॥ नित्यंमनःसरसिवीत-मलेमराललीलायितं कलयतादभिनंदनोत्रः ॥ ४ ॥ आर्तिनिवर्तयतु कार्तिकपूर्णिमेंदुसं-वावदूकवदनःसदनंगुणानां ॥ व्याकोशचंपकविरोचिशरीररोचिर्भव्यांमतिंददतुवःसुम-तिर्मुनीशः ॥ ५ ॥ कल्याणवल्लिवनपल्लववारिवाहः प्रत्यूषपूषकिरणारुणकायकांतिः ॥ गीर्वाणमौलिमणिचुंबितपादपद्मः पद्मप्रभोदिशतुनःपदवीमपंकां ॥ ६ ॥ भव्येषुतोषम-तनुंवितनोतुसेवाहेवाकिनाकिमुकुटोपलघट्टितांघ्रिः ॥ देवेंद्रवाहनकरेणुसलीलगामी चा-मीकरोज्वलरुचिर्भगवान्सुपार्श्वः ॥ ७ ॥ देवःशरज्जलधरोज्झितवारिधाराधौतत्रिलोच-नशिलोच्चयगौरमूर्त्तिः ॥ त्रैलोक्यलोककुमुदाकरपूर्णचंद्रश्चंद्रप्रभोदिशतुवःशिवदानशौंडः ॥ ८ ॥ प्रेंखन्नखावलिमयूखशिखानुविद्धाबालातपस्फुरितपंकजकांतिजैत्री ॥ कुंदावदात-गुणमौक्तिकताम्रपर्णि पादद्वयीममसुदंसुविधेविधत्तां ॥ ९ ॥ उद्दामकामकरटींद्रमृगाधि-राजस्त्रैलोक्यलोचनचकोरसुधामरीचिः ॥ योगींद्रहृत्कमलवासविलासहंसः श्रीशीत-लःसफलयत्वभिवांछितंवः ॥ १० ॥ इक्ष्वाकुवंशसुरमंदिरहेमकुंभः कायप्रभापहसिता-द्भुतशातकुंभः ॥ ज्ञानात्मदर्शतलबिंबितविश्वविश्वः श्रेयांसतीर्थपतिरर्पयतुप्रियंवः ॥११॥ जीयाज्जगत्त्रयपतिःप्रतिपक्षपक्षनक्षत्रमंडलनिरस्तिगभस्तिमाली ॥ प्रौढप्रभावभवनंभुव-नैकबंधुर्बंधूकबंधुररुचिःप्रभुवासुपूज्यः ॥ १२ ॥ त्रैलोक्यशेखरितशासनमोहराजमायव्य-शःशशधरग्रसनैकराहुः ॥ पोतःप्रमादजलधौकलधौतकांतिर्मच्चेतसोविमलतांविमलस्त-नोतु ॥ १३ ॥ आनंदमेदुरनमत्त्रिदशेशमौलिमंदारदामविगलन्मकरंदधौतं ॥ लक्ष्मी-

निकेतनमनंतजिनेश्वरस्य पादारविंदमभिनंदतु मानसं नः ॥ १४ ॥ श्रीभानुभूपकुलकैर-
वशीतभानुः संमोहसंतमससंचयचंडभानुः ॥ पुष्यत्कषायदनुजान्वयचक्रपाणिः पाणि-
स्थमावहतु वः शिवशर्मधर्मः ॥ १५ ॥ बाह्यांतरारिकुलकाननधूमकेतुः संकेतधामजिनच-
क्रिरमारमण्योः ॥ सौवर्णपद्मदलकोमलकायकांतिः श्रीशांतिरंतयतु संततिमेनसां नः ॥१६
सिद्धांतसिद्धतटिनीतुहिनाचलाय श्रीवल्लिवेल्लनकलामलयानिलाय ॥ निःशेषजंतुपरि-
रक्षणदीक्षिताय श्रीकुंथवे गुणगणैः पृथवे नमोस्तु ॥ १७ ॥ देवः सुदर्शननराधिपवंशवंश-
मुक्ताफलं सफलितप्रणताभिलाषः ॥ लोलाक्षपक्षिकुलसंयमनैकपाशः श्रीमानरः स्फुरतु-
मानसमंदिरे मे ॥ १८ ॥ चिंतामणित्रिदशपादपकामधेनुमाहात्म्यजैत्रचरणांबुरुहप्रणामः ॥
मारप्रवीरजयमल्लमतल्लिकास्तु मल्लिर्मदीयहृदि पल्लवितप्रमोदः ॥ १९ ॥ निर्वाणराज्यक-
मलाहृदितारहारः संसारवारिनिधितारणकर्णधारः ॥ अंभोदसोदरवपुः स्वपदारविंदे श्री-
सुव्रतो दिशतु षट्चरणव्रतं मे ॥ २० ॥ नम्रद्युसन्मणिकिरीटघटप्रसारिज्योत्स्नाजलस्नपित-
पादपयोरुहश्रीः ॥ कीर्तिप्रतानधवलीकृतभूर्भुवःस्वर्भद्राणि सांद्रयतु वो नमितीर्थनाथः ॥२१
सेवापरायणनरायणचारुचूडारत्नप्रभापटलपाटलितांघ्रिपीठः ॥ राजीमतीहृदयपंकजचंच-
रीकः श्रीनेमिरस्तु भवतां भवतांतिशांत्यै ॥ २२ ॥ फुल्लत्फणींद्रफणराजिमणीमरीचिवीचि-
प्रपंचितशचीपतिकार्मुकश्रीः ॥ दुर्गोपसर्गजलशोषविधौ तपर्तुः स्वामी पिपर्तु भवतां रुचि-
तानि पार्श्वः ॥ २३ ॥ नम्रेंद्रशेखरपरागपिशंगितांघ्रिरुत्तुंगसंगमकगर्वगिरींद्रवज्रः ॥ सि-
द्धार्थपार्थिवकुलार्णवकौस्तुभो वः श्रेयांसि मांसलयतात् प्रभुवर्द्धमानः ॥ २४ ॥ प्रज्ञावलं-
बितजिनप्रभसूरिवर्यवाक्पारवर्तिविभवाविभवाऽधिकाराः ॥ यच्छंतु योगिवृषभा ऋषभाद-
यो वः श्रीवर्द्धमानचरमाः परमार्थसिद्धिं ॥ २५ ॥ तत्त्वानितत्त्वानिभृतेषु सिद्धभावारिभा-
वारिविशोषधर्मं ॥ दुर्बोधदुर्बोधमतं हरंतमारंभ मारंभजतादिदेवं ॥ १ ॥ नेंद्राजिनेंद्रा-
जिततेस्तवेलंकाहंतुकाहंतुरथं नयस्य ॥ मामत्रमामत्रतथापि कुंददंतावदंतावलचिन्हदीनं
॥ २ ॥ वाहांकवाहांकलिपेकमग्नकर्षेप्रकर्षेप्रवणांकुपायाः ॥ तांशंभतांशंभववर्द्धयंतीमेकां-
तमेकांतववाचमीडे ॥ ३ वंदे शिवं देशितधर्मऋद्धिवस्वर्णवस्वर्णरुचेऽधिगंतुं ॥ विश्वस्य वि-
श्वस्य भयेतवोच्चैरक्षामरक्षामभिनंदनाज्ञां ॥ ४ ॥ माराधिमाराधितवासवैर्मेवीराजिवीरा-
जितमोहजित्ते ॥ धामासुधामासुमतेमयित्वमीतिप्रमीतिप्रगुणो भयानि ॥५॥ संसक्तसं-
सक्तहृदः शिवेंदिरावध्वांतवध्वांतनिरासलालसां ॥ रक्तांकरक्तांकरणप्रभांप्रभोपद्माभपद्मा-
भरदायिनींस्तुमः ॥ ६ ॥ पृथ्वीजपृथ्वीजनभृंगचूतांकस्वस्तिकस्वस्तिकृतः सुपार्श्व ॥ कामांत-
कामांतनुदुर्विमुक्तयभीकास्तभीकास्तववाग्विलासाः ॥७॥ शीतांशुशीतांशुभदांयशस्तुति
सोमांकसोमांकवयेत्तवेशयः ॥ संगत्यसंगत्यजनाब्भमश्रिया सौभाग्यसौभाग्यनिधिर्व्रजे-
छिवं ॥८॥ संकल्पसंकल्पनकृन्मनोघ्यराजीवराजीवलवत्तुषारं ॥ रुच्यासुरुच्यासुविधेर्नृना-

किरामासुरामासुतनासजत्ते ॥९॥ संपन्नसंपन्नरनाथपूजितंसत्कीर्तिसत्कीर्तितचारुचेष्टितं ॥ यंनिर्जयंनिर्जरमर्चयन्भवेन्नारंसनारंसपुनातुशीतलः ॥ १० ॥ भव्यानभव्यानणुमोह कूपांतःपाततःपातरिगंरुकांके ॥ सश्रेयसःश्रेयसिकस्यनास्तुरागःस्वरागःस्वयभिद्यधीशे ॥११॥ वंधूकवंधूकरणप्रशक्तिगात्राभगात्राभववासुपूज्य ॥ सद्योगसद्योगरयप्रसादं जायेयजायेयथानभूयः ॥ १२ ॥ माधुर्यमाधुर्यगिरागुणड्डुरामेणरामेणकिरेणलक्ष्मणा ॥ तेतेगतेतेगरिमाणमद्भुतंनीताविनीताविमलेश्वरत्वया ॥ १३ ॥ भाजालभाजालसितामलांगुलीलेखेनलेखेननुतेनभूषितं ॥ मानंतमानंतपदांबुजेनतेकंदर्पकंदर्पमुपैतुकिं मम ॥१४॥ पद्मास्य पद्मास्यदतस्त्वमेतिविश्वेनविश्वेनरुजंतिरोगाः ॥ यःसन्नयःसन्नकुवासनाकोनाधर्मनाधर्मरतस्तुतेत्वां ॥ १५ ॥ शांतेनिशांतेनिवसन्नभीता वन्यायवन्यायतिमहवाप्ने ॥ हेमाभहेमाभवनप्रसीदभीतानभीतानमपाप्मनोनः ॥१६॥ सत्यागसत्यागमचंद्रपद्मदासत्वदासत्वनिकेतकूथ ॥ पायादपायादहितार्थपंक्ता वंतीभवंतीभवदाननश्रीः ॥१७॥ मंदेतमंदेतरथानिरस्तगांगेयगांगेयगुणातवार ॥ योगाधयोगाधरितांतरारेराभिर्वैराभिर्वैरिवस्यतेऽसौ ॥ १८ ॥ भासावभासावनितेंद्रनीला सत्कायसत्कायशसस्तुतेऽग्रे ॥ नव्यापिनव्यापिहियानजातीकामल्लिकामल्लिजिनाधिनाथ ॥ १९ ॥ निर्मायनिर्मायगुणर्द्धितीर्थयोगेनयोगेनहृदेनसिद्धः ॥ कल्याणकल्याणसुमेरुरस्तुदेवोसुदेवोमुनिसुव्रतःसः॥२०॥ विद्यातिविद्यातिशयैककोशंलोकेशलोकेशरणंनमेत्वां॥ निष्कोपनिष्कोपमदेहदीधिते वप्राजवप्राजजगत्रयस्य ॥ २१ ॥ येनाभयेनाभरणीकृताज्ञा चारित्रचारित्रतवस्त्वशीर्षे ॥ नेमेसनेमेसकलैःसमुद्यदामोददामोदरवंद्यशक्रैः ॥ २२॥ विघ्नंतुविघ्नंतुलितामरेंद्राः पार्श्वस्यपार्श्वस्यसुरस्त्वसेव्याः ॥ भातानभातानवपंकजानांपादाब्जपादाब्जसतांशरण्याः॥ २३ ॥ निष्कामनिष्कामलकायवीरसिद्धार्थसिद्धार्थकुलप्रदीप ॥ सर्वज्ञसर्वज्ञनमस्कृतांघ्रे पुण्यानिपुण्यानिसतांचिनुष्व ॥ २४ ॥ धीरानिधीरानिखिलांगिरक्षाविज्ञानविज्ञानतकल्पवृक्षाः ॥ देवाधिदेवाधिनुतप्रणीतकल्याणकल्याणकपंचकानः ॥ २५ ॥ वारिंभवारिंभयहस्तिनोस्ताचारोपचारोपरिशीलयस्त्वां ॥ नालीकनालीकविधौतजैन सिद्धांतसिद्धांतकनिग्रहः स्यात् ॥२६॥ शुभ्रांशुकभ्रांशुकभृत्करस्थवीणाप्रवीणाप्रणतेष्टदाने ॥ दाहंसदाहंसरथातिवात्सपद्मास्य पद्मास्यतुभारतीवः ॥ २७ ॥ एवंश्रीऋषभादयोजिनवराः श्रीवर्द्धमानांतिमाः सांद्रानंदमखंरुखंरुयमकैर्भूताश्चतुर्विंशतिः ॥ प्रज्ञोल्लासलसज्जिनप्रभकविव्यावर्ण्यमानोदयाभूयासुर्मेयिसुप्रसन्नहृदयास्त्रैलोक्यलक्ष्मीश्वराः॥ २८ ॥ इतियमकमयचतुर्विंशतिजिनस्तुतिः ॥

॥ श्रीवर्द्धमान जिनाय नमः ॥

॥ अथ श्री कर्मविपाक नामक प्रथम कर्मग्रंथ प्रारंभः ॥

॥ टीकाकर्त्ता श्रीदेवेंद्रसूरि आद्यमां मंगल करेछेः—उपजातिछंद. ॥

दिनेशवद्ध्यानवरप्रतापै, रनंतकालप्रचितं समंतात् ॥
योऽशोषयत्कर्मविपाकपंकं, देवो मुदे वोऽस्तु स वर्द्धमानः ॥ १ ॥

अर्थ— अनंत कालनो संचय करेलो जे कर्मविपाकरूप पंक एटले कादव तेनुं उ-त्तमध्यान रूप तापवडे शोषण करवाने जे सूर्यना जेवा छे, एवा श्रीवर्द्धमान देव मने हर्ष करनारा थाउ. ॥ १ ॥ ॥ आर्यावृत्तम् ॥

ज्ञानादिगुणगुरूणां, धर्मगुरूणां प्रणम्य पदकमलं ॥
कर्मविपाकेविवृत्तिं, स्मृतिबीजविरूढये विदधे ॥ २ ॥

अर्थ— ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप जे सर्वोत्कृष्ट गुण तेउए करीने महत्ताने पामेला अथवा तेउनी प्राप्ति करावनारा एवा जे धर्मगुरु, तेमना पदकमलने प्रणाम करीने स्मरणरूप अंकुरनी वृद्धि करवाने अर्थे आ कर्मविपाक नामना प्रथम कर्मग्रंथनी वृत्ति हुं करुंछुं. ॥ २ ॥

हवे कर्मग्रंथ ते शुं कहीए? तो के—जीवे मिथ्यात्वादिक हेतुए करीने जे आत्मासाथे पुद्गल बांधे तेने कर्म कहीएं, यथा क्रियते इति कर्म इति व्युत्पत्त्या. ते कर्मनुं मूलोत्तर प्रकृति भेदे करी, तथा प्रकृति, स्थिति, रस अने प्रदेशादि बंध भेदे करी, तथा बंधोदयोदीरणासत्तादि भेदे करीने ग्रंथनुं रचवुं प्रतिपादन छे जेहनेविषे; ते कर्मग्रंथ कहीएं. त्यां प्रथम कर्मविपाकनामा कर्मग्रंथ कहेछे. ए बधी वात प्रसंगथी कही छे.

॥ हवे बालावबोध कर्त्ता मंगलाचरण कहे छे. ॥

श्रेयोमार्गस्य वक्तारं ॥ छेतारंकर्मछत्रिणां ॥ चेत्तारं
विश्वतत्वानां ॥ वंदे वीरं जगत्प्रभुं ॥ १ ॥ गुणचंद्र
गुरुं नत्वा ॥ मतिचंद्रेण धीमता ॥ क्रियते
कर्मग्रंथस्य ॥ व्याख्या बालाऽवबोधिनी ॥ २ ॥

॥ हवे ग्रंथकर्त्ता श्रीदेवेंद्रसूरि पहेली गाथाए करी अभिष्टदेवतानी स्तुत्यादिकनुं प्रतिपादन करे छे. मूल गाथा ॥

सिरिवीरजिणं वंदिय ॥ कम्मविवागं समासउ वुछं ॥
कीरइ जिएण हेउहिं ॥ जेणंतो भन्नए कम्मं ॥ १ ॥

अर्थ– सकल त्रिभुवन जनना मनने चमत्कार उपजावे, तथा परमार्हंत्य महा म-हीमाने विस्तारे एवी जे अष्ट महा प्रातिहार्य लक्षण सिरि के० श्री एटले शोजा. यथा ॥ अशोकवृक्षः सुरपुष्पवृष्टि, र्दिव्योध्वनिश्चा मरमासनंच; जामंडलं डुंडुजिरात-पत्रं, सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणां ॥ ए अष्ट महाप्रातिहार्य कहिएं, अथवा चोत्रीश अतिशय लक्षण शोजा तेणे करी विराजमान एवा जे वीरजिणं के० श्रीवर्द्धमान जिन एटले राग द्वेष तथा मोह प्रमुख वैरीउंनो पराजय कस्याथी जिन कहेवाय ठे. अने ते वैरीउंरूप वीर एटले सुजट तेउंने जीतवाथी वीरजिन ए नाम सार्थकज ठे. एवा श्रीवर्द्धमान स्वामीने मने करी, प्रणिधान एटले विशुद्ध मनसहित जे व-चन योग ते वडे स्तुति तथा काया ए करी प्रणामरूप वंदिय के० वंदना करीने, अहीं वंदना शब्दे स्तवना अने प्रमाण ए वेहु अर्थ कहीएं ठेएं. वंदिस्तुत्यजिवादनयोरिति व-चनात् एणे करी मंगलाचरणने अर्थे अजिष्ट देवनी स्तुति करीने ज्ञानावरणादि कर्मोना अनुजवने कम्मविवागं के० कर्मविपाक कहियें. तेने समासउं के० संक्षेपे करी अर्थात् वर्त्तमान डुपमकालना लोकोनी बुद्धि तथा आयु वल प्रमुख अति अल्प होवाथी घणा विस्तारवंत ग्रंथोमां प्रवृत्त थवामां विघ्न पडवाना जयथी तेवी कृति तेउंनी ऊपर उपकाररूप कदाच न थाय, माटे आ टुंकामां वुछं के० कहीश. एथी प्रयोजन सूचव्युं; उपायो-पेय एटले कारण कार्य लक्षण, साध्य साधन लक्षण, तथा गुरुपर्वक्रमलक्षण संबंध, अर्थात् सिद्ध थाय ठे; सम्यक्दृष्टीजीव अधिकारी ठे; अने अजिधेय जे कर्मविपाक ते एमां विषय ठे. हवे आगला वे पदे करी कर्म शब्दनो अर्थ करे ठे. जे कराय ते कर्म कहीए. तेना पुद्गल अंजन चूर्णथी जरेला दावलानी पेठे सर्व लोकाकाशमां निरंतर व्यापी रहेला ठे; तेने क्षीर अने नीरनी पेरे तथा अग्नि अने लोहनी पेठे कर्मवर्गणा द्रव्य अने आत्मानो तादात्म्य संवंध जे कारणमाटे थई रहेलो ठे; ते कारणमाटे ते कर्म कहेवाय ठे. ए कर्म कोण करे? तो के–जिएण के० जीवे करी कीरइ के० कराय ठे. ते जीव कोने कहीएं? पांच इंद्रिय, त्रण योग ते त्रण बल, श्वासो-श्वास तथा आयु ए दश प्राणसुधी जे यथायोग्य धारण करी शके तेने जीव क-हिएं, ते जीव आवा लक्षणवालो ठे–मिथ्यात्वादिके करी मलीनस्वरूप थको सा-तादि वेदनीयादि कर्मोनो कर्त्ता ठे, तथा तेउंना फल जे साता असाता तेनो जोक्ता, तथा एवा एवा कर्मविपाकनो उदय तेने अनुसारे करी नरकादिक गतिनेविषे सं-सर्त्ता, अने सम्यक्दर्शन ज्ञान तथा चारित्र लक्षण जे रत्नत्रय तेना अज्यासनी बा-हुल्यताना वशेकरी अशेष कर्म मलपटलनो परिनिर्वाता, ए चारे लक्षणे बिराजमान ते जीव, सत्व, प्राणी तथा आत्मा इत्यादि पर्यायवडे उलखाय ठे; उक्तंच ॥ यः क-

र्त्ताकर्मभेदानां जोक्ता कर्मफलस्यच; संसर्त्ता परिनिर्वाता सह्यात्मा नान्यलक्षणः ॥ कया कारणनी योग्यता पामीने जीव कर्मने करे छे? तो के—मिथ्यात्व, अविरति, कषाय तथा योग ए चार लक्षणवाला सामान्यरूप हेउहिं के० हेतुए करी जीव कर्मने करे छे. यतः " पडिणी यत्तण निन्हव उवघायपउस्स अंतराएण ॥ अच्चासा यणयाए आवरणडुगंजिऊजयइ " इत्यादि विशेष कारणनी योग्यता पामीने ते विशेष करी आ ग्रंथनेविषेज आगल कहेवाशे. आटलुं कह्युं तेनो तात्पर्यार्थ आ छेः— जेण के० जे कारणमाटे हेतुएं करी जीववडे कराय छे तो के० ते कारणमाटे तेने कम्मंत्रणए के० कर्म कहेवाय छे. एटले जीव हेतु पामीने जेने करे तेने कर्म कहीएं; क्रियते तत् कर्म इत्यर्थात् एवुं जे पुज्ञलमय मूर्तिककर्म ते केवा प्रमाणे करी सिद्ध छे, ते कहे छे.

संसारनेविषे समस्त जीव वर्त्ते छे, तेने आत्मत्वपणुं समान छे. पण तेमांहे कोइक देवता छे, कोइक नारकी छे, कोइक तिर्यंच छे, कोइक मनुष्य छे, एम नर नारक तिर्यंच अने मनुष्यरूप विचित्रता छे. एम वली मनुष्यत्वपणुं पण सर्व मनुष्यने विषे समान छे. तथापि तेमांहे कोइक राजा छे, कोइक रंक छे, कोइक पंमित छे, कोइक मूर्ख छे, कोइक महर्द्धिक छे, कोइक दरिद्री छे, कोइक स्वरूपवान छे, कोइक कुरूपवान छे, इत्यादिक जे विचित्रपणुं छे, ते विचित्रपणुं निर्हेतुक नथी पण हेतुसहीतज छे. जो निर्हेतुक मानीएं तो नित्यं सत्व किंवा असत्वनो प्रसंग थाय. नित्यंसत्त्व मसत्त्वंवा ॥ हेतोरन्यानपेक्षणादितिवचनात् ॥ ते माटे ए विचित्रता सहेतुक मानवी. ते हेतुने अमे कर्म कहीएं छैएं, एतडुक्तंश्रीदिनकृतटीकायां ॥ क्ष्मात्टद्भंककयार्मनीषिजडयोः सद्रूपनीरूपयोः श्रीमहुर्गतयोर्बलाबलवतोर्नीरोगरोगार्त्तयोः सौज्ञाग्याऽसुज्ञगत्वसंगमजुषोस्तुल्येपिनृत्वेंतरं यच्चत्कर्म निबंधनं तदपिनोजीवं विनायुक्तिमत् ॥ एनो अर्थ कहे छे.

ए वात श्री दिनकृत टीकानेविषे जीवस्थापना अधिकारे आवी रीते कहेली छे के;—महर्द्धिवंत अने रंक, बुद्धिवंत अने मूर्ख, सुरूप अने कुरूप, सज्ञतिवान अने डुर्गतिवान, बलवान अने निर्बल, निरोग अने रोगार्त्त, तेमज सौज्ञाग्य तथा डुर्ज्ञाग्य, एवा द्वंद्व जगतमां दीठामां आवे छे, तेमां अंतर जे छे ते कर्मनुं निबंध छे; तथापि ते जीवविना संज्ञवे नही. ए विषे बीजे ठेकाणे पण कह्युं छे के " आत्मत्वेना विशिष्टस्य, वैचित्र्यं तस्य यद्वशात्, नरादिरूपं तच्चित्र, मदृष्टं कर्मसंज्ञितं." वली पौराणिक पण कर्मसिद्धिनुं प्रतिपादन करे छे, ते आ प्रकारे के "यथायथा पूर्वकृतस्य कर्मणः, फलंनिधानस्थमिवावतिष्ठति ॥ तथा तथा तत्प्रतिपादनोद्यता, प्रदीपहस्तेव मतिः प्रवर्त्तते ॥१॥ यद्यत्पुराकृतंकर्म, नस्मरंतीह मानवाः; तदिदंपांडवश्रेष्ठ, दैवमित्यभिधीयते ॥ २ ॥ मुदितान्यपिमित्राणि, सुक्रुद्धाश्चैवशत्रवः; नहीमेतत्करिष्यंति, यन्नपूर्वकृतं-

त्वया"॥३॥ बौद्ध पण आम कहे ले के, " इतएकनवतौकल्पे शक्त्यामे पुरुषो हतः, तेन कर्म विपाकेन पादेविद्धोसिभिक्षवः" एवी रीते कर्मना अस्तित्वनो यद्यपि सर्वे अंगीकार करे ले, तथापि तेउ अमूर्तिमंत माने ले, पण तेम नथी. कर्म पुद्गल स्वरूपी ले; तेमाटे मूर्तिवंत ले, अमूर्त्त नथी, तेम ठतां जो कर्मने आकाशादिवत् अमूर्ति मानशुं; तो जेम अमूर्त्त आकाशथी कांइ आत्माने अनुग्रह उपघात नथी, तेम कर्मना योगे पण आत्माने अनुग्रह तथा उपघातनो संभव थशे नही. यतः "अन्नेभअमुत्तंचिय, कम्मंमंनंतिवासणारूवं; तंतुनजन्नइतत्तो, उवाघयाणुग्गहाभावा. नागासंभवघायं, अणुग्गहं वाविकुणइसत्ताणं." हवे ते कर्म प्रवाहे करी अनादि ले. यतः " अणाइयं तं पवाहेण " इति वचनात्. जो प्रवाहनी अपेक्षाथी पण कर्मने सादि मानियें, तो जीवोने पूर्वे कर्मरहितपणानो संभव थशे. अने पाठलथी कर्म करवाथी जीवने कर्मनो संयोग उत्पन्न थाय ले एम मानवुं जोईशे. एम अंगीकार करवाथी मुक्त जीवोने पण कर्मनो संयोग संभव थशे, केमके ते तो कर्मरहित ले. तेथी मुक्त जीवोने अमुक्तता थशे. एम मानवुं तो इष्ट नथी. माटे जीवने कर्मनी साथे अनादि कालनो संयोग ले एम मानवुं योग्य ले, मात्र कर्मज अनादि ले एम नथी.

आशंका–जीवनी साथे कर्मनो अनादि संयोग ठतां तेनो वियोग केम संभवे?

उत्तर– अनादि संयोग ठतां पण वियोग दीठामां आवे ले. जे कांचन अने उपल एटले पथरानो अनादि संयोग ले, तोपण तथाविध सामग्रीना सद्भावथी एटले धमनादिकनी सहायतावडे कीटीनो वियोग दीठामां आवे ले, तेमज जीवने पण सम्यक् ज्ञान, सम्यक्दर्शन तथा चारित्रना ध्यानरूप अग्निए करी अनादि कर्ममलनीसाथे वियोगनी सिद्धि थाय ले, ए विषे भाष्यसुधांभोनिधिर्भगवान पण आम कहे ले के, "जहइहय कंचणोवल संजोगोणाइ संतइ गऊवि; वुच्छिज्जाइसोवायं, तहजोगोजीवकम्माणं ॥ १ ॥ इति प्रथम गाथार्थ ॥

॥ हवे बीजी गाथाए कर्मना केटला भेद ले? ते कहे ले. ॥

पयइ ठिइ रस पएसा ॥ तं चउहा मोअगस्स दिठंता ॥
मूल पगइ ठ उत्तर ॥ पगई अडवन्न सयभेयं ॥ २ ॥

अर्थ– तंचउहा के० ते कर्मना चार प्रकार थाय ले; ते आ प्रमाणे– पयइठिइ रस पएसा के० प्रकृति, स्थिति, रस तथा प्रदेश, जेम प्रासाद प्रमुखना आधारभूत स्तंभ होय ले; तेम कर्मना ए चार स्तंभ ले. तेथी प्रकृतिबंध, स्थितिबंध, रसबंध तथा प्रदेशबंध कह्या ले. तेमां स्थिति, तथा रस जे अनुभाग, तथा प्रदेश ए त्रण

बंधोनो जे समुदाय तेने प्रकृतिबंध कहियें; अध्यवसाय विशेषें करी ग्रहण करेला जे कर्मना दलिक, तेउनी स्थिति एटले जे कालनो नियम, तेने स्थितिबंध कहियें; कर्मना पुद्गलोना शुजाऽशुज अथवा घाती अघाती जे रस तेने अनुजागबंध अथवा रसबंध कहीयें; अने स्थिति तथा रसनी अपेक्षाविना कर्मपुद्गलोना दलिकोनुं जे ग्रहण करवुं, तेने प्रदेशबंध कहीयें. उक्तंच "ठिइबंध दलस्स ठिई, पएसबंधो पएस गहणं जं; ताणरसो अणुजागो, तस्समुदाउ पगइबंधो." बीजे ठेकाणे पण कह्युं बे:– "प्रकृतिः समुदायः स्यात्, स्थितिः कालावधारणं; अनुजागो रसः प्रोक्तः प्रदेशो दलसंचयः" ए उक्त चार प्रकार ते मोअगस्स दिठंता के० मोदकना दृष्टांतेकरी समजी लेवा, ते आ प्रमाणे– जेम वातरोगने हरण करनारा इव्यथी बनावेलो जे मोदक होय बे, तेनी वातरोगनो नाश करवानी प्रकृति अथवा स्वजाव होय बे; पित्तरोगापहारक इव्यथी बनेला मोदकवमे पित्तनो उपशम थाय बे; अने कफरोगनाशक इव्यथी उत्पन्न थएला मोदकथी कफनो ध्वंस थाय बे; एवो जे स्वजाव तेने प्रकृति कहियें; ते मोदक कोइ एक दिवस, कोइ बे दिवस, एम यावत् कोइ एक माससुधी बगडी न जतां जेमनो तेमज रही शके बे; पबी विनाश पामे बे, ए तेनो स्थितिकाल कहियें; ते मादकने विषे स्निग्ध तथा मधुरादिक रस एक गुणो, द्विगुणो तथा त्रिगुणो इत्यादिक जे होय बे, तेने रसबंध कहीयें; अने ते मोदकमांना कोइमां एक प्रसृति एटले एक पली, कोईमां बे पली तथा कोइमां त्रण पली एम यावत् कणिकनुं प्रमाण होय तेने प्रदेशबंध कहीयें; एवीज रीते कर्मने विषे पण कोइ कर्मनी प्रकृति ज्ञानने आछादन करनारी होय, कोइ कर्मनो स्वजाव दर्शनने आवरण करवानो होय, कोइ कर्मनी प्रकृति आनंदने देनारी होय अने कोइ कर्मनो स्वजाव सम्यक् दर्शनादिकनो विघात करवानो होय बे, तेने कर्मप्रकृति कहीयें. तेज कर्म कोइ त्रीश कोटाकोटी सागरोपमसुधी, अने कोइ सित्तेर कोटाकोटी सागरोपमसुधी इत्यादि टकी शके बे, तेने कर्म्मनी स्थिति कहीयें; ते कर्मनेविषे कोईमां एक ठाणीयुं, कोईमां बे ठाणीयुं, अने कोइकमां त्रण ठाणीयुं रस होय बे, ते अनुजागबंध कहियें, अने तेज कर्मने विषे कोईमां प्रदेश अल्प होय, कोईमां बहु, कोईमां बहुतर तथा कोईमां बहुतमरूप इत्यादि प्रदेशोनो संचय होय बे, ते प्रदेशबंध कहेवाय बे. मूलपगइ अठ के० ए कर्मनी मूल प्रकृति सामान्यरूप आठ बे, अने उत्तर पगई अडवन्नसय जेयं के० उत्तर प्रकृति विशेषरूप एकशो ने अठावन बे. एज एकसो ने अठावन कर्मप्रकृति कहेवाय बे.

॥ हवे मूल प्रकृति आठनां नाम तथा ते एकेकना जेटला
उत्तर भेद छे ते कहे छे. ॥

इह नाण दंसणावर ॥ णवेअ मोहाउ नाम गोआणी ॥ वि-
ग्घं च पण नव कुअ ॥ छवीस चउ तिसय ङु पण विहं ॥३॥

अर्थ— इह के० ए प्रवचनने विषे कर्म एटला प्रकारनुं छे. इहां कर्मपद गाथामांहे नथी, माटे उपचारथी लहीए. ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोहनीय, आयु, नाम, गोत्र तथा विग्घंच के० अंतराय, ए आठ मूलप्रकृति छे. तेमां प्रथम ज्ञानावरणीय कर्मनुं विवेचन आवी रीते छे— जेणे करी वस्तु जाणामां आवे अथवा जेणे करी वस्तुनी इयत्ता एटले परिमाण थाय, तेने ज्ञान कहीएं; अथवा ज्ञप्तिने ज्ञान कहिएं; अथवा सामान्य विशेषात्मक वस्तुनेविषे विशेष ग्रहणात्मक जे बोध तेने ज्ञान कहियें; अने जेणे करीने देखाय तेने दर्शन कहीयें; अथवा दृष्टीने दर्शन कहीयें अथवा सामान्यविशेषात्मकवस्तुनेविषे सामान्य ग्रहणात्मक जे बोध तेने दर्शन कहीयें; तथा जेणे करी आवरीएं, आछादिएं तेने आवरण कहीएं; अथवा आवरे, आछादे तेने आवरण कहियें. आवरणनुं रूप आवुं छेः— मिथ्यात्वादिकना मेलापेकरी जीवने व्यापारे आकर्षण करेली कर्मवर्गणा मांहेलो विशिष्ट पुजल समूह तेने आवरण कहीएं. तेमांहे जे ज्ञाननुं आछादन करे छे, ते ज्ञानावरणीय कर्म कहेवाय छे. अने दर्शननुं आछादन करे छे, ते दर्शनावरणीय कर्म कहेवाय छे, तथा वेद्यते एटले जेनो सुख तथा कुःखरूपपणे अनुजव कराय छे, तेने वेदनीय कर्म कहीयें, यद्यपि सर्व कर्मोनो अनुजव करायज छे, तेथी सर्व कर्म वेदनीय होवां जोइयें, तथापि पंकजादि शब्दनीपेठे वेद्य शब्द रूढिविषयक छे; माटे साता तथा असाता कर्मज वेद्य होवाथी एनेज वेदनीय कहीयें. पण शेष कर्मने न कहीयें; तथा जाणनारा प्राणीप्रत्ये मोह उपजावे सद्सद्विवेकथी जे विकल करी नाखे तेने मोह कहीयें; अने एज मोहनीय कर्म कहेवाय छे. तथा जेथी गत्यंतरनेविषे जवुं थाय छे तेने आयु कहे छे; अथवा पोते करेला कर्मना वशे प्राप्त थएली जे नरकादिक कुर्गति तेमांथी निकलवानी इछा करनारो प्राणी प्रतिबंधकताने पामे. अर्थात् जे त्यांथी निकलवा न दिये ते आयु कहेवाय छे. अथवा जवांतरने विषे जीवोने जे निश्चये उदय आवे तेने आयु कहीयें. यद्यपि सर्व कर्म उदय आवे छे, तथापि आयुष्यनी कांइएक विशेषता होय छे. केमके, बीजां बांधेलां सर्व कर्म कोई तेज जवमां उदयें आवे छे, कोइक वली प्रदेशे उदये करी जुक्त कीधां ते जन्मांतरनेविषे विपाकोदये करी उदय आवतां नथी, अने आयु कर्मनेविषे एम नथी. जे जवनुं आयु बांध्युं

होय तेज नवमां नोगवाय छे. एटले मनुष्य नव वेदता थका जो देवतानुं आयुष्य बांध्युं होय तो कांइ मनुष्यनवमां वेदाय नही, किंतु अवश्य जन्मांतरेज वेदाय. आयुष्यना उदयनी विवक्षा विशिष्ट थकी कही छे. पण प्रदेश थकी नथी कही. ते विशिष्टपणुं तो ते आयुष्यना सद्भाव वर्त्तन थकी होय छे, अथवा जेनो उदय थयाथी तद्भवयोग्य यावत् शेष कर्म उपनोगपणे आवी प्राप्त थाय तेने आयु कहीयें. तथा जे जीवप्रत्ये गति जाति प्रमुख पर्यायना अनुनवने करे तेने नाम कर्म कहीयें. तथा जेणे करी आत्माने उंचनीच शब्दे करी बोलवाय छे तेने गोत्रकर्म कहीयें. तथा जेणे करी दानादिक लब्धिउनो नाश थाय छे, अथवा जे उक्त लब्धिउनो विशेषे करी नाश करे छे तेने अंतराय कर्म कहीयें.

तेमां ज्ञानावरणीय, पण के० पांच प्रकारनुं छे, दर्शनावरणीय नव के० नव प्रकारनुं छे, वेदनीय ७ के० बे प्रकारनुं छे, मोहनीय अमवीस के० अठ्ठावीस प्रकारनुं छे, आयु चउ के० चार प्रकारनुं छे, नामकर्म तिसय के० एकसो ने त्रण प्रकारनुं छे; गोत्र ७ के० बे प्रकारनुं छे, अने अंतराय कर्म पणविहं के० पांच प्रकारनुं छे. एवी रीते मूल आठ प्रकृतिनी उत्तर एकसो ने अठ्ठावन प्रकृति थाय छे.

आशंका–एवा अनुक्रमथी ज्ञानावरणादि कर्मोनो उपन्यास कस्यानुं कांइ प्रयोजन छे के स्वानाविक एवो अनुक्रम आवी गयो छे?

उत्तर– अनुक्रम करवानुं प्रयोजन छे, ते आ प्रमाणेः– अहीं ज्ञान तथा दर्शन ए जीवनुं स्वतत्व नूत छे; केम के, ए विना जीवत्व कहेवाय नही. जीव चेतना लक्षणवंत छे. ते चेतना लक्षण ज्ञान तथा दर्शनना अनावे केम संनवे, तथा ज्ञान अने दर्शनमांहे पण ज्ञान प्रधान छे. जे ज्ञाने करी सकल शास्त्रार्थ विचारनी संतति प्रवर्त्ते छे. ते माटे अथवा सर्व लब्धि साकारोपयोगे उपयुक्त जीवने उपजे छे. पण निराकारोपयोगे एटले दर्शनोपयोगे उपयुक्त जीवने न उपजे. यतः "सवाउ लद्धीउसागारोवउ गोवउत्तस्स नो अणागारोव उगोवउत्तस्स" इति वचनप्रामाण्यात् माटे ज्ञान प्रधान छे. अथवा जे समयें सकल कर्म विनिर्मुक्त जीव थाय छे, ते समयें जीव ज्ञानोपयोगोपयुक्त होय छे, अने दर्शनोपयोग तो द्वितीय समयमां थाय छे, तेमाटे ज्ञान प्रधान छे, तेनुं जे आछादन करनारुं ते ज्ञानावरणीय कर्म छे, तेने सर्व कर्म छे, तेने सर्व कर्ममां प्रथम गण्युं छे; अने ज्ञानोपयोगथी पतित जीवने दर्शनोपयोगनेविषे अवस्थान छे, तेमाटे ते ज्ञानानंतर द्वितीयस्थाने दर्शनावरण कर्म गण्युं छे.

ए ज्ञानावरण तथा दर्शनावरण कर्म पोताना विपाकने उदय करता थका यथायोग्य अवश्ये करी वेदनीय कर्मविपाकना उदयनुं निमित्तनूत थाय छे, ते देखाडे

छे– ज्ञानावरणीय कर्मप्रत्ये उपचयोत्कर्षथी, प्राप्त विपाकथी अनुभवतो थको सूक्ष्म तथा सूक्ष्मतर वस्तुनो विचार करवामां पोताने असमर्थ जाणतो थको जीव खेदने पामे छे. तेमज वली सकल लोको ज्ञानावरण कर्मना क्षयोपशमने लीधे पाटव एटले चतुर थईने पोतानी बुद्धिथी सूक्ष्म तथा सूक्ष्मतर वस्तुविचार करवाने समर्थ होवाथी सुखने वेदे छे. एवी रीते वेदनीय कर्मनुं निमित्त कारण ज्ञानावरणीय कर्म छे. ते प्रमाणेज अतिनिबिड दर्शनावरणीय कर्मना उदयथी प्राणी जात्यंधादि थयो थको, वचनने अगोचर एवा दुःखसंदोह एटले दुःखना समुदायने अनुभवे छे. तेमज द-र्शनावरणीय कर्मना क्षायोपशमथी स्पष्ट चक्षुरादि युक्त थईने यथाविध वस्तुसमूह एटले निकुरंबने सम्यक् प्रकारे अवलोकन करवाथी प्राणी अमंद आनंदसंदोह प्रते अनुभवे छे; तेमाटे वेदनीय कर्मनुं निमित्त कारण दर्शनावरणीय कर्म पण छे, ज्ञान दर्शनावरण कर्मनुं वेदनीय कर्म वेद्य छे. तेमाटे वेदनीय कर्म त्रीजुं गण्युं छे.

वेदनीय कर्मने विषे पण इष्ट अने अनीष्ट विषयना संबंधथी सुख तथा दुःखनो जे अनुभव थाय ते वेदनीयनुं लक्षण छे; अने विषयने विषे इष्ट अने अनिष्टतापणुं ते राग अने द्वेषजनित छे अने ते राग द्वेष तो मोहना हेतु छे. तेमाटे वेदनीय क-र्मथी अनंतर मोहनीय कर्म चोथुं कह्युं छे.

मोहमूढ प्राणी बहु आरंभरूप परिग्रहथी कर्मादानमां आसक्त थईने नरकादि-कनुं आयुष्य बांधे छे, माटे मोहनीय कर्म्मानंतर पंचमस्थाने आयु कर्म गण्युं छे.

नरकादि आयुष्यनो उदय आव्याथी अवश्यपणे नरक गत्यादिक नाम कर्मनो उदय थाय छे. माटे आयुष्यानंतर नामकर्म छठुं गण्युं छे.

नाम कर्मनो उदय थयाथी अवश्येकरी उंच अथवा नीच गोत्रनो उदय थाय छे, माटे नामकर्मानंतर गोत्रकर्म सातमुं गण्युं छे.

उंच गोत्रोत्पन्न जीवने प्रायें करी दान तथा लाभांतरायादि कर्मनो क्षय होय छे, केमके, राजादिक जे उंच कुलवान कहेवाय छे, तेउनेविषे दान तथा लाभादिक दीठामां आवे छे, जो अंतराय कर्मनो क्षय न थयो होय तो दान तथा लाभादिक-नो संभव थाय नही. माटे घणुंकरी दान तथा लाभांतरायादि कर्मो उत्तम कुलने-विषे क्षयनेज पामेला होय छे. तेमज नीच गोत्रोत्पन्न प्राणीनेविषे प्रायेंकरी दान त-था लाभांतराय कर्मनो उदयज होय छे. केम के, नीच गोत्रोत्पन्न मनुष्य दरिद्री होवाथी त्यां दानादिक दीठामां आवतुं नथी. ए रीते गोत्र कर्मनो उदय थया पछी अंतराय कर्मनो उदय होवाथी गोत्रकर्मानंतर आठमुं अंतराय कर्म गण्युं छे. एवी-रीते कर्मानुक्रम वर्णन सप्रयोजन छे. ॥ ३ ॥

" हवे यथोद्देशं निर्देशः " ए न्यायें करी एटले प्रथम जेवो मनमां संकेत था छे, तेवुं प्रसिद्धपणे कथन अथवा स्पष्टीकरण थाय छे; एवो न्याय छे. ते न्याये करी प्रथम पांच प्रकारनुं ज्ञानावरणीय कर्म कहे छे.

मइ सुय उंही मण के ॥ वलाणि नाणाणि तब मइनाणं ॥
वंजण वग्गह चउहा ॥ मण नयण विणिंदिय चउक्का ॥ ४ ॥

अर्थ– मूलसूत्रमां जेनां नाममात्र कह्यां छे, तेउनीसाथे प्रत्येके ज्ञान शब्द जोडीने आवीरीते गणना करवी–मइ के० मतिज्ञान, सुय के० श्रुतज्ञान, उंही के० अवधिज्ञान, मण के० मनःपर्यवज्ञान, तथा केवलाणि के० केवलानी एटले केवलज्ञान, ए पांच नाणाणि के० ज्ञान छे ते जाणवां. ' पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात्' एटले पदनो एक देश होय तो पण आखा पदनो उपचार करी लेवो एवो न्याय छे. ए प्रमाणे मूलमां मन शब्द छे तेथी मनपर्यवज्ञान जाणी लेवुं.

तब के० तत्र जाणे तेने मति कहीयें, जेथी मनन थाय अथवा जे मनन करे तेने मति कहीयें; अथवा इंद्रिय तथा मनोद्वारे करी निश्चत वस्तुने जेणेकरी जणाय अथवा मनाय तेने मति कहीयें. योग्य देशने विषे अवस्थित वस्तु विषयक इंद्रिय मनोनिमित्त जे आत्माने अवगमविशेष एटले कोईक ठेकाणे कोई वस्तु पडी होय, तेने विषय करनारां मन तथा इंद्रियो होय छे, तेमां निमित्त कारण ज्ञान छे, ते ज्ञान यथार्थ आत्माने थयुं होय तेने मतिज्ञान कहीयें. एनेज आगममां अभिनिबोधिक ज्ञान कह्युं छे. ते विषे भगवान् देवर्द्धिक्षमाश्रमण एमणे आम कह्युं छेः– "नाणं पंचविहं पन्नत्तं, तंजहा आभिणिबोहिय नाणं, सुयनाणं, उंहिनाणं, मणपच्यवनाणं, केवलनाणं. " अत्र आभिनिबोधिक ज्ञाननो अर्थ आम करेलो छे– अभि उपसर्ग छे, तेनो अर्थ अभिमुख एटले सन्मुख एवो थाय छे; नि शब्दनो नियत एटले निश्चित अर्थ थाय छे; एवी अभिमुख नियत के० वस्तु योग्य देशावस्थान अपेक्षी इंद्रिय मनोनिमित्त स्वस्वविषयनी अपेक्षाए जे बोध थाय छे तेने अभिनिबोधक ज्ञान कहियें.

श्रवणं श्रुतम् एटले जे संभलाय तेने श्रुत कहियें. अभिलापेप्लावित जे अर्थ तेने ग्रहण करवानी जे उपलब्धि विशेष हेतु होय तेने श्रुत कहियें. कंबुग्रीवादिमान्, पृथुबुध्नोदराद्याकार, जलधारणादिक अर्थ क्रियाने समर्थ, एवी जे वस्तु ते घट शब्दे करी बोलाय छे. अहीं वस्तु वाच्य छे ने शब्द वाचक छे, माटे उक्त वस्तु वाच्य छे, अने घट शब्द वाचक छे, एवा वाच्य वाचक संबंधे करी त्रिकाल साधारण समान

परिणाम शब्दार्थ पर्याय आलोचनानुसारी इंद्रिय मनोनिमित्त जे आत्मानुं अवगम विशेष तेने श्रुतज्ञान कहियें.

इंद्रियादिकनी अपेक्षाविना आत्मानेविषे जे साक्षात् अवधान एटले अर्थ ग्रहण थाय छे, तेने अवधि कहीयें. अने साक्षात् अर्थनुं ग्रहण होवाथी एने प्रत्यक्ष ज्ञान पण कहे छे. यदुक्तं नंद्यध्ययने– " नोइंदियपच्चक्खं तिविहं पन्नत्तं, तंजहा, ओहिनाणपच्चक्खं, मनपज्जवनाण पच्चक्खं, केवलनाणपच्चक्खमिति." अथवा अव शब्दनो अर्थ अधः एवो समजवो. एटले जेणे करी अधो एटले नीचो विस्तृत जे वस्तु तेने जाणीयें तेने अवधि कहियें. अथवा अवधि शब्दनो अर्थ मर्यादा वाचक थाय छे; एटले रूपी द्रव्यने विषेज जाणवानी प्रवृत्ति छे जेनी, एवी मर्यादा, उपलक्षित जे ज्ञान तेने अवधिज्ञान कहियें.

मनपर्यव ज्ञाननो अर्थ आ प्रमाणे–परि शब्दनो अर्थ सर्वतोभाववाचक छे. अव शब्दनो अर्थ जाणवा वाचक छे. केमके, अवन वेदन इत्यादिक शब्दो पर्याय वाचक छे. अहीं परिअव तेनो पर्यव थाय छे. तेथी मननुं जे सर्व थकी जाणवुं तेने मनपर्यव कहीयें, अथवा मनःपर्यव ज्ञान कहीयें, अथवा मनःपर्याय ज्ञान पण एनेज कहीयें. त्यां एवो शब्दार्थ करीएं जे संज्ञी जीवे काययोगे करी ग्रहण करेली जे मनःप्रायोग्य वर्गणाद्रव्य जेने चिंतनीय वस्तुनेविषे चिंतनीयपणे व्यापार्यो एवो जे मनोयोग, तेने मनपणे परिणमावीने जे पर्यायोनुं आलंबन कर्युं छे, तेने मन कहीयें. तेना पर्याय एटले समस्त प्रकारे जाणवुं तेने मनपर्यव कहीएं, अथवा जे मन चिंतनानुगत परिणाम तेनुं जे ज्ञान तेने मनःपर्याय कहीयें. अथवा आत्माए करी वस्तु चिंतननेविषे व्यापार्या जे मन तेने पर्याय के० जाणे; तेने मनःपर्याय कहीयें. तत्संबंधी जे ज्ञान तेने मनःपर्याय ज्ञान कहीयें.

केवल एटले एक, अर्थात् जे मति आदिक ज्ञाननी अपेक्षाविनानुं होय तेने केवलज्ञान कहीयें. " नठंमिछाउं मच्छिएनाणे " इति वचन प्रामाण्यात्.

आशंका– मत्यादिक ज्ञान पोतपोताना आवरणना क्षयोपशम भावे पण प्रगट थाय छे; तो निःशेष स्वस्व आवरणनो क्षय थवाने लीधे सर्व प्रकारे सारी रीते मत्यादिक ज्ञान प्रगट थवानो संभव छे. चारित्र परिणामनी पेरे जेम चारित्रावरणीय कर्मना क्षयोपशमे सामायकादि चारित्र प्रगट थाय छे. अने चारित्रावरणीयनो निःशेषपणे क्षय थयाथी विशेषताथी यथाख्यात चारित्र प्रगट थाय छे. परंतु केवल ज्ञान उत्पन्न थयाथी कांइ चारित्र जतुं रहेतुं नथी. तेमज केवल ज्ञान उत्पन्न थयाथी मति तथा

श्रुतादिकनो पण अन्नाव संन्नवे नही. जलटुं विशेषताथी संपूर्ण प्रगट थाय ले. कह्युं ले के, “ आवरण देसविगमे, जाई विज्जंति मइसुयाईणि; आवरण सव्वविगमे, कह ताइ न हुंति जीवस्स. ”

जत्तर– अहीं जेम घनाघन पटलांतरित एटले मेघने आडे रहेलो जे सहस्त्रज्ञानु एटले सूर्य तेनुं अपरांतरालवर्ति जे कटकुड्यादि आवरण तेना विवरांतर गत जे प्रकाश ते घटपटादिक वस्तुने प्रकाशे ले. एटले एक तो पूर्ण जलथी न्नरेलो मेघ आडे आवेलो तेथी पूर्ण प्रकाश पडी शके नहीं, तेमां वली कुड्यादिक न्नाटीनी न्नींतने आडे जे पदार्थो होय तेजनी ऊपर जेम यथार्थ प्रकाश पमी शकतो नथी. ते वस्तु केटलाएक अंशे देखाय अने केटलाएक अंशे न देखाय अथवा थोरी देखाय ले, तेम केवल ज्ञानावरणीय कर्मथी आवृत जे केवल ज्ञान, तेमां अपरांतरालवर्ती मतिज्ञानावरणीय आदि, तेजना क्षयोपशमरूप जे विवर एटले सूक्ष्म लिद्रो, तेजमांथी गएलो प्रकाश जीवाजीवादिक वस्तुने प्रकाशे ले. ते तेवी रीते प्रकाश करतो थको मतिज्ञानादि लक्षण तेहवुं तेहवुं क्षयोपशमनुं रूप अन्निधानप्रत्ये पामे ठे. ते कारणमाटे जेम सकल घनपटल तथा कटकुड्यादिक आवरणनो नाश थया पढी तथाविध सूर्यनो प्रकाश तेवो अस्पष्ट नथी थतो. किंतु सर्वात्मपणे स्पष्टरूप अन्यरूपपणे न्नासे ले. तेम अहीं पण सकल केवल ज्ञानावरण तथा मतिज्ञानावरणादि आवरणोनो विलय थयाथी, तथाविध मतिज्ञानादिसंज्ञिक केवल ज्ञाननो प्रकाश नथी होतो, किंतु सर्वात्मपणे यथावस्थित वस्तुनो परिछेदक स्पष्ट अन्यरूपज न्नासे ले, जक्तंच श्रीपूज्यैः “ कडविवरागय किरणा, मेहंतरियस्स जह दिणेसस्स; ते कडमेहावगमे, न हुंति जह तह इमाइंपि. ” अन्य आचार्योए पण कह्युं ले:– “मलविद्धमणेर्व्यक्ति, र्यथा नेक प्रकारतः ॥ कर्मविद्धात्मकज्ञप्ति, स्तथानेकप्रकारतः ॥ १ ॥ यथाजात्यस्य रत्नस्य, निःशेषमलहानितः ॥ स्फुटै करूपा न्निव्यक्ति, विज्ञेप्ति स्तद्वदात्मनः ” ॥ २ ॥ अन्य आचार्य एनुं आवी रीते समाधान करे ले ते कहे ले–सयोगि केवलीने विषे पण, मति श्रुतादिक ज्ञान ले, पण ते केवल फलशून्य ले, तेमाटे तेनी विवक्षा करता नथी. जेम सूर्यनो जदय थया पढी पण नक्षत्रादिक होय ले, तोपण ते निःप्रयोजक होवाथी विवक्षा करवायोग्य नथी. तेम अहीं पण जाणी लेवुं. जक्तंच “अन्नेआन्निणिवोहिय, नाणाईणि जिणस्स विंति; अफलाविणियसूरुदये, जहेव नरकत्तमाईणि.” अथवा केवल शब्द शुद्ध वाचक ले. एटले आवरणमलकलंकपंक रहित तेने केवल ज्ञान कहीए. अथवा केवल शब्द संपूर्ण अर्थ वाचक ले. केमके, प्रथमथीज तदावरणकर्मनो निःशेषपणे नाश थयो ले. तेणे करी संपूर्ण जपनुं ले तेमाटे केवल ज्ञान कहे ठे. अथवा केवल शब्द असाधारण वाचक ले. अन्य कोइने सदृश नथी. जे सामान्य

न होय तेने असाधारण कहीयें, सामान्य पदार्थ ते सादृश होय छे, तेनो ज्यां अभाव होय तेने असामान्य अथवा असाधारण कहीयें. केवल ज्ञान जेवो बीजो कोई पदार्थ नथी, तेथी अनन्य सदृश छे, माटे तेने केवलज्ञान कहीयें अथवा अनंतार्थ वाचक केवल शब्द छे; केमके, अनंतज्ञेय पदार्थोने जाणे माटे तेने केवलज्ञान कहीयें. अथवा निर्व्याघातार्थ वाचक केवल शब्द छे, केमके, लोकालोकने विषे क्यांए पण एनो व्याघात थतो नथी तेथी केवलज्ञान कहीए. एवी रीते ए पांच ज्ञाननो शब्दार्थ जाणवो. अथवा केवलंच तत् ज्ञानंच केवलज्ञानं. यथावस्थित भूतभवद्भावि भाव स्वभाव भासि ज्ञानमिति भावना. एटले केवल एवुं जे ज्ञान ते केवलज्ञान एटले भूत, भविष्य तथा वर्त्तमानकालनो यथावस्थित भाव जेथी प्रगट थाय तेने केवल ज्ञान कहीयें.

आशंका– पांच ज्ञानोनो एवा अनुक्रमे करी उपन्यास करवानुं शुं कारण हतुं?

उत्तर– ए पांच ज्ञानमां मति अने श्रुत ए बन्न ज्ञान एकत्र भण्यां छे. केमके, एउना परस्पर स्वामी, काल, कारण, विषय तथा परोक्ष ए पांच धर्म सरखा छे. जेमके मतिज्ञाननो स्वामी छे, तेज श्रुत ज्ञाननो स्वामी छे; अने जे श्रुतज्ञाननो स्वामी, तेज मतिज्ञाननो स्वामी. जत्थ मइनाणं तत्थ सुयनाणं, जत्थसुयनाणं तत्थमइनाणं इत्यादि, वचन प्रमाण्यात्. माटे स्वामी साधर्म्य छे. जेटलो मतिज्ञाननो स्थिति काल छे, तेटलोज श्रुतज्ञाननो स्थिति काल छे. ते प्रवाहनी अपेक्षाए जो लेईए तो अतीत अनागत तथा वर्त्तमानरूप सर्व काल छे, अने अप्रतिपाती एक जीवनी अपेक्षाए लेयें तो साधिक छासठ सागरोपम प्रमाण काल छे. उक्तंच " दोवारे विजयाइसु, गयस्स तिन्नच्चुए अहव ताई; अइरेगं नर भवियं, नाणा जीवाण सवद्धा. " एवीरीते काल साधर्म्य छे. तथा इंद्रियरूप निमित्त कारणवान मतिज्ञान छे, तेम श्रुत ज्ञान पण इंद्रिय निमित्त छे. एवीरीते कारण साधर्म्यपणुं छे. तथा जेम मतिज्ञानना आदेशथी सर्व द्रव्य विषय छे, तेमज श्रुत ज्ञानना आदेशथी पण सर्व द्रव्य विषय होवाथी विषय साधर्म्य छे. अने जेम मतिज्ञान परोक्ष छे, तेमज श्रुतज्ञान पण परोक्ष होवाथी परोक्ष साधर्म्य छे. ते कारण माटे स्वाम्यादि साधर्म्य होवाथी मति तथा श्रुत नियमथी एकत्र कथन करवा योग्य छे. तथा प्रथम ए बे ज्ञान होय तोज पश्चात् अवधि आदिक बीजां ज्ञानो उत्पन्न थाय छे, माटे अवधि ज्ञानादिकथी पहेला गण्या छे. उक्तंच " जं सामि काल कारण, विसय परोक्खत्तणेहिं तुल्लाइं; तब्भावे सेसाणिय, तेणाईए मइ सुयाइं. "

आशंका– मति अने श्रुत ए बे ज्ञानोमां मतिज्ञान प्रथम गण्युं अने श्रुतज्ञान पछी गण्युं तेनुं कारण शुं?

उत्तर– श्रुतज्ञान मतिपूर्वक बे. प्रथम सर्वत्र अवग्रहादिरूप जो मतिज्ञान उदय पामे तो पढी श्रुतज्ञान होय बे; माटे मतिज्ञान प्रथम कह्युं बे. ए विषे श्री जिनजड्गणि क्षमाश्रमण आम कहे बे– " मइ पुव्वं सुयमुत्तं, न मई सुयपुव्विया विसेसोऽयं; पुव्वं पालण पूरण, जावाऊ जं मई तस्स. " तथा नंदि अध्ययननी चूर्णिमां पण कह्युं बे– " तेसुविउमइ पुव्वं सुयंति किच्चा पुव्वं मइनाणं कयं तिप्पठ्ठउंसुयंति."

आशंका– स्वामित्वादिकेकरी ज्यारे ए बन्ने ज्ञानोनुं अन्नेदपणुं बे, त्यारे बन्नेनुं एकपणुं ठरे बे. केमके, जो कोइ बीजो हेतु होए तो बे कहीएं माटे न्नेदनुं कोई कारण नथी; अने अन्नेदताना हेतु तो कहेला बे. तेथी न्नेद संजवे नहीं.

उत्तर– ए आशंका अयुक्त बे. केमके, स्वाम्यादि न्नेदना हेतुनो अन्नाव बे. यद्यपि स्वाम्यादिक हेतु समान बे तेथी अन्नेदता बे, तथापि लक्षणनो न्नेद होवाथी बन्ने जुदां मानवां जोइयें बीयें. ते आ प्रमाणे– मन्यते योग्योर्थोऽनयेतिमतिः एटले जेथी योग्य अर्थ जणाय तेने मति कहीयें. अने श्रवणं श्रुतं एटले जेथी संन्नलाए तेने श्रुत कहीयें. एवीरीते लक्षणे करी न्नेद बे. तथा हेतुफल न्नावेकरी न्नेद बे. केमके, मतिज्ञान ते श्रुतज्ञाननुं कारण बे, अने श्रुतज्ञान मतिज्ञाननुं कार्य बे. जेना उत्कर्षापकर्षे करी जेनो उत्कर्षापकर्ष थाय ते तेनुं कारण होय बे. जेम मृत्पिंमना उत्कर्षापकर्षे करी घटनो उत्कर्षापकर्ष थाय बे, माटे मृत्पिंम घटनुं कारण बे, तेम अत्रे पण घणा ग्रंथो सांन्नल्याथी जे ग्रंथना विषय स्मरण अथवा ईहापोहादिक अधिकतर प्रवृत्ति थाय बे, ते ग्रंथ स्फुटतर प्रतिन्नासे बे. परंतु बीजा ग्रंथो तेवीरीने स्पष्टपणे न्नासता नथी, माटे मतिज्ञान ते श्रुतज्ञाननुं कारण बे, अथवा न्नेदेकरीने मति तथा श्रुतनो न्नेद बे. मतिज्ञान अठावीश प्रकारनुं बे, अने श्रुतज्ञान चौद प्रकारनुं बे, अथवा इंद्रियविन्नागे करी न्नेद बे. श्रुतज्ञान श्रवणेंद्रिय प्रन्नव बे. अने शेषेंद्रिय प्रन्नव मतिज्ञान बे, ते पूर्वांतरगत गाथाए करी कह्युं बे, यतः " सोइंदिउवलद्धी, होइ सुयं सेसयंतु मइनाणं; मुत्तूणं दव्वसुयं, अक्खरलंन्नाय सेसेसु. " अथवा मतिज्ञान वल्क समान बे; तेथी कारण बे, अने श्रुतज्ञान शुंब समान बे, तेथी कार्य बे. अथवा मतिज्ञान अनक्षर बे; अने साक्षर पण बे. केमके, अवग्रह ज्ञान ते अनक्षर होय बे. ते अनिर्देश्य सामान्यमात्र प्रतिन्नासात्मकपणे करी निर्विकल्परूप बे. अने इहादि ज्ञान ते साक्षर बे, ते परामर्शादिरूपपणे अवश्यवर्णरूप बे, अने श्रुतज्ञान तो केवल साक्षरज बे. केमके, अक्षरविना शब्दार्थ पर्यायालोचनपणुं उपजे नहीं. माटे मति अने श्रुतज्ञानमां न्नेद बे. अथवा मतिज्ञान मूक समान बे; केमके, ते पोतानेज प्रत्यय उपजावे बे; अने श्रुतज्ञान ते अमूक समान बे; केमके, ते पोताने तेम परने पण प्र-

त्यय उत्पन्न करे छे. एटले ते परने दीधुं जाय छे. माटे ए बन्ने ज्ञानमां ज्ञेद छे, यदाह ज्ञाष्यसुधांज्ञोनिधिः " लरकण ज्ञेयाहेऊ, फलज्ञाव उज्ञेय इंदिय विज्ञागा; वग्गरकरमूयेयर, ज्ञेया ज्ञेउं मइ सुयाणं. "

अवधिज्ञान त्रीजुं गएयुं छे तेनो हेतु आ छे– काल, विपर्यय, स्वामि तथा लाज्ञ ए चार धर्मोनुं तेउंनी साथे सरखापणुं छे. तेमाटे मति श्रुतज्ञानांतरे अवधिज्ञान कह्युं छे. ते कहे छे. तेमां एक अप्रतिपाती एक जीवने मति तथा श्रुतनी पेठे साधिक ठासठ सागरोपम कालसुधी अवधिज्ञान रही शके छे तेथी काल साधर्म्य छे. तथा मिथ्यात्वनो उदय थयाथी जेम मति अने श्रुत विपर्यय ज्ञावने पामे छे, तेम अवधिज्ञान पण विपर्यय ज्ञावने पामे छे. तेथी मति अज्ञान, श्रुत अज्ञान तथा विज्ञंगज्ञान विज्ञंगता पामे छे. एवी रीते विपर्यय साधर्म्य छे. उक्तंच " आद्यत्रयम ज्ञानमपिज्ञवति मिथ्यात्वसंयुक्तमिति " जे मति तथा श्रुतज्ञाननो स्वामि तेज अवधिज्ञाननो स्वामि होवाथी स्वामी साधर्म्य छे. तथा देवतादिक जे विज्ञंग ज्ञानवान होय छे, तेउंने ज्यारे सम्यक्त्वनी प्राप्ति थाय छे; त्यारे युगपत् मति, श्रुत तथा अवधि ए त्रणेनो लाज्ञ थाय छे, माटे लाज्ञ साधर्म्य छे.

मनःपर्यव ज्ञान चोथुं गएयुं छे, तेनो हेतु आ छे–छद्मस्थ, विषय ज्ञाव तथा प्रत्यक्ष ए चार धर्मोनुं तेउंनी साथे सरखापणुं छे. जेम अवधिज्ञान छद्मस्थने थाय छे, तेम मनःपर्यव ज्ञान पण छद्मस्थने थाय छे; माटे छद्मस्थ साधर्म्य छे. जेम अवधिज्ञानरूपी द्रव्य विषयक छे, तेम मनःपर्यव ज्ञान पण रूपीद्रव्यविषयक छे, तेथी विषय साधर्म्य छे. जेम अवधिज्ञान क्षयोपशमिक ज्ञावे छे. तेम मनःपर्यव पण क्षयोपशमिक ज्ञावे छे माटे ज्ञाव साधर्म्य छे, तथा जेम अवधिज्ञान प्रत्यक्ष छे, तेम मनःपर्यव ज्ञान पण प्रत्यक्ष छे, माटे प्रत्यक्ष साधर्म्य छे. उक्तंच " कालविवज्ञयसामि, त्तलाज्ञ साहंम उवहीतत्तो; माणसमित्तो छउम, छविसय ज्ञावाइ साहंमा" ॥ १ ॥

तथा मनपर्यव ज्ञानांतरे केवलज्ञान कह्युं छे. ते केवलज्ञान सर्वोत्तम छे, माटे कह्युं छे; अथवा अप्रमत्तयतिरूप स्वामि साधर्म्य छे, माटे, अथवा सर्वने अवसाने लाज्ञ होय छे. केमके मतिज्ञानादि चार ज्ञानो जे छे ते वस्तुनो देशथी परिछेद केटलाएक अंशे परिमाण करनार छे, अने केवल ज्ञान जे छे, ते सकल वस्तु स्तोमपरिछेदक एक समयने विषे विषयसमूहनुं परिमाण करनारो छे. सर्वनुं मस्तकरूप होवाथी सर्वोत्तम छे तेथी छेवटे कह्युं छे. जेम मनपर्यवज्ञान अप्रमत्तयतिने उत्पन्न थाय छे, तेम केवलज्ञान पण अप्रमत्तयतिने उत्पन्न थवाथी स्वामि साधर्म्य छे. तथा जेने वीजां चारे ज्ञान उत्पन्न थयां होय तेने नियमे करी सर्व ज्ञानना अवसान (अंत) मां

केवलज्ञाननी प्राप्ति थाय छे. माटे सर्वना अंतमां केवलज्ञान कह्युं छे. उक्तंच " अंते केवल मुत्तम, जइसामित्तावसाए लाजाउ इति. "

एवी रीते नाममात्रे नाणाणि के० पांच ज्ञान कह्यां. हवे एउनुं सविस्तर वर्णन करतां प्रथम मतिज्ञानने प्रगट करे छे– कहेलां पांच ज्ञानोमां प्रथम मतिज्ञान अगावीश प्रकारे छे. एनो हवे पछीनी गाथानी साथे संबंध छे. तछमइनाणं के० तत्र मतिज्ञान प्रथम बे नेदे थाय छे– एक श्रुतनिश्रित, बीजो अश्रुतनिश्रित. तेमां प्राये करी श्रुत अभ्यासविना सहज क्षयोपमवशे करी जे उत्पन्न थाय तेने अश्रुतनिश्रित कहीयें. ते चार प्रकारनुं छे– उत्पात्तिकी बुद्धि, वैनयिकीबुद्धि, पारिणामिकी बुद्धि तथा कर्मजा बुद्धि. ए विषे श्री देवर्द्धिवाचक आम कहे छेः– " सेकितं मइनाणं, डुविहं मइनाणंपन्नत्तं; तं जहा, सुयनिस्सियं च असुयनिस्सियंच सेकितं असुय निस्सियं असुयनिस्सियं चउविहं पन्नतं तं जहा, उप्पत्तिया वेणइया, कमिया परिणामिया, बुद्धि चउविहावुत्ता, पंचमानोवलप्रइ. " तथा विशेषावश्यकमां पण कह्युं छे– " पुव्वंसुय परिकम्मिय, मइस्स जं संपयं सुयाईयं; तं निस्सिय मियरं पुण, अणिस्सिअं मइ चउक्कंतं" तेमां जे सहेजे पोतानी मेले उपजे ते उत्पात्तिकी बुद्धि, अने गुरुनो विनय शुश्रुषा सेवा करतां आवे ते वैनयिकी बुद्धि, कर्म्म करतां उपजे ते कार्मिकी बुद्धि, अने परिणाम ते दीर्घकालनुं पूर्वापर अर्थनुं अवलोकन ते पारिणामिकी बुद्धि. एनुं विशेष स्वरूप नंदीसूत्र तथा आवश्यकबृहद्वृत्ति प्रमुख थकी जाणवुं.

पूर्वश्रुत परिकर्म्मित मतिना उत्पाद कालनेविषे शास्त्रार्थ पर्यालोचन करतां जे उत्पन्न थाय तेने श्रुतनिश्रित मतिज्ञान कहीयें. तेना चार प्रकार छे– अवग्रह, ईहा, अपाय, तथा धारणा. यडुक्तं " सेकितं सुयनिस्सियं मइनाणं चउविहं पन्नतं जहा, उग्गहो, ईहा, अवाय, धारणा". तेमां अवग्रह बे प्रकारनुं छे–व्यंजनावग्रह तथा अर्थावग्रह. ए विषे पण कह्युं छे–" सेकितं उग्गहे, उग्गहे डुविहे पन्नते तं जहा, वंजणुग्गहे, अत्थुग्गहेय " तेमां जेम प्रदीपवडे घटने प्रगट करीएं, तेम जेणे करी अर्थने प्रगट कराय तेने व्यंजन कहीयें. कह्युं छे " वंजिज्जइजेणछो, घरुवदीवेण वंजणंतंच" व्यंजन ते उपकरणेंड्रियो जाणवी. ते इंड्रियो पण कदंब पुष्प, अतिमुक्त, चंड्र, क्षुरप्ररूप नानाकृति संस्थित जे श्रोत्र, घ्राण, चक्षु, रसना तथा स्पर्शन लक्षण जाणवी. अथवा शब्द, गंध, रस, तथा स्पर्शपणे परिणामने पाम्यो जे पुजलनो संघात तेने पण व्यंजन कहीयें. माटे व्यंजन उपकरण इंड्रियो तेणे करी व्यंजन एटले जे शब्दादिकपणे परिणामने पामेला ड्रव्य तेनुं जे ग्रहण परिछेदन तेने व्यंजनावग्रह कहीयें. केम के, एक व्यंजन शब्दनो लोप थयो छे. ' किमपीदं ' एटले आ शुं छे, एवो अ-

व्यक्त (अप्रगट) ज्ञानरूप जे अर्थावग्रह थाय बे, तेनी पूर्वें अत्यंत अव्यक्ततर (अतिगानुं जे ज्ञान) होय बे तेने व्यंजनावग्रह कहीयें. ते चार प्रकारनुं बे—ते मूल पाठमांज कह्युं बे के, 'वंजणवग्गह चउहा ' एटले व्यंजनावग्रह चतुर्धा बे. ते आ प्रमाणे— ' मण नयण विणिंदिय चउक्का ' मन तथा नयन ए बे विना बाकीनी चार इंडियोने आश्रयी चार नेदे बे. ए विषे श्री नंदीसूत्रमां कह्युं बे— " सेकिंतं वंजणुग्गहे वंजणुग्गहे, चहुउव्विहे पन्नत्ते तं जहा, सो इंदिय वंजणुग्गहे, घाणिंदियवंजणुग्गहे, रसणिंदिय वंजणुग्गहे, फासिंदिय वंजणुग्गहे. "

आशंका— मन अने नयन ए वेनी वर्जना शा माटे करी ?

उत्तर— मन अने नयन ए वे प्राप्यकारी नथी, किंतु अप्राप्यकारी बे. कारण, जेनो विषय थकी अनुग्रह तथा उपघात न थाय, माटे तेने अप्राप्यकारी कहीयें. प्राप्यकारी कहीएं तो अनल (अग्नि) जल (पाणी) तथा शूली (शूलायुध) इत्यादिकनुं चिंतवन अवलोकन (देखवुं) दहन (बलवुं) छेदन (नींजवुं) तथा पाटन (नोकीने फाडवुं) प्रमुख थाशे, ते कारणथी तेने अप्राप्यकारी कहीयें. तथा चक्षुइंडिय जे बे ते विषयदेशप्रते जाईने देखती नथी, तेम प्राप्त अर्थनुं अवलंबन पण करती नथी, एवो नियम बे, तो पण मूर्त्तिमंत चंड तथा सूर्यनां किरणोनी प्राप्तिथएथी कदाचित् तेने अनुग्रह उपघात थाय बे, माटे अत्र कोईक ए चक्षुने अनुमाने करी प्राप्यकारी पण कहे बे, ते आवी रीते अनुमान करे बे—लोचनं पक्षीकृत्य, प्राप्यकारित्वं साध्यते, व्यवहितार्थानुपलब्धेः इति हेतुः रसनावत् इति दृष्टांतः । एनो नावार्थ— लोचन प्राप्यकारी बे, व्यवहितार्थना अग्राहक होवा माटे, रसनेंडियनी पेठे बे, ए अनुमान समीचिन नथी, केमके, व्यवहितार्थानुपलब्धिरूप जे हेतु बे, ते अनेकांतिक बे, एकांतिक नथी. केमके, काच, अभ्रपटल तथा स्फटिक प्रमुखनी अंतरित वस्तुने पण नयन ग्रहण करी शाके बे. कोई कहेशे के, नेत्रने विषे तैजस किरणा बे, ते काचादिकने नेदीने अंतरित वस्तुनुं ग्रहण करती वखते प्रकाश करे बे, माटे नेत्र प्राप्यकारी होवाथी व्यवहितार्थानुपलब्धिरूप हेतु साचो बे. तेजोडव्य कोई ठेकाणे पण स्खलित थतुं नथी. एवी रीते अनेकांतिक दोषनो उद्धार करनाराने आम उत्तर दैयें—महाज्वालादिकने विषे पण स्खलना दीठामां आवे बे, तो वली नेत्रोनां किरणोनी स्खलना थाय तेमां शुं कहेवुं? अहीं घणी चर्चा बे पण ग्रंथविस्तारना नयथी लखी नथी. व्यंजनावग्रहनो जघन्य काल एक आवलिकानो असंख्यातमो नाग होय बे. उत्कृष्टथी पहुत्तश्वासोश्वास जेटलो होय बे,

वे स्वासोश्वासथी मांमीने नव पर्यंत पहुत्त संज्ञा छे. उक्तंच "वंजणवग्गहकालो, आवलिय असंखन्नाग तुल्लाउ; थोवो उक्कोसो पुण, आणापाणप्पहुत्तंति" ॥ ४ ॥
॥ एवी रीते चार प्रकारनो व्यंजनावग्रह कह्यो; हवे अर्थावग्रहादिक कहे छे. ॥

अन्नुग्गह ईहावा, य धारणाकरण माणसेहिं छहा ॥
इय अठवीस न्नेयं, चउदसहा वीसहा चसुयं ॥ ५ ॥

व्याख्या— शब्दरूपादिक अथवा ते मांहेला अन्यतर न्नेदेकरी अनिर्धारित सामान्यरूप अर्थनुं जे ग्रहण तेने अन्नुग्गह के० अर्थावग्रह कहीयें. अर्थात् आ कंई पण छे, एवुं जे अव्यक्तज्ञान ते अर्थावग्रह जाणवुं, ते पांच इंद्रियो ने छवुं मन एणे करी छ प्रकारनुं छे— श्रोतेंद्रियार्थावग्रह, चक्षुरिंद्रियार्थावग्रह, घ्राणेंद्रियार्थावग्रह, रसनेंद्रियार्थावग्रह, स्पर्शनेंद्रियार्थावग्रह तथा मानसार्थावग्रह.

हवे— ते अर्थावग्रहीत वस्तुनेविषे जे धर्मनी गवेषणा करवी, एटले आ स्थाणु छे किंवा पुरुष छे ? तेमां पण हमणां संध्याकाल छे अने माहा अरण्य छे, तेमां सूर्य अस्त थया पछी संध्या समये पुरुष होवानो संन्नव थाय नहीं. इत्यादिक व्यतिरेक धर्मनुं निराकरण करवुं अने एने पक्षीउ न्नजे छे, तथा वक्र कोटरादि सहित छे, इत्यादिक अन्वय धर्मनो अंगीकार करवो. एवुं जे ज्ञान विशेष तेने ईहा कहीयें. ए पण पांच इंद्रियो तथा मने करी छ प्रकारनी छे.

तथा— ईहित वस्तुनेविषे, आ निश्चये करी स्थाणुज छे, एवो जे बोध एटले एक कोटीनो निश्चय तेने अपाय कहीयें. ए पण पांच इंद्रियो तथा मने करी छ प्रकारे छे.

तथा निश्चित वस्तुनेविषे अविच्युतिपणे, अथवा स्मृतिपणे अथवा वासनापणे जे धारण करवुं तेने धारणा कहीयें. ते पण पांच इंद्रियो अने मने करी छ प्रकारे छे.

कहेला अर्थावग्रहादिनुं कालप्रमाण आवी रीते छे— उग्गह एकं समय, ईहावायामुहुत्त मद्धंतु; कालमसंखं संखं, वधारणा होइ नायवा. एवी रीते चारने छए गुणयाथी चोवीश थाय, अने चार पूर्वे व्यंजनावग्रह कह्या, ए सर्व मली अठावीश न्नेद श्रुतनिश्रित मतिज्ञानना जाणवा. ते वली प्रत्येके विवरीने लखीये छैयें.

कोइक पुरुषे अव्यक्त शब्द सांन्नल्यो ते न्नाषाना पुज़्ल ते पुरुषना कर्णमांहे पेशीने श्रोत्रेंद्रियने फरश्या तेवारे अत्यंत अव्यक्तपणे जे शब्दज्ञान ते श्रोत्रेंद्रियनो व्यंजनावग्रह, ते पछी कोइके मुजने साद कीधो एहवुं जे अव्यक्तज्ञान ते श्रोत्रेंद्रियनो अर्थावग्रह, पछी ए अमुका अमुकानो साद छे एहवी विचारणा ते ईहा कहीयें,

ए तो खर जेवो स्वर छे, माटे अमुकानोज साद छे, एहवो निश्चय करे ते अपाय, तेवार पछी तेहने घणाकाल सुधी धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्त रूप दीठुं, ते रूपना पुद्गल चक्षुइंद्रियने फरश्या नथी अप्राप्यकारी माटे एहनो व्यंजनावग्रह न होय. देखवाने पहेले समयेज अव्यक्त ज्ञानरूप चक्षुरिंद्रियनो अर्थावग्रह थाय. तेवार पछी ए स्थाणु छे के पुरुष छे? जो स्थाणु होय तो स्थिर होय अने पुरुष होय तो हाले चाले एहवी विचारणा ते ईहा, पछी ए तो स्थिर छे. माटे निश्चेथकी स्थाणु छे एहवुं ज्ञान ते अपाय, पछी तेने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्त गंध आघ्रायो, ते गंधना पुद्गल घ्राणेंद्रिय साथे बद्ध स्पृष्ट थया तेवारे अति अव्यक्तपणे जे गंध ज्ञान ते घ्राणेंद्रियनो व्यंजनावग्रह. तेवार पछी कांइक सुगंध आवे छे एहवुं जे अव्यक्त ज्ञान ते घ्राणेंद्रियनो अर्थावग्रह. पछी ए कपूर अथवा कूठनो गंध एहवी विचारणा ते ईहा, एतो शीतल छे माटे कपूरनोज गंध छे एहवुं निश्चय ज्ञान ते अपाय; तेवारपछी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्तपणे रस आस्वाद्यो ते रसना पुद्गल रसनेंद्रिय साथे बद्ध स्पृष्ट थया ते समय अति अव्यक्तपणे जे रसनुं ज्ञान ते रसनेंद्रियनो व्यंजनावग्रह, तेपछी ए कांइक स्वाद जणाय छे, एहवुं अव्यक्तज्ञान ते रसनेंद्रियनो अर्थावग्रह, पछी ए गोल के साकर हशे एहवी विचारणा ते ईहा, एतो अति मधुर माटे साकरनोज रस एहवुं निश्चय ज्ञान ते अपाय, तेवार पछी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्तपणे फरश वेध्यो ते फरशना पुद्गल स्पर्शनेंद्रिय साथे बद्ध स्पृष्ट थया ते समय अति अव्यक्त स्पर्शनुं जे ज्ञान ते स्पर्शनेंद्रियनो व्यंजनावग्रह. तेवारपछी कांइक महारे शरीरे स्पर्श थयो एहवुं अव्यक्त ज्ञान ते स्पर्शनेंद्रियनो अर्थावग्रह, पछी ए रज्जु के सर्प्प हशे ? एहवी विचारणा ते ईहा. ए तो सुकुमाल माटे निश्चें सर्पनो स्पर्श एहवुं ज्ञान ते अपाय. पछी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुष अव्यक्त स्वप्न देखीने जाग्यो ते स्वप्नमांहे कोइक वस्तु संज्ञवी पण तेहना पुद्गल मनने फरशता नथी तेमाटे मननुं व्यंजनावग्रह न होय. चिंतववाने प्रथम समयेज अव्यक्त ज्ञानरूप ते मननो अर्थावग्रह थाय. ते पछी ए में स्वप्नमां शुं दीठुं ? एहवी विचारणा ते ईहा. एतो में अमुकज स्वप्न दीठुं एहवो निर्धार ते अपाय. पछी तेहने धारी राखे ते धारणा.

ए मतिज्ञानना अठावीश ज्ञेद नंदीसूत्रने अनुसारे विवरीने देखाड्या. एमां चार ज्ञेद अश्रुत निश्रितना एटले चार प्रकारनी बुद्धिना ज्ञेलीएं तो बत्रीश थाय.

तथा जातिस्मरण पण अतीत कालना संज्ञी पंचेंद्रीयना संख्याता ज्ञव देखे. सं-

ख्यात नवावगम स्वरूप मति ज्ञाननोज नेद बे. श्री आचारांगनी टीकामां जाती स्मरण ज्ञानने धारणानो नेद कह्यो बे–"जातिस्मरणं त्वानिनिबोधिक ज्ञानविशेष मिति."

तथा कोइ एक सनानेविषे वेठेला घणा श्रोता जनोए शंख तथा नेरी प्रमुखनो नाद अथवा शब्द समकाले एकठो सांनळ्यो बतां, सर्वेनी क्षयोपशमनी विचित्रताथी अधिक न्यून प्रमुख सांनळ्यामां आवे बे, जेमके, कोईने ते शंख नेरी आदि तूरीउं-नो नाद जिन्नजिन्न सांनळ्यामां आवे बे. तेना जाणवामां एवुं आवे के, एटली नेरी आटला संख इत्यादि वाजे बे. तेने वहु अवग्रह कहीयें; कोइने अव्यक्तपणे मात्र वाजित्र वाजे बे एटलुंज सांनळ्यामां आवे बे, तेने अबहु अवग्रह कहिएं.

तथा ते शब्दमां पण कोइकने मधुर मंद्रत्वादि बहु पर्यायोपेत जे शंखादिक ध्वनि पृथक् पृथक् घणा प्रकारे सांनळ्यामां आवे तेने वहुविध अवग्रह कहीयें; कोईने एक वे पर्यायोपेत ते ध्वनि सांनळ्यामां आवे बे तेने अबहुविध अवग्रह कहीयें.

कोईकने तुरत ते नाद जाणवामां आवे बे तेने क्षिप्रअवग्रह कहीयें, कोईकने विचारि विचारीने घणीवार पाबलथी जाणवामां आवे बे, ते अक्षिप्र अवग्रह.

कोई जेम ध्वजारूप लिंगे करी देवकुल उंलखाय बे. तेम लिंगसहित जाणे तेने निश्रितावग्रह कहीएं. कोइ उक्त प्रकारे लिंगरहित जाणे तेने अनिश्रितावग्रह कहीयें.

कोईने संशयरहित संनलाय बे, तेने असंदिग्धावग्रह कहीयें; कोईने संशयसहित संनलाय बे, तेने संदिग्धावग्रह कहीयें.

कोईके एक वेला सांनली ग्रहण करी लीधेलुं ते सदा सर्वदा स्मरण रहे पण वीसरे नहीं तेने ध्रुव अवग्रह कहीयें; अने कोईकने एकवार ग्रहण करेलुं सर्वदा रहे नहीं, तेने अध्रुवावग्रह कहीयें.

एवी रीते एक अवग्रहना बार नेद बे. तेउंने पूर्वोक्त अठावीश नेदोथी गुणतां त्रणसें ने बत्रीश नेद मतिज्ञानना थाय. ए विषे नाष्यपियूषपयोधिए पण कह्युं बे.

"जंवहु वहुविहखिप्पा, निस्सियनिच्छियधुवेयरविनत्ता; पुणरुग्गहादउंतो, तं बत्तीसत्ति सयनेयं ॥ १ ॥ नाणा सद्द समूहं, वहुविहंमुणइ जिन्नजाईयं; बहुविह मणेगनेयं, इक्किक्कं निद्धमहुराई. ॥ २ ॥ खिप्पमचिरेण तंचिय, सरूवउंतं अणिस्सिय मलिंगं; निच्छियमसंसयंजं, धुवमच्चंतं नयकयाइ ॥ ३ ॥ तथा एमां अश्रुत निश्रितना चार नेद नाखीएं, तो त्रणसो ने चालीश नेद मतिज्ञानना थाय बे. अहीं अर्थावग्रह एक समय प्रमाण बे. इहा अने अपाय अंतर्मुहूर्त्त प्रमाण बे. धारणा संख्यात असंख्यात कालसुधी बे. अथवा द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा नाव लक्षण चार नेदे करी मतिज्ञान चार प्रकारनुं बे. मतिज्ञानी आदेश थकी सर्व द्रव्य जाणे, पण देखे नही. क्षेत्र थकी

आदेशे सर्व क्षेत्र लोकालोक जाणे पण देखे नहीं. काल थकी आदेशे सर्वकाल जाणे पण देखे नही. भाव थकी आदेशे सर्व भाव जाणे पण देखे नही. ए विषे निर्दलिताऽज्ञान संभार प्रसर श्री देवर्द्धिवाचक वर कहे छे के " तं समासउ चउविहं पन्नतं, तं जहा, दव्वउ, खेत्तउ, कालउ, भावउ दव्वउणं आभिणिबोहिय नाणी आएसेणं सवभावा जाणइ न पासइ; खित्तउणं आभिणिवोहियनाणी आएसेणं सवंखित्तं जाणइ न पासइ कालउणं आभिणिवोहियनाणी आएसेणं सव कालं जाणइ न पासइ, भावउणं आभिणिवोहियनाणी आएसेणं सवं भावे जाणइ न पासइ. इति मति ज्ञानना भेद कह्या. ॥ ५ ॥

॥ हवे श्रुतज्ञानना भेद कहे छे. चौदसहा वीसहा व सुयंति. श्रुतज्ञान चौद अने ॥
॥ वीश प्रकारनुं छे तेमांना प्रथम चौद प्रकार कहे छे ॥

अरकर सन्नी सम्मं, साईयं खलु सपद्य वसियंच ॥
गमियं अंग पविठं, सत्तविए एस पडिवरका ॥ ६ ॥

अर्थ— अक्षरश्रुत, अनक्षरश्रुत, संज्ञीश्रुत, असंज्ञीश्रुत, सम्यक्श्रुत, असम्यक्श्रुत, आदिश्रुत, अनादिश्रुत, पर्यवसितश्रुत, अपर्यवसितश्रुत, गमिकश्रुत, अगमिकश्रुत, अंगप्रविष्टश्रुत तथा अंगवाह्यश्रुत, एवीरीते एस के० ए सत्तविए के० सात सूत्रोक्त भेद ते पक्खिवरका के० पोताना प्रतिपक्षी सहित कहेवा. एटले श्रुतज्ञानना चौद भेद थाय ते जाणवा. इति गाथा शब्दार्थ ॥ ६ ॥

अहीं श्रुत शब्दनो संवंध पूर्व गाथाथी जाणवो. हवे उक्त चौद भेदनुं विवरण लखिये छैये, तेमांना प्रथम अक्षर श्रुतना त्रण भेद छे. संज्ञाक्षर, व्यंजनाक्षर तथा लब्ध्यक्षर. उक्तंच— " तं संना वंजण लद्धि, संनियं तिविह मरकरं भणियं, सुबहुलिविभेय नियमं संनरकर मरकरागारो " तेमां प्रथम संज्ञाक्षर अढार प्रकारनी लीपी अक्षरना आकारे करी अढार प्रकारनुं छे,— तथाहि " हंसलिवी भूयलिवी, जरकातह रकसी य वोधवा; उड्डी जवणितुरुकी कीरी दवमीय सिंधविया ॥ १ ॥ मालविणीनडि नागरि, लाडलिवी पारसी य वोधवा; तह अनमित्ती य लिवी, चाणकी मूल देवीय ॥ २ ॥ वीजो व्यंजनाक्षर प्रकार ते अकार आदि लइने हकारपर्यंत बावन्न अक्षर मुखे उच्चारवारूप जाणवो. ए बन्ने प्रकारो यद्यपि अज्ञानात्मक छे, तथापि श्रुतना कारण होवाथी उपचारे करी एने श्रुतज्ञाननी संज्ञा आपी छे, तथा त्रीजो प्रकार जे लब्धि अक्षर ते शब्दश्रवण तथा रूप दर्शनादिक थकी अर्थ परिज्ञान गर्भित जे अक्षरनी उपलब्धि ते लब्ध्यक्षर श्रुत जाणवुं. यदाह— "जो अरकरोवलंभो, सा लद्धी

तंच होइ विन्नाणं; इंदिय मणो निमित्तं, जो आवरणक्ख उवसमो; " जे अक्षरोए करी अन्निलाप्य न्नावोनुं प्रतिपादन करवाने प्रधान श्रुत ते अक्षरश्रुत कहीयें.

आशंका– जेणे करी अन्निलाप्यन्नाव प्रतिपादन करवाने प्रधान श्रुत कहेवाय ले; तेमाटे अनन्निलाप्यन्नाव पण होवा जोइए ?

उत्तर– अनन्निलाप्यन्नाव पण लोकमां अनंता ले. यदाहुः श्रीपूज्याः– " पंनवणिज्जा न्नावा, अणंत न्नागोउ अणन्निलप्पाणं, पंनवणिज्जाणं पुण, अणंत न्नागोसुयनिबद्धो ॥ १ ॥ जं चउदसपुव्वधरा, लठ्ठाणगया परुप्परं हुंति; तेणउअणंत न्नागो, पन्नवणिज्जाण जंवुत्तं ॥ २ ॥ अक्खर लंन्नेण समा, ऊणहिया हुंति मइविसेसेणं, तेविहुमई विसेसा, सुयनाणप्रंतरे जाण. इति अक्षरश्रुतं ॥ ३ ॥

बीजुं अनक्षर श्रुत, ते इंगित शिरकंपन हस्तचालन प्रमुख, समस्याएकरी गमनागमनादिक मनना अन्निप्रायनुं जे परिज्ञान तेने जाणवुं. एटले कोई माणस कोईने पूछे के न्नाई, तमारे बाहेर जवुं ले के ? तेनो मुखथी जवाब न देतां माथुं हलावीने अथवा हाथवती शान करीने पोतानी नामरजी जणाववी तेथी पूछनारने तेना मनना अन्निप्रायनुं परिज्ञान एटले जाणपणुं थाय तेने अनक्षरश्रुत कहीएं.

त्रीजुं संज्ञिश्रुत, ते संज्ञा त्रण प्रकारनी ले–दीर्घकालिकी, हेतुवादोपदेशिकी १ अ दृष्टिवादोपदेशिकी. यदाह न्नाष्यसुधांन्नोनिधिः " इहदीहकालिगी का, लिगित्ति संना जया सुदी हंपि; संजर इन्नूयमिस्सं, चिंतेइय किहणुकायव्वं ॥ १ ॥ जे पुण संचिंतेउं, इठाणिठेसु विसय वत्थुसु, वट्टंति नियत्तंतिय, सदेह परिचालणाहेउं ॥ २ ॥ पाएण संपयंचिय, कालंमिनयावि दीहकालंता; ते हेउवायसन्नी, निच्चिठा हुंति अस्सन्नी. ॥ ३ ॥ सम्यद्दिठी संनी, संते नाणे खउवसमियंमि; अस्सन्नी मिछत्तं, मिदिठिवाउवएसेणं " ॥ ४ ॥ तेमां ए केम करवुं, केम थशे, इत्यादिक अतित अनागत घणा कालनुं जे चिंतववुं ते दीर्घ कालिकी संज्ञा. अने जे तात्कालिक इष्ट अनिष्ट वस्तु जाणीने प्रवृत्ति निवृत्ति ते हेतुवादोपदेशिकी. अने क्षायोपशमिक ज्ञानेकरी सम्यक्दृष्टीपणुं होय, ते दृष्टिवादोपदेशिकी, ए त्रण संज्ञा ले, तेमां विकलेंद्रिय असंज्ञीने हेतुवादोपदेशिकी संज्ञा ले,अने संज्ञी पंचेंद्रीने दीर्घकालिकी संज्ञा ले, ते माटे सर्वत्र आगममांहे दीर्घकालिकी संज्ञाए करी संज्ञिपणुं कहीयें. अने ते संज्ञीविषयक जे श्रुत तेने संज्ञिश्रुत कहीयें. अर्थात् समनस्क प्राणीने जे मन अने इंद्रियोएं करी उत्पन्न थएलुं ज्ञान तेने संज्ञिश्रुत कहीयें.

चोथुं असंज्ञिश्रुत, ते मनविना मात्र इंद्रियोएं करी उत्पन्न थएलुं जे असंज्ञीनुं श्रुत.

पांचमुं सम्यक् श्रुत, ते सम्यक् दृष्टिये करी, अर्हत्प्रणीत अथवा मिथ्यादृष्टि प्रणीत

वाक्यादिकनुं यथावस्थित भावना अवगम थकी, एटले पक्षपात विनानी बुद्धिए करी कोइ विषयना स्वरूपने जे यथार्थ जाणवुं तेने सम्यक्श्रुत कहीयें.

हवे मिथ्याश्रुत, ते यथावस्थित बोधना अभाव थकी मिथ्यादृष्टीये करी अर्हत्प्रणीत अथवा मिथ्यादृष्टी प्रणीत वाक्यादिकनुं जाणवुं. एटले पक्षपात प्रमुख बुद्धिए करी कोइ विषयना स्वरूपने जे यथार्थ न जाणवुं तेने असम्यक्श्रुत कहीयें.

आशंका- सम्यक्दृष्टीनी पेठे मिथ्यादृष्टिने पण मतिज्ञानावरणीय तथा श्रुतज्ञानावरणीय कर्मोनो क्षयोपशम भाव होवाथी ते ज्ञानोए करी पृथुबुध्नोदराद्याकार एवा घटादिकने जाणे छे, तेथी तेनेविषे अज्ञान केम संभवे ?

उत्तर- मिथ्यादृष्टि ते सर्व प्रकारने पण एकांत पुरःसर कहे छे. केमके, तेउनेविषे सदसद्विवेकना परिज्ञाननो अभाव छे. तेउ भगवदुक्तस्याद्वाद नीति अनुसरता नथी. जेम के, 'घटएवायं' एटले आज घट छे एवुं ज्यारे प्रतिपादन करे छे, त्यारे ते घटनेविषे घट पर्यायविना वीजा जे सत्व, ज्ञेयत्व तथा प्रमेयत्व प्रमुख व्यतिरेकपणे रहेला जे घटना पर्याय तेउनुं अपलपन (गोपन) करे छे. अन्यथा (जो एम न कहीए तो) 'आज घट छे' एम एकांते करी अवधारणा संभवे नही. वली मिथ्यादृष्टि, घटने सर्वथा अस्ति कहे छे, पण तेने पररूपे करी नास्तिपणुं छे एवुं ज्ञान नथी. तेथी तेने उलवे छे. तेमज तेनुं ज्यारे नास्तिपणे प्रतिपादन करे छे त्यारे पण तेने सर्वथा नास्तिज कहे छे, तेवारे द्रव्यार्थिकनये सत्पणुं छे तेने उलवे छे तेमाटे ते सदसद्विवेक शून्य छे, अने मिथ्यादृष्टिउने विषे जे मति अने श्रुत ए बे ज्ञानो होय छे, ते भवहेतुक छे तथा मतिश्रुत ज्ञानोए करी युक्त मिथ्यादृष्टिउ पशुवध तथा मैथुनादिकनेविषे धर्म साधकता जाणे छे, तेथी तेउनी संसारमार्गनेविषे दीर्घतर प्रवृत्ति थाय छे माटे अज्ञान कहीएं, तथा जेम उन्मत्त कवि यथेछा कल्पना करे छे, तेमां किंचित् वस्तुने पण कहे छे. तथापि विशेषे ते वस्तुनी अपेक्षा न करतां जे ते प्रकारे कल्पना करी दीये छे; तेनी पेठे तेउ यद्यपि कचित् यथावस्थित वस्तुनुं प्रतिपादन करे छे, तथापि सम्यक् यथावस्थित वस्तुतत्वनुं पर्यालोचनना विरहे करी अपरमार्थिको छे, तथा मिथ्यादृष्टिउनां मति तथा श्रुत ए बे ज्ञानो यथावत् वस्तुनो विचार कर्याविना प्रवर्त्ते छे, तेथी यद्यपि तेउ कचित् आ रस छे, अने आ विरस छे इत्यादि अवधारणाना संवाद करनारां छे, तथापि स्याद्वादयुक्त परिभावनाए करी तेउनी प्रवृत्ति नथी. किंतु यथाकथंचित्पणे प्रवृत्ति छे माटे ते अज्ञानज छे. तथा ज्ञाननुं फल विरतिपणुं छे ते मिथ्यादृष्टिने नहीं तेथी ते अज्ञानज छे. तथाचाहभगवानुमास्वातिवाचकः-'ज्ञानस्य फलं विरतिरिति साच मिथ्यादृष्टेर्नास्तीति ज्ञानफलाभावादज्ञानं मिथ्यादृष्टेर्मतिश्रुते' यदाहभाष्यसुधांभोनिधिः" सद-

सदविसेसणाउ,जवहेउजहि छिउवलंजाउ नाणफलाजावाउ मिछदिठिस्स अन्नाणं" इति.

हवे आदिश्रुत, अनादिश्रुत, सपर्यवसितश्रुत तथा अपर्यवसितश्रुत ए चार जेदनुं साथे वर्णन करे छे. तथा साईयं, सपज्जवसियं अणाईयं, अपज्जवसियं श्वेयं डुवालसंगंवुछित्तिनयठया एसाईयं, सपज्जवसियं, अवुछित्तिनयठयाए अणाईयं अपज्जवसियंतं, समासउ चउविहं पंन्नतं तं जहा, दवउ, खेत्तउ, कालउ, जावउ. । दवउणं संमसुयं, एगं पुरिसं पकुचसाईयं, सपज्जवसियं, बहवे, पुरिसे, पकुच अणाईयं, अपज्जवसिय खित्तउणं पंचजरहाइं पंचएरवयाइं पकुचसाईयं सपज्जवसियं पंचमहा विदेहाइं पकुच अणाईअं अपज्जवसिअं कालउणं उस्सप्पिणिं अवसप्पिणिं च पकुचसाईयं सपज्जवसियं नो उस्सप्पिणिं नो अवस्सप्पिणिं पकुच अणाईयं अपज्जवसिअं नो उसप्पिणीनो अवसप्पिणी चेति कालो महा विदेहेषुझेयस्तत्रोत्सर्पिण्यवसर्पिणी लक्षण कालाजावात् । जावउणं जे जिया, जिणपन्नत्ता, जावाआघविज्जंति परूविज्जंति पन्नविज्जंति दंसिज्जंति निदंसिज्जंति ते तयापकुचसाईयं सपज्जवसियं खाउवसमियं पुणजावं पकुचअणाईयं अपज्जवसियं अहवा जवसिद्धियस सुयं साईयंसपज्जवसियं केवलज्ञानोत्पत्तौ तदजावात् नठंमिउ छाउमछिए नाणे इति वचनात् अजवसिद्धियस्स सुयं अणाईयं अपज्जवसियं इहच सामान्यतः श्रुतशब्देनश्रुतज्ञानं श्रुताज्ञानं चोच्यते यदाह–अवसेसियं सुयं सुयनाणं सुयअनाणं च.

एनो जावार्थ आवी रीते छे–श्रुतज्ञान सादिसपर्यवसित छे तेमज अनादि अपर्यवसित पण छे. ए चारेना द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा जाव ए चार प्रकार थई शके छे–तेमां द्रव्यथी एक पुरुष आश्री लैये तो सादि सपर्यवसित छे. अने घणा पुरुषो आश्री लैये तो अनादि अपर्यवसित छे. ते आवी रीते–एक जीवद्रव्यने ज्यारे सम्यक्त्वनी प्राप्ति थाय छे त्यारेज श्रुतज्ञान पामवाथी ते आदि कहेवाय; अने ज्यारे सम्यक्त्व मटी जाय अथवा केवल ज्ञाननी प्राप्ति थाय त्यारे तेनो अंत थयो कहेवाय छे तेथी द्रव्ये करी सादिसपर्यवसित छे. अने घणा जीवरूप द्रव्यविषे विचार करीएं तो अमूक जीवने सर्वे करतां पहेलां श्रुत ज्ञाननी उत्पत्ति थइ अने अमुक जीवना श्रुतनो अंत थयो एम कहेवाय नहीं; केमके, ए अनादि अनंत कालपणे प्रवाहरूप छे. तेथी द्रव्यथी अनादि अपर्यवसित पण छे.

क्षेत्रे करी जरत तथा ऐरवतनेविषे ज्यारे तीर्थंकरनुं तीर्थ वर्त्ते छे, त्यारे द्वादशांगीरूप श्रुत होय छे. अने ते तीर्थनो विछेद थयाथी ते श्रुतनो पण विछेद होय छे तेथी सादि सपर्यवसित कहीयें अने महाविदेह क्षेत्रमां तीर्थनो विछेद नहीं होवाथी श्रुतनो विछेद पण नथी होतो, तेथी त्यां अनादि अपर्यवसित कहीयें.

कालेकरी उत्सर्पिणी तथा अवसर्पिणीनेविषे चोथे तथा पांचमे आरे श्रुतज्ञान होय, अने बठे आरे विछेद थाय छे तेथी सादि सपर्यवसित छे; अने महाविदेह क्षेत्रनेविषे एवुं कालचक्र नहीं होवाने लीधे त्यां श्रुतज्ञान पण अनादि अपर्यवसित छे.

अने नावथी नव्य सिद्धिआ जीवने ज्यारे सम्यक्त्वनी प्राप्ति थाय छे, त्यारे आदि अने केवल ज्ञाननी प्राप्ति थाय छे त्यारे अंत होवाथी सादि सपर्यवसित छे; अने अनव्य सिद्धिआ जीव आश्रयी क्षयोपशमिक नावे श्रुतज्ञान अनादि अपर्यवसित छे.

अग्यारमुं गमिक श्रुत, ते ज्यां सूत्रना सरखा आलावा एटले पाठ दीठामां आवे त्यां जाणवुं. ते प्रायें करी दृष्टिवाद सूत्रने विषे छे.

वारमुं अगमिक श्रुत, ते जेने विषे अण सरखा अक्षरोना आलावा होय ते जाणवुं. ते प्रायें कालिक श्रुतने विषे छे.

तेरमुं अंगप्रविष्ट, ते द्वादशांगी रूप जाणवुं. तथाहि-"अठारस पय सहसा, आयारे डुगुण डुगुण सेसेसु; सूयगरु ठाण समवा, य नगवई नाय धम्मकहा ॥ १ ॥ अंगंउवासगदसा, अंतगरु अणुत्तरोववाइ दसा, पन्हावागरणंवा विवाग सुयमिगदसं अंगं ॥ २ ॥ परिकम्म सुत्तपुव्वा, णुउंग पुव्वगयचूलिया एवं, पण दिठिवायनेया ॥ चउदस पुव्वाइं पुव्वगयं ॥ ३ ॥ उप्पाए पयकोरुी, अग्गाणी अंमि बन्नवइ लरका; विरियपवाए अठि, प्पवाइलरकंसरिय सठी ॥ ४ ॥ एग पउणी कोरुी, पयाणनाणप्पवायपुव्वंमि । सिच्चप्पवायपुव्वे एगापयकोडिबच्चपया ॥ ५ ॥ बव्वीसंपयकोरुी, पुव्वेयआयप्पवायनामंमि । कम्मप्पवायपुव्वे, पयकोरुी असिइलरक जुया ॥ ६ ॥ पच्चरकाणनिहाणे, पुव्वेचुलसीइपय सय सहस्सा ॥ दसपयसहस जुयापय, कोरुीविज्जापवायंमि॥७॥ कल्लाणनामधिज्जे, पुव्वंमिपयाणकोडिबव्वीसा । बप्पन्न लरक कोडी, पयाण पाणा उ पुव्वंमि ॥ ७ ॥ किरियाविशालपुव्वे, नवपयकोरुीउविंतिसमयविउ । सिरिलोक विंडुसारे, सद्धडुवाल सयपयलरका. ॥ ए ॥

चौदमुं अंगवाह्यश्रुत, ते आवश्यक तथा दश वैकालिकादिक जाणवुं. अर्थात् अग्यार अंगथी जे वाह्य उपांग प्रमुख तेने अंगवाह्यश्रुत कहीयें. ॥ ६ ॥ एवी रीते श्रुतज्ञानना चौद नेद कह्या.

॥ हवे वीजा जे वीश नेद थाय छे ते कहे छे. ॥

पक्वय अरकर पय संघाया, पडिवत्ति तहय अणुउंगो ॥
पाहुड पाहुरु पाहुड, वथूपुव्वाय ससमासा ॥ ॥ ७ ॥

अर्थ- आ गाथामां दश नेद कह्या छे, तेउनी साथे वीजा दश बेल्ला ससमासा

के० समाससहित एटले समास शब्दथी जोमी लेवा. ते आवी रीते–पर्यायश्रुत, पर्याय समासश्रुत अक्षरश्रुत, अक्षरसमासश्रुत, पदश्रुत, पदसमासश्रुत, संघातश्रुत, संघातसमासश्रुत, प्रतिपत्तिश्रुत, प्रतिपत्तिसमासश्रुत, अनुयोगश्रुत, अनुयोगसमासश्रुत, प्राभृतप्राभृतश्रुत, प्राभृतप्राभृतसमासश्रुत, प्राभृतश्रुत, प्राभृतसमासश्रुत, वस्तुश्रुत, वस्तुसमासश्रुत, पूर्वश्रुत, तथा पूर्वसमासश्रुत. इतिगाथाऽक्षरार्थ.

अत्र पर्याय ते ज्ञाननो अंश कहीयें, यावत् शब्दे विनाग तथा परिछेद तेने पर्याय कहीयें. तेमां ज्ञानना एक अंशने पर्याय श्रुत कहीये अने ज्ञानना अनेक अंशने पर्यायसमासश्रुत कहीयें. प्रथम पर्यायश्रुत, ते लब्धिअपर्याप्त निगोदनो जे सूक्ष्मजीव, तेने विषे सर्व जघन्य (उंडामां उंडुं) रहेलुं जे श्रुतमात्र, तेथकी अन्यत्र जीवनेविषे जे एक श्रुत ज्ञाननो परिछेदरूप अंश अथवा विनाग जे वृद्धिने पामे छे ते पर्यायश्रुत जाणवुं.

बीजुं पर्यायसमासश्रुत, ते जे श्रुत ज्ञानना बे त्रण प्रमुख विनाग परिछेद नाना जीवोनेविषे वृद्धिने पामेला दीठामां आवे छे, एवी जे जीवनेविषे श्रुतज्ञानना अनेक अंशोनी वृद्धि होय छे, तेना समुदायने पर्यायसमासश्रुत कहीयें.

त्रीजुं अक्षरश्रुत, ते अकारादिक लब्ध्यक्षरोमांना जे एक अक्षरनुं जाणवुं तेने कहीयें.

चोथुं अक्षरसमासश्रुत, ते तेवा बे त्रण अक्षरोनुं जे जाणवुं तेने कहीयें.

पांचमुं पदश्रुत, ते ज्यां अर्थनी परिसमाप्ति होय तेने पद कहे छे, तथा विनक्त्यंतंपदं एवी उक्ति छतां पण अत्रे ए लक्षण ग्रहण करवुं नहीं. किंतु जेणे करी श्री आचारांगादि ग्रंथोनुं मान अढार हजार पदनुं कहेवाय छे. ते लक्षण अत्रे ग्रहण करवुं. केमके तेनो द्वादशांगश्रुत परिमाणने विषे अंगीकार छे. अने वली अहीं श्रुतना नेदोनुं प्रस्तुतपणुं छे, तेथी ते पद लेवुं पण ते पदनी तथा विधिआम्नायनो अनाव छे. माटे तेनुं प्रमाण केवली जाणे. एवुं जे एक पदनुं ज्ञान तेने पदश्रुत कहीयें.

छठुं पद समासश्रुत, ते एवा एकथी वधारे एटले घणा पदोनुं जे ज्ञान तेने कहीयें.

सातमुं संघातश्रुत, ते 'गइइंदियकाए' इत्यादिक गाथाए करी प्रतिपादित जे द्वारसमुदाय, तेनो गत्यादिक जे एक देश, तेनो पण एक देश जे नरकगत्यादिक तेनेविषे जीवादिकनी जे मार्गणा अथवा गवेषणा करीये छैये तेने संघातश्रुत कहीयें.

आठमुं संघातसमासश्रुत, ते बे प्रमुख गत्यादिक अवयव मार्गणानुं ज्ञान तेने कहीयें.

नवमुं प्रतिपत्तिश्रुत, ते गतिआदि द्वारोनी अन्यतर एक परिपूर्ण गत्यादि द्वारे करी जे जीवादिकनी मार्गणा करवी तेने प्रतिपत्ति श्रुत जाणवुं.

दशमुं प्रतिपत्तिसमासश्रुत, ते पूर्ववत् द्वार द्वयादिकनी मार्गणा करवी तेने जाणवुं.

अग्यारमुं अनुयोगद्वार श्रुत, ते संतपय परूवणया, दव्वपमाणं, इत्यादिक अनुयोग कहीयें, ते द्वारमांना अन्यतर एक अनुयोगनुं ज्ञान ते अनुयोग द्वारश्रुत जाणवुं.

बारमुं अनुयोगद्वारसमास श्रुत, ते बे प्रमुख अनुयोगद्वारोनुं जे जाणपणुं तेने जाणवुं.

तेरमुं प्राभृतप्राभृतश्रुत, ते प्राभृतांतरवर्त्ती अधिकार विशेष जाणवो.

चौदमुं प्राभृतप्राभृतसमासश्रुत, ते प्राभृतांतरवर्त्ती एकथी वधारे अधिकारोना समुदायनुं ज्ञान तेने जाणवुं.

पंदरमुं प्राभृतश्रुत, ते वस्तु अंतर्वर्त्ती अधिकार विशेष तेने जाणवुं.

सोलमुं प्राभृतसमासश्रुत, ते वस्तु अंतर्वर्त्ती एकथी वधारे बे त्रण अधिकारोनो जे समुदाय तेने जाणवुं.

सत्तरमुं वस्तुश्रुत, ते पूर्व मांहेलो अधिकार विशेष तेने जाणवुं.

अढारमुं वस्तुसमासश्रुत, ते पूर्व अंतर्वर्त्ती अधिकारनो समुदाय तेना ज्ञानने जाणवुं.

उंगणीशमुं पूर्वश्रुत, ते उत्पात पूर्वादि एक पूर्वनुं जे ज्ञान तेने जाणवुं.

वीशमुं पूर्वसमासश्रुत, ते तेमांना एकथी वधारे बे त्रण पूर्वनुं जे ज्ञान तथा संपूर्ण चउद पूर्वनुं जे ज्ञान तेने जाणवुं.

एवी रीते संक्षेपथी श्रुतज्ञानना वीश भेद कह्या छे. एनो विस्तार जोवो होय तेणे बृहत्कर्म प्रकृतिमां जोई लेवुं. ए वीश जे श्रुत ज्ञानना भेद ते जेवी रीते उत्तरोत्तर तीव्रतीव्रतरादि क्षयोपशमथी प्राप्त थाय छे तेवाज अनुक्रमे कह्या छे.

अथवा श्रुतज्ञान बीजा चार प्रकारे छे, ते आ प्रमाणे—द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा भाव. तेमां श्रुतज्ञानी द्रव्यथी उपयोगवंत थको सर्व द्रव्यने जाणे देखे छे; क्षेत्र थकी उपयोगवंत थको सर्व क्षेत्र लोकालोकने जाणे देखे छे; काल थकी उपयोगी श्रुतज्ञानी सर्व कालने जाणे देखे छे; तेमज भावथकी उपयोगी श्रुतज्ञानी सर्व भावने जाणे देखे; ते माटे संपूर्ण श्रुतज्ञानी ते केवली सरखो कहीयें. एवी रीते श्रुतज्ञाननुं सविस्तर व्याख्यान कर्युं. ॥ ७ ॥

सांप्रत (हवे) अवधिज्ञाननी व्याख्या करीये छैये; ते बे प्रकारनुं छे. एक भवप्रत्ययिक, बीजुं गुणप्रत्ययिक. तेमां भवप्रत्ययिक ते देव तथा नारकीउने होय छे; अने गुणप्रत्ययिक ते मनुष्य तथा तिर्यंचने होय छे. ए गुणप्रत्ययिक छ प्रकारनुं छे. ते अर्द्ध गाथावडे कहे छे, अने गाथाना उत्तरार्द्धवडे मनपर्यव तथा केवलज्ञान कहे छे.

अणुगामि वङ्कमाणय, पडिवाईयर विहा ढहा ऊही ॥ रि-
ऊमइ विउलमई मण, नाणं केवल मिगविहाणं ॥ ८ ॥

अर्थ– अणुगामि के० अनुगामि, ' वङ्कमाणय के० ' वर्द्धमान, ' पडिवाई के० ' प्रतिपाति, ' इयर' के० इतर ते अनानुगामी, हीयमान तथा अप्रतिपाति; ए 'विहा के० ' (विधा एटले,) प्रकार, 'ढहा के०' (षड्धा) ढ प्रकारे, 'ऊही के० ' अवधि ज्ञान जाणवुं, अने 'रिऊमइ के०' ऋजुमति 'विउलमइ के० ' विपुलमति, ए बे प्रकारे 'मणनाणं के०' मनपर्यवज्ञान जाणवुं, तथा केवलं के० केवलज्ञान ' इग के० एक, ' 'विहाणं' के० प्रकारे बे. ॥ ८ ॥

अनुगामि, वर्द्धमान, प्रतिपाति, अनानुगामि, हीयमान, तथा अप्रतिपाति ए ढ प्रकार गुणप्रत्यय अवधिज्ञानना बे. उक्तंच नंद्यध्ययने– " तं समासऊ ढविहं पन्नत्तं तं जहा, आणुगामियं, अणाणुगामियं, वङ्कमाणयं, हीयमाणयं, पडिवाई, अपडिवाई, " तेमां प्रथम जे ठेकाणे अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं होय, ते ठेकाणुं मूकीने बीजे देशांतर प्रमुखनेविषे ज्यां जाय त्यां लोचननी पेठे जे साथे आवे, तेने आनुगामिक अवधि कहीयें; अर्थात् ज्यां पुरुष विचरे त्यां साथे आवे ते.

बीजुं जे ठेकाणे रह्यां अवधि उत्पन्न थयुं होय ते स्थानके आवे तेवारेज होय पण अन्यत्र जाय तेवारे न होय. शृंखलाबद्ध प्रदीपनी पेठे ते क्षेत्र प्रत्ययि क्षयोपशमने लीधे माटे साथे न आवे तेने अनानुगामि कहीयें; यदाह जगवान् श्री देवर्द्धिगणि क्षमाश्रमणः– " सेकिंतं अणाणुगामियं, ऊहिनाणं, ऊहिन्नाणंतंजहा नामएगेइ पुरिसे एगं महं जोइठाणं काउं तस्सेव जोइठाणस्स परिपेरंतेसु परिहिंडमाणे परिहिंडमाणे परिघोलमाणे तमेव जो इठाणं पासइ अनबगए न पासइ एवमेव अणाणुगामियं ऊहिनाणं जबेव समुपद्यइ तबेव संखिद्याणिवा असंखिद्याणिवा जोयणाइ पासइन अन्नब. " जाष्यकारोप्याह– "अणुगामिउ अणुगबइ, गबंतं लोयणं जहा पुरिसं; इयरोउनाणु गबइ, ठियप्पईवव्वगबंतं. " इति.

त्रीजुं जे वधे तेने वर्द्धमान कहीयें. एटले शलगेली अग्निमां जेम जेम सरपण नाखता आवीएं तेम तेम वधती वधती ज्वाला थती आवे. तेनी पेठे यथायोग प्रशस्त अति प्रशस्ततर अध्यवसायने लीधे, पूर्वावस्थाथी जे उत्तरोत्तर समय समय वधतुं जाय तेने वर्द्धमान अवधिज्ञान कहीयें. अर्थात् प्रथम उपजती वखते अंगुलना असंख्यातमा जाग जेटलुं क्षेत्र जाणे देखे, पढी वधतां वधतां यावत् अलोकाकाशनेविषे लोक जेवडा असंख्याता खंडुक देखे.

चोथुं, पूर्वे शुजजवपरिणामने वसे घणुं उपजे अने पढी तथाविध सामग्रीनो अ-

नाव थयाथी पकता परिणामे करी हानीने पामे बे तेने हीयमान अवधिज्ञान कहीयें. उक्तंच नंदिचूर्णौ– "हीयमाणं पुव्वावबाउ अहो होहस्समाणंति."

पांचमुं, जे संख्याता असंख्याता योजन उत्कृष्टपणे यावत् समग्र लोक देखीने पण पडे एटले जे आव्युं जाय तेने प्रतिपाति कहीयें. यदाह– "सेकिंतं पडिवाइ अपडिवाइ जं तं जहन्नेणं अंगुलस्स असंखिज्जनागंवा संखिज्जनागंवा वालग्गंवा वालग्गपुहत्तंवा एवं लिक्खंवा जूयंवा जवंवा जवपुहत्तंवा अंगुलंवा अंगुलपुहत्तंवा एवंएएणं अहि लावेणं विहत्थिंवा हत्थिंवा कुक्षिंवा (कुक्षिर्हस्त द्वयमुच्यते) धणुंवागाउयंवा जोयणंवा जोयणसयंवा जोयणसहस्संवा संखिज्जाणिवा असंखिज्जाणिवा जोयणसहस्साइं उक्कोसेणं लोगं पासित्ताणं परिवडिज्जासेत्तं पडिवाइ."

बहुं, जे उत्पन्न थया पढी क्षीणताने न पामे, ते लोकसमग्र देखीने अलोकना एक प्रदेशने देखे तेने अप्रतिपाति कहीयें. ए अवधि आव्युं जाय नहीं.

आशंका– हीयमान अने प्रतिपाति ए बन्नेनां लक्षणो तो सरखां बे तेम बतां जुदां बतावववानुं शुं कारण बे ?

उत्तर– जे पूर्वावस्थाथी हलवे हलवे घटतुं जाय एटले क्षीणताने पामे ते हीयमान कहेवाय बे; अने जे विध्यात प्रदीपनी पेठे एक कालने विषेज निर्मूल थाय बे ते प्रतिपाति कहेवाय बे, ए विशेष बे.

ए अवधिज्ञान जे बे, ते अनंत द्रव्य तथा नावनो विषय बे, तेथी तारतम्य विवक्षायें करी तेना अनंत नेद बे. अने असंख्येय क्षेत्र तथा कालनो विषय होवाथी तेना तारतम्यतानी विवक्षाए करी असंख्य नेद बे. अथवा अवधिज्ञानना आ चार प्रकार बे– द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा नाव. तथा चाह. "तं समासउ चउविहं पन्नत्तं, तं जहा, दव्वउ खेत्तउ कालउ नावउ दव्वउणं उहिन्नाणी जहन्नेणं अणंताइंरूवी दव्वाइं जाणइ पासइ उक्कोसेणं सव्वरूवि दव्वाइं जाणइ पासइ खित्तउणं उहिन्नाणी जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जनागं उक्कोसेणं असंखिज्जाइं अलोए लोय प्पमाण मित्ताइं खंमाइं जाणइ पासइ कालउणं उहिन्नाणी जहन्नेणं आवलियाए असंखिज्ज नागं उक्कोसेणं असंखिज्जाउ उस्सप्पिणी अवसप्पिणी अतीयंच अणागयंचकालं जाणइ पासइ नावउणं उहिन्नाणी जहन्नेणं वि अणंते नावे जाणइ पासइ उक्कोसेणंवि अणंते नावे जाणइ पासइ सव्वनावाणं अणंत नागं" इत्युक्त मवधिज्ञानं.

एनो नावार्थ आ बे–ए अवधिज्ञानी द्रव्यथी जघन्यपणे अनंता रूपी द्रव्यने जाणे देखे अने उत्कृष्टपणे सर्व रूपी द्रव्यने जाणे देखे. ते द्रव्यावधि खेत्र थकी जघन्यपणे अंगुलनो असंख्यातमो नाग जाणे देखे, अने उत्कृष्टपणे अलोकाकाशनेविषे

लोकप्रमाण असंख्याता खंरुने जाणे देखे ते क्षेत्रावधि; कालथकी, जघन्यथी आवलिकानो असंख्यातमो नाग जाणे देखे अने उत्कृष्टपणे असंख्यात उत्सर्पिणी अवसर्पिणी लगें अतीत अनागतकालने जाणे देखे ते कालावधि; तथा नाव थकी जघन्यपणे अनंत नावने जाणे देखे अने उत्कृष्टथी पण अनंता नावने जाणे देखे ते नावावधि ज्ञान जाणवुं. एवी रीते अवधिज्ञान कह्युं. विनंगज्ञान ते मिथ्यात्वीने होय, ते माटे मलीन ढे, अवलुं सवलुं जाणे पण ते अवधि ज्ञाननीज जाती ढे. ते माटे एकत्र जाणवुं. इति ॥

हवे मनःपर्ययज्ञान कहे ढे. एना बे प्रकार ढे– एक ऋजुमति, बीजुं विपुलमति. तेमां एणे घडो चिंतव्यो ढे एटलुं सामान्यपणे मननो अध्यवसाय ग्रहे तेने ऋजुमति कहीएं. यदाह– रिउसामन्नं तम्मत्त, गाहिणी रिउमई मणोनाणं; पायंविसेस विमुहं घडमित्तं चितियंमुणइ, तथा एणे घट चिंतव्यो ढे ते ऽव्यथी सुवर्णनो ढे, क्षेत्र थकी पारुलीपुरनो निष्पन्न, काल थकी शीतकालनो, अने नाव थकी पीतवर्ण सुकुमाल इत्यादि विशेष ग्राहिणी मति ते विपुलमति कहीयें. एटले सामान्य ग्राहिणी मति ते ऋजुमति कहीयें; अने विशेष ग्राहिणी मति ते विपुलमति;

अथवा मनःपर्यायज्ञान चार प्रकारनुं ढे– ऽव्य, क्षेत्र, काल तथा नाव; ए चारे नेदे करी. उक्तंच–"तं समासउं चउव्विहं पन्नत्तं तंजहा, दव्वउं खेत्तउं कालउं नावउं। दव्वउंणं रिउमईणं ते अणंत पएसिए खंधे जाणइ पासइ। तेचेव विउलमई अप्नहियतराए विमल तराए जाणइ पासइ."

एनोनाव– ऽव्यथकी ऋजुमती अनंतप्रदेशी अनंता स्कंध जाणे देखे अने विपुलमति तेहिज स्कंध कांइक अधिकेरा विशुऽरूपणे जाणे देखे. क्षेत्रथी ऋजुमती नीचे रत्नप्रना पृथ्वीनुं क्षुल्लक प्रतरलगे अने उंचुं ज्योतषीना उपरे तललगें; तिरछुं अढी द्वीप, बे समुऽ, पन्नर कर्मनूमि, त्रीश अकर्मनूमी अने ढपन्न अंतर द्वीपनेविषे संज्ञीपंचेंडीअपर्याप्ताना मनोगत नाव जाणे देखे, अने विपुलमति तेहिज क्षेत्र अढी अंगुले अधिक देखे, अने विशुऽ देखे. काल थकी जघन्यपणे ऋजुमति पल्योपमनो असंख्यातमो नाग अने उत्कृष्टपणे अतीत अनागत जाणे देखे अने विपुलमति तेहिज अधिकेरो अने विशुऽतर जाणे देखे. नावथकी ऋजुमति अनंतानाव जाणे देखे, सर्व नावनो अनंतमो नाग जाणे देखे, अने विपुलमति तेहिज अधिकेरो अने विशुऽपणे जाणे देखे. यदाहुश्चतुर्दशप्रकरणशतप्रासादसूत्रधारकल्पश्रीहरिनऽसूरिपादानंदिवृत्तौ "इहाऽधोलौकिक ग्रामान्, तिर्यग लोकवर्त्तिनः मनोगतां स्त्वसौनावान् वेत्ति तऽर्त्तिनामपि ऊर्ध्वंयावज्ज्योतिश्चक्रस्योपरितलं। तिरियं जाव अंतो मणुस्स खि-

ते अड्डाइयेसु दीवेसु दोसुयसमुद्देसु पन्नरससु कम्मभूमीसु तीसाए अकम्मभूमीसु उप्पन्नाए अंतरदीवेसु सन्नीणं पंचेंदियाणं पद्यत्तगाणं मनोगए भावे जाणइ पासइ। तंचेव विउलमई अड्डाइयोहिं अंगुलेहिं अप्भहियतरयं विसुद्धतरयं खेत्तं जाणइ पासइ।"

हवे केवल ज्ञाननुं स्वरूप कहे छे– केवलज्ञान उत्पन्न थतांज समकाले सर्व पदार्थोना द्रव्य, क्षेत्र, काल तथा भाव समकाले जाणवामां तथा दीठामां आवी जाय छे; माटे केवलज्ञान मिगविहाणं के० एकज प्रकारनुं कह्युं छे. ॥ ८ ॥

॥ एवीरीते पांचे ज्ञानोनुं वर्णन करी; हवे पांचे ज्ञानोनां आवरण कहे छे. ॥

एसिं जं आवरणं, पडुच्चचक्खुस्स तं तयावरणं ॥ दं-
सण चउपण निद्दा, वित्ति समं दंसणावरणं ॥ ए ॥

व्याख्या–एसिं के० ए मति प्रमुख पांच ज्ञानोनुंज जे आवरणं के० आछादन करे तेने ज्ञानावरणीय कर्म कहीयें. जेम चक्खुस्स के० नेत्रोनी आडे पडुच्च के० पाटो बांधवाथी दृष्टिना विषय पदार्थने जोवामां हरकत पडे छे; तेम मति ज्ञानादिकना विषय पदार्थने जाणवाने जे हरकत करे तं के० ते तया के० तेनुं आवरणं के० आवरण कहेवाय छे. ते आवी रीते–जेम चक्षु अति निर्मल छतां पण जो घन (साधारण घट्ट) घनतर (कांइक वधारे घट्ट) तथा घनतम (अति घट्ट) एवुं कपडुं आडुं आवे तो मंद (थोडुं) मंदतर (वधारेथोडुं) मंदतम (अतिथोडुं) दीठामां आवे. तेम आ जीव ज्ञानावरणीय कर्में करी घन, घनतर तथा घनतमपणे आवरायो छतां शरद् ऋतुना निर्मल चंद्रमानां स्वछ किरणोनुं पण मंद, मंदतर तथा मंदतम ज्ञान थाय छे; माटे पटनी उपमाए ज्ञानावरणी कर्म कहेवाय छे. ते आवरणनुं सामान्यपणे एक रूप छे. पण पूर्वे मतिज्ञानना जे अनेक भेद कह्या तेथी मति आवरणी कर्मना पण तेटला भेद जाणवा. अने जेटला श्रुतज्ञानना भेद कह्या छे, तेटलाज भेद श्रुतज्ञानावरणीय कर्मना थाय छे. तथा पूर्वे जे अवधिज्ञानना भेदनो समूह कह्यो तेउने आवरण करवाना स्वभाववालुं जे कर्म ते अवधिज्ञानावरणीय कहेवाय छे. तथा बे भेदोए करी पूर्वे मनःपर्यव ज्ञान कह्युं तेने आवरण करवाना स्वभाववालुं जे कर्म ते मनपर्यव ज्ञानावरणीय कहेवाय छे. तथा पूर्वे प्ररूपित स्वरूपवालुं जे केवलज्ञान तेने आवरण करवानो जेनो स्वभाव होय तेने केवलज्ञानावरणीय कहेवु. उक्तंच बृहत्कर्मविपाके–"सरउग्गय ससिनिम्मल, तरस्स जीवस्स छायणं जमिह; नाणावरणं कम्मं, पडोवमं होइ एवंतु. ॥ १ ॥ जह निम्मलावि चक्खु, पडेण केणावि छइयासंति; मंदं मंदतरागं, पिछइसा निम्मला- जइवि. ॥ २ ॥ तह मइ सुय नाणावरण, अवहि मण केवलाण आवरणं; जीवं निम्मल रूवं, आवरइ इमेहिं भेएहिं. ॥ ३ ॥ पांच ज्ञानना भेदे करी पांच उत्तर प्रकृ-

तिरूप जे ज्ञानावरणीय कर्म, तेणे करी निष्पन्न ते सामान्य ज्ञानावरण मूल प्रकृति कहेवाय छे. जेम पांच आंगलीउंए करी एक मुष्टी निष्पन्न थाय छे; मूल, डाल, पत्र तथा शाखाआदि समुदायथी जेम एक वृक्ष निष्पन्न थाय छे; अने घृत, गोल तथा कणिकाए करी जेम लाडु निष्पन्न थाय छे, तेम मूल पांच प्रकृतिए करी सामान्य ज्ञानावरणीय कर्म प्रकृति निष्पन्न थाय छे; तेमज एक एक ज्ञानावरणनी उत्तर प्रकृतिउंए करी ते ते ज्ञानावरण विशेष निष्पन्न थाय छे. एवी रीते पांच प्रकारनुं ज्ञानावरणीय कर्म कह्युं.

हवे नव प्रकारनुं दर्शनावरणीय कर्म कहे छे.—गाथामां दर्शनावरणी पदने ठेकाणे काव्य रचनानेलीधे मात्र दंसण शब्द छे. तेथी आखुं पद जाणी लेवुं. जेमके, भीम शब्दना उच्चारथी भीमसेन जाणी लेवाय छे; तेम ए पण जाणी लेवुं. ते वास्ते शास्त्रोमां कह्युं छे के पदना एक देशथी आखा पदनो उपचार थाय छे. ए रीते दंसणचउ ए शब्दे करी दर्शनावरणी चतुष्क जाणी लेवुं. दृष्टिने दर्शन कहे छे. अथवा जेणे करी वस्तुनुं सामान्यरूप देखाय अथवा परिमाण थाय तेने दर्शन कहियें. तेने आछादन करवाना स्वभाववालां जे कर्म ते दर्शनावरणीय कर्म कहेवाय छे. तेउंनुं जे चतुष्क ते दर्शनावरणचतुष्क कहीयें. तथा 'पण निद्दा' एटले पांच निद्राउं. तेने विषे चैतन्य कुत्सित एटले अविस्पष्टपणाने पामे छे तेने निद्रा कहे छे. तेना पांच प्रकार आ छे—निद्रा, निद्रा निद्रा, प्रचला, प्रचला प्रचला, तथा स्त्यानर्द्धि (थीणद्धी) ए तद्रूप पांच निद्राने निद्रा पंचक कहे छे. एवी रीते चार दर्शनावरणी अने पांच निद्रा ए नव प्रकारनुं दर्शनावरणीय कर्म छे. ए दर्शनावरणीय कर्म केवुं छे, ते कहे छे—'वित्तिसमं' वेत्री एटले पोलीआ समान छे. एने प्रतिहार पण कहे छे. जेम कोई माणसने राजानी पासे कामे जवुं होय.

॥ श्री परमगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री यशःसोमकृत बालावबोधसहित श्री देवेंद्र-सूरिविरचित कर्मग्रंथ प्रारंभः ॥

॥ तत्र ॥

॥ प्रथम कर्म्मविपाकनामा कर्मग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ आदौ बालावबोधकारविहितं मंगलाचरणम् ॥

अनुष्टुप वृत्तम् ॥

ऐंदवीयकलां शौक्कीं, सहसौंदर्य्यशालिनीं ॥
सच्चित्कलामविकलां, स्मरामोंतस्तमोपहाम् ॥ १ ॥

॥ आर्यावृत्तम् ॥

कर्मविपाकाविष्कृत, स्वसंविदे विश्ववंद्यमभिवंद्य ॥
वीरं कर्मविपाके, टबार्थलिखनश्रमं कुर्वे ॥ २ ॥
ते संतु संतु संतः, संततमतयोऽपरात्महितनिरताः ॥
विमलीकुरुते कुवलय, मुदितश्रीर्यद्यशस्तोमः ॥ ३ ॥
केचित्परात्मसंवि; द्विकला विकलाः कलौ खलायंते ॥
तेभ्यो न कापि भीतिः, संतः संतोषभाजश्चेत् ॥ ४ ॥
॥ श्रीमत्परमगुरुभ्यो नमः ॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥

हवे प्रथम गाथायें ग्रंथकर्ता, अभीष्ट देवतानी स्तुत्यादिकनुं प्रतिपादन करे छे.

॥ मूल गाथा ॥

सिरि वीरजिणं वंदिय, कम्मविवागं समासउं वुछं ॥
कीरइ जिएण हेउहिं, जेणं तो भणए कम्मं ॥ १ ॥

अर्थ–(सिरि के०) अष्ट महाप्रातिहार्यरूप बाह्यलक्ष्मी तथा केवलज्ञानादिक अंतरंग लक्ष्मी, तेणे करी सहित अथवा चोत्रीश अतिशयरूप लक्ष्मीयें करीने बाह्य शोभायमान छे अने अभ्यंतर, केवल तीर्थंकर प्रतिज्ञानरूपिणी लक्ष्मीयें करी शोभायमान छे, एवा वीरजिणं के० श्रीमहावीर जिन. वीर एटले कर्मशत्रुने विदारे तथा तपे करीने वि-राजे छे ते भणी श्रीवीर कहेतां चरम तीर्थंकर, ते प्रत्यें वंदिय के० वांदीने मन, वचन, कायायें नम्र थइने. एटले ग्रंथारंभे समुचितेष्टदेवतास्तुतिरूपमंगलाचरण कर्युं.

कम्म के० कर्मनो विवागं के० अनुभव तेनुं जणावनारुं जे शास्त्र ते कर्मविपाक कहीयें, तेने समासउ के० संक्षेपें करी एटले थोडे शब्दें अर्थ घणो जणाय, ते पेरें वुब्नं के० कहीश, एटले संक्षेपरुचि जे जीव, ते महाटां शास्त्र जणवाने आलसु, थोडा अक्षरें घणुं ज्ञान वांछे तेने निमित्तें कहीश. एटले अहीं अधिकारी तथा प्रयोजन, आठ कर्म स्वरूप ते विषय, अने संबंध. ए चारे देखाड्यां.

अहीं जे कर्मनो विचार, ते अभिधेय अने अभिधायक, ए वचनरूप ग्रंथ तिहां वाच्य वाचक ए संबंध जाणवो. संक्षेपरुचि एना अधिकारी जाणवा. संक्षेपें व्युत्पत्ति ए साक्षात्प्रयोजन अने परंपरा प्रयोजन मोक्ष. ए चार वानां ग्रंथ जणावा सांभलवानी प्रवृत्तिनां हेतु देखाड्यां. एम निःप्रयोजनादिक शंका टालीने, हवे कर्म ए शब्दनुं व्युत्पत्तिलक्षण कहे छे.

व्यवहारनयें जेणं के० जे कारण माटे जिएण के० जीवें पांच मिथ्यात्व, बार अविरति, पच्चीश कषाय, अने पंदर योग, ए सत्तावन बंधना हेउहिं के० हेतुयें करी तथा "पडिणीयत्तणनिन्हव" इत्यादिक विशेष हेतुयें करी कीरइ के० करीयें नीपजावीयें, तो के० ते कारण माटे एनुं नाम कम्मं के० कर्म भणए के० कहेवाय. एटले अंजनकूंपलीनी पेरें अनंतानंत कर्मपुद्गलें भर्या जीवलोकमांहे ए जीवनी कषायादि चीकणतायें, जेम तेल चोपडेले शरीरें रजोमल लागे, तेम अनंतानंतकर्मवर्गणाथी असंख्याता आत्मप्रदेश वींटाय, तेणे करी ज्ञानादिक आत्मगुण अवराय तेथी जीव, मलिनरूप कहेवाय. जेम दूधमांहे पाणी मले तथा लोहमां अग्नि मले, तेम सर्वात्मप्रदेशें कर्मदलनुं मलवुं होय. ते कर्मबंधनुं नाम, सत्तावन्न बंध हेतुयें करी करीयें, बांधीयें. जीवें, तेभणी एनुं कर्म एवुं नाम कहीयें. ए भावार्थ छे. ए कर्म, पुद्गलरूपी छे, ते भणी मूर्त्तिमान् जाणवुं तथा प्रवाहरूपें अनादि जाणवुं; केमके जो कर्मनो संबंध जीवने प्रथम थयो, एम मानीयें तो कर्मरहित जीवने पण कर्म संबंध मानवो जोइयें. एम मानतां थकां दुष्करतपश्चरणादिकें करी सकल कर्म सिद्ध करी सिद्ध थया; तेने पण कालांतरे वली कर्मसंबंध थातो केम निषेधाय ? तेवारें ते कर्म क्षयनिमित्त दुष्करक्रिया करीयें ते पण व्यर्थ थाय. ते माटे ए दूषण टालवाने अर्थे प्रवाहरूपें जीवनी साथें कर्मसंबंध अनादि मानीयें.

तथा सुवर्णादिक धातुने पाषाणनो अनादिपणे मलसंबंध, तीव्रअग्निसंयोगें वले, सुवर्ण भिन्न थाय. तेम जीवने पण अनादिकर्ममलसंबंध, शुक्लध्यानरूप तीव्र अग्नि संयोगें टले, अने सहजस्वरूप शुद्धात्मरूप प्रगट थाय. ते परमात्माने पछी बंधहेतुना अभावें कर्मसंबंध न थाय, अनंतकाल सुधी ते शुद्धात्मरूप रहे, निःकर्मने कर्म न लागे ॥ इति प्रथम गाथार्थः ॥ १ ॥

॥ हवे ते कर्म, केटला प्रकारें बे, ते कहे बे. ॥

पयइ ठिइ रस पएसा, तं चउहा मोअगस्स दिठंता ॥
मूलपगइ ठ उत्तर, पगई अडवन्न सयन्नेअं ॥ २ ॥

अर्थ– पयइ के० प्रकृतिबंध एटले स्वन्नावबंध ठिइ के० स्थितिबंध ते कालमान
रस के० रसबंध पएसा के० प्रदेशबंध, ते कर्मदलनुं मान तं चउहा के० ते कर्म, च-
तुर्धा एटले चार न्नेदें मोअगस्सदिठंता के० मोदक एटले लाडुवाने दृष्टांतें न्नाववो
मूलपगइठ के० ए कर्मनीमूलप्रकृति ज्ञानावर्णादि आठ होय. उत्तरपगइ के०
एना विशेषन्नेद ते उत्तरप्रकृति, ते मतिज्ञानावर्णादिक ए सर्व आठे कर्मनी मलीने
अडवन्नसयन्नेयं के० एकसो ने अठावन न्नेदें होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २ ॥

ते कर्म, जेनो व्युत्पत्तिलक्षण अर्थ, प्रथम गाथामध्ये कह्यो ते, चउहा के० चार
न्नेदे जाणवो, ते चार न्नेद कहे बे. त्यां जे स्थिति, रस, प्रदेश अने बंधनो समुदाय
ते प्रथम प्रकृतिबंध जाणवो. अने ते प्रकृति, बांधी थकी एटला काल सुधी रहे,
एम कालनुं मान, ते बीजो स्थितिबंध जाणवो. तथा जे कषायिक अध्यवसाय विशेषे
गृह्या जे कर्मदल, तेनो देशघातीयो रस अने सर्व घातीयो रस, अघातियो रस तथा अशुन्न
प्रकृतिनो रस, लींबडानी पेरे कडुवो अने शुन्नप्रकृतिनो रस दूधनी पेरें मीठो. ते
त्रीजो रसबंध जाणवो. तथा स्थितिरस ते निरपेक्ष जे कर्मदलनुं ग्रहवुं योगनैमि-
त्तिक, ते चोथो प्रदेशबंध जाणवो. ए चार प्रकारें कर्मबंध जाणवो. तेमज प्रथम
उदय, बीजी उदीरणा, त्रीजो संक्रम, चोथो निधत्त, पांचमो निकाचना, बठो उद्व-
र्त्तना, सातमी अपवर्त्तना, अने आठमी उपशमनादिकरण पण चार प्रकारें जाणवां.
ए कर्मस्वरूप पण विवक्षायें करी चार प्रकारें होय. अहीं बालने समजाववा निमित्तें
लाडुवानुं दृष्टांत देखाडवुं. जेम कोइएक लाडुवो त्रिकटुनो बनावेलो होय एटले
शुंठ, पीपर अने मरी, एने त्रिकटु कहीयें. कटुप्रमुख चीज, वायुने टाले एवा द्र-
व्यथकी नीपनो जे लाडु, तेमां वायु हरवानो स्वन्नाव होय. तेमज शीतल द्रव्यें
नीपन्यो लाडु, तेमां पित्तहरण करवानो स्वन्नाव होय, एने प्रथम प्रकृतिबंध कहीयें.
तथा कोइएक मोदक एक दीवस सुधी, कोइ पक्ष सुधी विणसे नहीं; एवुं काल-
मान, ते बीजो स्थितिबंध कहीयें. वली तेहीज लाडुवानो रस, कोइनो मीठो, को-
इनो अत्यंत मधुर, कोइनो कडुवो, कोइनो कषायेलो, इत्यादिक रस होय ते त्रीजो
रसबंध कहीयें. तथा कोइ लाडुवो शेर प्रमाण, कोइ अर्द्धशेर प्रमाण, कोइ पाशेर प्र-
माणें सदलमान, ते चोथो प्रदेशबंध कहीयें. एम दृष्टांत देखाडी दार्ष्टांतिक कर्मने
विषे जोडियें.

जे कर्मदलनो ज्ञान आवरवानो स्वभाव, ते प्रथम ज्ञानावरणीयकर्म. दर्शन आवरवानो स्वभाव, ते बीजुं दर्शनावरणीय कर्म. शुभाशुभ वेदवानो स्वभाव ते त्रीजुं वेदनीयकर्म. हिताहित विकल करवानो स्वभाव, ते चोथुं मोहनीयकर्म. हरुनी जेवो स्वभाव, ते पांचमुं आयुःकर्म. इत्यादिक बधां कर्मोविषे जाणी लेवुं. एम मूल प्रकृति आठ, ने उत्तर प्रकृति एकसो ने अठावन होय ए प्रकृतिबंध जाणवो. तथा कोइएक प्रकृति बांधी थकी वीश कोडाकोडी सागरोपम सुधी रहे, कोइएक त्रीश कोडाकोडी सागर सुधी रहे, ए स्थितिबंध जाणवो. तथा कोइएक कर्मनो रस कडवो तथा घातिउ, कोइएकनो अघातिउ तथा मीठो, एक ठाणीउं; बे ठाणीउं, इत्यादिक रसबंध जाणवो. तथा कोइएक कर्म मंद, मन वचन कायायोगयोगें करी अल्पप्रदेशिक होय, पातलां होय अने कोइएक उत्कटयोगें करी बहुप्रदेशिक स्थूल होय, ए प्रदेशबंध ॥२॥

॥ ए चार भेद मध्यें पण प्रथम प्रकृतिबंध कह्यो, तेमाटे ते प्रकृतिना मूल भेद आठ छे, तेनां नाम अनुक्रमें त्रीजी गाथायें कहे छे. ॥

इह नाण दंसणावर, ण वेअ मोहाउ नाम गोआणी ॥
विग्घं च पण नव डु अ, ठवीस चउ तिसय डु पण विहं ॥३॥

अर्थ— इह के० अहीं नाण के० ज्ञान ते गुणपर्यायें करी वस्तुनो निर्णय, दंसणावरण के० बीजुं दर्शनसामान्यावबोधनुं आवरण छे. वेअ के० त्रीजुं वेदनीयकर्म; मोहाउ के० चोथुं मोहनीयकर्म अने पांचमुं आयुःकर्म; नाम के० छठु नामकर्म; गोआणी के० सातमुं गोत्रकर्म; विग्घंच के० आठमुं अंतरायकर्म. त्यां प्रथम ज्ञानावरणीय कर्मना मतिज्ञानावरणादिक पण के० पांच भेद छे. बीजा दर्शनावरणीय कर्मना चार दर्शनावरण तथा पांच निद्रा मलीने नव के० नव भेद छे. त्रीजा वेदनीय कर्मना शाता ने अशाता मली डु के० बे भेद छे. चोथा मोहनीय कर्मना दर्शनमोहनीय त्रण, अने चारित्र मोहनीय पच्चीश मलीने अठवीस के० अठावीश भेद थाय. एम चारे कर्मना चुम्मालीश भेद थया. पांचमा आयुःकर्मना देवायुःप्रमुख चउ के० चारभेद थाय. एवं अडतालीश. छठा नामकर्मना गत्यादिक पंचोत्तर तथा पिंडप्रकृति अठावीश मलीने तिसय के० एकशो ने त्रण भेद थाय. सातमा गोत्रकर्मना उंच नीच भेदें करी डु के० बे भेद थाय. आठमा अंतरायकर्मना पणविहं के० पांच भेद. एम सर्व मलीने आठ मूलप्रकृतिना भेदना एकशो ने अठावन उत्तरप्रकृतिभेद थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३ ॥

जाणवुं ते ज्ञान अथवा जाणीयें. सामान्य विशेषात्मक वस्तुमांहे नाम, जाति, गुण, क्रियादिक विशेषयोजनासहित वस्तुस्वरूप जाणीयें, तेमाटे एने ज्ञान कहीयें.

जेम पुरुष, नामें चैत्र, जाति ब्राह्मण, गुणें कालो, परिमाणें दीर्घ, संख्यायें एक, एम
जण जण विशेषें वस्तु निर्द्धारीयें, ते ज्ञान कहीयें. तथा देखवुं अथवा देखीयें
जेणे करी, ते दर्शन. सामान्य विशेषात्मक वस्तुने विषे सामान्यांशें नाम, जाति,
गुण, क्रियादिक विशेषयोजनारहित कोइएक वस्तु धर्मी छे एवो अव्यक्तबोध, ते
बीजो दर्शननिराकारउपयोग जाणवो. ए बन्ने आगल आवरण शब्द जोमीयें, एटले
ज्ञानने आवरे, ते प्रथम ज्ञानावरणीय कर्म; अने जे दर्शनने आवरे, ते बीजुं दर्श-
नावरणीय कर्म. जेणे करी नलुं, मुंडुं, सुख, डुःख वेदियें. तेमाटे तेनुं नाम वेदनीय कर्म
त्रीजुं कहीयें. जे मोहें मुंकावे, जे ए कार्य कीधे मुजने हित किंवा अहित थशे ?
इत्यादिक सम्यक् विचारणारहित आत्माने पण जेणे करी करे, एटले हितना हेतु
जे पच्चरकाणादिक ते डुःखदायक जाणीने तेनो त्याग कस्यो जाय अने अहितना
हेतु जे विषयादिक ते हितबुद्धियें ग्रह्या जाय, ते मोहनीय कर्म चोथुं जाणवुं. तथा
जे आ नवथी बीजा नवने विषे उदय आवे, तेने आयुःकर्म कहीयें. यद्यपि बीजा
पण कर्म नवांतरें उदय आवे छे अने ते नवमां पण उदय आवे छे अने ए आयुःक-
र्म तो ते नवमां उदय न आवे, परंतु अवश्यपणे बीजे नवेंज उदय आवे, ए निय-
म जणाव्यो. ए पांचमुं आयुःकर्म. तथा गतिजात्यादिक उदयिक पर्यायें करी जीव-
ने नमावे, शुद्धस्वरूपने पण नारकी तिर्यंच एकेंद्रिय इत्यादिक हीन नामें करी स-
हित जणावे ते नणी ए नामकर्म छठुं जाणवुं. तथा उच्च एटले गुणाश्रयपणे अने
एथकी विपरीत ते नीच जाणवुं. एवे शब्दें करी बोलावीयें, तेनुं नाम गोत्रकर्म सा-
तमुं जाणवुं. तथा जेणे करी विशेष दान, लान, नोग, उपनोग, विर्यादिक जे आ-
त्मानी लब्धि छे तेने हणीयें, ते नणी ए विघ्नकर्म आठमुं कहीयें.

॥ हवे ए आठे कर्मनी संगति कहीयें छैयें. ॥

१ अहीं ज्ञान, दर्शन, ते जीवनुं स्वरूप छे. जे नणी उपयोगलक्षण आत्मा कह्यो
ने आश्रयें कर्मविचार तेमां पण सकल शास्त्रविचार ज्ञानथी प्रवर्त्ते, लब्धि पण स-
घली ज्ञानोपयोगें उपजे, मोक्षगमन पण केवलज्ञानोपयोगयुक्तने होय, तेमाटे ज्ञा-
ननी प्रधानता कही, ते कारणे तेनुं आवरण पण पहेलुं कह्युं.

२ ते पछी ज्ञानोपयोगथकी दर्शनोपयोगें रहे, ते माटे तेनुं आवरण बीजुं कह्युं.

३ ए बेहु आवरणनो तीव्रविपाक वेदतां अजाणपणादिकें करी अशाता थाय
अने एनाज तीव्रक्षयोपशमें सूक्ष्म अर्थ जाणतां, देखतां, शाता वेदे, ते नणी ए
पछी वेदनीयकर्म त्रीजुं कह्युं.

४ तथा ए ए आवरणक्षयोपशमें इंड्रियना अनुकूल तथा प्रतिकूल विषय पामी रागद्वेषें जीव मुंजाय, ते जणी मोहनीय कर्म चोथुं कह्युं.

५ तथा मोहें मुंझ्या जीव, आरंजादिकें करी नरकादिकनुं आयुष्य बांधे, ते जणी पांचमुं आयुःकर्म कह्युं.

६ तथा ते आयुष्य अवश्य गतिजात्यादिक नामें करीने निधत्त ते स्थापीजें निधत्त करीयें, ते जणी पढी नामकर्म बहुं कह्युं.

७ तथा ते पढी नरकादिक गतिने उदयें नीचपणुं अने देवादिक गतिने उदयें उंचपणुं जीव वेदे, ते जणी ते पढी सातमुं गोत्रकर्म कह्युं.

८ तथा उच्चगोत्रने उदयें राजा तथा शेठ प्रमुखने दान, लाज, जोगादिक लब्धि होय अने नीचगोत्रने उदयें पामरादिकने दानादिक लब्धि हणाय. ते जणो गोत्रकर्म, पढी ते आठमुं अंतरायकर्म कह्युं. एम आठ कर्मने अनुक्रमें कहेवाना हेतु कह्या. ॥ ३ ॥

॥ हवे ए आठ कर्मनी अनुक्रमें उत्तर प्रकृति कहीयें बैयें. ॥

मइ सुअ उंहीमण के, वलाणि नाणाणि तड मइनाणं ॥
वंजणवग्गह चउहा, मण नयण विणिंदिय चउक्का ॥ ४ ॥

अर्थ– मइ के० पहेलुं मतिज्ञान, सुअ के० बीजुं श्रुतज्ञान, उंही के० त्रीजुं अवधिज्ञान, मण के० चोथुं मनःपर्यवज्ञान, केवलाणि के० पाचमुं केवलज्ञान. ए पांच नाणाणि के० ज्ञान तड के० त्यां प्रथम मइनाणं के० मतिज्ञानना, अठावीश जेद बे. ते कहे बे. वंजणवग्गह के० वंजनावग्रह चउहा के० चार जेदें मणनयणविणिंदियचउक्का के० मन अने नयन एटले लोचन, ए बे विना शेष इंड्रियना चतुष्कें करी चार जेद जाणवा. इत्यक्षरार्थः ॥ ४ ॥

त्यां प्रथम ज्ञानावरणीय कर्मना उत्तर जेद पांच बे, ते कहे बे. ते आवरवा योग्य ज्ञानगुणजेदें करी तेना आवरणना जेद सुखें समजाय, तेमाटे प्रथम ज्ञान पांच कहेबे.. अहीं द्वंद्वसमासांतने प्रांतें जणयो ज्ञानशब्द, ते प्रत्येकें जोडीयें तेथी एक मतिज्ञान, बीजुं श्रुतज्ञान, त्रीजुं अवधिज्ञान, चोथुं मनःपर्यवज्ञान अने पांचमुं केवलज्ञान.

१ त्यां जे पांच इंड्रिय अने बहो नोइंड्रिय जे मन, तेना व्यापारें करी जे वस्तुनुं विशेष जाणवुं ते मतिज्ञान.

२ तथा एवा आकारे जे वस्तु होय घट ते नामें, जल आणे. एवुं पूर्वापर पर्यालोचन स्वरूपव्यंजनपर्यायविशिष्टमतिपूर्वकज्ञान, ते श्रुतज्ञान. ए बे ज्ञान ते अक्ष के०

आत्मा ते थकी ए पर जे पांच इंद्रिय, ते निमित्ते होय, ते जणी परमार्थें परोक्ष कहीयें, अने लोकव्यवहारें प्रत्यक्ष कहीयें.

३ तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल, अने जाव, ए चार मर्यादायें जे इंद्रियनिरपेक्षरूपी द्रव्यविषयक प्रत्यक्ष, ते अवधिज्ञान. त्यां द्रव्यथी जघन्य तो अनंत प्रदेशीआनो एक खंध एवा अनंता खंध जाणे, अने उत्कृष्ट तो परमाणुमात्र जाणे, ते द्रव्यावधि. तेमज क्षेत्रथी जघन्य तो बादर निगोदना जीवनुं शरीर जे अनंता नील, फूल, जीवनी एक काया ठे एवा सूक्ष्म पनक शरीर प्रमाण लगें जाणें, अने उत्कृष्टथी तो सर्वलोक प्रमाणे असंख्याता खंम अलोक मध्यें स्थापियें, तेटलुं जाणे. ए क्षेत्रावधि अने कालथी जघन्य तो आवलिकानो असंख्यातमो जाग पूर्वापर जाणे, अने उत्कृष्टथी तो असंख्यात कालचक्रमध्यें थयो अने थशे, ते जाणे, ए कालावधि. तथा जावथी जघन्य सर्व पर्यायनो अनंतमो जाग जाणे, उत्कृष्टथी तो एक द्रव्यना असंख्याता पर्याय एम अनंत द्रव्यना असंख्याता असंख्याता पर्याय जाणतां सर्व द्रव्यना थइ अनंत पर्याय जाणे,ए जावावधि. एम चार मर्यादायें परिमितमानोपेत अवधिज्ञानजाणवुं.

४ मनुष्यलोकने विषे सन्नीया पंचेंद्रियना मनोगत जावनुं जाणवुं, ते मनःपर्यवज्ञान. ए बेहु विकल प्रत्यक्ष एटले देशप्रत्यक्ष ठे.

५ तथा केवल संपूर्ण सर्व द्रव्यपर्यायने विषे अनंत ज्ञान ते केवलज्ञान. ए सकल प्रत्यक्ष केवलज्ञान जाणवुं. एम ए पांच ज्ञान कह्यां, ते मध्ये प्रथम कह्युं जे मतिज्ञान, तेना उत्तरजेद अठावीश ठे, ते विवरण करीने कहे ठे.

त्यां घटादिक अर्थ, व्यंजीयें प्रकाशीयें जेणे करी. जेम दीवे करी पदार्थ प्रकाशीयें ते. व्यंजन कहेतां स्पर्शनादिक द्रव्येंद्रिय तथा जिहां स्पर्शादिक व्यक्त थाय ते घटपटादिक पण व्यंजन कहीयें. तेणे व्यंजन कहेतां द्रव्येंद्रिय ते द्रव्येंद्रिये करी व्यंजन एटले घटादिक व्यक्तिनुं अवग्रह एटले समस्तपणे ग्रहवुं, मलवुं, ते व्यंजनावग्रह कहीयें. ते स्पर्श, रस, घ्राण अने श्रोत्र, ए चार इंद्रियथी होय; परंतु मन अने लोचन ए बेहु अणमल्यां वस्तुने यथायोग्यतायें प्रकाशे, तेथी एनो व्यंजनावग्रह न पामीयें, जे जणी जो एने वस्तु पामीने प्रकाशे एम मानीयें तो अग्नि, तीक्ष्ण शस्त्रादिक, केम प्रकाशे ? जे जणी तेनी साथें मलतां दाह, ठेद, इंद्रियनो थाय. तथा काचकूंपा मांहेलुं तैलादिक ग्रहतां केम तेलथी संबंध थाय ? जो लोचन जइ त्यां मले, एम मानीयें तो कूंपें ठिद्र थवुं जोइयें ? अने जो ठिद्र थयुं तो पाणी, तेल, केम रहे ? इत्यादिक घणां दूषण लागे, ते जणी मन तथा नयनना व्यंजननो व्यंजनावग्रह, परमपुरुषें न मान्यो. ए वे अप्राप्यकारी कह्यां अने शेष चार इंद्रिय प्राप्य-

कारी छे, तेना चार व्यंजनावग्रहें करी चार भेद जाणवा. एनी जघन्यस्थिति आवलिना असंख्यात भाग प्रमाण छे अने उत्कृष्ट श्वासोश्वास पृथक् जेटलो मिश्रगुणगणानो काल, तेटलो काल एनो पण जाणवो. ॥ ४ ॥

॥ ए रीतें चार प्रकारनो व्यंजनावग्रह कह्यो. हवे अर्थावग्रहादिक कहे छे. ॥

अबुग्गह ईहावा ॥ य धारणा करण माणसेहिं छहा ॥
इअ अठवीस भेअं ॥ चउदसहा वीसहा चसुअं॥ ५ ॥

अर्थ– अत्तुग्गह, के० एक अर्थावग्रह ईहा के० वीजी ईहा एटले अर्थ विचारणा, अवाय के० त्रीजो अपाय, धारणा के० चोथी धारणा, करण के० चक्षु, कान, जीभ, नासिका अने त्वचा. ए पांच इंद्रियो अने माणसेहिं के० मनथी उपजे छहा के० ए छ भेदें करी छ प्रकारने अर्थावग्रहादिक चारें गुणतां चोवीश भेद थाय. तेनी साथें पूर्वोक्त व्यंजनावग्रहना चार भेद मेलवतां इअ के० एम अठवीस भेअं के० अठावीश भेद भिन्न, मतिज्ञान होय. अने चउदसहा के० चउद भेदभिन्न श्रुत, वीसहाचसुअं के० अथवा वीश भेदें श्रुतज्ञान होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ५ ॥

१ अर्थ कहेतां स्पर्शनादिकना व्यंजनावग्रह थया पछी तथा लोचनादिकें प्रथम जे कोइ एक धर्मी छे एवुं नाम, वर्ण, गंध, परिमाणादिकें योजनाहीन अव्यक्तज्ञान, ते नैश्चयिकअर्थावग्रह एक समयकाल प्रमाण छे. तथा जेम कोइएकें शब्दना अर्थावग्रह पछी ईहापूर्वक ए शब्द सांभल्यो, एवो अपाय थयो, ते पछी ए केनो शब्द ? एवी ईहा उपजावी, ते भणी ते अपायनुं नाम, व्यावहारिक अर्थावग्रह कहीयें. एम वली वली जे अपायविशेष ईहा उपजावे, ते व्यावहारिक अर्थावग्रह अंतर मुहूर्त्तप्रमाण होय.

२ ते अवग्रहित अर्थनी वर्ण, गंध, रस, स्पर्शादिक धर्मविषयिणी विचारणा ते ईहा जे, ए द्रव्यनुं नाम घट, किंवा पट, वर्णें रातो, किंवा नीलो, गंधें सुगंध, किंवा दुर्गंध, परिमाणे लघु, किंवा महोटो, क्रियायें चालतो, किंवा बेठो. एम जाति, गुण, क्रियानुं विचारवुं, ते ईहा, ते अंतर मुहूर्त्तप्रमाण जाणवी.

३ ते पछी ईहित अर्थनुं एक अंतरधर्मसहितपणे निर्द्धारवुं जे, ए अर्थनुं नाम घट, वर्णें रातो, परिमाणे मोरीयाथी महोटो, वेगे. ए रीतें जो छते धर्में निर्द्धारे, तो ते सम्यक् ज्ञान. अने अछते धर्में निर्द्धारे, तो मिथ्याज्ञान. ते अपाय अंतरमुहूर्त्तप्रमाण जाणवो.

४ तेवार पछी ते निर्णीत अर्थ, वासनासंस्कारपूर्वक चित्तमांहे धरे तेणे करी कालांतरें ते सरखी वस्तु देखी अथवा विचारतां सांभरे ते धारणा जाणवी. एनो काल

असंख्यातो पण होय. जे माटे सागरोपमादिकने आंतरें पूर्वेलुं कर्त्तव्य सांजरे ठे. जातिस्मरण ज्ञानने पण आचारांगवृत्तिमध्यें धारणानो जेद कह्यो ठे.

ते करण के० स्पर्शेंद्रियादिक पांच बाह्येंद्रिय अने मानस के० ठठुं नोइंद्रिय जे मन, ए ठथकी उपना ठ अर्थावग्रह, ते पठी एज ठ इंद्रियनी अपेक्षायें ठ ईहा, ते पठी ते ठना अपाय, ते पठी ठनी धारणा. ए चोवीश जेद थया. अने नयन तथा मन विना शेष चार इंद्रियोना चार व्यंजनावग्रह जे पूर्वेली गाथामां कह्या, ते मेलवतां श्रुतनिःसृतमतिज्ञानना अठावीश जेद कह्या.

तथा कार्यसमयें ते कार्यने पार पमाडवानी अक्कल, रोहानी पेरें उपजे, ते पहेली औत्पातिकी मति जाणवी. तथा जे गुरुनो विनय करतां मतिनी वृद्धि थाय, ते बीजी वैनयिकी मति जाणवी. जे कार्य करतां करतां अन्यास विशेषें विशेषमति उत्पन्न थाय, ते त्रीजी कार्मिकी मति जाणवी. तथा जे वयना परिपक्कत्वथी वृद्धने अक्कल उपजे, ते चोथी पारिणामिकी मति जाणवी. ए चार अश्रुतनिःसृत मतिना जेद ठे, ते पूर्वोक्त अठावीश साथें मेलवतां बत्रीश जेद पण मतिज्ञानना थाय.

अथवा अवग्रहादिक अठावीश मतिज्ञानना जेद, पूर्वें कह्या, ते एकेकना बहु, अबहु, बहुविध, अबहुविधादिक बार बार जेद ठे, ते कहे ठे.

त्यां अनेक जीवो, घणा वाजित्रना शब्द सांजले ठे ते मध्यें क्षयोपशमनी विचित्रतायें करी कोइएक जीव, घणा शब्द ग्रहे, ते पहेलुं बहु. अने कोइएक जीव, थोडा शब्द ग्रहे, ते बीजुं अबहु. कोइएक जीव, एक शब्दना तार, मंद्र, तार कहेतां गाढो अने मंद्र कहेतां मंद हलको. इत्यादिक घणा विशेष जाणे, ते त्रीजुं बहुविध. कोइएक थोडा विशेष जाणे, ते चोथुं अबहुविध. कोइएक तुरत ग्रहे, ते पांचमुं क्षिप्र. कोइएक हलके शांसते ग्रहे, ते ठठुं अक्षिप्र. कोइएक धूमादिक लिंगें करी अग्न्यादिक जाणे, ते सातमुं सलिंग. कोइएक लिंगविना जाणे, ते आठमुं अलिंग. कोइएक संदेहसहित जाणे, ते नवमुं संदिग्ध. कोइएक संदेहरहित जाणे, ते दशमुं असंदिग्ध. कोइएक एक वेला कह्युं, ते बीजी वेला अण कहेतां जाणे, ते अगीआरमुं ध्रुव. कोइएक वारंवार जणाव्याथी जाणे ते बारमुं अध्रुव. ते अर्थावग्रहादिक, अठावीश जेदने बार गुणा करतां त्रणसें ने ठत्रीश जेद थाय. तेमां औत्पातिकी प्रमुख चार प्रकारनी बुद्धि जेलतां त्रणसेंने चालीश जेद मतिज्ञानना थाय. एम अनेक प्रकारें मतिज्ञानना जेद कहीयें.

हवे श्रुतज्ञानना जेद कहे ठे. त्यां प्रथम मतिज्ञानथकी श्रुतज्ञान जिन्न केवी रीतें जाणीयें ? ते कहीयें ठैयें. मति ते श्रुतनुं कारण ठे अने जावश्रुत ते मतिनुं

कार्य छे. तथा मति ते निरक्षर अने श्रुत ते साक्षरविचारणा वर्णरूप छे; तथा मति ज्ञान तो मूंगुं छे कोश्ने पोतानुं स्वरूप कही न शके अने श्रुतज्ञान अक्षर रूप छे तेणे करी परने दीधुं जाय छे, तेथी बोलतुं. ए रीते श्रुतज्ञान, मतिज्ञानथकी भिन्न छे. तेथी मति पछी श्रुत होय. ते जणी स्वामी, विषय, प्रमाण, परोक्षता अने साधर्म्य जणी मति, पछी श्रुत कह्युं छे, ते श्रुत चौद भेदें अथवा वीश भेदें होय. ॥५॥

॥ श्रुतनिःसृतमतिज्ञानना अठावीश भेदनुं यंत्र. ॥

स्पर्शनेंद्रिय.	घ्राणेंद्रिय.	रसनेंद्रिय.	श्रवणेंद्रिय.	चक्षुरिंद्रिय.	मन नोइंद्रिय.	२८
व्यंजनाव ग्रह. १	व्यंजनाव ग्रह. १	व्यंजनाव ग्रह. १	व्यंजनाव ग्रह. १	०	०	४
अर्थाव ग्रह. २	अर्थाव ग्रह. २	अर्थाव ग्रह. २	अर्थाव ग्रह. २	अर्थाव ग्रह. १	अर्थाव ग्रह. १	६
ईहा. ३	ईहा. ३	ईहा. ३	ईहा. ३	ईहा. २	ईहा. २	६
अपाय. ४	अपाय. ४	अपाय. ४	अपाय. ४	अपाय. ३	अपाय. ३	६
धारणा. ५	धारणा. ५	धारणा. ५	धारणा. ५	धारणा. ४	धारणा. ४	६

॥ हवे प्रथम चौद भेद, श्रुतज्ञानना देखाडे छे. ॥

अक्खर सन्नी सम्मं, साईअं खलु सपज्जवसिअं च ॥
गमिअं अंगपविठं, सत्तविए ए सपडिवक्खा ॥ ६ ॥

अर्थ-(अक्खर के०) अक्षरश्रुत, (सन्नी के०) संज्ञिश्रुत (सम्मं के०) सम्यक्श्रुत (साईअं के०) सादिश्रुत (खलु के०) निश्चें (सपज्जवसिअंच के०) सपर्यवसितश्रुत अथवा सांतश्रुत (गमिअं के०) गमिकश्रुत ते पाठ, छंद, आलावा, सरखा होय. (अंगपविठं के०) अंगप्रविष्टश्रुत, ते आचारांगादिक (ए के०) ए (सत्तविए के०) साते श्रुतना भेद ते (सपडिवक्खा के०) सप्रतिपक्ष करीयें एटले ए सातेने पोताना प्रतिपक्ष सहित करीएं. जेम अक्षरश्रुत, त्यां बीजुं अनक्षर श्रुत; संज्ञिश्रुत त्यां बीजुं असंज्ञिश्रुत. एवी रीतें प्रतिपक्षी सात भेद मेलवतां चौद भेद श्रुतज्ञानना थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ६ ॥

॥ हवे चौद भेदनुं विवरण लखीयें छीयें. ॥

त्यां अक्षर त्रण भेदें छे. एक संज्ञाक्षर, बीजा व्यंजनाक्षर, त्रीजा लब्ध्यक्षर. त्यां जे पत्रादिकें लख्या ते संज्ञाक्षर, मुखें करी उच्चार करीयें जे अकार ककारादिक, ते व्यंजनाक्षर. ए बन्नेथकी भावश्रुत होय, तेमाटे ते श्रुतना कारणपणाने लीधे एने द्रव्यश्रुत कहीयें. तथा शब्द सांभले थके तथा रूपादिक ग्रहे थके " अमुको ए

अर्थ" एवुं जे अन्निधेयपणे अर्थज्ञाननो हेतु, इंड्रियावरणक्षयोपशमलब्धि जघन्य ज्ञान, ते श्रुत एटले अनन्निधेय पदार्थने अनंतमे न्नागें अन्निधेय पदार्थ ढे तेनुं जाणवुं, ते लब्ध्यक्षर ए न्नावाक्षर. एनुं नाम अक्षरश्रुत जाणवुं.

२ अने एनुं प्रतिपक्षी बीजुं अनक्षर श्रुत ते कहीयें जे श्वासें, उंकारें, अने ढींकें, खांसीयें करी पुरुषादिकनुं ज्ञान, ते अनक्षरशब्दश्रुत. ए बीजो न्नेद जाणवो.

त्रीजुं संज्ञाश्रुत. ते संज्ञा त्रण ढे. एक हेतूपदेशिकी, बीजी दैर्घकालिकी, त्रीजी दृष्टिवादौपदेशिकी, ए त्रण मांहे अहीं दैर्घकालिकी संज्ञायें करी जे सन्नीया पंचेंड्रिय मनोज्ञानवंत जीव तेनुं श्रुत, ते संज्ञिश्रुत, ए त्रीजो न्नेद जाणवो.

४ चोथुं तेनुं प्रतिपक्ष जे दैर्घकालिकी संज्ञा रहित जे जीवने मन विना इंड्रियथी थयुं, ते असंज्ञिश्रुत, ए चोथो न्नेद जाणवो.

५ पांचमुं सम्यक्दृष्टिजीवनुं श्रुत. ते असम्यक् श्रुत. ग्रहण करे, तो पण सम्यक् श्रुत थाय. कारण के ते खोटाने खोटुं जाणे तेथी ए पांचमुं सम्यक् श्रुत.

६ ढठुं मिथ्यादृष्टि जीवने जे परिणमे ते मिथ्याश्रुत. जे न्नणी मिथ्यात्वदृष्टि जीव, खोटाने खरुं अने खराने खोटुं जाणे, तेथी ते मिथ्यात्वश्रुत ढठुं जाणवुं.

७ सातमुं आदिसहित ते सादिश्रुत. ते आदि ड्रव्य,क्षेत्र, काल अने न्नावनी अपेक्षायें चार प्रकारें ढे. तेमज सपर्यवसान कहेतां अंत तेणे सहित ते सपर्यवसित श्रुत-ते पण तेमज चार न्नेदें ढे. त्यां ड्रव्यथी एक जीवनी अपेक्षायें श्रुतज्ञान, ते सादि अने सपर्यवसित ढे. केम के न्नव्यजीव सम्यक्त्व पामे, तेवारें श्रुत पामे. ते सादिश्रुत. अने वली सम्यक्त्व वमे तिहां, अथवा केवलज्ञान पामे तेवारें न्नावश्रुत टली जाय, एटले श्रुतनो अंत थाय, तेथी सपर्यवसित, एटले सादि अने सपर्यवसति, ए बे न्नेद ड्रव्यथी कह्या. अने सर्वजीवनी अपेक्षायें श्रुत,अनादि तथा अपर्यवसित ढे. जेन्नणी एम कह्युं न जाय जे आ संसारमां सर्वथी पहेलुं अमुकने श्रुतज्ञान प्राप्त थयुं अथवा अमुकथी श्रुतज्ञाननो अंत थशे, एम अनादि अनंत कालन्नणी प्रवाहरूपें श्रुत पण अनादि अनंत ढे. एटले अनादि अने अपर्यवसित ए बे न्नेद, ड्रव्यथी कह्या. ए रीतें चारे प्रकार श्रुतना ड्रव्यथी कहेवाणा. हवे क्षेत्रथी कहे ढे. त्यां न्नरत ऐरवतें जेवारें प्रथम तीर्थ प्रवर्त्ते तेवारें द्वादशांगरूप श्रुत होय, ते दीवसथी सादि कहेवाय. तेवार पढी जे वारें तीर्थविढेद थाय, तेवारें श्रुतविढेद होय, तेमाटे सांत कहेवाय. तथा महाविदेहमांहे तीर्थविढेद न थाय तेथी श्रुतनो पण विढेद न थाय तेथी अनादि अनंत. तथा कालनी अपेक्षायें उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणीकालें त्रीजा आराने प्रांते, चोथे अने पांचमे होय. अने ढठा आरामां विढेद थाय, तेथी सादि, सांत कहीयें.

तथा उत्सर्प्पिणी अवसर्प्पिणी काले महाविदेहें अनादि अने अनंत जाणवुं. अने जावथी जव्यनी अपेक्षायें सम्यक्त्व पामे तेवारें सादि अने केवलज्ञान पामे तेवारें सांत. तथा अजव्यनी अपेक्षाये कुश्रुत अनादि अनंत छे. ए रीतें सादिश्रुत, अनादिश्रुत तथा सपर्यवसितश्रुत अने अपर्यवसितश्रुत. ए चार जेद पूर्वोक्त छ जेद साथें मेलवतां बधा मली दश जेद श्रुतज्ञानना थया.

११ तथा अगीआरमुं गमिक एटले सरखा पाठ, आलावा, तेणे करी बांध्युं जे श्रुत दृष्टिवाद प्रमुख, ते गमिक श्रुत.

१२ बारमुं एनुं प्रतिपक्षी अगमिक श्रुत. ते जिहां पाठ सरखा न होय कालिक श्रुतनी पेरें, ते बारमुं अगमिक श्रुत जाणवुं.

१३ तेरमुं अंगप्रविष्टश्रुत. ते आचारांगादिक द्वादशांगीनुं ज्ञान, ते तेरमो जेद.

१४ चौदमुं ते अंगथी बाहेर उपांग, दशवैकालिक, उत्तराध्ययनादिक तथा प्रकरणादिकनुं ज्ञान, ते अंगबाह्यश्रुत. ए चौदमो जेद जाणवो.

ए रीतें अक्षरश्रुत, संज्ञी श्रुत, सम्यक् श्रुत, सादि श्रुत, सपर्यवसितश्रुत, गमिक श्रुत, अंगप्रविष्ट श्रुत, ए सात श्रुतना प्रातिपाक्षिक विरोधी सात जेद. जे अनक्षर श्रुत, असंज्ञि श्रुत, मिथ्या श्रुत, अनादि श्रुत, अपर्यवसित श्रुत, अगमिक श्रुत, अंगबाह्य श्रुत. ए सात जेद मेलवतां चौद जेद श्रुतना कह्या.

तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल, अने जाव. ए चार प्रकारें श्रुतना जेद कहे छे. त्यां द्रव्यथी पूर्ण श्रुतज्ञानी, आदेशें जिनवचनथी सर्वद्रव्य जाणे. क्षेत्रथी सर्वक्षेत्र आदेशें जाणे. कालथी आदेशें सर्वकाल जाणे, जावथी श्रुतज्ञानी आदेशें सर्वद्रव्यना अजिधेय पर्याय जाणे. एम चार प्रकारें श्रुतज्ञान छे, अने आवरणक्षयोपशम विचित्रतायें अनेक जेद थाय. जे जणी चौद पूर्वधरमांहे एक एकथी अनंतगुण वृद्धि हानीयें करी, चढता पडता छगण वलिया होय. ॥ ६ ॥

॥ हवे वीश जेद, श्रुतना कहे छे. ॥

पज्जय अक्खर पय सं, घाय पडिवत्ति तहय अणुउंगो ॥
पाहुडपाहुड पाहुड, वत्थु पुव्वाय ससमासा ॥ ७ ॥

अर्थ—पज्जय के० पर्याय श्रुत, अक्खर के० अक्षर श्रुत, पय के० पद श्रुत, संघाय के० संघातश्रुत, पडिवत्ति के० प्रतिपत्तिश्रुत; तहय के० तेमज वली अणुउंगो के० अनुयोगश्रुत, पाहुडपाहुड के० प्राभृतप्राभृतश्रुत, पाहुड के० प्राभृतश्रुत. वत्थु के० वस्तुश्रुत, पुव्वाय के० पूर्वश्रुत, ए दशने वली आगल ससमासा के० समास सहित करीयें एटले पर्यायसमासश्रुत, अक्षरसमासश्रुत, पदसमासश्रुत, संघातसमासश्रुत, प्रतिप-

त्तिसमासश्रुत, अनुयोगसमासश्रुत, प्राभृतप्राभृतसमासश्रुत, प्राभृतसमासश्रुत, वस्तुसमासश्रुत, ए रीतें ए दश साथें पूर्वोक्त दश मेळवतां श्रुतज्ञानना वीश भेद थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ७ ॥

त्यां सूक्ष्म निगोदिउं लब्धिअपर्याप्तो जीव, तेहने नव प्रथम समयें जेटलो जघन्य कुश्रुत तेथी बीजे समयें जेटलो ज्ञाननो एक अविभाग परिछेद अंश वधे, ते प्रथम प्रर्यायश्रुत जाणवुं, तेवा बे चार पर्याय. ते बीजुं पर्यायसमासश्रुत जाणवुं.

अकारादि लब्ध्यक्षर अनेक व्यंजन पर्याय सहित जाणवो, ते त्रीजुं अक्षर श्रुत. एवा बे चार लब्ध्यक्षरनुं ज्ञान, ते अक्षरसमासश्रुत चोथुं जाणवुं.

तिहां अकारादिक ककारादिक जे छे ते भिन्न भिन्न अक्षर संयोगे भिन्न भिन्न अर्थना वाचक थाय, ते व्यंजनपर्याय. जिहां अर्थ पूर्ण थाय तेटला अक्षरसमूहनुं नाम पद कहीयें. तेनुं ज्ञान पदश्रुत पांचमुं जाणवुं. एवा घणा पदनुं ज्ञान, ते पदसमासश्रुत छठुं जाणवुं.

तथा गत्यादिक अन्यतर मार्गणा द्वारमध्यें एक मनुष्यादिक गतिना जीवभेदनुं ज्ञान, ते संघातश्रुत सातमुं जाणवुं. अने मनुष्य, तिर्यंच, देवतादिक, एम बे त्रण गत्यादिकना जीवभेदनुं ज्ञान, ते संघातसमासश्रुत आठमुं जाणवुं.

गत्यादिक मार्गणा द्वारमध्यें एक गत्यादिक द्वारमांहे सर्व संसारी जीवना भेद अवतारवानुं ज्ञान, ते प्रतिपत्तिश्रुत नवमुं जाणवुं. एवो बे चार मार्गणा द्वारें जीवभेद विवरे, ते प्रतिपत्तिसमासश्रुत दशमुं जाणवुं.

तेमज गत्यादिक मार्गणा द्वार अवलंबीने जीवादिक पदार्थनुं सत्पदप्ररूपणादिक अर्थ कहेवाता द्वार ते मध्ये एक अनुयोग द्वारें निरूपण करवुं. जेम देव पद, एक भेद भणी छता अर्थनो वाचक छे जे अछति वस्तुनो वाचक ते पद न होय. जेम खर, शृंग, देव. ए बे पद नथी, ते भणी ए अछति वस्तु न होय. एम छता पदनी प्ररूपणा करवी तथा देवता असंख्याता अने मनुष्य संख्याता द्रव्य प्रमाण छे एम अणु के० सूत्रनो अर्थ साथें जोडवो, ते अगीआरमुं अनुयोगश्रुत जाणवुं. एम घणी भातियें अनुयोग कहेवो, ते बारमुं अनुयोगसमासश्रुत जाणवुं.

प्राभृतप्राभृत एवे नामे, दृष्टिवादमध्ये अधिकार विशेष छे. जेम अंगमांहे अध्ययनना उद्देशा होय छे. तेम पूर्वमांहे कषायपाहुड, कर्मपाहुड, ते मध्यें अधिकार विशेषें पूर्ण पूर्ण थये पाहुड पाहुड पूर्ण थाय, तेवा एकनुं ज्ञान, ते तेरमुं प्राभृतप्राभृतश्रुत जाणवुं. अने एवां बे चार प्राभृत प्राभृतनुं ज्ञान, ते चौदमुं प्राभृतप्राभृतसमासश्रुत जाणवुं.

तथा घणे पाहुडे पाहुडे एक पाहुरु होय. जेम घणे उद्देशे एक अध्ययन होय छे, एवुं एक पाहुडनुं ज्ञान, ते पंदरमुं प्राभृतश्रुत जाणवुं. तेवा बे चार प्राभृतनुं ज्ञान, ते शोलमुं प्राभृतसमासश्रुत जाणवुं.

तेम घणे पाहुडे एक वस्तु, एवे नामें अधिकार थाय छे. जेम अध्ययनना समुदायें सुयखंध थाय छे, एवो एक पूर्वाधिकार ते सत्तरमुं वस्तुश्रुत जाणवुं. अने एवी बे चार वस्तुनुं ज्ञान, ते अढारमुं वस्तुसमासश्रुत जाणवुं.

तथा घणी वस्तुयें एक पूर्व होय, एवा एक उत्पादादिक पूर्वनुं जे ज्ञान, ते उंगणीशमुं पूर्वश्रुत जाणवुं.

तेमज एक उत्पादपूर्व, बीजुं अग्रायणीय, त्रीजुं वीर्यप्रवाद, चोथुं अस्तिप्रवाद, पांचमुं ज्ञानप्रवाद, छठ्ठुं सत्यप्रवाद, सातमुं आत्मप्रवाद, आठमुं कर्मप्रवाद, नवमुं प्रत्याख्यानप्रवाद, दशमुं विद्याप्रवाद, अगीयारमुं कल्याण, बारमुं प्राणवाद, तेरमुं क्रियाविशाल, चौदमुं लोकबिंदुसार. ए चौद पूर्वनुं ज्ञान, ते वीशमुं पूर्वसमासश्रुत जाणवुं. एम श्रुतना वीश भेद थाय ॥ ७ ॥

॥ हवे अज्ञान अविरत्यादि स्वामिसाधर्म्यथकी श्रुतज्ञान, पछी
अवधिज्ञान कह्युं. तेना छ भेद कहे छे. ॥

अणुगामि वड्ढमाणय, पडिवाईयर विहा छहा उंही ॥
रिउमइ विउलमई मण, नाणं केवल मिगविहाणं ॥८॥

अर्थ– अणुगामि के० लोचननी पेरें साथें चाले, ते अनुगामि अवधि ज्ञान. वड्ढमाणय के० तथा निरंतर वधे, ते वर्द्धमान अवधिज्ञान. पडिवाइ के० आवीने पाछुं जाय, ते प्रतिपाति अवधिज्ञान कहीयें. ए त्रणथकी इयरविहा के० इतरविधा एटले प्रतिपक्षीपणे भेद. जेम के अननुगामि, हीयमान अने अप्रतिपाति, ए त्रण मेलवतां छहाउही के० छ भेदें अवधिज्ञान होय. हवे गाथाना उत्तरार्द्धवडे मनःपर्यव तथा केवल ज्ञान कहे छे, रिउमइ के० ऋजु सामान्यपणे जाणे, ते ऋजुमति. अने विउलमई के० विस्तारें जाणे, ते विपुलमति. ए रीतें मणनाणं के० मनःपर्यव ज्ञान बे भेदे छे अने केवलमिगविहाणं के० केवलज्ञान ते एकज विधान एटले भेदें जाणवुं. ए वडा मली पांचे ज्ञानना एकावन भेद कह्या ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ८ ॥

१ त्यां जे जीवने, जे स्थानकें अवधिज्ञान उपनुं त्यांथी जेटलुं क्षेत्र, चारे दिशाउंतरफ देखे, तेटलुं क्षेत्र ज्यां ज्यां जे जे क्षेत्रें जाय, त्यांथी आगल आगल तेटलुं तेटलुंज देखे, ए लोचननी पेरें अनुगामिक अवधिज्ञाननो प्रथम भेद जाणवो.

२ अने जे हाटना दीपकनी पेरें अथवा श्रृंखलावद्ध दीवाना प्रकाशनी पेरें ज्यां

अवधिज्ञान उपनुं त्यांथी चारे दिशायें तेटलुंज देखे, परंतु ते क्षेत्र अतिक्रम्या पछी आगल न देखे, ते अननुगामि अवधिज्ञाननो बीजो भेद जाणवो.

३ तथा जे जीवने जेटलुं अवधिज्ञान उपनुं छे, ते थकी दिवसदिवस प्रत्यें अध्यवसाय विशुद्ध करी द्रव्य, क्षेत्र, काल अने भावापेक्षायें अवधिज्ञान वधतुं जाय, विषय पण वधतो जाय, विशुद्ध थाय. ते त्रीजुं वर्द्धमान अवधिज्ञान जाणवुं.

४ अने जे संक्लेशें करी मलिन थाय, निरंतर हलवे हलवे घटतुं जाय, ते हीयमान चोथुं अवधिज्ञान जाणवुं.

५ तथा जे अवधिज्ञान आव्युं, भवक्षयें देवता तथा नारकीने जाय. अने गुणक्षयें जेम चेलाने काजो उद्धरतां भावविशुद्धियें अवधिज्ञान उपनुं तेटलामां इंद्रनी सायें इंद्राणी रीशावी हती, ते इंद्रे इंद्राणी मनावतां देखी ते चेलाने हास्य आव्युं; ते संक्लेशें करी अवधिज्ञान गयुं. ए पांचमुं प्रतिपाति अवधिज्ञान जाणवुं. ए दीपक ढंलवायानी पेठे एक कालने विषेज निर्मूल थाय.

६ तथा जे परमावधिज्ञान, केवलज्ञानथी पहेलुं अंतरमूहूर्त्तें अति विशुद्ध आवे, ते पछी अंतर मुहूर्त्तने आंतरे केवलज्ञान उपजे, तेमांहे ते अवधि समाइ जाय. जेम ताराद्किनां तेज, सूर्यना प्रकाशमांहे समाइ जाय अने प्रकाश एकला सूर्यनो कहेवाय, तेम अहीं पण छाद्मस्थिक ज्ञान नाठां कहेवाय. एकलो केवलालोक कहेवाय. पण ज्ञेयविषय जाणवानो विरह न होय तेथी ते छठुं अवधिज्ञान अप्रतिपाति जाणवुं.

ए रीतें अनुगामि, वर्द्धमान, प्रतिपाति. ए त्रण भेदना इतर एटले उपरांठा बीजा विरोधिभेद अननुगामि, हीयमान, अने अप्रतिपाति. ए त्रण भेद एकठा मेलवतां छ भेद थाय.

१ अवधिज्ञानी द्रव्यथी जघन्यपणे अनंत रूपी द्रव्यने जाणे तथा देखे अने उत्कृष्टथी सर्वरूपी द्रव्यने जाणे, देखे. एम द्रव्यविषयभेदें अनंता भेद थाय.

२ तथा क्षेत्रथी अंगुलनो असंख्यातमो भाग, विषइआथी मांडीने प्रदेशाधिक प्रदेशाधिक क्षेत्र विषइआ वधतां वधतां असंख्यात लोकाकाशक्षेत्रविषइआ उत्कृष्ट क्षेत्रावधि लगे असंख्यात भेद होय.

३ तथा कालथी जघन्यपणे आवलिना असंख्यभागपरिमाण, अतीत अनागतकाल उत्कृष्टपणे तो असंख्यात कालचक्र समय प्रमाणावधिथी मांडीने समय समय प्रमाण अतीत अनागत रूपी द्रव्य विषयिक जाणे, देखे, एम असंख्य भेद थाय.

४ तथा भावथकी जघन्यपणे अनंत भावने जाणे, देखे, अने उत्कृष्टथी पण अनंतभावने जाणे, देखे, ते भावावधिज्ञान जाणवुं. विभंगज्ञान ते मिथ्यात्वीने होय, ते

माटे मलिन छे, अवलुं सवलुं जाणे, पण ते अवधि ज्ञाननीज जाति छे ते माटे एकत्र जाणवुं. एम अवधिज्ञान, नेदसहित कह्युं.

हवे जे अवधिज्ञान विकल प्रत्यक्ष, तेम मनःपर्यवज्ञान पण विकलप्रत्यक्ष छे. जेम अवधि बद्मस्थने होय तेम मनःपर्यव पण बद्मस्थने होय, एवी सरखाइपणे करी, हवे अवधिज्ञान पबी मनःपर्यव ज्ञान कहे छे.

ते मनःपर्यवज्ञान, बे नेदें छे. प्रथम रुजु के० सामान्यपणे स्थूलपणे ए पुरुषें घट लावुं, मूकुं ? एम चिंतव्युं, एवुं जे पारका मननुं जाणवुं, ते मनःपर्यवज्ञाननो रुजुमतिनामे प्रथमनेद जाणवो.

तथा विपुल के० विस्तीर्णपणे घणा पर्याय सहित जाणवुं, ते आवी रीतें के एणें चिंतवेलो घट अमुक नगरमां थयेलो, वर्णें रातो, परिमाणे एक, मण पाणीनो समावेश थाय एवो, द्रव्यें त्रांबानो, अमुकनो घडेलो, इत्यादिक घणा विशेषें सहित पारका मनमां चिंतवेलो घट, तेने जाणे, ते विपुलमतिनामें मनःपर्यवज्ञाननो बीजो नेद जाणवो. ए बे नेदें मनःपर्यवज्ञान कह्युं.

॥ हवे ए एकेकना वली चार चार नेदविशेष कहे छे. ॥

१ प्रथम द्रव्यथकी रुजुमति, मनोवर्गणाद्रव्य अनंतानंतप्रदेशीआ जाणे. तेथी विपुलमति बहु प्रदेशीआ अति सूक्ष्म मनोद्रव्य जाणे.

२ बीजुं क्षेत्रथी रुजुमतिवालो मनुष्य, क्षेत्रमांहे तीर्छुं अढी द्वीप लगें तथा उंचुं ज्योतिषीना उपरना तला लगें अने नीचुं उंडिविजय छे त्यां लगें. एटले रत्नप्रनापृथ्वीना क्षुल्लक प्रतर लगें एम अढारसें योजनमां रह्या जे संज्ञी पंचेंद्रियजीव तेना मनने जाणे. अने तेथकी अढी अंगुल क्षेत्र अधिक विपुलमति विषय, विशुद्धपणे जाणे छे.

३ कालथकी रुजुमतिवालो पल्योपमनो असंख्यातमो नाग अतीत अनागत चिंतव्युं तथा चिंतवशे, तेने जाणे अने विपुलमति तेथकी कांइक अधिकेरुं जाणे.

४ नावथी रुजुमति, चिंतवेला द्रव्यना असंख्याता पर्याय जाणे अने विपुलमति तेथी अधिक जाणे. एम मनःपर्यवज्ञान कह्युं.

हवे जेम मनःपर्यवज्ञान, सर्वविरति छते होय, तेम केवलज्ञान पण सर्वविरति छते होय. ए संगते मनःपर्यवज्ञान कह्या पछि केवलज्ञानकहे छे. तिहां द्रव्यथी रूपी तथा अरूपी सर्व द्रव्य जाणे,अने क्षेत्रथी लोक अलोक क्षेत्र अनंतो जाणे. कालथी सर्वाद्धा विषय जाणे, नावथी सर्वगुणपर्याय विषइ्छे एकरूप शुद्ध निरुपाधि अप्रतिपाति सकलज्ञानावरणक्षयें प्रगट थयो जे शुद्धात्मगुण, सर्वविशेषें प्रकाशरूप, ते केवलज्ञान

कहीयें, तेहने सर्वपदार्थप्रकाशें करी आवरणरूप उपाधिने अजावें ज्ञेयवस्तुनें अवि-शेषें करी इगविहाणं कहेतां एक सरखो ठे तेथी ए ज्ञाननो वीजो जेद कोइ नथी.

ए रीतें मतिना अठ्ठावीश, श्रुतना चौद अथवा वीश, अवधिना ठ, मनःपर्यवना बे तथा केवलज्ञाननो एक, एम सर्व मली पांचे ज्ञानना एकावन जेद अथवा सत्तावन जेद कह्या ॥ ८ ॥

॥ हवे ए पांचे ज्ञाननां आवरण कहे ठे. ॥

एसिं जं आवरणं, पडुच्च चक्खुस्स तं तयावरणं ॥
दंसण चउ पण निद्दा, वित्तिसमं दंसणावरणं ॥ ९ ॥

अर्थ– एसिंजं के० ए मतिप्रमुख पांच ज्ञाननुं जे आवरणं के० रोधक आछादन करनारुं तेने ज्ञानावरणीय कर्म कहीये. जेम पडुच्चचक्खुस्स के० आंखनो पाटो, आंख प्रकाशनुं आवरण. तेम मतिज्ञानादिकना जाणवाना विषय पदार्थने जे हरकत करे, तं के० ते तयावरणं के० ते ज्ञाननुं आवरण जाणवुं. दंसणचउ के० दर्शनचारना आवरण चार पणनिद्दा के० पांच जेदें निद्रा विच्चिसमं के० पोलीआ सरखुं दंसणावरणं के० दर्शनावरणीय कर्म जाणवुं ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ९ ॥

ज्ञान पांच प्रकारें ठे तेथी तेना आवरणना पण पांच जेद ठे. तेमां जेम पाटो वांधे थके आंखुनुं तेज अवराय, तेम जे कर्म्में करी मतिज्ञान अवराय, ते मतिज्ञानावरणीय कर्म्म कहियें. एवीज रीते जे कर्म्में करी श्रुतज्ञान अवराय, ते श्रुतज्ञानावरणीयकर्म्म कहीयें. तेमज जे अवधिज्ञानने आवरे, ते अवधिज्ञानावरणीय कर्म्म कहीयें. तथा मनःपर्यव ज्ञानने आवरे, ते मनःपर्यवज्ञानावरणीय कर्म्म कहीयें. केवल संपूर्णज्ञान आवरे जेम मेघ सर्व सूर्यनी प्रजाने आवरे एवुं जे कर्म, ते केवलज्ञानावरणीय कर्म्म कहीयें.

अहीं जीव चेतनप्रकाशस्वरूप, जीवरूप सूर्य ते केवलज्ञानावरणरूप वादले करी सर्व ढंकाय तो पण अक्षरनो अनंतमो जाग सर्व जीवने उघाडो रहे. अहीं श्रुत केवलज्ञान साधारण पर्यवाक्षर लेवुं. जे जणी अजिधेयवस्तुधर्म, ते स्वपर्याय ठे अने अनजिधेयवस्तुधर्म ते परपर्याय ठे अने केवलज्ञानना तो ते अजिधेय, अनजिधेय वेहु स्वपर्याय ठे. एम वेहु ज्ञानना पर्याय सरखा होय, ते पर्यवाक्षर. तेहनो अनंतमो जाग उत्कृष्टो श्रुतकेवलीने होय अने जघन्यजाग निगोदिया जीवने आहार संज्ञादि चेतनारूप होय. कदापि ते पण ढंकाय तो जीव चैतन्यपणाने अजावें अजीव कहेवाय. तेथी ते वादलें करी पण ढांकी न शकायो एवो जे रात्रीदिवस विजागकारी सूर्य तेज सरखो चेतनारूप जीव गुण करड्या कांबला सरखो सछिद्र

देशघाति मतिज्ञानावरणादिक चार प्रकृतियें आवरीयें, तेथी तेने क्षयोपशमविशेषें न्हाने महोटे अर्द्धबिंदें प्रसरतां रविप्रकाशनी पेरें ज्ञाननुं तरतमपणुं होय. तेमांहे पण एक मनःपर्यवज्ञान, बीजुं अवधिज्ञान, ए बेहु ज्ञानना आवरणना केटलाएक रसस्पर्द्धक, सर्वघातिया, शेष देशघातियापणे ए बेहु क्षयोपशमथी अविरोधपणी देशघाति कह्यां. अने केवलज्ञानावरण सर्वघाती होय. ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोहनीय, अंतराय, ए चार घातिकर्म कहीयें. एम ज्ञानावरणीयना पांच भेद कह्या.

हवे नव भेदसहित दर्शनावरणीय नामें बीजुं कर्म विवरे छे. देखीयें सामान्य प्रकारें रूपें निर्विशेषपणे वस्तुनें जेणे करी अथवा देखवो सामान्यरूपें वस्तुनो अवबोध ते दर्शन कहीयें. ते एक चक्षुदर्शन, बीजुं अचक्षुदर्शन, त्रीजुं अवधिदर्शन अने चोथुं केवलदर्शन. ए चार भेद अने एक निद्रा, बीजी निद्रानिद्रा, त्रीजी प्रचला, चोथी प्रचलाप्रचला, पांचमी थीनद्धी. ए पांच निद्रा पण इंद्रियावबोधने रुंधे छे, तेथी ए पांचने पण दर्शनावरणीयकर्म कहीयें. एम चार दर्शनना आवरण अने पांच निद्रा मली नव भेद दर्शनावरणीय कर्मना थाय.

ते दर्शनावरणीय कर्म्मनो स्वभाव (वेत्री के०) पोलीआ सरखो छे. जेम पोलीआयें मार्ग दीधाविना लोक, राजाने मली शके नहीं अने राजा पण कशुं लोकनुं स्वरूप देखे जाणे नहीं, शुं जाणे के लोकमांहे सुखी कोण छे तथा दुःखी कोण छे? तथा भलो कोण छे के भूंडो कोण छे ? एवुं कांइ जाणी शके नहीं; तेवी रीतें चक्षुप्रमुख दर्शनावरणरूप दरवान दूर थया विना जीवरूप राजा ते घटादिक लोकनुं स्वरूप देखे नहीं. तेने क्षयोपशमें घटादिक लोक, दर्शनस्पर्शन विषय थाय. ते भणी पोलीया समान दर्शनावरण कर्म्म कह्युं ॥ ए ॥

चक्खूदिठि अचक्खू, सेसिंदिय उहि केवलेहिं च ॥ दंसण मिह सामन्नं, तस्सावरणं तयं चउहा ॥ पाठांतर “ हवइ चउहा ” ॥१०॥

अर्थ–एक चक्खूदिठि के० चक्षुदर्शन, बीजुं अचक्खू के० अचक्षुदर्शन, ते सेसिंदिय के० आंखविना बीजां इंद्रियथकी थयेलुं दर्शन, त्रीजुं उहि के० अवधिदर्शन, चोथु केवलेहिंच के० केवलदर्शन, दंसणमिह सामन्नं के० ए दर्शन एटले सामान्यावबोध तस्सावरणं के० तेनां चार दर्शनावरण पण तयंचउहा के० तेज नामें चार भेदें होय. पाठांतरें हवइचउहा के० कोइ एक एम कहे छे जे चार भेदें दर्शनावरण होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १० ॥

१ चक्षु के आंख तेणे करी घटादिक पदार्थनुं सामान्यपणुं देखवुं, ते पहेलुं चक्षु-

दर्शन. अहीं लोकमांहे देखवानो व्यवहार, आंखने विषे प्रसिद्ध छे. तेथी तेनुं दर्शन भिन्न कह्युं.

२ तथा ते चक्षुरिंद्रिय विना शेषेंद्रिय जे श्रवण, नासिका, जीभ, स्पर्शेंद्रिय, तथा नोइंद्रिय जे मन एणे करी जे शब्दादिक अर्थनो सामान्यावबोध थाय, तथा परभवथी आवतां रस्तामांहे द्रव्येंद्रिय विना पण जे, जीवने सामान्यावबोध होय, ते अचक्षुदर्शन कहीयें. एणे द्रव्येंद्रियें करीज लोकमांहे देखे छे. एवो व्यवहार न होय, तेथी ते सर्वेनुं एकज, दर्शन बीजुं कह्युं.

३ अवधि के० द्रव्य, क्षेत्र, काल अने भाव. ए चार मर्यादामांहे रह्यां जे रूपिद्रव्य, तेना सामान्यांशनो अवबोध, ते अवधिदर्शन त्रीजुं जाणवुं.

केवल के० सर्वद्रव्यनो सामान्यांशनो अवबोध ते केवलदर्शन, निरावर्ण, अप्रतिपाति चोथुं जाणवुं.

हवे दर्शनपदनो अर्थ कहेछे. सामान्य, विशेष. ए बेहु रूप, पदार्थनां छे तेमांहे सामान्यपणे निराकारोपयोगरूप वस्तुनो अवबोध जाति, गुण, क्रियादिक विशेषपणे रहित धर्म्मी मात्रविषय करे, ते निर्विकल्परूप अवबोध, ते दर्शन कहीयें. ते दर्शननें जे आवरे, रोके, ते दर्शनावरणीय कर्म्म कहियें. जेम पोलीउ आड्यो होय त्यां लगें लोकने रोकी राखे तेथी ते लोकोनुं स्वरूप राजा पामे नहीं; तेम ए कर्म्म ज्यां लगें विवर न आपे, त्यां लगें अर्थनो सामान्यपणे अवबोध न थाय. ए चार दर्शन मध्यें जे कर्मदलें करी जे दर्शन अवराय, ते नामें आवरण चार जाणवां. त्यां प्रथम जे चक्षुदर्शनने रुंधे, ते चक्षुदर्शनावरण. बीजुं जे अचक्षुदर्शनने रुंधे, ते अचक्षुदर्शनावरण. त्रीजुं अवधिदर्शननें रुंधे, ते अवधिदर्शनावरण. चोथुं केवलदर्शनने रुंधे, ते केवलदर्शनावरण जाणवुं.

एम ए चार आवरण कह्यां अने मनने विषे चिंतव्यो अर्थ, विशेषरूपज होय पण अव्यक्तबोध सामान्यरूप न होय, तेथी तेने विषे करे एवुं मनःपर्यवज्ञान छे पण तेनुं दर्शन न कह्युं. शेष ज्ञाननां चार दर्शन कह्यां, तेमांहे पण श्रुतज्ञान, मतिपूर्वक होय तेथी मतिज्ञाननां चक्षु ने अचक्षु ए बे दर्शन कह्यां ॥ १० ॥

॥ हवे पांच निद्रानुं स्वरूप कहे छे. ॥

सुह पडिबोहा निद्दा, निद्दानिद्दाय दुक्खपडिबोहा ॥
पयला ठिउंवविठस्स पयल पयलाय चंकमउ ॥ ११ ॥

अर्थ—सुहपडिबोहा के० प्रथम सुखें प्रतिबोध एटले जागवुं छे ज्यां ते निद्रा के०

निद्रा कहीयें. बीजी निद्दानिद्दाय के० निद्रानिद्रा ते कहीयें ज्यां डुरकपडिबोहा के० दोहिलो प्रतिबोध एटले जागवुं छे, त्रीजी पयला के० प्रचला नामें निद्रा ते ठिर्उव-विठस्स के० उन्नाने, बेठाने आवे, पयल पयलायचंकमर्उ के० प्रचला प्रचला ते क-हियें जे चालतां थकां आवे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ११ ॥

निद्रायें करी इंद्रियना विषय रुंधाय, तेथी समस्त दर्शननो घात थाय, ते जणी सर्व घातिनी प्रकृति कही तथापि मेघें आवरित सूर्यनी पेरें अंशमात्र अनावृत रहे छे. तो शब्दादिक सांजले छे. तेमां जे सुखें सादमात्रें करी जागे; ते निद्रा, जे कर्म-प्रकृतिना उदयथी होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण निद्रा कहीयें कारणें कार्यनो उ-पचार जाणवो. तथा डुःखे करी घूधणावीने घणा घणा आकरा शब्दें करी दोहिलो जगावीयें एहवी निद्रा, जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने आवे, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम निद्रानिद्रा कहीयें. प्रचलायें घूमे प्राणी जेणें, एवी निद्रा आवे, ते निद्रानुं नाम प्रचला, ते स्थित एटले उन्नाने तथा उपविष्ट एटले बेठाने पण आवे एवी निद्रा, जे कर्म्मप्रकृतिना उदयथी होय ते कर्मप्रकृतिनुं नाम प्रचला कहीयें. प्रचलाप्रचला निद्रा ते कहीयें जे हस्तीनी पेरें चालतां हालतां पण आवे, तो सुतां बेठां अने उजा थकां आवे, तेनुं तो कहेवुंज शुं ? एवी घणी निद्रा जे कर्मप्रकृतिना उदयथी आवे, ते प्रकृतिनुं नाम प्रचलाप्रचला कहीयें. तथा अश्वनी परें जेवारें अश्वने दाणो चरतां कांकरो दाढ वच्चे आवे, ते वारें निद्रामांहे जागे, तथा रणमांहे जागे, ते पण प्रचलाप्रचला निद्रा कहियें ॥ ११ ॥

दिण चिंतिअब करणी, थीणद्धी अद्धचकि अद्धबला ॥
महुलित्त खग्गधारा, लिहणं वडहाउ वेअणिअं ॥ १२ ॥

अर्थ–पांचमी दिणचिंतिअबकरणी के० दिवसें चिंतव्या अर्थनी करनारी निद्रा, ते थीणद्धी कहीयें, अद्धचकि के० अर्द्धचक्रवर्ति जे वासुदेव तेना बलथी अद्धबला के० अर्द्धबल होय जेमां. महुलित्तखग्गधारा के० मधुलिप्त खड्गधारा एटले मधुयें ख-रडेली तरवारनी धारा सरखी धाराने लिहणंव के० चाटवा सरखी शाता अने अशाता एवा डुहाउ के० बे नेदे वेअणीअं के० वेदनीय कर्म कह्युं ॥ इत्यक्ष-रार्थः ॥ १२ ॥

जे निद्रा आवे थके ते पहेलां दिवसमध्यें तथा रात्रिमध्यें पण जागतां जे कार्य चिंतव्युं छे ते कार्य करे, ते थीनद्धी. तथा स्त्यान कहेतां एकठी थइ एवी ऋद्धि क-हेतां आत्मानी शक्ति ज्यां ते स्त्यानर्द्धि कहीयें तथा गृद्धि कहेतां ज्यां मननी इच्छा एकठी थइ ते स्त्यानगृद्धि पण कहीयें एवी अत्यंत अशुन्न निद्रा जे कर्म्मप्रकृतिना

उदयथी आवे, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण स्त्यानर्द्धि स्त्यानगृद्धि कहीयें. अर्द्ध-चक्री कहेतां चक्रवर्त्तिनुं बल, अने ऋद्धि तेथकी अर्द्ध बल तथा अर्द्धी ऋद्धि छे जेनी एटले त्रिखंडनोक्ता वासुदेव, तेना बलथकी अर्द्ध बल वज्रऋषभनाराच संघयण वालाने ए निद्रामांहे आवे तथा छेवठा संघयणवालाने पण ए निद्रामांहे बमणुं त्रमणुं जोर वधे. ए नव दर्शनावरणीय कर्म्मना भेद कह्या. एटले बीजुं कर्म, दर्शनावरण कह्युं.

हवे त्रीजा वेदनीयकर्मनुं स्वरूप, भेद, संख्या, कहे छे. त्यां मधुलिप्त एवी खड्गनी धारा तेने लिहण कहेतां जीभें करी चाटवुं ते सरखुं बे प्रकारें वेदनीयकर्म कह्युं छे. एटले जेम मधुलिप्त खड्गधारा चाटतां प्रथम मीठाशनो रस वेदतो थको जीव, सुख माने पण खड्गधाराथी जीभ छेदाय तेथी दुःख पामे. तेम पंचेंद्रियना रूप शब्दादिक अनुकूल पामी शाता वेदे ते मधु सरखो अने तेनी अप्राप्तें विरह दुःख वेदे, ते जीभ छेदन सरखुं जाणवुं. एम वेदनीयकर्म त्रीजुं बे भेदे कह्युं.

उसन्नं सुरमणुए, सायमसायं तु तिरिअ निरएसु ॥
मज्जंव मोहणीअं, दुविहं दंसण चरणमोहा ॥ १३ ॥

अर्थ—उसन्नं के० प्रायें सुरमणुएसाय के० देवताने अने मनुष्यने शातावेदनीयनो उदय होय अने मसायंतु के० अशातानो उदय होय. ते क्यां होय ? तोके—तिरिअ-निरएसु के० तिर्यंचगति अने नरकगतिमांहे प्रायें घणो होय. अने मज्जंव के० मदिरानी पेरें मोहणीअं के० मोहनीय कर्म जीवने विकल करे, ते दुविहं के० बे भेदें छे, एक दंसण के० दर्शनमोहनीय अने बीजुं चरणमोहा के० चारित्र मोहनीय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १३ ॥

उसन्नं ए देशीय शब्द प्रायिकवाची छे तेथी उसन्नं एटले प्रायें सुर के० देवता अने मणुए के० मनुष्य ए बे गतिमांहे शातानो उदय होय ते भणी ए बेहु गति पुण्यनी प्रकृति ते माटे एमांहे शातानी बहुलता छे अने क्यारेंक स्त्रीवियोगादिकें अशाता पण वेदे तेथी प्राये कह्युं अने तिर्यंचगति तथा नरकगति ए बेहु पापप्रकृति छे तेथी अशातावेदनीनो त्यां घणो उदय छे अने तिर्यचमां कोइएक हस्ती रत्नप्रमुख आदर महत्व पामे, तथा नारकी पण श्रीजिनकल्याणिक समयें कांइ एक दुःख-मंदतायें शाता पण वेदे, तेथी प्रायें शब्द कह्यो. ए रीतें त्रीजुं वेदनीयकर्म बे भेदें कह्युं.

हवे चोथा मोहनीय कर्मनुं स्वरूप तथा भेद कहे छे. ए कर्मनो मदिरा जेवो स्वभाव छे. जेम मद्यपान कस्या पछी जीव विकल थाय तेम मोहनीयना उदयें जीव

पोतानुं हित न समजे, कदापि समजे तो पण मोहें करी न शके, ते मोहनीयकर्म बे प्रकारें कहे छे.

एक दर्शन एटले सदहणारुचिरूप त्यां जीव मुंफाय. जेम तापना जोरथी पथ्य रुचे नहीं, तेम मिथ्यात्वना उदयथी शुद्धदेव, शुद्धगुरु, शुद्धधर्म, जे आत्महितकारी छे ते रुचे नहीं; कुगुरु, कुदेव ने कुधर्म दुर्गतिना दायक छे ते रुचे, एवी रुचि जेना उदयथी होय, ते दर्शनमोहनीयकर्म कहीयें.

तथा जे कर्मना उदयथी पोतानां हितकारी जे धर्मध्यानादिक तेने आचरी न शके, जेम परवश पड्यो मनुष्य, पोतानुं हित करी न शके; एवो क्रियाविपर्यास जेणे करी होय, ते चारित्रमोहनीय कर्म वीजुं जाणवुं. ॥ १३ ॥

दंसणमोहं तिविहं, सम्मं मीसं तहेव मिछत्तं ॥
सुद्धं अद्ध विसुद्धं, अविसुद्धं तं हवइ कमसो ॥ १४ ॥

अर्थ— दंसणमोहं के० ते मांहे दर्शनमोहनीय तिविहं के० त्रण नेदें कहे छे. एक सम्मं के० सम्यक्त्वमोहनीय, बीजुं मीसं के० मिश्रमोहनीय तहेव के० तेमज त्रीजुं मिछत्तं के० मिथ्यात्वमोहनीय ते सुद्धं के० शोध्युं पुंज ते सम्यक्त्व, अद्धविशुद्धं के० अर्द्धविशुद्ध पुंज ते मिश्र अने अविसुद्धं के० अणशोध्युं पुंज ते मिथ्यात्व, तं के० ते हवइ के० होय, कमसो के० अनुक्रमें ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १४ ॥

तथा जेवी वस्तु जेवा धर्मैं करी सहित छे तेवीज विश्वासपूर्वक जाणे, तेने दर्शन कहीयें. तिहां मुंफावे विकल करे तेणे संदेह, विपर्यय, मूढतायें तत्व परखी न शके, ते दर्शनमोहनीय कर्म्म त्रण नेदें छे, ते कहीयें छैयें.

१ जेम मदनकोद्रवा, जेने खाधे मीणो चढे, तेने खांमी, तुश उतारी, छाणपाणी देई शोधीयें ते कोद्रवाथी विशेष प्रकारें मादकता न होय, तेम जीवने विकल करें एवां जे मिथ्यात्वनां दल, ते पण त्रण करण प्रयोगें एटले करणना त्रण प्रकार—एक यथाप्रवृत्तिकरण तेहने विषे जे मनना परिणाम उजला थया, तेथी घणेरा उजला थाय ते अपूर्वकरण; तेथी पण घणा परिणाम उजला थाय, ते अनिवृत्तिकरण; ए करण, ते मनना परिणाम विशेष छे. तथा उपशमसम्यक्त्वें करी शोध्यां तेनो चोठाणिउं, त्रण ठाणीउं, बे ठाणिउं रस टाली शेष एक ठाणीआ मात्र रससहित राख्या, ते दलशुं जीव तत्वनी परीक्षा विषे मुंफाय नहीं, पण आत्मस्वनावरूप उपशमिकक्षायिकसम्यक्त्व तेने उदयें न होय. तथा सूक्ष्मपदार्थने विषे देशशंकायें सम्यक्त्वें मेल उपजावे ते नणी ते शुद्धदलनुं नाम सम्यक्त्वमोहनीय कह्युं.

२ अने जे मिथ्यात्वदल, अणछड्या मदनकोड्रवानी पेरें अर्द्धविशुद्ध दल जे जिहांथी बेठाणीउं मात्र रस रह्यो, ते बीजुं मिश्रमोहनीयकर्म्म.

३ तेम जेहवो बांध्यो हतो, तेहवोज जे चोठाणीउं, त्रिठाणीउं, बेठाणीआ रस सहित अनुपहत सर्व घाति रस तत्वसद्दहणाविपर्यासतुं करनार, तुष सहित अणखांड्या मदनकोड्रवानी पेरें उन्मादजन्य कर्मदल, ते त्रीजुं मिथ्यात्वमोहनीयकर्म.

१ तथा शोध्युं दल ते जेम चसमा दृष्टितेजने आवरतां पण सूक्ष्म अर्थे दृष्टिठहरावे, तेम जीवने तत्वरुचि ठहरावे, ते सम्यक्त्वमोहनीयकर्म.

२ तथा अर्द्धविशुद्ध एटले अर्द्धखांड्या अर्द्धछड्या एवा मदनकोड्रवानी पेरें विकारजन्य. कांइक कार्य करे, कांइक कार्य न करे जेथी तत्वरुचि न होय अने अतत्वरुचि पण न होय, एवी मिश्ररुचि उपजावे, ते बीजुं मिश्रमोहनीयकर्म.

३ तथा अशुद्धपुंज, मदनकोड्रवानी पेरें तथा धतुरानी पेरें दृष्टिने फेरवे, तेणे करी तेहने दृष्टियें अछतो वस्तुधर्म प्रतिभासे. जेम धोला शंखने पीलो जाणीयें, तेम उज्ज्वल जिनमत तेने मलिन देखे अने मलिन एवा जे कुमार्ग, तेने उज्ज्वल देखे, ते त्रीजुं मिथ्यात्वमोहनीयकर्म. ए मिथ्यात्वमोहनीयादि त्रण छे.

अहीं जे सम्यक्त्वमोहनीयादिक प्रकृति ते कारण. तेणे करी तत्वविषयिणी शुद्ध-मिश्र, अने अशुद्धरुचि जीवनी होय ते कार्य. एम कारण ते द्रव्य, अने कार्य ते भाव. ए विवक्षायें एक सम्यक्त्व, बीजुं मिश्र, त्रीजुं मिथ्यात्व. ए त्रण मोहनीय, द्रव्य भावथी जाणवी. कारण ते द्रव्यकर्म, कार्य ते भावकर्म, द्रव्यकर्म केवली जाणे अने द्रव्यकर्मथी चेष्टादिक थाय ते भावकर्म, ते आपणे पण जाणीयें ॥ १४ ॥

॥ हवे तत्वार्थसद्दहणा ते सम्यक्त्व कहीयें, तें माटे तत्व कहे छे. ॥

जिअ अजिअ पुस पावा, सव संवर बंध मुक्क ॥
निज्जरणा जेणं सद्दहइ तयं, सम्मं खइगाई बहुभेअं ॥ १५ ॥

अर्थ– जिअ के० जीवतत्वना चौद भेद, अजिअ के० अजीव तत्वना चौद भेद, पुस के० पुण्यतत्वना बेंतालीश भेद, पाव के० पापतत्वना ब्याशी भेद, आसव के० आश्रवतत्वना बेंतालीश भेद, संवर के० संवरतत्वना सत्तावन भेद, बंध के० बंधतत्वना चार भेद, मुक्क के० मोक्षतत्वना नव भेद, निज्जरणा के० निर्जरातत्वना बार भेद, जेणं के० जेहने उपष्टंभें सद्दहइ के० सद्दहे तयं के० तेनुं नाम सम्मं के० सम्यक्त्व ते खइगाई के० क्षायकादिकें करी बहुभेअं के० बहु भेदें छे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १५ ॥

१ त्यां प्रथम जीवतत्व कहे छे. पांच इंद्रिय, त्रण बल, एक स्वासोश्वास ने आयु.

ए दश द्रव्यप्राण तथा उपयोगरूप नावप्राणधारी लोकाकाशप्रदेश प्रमाण, प्रदेशात्मक, ज्ञानदर्शनस्वनाव. द्रव्यार्थिकनयें नित्य, अने पर्यायार्थिकनयें अनित्यपरिणामि द्रव्य. व्यवहारनयें कर्मनो कर्त्ता, नोक्ता, अने निश्चयनयें शुद्धचित्पर्यायनो कर्त्ता, निजस्वरूपनो नोक्ता. औदयिक, औपशमिक, क्षायिक, मिश्र, पारिणामिकादिनावमेलापकरूप, बद्मस्थने चेष्टादिलिंगगम्य, केवलीने प्रत्यक्ष शरीरप्रमाण, अरूपी जीवद्रव्य, जिनवचनें सद्दहवुं ए जीवतत्व, अने एथी विपरीत निजमतिकल्पनायें जाणे, ते अतत्व कहीयें. ते एक, जीव तत्वना चौद नेद छे.

२ जे जीव अने अजीवने उपनोग्य चेतनारहित गति, स्थिति, वर्त्तना, अने अवकाश दानसमर्थ, एवा धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, काल, आकाश, अने पुफलरूप अजीवने तथाप्रकारे सद्दहवुं, ते बीजुं अजीवतत्व. ते अजीवतत्वना पण चौद नेद छे.

३ ते जीवनुं दान, दयालुता, सरागसंयमादिक शुनपरिणाम, ते नावपुण्य; अने शातावेदनीयादिक शुनकर्मप्रकृति ते द्रव्य पुण्य. ए पुण्यप्रकृतिना बेंतालीश नेद छे.

४ तथा मिथ्यात्वादि उदयें उपहत जीवने मलिन परिणाम, ते नावपाप अने मिथ्यात्वादिक कर्मप्रकृति, ते द्रव्यपाप. ए पापतत्वना व्याशी नेद छे.

५ तथा मिथ्यात्वाऽविरत्यादिक औदयिकनावपरिणत जीव, ते नावाश्रव. तन्निमित कर्मदलनुं आववुं, ते द्रव्याश्रव. ए आश्रवतत्वना बेतालीश नेद छे.

६ कर्म्म रुंधवा समर्थ क्षायिकक्षयोपशमिकादिकनावें करी जे जे अंश, निरुपाधिक थया. निरुपाधिक कहेतां स्वानाविक ते नावसंवर अने तेणे करी जे जे आश्रवनुं रुंधवुं, ते द्रव्यसंवर. ते पांच समिति, त्रण गुप्ति, बावीश परीसहनो जय, दश यतिधर्म, बार नावना, ने पांच चारित्र. ए बधा मली सत्तावन नेदें छे.

७ तथा शुद्धात्मने प्रतिकूल कषायादि संबंधजन्य कर्मबंधहेतुचीकणता, ते नावबंध. अने तेणे करी आत्मप्रदेशें कर्मदल बंधाय ते द्रव्यबंध चार नेदें.

८ कर्म्म निर्मूलवा समर्थ शुद्धात्मानो अनुनव, ते नावमोक्ष. तेणे करी जे जीवप्रदेशनुं सर्वांशें कर्म्मप्रदेशथी मूकाववुं, ते द्रव्यमोक्ष, नव नेदें छे.

९ कर्म्मशक्तिने हीन करे, एवा तपसंयमसंवरनावनाजन्य शुद्धोपयोग शक्ति, ते नाव निर्ज्जरा; तेणे करी जे जे कर्म्मप्रदेशनुं आत्मप्रदेशथी खेरवुं; ते द्रव्य निर्ज्जरा. ते बार नेदें तप, ते निर्ज्जरा.

जेणे करी ए पूर्वोक्त नव पदार्थ जेम श्रीजिनेंद्रदेवें नांख्या द्रव्यार्थिकनयें नित्य, पर्यायार्थिकनयें अनित्य, निश्चयनयें अनिन्न, व्यवहारनयें निन्न, सामान्यनयें एक,

विशेषनयें अनेक, ज्ञाननयें ज्ञेय, क्रियानयें हेयोपादेय, एम नयनिक्षेपासहित परस्पर सापेक्ष, अनंतधर्मात्मक, कथंचित् उत्पन्न, कथंचिद्विनष्ट, कथंचिद्ध्रुव. एम त्रिरूप एकसमयें सद्दहे, ए जिनवाणी रुचे, ते एक क्षायिकसम्यक्त्व. बीजुं औपशमिकसम्यक्त्व, त्रीजुं क्षायोपशमिकसम्यक्त्व इत्यादिक बहु नेद ढे, ते देखाडीयें ढैयें.

तत्वार्थनी सद्दहणाएं एकविधसम्यक्त्व तथा आत्मानो शुद्धज्ञानादिक परिणाम अथवा शुद्धपरिणति आत्मा, ते निश्चें सम्यक्त्व, अथवा वीतराग सम्यक्त्व, ते निश्चयसम्यक्त्व अने सरागसम्यक्त्व ते व्यवहारसम्यक्त्व, अथवा कुगुरु, कुदेव ने कुमार्गनो त्याग अने सुगुरु, सुदेव अने सुमार्गनुं आदरवुं, एम व्यवहार सम्यक्त्व बे नेदें ढे. तथा अनंतानुबंधीया चार कषाय अने दर्शनमोहनीय त्रण. ए सात प्रकृतिना क्षयथी प्रगटी जे तत्वरुचि ते क्षायिकसम्यक्त्व अने ए सात प्रकृतिने उपशमावे, ते औपशमिकसम्यक्त्व अने ए सात प्रकृतिनो रसोदय आव्यो ते खपाव्यो शेष उदय नथी आव्यो, ते क्षायोपशमिक. एने आंतरे सम्यक्त्वमोहनीयोदय उपष्टंनजन्य तत्वरुचि ते वेदकसम्यक्त्व. एम त्रिविध सम्यक्त्व जाणवुं. तथा जिनोक्त करे, ते कारकसम्यक्त्व. तेहने रुचीयें करी रोचकसम्यक्त्व. प्ररूप करी दीपावे, ते दीपकसम्यक्त्व. एम अनेक प्रकारे सम्यक्त्व जाणवुं ॥ १५ ॥

मीसा न रागदोसो, जिणधम्मे अंतमुहु जहा अन्ने ॥
नालिअर दीवमणुणो, मिछं जिणधम्म विवरीअं ॥ १६ ॥

अर्थ— मीसा के० मिश्रमोहनीयना उदयथी जिणधम्मे के० जिनधर्मने विषे नरागदोसो के० राग द्वेष न होय. अंतमुहु के० अंतरमुहूर्त्तसुधीनो काल जहा के० जेम नालिअरदीवमणुणो के० नालिकेरद्वीपना मनुष्यने अन्ने के० अन्नने विषे राग द्वेष न होय तेनी पेरें जाणवुं. अने मिछं के० मिथ्यात्व ते जिणधम्मविवरीअं के० श्री जिनधर्मथकी विपरीत जाणवुं ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १६ ॥

मिश्रमोहनीयना उदयथी जीवने श्रीसर्वज्ञनाषित धर्म उपरें अभ्यंतरराग न होय एटले श्रीवीतराग देवें कह्युं, ते तेमज पण अन्यथा नहीं. ए सरखुं बीजुं कोइ जीवने हितकारी नथी, एवो अभ्यंतर चित्तप्रतिबंध ते पण न होय तथा ए धर्म खोटो ढे एम निंदारूप अभ्यंतर अरुचिरूप द्वेष पण न होय. जिनधर्मने विषे मिश्रनाव होय तेनो काल अंतरमुहूर्त्त प्रमाण ढे. जेटलो व्यंजनावग्रहनो काल श्वासोश्वास पृथक्त्व प्रमाण तेटलो जाणवो. ते उपरांत मिथ्यात्व तथा सम्यक्त्व पामे.

अहीं दृष्टांत देखाडे ढे. जेम अन्न के० धान्यरसवती उपरें रुचि जे अत्यंत आ-

दर एटले ते विना नज चाले एवो राग पण न होय तथा अरुचि एटले दीठुं न सुहाय, एवो द्वेष पण न होय. ते कोने न होय ? तो के ज्यां घणां नालियेरनां वृक्ष बे एवो जे द्वीप त्यानां लोक, सदा नालियेरादिक फलथी उदरवृद्धि करे ठे परंतु ते द्वीपनिवासीयें अन्न, केवारें पण दीठुं नथी, तेथी तेनो स्वाद लह्याविना अन्न उपरें राग पण नथी उपजतो तेम द्वेष पण नथी उपजतो. तेम मिश्र मोहनीयसैद्धांतिकमतें मिथ्यात्वथी मिश्रें आवे पण सम्यक्त्वथी मिश्रे नावे, तेथी तेणे सम्यक्त्व रस लह्या विना जिन धर्मने विषे रुचि तथा अरुचि न होय, ए नाव.

मिथ्यात्व तेने कहीयें, जेने उदये जिनोक्त पदार्थथी विपरीत पदार्थ सद्दहे. जेम धतुरो खाधाथकी जीव, विकल थाय, तेथी सुवर्ण न होय, पण सुवर्ण करी सद्दहे, माने तथा तापना जोरथकी जीवने अन्न न नावे, अपथ्य रुचे, तेम ए मिथ्यात्वी जीवने राग, द्वेष, मोहादिक दोषवंतने विषे देवरुचि थाय अने आरंन तथा परीग्रहवंतने गुरु करी सद्दहे. स्वमतिकल्पितधर्म सद्दहे. त्यां १ साधुने असाधु करी माने, २ असाधुने साधु करी माने, पूजे, ३ क्षांत्यादिक धर्मने अधर्म माने, ४ स्नानहोमादिक अधर्मने धर्म करी माने, ५ अजीवने जीव करी माने, ६ जीवने अजीव करी माने, ७ गतानुगतिकउन्मार्गने मार्ग करी सद्दहे, ८ सम्यक् ज्ञानादिक मोक्षमार्गने उन्मार्ग करी सद्दहे, ए कर्मरहितने कर्मसहीत करी माने, १० सकर्म्मी कृष्णादिकने परमेश्वर करी माने, ए दश मिथ्यात्व ते विपरीतश्रद्धान ते मिथ्यात्वमति, तेने दर्शनमोहनीय कहीयें.

॥ हवे पच्चीश चारित्र मोहनीयनी प्रकृति कहे ठे. ॥

सोलस कसाय नवनो, कसाय डविहं चरित्त मोहणियं ॥
अण अप्पच्चरकाणा, पच्चरकाणाय संजलणा ॥ १७ ॥

अर्थ– सोलसकसाय के० शोल कषाय मोहनीय, नवनोकसाय के० नव नोकषायमोहनीय, डुविहंचरित्तमोहणीयं के० ए बे नेदें चारित्र मोहनीयना पच्चीश नेद, अण के० अनंतानुबंधीआ चार, अप्पच्चरकाणा के० अप्रत्याख्यानावरणीयना चार, पच्चरकाणाय के० प्रत्याख्यानावरणीयचार, संजलणा के० संज्वलनकषाय चार. ए शोल कषायमोहनीय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १७ ॥

त्यां प्रथम शोल कषायमोहनीय कहे ठे. कष के० संसार तेनो आय के० लान होय जेना उदयथी जीवने, ते नणी एनुं नाम कषाय ते क्रोध, मान, माया अने लोन. ए चार अनंतानुबंधादिक प्रत्येकें चार चार नेदें ठे. एम चार चोक शोल नेद. एणे करी

जीव संसारमांहे रहे तथा हास्यादिक ७ अने त्रण वेद, ए नवनें नोकषाय एवुं नाम कहीयें. जे नणी एथी कषाय उपजे; हास्यथी क्रोध तथा राग उपजे तथा रागादिकथी हास्यादिक होय; एम कषायने समीपे कार्यताये तथा कारणतायें होय. ते नणी एने नोकषाय कहीयें. एम जीवने अहिताचरण प्रवृत्तिहेतु अने हिताचरणरोधक, ए बेहु क्रियाविपर्यास करे, ते माटे ए चारित्रमोहनीयना उत्तरनेद पच्चीश होय.

॥ हवे ए पच्चीश नेदनां स्वरूप कहे बे. ॥

तिहां सूत्र ते सूचनमात्र होय तेथी एक पदांश कहे थके पण आखुं पद लेवुं. जेम नीम कहेवा थकी नीमसेन समजाय ठे. तेम अण एवुं पद कह्या थकां अनंतानुबंधीआ कषाय लीजें, जे माटे जेनो अंत नहीं तेने अनंत कहीयें एटले अनंत संसार तेहना अनुबंधी कहेतां वृद्धि करनारा जे कषाय, ते अनंतानुबंधीआ कषाय जाणवा. कदाग्रहरूप युक्तियें बुद्धिशून्यपणे एकांतवादिनी रुचि टले नहीं. ए अनंतानुबंधी रागयुक्तियुक्तपणे जिनमत उपरें अरुचिरूप द्वेष, ते अनंतानुबंधी. तेणे बाह्यवृत्तियें जो पण कषायोदय मंद देखाय ठे तो पण युक्तिहीन स्वमतपक्षपातिने नियमा अनंतानुबंधीयानो उदय जाणवो. अहीं श्रीशीलंगाचार्यें ए चार अनंतानुबंधी अने त्रण मिथ्यात्वमोहनीयादिक, एवं सात प्रकृति सद्दहणा फेरवे ठे एम कह्युं बे, ते माटे ए सातने दर्शनमोहनीयमां गणी ठे अने शेष एकवीश प्रकृति चारित्र मोहनीयनी कहीयें. विशेषार्थीयें श्री आचारांगनी टीका जोवी. ए अनंतानुबंधी चार कषाय कह्या.

जेना उदयथी अप्पच्चक्खाणा के० अप्रत्याख्यान एटले देशविरतिपणुं तेने पण आवरे, रोके, तो सर्वविरतिपणुं होयज केम ? एवी क्रोधादिक प्रकृतिनुं नाम अप्रत्याख्यानावरणीय कषाय चार जाणवा. आत्माने प्रवृतिमार्गथी प्रतिकूल करवो ते प्रत्याख्यान सर्व विरतिआत्मगुणरूप जाणवुं. तेना उदयने जे आवरे, आववा न दिये, ते प्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय जाणवा. सं के० थोडुंशुं परीसहादिकें करी यतिने ज्वले के० दीपे, पठी तरत विसराल थाय ते संज्वलन, क्रोध, मान, माया अने लोन जाणवो. एम चार कषायना शोल नेद कह्या.

॥ हवे मुग्धजनने एनो नेद जणाववाने गाथा कहे बे. ॥

जाजीव वरिस चउमास, पक्खग्गा निरय तिरिय नर अमरा ॥
सम्माणु सव्वविरई, अहखाय चरित्त घायकरा ॥ १० ॥

अर्थ—जाजीव के० प्रथम जावजीव सुधी रहे, ते अनंतानुबंधी कषाय कहीयें.

बीजो अप्रत्याख्यानी कषाय ते वरिस के० एक वर्ष सुधी रहे, त्रीजो प्रत्याख्यानी कषाय, चउमास के० चार मास सुधी रहे, चोथो संज्वलनकषाय ते पक्खगा के० पंदर दिवस सुधी रहे, पहेलो निरय के० नरकगतिहेतु, वीजो तिरिय के० तिर्यंच-गतिहेतु, त्रीजो नर के० मनुष्यगतिहेतु, चोथो अमरा के० देवगतिहेतु, पहेलो सम्म के० सम्यक्त्वनो घात करे, बीजो अणु के० देशविरतिनो घात करे, त्रीजो सवविरई के० सर्वविरतिनो घात करे, चोथो अहखायचरित्त के० यथाख्यात चारित्रनो घात करे. ए रीतें चार पूर्वोक्त पदार्थना घायकरा के० घातना करनारा जाणवा.

जावजीव सुधी जे क्रोधादिक चारे कोइ रीतें निवृत्ते नहीं, एवा दुःसाध्य, ते अनंतानुबंधीआ क्रोधादिक चारे अनुक्रमें लेवा. जे कषाय, एक वर्ष सुधी घणा उपायें कोइ पण रीतें निवृत्ते नहीं ते अप्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय दुःसाध्य जाणवा. जे चार महीना सुधी निवृत्ते नहीं, ते प्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय जाणवा. जे पंदर दिवस सुधी उत्कृष्टा रहे, ते सुसाध्य क्रोधादिक चार कषाय संज्वलना कहीयें. हवे संक्लेशतारतम्य कहे छे.

अनंतानुबंधीआने उदयें जीवने नरकप्रायोग्यकर्म बंधाय, अप्रत्याख्यानावरण कषाय चारने उदयें जीवने तिर्यंचप्रायोग्यकर्म बंधाय, प्रत्याख्यानावरणकषाय चारने उदयें जीवने मनुष्यगतिप्रायोग्य कर्म बंधाय, संज्वलनाकषाय चारने उदयें जीवने देव-गति प्रायोग्य कर्म बंधाय. हवे एना घातगुण कहे छे.

अनंतानुबंधीया कषायनो उदय, सम्यक्त्वनो घात करे. अप्रत्याख्यानावरण कषा-यनो उदय, अणुव्रतनो घात करे. प्रत्याख्यानावरण कषायनो उदय, सर्वविरतिनो घात करे. संज्वलनाकषाय चारनो उदय, यथाख्यातचारित्रनो घात करे. एना उदयथी यथाख्यातचारित्र नावे, केम के उपशांतमोहगुणठाणुं आठ्युं ते पण संज्वलनाने उदयें जाय. तथा सरागसंयमने विषे पण देशभंगरूप अतिचार उपजावे, जे भणी सर्वविरतिने विषे अतिचार, ते संज्वलनाने उदयें होय. अने शेष बार कषायने उदयें अनाचाररूप मूलभंग थाय.

तथा अंहीं जावजीव, वर्ष, चारमास, पक्ष, इत्यादिक कालमान कह्युं तथा नरका-दिकगतिप्रायोग्यबंध कह्यो, ते सर्व मुग्धजन समजाववाने प्रायिक जाणवुं. अन्यथा वाहुबलीने एक वर्षसुधी मान रह्युं पण ते थकी चारित्रनो सर्वघात न थयो ते भणी संज्वलनो मान तथा प्रसन्नचंद्र राजर्षिनी पेरें अंतरमुहूर्त्तमात्र पण अनंता-नुबंधीउ रहे, तेथी अनियम जाणवो ॥ १८ ॥

॥ हवे बाह्यदृष्टांत देखाडवापूर्वक कषायस्वरूपभेद कहे छे. ॥

जल रेणु पुढवि पव्वय, राईसरिसो चउव्विहो कोहो ॥
तिणसलया कठऽठिअ, सेलथंभोवमोमाणो ॥ १ए ॥

अर्थ- जल के० जलरेखासरखो, रेणु के० धूलिरेखासरखो, पुढवि के० माटीनी रेखासरखो, पव्वय के० पाषाणनी राईसरिसो के० राइसरखो, चउव्विहो के० चार भेदें कोहो के० क्रोध होय. तिणसलया के० नेत्रनी छडीनी पेरें नमे, ते संज्वलनो कहीयें. कठ के० काष्टनी पेरें प्रत्याख्यानीउ, ठिअ के० हाडनी पेरें डुर्नम अप्रत्याख्यानीउ, सेलथंभोवमो के० पाषाणस्तंभनी पेरें नमे नहीं, ते अनंतानुबंधीउ माणो के० मान जाणवो ॥ इत्यक्षरार्थ ॥ १ए ॥

जेम पाणीमां लीक करतां पाछलथी मलती जाय, एम जे क्रोधें करी मनादिक विघट्यो ते तरत मले, ते संज्वलनो क्रोध. जेम धूलिमांहे लीक कीधे जे धूल जूदी थाय, ते केटलाएक कालें वायुविशेषें पाछी मले, ए रीतें भांगु मन, उपायें मले, ते बीजो प्रत्याख्यानक्रोध जाणवो. सूका तलावमां माटी फाटी, ते मेघ वरसवाथी मले तेम जे मन भांगु होय ते घणे उपायें काले काले मले, ते त्रीजो अप्रत्याख्यानिउ क्रोध. तथा पर्वत फाट्यो ते कोइ रीतें न मले, तेम जेहनुं मन भांगु ते कोइ उपायें न मिले, ते चोथो अनंतानुबंधीउ क्रोध. एम चार प्रकारें क्रोध कह्यो, जे माटे विघटनस्वभाव क्रोध छे. तेणे सरखाइयें, चार रेखाने दृष्टांतें करी चार भेदें क्रोध समजाव्यो. अहीं कषाय-मोहनीयप्रकृति ते ड्रव्यक्रोधादिक ते पांच वर्ण, पांच रस, बे गंध, चार स्पर्श, तेना शोल भेद. अने तेहना उदयथी थया जे जीवना मलिन अध्यवसायरूप भावक्रोधा-दिक ते अवर्ण, अगंध, अरस ने अस्पर्श. तेना असंख्याता भेद थाय जे माटे रस-बंधहेतु अध्यवसायस्थानक असंख्याता कह्या छे.

एम क्रोध चार कह्या. हवे मानना चार भेद कहे छे. तिणसलया के० नेत्रनी छडी ते जेम सुखें नमें, तेम जे मानने उदयें जन्यहठनिर्गुण पक्षपातरूप सुखें सद्गु-रूपदेशमात्रे नमे, वाल्यो वले, ते माननुं नाम संज्वलनो मान जाणवो. जेम सूकां काष्टने तैलादिक चोपडी डुःखे नमावीयें तेम जे मानना उदयवंत जीवने घणा प्रयासें वालीयें, मार्गसन्मुख आणीयें, ते बीजो प्रत्याख्यानीउ मान जाणवो. जे अत्यंत घणे कष्टें हाडकी पेरें नमावीयें, मार्गसन्मुख करीयें तेवो डुःसाध्य, ते त्रीजो अप्रत्याख्यानीउ मान जाणवो. जेम पत्थरनो स्तंभ कोइ रीतें नमे नहीं तेम जे कदा-ग्रह, कोइपण उपायें न छांडे, ते चोथो अनंतानुबंधीउ मान जाणवो. एम मानमि-

थ्याभिनिवेशरूप अनमनस्वभाव, तेथी ए तिणसलयादिकशुं नाम्य डुर्नाम्य भेदें चतुर्विधमान कह्यो. भावथी एना असंख्य भेद कहीयें.

॥ हवे माया तथा लोभना भेद कहे छे. ॥

मायावलेहि गोमु, त्ति मिंढसिंग घणवंसमूलसमा ॥
लोहो हलिद खंजण, कद्दम किमिराग सारिछो ॥ २० ॥

अर्थ– माया के० माया ते अवलेहि के० वंशनी छोति सरखी, गोमुत्ति के० बलद मुतरे ते सरखी, मिंढसिंग के० मेंढाना शिंगमा सरखी वांकाइ, घणवंसमूलसमा के० कठिन वांसना मूल सरखी वांकी माया छे; लोहो के० संज्वलना लोभनो रंग हलिद के० हलदर सरखो जाणवो, खंजण के० सराव्लानो मेल कद्दम के० कर्दमपास सरखो, किमिराग के० करमजीपाटनो रंग ते सारिछो के० समानरंग अनंतानुबंधी लोभनो जाणवो. इत्यक्षरार्थ ॥ २० ॥

मायावक्रतास्वभाव आपणा अभिप्रायथी भिन्न वचन कायचेष्टा देखाडवी, ते माया जाणवी; त्यां कांइ सुसाध्य डुःसाध्यपणाने विषे दृष्टांत कहे छे. जेम अवलेही के० वंशादिक छोलतां छोती नीकले, तेनुं वांकाशपणुं जेम करग्रहण मात्रें टली जाय, तेम जेनी माया सुखे टले, ते संज्वलनी माया जाणवी. तथा जेम गो के० बलद चालतो मूतरे, तेनी वक्रता धूल मांहे सूकाया पछी टली जाय, तेम जे उपायें करी जे माया बुटे, ते प्रत्याख्यानी माया जाणवी. तथा मेंढाना शिंगमानी वक्रता अत्यंत घणा कष्टें कोइएक टाले, तेम जेना मननी वांकाइ दोहली टले, ते त्रीजी अप्रत्याख्यानी माया जाणवी. तथा वांसनुं मूल तेनी वक्रता कोइ पण उपायथी टले नहीं, तेम अनंतानुबंधिनी मायाने उदयें करी जे जीवने वक्रता होय, ते घणे उपदेशें तथा घणा उपायें टले नहीं. ते अनंतानुबंधी माया जाणवी. एटले दृष्टांतपूर्वक चार प्रकारनी माया कही.

हवे लोभना चार भेद कहे छे. जे लोभना उदयथी जीवने धनादिक परिग्रह उपरें ममत्वनो रंग होय, परंतु हलदरना रंगनी पेरें सुखे उतास्यो जाय, ते लोभनुं नाम संज्वलनलोभ जाणवो. तथा खंजन के० सराव्लानो चीकणो मेल जेम उपायें टले, तेम जे लोभना उदयथी थयो जे धनादिकनो रंग, तेने उपायें टाली शकाय, ते प्रत्याख्यानीउ लोभ जाणवो. तथा कादव जे गामाना पडमानो कचरो वस्त्रें लागो, ते घणा साबू प्रमुख द्रव्यें करी डुःखें उतरें, तेम जे लोभना उदयथी एवो डुःखसाध्य परीग्रह उपर रंग होय, ते त्रीजो अप्रत्याख्यानीउ लोभ जाणवो. तथा किरमजी पाटनो रंग, कोइ पण रीतें उतास्यो न जाय, ते जेम लोभना उदयथी थयो जे धना-

दिक नवविध परिग्रहनो रंग,जे कोइ रीतें उतार्यो न जाय, ते अनंतानुबंधीउं लोज. ए लोजनो स्वजाव रंजन छे. जे जणी परड्व्यसाथें तन्मय थावे करीने आत्माने रंगे. एम शोल कषायमोहनीयना जेद, दृष्टांतपूर्वक कह्या ॥ २० ॥

॥ हवे नव नोकषायमोहनीतुं जेदस्वरूप कहे छे. ॥

जस्सुदया होइ जिए हास रइ अरइ सोग जय कुछा ॥
सनिमित्त मन्नहा वा, तं इह हासाइ मोहणिअं ॥ २१ ॥

अर्थ—जस्सुदयाहोइजिए के० जेना उदयथी जीवने होय हास के० हांसी, रइ के० रति वेदे, अरइ के० अरति उद्वेग, सोग के० शोक जूरवादिक, जय के० जय बीक, कुछा के० जुगुप्सा ते डुगंछा ते सनिमित्त के० सकारण, निमित्तसहित वा के० तथा अथवा अन्नहा के० अन्यथा एटले कारण विना होय तं के० ते इह के० अहीं हासाइमोहणिअं के० हास्यादिक छ मोहनीयकर्म जाणवुं ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २१ ॥

तेमां पण जे कर्मना उदयथी तथाविध जांडचेष्टादिक देखवे करी सकारण तथा कारणविना सहेजें हांसी आवे, ते प्रथम हास्यमोहनीय. तथा जे प्रकृतिना उदयथी सकारण तथा कारणविना इंद्रियानुकूलविषय पामे, ते रति एटले ते वस्तुने विषे अंतरचित्तप्रतिबंध होय, ते बीजुं रतिमोहनीय. तथा इंद्रियना प्रतिकूल विषयसाधक अर्थ मल्यायकी जे चित्तोद्वेग उपजे ते सकारण, ते विना सहेजें उद्वेग, उपांपलो उपजे ते निष्कारण, ए त्रीजुं अरतिमोहनीय जाणवुं. तथा जे प्रकृतिना उदयथी इष्टवियोगादिक कारण मले थके तथा कारण मल्या विना पण रुदनादिक होय, ते चोथुं शोकमोहनीय जाणवुं. तथा जे प्रकृतिना उदयथी आ लोकने विषे डुष्ट मनुष्यादिक देखीने बीहे, ते इहलोकजय. तथा डुष्ट सर्प्प व्याघ्रादिक तथा जूत प्रेतादिकथी बीहे, ते बीजो परलोकजय. तथा जयना हेतु जे चोरादिक, ते ड्व्य लेइ जशे ? एम बीहे, ते त्रीजो आदानजय. तथा जे बीजली तथा बंडूकना शब्दथी अणचिंतव्यो जय थाय, ते चोथो अकस्मात् जय. पांचमो दरिड्रीने आजीविकानो जय. छठो मरवानो जय. सातमो अपयश थवानो जय. ए सात जय तथा बीजा पण जय सकारण तथा निःकारण उपजे, ते पांचमुं जयमोहनीय जाणवुं. तथा जे कर्मना उदयथी डुर्गंध, करूप पदार्थ देखी सकारण अन्यथा निःकारण सूग उपजे, तेथी नाक मचकोडे, थूंके, इत्यादिक चिन्ह करे, ते छठुं डुगंछाजुगुप्सामोहनीयकर्म जाणवुं. एम हास्य, रति, अरति, शोक, जय ने डुगंछा. ए छ नोकषायमोहनीयना जेद कह्या ॥ २१ ॥

॥ हवे त्रण वेदनो कषाय कहे छे. ॥

पुरिसित्थि तदुभयं पइ, अहिलासो जव्वसा हवइ सो उ ॥
थी नर नपुं वेउदउ, फुंफुम तण नगर दाहसमो ॥ २२ ॥

अर्थ—पुरिसि के० पुरुषनी इछा, त्थि के० स्त्रीनी इछा, तदुभयं के० पुरुष तथा स्त्री बेहु पइ के० प्रत्यें अहिलासो के० अभिलाष मैथुनसंज्ञारूप जव्वसा के० जे कर्मने वशें जीवने हवइ के० थाय सो के० ते उ के० तु शब्द परस्परनी अपेक्षायें करी पुनःशब्दनो वाचक छे. थी के० स्त्रीवेद, नर के० पुरुषवेद, नपुं के० नपुंसकवेद, ए वेउदउ के० वेदना उदयथी विषयनो ताप, फुंफुम के० कोउदाह, तण के० तृणदाह अने नगरदाहसमो के० नगरदाह सरखो, एम अनुक्रमे लेवा ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २२ ॥

वेद एटले जे कर्मना उदयथी जीवने पुरुषनुं दर्शन, स्पर्शन, आलिंगनादिक विषइउ अभिलाष उपजे, जेम पित्तना जोरथी मिष्टान्न भावे, तेम पुरुष सोहामणो लागे, ते प्रथम स्त्रीवेदनोकषायमोहनीयकर्म. तथा जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने स्त्रीनुं दर्शन, आलिंगन, मैथुनादिकनी इछा थाय, जेम श्लेष्मना जोरे करी खटाश भावे, ते पुरुषवेदनोकषायमोहनीय बीजुं जाणवुं. तथा जे कर्मना उदयथी जीवने स्त्री अने पुरुष, ए बन्ने वेदनो अभिलाष उपजे; जेम पित्तश्लेष्मने जोरें करी खाटा, खारा उपर अभिलाष उपजे, तेम जे उभयवेदविषयिणी इछारूप, ते त्रीजुं नपुंसकवेदनोकषायमोहनीय जाणवुं.

हवे ए वेदमांहे कया वेदनो विषय, केवो तीव्र, मंद होय ? ते दृष्टांतपूर्वक कहे छे. स्त्री, पुरुष, अने नपुंसक. ए त्रण वेदना उदयने विषे अनुक्रमें कोउनो अग्नि, तृणनो अग्नि, अने नगर दाह, ते सरखा जाणवा. एटले स्त्रीवेदना उदयथी जीवने विषय, फुंफुम एटले छाणानो गोर तेनो अग्नि एटले कोउ. ते जेम जेम खोरीयें, तेम तेम वलतो जाय. तेम, जेम जेम पुरुषना करस्पर्शादिक होय, तेम तेम स्त्रीने विषयाग्नि वधतो जाय, ए प्रथम स्त्रीवेद. तथा पुरुषवेदने उदयें तृणखलाना अग्निनी पेरें अभिलाष थाय. जेम तृणाग्निनी ज्वाला, एकवार उठे पण पछी तरत समाइ जाय, तेम पुरुष पण स्त्रीसेवन करवाने उतावलो थाय, पण सेव्या पछी तरत समाइ जाय, ए बीजो पुरुषवेद जाणवो. तथा जेम नगर बलतां उकरडादिक लाग्या ते घणा दिवस सुधी वले, तेम नपुंसकवेदोदयें थयो जे विषय, ते कोइ रीतें निवृत्ते नहीं, ते त्रीजो नपुंसकवेद. एम वेदने कहेवे नव, नोकषाय कह्या, तेथी अठावीश मोहनीयनी प्रकृति कही ॥ २२ ॥

॥ हवे पांचमुं आयुःकर्म तथा छठुं नामकर्म कहे छे. ॥

सुर नर तिरि निरयाउ, हडिसरिसं नामकम्मचित्तिसमं॥
बायाल तिनवइविहं, तिउत्तरसयं च सत्तठी॥ २३ ॥

अर्थ—एक सुर के० देवायु, बीजुं नर के० मनुष्यायु, त्रीजुं तिरि के० तिर्यंचायु, थुं निरयाउ के० नरकायु ते आयुःकर्मनो हडिसरिसं के० हडिनासरखो स्वन्नाव ...एवो. अने नामकम्मचित्तिसमं के० नामकर्मनो स्वन्नाव, चितारा सरिखो, ते बायाल के० बेंतालीश न्नेदे तथा तिनवइविहं के० त्राणुं न्नेद पण नामकर्मना जाणवा, अने तिउत्तरसयंच के० त्रण अधिक एकसो न्नेद पण होय. वली सत्तठी के० शमशठ न्नेद पण नामकर्मना छे. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २३ ॥

तेमध्यें जे नामकर्मना उदयथी सुर कहेतां देव प्रायोग्यगत्यादिक हेतु जे सुरन्नोगनुं न्नाजनन्नूत, ते प्रथम सुरायु. नर कहेतां मनुष्यगति प्रायोग्यन्नोगनुं न्नाजनन्नूत, ते बीजुं मनुष्यायु. तिरि कहेतां तिर्यंचगति प्रायोग्यन्नोगनुं न्नाजनन्नूत, ते त्रीजुं तिर्यंचायु. नरकगतिप्रायोग्यन्नोगनुं न्नाजनन्नूत, ते चोथुं नरकायु. जेम हडि के० काष्ठनो खोडो, तेमांहे रोक्यो जीव ते निकली शके नहीं. हडि न्नांगे तेवारें निकले; तेम गतिनो आयुष्योदय आव्यो ते न्नोगव्या विना त्यांथी जीव निकली शके नहीं परंतु आयु पूर्ण न्नोगवी रह्या पछी सुखें निकले. ए आयुःकर्मनो स्वन्नाव छे. एम आयुःकर्मना चार न्नेद कह्या.

हवे नामकर्मना न्नेद कहे छे. नामकर्मनो स्वन्नाव, चितारोना सरखो छे. जेम चितारो विचित्र वानें करी विविध आकारना हस्ती, घोडा, मनुष्यादिकनां न्नलां तथा न्नूंडां रूप आलेखे, तेम नामकर्म पण देव, मनुष्य, तिर्यंचादिक अनेकरूप, नाना संस्थान, नानावर्ण घडे. ते नामकर्मनी एक अपेक्षायें बेतालीश प्रकृति पण कहीयें. तथा अवांतर स्वन्नावनी अपेक्षायें त्राणुं पण नामकर्मना न्नेद कहीयें. एकसो अडतालीश सर्व प्रकृति सत्तायें लेतां, तथा कर्मस्तवसित्तरीने मतें तथा कर्मप्रकृतिने मतें पांच बंधनना पन्नर न्नेद लेखवतां एकसो त्रण प्रकृति नामकर्मनी, एकसो ने अठावन प्रकृति सत्तानी अपेक्षायें थाय. तथा बंध, उदय, अने उदीरणानी अपेक्षायें नामकर्मनी प्रकृति शमशठ न्नेदें जाणवी ॥ २३ ॥

॥ हवे प्रथम बेंतालीश न्नेद कहेवाने पिंडप्रकृति चौद कहे छे. ॥

गइ जाइ तणु उवंगा, बंधण संघायणाणि संघयणा ॥
संठाण वस्र गंध रस, फास अणुपुवि विहगगई॥ २४ ॥

अर्थ— एक गइ के० गतिनाम, बीजुं जाइ के० जातिनाम, त्रीजुं तणु के० शरीर-

नाम, चोथुं उवंगा के० उपांगनाम, पांचमुं बंधण के० बंधणनाम, छठुं संघायणाणि के० संघातननाम, सातमुं संघयणा के० संघयण नाम, आठमुं संठाण के० संस्थाननाम, नवमुं वण्ण के० वर्णनाम, दशमुं गंध के० गंधनाम, अगीआरमुं रस के० रसनाम, बारमुं फास के० स्पर्शनाम, तेरमुं अणुपुव्वि के० आनुपूर्वीनाम, चौदमुं विहगगई के० विहायोगतिनाम, नाम कहेवां ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २४ ॥

१ देवता मनुष्यादिक पर्यायनुं कारण, ते गतिनामकर्म. २ एकेंद्रियादिक जीवपर्यायनुं कारण, ते जातिनामकर्म. ३ औदारिक शरीर पामवाना तथा परिणामवाना हेतु, ते शरीरनामकर्म. ४ हस्तादिकपणे पुजल परिणामवाना हेतु, ते उपांगनामकर्म. ५ औदारिकादिक पुजलनुं परिणामवानुं मांहोमांहे जोमवानुं हेतु जे कर्म, ते बंधननामकर्म. ६ पांच शरीरना पुजलनो निचय करवानी हेतु जे कर्मप्रकृति, ते संघातननामकर्म. तेणे करी आपणा शरीरयोग्य कर्मपुजलस्कंधनो राशि एकठो करीयें. ७ जेम खीलादिकें करी कमाडादिकना संधि दृढ करीयें, तेम शरीरने विषे हाम संधिनुं दृढ करवानुं हेतु, ते संघयणनामकर्म. ८ शरीरनो शुज तथा अशुज आकार, ते संस्थान तेनुं हेतुजूत जे कर्म, ते संस्थाननामकर्म. ए शरीर पुजलें कृष्ण, गौर वर्णादि थवानुं हेतुजूत जे कर्म, ते वर्णनामकर्म. १० शरीरें सुगंध उर्गंधपणुं थावानुं हेतुजूत जे कर्म, ते गंधनामकर्म. ११ शरीरें तिक्तादिक रस थवानी हेतुजूत जे कर्मप्रकृति, ते रसनामकर्म. १२ जे कर्मथी शरीरमां शीत, उष्णादिक स्पर्श होय, ते स्पर्शनामकर्म. १३ जे कर्मना उदयथी वक्रगतिथी राशें ताणया बलदनी पेरें उत्पत्तिस्थानकरूप गमाणे जीव आवे, ते आणुपूर्वी नाम कर्म. १४ जे कर्मथी जीवने शूज तथा अशुज चाल होय ते विहायोगति नाम कर्म. पूर्वें गतिनाम कह्युं तेथी जिन्नपणुं जणाववाने एनुं विहायोगति नाम कहीयें.

पिंडपयमित्ति चउदस, परघा उस्सास आय वुज्जोअं ॥
अगुरुलहु तिब निमिणो, वघाय मिञ्च अठपत्तेआ ॥ २५ ॥

अर्थ–पिंडपयडित्तिचउदस के० ए पूर्वोक्त पिंडप्रकृति चौद कहीयें. परघा के० पराघातनामकर्म, उस्सास के० २ उद्ध्वासनामकर्म, आयव के० ३ आतपनामकर्म, उज्जोअं के० ४ उद्योतनामकर्म, अगुरुलहु के० ५ अगुरुलघुनामकर्म, तिब के० ६ तीर्थंकरनामकर्म, निमिण के० ७ निर्माणनामकर्म, उवघाय के० ८ उपघातनामकर्म, मिश्र-अठपत्तेआ के० एम ए आठ प्रत्येक प्रकृति जाणवी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २५ ॥

जे मध्ये एकेक प्रकृतिमांहे चार तथा पांच तथा छ, एम अवांतर जेद होय. जेम

गतिमांहे चार भेद, जातिमांहे पांच भेद. एम प्रकृतिनो पिंड एटले समुदाय, ते सामान्यविवक्षायें चौद छे अने विशेषापेक्षायें पंचोतेर तथा पांसठ छे.

१ जे कर्मथी परनी शक्ति हणीयें एटले परें गंज्यो न जाय, ते पराघातनामकर्म. २ जे कर्मथी श्वासोश्वास पूर्ण करे, एवो लब्धिवंत जीव होय, ते उश्वासनामकर्म. ३ जे कर्मने उदयें जीवनुं शरीर, उष्णप्रकाशवान् होय, ते आतपनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें अनुष्णप्रकाशवंत जीवनुं शरीर होय, ते उद्योतनामकर्म. ५ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, अत्यंत स्थूल पण न होय तथा अत्यंत कृश पण न होय, ते अगुरुलघुनामकर्म. ६ जे कर्मना उदयथी आठ प्रातिहार्यादिक चतुर्विध संघस्थापनादिक-तीर्थंकर पदवी लहे, ते तीर्थंकरनामकर्म. ७ जे कर्मना उदयें जीवना अंगोपांग ठामना ठाम आवे, पण फेरफार न थाय, ते निर्माणनामकर्म. ८ जे कर्मना उदयथकी जीव, पोतानां अधिके तथा उंछे अंगें करी पीडा पामे, ते उपघातनामकर्म. ए आठ प्रत्येक प्रकृति कहीयें. कारण के ए मांहे बीजा विशेष भेद कोइ न पामीयें, ए प्रकृति एकलीज होय ॥ २५ ॥

तस बायर पज्जत्तं, पत्तेय थिरं सुभं च सुभगं च ॥
सुसरा इज्ज जसं तस, दसगं थावर दसं तु इमं ॥ २६ ॥

अर्थ– १ तस के० त्रसनामकर्म, २ बायर के० बादरनामकर्म, ३ पज्जत्तं के० पर्याप्तनामकर्म, ४ पत्तेय के० प्रत्येकनामकर्म, ५ थिरं के० स्थिरनामकर्म, ६ सुभंच के० शुभनामकर्म, सुभगंच के० सौभाग्यनामकर्म, ८ सुसर के० सुस्वरनामकर्म. ए अइज्ज के० आदेयनामकर्म. १० जसं के० यशःकीर्त्तिनामकर्म. ए तसदसगं के० त्रसदशक जाणवो अने थावरदसंतुइमं के० स्थावरदशक, एमज, ए आगली गाथामां कहेशे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २६ ॥

१ जे कर्मना उदयथी जीव, स्थावर फीटीने त्रस थाय; हाले, चाले, ते त्रसनामकर्म. २ जे कर्मने उदयें जीव, सूक्ष्मशरीर मूकी बादर चक्षुर्ग्राह्य शरीरने पामे, ते बादरनामकर्म. ३ जे कर्मना उदयथी जीव, आरंभेली पर्याप्ति सर्व पूर्ण करे, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पर्याप्तनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें जीव, साधारण शरीरने मूकी पोताना एक शरीरनो स्वामी थाय, ते कर्मनुं नाम प्रत्येकनामकर्म. ५ जे कर्मने उदयें जीवना दांत, हाड प्रमुख दृढबंध होय, ते स्थिरनामकर्म. ६ जे कर्मना उदयें जीवनी नाभी उपरलो भाग जे मस्तकादिक अंग ते शुभ होय, परने लागे तोपण ते दुःख न माने, ते शुभनामकर्म. ७ जे कर्मने उदयें जीव, उपकारादिक कस्या विना तथा संबंध विना पण लोकने वल्लभ होय, ते सौभाग्यनामकर्म. ८. जे कर्मने उदयें जीवनो कोकीला-

दिकनी पेरें मधुर स्वर होय, ते सुस्वरनामकर्म. ए जे कर्मने उदयें जीवनुं वचन सर्वेने मानवा आदरवा योग्य होय, ते आदेयनामकर्म. १० जे कर्मना उदयथी जीवनी यश, कीर्त्ति, सर्वत्र प्रसरी जाय, ते यशःकीर्त्तिनामकर्म. ए त्रसादिक दश प्रकृतिनुं नाम, त्रसदशक कहीयें, ए संज्ञा छे. हवे स्थावरादिक दश प्रकृतिनो समुदाय ते स्थावरदशक कहीयें, ते इम कहेतां ए हवे आगल कहेशुं, ते जाणवुं. ॥ २६ ॥

थावर सुहुम अपज्जं, साहारण अथिर असुभ डुभगाणि ॥
डुस्सर अणाइज्जा जस, मिअनामे सेअरा वीसं ॥ २७ ॥

अर्थ–१ थावर के० स्थावरनामकर्म, २ सुहुम के० सूक्ष्मनामकर्म, ३ अपज्जं के० अपर्याप्तनामकर्म, ४ साहारण के० साधारणनामकर्म, ५ अथिर के० अस्थिरनामकर्म, ६ असुभ के० अशुभनामकर्म, ७ डुभगाणि के० दौर्भाग्यनामकर्म, ८ डुसर के० दुःस्वरनामकर्म, ए अणाइज्ज के० अनादेयनामकर्म, १० अजस के० अपयश अपकीर्तिनामकर्म, मिअनामे के० ए नामे स्थावरदशक. से के० ते इअरावीसं के० इतर जे त्रसदशक, ते साथें मेलवतां वीश प्रकृति थाय. ए रीतें नामकर्मनी बेंतालीश प्रकृति थइ एटले पिंडप्रकृति चौद, प्रत्येक प्रकृति आठ तथा त्रसदशक अने स्थावरदशक. एवं बेंतालीश भेद थया ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २७ ॥

जे कर्मना उदयथी जीव, त्रस फीटी स्थावर थाय, हाली चाली न शके, ते स्थावरनामकर्म. २ जे कर्मना उदयथी घणां शरीर मल्यां थकां पण चक्षुर्ग्राह्य न थाय, एवुं सूक्ष्म शरीर जीव पामे, ते सूक्ष्मनामकर्म. ३ जे कर्मने उदयें जीव आरंभेली पर्याप्ति पूरी कर्याविना मरण पामे, ते अपर्याप्तनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें अनंत जीवनुं साधारण एक शरीर होय, निगोदिया जीवमां प्रत्येक शरीर न पामे, ते साधारणनामकर्म. ५ जे कर्मने उदयें जीव लोहीलाले इत्यादिक शिथिल अवयव होय, ते अस्थिरनामकर्म. ६ जे कर्मने उदयें जीवना पग प्रमुख अशुभ अंग होय जे बीजाने लागे थके ते अप्रीति पामे, ते अशुभनामकर्म. ७ जे कर्मने उदयें जीव, अवगुण कर्याविना तथा वैरादिक संबंध विना पण परने डुर्लभ लागे, ते दौर्भाग्यनामकर्म. ८ जे कर्मने उदयें जीवनो स्वर, खर, मार्जार अने उंट सरखो भूंडो होय, ते दुःस्वरनामकर्म. ए जे कर्मने उदयें जीवनुं वचन भलुं होय तो पण कोइ आदर करी माने नहीं, ते अनादेयनामकर्म. १० जे कर्मने उदयें जीवनुं अपयश निंदा, सर्वत्र विस्तरे, ते अपयश अपकीर्त्तिनामकर्म. ए रीतें नामकर्मने विषे स्थावरदशक तेथी इतर केहेतां एनी प्रतिपक्षीभूत त्रसादिक दशप्रकृति सहित करतां त्रसविंशतिक कहीयें. ए अठावीश प्रत्येक प्रकृति कहीयें ॥ २७ ॥

॥ हवे ग्रंथलाघव करवाने चतुष्कत्रिकादिक संज्ञा जाणवानो बीजो प्रकार कहे छे. ॥

तसचउ थिरछक्कं अथि, रछक्क सुहमतिग थावरचउक्कं ॥
सुन्नगतिगाइ विन्नासा, तयाइ संखाहि पयडीहिं ॥ २८ ॥

अर्थ–तसचउ के० त्रस चतुष्क, थिरछक्कं के० स्थिरादिक छ प्रकृति, अथिरछक्क के० अस्थिरषट्क, सुहमतिग के० सूक्ष्मत्रिक, थावरचउक्कं के० स्थावरचतुष्क, सुन्नगतिगाइ के० सौन्नाग्यत्रिक. इत्यादिक विन्नासा के० विकल्पविन्नाषा संज्ञा, तयाइ के० ते ते प्रकृतिथी आदे देइ जेटली संखाहि के० संख्या कहीयें, तेटली पयमीहिं के० प्रकृति लइयें ॥ २८ ॥

त्रस, बादर, पर्याप्त ने प्रत्येक. ए चार प्रकृतिनी संज्ञा त्रसचतुष्क कहीयें. स्थिरनाम, शुन्ननाम, सौन्नाग्यनाम, सुस्वरनाम, आदेयनाम, यशःकीर्तिनाम, ए छ प्रकृतिनो समुदाय, तेनी संज्ञा स्थिरषट्क कहीयें. अस्थिरनाम, अशुन्ननाम, दौर्न्नाग्यनाम, दुःस्वरनाम, अनादेयनाम, अयशःकीर्त्तिनाम, ए छ प्रकृतिना समुदायनी संज्ञा अस्थिरषट्क कहीयें. सूक्ष्मनाम,अपर्याप्तनाम, साधारणनाम, ए त्रण प्रकृतिनो समुदाय, तेनी संज्ञा सूक्ष्मत्रिक कहीयें. स्थावरनाम,सूक्ष्मनाम, अपर्याप्तनाम, साधारण नाम, ए चार प्रकृतिनी संज्ञा स्थावरचतुष्क कहीयें. सौन्नाग्यनाम, सुस्वरनाम, ने आदेयनाम, ए त्रण प्रकृतिनी संज्ञा, सौन्नाग्यत्रिक कहीयें. इत्यादिक ए शास्त्रमांहे विन्नासा के० विशिष्टप्ररूपण संज्ञा जाणवी. तेथी संकेत पामे थके शास्त्रज्ञान सुगम थाय. जे प्रकृतिथी जेटली संख्यावाची शब्द कह्यो, ते प्रकृतिथी तेटली प्रकृति गुणतां ते ते विन्नाषा होय, जेम त्रसथी मांमी चार प्रकृति लेतां त्रसचतुष्क कहीयें, एम सर्वत्र समजी लेवुं. ए शास्त्रनुं रहस्य जाणवुं ॥ २८ ॥

वसचउ अगुरुलहु चउ, तसाइडु ति चउर छक्क मिच्चाइ ॥
इय अन्नावि विन्नासा, तयाइ संखाहि पयडीहिं ॥ २९ ॥

अर्थ–वसचउ के० वर्णचतुष्क, अगुरुलहुचउ के० अगुरुलघुचतुष्क, तसाइडु के० त्रसादिद्विक, ति के० त्रसत्रिक, चउर के० त्रसचतुष्क, छक्क के० त्रसषट्क, मिच्चाइ के० इत्यादिक इय के० एह, अन्नावि के० अनेरी पण विन्नासा के० संज्ञा जाणवी. आगल सूत्रमांहे जे प्रकृतिनुं नाम कहेशे, तयाइसंखाहिपयमीहिं के० त्यांथकी मांडीने तेटली संख्यायें प्रकृतिनी विन्नाषा जाणवी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २९ ॥

ज्यां वर्णचतुष्क सामान्यें कह्युं होय, त्यां १ वर्णनाम, २ गंधनाम, ३ रसनाम, ४ स्पर्शनाम, ए चार प्रकृति लीजें. अगुरुलघुचतुष्क कह्युं होय, त्यां १ अगुरुलघुनाम २ उपघातनाम, ३ पराघातनाम, ४ उच्छ्वासनाम, ए चार प्रकृति लीजें. १ त्रसनाम २ बादरनाम, ए बेने त्रसद्विक कहीयें. त्रस, बादर अने पर्याप्त, ए त्रण प्रकृतिनुं नाम, त्रसत्रिक कहीयें त्रस, बादर, पर्याप्त, प्रत्येक, ए चार प्रकृतिनुं नाम, त्रसचतुष्क कहीयें. त्रस, बादर, पर्याप्त, प्रत्येक, स्थिर अने शुभ, ए त्रसषट्क कहीयें. एम जेटली प्रकृति त्रसादिकथी जोइयें, तेटली संख्या लेतां तेहवो संकेत, पंक्तिं जाणवो. थीणद्धीत्रिक ज्यां कह्युं होय, त्यां थीणद्धी, निद्रानिद्रा अने प्रचलाप्रचला, ए त्रण प्रकृति लेवी, ए विशेष छे. पाछलो अर्थ अक्षरार्थमां लखायो छे ॥ २९ ॥

हवे बेतालीश नामकर्मप्रकृति कही. ते मांहे गत्यादिक चौद पिंडप्रकृति कही अने अठावीश प्रत्येक प्रकृति कही. एम एकत्र बेतालीश, तेमध्यें चौद पिंडप्रकृतिना उत्तर भेद पांशठ आणवाने अनुक्रमें एकेक प्रकृतिनी उत्तरभेदसंख्या कहे छे. एम सर्व चौद पिंडप्रकृतिना सर्व उत्तर भेद मली विशेषापेक्षायें पांशठ भेद होय, विशेष भेद गुणतां सामान्य भेद चौद न लेवा. जे भणी विशेषनयें सामान्य न देखाय अने सामान्यें विशेष न देखाय.

॥ हवे चौद पिंडप्रकृतिनी उत्तर प्रकृति कहे छे. ॥

गइआईण उक्कमसो, चउ पण पण ति पण पंच छ छक्कं ॥
पण डुग पण ठ चउ डुग, इअ उत्तर भेअ पणसठी ॥ ३० ॥

अर्थ— गइआईणउक्कमसो के० गत्यादिक चौद पिंडप्रकृतिना अनुक्रमे उत्तरभेद कहे छे. प्रथम गति चउ के० चार भेदे छे. जाति पण के० पांच भेदे छे. शरीर पण के० पांच भेदे छे. उपांग ति के० त्रण भेदे छे. बंधन पण के० पांच भेदे छे. संघातन पंच के० पांच भेदे छे. संघयण छ के० छ भेदे छे. संस्थान छक्कं के० छ भेदे छे. वर्ण पण के० पांच भेदे छे. गंध डुग के० बे भेदे छे. रस पण के० पांच भेदे छे. स्पर्श अठ के० आठ भेदे छे. आनुपूर्वी चउ के० चार भेदे छे. विहायोगति डुग के० बे भेदे छे. इअउत्तरभेअपणसठी के० एम सर्व चौद पिंडप्रकृतिना सर्व मली विशेष भेद गुणतां सामान्य न दिसे, ए रीते उत्तर भेद पांशठ थाय ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३० ॥

अडवीस जुआ तिनवइ, संते वा पनरबंधणे तिसयं ॥
बंधण संघाय गहो, तणूसु सामण्ण वन्न चऊ ॥ ३१ ॥

अर्थ–ए पूर्वोक्त पांशठ प्रकृतिने आठ पराघातादिक, दश त्रसादिक अने दश थावरादिक, एवं अडवीसजुआ के० अठावीश प्रत्येक एटले बूटी प्रकृति जेमांहे उत्तर नेद न होय, एवी प्रकृति तेणे करी युक्त करीयें, तेवारें सर्व मलीने नामकर्मनी सत्ताये तिनवइ के० त्राणुं प्रकृति थाय, ए एकसो ने अमतालीश प्रकृतिनी सत्तानी अपेक्षायें थाय. संते के० संति ए प्राकृत शब्द होवाथी सत्ता वाचक छे एथी सत्कर्मनी प्रतीतिनो बोध थाय छे. वा शब्द, विकल्पना अर्थवालो छे एटले एनाथी व्यवहित संबंधनी योजना थाय छे एटले अथवा पनरबंधणे के० एनी साथे पांच बंधनने स्थानके विशेष अपेक्षाये पंदर बंधण लेखवतां मेलवीयें, तेवारे पिंडप्रकृतिना पांशठ उत्तर नेदने स्थानके पंचोतेर थाय, एटले दश वधे. तेमां वली अठावीश प्रत्येक प्रकृति मेलवीयें तेवारे सिद्धांतने मते, कम्मपयमीने मते, सर्व मली तिसयं के० एकसो ने त्रण प्रकृति नामकर्मनी थाय, तेवारे सर्व कर्मनी मली एकसो ने अठावन प्रकृति सत्ताये होय. हवे नामकर्मनी शडशठ प्रकृति एवी रीते थाय, ते कहे छे. जेवारे औदारिकादिक पंदर बंधण के० बंधन तथा औदारिकादिक पांच संघाय के० संघातन, ए वीश प्रकृति, तेनुं गहो के० ग्रहण ते तणूसु के० केवल पांच शरीरसाथेज विवक्षिये ग्रहण करीयें, एटले ए वीशनेद जूदा न गणीयें, केवल पांच शरीरमांहे पोत पोतानां बंधन, संघातन नेलवीयें, जे माटे प्रदेशबंधन करतां पिंडप्रकृतिनाग, ते बंधन संघातनो जूदो न होय, शरीर नामकर्ममांहे आवे, ते कारणमाटे ए वीश प्रकृति शरीरमांहेज आवी, ते उंठी करवी. तथा सामन्नवन्नचउ के० सामान्यपणे वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श, ए चार गणतां एटले वर्ण, गंध, रस, स्पर्शना उत्तर नेद वीश थाय छे. तेनी त्यां सामान्यपणे चार प्रकृति लेवी, बाकीनी वर्णादिक शोल प्रकृति उंठी करवी, अने वीश पूर्वली, ए रीते बन्नी मली बत्रीश प्रकृति, ते पूर्वोक्त एकसो ने त्रण प्रकृतिमांहेथी कहाढीयें, तेवारे शेष शडशठ प्रकृति नामकर्मनी रहे ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३१ ॥

॥ वली तेहीज कहे छे. ॥

इअ सत्तठी बंधो, दएअ नय सम्म मीसया बंधे ॥
बंधुदए सत्ताए, वीस ऽवीसऽठवन्नसयं ॥ ३२ ॥

अर्थ– इअसत्तठी के० एम शमशठ नामकर्मनी प्रकृति ते बंधोदएअ के० बंधनी अपेक्षायें तथा उदयनी अपेक्षायें अने उदीरणानी अपेक्षायें होय. वली सम्म के० सम्यक्त्वमोहनीय अने मीसयाबंधे के० मिश्रमोहनीयनो बंध, नय के० न होय. माटे बंध के० बंधें वीश के० एकसो ने वीश प्रकृति अने उदए के० उदयें ऽवीस के०

एकसो बावीश प्रकृति तथा सत्ताए के० सत्तायें अठवणसयं के० एकसो ने अठाव प्रकृति होय. इति ॥ ३२ ॥

एम एज शडशठ नामकर्मनी प्रकृतिनो ज्यां बंध तथा उदय तथा उदीरण तथा चशब्दथकी बीजा पण कारणें त्यां शडशठ लेवी, तथा बीजां सात कर्ममांहे मोहनीयकर्मनी अठावीश प्रकृति छे, तेमांहे सम्यक्त्वमोहनीय तथा मिश्रमोहनीय ए बे प्रकृतिनो बंध नथी. कारण के ए बेहु प्रकृतिनुं दल मिथ्यात्वमोहनीयनुं छे जे भणी उपशमसम्यक्त्वें करी शुद्ध कस्यो विपर्यासजनक स्वभाव जेथी टाळ्यो, ते सम्यक्त्वमोहनीय कहीयें. जे थकी अर्द्धविरोधस्वभाव टल्यो, ते मिश्रमोहनीय. तेथी ए बन्ने प्रकृतिबंधमां न लेखवीयें अने एनो उदय भिन्न होय जेमाटे सम्यक्त्वमोहनीयनो देशघातिउं रसोदय देशघातिक कहेतां समकितने कांइक हणे ते देशघातिक कहीयें, मिश्रमोहनीयना भावथी कांइक अधिक सम्यक्त्वने हणे, ते देशघातिउं रसोदय. अने मिश्रमोहनीयनो बेठाणीउं रसोदय तथा मिथ्यात्वमोहनीयनो चउठाणीउं सर्वघाति रसोदय तेमाटे सर्व कर्मनी प्रकृति, बंधविचारें एकसो ने वीश लेखवीयें. अने उदय तथा उदीरणाविचारे सम्यक्त्वमोहनीय अने मिश्रमोहनीयनो उदय अधिक लेखवतां एकसो ने बावीश प्रकृति लेखववी. तथा कर्मनी सत्ता विचारतां नामकर्मनी त्राणुं तथा एकसो ने त्रण प्रकृति गुणतां सर्व आठ कर्मनी एकसो ने अडतालीश तथा एकसो ने अठावन प्रकृति होय, ते जूदी जूदी लखी देखाडीयें छैयें.

ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शनावरणीयनी नव, वेदनीयनी बे, मोहनीयनी छवीश, आयुनी चार, नामकर्मनी शडशठ, गोत्रकर्मनी बे, अंतरायनी पांच, ए सर्व थइ एकसो ने वीश प्रकृति बंधयोग्य जाणवी. अने ए पूर्वोक्त प्रकृतिमां मोहनीयनी अठावीश प्रकृति गणतां सर्व कर्मनी एकसो ने बावीश प्रकृति उदय उदीरणायें जाणवी; तथा उपशमनायें पण सर्वोपशमनायें मोहनीयनी अठावीश संक्रमे, माटे एकसो ने बावीश जाणवी. तथा मोहनीयनी अठावीश,नामकर्मनी एकसोने त्रण, शेष छ कर्मनी सत्तावीश; एम सर्व मली सत्तायें एकसो ने अठावन्न प्रकृति होय. अने जो पंदर बंधनने स्थानके पांच बंधन गणीयें, तेवारें नामकर्मनी त्राणुं प्रकृति लेखवतां एकसो ने अडतालीश प्रकृति सत्तायें होय. ॥ ३२ ॥

॥ हवे प्रकृतिना उत्तर भेद, नाम अने अर्थ कहे छे. ॥

नरय तिरि नर सुरगई, इग बिअ तिअ चउ पणिंदि जाइउं ॥
उराल विउव्वा हा, र तेअ कम्मण पण सरीरा (पाठांतरे)
उरा लिअ वेउविअ, आहारगे तेअ कम्मइगा ॥ ३३ ॥

अर्थ— जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने नारकी एवे नामें बोलावीयें, ते कर्मनुं नाम निरय के० नरकगति कहीयें. जे थकी तिर्यंच नाम कहेवाय, ते कर्मनुं नाम तिरि के० तिर्यंचगति. जे कर्मना उदयथी जीव, मनुष्य कहेवाय, ते कर्मनुं नाम नर के० मनुष्यगति. जे कर्मना उदयथी जीव, देवता कहेवाय, ते कर्मनुं नाम सुर के० देवगति. एम चार औदयिक पर्याय मांहेला एक पर्यायथी बीजे पर्यायें जीव जाय, ते माटे एने गइ के० गति कहीयें. ए गतिनाम कर्म चार कह्यां. जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीव, एकेंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम इग के० एकेंद्रिय जाति. जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीव, बेइंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम बिअ के० बेंद्रियजाति. जे कर्मना उदयथी जीव, चउरिंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम चउ के० चउरिंद्रियजाति. जे कर्मना उदयथी जीव, पंचेंद्रिय कहेवाय ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पणिंदिजाईउ के० पंचेंद्रियजातिनामकर्म कहीयें. ए जातिनामकर्म पांच कह्यां. जो पण नावेंद्रिय इंद्रियावरणक्षयोपशमथी होय अने डव्येंद्रिय इंद्रियपर्याप्तिनामकर्मना उदयथी होय पण एज जीव, एकेंद्रिय बे. एवुं नाम जातिनाम उदयथी होय.

हवे शरीरनामकर्म, पांच कहे बे. उराल के० औदारिकनामकर्म, विउव के० वैक्रियनामकर्म, आहार के० आहारकनामकर्म, तेअ के० तैजसनामकर्म, कम्मण के० कार्मणनामकर्म, पण शरीरा के० ए पांच, शरीरनामकर्म कह्यां. तथा पाठांतरें बीजा पदोनो अर्थ तो मलतोज बे परंतु कम्मइगा के० एक क्रामिक कार्म्मण शरीर, पांचमुं लख्युं बे.

१ जे उदार एटले सर्व शरीरमांहे प्रधान, जे कारण माटे ए शरीरें करी मोक्ष साधीयें, तीर्थंकर गणधरादिक पदवी नोगवियें, ते नणी मनुष्य, तिर्यंचनुं औदारिकशरीर, जे कर्मना उदयथी लहीयें तथा औदारिकपणे पुजल परिणामावियें, ते औदारिक शरीर.

२ तथा जेणे करी नूचरथी खेचर थाय, खेचरथी नूचर थाय, न्हानुं टाली महोटुं करे अने महोटुं टाली न्हानुं करे, सुरूप कुरूप करे. इत्यादिक विविधक्रियावंत ज्यां होय, ते वैक्रिय बे नेदे बे. एक औपपातिक ते देवता तथा नारकीनां शरीर नवप्रत्ययी जाणवां. बीजुं तिर्यंच तथा मनुष्यने लब्धिप्रत्यय ते वैक्रियपणे पुजल परिणामावीयें, ते जे कर्मना उदयथी लहीयें, ते बीजुं वैक्रियशरीर कहीयें.

३ तथा लब्धिवंत चौद पूर्वधर तीर्थंकरनी ऋद्धि देखवा निमित्तें तथा संशय नांजवा निमित्तें मुंक हस्त प्रमाण आकाश स्फटिक सरखुं स्वब अतिसूक्ष्म आहारकवर्गणाना स्कंधें करी शरीर नीपजावीने जिनेश्वर पासें मूके, ते आहारकशरीर जाणवुं, ते जे कर्मना उदयथी थाय तथा आहारकपणे पुजल परिणमावे, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम त्रीजुं आहारकशरीरनामकर्म जाणवुं.

४ तथा जमेला आहारने पचाववानुं हेतु तथा तेजोलेश्यानिर्गमहेतु, ते तैजस-शरीर जाणवुं, ते जे कर्मना उदयथी लहीयें, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम तैजसशरीर जाणवुं.

५ जे कर्मदल, जीव प्रदेशसाथे कीर नीरनी पेरे मली रह्यां ने ते कार्मण शरीर सर्व शरीरनुं बीजभूत, जे कर्मना उदयथी कर्मवर्गणादल लेइ कर्मपणे परिणमावे, ते पांचमुं कार्मण शरीर जाणवुं. तथा (पाठांतरे) टीकाकारे कहेलुं ने जे कर्म परमाणुने विषे निष्पन्न थयुं होय तेने कार्मिक एक कार्मण शरीर कहीयें. कर्म परमाणुज आत्मप्रदेश सहित कीर नीरनी पेठें अन्योऽन्य अनुगत थाय ने ते कार्मण शरीर कहेवाय ने. कर्मनो विकार, तेज कार्मण एवी व्युत्पत्ति ने ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३३ ॥

॥ हवे ए पूर्वोक्त औदारिकादिक शरीरें अंगोपांग होय, ते माटे अंगोपांग कहे ने. ॥

बाहु रु पिट्ठि सिर उर, उअरंग उवंग अंगुलीपमुहा ॥
सेसा अंगोवंगा, पढम तणुतिगस्सुवंगाणि ॥ ३४ ॥

अर्थ-तेमां प्रथम आठ अंगनां नाम कहे ने. बाहू के० बाहु बे एटले भुजा बे, ऊरु के० बे जंघा साथल, एवं चार, पिट्ठि के० पुंठि वांसो, एवं पांच, सिर के० मस्तक, एवं ब, उर के० हृदय हैयुं, एवं सात, उअरंग के० उदर एटले पेट, एवं आठ, ए आठे अंग कहीयें. उवंगअंगुलीपमुहा के० उपांग ते अंगुली प्रमुख जाणवां. एटले ए अंगने लाग्या जेम हाथ, तेम हाथने लागी अंगुली, जंघाने लाग्या ढींचण प्रमुख तेने उपांग, एवी संज्ञा कहीयें; सेसाअंगोवंगा के० ए थकी शेष थाकता एवा जे आंगलीना पर्व, रेखा प्रमुख ते अंगोपांग जाणवा. ए अंगोपांग पढमतणुतिस्सुवंगाणि के० पहेलां त्रण शरीर जे औदारिक, वैक्रिय अने आहारक, एने होय. त्यां औदारिक शरीरें औदारिक अंगोपांग, अने वैक्रियशरीरें वैक्रियअंगोपांग, आहारकशरीरें आहारक अंगोपांग, एम त्रण जाणवां. ए अंग अने उपांग थकी शेष रह्या जे अंगुलीना विसुआ, हाथ पगनी रेखा, नख, केश, रोमादिक, तेने अंगोपांग कहीयें. एम एक अंग, बीजां उपांग अने त्रीजां अंगोपांग. ए पण त्रण कहीयें. पढमतणु एटले जे कर्मना उदयथी औदारिकादिक शरीरपणे परिणम्या पण ते पुजल एहवे अंगोपांगने आकारपणे परिणमे, हस्तादिक आकार नीपजे, ते अंगोपांगकर्म अथवा ए त्रण शरीरें होय अने तैजस तथा कार्मण ए बे शरीर जीवप्रदेशनी साथें कीर नीरनी पेरें मली रह्या बे तेहनुं कशुं संस्थान नथी, तेथी तेनां अंगोपांग न होय ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३४ ॥

॥ हवे ए अंगोपांगना पुज्ञल बंधन, नामकर्मविना न बंधाय, ते
जणी पछी बंधन नाम कहे छे ॥

उरलाइ पुग्गलाणं, निबद्ध बज्झं तयाण संबंधं ॥
जं कुणइ जउ समं तं, बंधण मुरलाई तणु नामा ॥ ३५ ॥

अर्थ—उरलाइपुग्गलाणं के० औदारिकादिक शरीरना पुज्ञलने निबद्ध के० पूर्वें बांधेला अने बज्झं के० हमणां बंधाता, तयाण के० तेनी साथें संबंधं के० संबंध करे, जोडे अने जं के० जे कुणइ के० करे, जउसमं के० लाख, राल सरखुं तं के० ते बंधण के० बंधननामकर्म, मुरलाइतणुनामा के० औदारिकादिक पांच शरीरने नामें जाणवुं ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३५ ॥

औदारिकशरीरें तथा आदि शब्द थकी वैक्रियें, आहारकें तथा तैजसें अने कार्मणें, ए पांच शरीरनामकर्म उदयें शरीरपणे परिणम्या पण पुज्ञल मांहोमांहे पूर्वें बांध्या छे अने वली बांधतो जोडतो जाय छे, ते पुज्ञलनो मांहोमांहे बंध पडे छे. तेणे करी जूदा विखरता नथी, जे कर्मनाउदयथी ते कर्मनुं नाम बंधननाम ए मान्युं जोइयें. अन्यथा मांहोमांहे पुज्ञल मली न रहे, जेम राल, लाख अने गुंदरादिकें करी जे जिन्न वस्तु जोमीयें ते केटलोएक काल सुधी मली रहे, जिन्न न थाय, तेम जे कर्मने उदयें जे पूर्वें ग्रह्यां छे एवां औदारिक पुज्ञल तेणे करी नवां ग्रही ते औदारिक पुज्ञल मेलवी मेलवी जोडी शरीर वधारे छे जे कर्मने उदयें, ते औदारिक बंधन. एम जे कर्मनेउदये पूर्वें बांध्यां वैक्रिय पुज्ञल साथें बंधाता नवा वैक्रिय पुज्ञल बांधी शरीर वधारे, ते बीजुं वैक्रियबंधनां तेमज जे कर्मने उदयें आहारक पुज्ञलसाथे आहारकपुज्ञलनो बंध करी करी शरीर बांधे, वधारे, ते आहारकबंधननाम. ए त्रण शरीरना आरंजने समयें सर्व बंध जाणवो. पछी ज्यांसुधी ते शरीर धारण करे, त्यांसुधी देशबंध जाणवो अने तैजस तथा कार्मण, ए बे शरीरनो सर्वथा देशबंधज होय, पण सर्वबंध न होय, जे जणी ए बे शरीरनो केवारें अबंधक होय ने बंधक नथी होतो तेथी ए शरीरनो प्रथम आरंज समय न पामीयें, तेथी सर्वबंध न होय. जे कर्मने उदयें तैजस शरीरना पुज्ञलने पूर्वें बांधेला तैजसपुज्ञलनी साथें बंध पाडे, ते तैजसबंधननाम. तेमज जे कर्मना उदयथी पूर्वें ग्रह्यां कर्मदलसाथे नवा कर्म पुज्ञलनो संबंध करे, ते कार्मणबंधननाम. एम पुज्ञलनुं बंधन तो थाय, जो पूर्वें मल्या होय तो थाय, ते माटे बंधननाम कहीयें ॥ ३५ ॥

॥ हवे संघातननाम कहेछे. ॥

जं संघायइ उरला, इ पुग्गले तणगणं वदंताली ॥
तं संघायं बंधण, मिव तणु नामेण पंचविहं ॥ ३६ ॥

अर्थ– जं के० जे कर्म संघायइ के० एकठां करवां, उरलाइ के० औदारिकादिक पांच शरीरना जे पुग्गले के० पुजल, ते प्रत्यें तणगणंवदंताली के० जेम तृणखलाना समूह प्रत्यें दंताली एकठो करे, तेनी पेरें करवा तं के० ते संघायं के० संघातननामकर्म कहीयें. बंधणमिव के० बंधननी पेरें तेना पण तणुनामे के० पांच शरीरने नामे पंचविहं के० पांच भेद छे. इत्यक्षरार्थः ॥ ३५ ॥

जे कर्मना उदयथी औदारिकादिक योग्य पुजलने संघातयति कहेतां एकठा करे, ते संघातन. हवे जीव, प्रथम संघातननामने उदयें करी औदारिकादिक पुजलनो राशि करे, ते बंधननामें करी बांधे अने अंगोपांगनामथी हाथ, पगना आकार घडे. अहीं दृष्टांत देखाडे छे. जेम दंताली कहेतां मारवाडमां प्रसिद्ध काष्ठ उपकरण विशेष तेणे करी जेम विखरेलां तृणखलाने बूहारीने एकठां करीयें पछी तेनो सुखें भारो बंधाय, तेम संघातननामकर्में करी एकठां कर्यां एवां जे दल तेनो बंधननामे बंध होय, ते संघातननामकर्म; ते पण जेम पांच शरीरनां पांच बंधन कह्यां, तेम ए संघातन पण पांच भेदें छे, ते सूत्रथी कहीयें छैयें. जे कर्मने उदयें जीव, औदारिकपुजल मेलवे, ते पहेलुं औदारिक संघातन. जे कर्मने उदयें जीव, वैक्रिय पुजल मेलवे, ते बीजुं वैक्रियसंघातन. जे कर्मने उदयें जीव, आहारकना पुजल मेलवे, ते त्रीजुं आहारकसंघातन. जे कर्मने उदयें जीव, तैजस शरीरना पुजल मेलवे, ते चोथुं तैजससंघातन. जे कर्मने उदयें जीव, कार्मणना पुजल मेलवे, ते पांचमुं कार्मणसंघातन. एम पांच संघातननाम कह्यां. ते पछी संघयण कहेशे. ॥ ३६ ॥

॥ तथा प्रकारांतरें सत्तायें पन्नर बंधन आणवाने गाथा कहे छे. ॥

उराल विउव्वा हा, र याणं सग तेअ कम्मजुत्ताणं ॥
नव बंधणाणि इअर, छ सहिआणि तिन्नि तेसिं च ॥ ३७ ॥

अर्थ– उराल के० औदारिक, विउव्व के० वैक्रिय तथा आहारयाणं के० आहारक, ए त्रणने सग के० पोतपोतानी साथें जोडतां त्रण बंधन थाय, अने ए त्रण शरीरने, तेअ के० तैजससाथें अने कम्म के० कार्मण साथें, जुत्ताणं के० युक्त करतां पण त्रण त्रण थाय. नवबंधणाणि के० एम त्रण शरीरना नव बंधन थाय. तथा इअर के० इतर जे तैजस अने कार्मण, ए छ के० बेनी साथें सहिआणि के० सहित करतां तिन्नितेसिंच के० त्रण त्रण बंधन तैजस कार्मणनां. ए पंदर बंधन थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३७ ॥

औदारिक, वैक्रिय अने आहारक, ए त्रणने पोतपोतानी साथें जोडतां त्रण बंधन थाय. तथा ए त्रण साथें तैजस शरीर जोडतां पण त्रण बंधन थाय तथा ए त्रण साथें कार्मण शरीर जोडतां त्रण बंधन थाय. एवं नव बंधन देखाडीयें छैयें.

१ जे कर्मना उदयथी औदारिक सार्थे औदारिक पुजल बंधाय, ते औदारिक औदारिकबंधन. २ जे कर्मना उदयथी वैक्रिय सार्थे वैक्रिय दलनो बंध थाय, ते वैक्रिय वैक्रियबंधन. ३ जे कर्मना उदयथी आहारक सार्थे आहारकदलनो बंध थाय, ते आहारक आहारकबंधन. ४ जे कर्मना उदयथी औदारिकदल सार्थे तैजस दलनो बंध थाय, ते औदारिकतैजसबंधन. ५ जे कर्मना उदयें वैक्रिय साथे तैजस दलनुं बंधन होय, ते वैक्रियतैजसबंधन. ६ जे कर्मना उदयें आहारकनुं तैजसदल सार्थे बंधन होय, ते आहारकतैजसबंधन. एम एज त्रण सार्थे कार्मण पण लेवुं. ७ जेना उदयें औदारिक सार्थे कार्मण दलनो बंध थाय, ते औदारिककार्मणबंधन. ८ जेना उदयें वैक्रियदल सार्थे कार्मण दलनो बंध थाय, ते वैक्रियकार्मणबंधन. ए जेहना उदयें आहारक सार्थे कार्मणदलनुं बंधन होय, ते आहारककार्मण बंधन. ए रीतें नव बंधन कह्यां. ए मिश्रयोगने विषे जाववां तथा बीजे पण जाववां.

१० तेमज औदारिकादिक त्रणनी सार्थे इतर कहेतां जूदां जे तैजस अने कार्मण तेना मिश्रस्कंध सार्थे एटले ए बन्नेनी सार्थे औदारिकनो जेने उदयें बंध होय, ते दशमुं औदारिकतैजसकार्मण बंधन. ११ जेना उदयें वैक्रिय सार्थे तैजसकार्मणदल मले, ते वैक्रियतैजसकार्मणबंधन. १२ जेना उदयें आहारक सार्थे तैजसकार्मणबंधन होय, ते आहारकतैजसकार्मणबंधन. हवे त्रण तैजस कार्मणनांज बंधन कहे छे. एटले-१३ जेना उदयें तैजसदल सार्थे तैजसनो बंध होय, ते तैजसतैजसनुं बंधन. १४ जेना उदयें कार्मण सार्थे तैजसनो बंध होय, ते तैजसकार्मणबंधन. १५ जेना उदयें कार्मण सार्थे कार्मणकर्मदलनो मांहोमांहे बंध होय, ते पंदरमुं कार्मणकार्मणबंधन. ए पंदर बंधन कह्यां ॥ ३७ ॥

हवे ए पन्नर बंधनने गुणवाने प्रकारांतरें पाठांतर गाथा कहे छे. "उरलाईणउसग ते, अकम्म सहिआण पण चउ ति बंधा ॥ पढमाण तेअ कम्मेहिं, तिन्नि इअ पनर बंधणया" ॥ १ ॥ हवे ए गाथानो अर्थ कहे छे. उरलाईणउ के० औदारिकादिक पांच शरीरनां पुजलनां सग के० आप आप सार्थे मलवानां हेतुजूत प्रथम पांच बंधन, ते अकम्मसहिआणपणचउतिबंधा के० ते तैजसव्यतिरिक्त शेष चार शरीरना दलने तैजससार्थे मलवानां हेतुजूत चार बंधन तथा तैजसकार्मण विना अनेरां जे त्रण शरीरदल, तेने कार्मण सार्थे मेलववानां त्रण बंधन तथा तेने तैजसकार्मणसंबंधें त्रण बंधन. एवं पंदर बंधननां नाम लखीयें छैयें. प्रथम औदारिकऔदारिकबंधन, बीजुं वैक्रियवैक्रियबंधन, त्रीजुं आहारकआहारकबंधन, चोथुं तैजसतैजसबंधन, पांचमुं कार्मणकार्मणबंधन, ए पांच पोतपोताथी तथा छठुं औदारिकतैजसबंधन, सातमुं वैक्रियतैजसबंधन, आ-

ठमुं आहारकतैजसबंधन, नवमुं कार्मणतैजसबंधन, दशमुं औदारिककार्मणबंधन, अगीयारमुं वैक्रियकार्मणबंधन, बारमुं आहारककार्मणबंधन, तेरमुं औदारिकतैजसकार्मणबंधन, चौदमुं वैक्रियतैजसकार्मणबंधन, पंदरमुं आहारकतैजसकार्मणबंधन. ए (पढमाणतेअकम्मेहिंतिन्नि के०) ए पाछला त्रण बंधन, ते तैजसकार्मणनी साथें प्रथमना औदारिकादिक त्रणने विषे मलवानां हेतु जाणवां. एम पंदर बंधन ग्रंथांतरें कह्यां ॥ ३७ ॥

हवे औदारिक शरीरपणे परिणम्या जे सात धातु, तेमध्ये अस्थिसंधिने दृढता थवाना हेतुभूत छ संघयण छे. तेनां नाम कहीयें छैयें.

संघयण मट्ठिनिचर्ज, तं छध्धा वज्जरिसह नारायं ॥
तहय रिसह नारायं, नारायं अध्धनारायं ॥ ३८ ॥

अर्थ–(संघयणं) संघयण ते अट्ठिनिचर्ज के० अस्थि जे हाड तेनो मेलापक, तंछद्धा के० ते छ भेदे छे. त्यां प्रथम वज्जरिसहनारायं के० वज्रऋषभनाराचसंघयणनामकर्म, तहय के० तेम बीजुं रिसहनारायं के० ऋषभनाराचसंघयणनामकर्म. त्रीजुं नारायं के० नाराचसंघयणनामकर्म. चोथुं अद्धनारायं के० अर्द्धनाराचसंघयणनामकर्म ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३८ ॥

त्यां प्रथम संघयणनुं स्वरूप कहेछे. अस्थिना संधिनुं मलवुं, जोडवुं, तेनुं निमित्तभूत जे नामकर्म, जेने उदये जेहवुं संघयण होय, ते तेवा नामें संघयण नामकर्म जाणवुं. ते संघयणना छ भेद छे. तेणे ते नामकर्मना पण छ भेद, कार्यभेदें कारणभेद थाय छे. १ त्यां पढमसंघयण ते ज्यां बेहु हाड बेहु पासें मर्कटबंधें बांध्यां, ते उपर ऋषभ एवे नामे त्रीजुं हाड, तेणे पाटानी पेरें वींट्या ते उपरें ते त्रण हाडने भेदे, एवा वज्रखीलियें खीव्या थकां अस्थि स्थिर होय, एवुं संघयण, जे कर्मना उदयथी होय, ते प्रथम वज्रऋषभनाराचसंघयणनामकर्म.

२ ज्यां बन्ने हाड बेहु पासें मर्कटबंधें बांध्यां, ते उपर त्रीजे पाटा सरखे हाडे बांध्यां, पण ज्यां खीली न होय, ते बीजुं ऋषभनाराचसंघयण, जे कर्मने उदये होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं.

३ ज्यां बन्ने पासें हाडने मर्कटबंध होय, पण पाटो अने खीली न होय, ते नाराचसंघयण, जे कर्मना उदयथी होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं.

४ ज्यां एक पासें मर्कटबंध अने बीजे पासें खीली, एवो हाडनो संधि जिहां

होय, ते अर्द्धनाराचसंघयण, जे कर्मप्रकृतिना उदयथी लहीयें, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं ॥ ३० ॥

कीलिअ छेवठं इह, रिसहो पट्टो अ कीलिआवज्जं ॥
उभउ मक्कडबंधो, नारायं इममुरालंगे ॥ ३९ ॥

अर्थ—पांचमुं कीलिअ के० कीलिकासंघयणनामकर्म, छठुं छेवठं के० छेवठुं संघयणनामकर्म. इह के० इहां रिसहोपट्टो के० रिषभ ते पाट सरखुं हाड. कीलिआ के० खीलीरूप ते वज्जं के० वज्र कहीयें. उभउ के० बेहु पासें आंकडा भरावबा, ते मक्कडबंधो के० मर्कटबंध एने नारायं के० नाराच कहीयें. इममुरालंगे के० ए संघयण, औदारिकशरीरे होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३९ ॥

जेम खीलिमात्रें सांधि, काष्ठसंधि होय, तेम ज्यां हाडसंधि होय, पण मर्कटबंध पाटो न होय, ते कीलिकासंघयण; जे कर्मप्रकृतिना उदयें ते कीलिकासंघयण प्राप्त थाय, तेने तेज नामकर्म कहीयें. ज्यां अस्थिनो अंतर एकेकने स्पर्शीने रहे पण खीली, नाराच अने ऋषभ, ए त्रणमांहे एके पण न होय, लगारेक धक्को लागवाथकी जूदा थइ जाय, एवो अत्यंत निर्बल ज्यां संधि होय, ते छठुं छेवठुं संघयण, जे कर्मना उदयथी थाय, तेने तेज नामकर्म कहीयें.

अहीं समयभाषायें जैनशास्त्रसंकेतें ऋषभ के० बे हाडना संधि स्थिर करवाने पाटा सरखुं बीजुं हाड, ते परिवेष्टितपट्ट कहीयें. तथा ते बे, त्रण हाडने भेदीने संधि दृढ करे, एवुं चोथुं अथवा त्रीजुं हाड खीलीरूप ते वज्र कहीयें. अने ज्यां बन्ने हाड एक एक साथे आंकडे आंकडो भराय, ते कोइ पण रीतें छूटे नहीं. एवो बन्ने अस्थिनी मांहोमांहे दृढसंधिनो करनार मर्कटबंध, ते नाराचशब्दनो अर्थ जाणवो. मर्कटबंध, ते वानरनुं बालक, माताने हइए वलगी रहे. तेम हाडना छेडा बीजा हाडने वलगी रहे, ते मर्कटबंध जाणवो. ए त्रण शब्द समयभाषायें लेवा. ए संघयण, हाडसंधिरूप छे. ते अस्थि, औदारिक शरीरें होय ते माटे औदारिक शरीरें संघयण होय पण वैक्रिय अने आहारकशरीरें न होय, ए अपेक्षायें एकेंद्रियने असंघयणी कह्यां. ॥ ३९ ॥

॥ हवे ए संघयण छतां अवश्य संस्थान होय, माटे संघयण पछी संस्थान कहे छे. ॥

सम चउरंसं निग्गो, ह साइ खुज्जाइ वामणं हुंडं ॥
संठाणा वन्न कीण्ह, नील लोहिय हलिद्द सिआ ॥ ४० ॥

अर्थ–समचउरंसं के० १ समचतुरस्रसंस्थान, निग्गोह के० २ न्यग्रोधसंस्थान साइ के० ३ सादिसंस्थान, खुज्जाइ के० ४ कुब्जसंस्थान, वामणं के० ५ वामनसंस्थान, हुंडं के० ६ हुंमसंस्थान, ए संठाणा के० संस्थाननां नाम कह्यां. वम्नकिण्ह के० १ कृष्णवर्णनामकर्म, नील के० २ नीलवर्णनामकर्म, लोहिय के० ३ लोहितवर्णनामकर्म, हलिद्द के० ४ हरिद्रकपीतवर्णनामकर्म, सिआ के० ५ श्वेतवर्णनामकर्म ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४० ॥

१ सम एटले समा सरखा चतुः एटले चार अस्र एटले खूणा ज्यां होय, एटले पलोंठी वाली बेठां थकां दोरी साथें, मवीयें ज्यां बन्ने जानुनुं अंतर, अने डावा जानुनो जमणो खंजो तथा जमणा जानुनो डाबो खंजो पलोंठी पीठ साथें ललाट मलतां ए चारे दोरी सरखी थाय, ते समचतुरस्रसंस्थान. अथवा समस्त अंग सामुद्रिक शास्त्रोक्तलक्षणसहित शुभ होय, ते समचतुरस्रसंस्थान कहीयें. ते जे कर्मप्रकृतिना उदयथी होय, ते समचतुरस्रसंस्थाननामकर्म जाणवुं. ते देवता सर्वने समचतुरस्र संस्थान होय.

२ जेम वटवृक्षनो उपरलो भाग पूर्ण होय, तेम जे संस्थानें करी नाभी उपरनो भाग त्रिकलक्षणोपेत पूर्ण प्रमाण होय अने नीचलो भाग हीन होय, एवुं न्यग्रोधसंस्थान, जे कर्मना उदयथी पामीयें, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम, न्यग्रोधसंस्थान जाणवुं.

३ ज्यां नाभी थकी नीचेनां अंग, उत्तममानोपेत होय अने पेट उपरनां अंग हीन होय, ते सादिसंस्थान, जे कर्मना उदयथी थाय, ते कर्मनुं नाम पण तेज जाणवुं.

४ ज्यां हाथ, पग, मुख अने ग्रीवादिक उत्तम होय अने हृदय, पेट, पूंठ, अधम हीन होय, ते कुब्जसंस्थान, जे कर्मना उदयथी पामीयें, ते कर्मनुं नाम तेज जाणवुं.

५ ज्यां हाथ अने पग, हीन होय अने बीजां अंग उत्तम होय, ते वामनसंस्थान, जे कर्मना उदयथी पामीयें, ते कर्मनुं नाम तेज जाणवुं.

६ ज्यां समस्त अंगनां अवयव लक्षण हीन भूंडा होय, ते हुंमसंस्थान, जे कर्मना उदयथी प्राप्त थाय, ते कर्मनुं नाम पण तेहीज जाणवुं. संस्थान ते शरीरनो आकारविशेष, तेनुं हेतुभूत जे नामकर्मप्रकृति, ते संस्थाननामकर्म कहीयें. गर्भज, तिर्यंच, मनुष्यने ब संस्थान होय अने शेष सर्व जीवने हुंमसंस्थान होय.

हवे पौद्गलिकशरीरने विषे व्यवहारें जे वर्णादिक होय तेना हेतुभूत वर्णादिक चारनां नाम कहे बे. तेमां प्रथम पांच वर्णनां नाम कहे बे.

१ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, मशीनी पेरें तथा गुलीनी पेरें नीलुं, कालुं, होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम कृष्णवर्ण कहीयें.

२ जे कर्मना उदयथकी जीवनुं शरीर, शुकपिछ सरखुं तथा जंगाल सरखुं नील होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम नीलवर्ण कहीयें.

३ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर हलदर तथा हरियाल तथा चंपाना फूल सरखुं पीले वर्णे होय, ते हरिद्रकपीतवर्णनामकर्म जाणवुं. ४ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, हिंगलो तथा सिंदूर तथा जासूलनां फूल जेवुं लोहित के० रातुं होय, ते कर्मनुं नाम लोहितनामकर्म जाणवुं. ५ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर शंख, कुंद, चंद्रकिरण सरखुं तथा गौरवर्ण होय, ते श्वेतवर्णनामकर्म जाणवुं.

॥ एम वर्णनाम कही, ते पुद्गलगुणसादृश्यें गंधनाम कहे छे. ॥

सुरही डुरही रस पण, तित्त कडु कसाय अंबिला महुरा
फासा गुरु लहु मिउ खर, सी उण्ह सिणिद्ध रुक्खठा ॥ ४१ ॥

अर्थ– सुरही के० सुरभिगंधनामकर्म, डुरही के० डुरभिगंधनामकर्म, रसपण के० रस पांच कहे छे. तित्त के० तिक्तरसनामकर्म, ते तिक्तरस; कडु के० कटुकरसनामकर्म, ते कटुरस, ३ कसाय के० कषायलरसनामकर्म, ते कषायेलो रस; अंबिला के० आम्लरसनामकर्म, ते खाटो रस, आंवलीनो रस; ५ महुरा के० मधुररसनामकर्म ते मीठो रस. फासा के० हवे आठ फरस कहे छे. १ गुरु के० गुरुस्पर्शनामकर्म, २ लहु के० लघुस्पर्शनामकर्म, ३ मिउ के० मृडुस्पर्शनामकर्म, ४ खर के० खरस्पर्शनामकर्म, ५ सी के० शीतस्पर्शनामकर्म, ६ उण्ह के० उष्णस्पर्शनामकर्म, ७ सिणिद्ध के० स्निग्धस्पर्शनामकर्म, ८ रुक्ख के० रूक्षस्पर्शनामकर्म, ए अठ के० आठ स्पर्श जाणवा ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४१ ॥

ते गंधना बे भेद छे. १ जे कर्मने उदयें कर्पूर, कस्तुरी, अने फूलना सुगंध सरखो शरीरनो गंध होय, ते कर्मनुं नाम सुरभिगंधनामकर्म कहीयें. ए शरीर श्री तीर्थंकर तथा पद्मिनी स्त्रीनेज होय. २ जे कर्मने उदये जीवनुं शरीर, लशणादिकनी पेरे मृतकनी पेरे डुर्गंधवालुं होय, ते कर्मनुं नाम, डुरभिगंधनामकर्म कहीयें. ए बे गंधनां नाम कह्यां.

हवे रसनां नाम कहे छे. ते रसना पांच भेद छे. जो पण क्षारादिक रस ग्रंथांतरे मान्या छे ते पण एमांहे अंतर्भावे छे. १ जे कर्मना उदयें जीवनुं शरीर, लींब करियाताना सरखुं तिक्त कडवुं होय, ते तिक्तरसनामकर्म. २ जे कर्मना उदयें जीवनुं

शरीर, शुंठ अने मरी सरखुं कडु कहेतां तीखा रस जेवुं होय, ते कर्मनुं नाम कटु-रसनामकर्म. ३ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, हरडे अने वहेडा सरखुं कषायेला रस जेवुं होय, ते कर्मनुं नाम पण तेज जाणवुं. ४ जे कर्मना उदयें जीवनुं शरीर, लींबू अने आंबलीना रस जेवुं आम्ल एटले खाटुं होय, ते कर्मनुं नाम तेज जाणवुं. ५ जे कर्मने उदयें जीवने शरीरें शेलडी, दूध, अने साकर जेवो मीठो रस लहीयें, ते कर्मनुं नाम, मधुररसनामकर्म. ए पांच रसनां नाम कह्यां.

हवे आठ स्पर्शनां नाम कहे छे. १ जे कर्मने उदयें जीवनुं शरीर, लोहना गोलानी पेरें भारी होय, सहेजें नीची गति होय, ते कर्मनुं नाम गुरुस्पर्श जाणवुं. २ जे कर्मने उदयें जीवनुं शरीर, अर्कतूलनी पेरें हलवुं होय, ते लघुस्पर्शनामकर्म. ३ जे कर्मने उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, वेतस तथा माखणनी पेरें सुकुमाल मृदु होय, ते मृदुनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, गायनी जीभनी पेरें वरसठ होय, ते वरसठनामकर्म. ५ जे कर्मना उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, हीमनी पेरे अत्यंत शीतल होय, ते शीतनामकर्म. ६ जे कर्मना उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, अग्निनीपेरें उष्ण होय, ते उष्णनामकर्म. ७ जे कर्मना उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, घृत तैलनी पेरें चीकट स्नेहवंत होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम स्निग्ध जाणवुं. ८ जे कर्मना उदयें जीवना शरीरनो स्पर्श, राखनी पेरें लूखु निःस्नेह होय, तेनुं नाम रूक्ष जाणवुं. ॥ ४१ ॥

॥ ए वर्णादिक वीश प्रकृतिमांहे शुभ केटली? अने अशुभ केटली? ते कहे छे. ॥

नील कसिणं डुगंधं, तित्तं कडुअं गुरुं खरं रुक्खं ॥
सीअं च असुह नवगं, इक्कारसगं सुभं सेसं ॥ ४२ ॥

अर्थ— नील के० नीलवर्ण, कसिणं के० कृष्णवर्ण, ए बे वर्ण अने डुगंधं, के० डुर्गंध, ए एक गंध, तथा तित्तं के० तिक्तरस, कडुअं के० कटुकरस. ए बे रस, अने गुरुं के० गुरुस्पर्श, खरं के० खरस्पर्श, रुक्खं के० रूक्षस्पर्श, सीअंच के० शीतस्पर्श, ए चार स्पर्श. असुहनवगं के० एवं अशुभ पापप्रकृतिनुं नवक जाणवुं. अने सेसं के० शेष रही जे इक्कारसगं के० अगीआर प्रकृति, ते शुभ जाणवी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४२ ॥

औदारिकशरीरथी मांडीने इहां सुधी जे कर्मप्रकृति कही, ते सर्वपुद्गलविपाकनी कही, जेभणी एनो विपाक एटले रसोदय ते जीवाश्रित औदारिक शरीर आ-

अयीने होय. शरीर, अंगोपांग, बंधन, संघातन, संघयण, संस्थान, वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श. ए समस्त विशेष जे कह्यां, ते शरीरपुजलने विषे होय. तेथी एनां हेतुभूत कर्म, ते पुजलविपाकी कहीयें. तथा अहीं शरीरना वर्णादिक, लोकव्यवहारनयथी लेवा, अन्यथा निश्चयनयमतें तो औदारिकादिकशरीर पुजलें पांच वर्ण, बे गंध, पांच रस, आठ स्पर्श, एवं वीश गुण होय. पण अहीं जे वर्णादिक लोकव्यवहारें कहेवाय ते उत्कट वर्णादिक पर्याय हेतुभूत नामकर्म, तेनी प्रकृति कही, तेमांहे एक नीलो, बीजो कालो, ए बे वर्ण; तथा एक डुर्गंध, एवं त्रण तथा तिक्त अने कटु ए बे रस, एवं पांच; तथा गुरु, खर, रूक्ष अने शीत, ए चार स्पर्श; ए नव प्रकृति लोकने विषे अनिष्ट होय. ते माटे अशुभ ठे तेथी एना हेतभूत कर्मनुं नाम पण अशुभ जाणवुं, जे कारण माटे संक्लेशें एनो कटुरस वधे, अने विशोधें घटे, तेथी ए नव, पापप्रकृतिमध्यें लेखवीयें, तेथी ए अशुभनवक कह्युं. पाप प्रकृतिमांहे सामान्यें वर्णादि चार अशुभ कह्यां ठे. अने अहीं विशेषें नव कह्यां.

ए नव भेदथी शेष रह्या अगीआर भेद, ते शुभ ठे, सर्व लोकने इष्ट होय, ते भणी तेनुं निमित्तभूत जे कर्म, ते पण विशुद्धें तेनो मिष्टरस वधे, ते माटे शुभ पुण्यप्रकृति कही. ते अगीआरनां नाम कहे ठे. श्वेत, पीत ने रक्त, ए त्रण वर्ण. एक सुरभिगंध. कषायल, आम्ल ने मधुर, ए त्रण रस. लघु, मृडु, स्निग्ध अने उष्ण, ए चार स्पर्श. एवं अगीआरने विशेषनयें पुण्यप्रकृति कहीयें. ए वर्णादिक वीश नामनी प्रकृति कही ॥ ४२ ॥

॥ हवे आनुपूर्वी नामकर्म कहे ठे. ॥

चउहगइव्वणुपुव्वी, गइ पुव्विडुगं तिगं निआउजुअं ॥
पुव्वीउदर्ज वक्के, सुह असुह वसुट्ट विहग गइ ॥ ४३ ॥

अर्थ–चउहगइव्व के० चार भेद गतिनी पेरें, अणुपुव्वी के० आनुपूर्वी नाम ठे. गइपुव्वीडुगं के० गति ने आनुपूर्वी, ए बेहु लेतां द्विक कहेवाय. अने तिगंनिआउजुअं के० जे वारें एने पोताना आयुसहित लहियें, तेवारे आनुपूर्वीनुं त्रिक थाय. पुव्वीउदउवक्के के० आनुपूर्वीनो उदय ते विग्रहगतियें, सुह के० शुभ चाल, असुह के० अशुभ चाल, वस के० बलदनी पेरें, उट्ट के० उंटनी पेरें, ए बे प्रकारें विहगगई के० विहायोगतिनामकर्म ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४३ ॥

चार भेदें गतिनी पेरें आनुपूर्वीनामकर्म ठे. एक नरकानुपूर्वी, बीजी मनुष्यानुपूर्वी, त्रीजी देवानुपूर्वी, चोथी तिर्यंचानुपूर्वी. ए चार आनुपूर्वीनाम ठे. इहांथी सम-

श्रेणिव्यतिरिक्त नरकमांहे अवतरतां एक समय त्यां लगे समश्रेणियें जाये, त्यांथी जेम बलदने नाथे फाली गमाणे बांधियें, तेम नरकानुपूर्वीनो उदय, उत्पत्तिक्षेत्र नरकें आणे. तेम तिर्यंचमांहेपण द्विसमय, त्रीसमय, चतुःसमय, एक वक्रादिक गति अवतरतां तिर्यगानुपूर्वीनो उदय होय, तेम मनुष्यगतिमध्यें उपजतां वक्रगतियें मनुष्यानुपूर्वीनो उदय जाववो, तेम देवतामांहे अवतरतां वक्रगतिक्षेत्रें देवानुपूर्वीनो उदय. ए चारे आनुपूर्वी, क्षेत्रविपाकनी छे, तेथी ज्यां अमश्रेणिथी वले, ते क्षेत्रे आनुपूर्वी उदय आवे.

तथा ज्यां आगल नरकद्विक कह्युं, त्यां नरकगति अने नरकानुपूर्वी. ज्यां तिर्यंक्द्विक कह्युं, त्यां तिर्यंचगति तिर्यंचानुपूर्वी. ज्यां मनुष्यद्विक त्यां मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी. ज्यां सुरद्विक त्यां देवगति ने देवानुपूर्वी. ए बे बे प्रकृति द्विकशब्दें लेवी. ए संज्ञा पूर्वें नथी कही, ते माटे अहीं कही.

ज्यां त्रिक कहे, त्यां आयु सहित त्रण लेवी. नरकत्रिक ते नरकगति, नरकानुपूर्वी, नरकायु. तिर्यंचत्रिक ते तिर्यंचगति, तिर्यगानुपूर्वी, तिर्यगायु, ए त्रिकसंज्ञा कहीयें. एम मनुष्यत्रिक ते मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी, मनुष्यायु. देवत्रिक ते देवगति, देवानुपूर्वी, देवायु. ए आनुपूर्वी नामकर्मनो उदय, जीवने जेवारें बे समयादिकनी विग्रहगति करे, तिहां थाय. एम आनुपूर्वीनाम कह्युं.

हवे विहायोगति नाम कहे छे. जे कर्मना उदयथी प्राणी चालतो थको वृषभ एटले बलदनी पेरें, तेमज हाथीनी पेरें, हंसादिकनी पेरें, भली रीतें चाले, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम शुभविहायोगति कहीयें. तथा जे कर्म उदयें ऊंटनी पेरें, खरनी पेरें, तीडनी पेरें, चालतां बन्ने पग घसाय, एवी माठी चालने जीव पामे, ते अशुभ विहायोगति कहीयें. पूर्वें गतिनाम कह्युं, तेथी एने भिन्नपणुं जणाववाने विहाय के० आकाशनाम पूर्वें जोड्युं, तेथी खगति पण कहीयें. अवकाशें चालवुं, ते विहायोगति कहीयें, ए त्रण जीवने होय. एम चौद पिंडप्रकृतिना पांशठ तथा पंचोत्तेरे भेदनुं स्वरूप कह्युं ॥ ४३ ॥

॥ हवे आठ प्रत्येक प्रकृतिनुं स्वरूप कहे छे. ॥

परघा उदया पाणी, परेसिं बलिणंपि होइ डुद्धरिसो ॥
ऊससिण लद्धिजुत्तो, हवेइ ऊसासनामवसा ॥ ४४ ॥

अर्थ— परघाउदया के० पराघातनामकर्मना उदयथी पाणी के० प्राणी एटले जीव, ते परेसिं के० पोताथकी बीजा बलिणंपि के० बलवंत जीवने पण होइडुद्धरिसो

के० डुःखें फींपवा योग्य अंग होय. अने ऊससिणलद्धिजुत्तो के० श्वासोछ्वासनुं लब्धि युक्त एटले पामवुं ते हवेइऊसासनामवसा के० उश्वासनामकर्मने वशें एटले उदयें करी होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४४ ॥

पराघात नामकर्मना उदयथी जीव, द्रव्यप्राण जे पांचेंद्रिय, त्रण बल, श्वासोछ्वास अने आयु. ए दश द्रव्य प्राणने धरे तथा जावप्राण ते ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूपने धरे, तेने प्राणिशब्दें जीव कहीयें. ते परेसिं के० आप विना बीजा जीवने तथा वैरीने पण डुर्द्धर्ष एटले डुःखें, घणे उपायें करी एह पराजव्यो जाशे ? एवी बुद्धि, बलवंतने पण उपजावे, तो निर्बल वैरीथी केवी रीतें आसंग्यो जाय ? एटले जे कर्मना उदयथी सबल राजसजामां पण बोलतो थको बीक न राखे, परंतु उलटा तेनाथी बीजा घणा जण बीहे, तेना दर्शनमात्रथी पण वैरी कंपायमान थाय. एवो प्रतापवान् जे जीव होय, ते पराघात नामकर्म. ए प्रथम प्रत्येक प्रकृति जाणवी.

उश्वास के० ऊंचो श्वास शरीराज्यंतरचारि वायुविशेष, आनप्राण एवे नामे, एना कहेवाथकी निःश्वास पण लेवो, जे नीचो उश्वास मूकवो, ते निःश्वास जाणवो. ए बेहु जे कर्मना उदयथी सुखें लही शके, ते कर्मनुं नाम, श्वासोछ्वासनामकर्म जाणवुं. ए लब्धिनुं नाम श्वासोछ्वासलब्धि, ए बेहु कर्मना उदयथी होय ते जणी औदयिकी प्रकृति कहीयें. तेणे लब्धियुक्त एटले सहित जीव होय अने श्वासोछ्वास पण पर्याप्तिने उदयें तद्योग्य पुज्ल ग्रही श्वासोश्वासपणे परिणमावी अवलंबि मूकीयें एवी शक्ति होय, अने श्वासोश्वास व्यापारव्यय करी श्वासोश्वास प्राण ए त्रणना जेद तथा सर्व लब्धि क्षायोपशमिकी शास्त्रें कहीयें बैयें पण ते प्रायिक वचन बे जे जणी वैक्रियलब्धि, आहारकलब्धि इत्यादिक औदयिकी पण होय. तथा वीर्यांतराय क्षयोपशम पण एनो निमित्त होय. ते माटे औदयिकी थकां क्षायोपशमिकी केहेतांथकां पण विरोध नथी.

॥ हवे आतपनामकर्मनुं स्वरूप कहे बे. ॥

रवीबिंबेउ जिअंगं, तावजुअं आयवाउ नउजलणे ॥
जमुसिणफासस्स तहिं, लोहियवस्सस्स उदउत्ति ॥ ४५ ॥

अर्थ–रविबिंबेउजिअंगं के० सूर्यमंडलने विषे रत्नना जीवनुं अंग, तावजुअं के० ताप उष्ण प्रकाश सहित ते आयवाउ के० आतपनामकर्मना उदयथी होय, पण नउजलणे के० ते आतपनामकर्म अग्नि शरीरें न होय. जमुसिणफासस्सतहिं के० जे जणी उष्णस्पर्शनो उदय ते अग्निना शरीरें बे तथा लोहियवस्सस्सउदउत्ति के० राता

वर्णनो उदय छे तेथी उष्ण थको पण रातो प्रकाश करे छे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४५ ॥

सूर्यने विमाने जे रत्नना बादर एकेंद्रिय पर्याप्ता पृथिवीकायिआ जीव छे तेनां शरीर, शीतस्पर्शवंत छे, तेम छतां पण तेजः प्रकाशउष्णता करे, तावडादिक ताप नीप-जावे उष्णप्रकाश अजवालुं करे सूर्यमंडलने विषे रत्नना जीवनुं अंग. ते आतपनाम-कर्मना उदयथी एवो शरीरनो तेजःप्रकाश पामे ए कर्म, बादर पृथिवीकायिआ पर्या-प्ताने प्रायोग्य होय, ते जणी बीजाने एनो उदय न होय; कोइ कहेशे के ए कर्मनो उदय अग्निना जीवने पण हशे, जे माटे ते पण उष्णप्रकाश करे छे ? ते निषेधे छे. ज्वलन एटले अग्निना जीवने ते कर्मनो उदय नथी, तेउकायिआ जीवने शरीरआ-श्रयी उष्णस्पर्शनो उदय छे तेथी ते अग्नि जेम जेम ढूकडो होय, तेम तेम ते अग्नि-मांहेथी वीछडेला केटलाएक अग्निकायिआ जीव छे तेना शरीरनो उष्णस्पर्श आपणा शरीरें लागे छे. पण ते प्रकाश उष्ण जाणवो नहीं. ते जणी अत्यंत दूरथको ताप न करे. जेम जेम नजीक होय, तेम तेम ताप करे अने सूर्यमंडल तो दूर थकी तपे छे. तथा अग्निना शरीरें व्यवहारें करी राता वर्णनो उदय छे तेथी करी तेनो प्रकाश रातो थाय छे माटे रक्तवर्ण जे प्रजा ते तेउकायिआजीवनां शरीर जाणवां पण आतप नथी. ए जाव छे. ॥ ४५ ॥

॥ हवे उद्योतनुं स्वरूप कहेछे. ॥

अणुसिण पयासरूवं, जिअंगमुज्जो अएइ उज्जोआ ॥
जइ देवुत्तर विक्किअ, जोइस खज्जोअ माइव ॥ ४६ ॥

अर्थ—अणुसिण के० जे अनुष्ण एटले उष्ण नहीं, परंतु शीत होय अने पयास-रूवं के० प्रकाशरूप एटले प्रकाश सहित जे जिअंगमुज्जोअएइह के० जे जीवनुं शरीर, उद्योत करे ते इहां उज्जोआ के० उद्योतनामना उदयथी जाणवो. जइ के० यति अने देव के० देवताने उत्तरविक्किअ के० उत्तरवैक्रियरूप करतां होय जोइस के० ज्योतिषीमंडलें विमान खज्जोअमाइव के० खद्योतादिकनी पेरें शरीरें उद्योततानो उदय होय. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४६ ॥

उष्णप्रकाशथी जिन्न जे शीत प्रकाशरूप अजवालुं करे, जे उष्णस्पर्शप्रकाश अग्नि करे तेथी जिन्न प्रकाश करे, तेना उदयथी जीवनुं अंग कहेतां शरीर, शीतप्र-काश अजवालुं करे. ते कर्मप्रकृतिनुं नाम उद्योत कहीयें. अहीं उद्योतना उदय स्वामी देखाडे छे.

यति एटले साधु, वैक्रिय लब्धियें करी उत्तर वैक्रियरूप करे तथा देवता पण

मूलगा नवधारणीय शरीरथी बीजुं जावा आववा सारु उत्तरवैक्रियरूप करे, तेनो प्रकाश शीत होय, ते उद्योतनामना उदयथी जीवने जाणवो. तथा ज्योतिषी जे चंद्रमा, ग्रह, नक्षत्र, तारा, ए चारे जातिना ज्योतिषीना विमानें जे पृथिवीकायिआ रत्नना जीव, तेनां शरीर छे; तेने उद्योतनो उदय जाणवो. तेम खजुआने पण जाणवो. आदि शब्दथकी रत्न औषधि प्रमुख रात्रें दीपक सरखी देखाय छे, ए रीतें ज्यां शीत-प्रकाश देखाय, त्यां उद्योतनामकर्म उदय जाणवो. ॥ ४६ ॥

॥ हवे अगुरु लघु तथा तीर्थंकरनामनुं स्वरूप कहे छे. ॥

अंगं न गुरु न लहुअं, जायइ जीवस्स अगुरु लहु उदया ॥
तिछेण तिहुअणस्सवि, पुज्जो से उदर्ज केवलिणो ॥ ४७ ॥

अर्थ– अंगं के० शरीर, नगुरुनलहुअं के० भारी पण न थाय अने हलवुं पण न थाय, जायइजीवस्सअगुरुलहुउदया के० जीवने अगुरु लघुनामकर्मना उदयथी होय अने तिछेण के० तीर्थंकरनामकर्मना उदयथी तिहुअणस्सवि के० त्रिभुवनने एटले स्वर्ग मृत्यु पातालवासी जीवोने पण पुज्जो के० पूजनीय होय. उदर्जकेवलिणो के० तेनो उदय केवलीने होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४७ ॥

अंगं के० जीवनुं औदारिकादिक शरीर, ते गुरु एटले भारी अत्यंत स्थूल निर्वह्युं न जाय एवुं पण न होय तथा लघु एटले हलवुं अत्यंत डुर्बल पण न होय, जो अत्यंत लघु होय तो वायरे उमाडतां राख्युं न जाय, तेथी अत्यंत स्थूल पण नहीं अने अत्यंत कृश पण नहीं. एवुं समधारण शरीर, जे कर्मना उदयथी लहीयें, ते कर्मनुं नाम अगुरुलघुनामकर्म जाणवुं.

हवे तीर्थंकरनामकर्म कहे छे. तीर्थंकरनामकर्मना प्रदेशोदयथी पण आज्ञाऐश्वर्य अन्य प्राणीनी अपेक्षायें विशेष होय तथा जे नवें तीर्थंकर पदवी पामशे, ते नवने विषे कल्याणक महोत्सवें इंद्रादिक पूजे, स्तवे तथा एक आहारनिहार करतां कोइ देखे नहीं, बीजुं रोगरहित सुगंधिसहित प्रस्वेद, मल रहित शरीर होय. त्रीजुं सुगंधिमान् श्वासोश्वास होय. चोथुं लोही, मांस उज्ज्वल. ए चार अतिशय जन्मथी प्रदेशोदय होय तथा चार घातीआं कर्म, क्षय कस्या पछी केवलज्ञान पामे थके तीर्थंकरनामकर्मने उदयें समवसरणादि विभूति होय, पांत्रीश गुण सहित वाणीयें करी नव्यजनने प्रतिबोधि तीर्थंकर कहेतां साधु, साधवी, श्रावक, श्राविकारूप चतुर्विध संघनी स्थापना करे तथा प्रथम गणधरनी स्थापना करे तथा देशना अफल न थाय तथा कर्मक्षयथी अगीआर अतिशय थाय. देवताना कस्या उंगणीश अतिशय होय, ए सर्वे तीर्थंकरनामकर्मना रसोदयथी थाय ॥ ४७ ॥

॥ हवे निर्माण नामकर्मनुं स्वरूप कहीयें बैयें. ॥

अंगोवंग निअमिणं, निम्माणं कुणइ सुत्तहारसमं ॥
उवघाया उव हम्मइ, सतणु अवयवलंबि गाईहिं ॥ ४७ ॥

अर्थ—अंगोवंग के० अंगोपांगनुं निअमिणं के० ठामनुं ठाम आणवुं, ते निम्माणंकुणइ के० निर्माणनामकर्म करे, सुत्तहारसमं के० ते सूत्रधार सरखुं जाणवुं. उवघाया के० उपघातनामकर्मथी उवहम्मइ के० हणाय, पीडाय, सतणु के० पोताना शरीरना, अवयव के० अवयवें करी लंबिगाईहिं के० पडजीनी चोरदंतादिकें करी ॥इत्यक्षरार्थः॥४७॥

औदारिकादिक त्रण शरीरनां अंगोपांग हाथ, पग, पेट, पुंठ, मस्तकादिक जे ज्यां जोइयें, ते त्यां थापे, पण फेरफार न होय. हाथने ठामें पग न होय, अने पगने ठामे हाथ न होय, परंतु पगने स्थानकें पग अने हाथने स्थानके हाथ होय, एम पंचेंद्रियपणुं जे ज्यां ते त्यां होय, एम अंगोपांगनो नियम निर्द्धार, जे कर्मना उदयथी जीव करे, ते निर्माणनामकर्म. ए कर्मे करी अंगोपांगनामें करी नीपजाव्यां जे अंगोपांग तेनां ठाम, व्यवस्था होय. अहीं दृष्टांत देखाडे बे. जेम सूत्रधार, काष्टपाषाणनी पुतलीनो करनार पूतलीने घडतो जूदां जूदां हाथ पगना आकारना काष्ठखंड ते ज्यां जेवा जोइयें त्यां तेवा मेलीने पूतली करे, ते निर्माणनामकर्म.

हवे उपघात नामकर्मनुं स्वरूप कहे बे. उपघात नामकर्मथी जीव हणाय, पीडाय, स्खलना पामे. शेणे करी स्खलना पामे? ते कहे बे. सतणुअवयव के० पोतानां अंग, पडजीनी, चोरदंत, तथा अधिक अंगुलि होय. तथा रसोली प्रमुख अधिके अंगें करी तथा उंबे अंगें करी जीव दुःख पामे, ते उपघातनामकर्मनो उदय जाणवो.

॥ हवे त्रसादिक दश प्रकृतिनुं स्वरूप कहे बे. ॥

बि ति चउ पणिंदि तस्सा, बायरउ बायराजिआ थूला ॥
निअ निअ पज्जति जुआ, पज्जता लद्धि करणेहिं ॥ ४ए ॥

अर्थ—बि के० बे इंद्रिय, ति के० तेंद्रिय, चउ के० चौरिंद्रिय, पणिंदि के० पंचेंद्रिय जीव, ते तस्सा के० प्रथम त्रस नामकर्म. बीजुं बायरउ के० बादरनामकर्मना उदयथी बायराजिआथूला के० जीव बादर, स्थूल कहेवाय, सूक्ष्म फीटी बादर थाय. त्रीजुं निअनिअपज्जतिजुआ के० पोतपोतानी जेटली पर्याप्ति होय तेटली पर्याप्ति सहित जीव होय, ते पज्जत्तालद्धिकरणेहिं के० अपर्याप्ता लब्धियें करी तथा करणे करी ए बे नेदें करी पर्याप्ता तेमज अपर्याप्ता पण बे नेदें जाणवा ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४ए ॥

१ जे त्रास पामे तापादिकें करी दुःखथकी बीक पामतो बायायें आवे तथा आ-

द्वारादिकने अर्थें स्थानातरें जाय ते त्रस. जे कर्मने उदयें जीव स्थावरपणुं ठांमी बे इंद्रियादिक त्रसपणुं पामे, त्रस नाम धरावे जे कर्मना उदयथी ते त्रसनामकर्म. तथा जे कर्मथी जीव, त्रसपणुं मूकी थावरपणुं पामे ते स्थावरनामकर्म. बीजो बादर एटले इंद्रियें ग्रहवा योग्य, जो पण एकेंद्रिय पृथिव्यादिक चारनां शरीर, एक, बे तथा संख्यातां मळ्यां थकां पण इंद्रियें ग्रहवाय नहीं, केवल असंख्याता शरीरनो पिंम इंद्रियें ग्रहवाय, ते पण बादर कहेवाय. अने जो असंख्याता असंख्याता नेदें मळे, तो पण जे इंद्रियें न ग्रहवाय, तें सूक्ष्मशरीर कहीयें. ए बे प्रकृति पण पुजलविपाकीनी ठे. तेथी आपणुं विपाकशरीर, पुजल देखाडे, ते नणी बादरपर्यायनुं निमित्त, ते बादरनामकर्म अने जे सूक्ष्मपर्यायनुं निमित्त, ते सूक्ष्मनामकर्म. एम बादरनाकर्म ने सूक्ष्मनामकर्म बे साथें कह्यां.

३ हवे त्रीजुं पर्याप्तिनामकर्म कहे ठे. जे कर्मना उदयथी जीव, आरंनेली पर्याप्ति पूर्ण कस्या विना मरे नहीं, ते पर्याप्तिनामकर्म जाणवुं. त्यां एकेंद्रियने धूरनी चार पर्याप्ति तथा विकलेंद्रियने अने असन्निया पंचेंद्रियने नाषा होय, ते नणी पांच पर्याप्ति होय, तथा सन्निया पंचेंद्रियने मन होय, ते नणी ठ पर्याप्ति उत्पत्तिना प्रथम समयथी आरंने. ते आप आपणी आरंनेली पर्याप्ति पूर्ण कस्या पठी मरे, पण अधुरियें न मरे, ते लब्धिपर्याप्तो तथा करण एटले आहार, शरीर अने इंद्रिय पर्याप्ति पूर्ण नथी थइ, त्यां सुधी तेने करण अपर्याप्तो कहीयें. अने पूर्ण थाय पठी करणपर्याप्तो कहीयें. अथवा जे जे पर्याप्ति पूरी करी नथी ते तेनी अपेक्षायें करण अपर्याप्तो अने पूरी करी तेनी अपेक्षायें करणपर्याप्तो अने जे कर्मना उदयथी आरंनेली पर्याप्ति, पूर्ण कस्या विना मरे, ते लब्धिअपर्याप्तो होय. ते अपर्याप्तनाम कर्म. त्यां पर्याप्ति कहेतां पुजलना उपचयथी थयुं जे पुजलपरिणमनहेतुशक्ति विशेष, ते त्रिपय नेदें ठ प्रकारे ठे. १ आहार, २ शरीर, ३ इंद्रिय, ४ स्वासोश्वास, ५ नाषा, ६ मन. ए ठ पर्याप्ति ठे. ते मध्ये १ जे शक्तिविशेषें जीव, पुजल ग्रही खल रस जूदा करे, ते आहारपर्याप्ति. २ जे शक्तिविशेषें रस थयो तेने सात धातुपणे परिणमावे, ते बीजी शरीरपर्याप्ति. ते धातुने द्रव्येंद्रियपणे परिणमाववानी शक्ति, ते त्रीजी इंद्रियपर्याप्ति. ४ श्वासोश्वास वर्गणादल लइ श्वासपणे परिणमावी अवलंबी मूकवानी, ते चोथी श्वासोश्वासपर्याप्ति ५ नाषाद्रव्य लइ नाषपणे परिणमावी अवलंबी मूकवानी शक्ति, ते पांचमी नाषापर्याप्ति. ६ मनोद्रव्य लेइ मनपणे परिणमावी अवलंबी मूकवानी शक्ति, ते ठठी मनःपर्याप्ति. ए ठए पर्याप्तिनो आरंन समकालें होय, ते पठी एक समयें आहार पर्याप्ति पूर्ण करे, ते पठी अंतरमुहूर्त्तें शरीरपर्याप्ति

पूर्ण करे, ते पढी औदारिक शरीरवालो अंतरमुहूर्त्त मुहूर्त्तने आंतरे शेष चार पर्याप्ति पूर्ण करे अने वैक्रिय तथा आहारक शरीरवालो समयने अंतरे पूर्ण करे. आगली वे पर्याप्ति सूक्ष्म ढे, तेथी कालनो फेर थाय. जेम ढ जणी कांतनारी, साथें कांतवा बेठी तेमां जे स्थूल कांते, ते वहेलुं कोकरुं पुरुं करे अने सूक्ष्म कांते ते, मोडुं कोकरुं जरे, एम पर्याप्तिने पण जाववी ॥ ४ए ॥

॥ हवे प्रत्येक नामकर्म कहे ढे. ॥

पत्ते अतणू पत्ते, ठदएणं दंतअठिमाइ थिरं ॥
नाजुवरि सिराइ सुहं, सुजगाउ सवजणइठो ॥ ५० ॥

अर्थः—पत्तेअतणू के० औदारिक तथा वैक्रिय शरीर, प्रत्येक एटले जीव जीवप्रत्यें जूडुं जूडुं निरालुं आप आपणी निश्रानुं शरीर होय. ठदएणं के० जे कर्मना उदयथी ते पत्ते के० प्रत्येक नामकर्म, एटले साधारण अनंता जीवनुं एक शरीर निगोद ढे. ते मूकीने प्रत्येक शरीरपणुं पामे जे कर्मथी; ते प्रत्येकनामकर्म. तथा प्रत्येकपणुं मूकी साधारणमांहे अवतरे, साधारण नाम धरावे जे कर्मना उदयथी ते साधारणनामकर्म. तथा ५ दंतअठिमाइथिरं के० दंत अस्थि प्रमुख अवयवनो दृढ बंध होय स्थिर निश्चल होय, जे कर्मना उदयथी ते स्थिरनामकर्म. तथा कान, पापण, जीज प्रमुख शरीरावयव, जे कर्मना उदयथी अस्थिर एटले चपल होय, ते अस्थिरनामकर्म. ए वे प्रकृतिनो उदय अविरोधी ढे, ध्रुवोदय जणी साथें होय.

६ हवे शुजनामकर्म कहे ढे. नाजिवरिसिराइसुहं के० नाजी उपरलां अंग हस्त प्रमुख मस्तकादिक अवयव शुजनामकर्मना उदयथी शुज होय, तेने स्पर्शे कोइ अप्रीति न पामे तथा नाजीनी नीचेनां अंग जे पग प्रमुख,ते जेने लागे तेथी ते अप्रीति पामे, ते अशुजनाम कर्मथी होय. ए बे प्रकृति पण ध्रुवोदयी उदयें अविरोधिनी ढे.

७ हवे सौजाग्यनामकर्म कहे ढे. सुजगाउसवजणाइठो के० सौजाग्यनामकर्मना उदयथी जीव तथाविध उपकार कस्या विना तथा स्वजनादिक संबंध विना पण सर्वजनने इष्ट, वल्लज होय, सुबाहुनी पेरें. तथा दौर्जाग्यनामकर्मना उदयथी जीव, कोइने घणा उपकार करे तो पण तथा स्वजनादिकने पण वसुदेवना पूर्वजवनो जीव, नंदीषेणनी पेरें अनिष्ट लागे, ते दौर्जाग्यनामकर्म ॥ ५० ॥

॥ हवे सुस्वरनामकर्म कहे ढे. ॥

सुसरा महुर सुह ऊुणी, आइजा सवलोअ गिझवठ ॥
जसउ जसकित्तीउ, थावरदसगं विवज्जडं ॥ ५१ ॥

अर्थ—सुसरा के० सुस्वरनामकर्मना उदयथी महुर के० मधुर मीठो, सुह के० सुखदायि, झुणी के० ध्वनि एटले स्वर होय. आइज्जा के० आदेयनामकर्मथी ते पुरुषनुं सवल्लोअ के० सर्व लोकने गिज्झ के० ग्रहवायोग्य एवुं वउ के० वचन होय, जसउजस-कित्तीउ के० यशकीर्त्तिनामकर्मथी जीवनी यश,कीर्त्ति सर्वत्र होय. थावरदसगंविवज्जत्थं के० स्थावरदशको ए थकी विपरीतार्थ जाणवो ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ५१ ॥

ए कोकीलानी पेरें झीणो, मीठो, शुक, शुकसालही कहेतां मेना तथा मयूरनी पेरें शुभ सुखदायि दुःखवारक स्वर लहीयें, ते सुस्वरनामकर्मना उदयथी जाणवो. तथा खर, ऊंट, फेतकारी, लुंकडी, मार्ज्जार, घूडना शब्दनी पेरें कडवो, कागना स्वरनी पेरें अनिष्ट, घोघरो विरूप स्वर पामीयें, ते दुःस्वरनामकर्मनो उदय, ए भाषापर्याप्ति पूरी कस्या पछी होय, ते भणी वचनप्रतिबंध छे अने श्रोत्रेंद्रियने सुखदायी तथा दुःखदायि होय.

ए आदेयनामकर्मना उदयथी जीवनुं वचन, शुभ शकुनना वचननी पेरें इष्ट मानवा योग्य सुखें समजवा योग्य होय, तेमज अनादेयनामकर्मना उदयथी जीव जो पण रुडुं हितकारक वचन कहे, तोपण तेनुं वचन कोइने सुहाय नहीं, अशुभ शकुननी पेरें अनिष्टपणे माने, सुस्वर थका पण अपशकुननी पेरें सुहाय नहीं. अहीं आदेयथी मान्य वचन होय अने सुस्वरनामकर्मथी सुकंठ होय एटलो भेद जाणवो.

१० जे एकदिशें नाम विस्तरे, ते कीर्त्ति; अने जे चारे दिशायें शोभा बोलाय, ते यश, अथवा दान शीलादिक गुणें करी शोभा वधे, ते कीर्त्ति अने पोताना पराक्रमें उत्पन्नाव शत्रुजयादिक गुण विस्तरें, तेने यश कहीयें. ए बे वानां जे कर्मना उदयथी जीव लहे, ते यशःकीर्त्तिनामकर्म. तथा जेना उदयथी यशःकीर्त्ति न लहे, ते अयशः-कीर्त्तिनामकर्म. ए त्रस दशको कह्यो.

अने ए थकी विपरीत उलटो अर्थ स्थावरादिक दश नामकर्मनो जे भेद, जे भणी त्रस फीटी स्थावर थाय, ते स्थावर नाम कर्म, तेमज बादरपणुं फीटी सूक्ष्मपणुं पामे, एम अनुक्रमें स्थावर दशक जाणवुं. एटले त्रसविंशतिनुं स्वरूप कह्युं. ए रीतें नाम-कर्मना बेतालीश तथा त्राणु तथा एकसो ने त्रण भेदनुं स्वरूप कह्युं. ॥ ५१ ॥

॥ हवे गोत्र तथा अंतराय ए बे कर्म कहे छे. ॥

गोअं दुहुच्च नीअं, कुलाल इव सुघडभुंभलाईअं ॥
विग्घं दाणे लाभे, भोगुवभोगेसु विरिए अ ॥ ५२ ॥

अर्थ— गोअं के० गोत्रकर्म, दुह के० बे भेदें बे. एक उच्च के० उच्चैर्गोत्र, बीजुं नीअं के० नीचैर्गोत्र, त्यां कुलालइवसुघड के० कुंभारनी पेरें घडेला भला घमा सरखुं उच्चैर्गोत्र, अने भुंभलाईअं के० कुंभार अशुभ भुंभल एटले मदिरा प्रमुखनो घमो पण घडे, तेना सरखुं नीचैर्गोत्र, तथा विग्घं के० अंतरायकर्म पांच भेदें एक दाणे के० दानांतरायकर्म, लाभे के० लाभांतरायकर्म, भोग के० भोगांतरायकर्म, उवभोगेसु के० उपभोगांतरायकर्म, विरिएअ के० वीर्यांतरायकर्म ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ५२ ॥

ते गोत्रकर्मना बे भेद. एक उच्चैर्गोत्र, बीजुं नीचैर्गोत्र, ते वे दृष्टांतें करी समजावे बे. विशिष्टजाति क्षत्रियकाश्यपादिक, उग्रादिककुल, उत्तम बलविशिष्टरूप ऐश्वर्य, तपो गुण, विद्यागुण सहित होय ते उच्चैर्गोत्र तथा भिक्षुकादिक, कुलहीन जात्यादिक लहे- ते नीचैर्गोत्र. जेम कुलाल एटले कुंभार ते भला घमा नीपजावे, ते लोकमां कुसुम, चंदन, आखा एटले अक्षतशुं पूजा पामे, मंगलकार्यें कलश स्थापे, तेम उच्चैर्गोत्रना उदयथी जीव विशिष्ट जात्यादिक गुणें करी जो पण बुद्ध्यादिकें हीन होय तोपण उत्तम जातिकुलादिक गुणे करी मनाय. तथा नीचैर्गोत्रना उदयथी जीव भुंभला एटले मदिरानुं ठाम जे घमो ते जोपण मदिराहीन होय तोपण मान न पामे, तेमज जो बुद्ध्यादिक गुणवंत होय, तो पण नीचकुल बे माटे ते जीव पांति न पामे. ए रीतें गोत्रकर्म कह्युं.

हवे आठमुं अंतरायकर्म कहे बे. एना पांच भेद बे. जे कर्मना उदयथी जीव, शुद्धद्रव्य बते, शुद्ध पात्र मले थके दान देवाने वांबतो पण दान आपी न शके, ते पहेलुं दानांतरायकर्म. जे कर्मने वशें देवावालो बतां इष्ट वस्तु वांबतो याचे तथा व्यापारें माह्यो थको पण इष्ट वस्तु न पामे, तेनुं नाम बीजुं लाभांतरायकर्म. तथा जे एक वेला भोगवाय, ते फूल आहारादिक भोग द्रव्य बते भोगववा वांबतो, विरति विना भोगवी न शके, ते त्रीजुं भोगांतरायकर्म. तथा जे घणा वखत भोगवाय, ते उपभोग, एवा स्त्री तथा आभरणादिकना उपभोग वांबतो, आभरणादिक बते हुंते जे कर्मना उदयथी पहेरी भोगवी न शके, ते चोथुं उपभोगांतरायकर्म. तथा जे कर्मना उदयथी मिथ्या क्रियाने समर्थ थको पण जीव, ते क्रिया करी न शके, ते बालवीर्यांतरायकर्म. तथा जे सम्यक्दृष्टि साधु मोक्षार्थें क्रिया करवाने हींडे, एटले प्रवर्त्ते, तो पण करी न शके, ते पंमितवीर्यांतरायकर्म. तथा जेणे करी देशविरतिपणुं वांबतो पाली न शके, ते बालपंमितवीर्यांतरायकर्म. ए पांचमुं वीर्यांतरायकर्म जाणवुं. ॥ ५२ ॥

८ कर्मनी मूलप्रकृति ८.

१ ज्ञानावरणीय कर्म.
२ दर्शनावरणीय कर्म.
३ वेदनीय कर्म.
४ मोहनीय कर्म.
५ आयुः कर्म.
६ नाम कर्म.
७ गोत्र कर्म.
८ अंतराय कर्म.

५ ज्ञानावरणीयनी प्रकृति ५.

१ मतिज्ञानावरणीय.
२ श्रुतज्ञानावरणीय.
३ अवधिज्ञानावरणीय.
४ मनःपर्यवज्ञानावरणीय.
५ केवलज्ञानावरणीय.

९ दर्शनावरणीयनी प्रकृति ९.

१ चक्षुदर्शनावरणीय.
२ अचक्षुदर्शनावरणीय.
३ अवधिदर्शनावरणीय.
४ केवलदर्शनावरणीय.
५ निद्रा.
६ निद्रानिद्रा.
७ प्रचला.
८ प्रचलाप्रचला.
९ थीणद्धी.

२ वेदनीय कर्मनी प्रकृति २.

१ शातावेदनीय.
२ अशातावेदनीय.

२८ मोहनीयनी प्रकृति २८.

१ सम्यक्त्वमोहनीय.
२ मिश्रमोहनीय.
३ मिथ्यात्वमोहनीय.
४ अनंतानुवंधक्रोध.
५ अप्रत्याख्यान क्रोध.
६ प्रत्याख्यान क्रोध.
७ संज्वलन क्रोध.
८ अनंतानुवंधीमान.
९ अप्रत्याख्यानमान.
१० प्रत्याख्यानमान.
११ संज्वलनमान.
१२ अनंतानुवंधीमाया.
१३ अप्रत्याख्यानमाया.
१४ प्रत्याख्यानमाया.
१५ संज्वलनमाया
१६ अनंतानुवंधी लोभ.
१७ अप्रत्याख्यान लोभ.
१८ प्रत्याख्यान लोभ.
१९ संज्वलन लोभ.
२० हास्यनोकषाय.
२१ रतिनोकषाय.
२२ अरतिनोकषाय.
२३ शोकनोकषाय.
२४ भयनोकषाय.
२५ जुगुप्सानोकषाय.
२६ पुरुषवेदनोकषाय.
२७ स्त्रीवेदनोकषाय.
२८ नपुंसकवेदनोकषाय.

४ आयुःकर्मनी प्रकृति ४.

१ देवायु.
२ मनुष्यायु.
३ तिर्यंगायु.
४ नरकायु.

१०३ नामकर्मनी प्रकृति १०३.

१ नरकगति नामकर्म.
२ तिर्यंग्गति नामकर्म
३ मनुष्यगति नामकर्म.
४ देवगति नामकर्म.
५ एकेंद्रिय जातिनाम.
६ बेंद्रिय जातिनाम.
७ तेंद्रिय जातिनाम.
८ चतुरिंद्रिय जातिनाम.
९ पंचेंद्रिय जातिनाम.
१० औदारिक शरीरनाम.
११ वैक्रिय शरीरनाम.
१२ आहारकशरीरनाम.
१३ तैजस्शरीरनाम.
१४ कार्मणशरीरनाम.
१५ औदारिक अंगोपांग.
१६ वैक्रिय अंगोपांग.
१७ आहारक अंगोपांग.
१८ औदारिकऔदारिक बंधन.
१९ औदारिक तैजस्बंधन.
२० औदारिक कार्मणबंधन.
२१ औदारिकतैजस् कार्मणबंधन.
२२ वैक्रियवैक्रिय बंधन.
२३ वैक्रियतैजस बंधन.
२४ वैक्रियकार्मणबंधन.
२५ वैक्रियतैजस्कार्मणबंधन.
२६ आहारक आहारक बंधन.
२७ आहारक तैजस् बंधन.
२८ आहारक कार्मण बंधन.
२९ आहारक तैजस् कार्मण बंधन.
३० तैजस्तैजस् बंधन.
३१ तैजसकार्मण बंधन.
३२ कार्मणकार्मण बंधन.
३३ औदारिकसंघातन.
३४ वैक्रियसंघातन.
३५ आहारकसंघातन.
३६ तैजस्संघातननाम.
३७ कार्मणसंघातननाम.
३८ वज्रऋषभनाराचसंघयण.
३९ ऋषभनाराचसंघयण.
४० नाराचसंघयण.
४१ अर्द्धनाराचसंघयण.
४२ कीलिकासंहनन.
४३ छेवठ्ठुसंहनन.
४४ समचतुरस्रसंस्थान.
४५ न्यग्रोधसंस्थान.
४६ सादिसंस्थान.
४७ वामनसंस्थान.
४८ कुब्जसंस्थान.
४९ हुंडसंस्थान.
५० कृष्णवर्णनाम.
५१ नीलवर्णनाम.
५२ लोहितवर्णनाम.
५३ हारिद्रवर्णनाम.
५४ श्वेतवर्णनाम.
५५ सुरभिगंध.
५६ डुरभिगंध.
५७ तिक्तरस.
५८ कटुकरस.
५९ कषायरसनामकर्म.
६० आम्लरसनामकर्म.
६१ मधुररसनामकर्म.

६२ कर्कशस्पर्शनामकर्म.
६३ मृडुस्पर्शनामकर्म.
६४ गुरुस्पर्शनामकर्म.
६५ लघुस्पर्शनामकर्म.
६६ शीतस्पर्शनामकर्म.
६७ उष्णस्पर्शनामकर्म.
६८ स्निग्धस्पर्शनामकर्म.
६९ रुक्षस्पर्शनामकर्म.
७० नरकानुपूर्वी.
७१ तिर्यगानुपूर्वी.
७२ मनुष्यानुपूर्वी.
७३ देवानुपूर्वी.
७४ शुभविहायोगति.
७५ अशुभविहायोगति.
७६ पराघातनामकर्म.
७७ उश्वासनामकर्म.
७८ आतपनामकर्म.
७९ उद्योतनामकर्म.
८० अगुरुलघुनामकर्म.
८१ तीर्थंकरनामकर्म.
८२ निर्माणनामकर्म.
८३ उपघातनामकर्म.
८४ त्रसनामकर्म.
८५ बादरनामकर्म
८६ पर्याप्तनामकर्म.
८७ प्रत्येकनामकर्म.
८८ स्थिरनामकर्म.
८९ शुभनामकर्म.
९० सौभाग्यनामकर्म.
९१ सुस्वरनामकर्म.
९२ आदेयनामकर्म.
९३ यशःकीर्त्तिनामकर्म.
९४ स्थावरनामकर्म.
९५ सूक्ष्मनामकर्म.
९६ अपर्याप्तनामकर्म.
९७ साधारणनामकर्म.
९८ अस्थिरनामकर्म.
९९ अशुभनामकर्म.
१०० डुर्भगनामकर्म.
१०१ डुःस्वरनामकर्म.
१०२ अनादेयनामकर्म.
१०३ अयशःअकीर्त्तिनामकर्म.

७ गोत्रकर्मनी प्रकृति २.

१ उच्चैर्गोत्र.
२ नीचैर्गोत्र.

८ अंतरायनी प्रकृति ५.

१ दानांतराय.
२ लाभांतराय.
३ भोगांतराय.
४ उपभोगांतराय.
५ वीर्यांतराय.

एवं ८ कर्मनी १५८ कर्म प्रकृति जाणवी.

कर्मनाम.	ज्ञा.	द.	वे.	मो.	आयु.	नाम.	गो.	अं०	समग्र.
बंधप्रकृति.	५	९	२	२६	४	६७	२	५	१२०
उदय.	५	९	२	२८	४	६७	२	५	१२२
उदीरणा.	५	९	२	२८	४	६७	२	५	१२२
सत्ता.	५	९	२	२८	४	१०३/९३	२	५	१५८/१४८

सिरि हरिअसमं एअं, जह पडिकूलेण तेण रायाई ॥
नकुणइ दाणाईअं, एवं विग्घेण जीवोवि ॥ ५३ ॥

अर्थ– सिरिहरिअ के० लक्ष्मीनुं घर एटले श्रीगृह ते नंमार, तेनो अधिकारी ते पण श्रीगृही एटले नंमारी समंएअं के० ते सरखुं, ए अंतरायकर्म कह्युं ठे जह के० जेम ते नंडारी पमिकूलेण के० प्रतिकूल थके, तेणरायाई के० ते राजादिक दानादिक करवा वांठे, पण ठते योगें नकुणइदाणाईअं के० दान लान्न नोगादिक न करी शके. एवंविग्घेणजीवोवि के० एम अंतरायकर्में करी जीवरूप राजा पण जाणवो ॥ इत्यक्षरार्थ॥

नंमारीनुं दीधुं, जेम राजा दीये, लान्ने, नोगवे, तेम अंतरायकर्मनो जेवो क्षयोपशम तेवो जीव दीये, लान्ने, नोगवे, जेम ते नंडारी, ठते माले देवराववा नहिं दे, तालुं न खोले तो राजा मालनो धणी ठे तो पण दइ, लेइ, नोगवी न शके. एम आदिशब्दथकी मंत्रीश्वर, श्रेष्ठी, सार्थवाहादिक पण नंडारीयें रूंधि वस्तुनुं दान, लान्न, नोग न पामे, तेम जीवरूप राजा पण अंतरायकर्मरूप नंडारीने वश थको दान, लान्न, नोग, उपन्नोग, वीर्य, वांठतो पण दइ, लइ, नोगवी, उपन्नोगवी तथा वीर्यबल फोरवी न शके, जेवारें तेने क्षयोपशमें तथा क्षयें करी तथा आत्माने आयत वस्तु होय, तेवारें ते यथेठायें देइ, लेइ, नोगवे, बल वीर्य फोरवे. एटले अंतरायकर्मनी पांच प्रकृति कही. ए रीतें आठे कर्मनी मूल उत्तर एकसो ने अठावन प्रकृतिनां लक्षण स्वरूप कह्यां तेनो यंत्र लख्यो ॥ ५३ ॥

हवे ए आठ कर्म बांधवाना मुख्यहेतु तो मिथ्यात्व, अविरति, कषाय अने योग, ए चार ठे. ते तो आगल चोथा कर्मग्रंथने विषे सविस्तरपणे कहेशे, परंतु इहां स्थूल हेतु कहे ठे. त्यां प्रथम ज्ञानावरणीय दर्शनावरणीयना हेतु कहे ठे.

पमिणीअत्तण निन्हव, उवघाय पउस अंतराएणं ॥
अच्चासायण याए, आवरण डुगं जिउ जयई ॥ ५४ ॥

अर्थ–पमिणीअत्तण के० गुर्वादिकनुं प्रत्यनीक एटले अनिष्ट आचरणनो करनार, निन्हव के० उलववे करी, उवघाय के० उपघाय एटले हणवे विनाशवे करी, पउस के० प्रद्वेष राखवे करी, अंतराएणं के० अंतराय करवे करी, अच्चासायणयाए के० ज्ञानदर्शननी अत्यंत आशातना करवे करी, आवरणडुगं के० ज्ञानावरण अने दर्शनावरण ए बे आवरणने जिउ के० जीव, जयई के० उपार्जे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ५४ ॥

१ मतिश्रुत प्रमुख पांच ज्ञाननी तथा ज्ञानवंतनी तथा ज्ञानोपकरण पुस्तकादिकनी प्रत्यनीकता एटले अनिष्टपणुं, प्रतिकूलपणुं करवुं, जेम ज्ञान, ज्ञानवंतने माठुं थाय

तेम करे; २ तथा निन्हव एटले जेनी पासेंथी जण्यो होय ते गुरुने उलवतां, तथा जाणाने अजाएयुं कहेतां; ३ तथा ज्ञानवंत तथा ज्ञानोपकरणनो उपघात एटले अग्नि-शस्त्रादिकें करी विनाश करतां; ४ तथा ज्ञानवंत उपर तथा ज्ञानोपकरण उपर प्रद्वेष करतां, अंतरंग अरुचि, मत्सर धरतां; ५ जणताने अंतराय एटले अन्न, पाणी, वस्त्र, वस्ति, निषेधतां, कार्यांतरें जोडतां, वार्त्तांतरें लगावतां, पठनविछेद करतां; ६ ज्ञानवंतनी अत्याशातना करतां, ए हीनजाति छे, इत्यादिक मर्म छेदवे करी, आल देवे करी, प्राणांत कष्ट देवे करी तथा आचार्य उपाध्यायने मत्सर करतां, अकालें सज्जाय करतां, योगोपधान हीन जणतां, असज्जायें सज्जाय करतां, ज्ञानोपकरण पासे छते त्यां लघुनीति, वडीनीति, मैथुन करतां, पग लगाडतां, थूंक लगाडतां, ज्ञानद्रव्य विनाशतां, विणसतो उवेखतां, ज्ञानावरणकर्म बंधाय. तेम दर्शनावरण पण दर्शनप्रत्यनीकतादिक दोषें करी बंधाय. पण एटलुं विशेष जे दर्शन एटले चक्षु, अचक्षुप्रमुखदर्शनी साधु, तेना पांचे इंद्रिय तेना उपर विरूद्ध चिंतवतां, तथा सम्मति तत्वार्थ नयचक्रवालादिक दर्शनप्रभावक शास्त्र, तेनां पुस्तक ते उपर प्रत्यनीकतादि समाचरतां थकां, दर्शनावरणकर्म बंधाय, एम आवरण बंध हेतु बेना कह्या ॥ ५४ ॥

॥ हवे शाता तथा अशातावेदनीय बंधहेतु कहे छे. ॥

गुरुभत्ति खंति करुणा, वय जोग कसाय विजय दाण जुर्ज
दढ धम्माई अज्जइ, सायमसायं विवज्जयर्ज ॥ ५५ ॥

अर्थ— गुरुभत्ति के० गुरुभक्तियें करी, खंति के० क्षमायें करी, करुणा के० करुणाभावें करी, वय के० व्रत पालतां, जोग के० संयमयोगें करी, कसायविजय के० कषाय जींपतां, दाणजुर्ज के० दानशीलादिक गुणें करी सहित होय. दढधम्माई के० दृढधर्म्मी प्रियधर्मी इत्यादिक शुभकारणे करी, अज्जइ के० उपार्जे, सायं के० शातावेदनीयने अने असायंविवज्जयर्ज के० अशातावेदनीय एथी विपरीतपणे बांधे॥इत्यक्षरार्थः५५

१ गुरु एटले पोतानां माता, पिता, धर्माचार्य, तेनी भक्ति एटले सेवा करतां; २ क्षमा एटले समर्थाइ छते पारका अपराधने सहन करतां; ३ परजीवने दुखीया देखी तेनां दुःख टालवानी वांछा धरतां; ४ पांच महाव्रत तथा अणुव्रत निर्दूषण पालतां; ५ योग एटले दशविध चक्रवाल समाचारीरूप संयमयोग साचवतां; ६ क्रोध, मान, माया अने लोभरूप कषाय तथा हास्यादिकनोकषाय, तेनो विजय एटले जींपवे करी, उदय आव्याने निःफल करतां; ७ सुपात्र दान तथा अभय दान देतां, सर्व जीवने उपकार करतां, हित चिंतवतां; ८ धर्मने विषे स्थिरपरिणाम राखतां, एटले मरणांत कष्ट आवे थके पण धर्मने न मूकतां, एवो धर्मरागसहित जीव तथा आदिशब्दथकी

बाल, वृद्ध, ग्लानादिकनुं वैयावच्च करतो, धर्मवंतने धर्म कर्त्तव्यमां वर्त्ततां सहाय देतो, चैत्यजक्ति रुडी पेरें करतो, सरागसंयमें देशविरति पालतो, तथा अकामनिर्जरा, बालतप, शौच, सत्यादिक शुजपरिणामें वर्त्ततो जीव, शातावेदनीय कर्म उपार्जे, बांधे. ए शातावेदनीयना बंधहेतु कह्या. तेथी विपरीतें चालतो अशातावेदनीय बांधे, एटले गुरुने विराधतो, अक्षमायें वर्त्ततो, निःकरुणायें प्रवर्त्ततो, व्रत लइ विराधतो, समाचारी लोपतो, घणो कषाय उदीरतो, कृपणतायें धर्मने अस्थिरपणे चैत्यादिकनी आशातनायें, तथा शील लोपतां, हाथी, घोमा, बदल, उंट, प्रमुखने दमतां, नाथतां, अंकतां, पीमा देतां, परने शोक संतापउपजावतां, अविरति, अहित परिणामें जीव, अशातावेदनीय बांधे ॥ ५५ ॥

॥ हवे मिथ्यात्वमोहनीयना बंध हेतु कहेबे. ॥

उमग्ग देसणामग्ग, नासणा देव दव्व हरणेहिं ॥
दंसणमोहं जिण मुणि, चेइअ संघाइ पमिणीउ ॥ ५६ ॥

अर्थ— उमग्गदेसणा के० उन्मार्गनी देशनायें, मग्गनासणा के० ज्ञानादिक सन्मार्गनो विनाश करतां, देवदव्वहरणेहिं के० देवनुं ड्रव्य हरण करतो जीव, दंसणमोहं के० दर्शनमोहनीयकर्म बांधे. वली जिण के० तीर्थंकर, मुणि के० साधु, चेइअ के० चैत्य, ते जिनप्रतिमा, संघाइ के० संघ प्रमुखना पमिणीउ के० प्रत्यनीकपणे दर्शनमोहनीय कर्म बांधे. ॥

१ उन्मार्ग एटले संसारहेतु जे हिंसादिक आश्रव तेने मोक्षहेतुपणे देखामतां, एकांतनयें एकली क्रिया अथवा एकला ज्ञानथी मोक्ष एमज विनय दयादिक एकांतें उपदेशतां; २ तथा मार्ग एटले विशिष्टक्षयोपशमजन्य विशिष्टगुणज्ञान, दर्शन, चारित्र, समुदायरूप मोक्षप्राप्तिहेतुस्वरूप फलशुद्ध, तेने नसामवे करी एटले सन्मार्गें रह्या जे परजीव, तेने एकांतनयनी देशनायें करी मार्गथकी चूकवतो; ३ देवड्रव्य, ज्ञानड्रव्यादिक. त्यां देराशरने उपयोगी एटले काम आवे, एवां काष्ठ, पाषाण मृत्तिकादिक तथा तन्निमित्त हीरण्य, धनादिक तथा देराशरनी जूमिप्रमुख तेने हरतो तथा देवड्रव्यें करी घरकार्य करतो, व्यापार करतो, परने देवड्रव्य विणाशतो देखी, उती शक्तियें उवेखी मूकतो थको पण जीव, अहीं दर्शनमोहनीय कहेतां मिथ्यात्वमोहनीयकर्म बांधे. जे जणी एटलां कार्य मिथ्यात्वने उदयें होय. त्यां बंध, मिथ्यात्वनोज होय. वली बीजा पण हेतु कहे बे. जिन के० केवली तथा तीर्थंकरनी प्रत्यनीकता एटले अवर्णवाद बोले, जे ए सर्वज्ञ बे तो अशुचिरस स्वाद लहे? तथा समवसरणादिक रुद्धि जोगवे बे तो वीतराग शाना? इत्यादिक निंदा करतो, तथा मुनि एटले सुसाधु,

चैत्य एटले जिनप्रतिमा देहरादिक तथा संघ जे साधु, साधवी, श्रावक अने श्राविकानो समुदाय. आदि शब्दथकी सिद्ध श्रुतादिक, तेनी प्रत्यनीकता प्रतिकूलपणुं आचरतां, प्रद्वेष धरतां, अवर्णवाद बोलतां, एमना गुणवर्णन अणकरतो, जिनप्रवचननुं मातुं देखाडतो, उड्डाह वधारतो, अयश करतो, घणा जीवना बोधबीज हणे, तेणे करी मिथ्यात्व मोहनीय बांधे, अने पूर्वें बांध्युं होय, तेने निकाचित करे ॥ ५६ ॥

॥ हवे चारित्र मोहनीयना बंध हेतु कहे छे. ॥

दुविहंपि चरणमोहं, कसाय हासाइ विसय विव समणो ॥
बंधइ निरयाउ महा, रंभ परिग्गह रउ रुद्दो ॥ ५७ ॥

अर्थ– दुविहंपिचरणमोहं के० पहेलुं कषायमोहनीय, ने बीजुं नोकषायमोहनीय, ए बे प्रकारनुं चारित्रमोहनीय बांधे,ते कसाय के० कषाय हासाइ के० हास्यादिक तथा विसयविवसमणो के० विषयने विषे तत्पर लोलुपी परवश चित्त थको बांधे अने जे बंधइनिरयाउ के० नरकायु बांधे, ते जीव, महारंभ के० महारंभें वर्त्ततो, परिग्गहरउ के० परीग्रहमां रातो थको रुद्दो के० रौद्रध्याने वर्त्ततो, एटले महाकषायवंत, जीवघातनो करनार, दुष्ट परिणामी होय ॥ ५७ ॥

१ एक कषायमोहनीय, बीजुं नोकषायमोहनीय, एम बे भेदें चारित्र मोहनीय कर्म बांधे. तेमांहे जे कषायने उदयें जीव वर्त्ते, ते कषायनी चोकडी बांधे, जेम अनंतानुबंधीया क्रोधादिकने उदयें सघला कषाय बांधे, अप्रत्याख्यानीयाने उदयें बार कषाय बांधे, प्रत्याख्यानीयाने उदयें प्रत्याख्यानीया चार कषाय, तथा संज्वलना चार कषाय, ए रीतें आठ कषाय बांधे. संज्वलनाकषायने उदयें संज्वलना चार कषाय बांधे तथा हास्य करतो, भांड कुचेष्टा करतो तथा बहु बोलतो थको जीव, हास्यमोहनीयकर्म बांधे. २ देश देखवाने रसें, विचित्र क्रीडारसें, मुखरीपणे एटले लबाडीपणे, कामण, मोहन करतो, परने कुतूहल देखाडतो जीव, रतिमोहनीयकर्म बांधे. ३ राजवेध करतो, नवो राजा स्थापतो, परस्परें संभेडा लगाडतो, परने अरति, उच्चाट उपजावतो, अशुभकर्म कराववाने उत्साह वधारतो, शुभ कार्यें उत्साह भांजतो, निष्कारण आर्त्तध्यानें वर्त्ततो जीव, अरतिमोहनीयकर्म बांधे. ४ परजीवने त्रास पमाडतो, निर्दय परणामी थको, भयमोहनीयकर्म बांधे. ५ परने शोक, चिंता, संताप, उपजावतो, तपावतो थको जीव,शोकमोहनीयकर्म बांधे.६ धर्मवंतसंससाधुजननी निंदा करतो, तेनां मलमलिन गात्र देखी सूग करतो जीव, जुगुप्सामोहनीयकर्म बांधे. १ शब्द, रूप, रस, गंध, स्पर्श, ए अनुकूल विषयने विषे अत्यंत आसक्त थको परनी आदेखाइ, मत्सर धरतो, माया मृषा सेवतो, कुटिल परिणामें परदारा सेवतो जीव,

स्त्रीवेद बांधे. २ सरलपणे स्वदारा संतोषें ईर्ष्यारहित मंदकषायें जीव, पुरुषवेद बांधे. ३ तीव्रकषायें दर्शनीनुं शील जंजावतो, तीव्रविषयी, पशुघातक, मिथ्यात्वी जीव, नपुंसकवेद बांधे. चारित्रियानो दोष देखाडतो, असाधुना गुण ग्रहण करतो, कषाय उदीरतो जीव, चारित्रमोहनीयकर्म बांधे.

हवे आयुःकर्मना बंधहेतु कहे छे. महाआरंज चक्रवर्त्ति प्रमुख ऋद्धि जोगवतो घणी मूर्छा परिग्रह सहित, अविरतिपरिणामी, अनंतानुबंधिया कषायने उदयें पंचेंद्रियनी हत्या निःशंकपणे करतो, मद्य, मांसादिक साते कुव्यसन सेवतो, कृतघ्नतापणुं, विश्वासद्रोहादिक महोटां पाप आचरतो, उत्सूत्र जांखतो, मिथ्यात्वनो महिमा वधारतो, अशुजपरिणामें कृष्णादिक त्रण लेश्यायें वर्त्ततो जीव, अशुज परिणामें करी नारकीनुं आयु बांधे. ॥ ५७ ॥

॥ हवे तिर्यंचना आयुबंध हेतु कहेछे. ॥

तिरिआउ गूढहिअउ, सढो ससल्लो तहा मणुस्साउ ॥
पयईय तणु कसाउ, दाणरुई मज्झिमगुणोअ ॥ ५८ ॥

अर्थ– तिरिआउ के० तिर्यंचनुं आयु बांधे. गूढहिअउ के० गूढ हृदयनो धणी, सढो के० मूर्ख, धूर्त्त, ससल्लो के० मिथ्यात्वादिक शल्यसहित, तहा के० तेमज हवे मणुस्साउ के० मनुष्यनुं आयु बांधे, ते पयईय के० प्रकृति एटले स्वजावें तणुकसाउ के० अल्प कषायवंत होय. दाणरुइ के० दान देवाने रुचिवंत होय. मज्झिमगुणोअ के० मध्यम गुणवंत होय. इत्यक्षरार्थः ॥ ५८ ॥

गूढ हृदय एटले जेना अजिप्रायनी कोइने खबर न पडे, उदायिन राजाने मारवानी पेरें गूढाजिप्राय होय, तथा शठ एटले मायावी, कपटी कहे तेम करे तथा वाणीयें मधुर, परिणामें दारुण होय, जुडुं उवट प्रकाशे, आर्त्तध्यानी, आ लोकें मान पूजाहेतुयें तप करतो, सशल्य एटले आपणी पूजा महत्व न्यून थइ जशे ? एवा जयें करी जेवां पापकर्म आचस्यां होय, तेवां पूर्ण आलोचे नहीं, शल्य राखे, इत्यादि माया अज्ञानना तीव्र मोहादिकें जीव, तीर्यगायु बांधे.

तेमज मनुष्यायु बांधवाना पण विशेष हेतु कहे छे. त्यां देवता तथा नारकी तो सम्यक्त्व कर्त्तव्यतायें शुजजावें करी मनुष्यनुं आयु बांधे, ते जणी जवप्रत्ययें तेहने देवायु न बंधाय तथा मनुष्य, तिर्यंच, जेह प्रकृति कहेतां सहेजें उपाय कस्या विना मिथ्यात्वने मंदरसोदयें करी कषायनो पण मंदरसोदय होय. तेथी तणु एटले डुर्बल पड्या एवा कषाय, जेम धान्य न मलवाथी डुर्बलता थाय, एवो प्रकृतियें जडक धूलिरेखा समान कषायें वर्त्ततो, सहेजें सुपात्र, कुपात्र परीक्षा कस्या विना विशेष यशः-

कीर्त्ति, प्रमुख अणवांछतो पण स्वनावें दान देवानी रुचि तीव्र होय जेने एवो, क्षमा, आर्जव, मार्दव, सत्य, शौचादिक, मध्यम गुणें वर्त्ततो. एटले अनागाढमिथ्यात्वी, गुणहीन सम्यक्दृष्टि उत्कृष्टगुणना ते नणी अनागाढ, मिथ्यात्वी, मध्यम गुणशुं संवोध्य एटले बूजव्यो, देव, गुरुपूजा प्रीय कापोतलेश्या परिणामें जीव, मनुष्यायु वांधे. ॥ ५८ ॥

॥ हवे देवायुना वंधहेतु कहे ठे. ॥

अविरय माइ सुराउं, वालतवोऽकाम निज्जरोजयइ ॥
सरलो अगार विल्लो, सुहनामं अन्नहा असुहं ॥ ५ए ॥

अर्थ—अविरयमाइसुराउं के० अविरतिसम्यक्दृष्ट्यादिक देवायु वांधे, वालतवोऽकामनिज्जरोजयइ के० वालतपें करी, तथा ब्रह्मचर्यें करी, अकामनिर्ज्जरा उपार्जे, अने सरलो के० निष्कपटी, अगारविल्लो के० गारवरहित थको सुहनामं के० शुन्ननामकर्मनी प्रकृतिउं वांधे, तथा अन्नहाअसुहं के० अन्यथा कपट गारवसहित अशुन्न नामकर्मनी प्रकृतिउं वांधे. ॥ ५ए ॥

अविरतिसम्यक्दृष्टि, मनुष्य, तिर्यच, देवायु वांधे, घोलना परिणामें सुमित्र संयोगें, धर्मरुचिपणे, देशविरतिगुणे, सरागसंयमें देवायु वांधे. वालतप एटले डुःखगर्जित, मोहगर्जित वैरागें करी डुष्कर कष्ट पंचाग्निसाधन रसपरित्यागादिक अनेक मिथ्यात्वज्ञानें तप करतो, सनिदान उत्कट एटले अत्यंत आकरो, रोष गारवें तप करतो, असुरादिकयोग्य आयु वांधे. तथा अकामनिर्ज्जरायें, अज्ञानपणे नूख, तृषा, टाढ, ताप, रोगादिक कष्ट सहेतो, स्त्री अणमिलते शील धारण करतो, विषयसंपत्तिने अन्नावें विषय अणसेवतो. इत्यादिक अकामनिर्ज्जरायें तथा वालमरण एटले कांहिंएक तत्प्रायोग्य शुन्नपरिणामें वर्त्ततो, रत्नत्रयिविराधनायें व्यंतरादि योग्य आयु वांधे, तथा आचार्यप्रत्यनीकतायें किल्विषिकायु वांधे, तथा मुग्धजन मिथ्यात्वीना गुण प्रशंसतो, महिमा वधारतो, परमाधामीनुं आयु वांधे. एम आयुःकर्मना वंधहेतु कह्या. तथा अकर्मनूमिना मनुष्यने अणुव्रत, महाव्रत, वालतप, अकामनिर्ज्जरादिक देवायुना वंधहेतु विशेष कोइ नथी, तथा अहीं केटलाएक मिथ्यात्वी ठे तेथी तेने देवायु केम संन्नवे? परंतु तेने शीलव्रतत्वपणे देवायुनो वंधहेतु कहेवो. एम तत्वार्थटीकामांहे कह्युं ठे.

हवे नामकर्मना वंधहेतु कहे ठे. सुरगत्यादिकने त्रीश शुन्ननामकर्मप्रकृतिना वंधहेतु होय ते कहे ठे. सरल एटले कपटरहित जेवो हृदयमांहे होय तेवो आचार वोले, कोइने पण कूमां तोल, मापें करी ठगे नहीं, परवंचनवुद्धिरहित, ऋद्धिगारव, रसगारव, शातागारव रहित, पापन्नीरु, परोपकारी, सर्वजनप्रिय, क्षमादिगुणयुक्त,

एवो पुरुष, शुभनामकर्मनी प्रकृति त्रीश बांधे तथा अप्रमत्तपणे चारित्र पालतो आहारद्विक बांधे, अरिहंतादिक वीश स्थानक आराधतो, गुणवंतनुं वैयावच्च करतो, जिननामकर्म बांधे. तथा ए थकी विपरीत एटले घणो कपटी, कूडां तोलां, मानमाप करतो, परने वंचतो, परद्रोही, हिंसादिक पांच आश्रवें रातो, चैत्यादिकनो विराधक, व्रत लइ विराधतो, त्रण गारवें मातो, हीनाचारी, एवो जीव, नरकगत्यादिक चोत्रीश अशुभनामकर्मनी प्रकृति बांधे. ए शमशठ प्रकृतिना बंधहेतु कह्या. ॥ ५९ ॥

॥ हवे उच्चैर्गोत्रकर्मना बंधहेतु कहेछे. ॥

गुणपेही मय रहिउ, अज्झयणज्झावणा रुई निच्चं ॥
पकुणइ जिणाइ भत्तो, उच्चं निअं इअरहाउ ॥ ६० ॥

अर्थ–गुणपेही के० गुणप्रेक्षी पारका गुणनो देखनार, मयरहिउ के० आठ मद रहित, अज्झयणज्झावणा रुईनिच्चं के० भणवा भणाववा उपर रुचि नित्य निरंतर होय. पकुणइ के० प्रकर्षे करी करे, जिणाइभत्तो के० जिन अरिहंतादिकनो भक्त, उच्चं के० उच्चैर्गोत्र उपार्जे अने निअंइअरहाउ के० ते थकी इतर अन्यथा विपरीत गुण द्वेषमदवंत होय, ते नीचैर्गोत्र बांधे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ६० ॥

ज्ञान, दर्शन, चारित्रादिकगुण ज्यां जेटलो जाणे, त्यां तेटलो प्रकाशे, अवगुण देखीने निंदे नहीं, ते गुणप्रेक्षी कहीयें. १ जातिमद, २ कुलमद, ३ बलमद, ४ रूपमद, ५ श्रुतमद, ६ ऐश्वर्यमद, ७ लाभमद, ८ तपोमद, ए आठ मद रहित संपदा छतां मद न होय जेने एवो जीव, अध्ययन एटले सूत्रसिद्धांत सूत्रथी, अर्थथी, भणवा भणाववानी रुचि छे जेने, निरहंकार थको सुबुद्धिने शास्त्रहितबुद्धियें करी अर्थ समजावे, हेतुदृष्टांत देखाडी, सुमति पमाडे, कुमति टाले. इत्यादिक परहित करतो, नित्य एटले सदाकाल पकुणइ एटले प्रकर्षे करे. एटले वाने करी जीव, उच्चैर्गोत्रकर्म बांधे, जिन एटले तीर्थंकर देव, आदिशब्दथकी सिद्ध तथा प्रवचन संघादिकनो अंतरंगप्रतिबंधवंत एवो जीव, उच्चैर्गोत्र उच्चजाति, कुलादिकगम्य कर्म बांधे. अने एथकी विपरीतगुणवालो एटले मत्सरी, जात्यादिक आठ मदसहित अहंकारें करी कोइने भणे भणावे नहीं, जिनसिद्ध प्रवचन चैत्यादिकनो अभक्त एवो जीव, हीनजात्यादिगम्य नीचगोत्रकर्म बांधे. ॥ ६० ॥

॥ हवे अंतरायकर्मना बंधहेतु कहेछे. ॥

जिणपूआ विग्घकरो, हिंसाइ परायणोऽजयइ विग्घं ॥
इय कम्मविवागोऽयं, लिहिउ देविंदसूरीहिं ॥ ६१ ॥

इति कर्मविपाकनामा प्रथमः कर्मग्रंथः ॥

अर्थ—जिणपूआ के० जिनपूजादिकनो विग्घकरो के० विघ्न करनार, पूजा निषेधतो, हिंसाइपरायणो के० हिंसादिक आश्रवने विषे तत्पर थको, अजयइविग्घं के० अंतरायकर्म उपार्जे. इयकम्मविवागोअं के० एणी पेरें कर्मविपाक एवे नामें ग्रंथ, ते लिहिउंदेविंदसूरीहिं के० तपागछाधिराज श्री देवेंद्रसूरीश्वरें लख्या. ॥ इत्यक्षरार्थः॥६१॥

श्रीजिनप्रतिमानी पूजानो निषेधनार, पूजायें पुष्प, फल, जलादिकना अनेक जीवनो घात थाय, ते न्नणी मलिनारंन्नी, ते गृहस्थने पण हेय छे. जेम कोइएक मूर्ख, कटुकौषध पान साजा मनुष्यनी पेरें मांदाने पण निषेधे, तेनी शातानो अंतराय करे, तेम कुमति जीव, अनारंन्नी साधुनी पेरें मलीनारंन्नरोगक्षयकारी औषधप्राय पूजादिक प्रतिमारंन्न निषेधतो, परना हितनुं विघ्न करतो, अंतरायकर्म बांधे. तथा पोतानी मतियें करी जिनमत विपरीतार्थ प्ररूपतो, अनंत संसार वधारे, तेवारें अनंत जीवनो घातक थाय तथा बीजाने पण उन्मार्गें प्रवर्त्तावी अनंत जीवघात करे, तेथी अनुबंधहिंसावंत तथा अनुबंध मृषान्नाषी तीर्थंकर अदत्तमार्गप्रवर्त्तक इत्यादिक अनुबंधें अढार पापस्थानकनो सेवनार जीव, अंतरायकर्म बांधे. तथा साधुने दानलान्नादिकनो अंतराय करतो, मोक्षमार्ग हणतो, एवो जीव, पण तेमज जाणवो. एणी पेरें कर्मप्रकृति, पंचसंग्रहादिक प्राचीनकर्मग्रंथ, सविस्तर जोइ मुग्धबुद्धि, संक्षेपरुचि जीवने समजाववा सारुं तथा आत्माने पण परहितकरणरूप करुणाजन्य निर्जरा अर्थें थोडे अक्षरें करी, जेम विशेषज्ञान पामे, तेम लख्यो, पुस्तकें चढाव्यो, ते कहेछे. परम गुरुगछाधिराज शिथिलाचारनिवारक, तपाबिरुदधारक, न्नट्टारक श्री १००८ श्रीजगच्चंद्रसूरीश्वर, पट्टप्रन्नावक, श्रीदेवेंद्रसूरिश्वरें तपगछनायकें लख्यो, पुस्तकें चढाव्यो.

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

इति कर्मऽग्रथोन्माथिकर्मग्रंथार्थसंविदे ॥ गुरूपास्तिरताः संतो, न्नवंतु न्नवनिस्पृहाः ॥ १ ॥ अनाद्यविद्याविछित्त्यै, साद्यनंतपदाप्तये ॥ आद्यः कर्मविपाकाऽर्थो, न्नाव्यो न्नावविशारदैः ॥ २ ॥ इछं कर्मविपाकपाकहृतयोपाकाहितायंतवैः, पाकन्नापरनामसूरिसुगुरुर्गीयूपगूढं ततः ॥ एतत्कर्मविपाकसच्चिदशनिं, सात्मीकुरुध्वं जनाः ! श्मेध्याज्ञानगिरिच्छिदैकवियशः, सोमोक्तया सद्दिशा ॥ ३ ॥ कर्मविपाकटबार्थो,ऽन्वर्थः प्रार्थ्योर्थिन्निः स्वगुरुन्नक्ताः ॥ प्रथमादर्शे लिखिता, मुनिना कल्याणसोमेन ॥ ४ ॥ प्रत्यक्षगणनया ग्रंथमानं ससूत्रं ॥ इति श्रीबालावबोधः प्रथमकर्मग्रंथसहितः संपूर्णः ॥

एवो पुरुष, शुभनामकर्मनी प्रकृति त्रीश बांधे तथा अप्रमत्तपणे चारित्र पालतो आहारद्धिक बांधे, अरिहंतादिक वीश स्थानक आराधतो, गुणवंतनुं वैयावच्च करतो, जिननामकर्म बांधे. तथा ए थकी विपरीत एटले घणो कपटी, कूडां तोलां, मान, माप करतो, परने वंचतो, परद्रोही, हिंसादिक पांच आश्रवें रातो, चैत्यादिकनो विराधक, व्रत लइ विराधतो, त्रण गारवें मातो, हीनाचारी, एवो जीव, नरकगत्यादिक चोत्रीश अशुभनामकर्मनी प्रकृति बांधे. ए शत्रुशठ प्रकृतिना बंधहेतु कह्या. ॥ ५९ ॥

॥ हवे उच्चैर्गोत्रकर्मना बंधहेतु कहेछे. ॥

गुणपेही मय रहिउं, अज्झयणज्झावणा रुई निच्चं ॥
पकुणइ जिणाइ भत्तो, उच्चं निअं इअरहाउं ॥ ६० ॥

अर्थ–गुणपेही के० गुणप्रेक्षी पारका गुणनो देखनार, मयरहिउं के० आठ मद रहित, अज्झयणज्झावणा रुईनिच्चं के० भणवा भणाववा उपर रुचि नित्य निरंतर होय. पकुणइ के० प्रकर्षें करी करे, जिणाइभत्तो के० जिन अरिहंतादिकनो भक्त, उच्चं के० उच्चैर्गोत्र उपार्जे अने निअंइअरहाउं के० ते थकी इतर अन्यथा विपरीत गुण द्वेष मदवंत होय, ते नीचैर्गोत्र बांधे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ६० ॥

ज्ञान, दर्शन, चारित्रादिकगुण ज्यां जेटलो जाणे, त्यां तेटलो प्रकाशे, अवगुण देखीने निंदे नहीं, ते गुणप्रेक्षी कहीयें. १ जातिमद, २ कुलमद, ३ बलमद, ४ रूपमद, ५ श्रुतमद, ६ ऐश्वर्यमद, ७ लाभमद, ८ तपोमद, ए आठ मद रहित संपदा छतां मद न होय जेने एवो जीव, अध्ययन एटले सूत्रसिद्धांत सूत्रथी, अर्थथी, भणवा भणाववानी रुचि छे जेने, निरहंकार थको सुबुद्धिने शास्त्रहितबुद्धियें करी अर्थ समजावे, हेतुदृष्टांत देखाडी, सुमति पमाडे, कुमति टाले. इत्यादिक परहित करतो, नित्य एटले सदाकाल पकुणइ एटले प्रकर्षें करे. एटले वाने करी जीव, उच्चैर्गोत्रकर्म बांधे, जिन एटले तीर्थंकर देव, आदिशब्दथकी सिद्ध तथा प्रवचन संघादिकनो अंतरंगप्रतिबंधवंत एवो जीव, उच्चैर्गोत्र उच्चजाति, कुलादिकगम्य कर्म बांधे. अने एथकी विपरीतगुणवालो एटले मत्सरी, जात्यादिक आठ मदसहित अहंकारें करी कोइने भणे भणावे नहीं, जिनसिद्ध प्रवचन चैत्यादिकनो अभक्त एवो जीव, हीनजात्यादिगम्य नीचगोत्रकर्म बांधे. ॥ ६० ॥

॥ हवे अंतरायकर्मना बंधहेतु कहेछे. ॥

जिणपूआ विग्घकरो, हिंसाइ परायणोऽजयइ विग्घं ॥
इय कम्मविवागोऽयं, लिहिउं देविंदसूरीहिं ॥ ६१ ॥

इति कर्मविपाकनामा प्रथमः कर्मग्रंथः ॥

अर्थ–जिणपूआ के० जिनपूजादिकनो विग्घकरो के० विघ्न करनार, पूजा निषेधतो, हिंसाइपरायणो के० हिंसादिक आश्रवने विषे तत्पर थको, अजयइविग्घं के० अंतरायकर्म उपार्जे. इयकम्मविवागोऽयं के० एणी पेरें कर्मविपाक एवे नामें ग्रंथ, ते लिहिउदेविंदसूरीहिं के० तपागछाधिराज श्री देवेंद्रसूरीश्वरें लख्या.॥ इत्यक्षरार्थः॥६१॥

श्रीजिनप्रतिमानी पूजानो निषेधनार, पूजायें पुष्प, फल, जलादिकना अनेक जीवनो घात थाय, ते जणी मलिनारंजी, ते गृहस्थने पण हेय छे. जेम कोइएक मूर्ख, कटुकौषध पान साजा मनुष्यनी पेरें मांदाने पण निषेधे, तेनी शातानो अंतराय करे, तेम कुमति जीव, अनारंजी साधुनी पेरें मलीनारंजरोगक्षयकारी औषधप्राय पूजादिक प्रतिमारंज निपेधतो, परना हितनुं विघ्न करतो, अंतरायकर्म बांधे. तथा पोतानी मतियें करी जिनमत विपरीतार्थ प्ररूपतो, अनंत संसार वधारे, तेवारें अनंत जीवनो घातक थाय तथा बीजाने पण उन्मार्गें प्रवर्त्तावी अनंत जीवघात करे, तेथी अनुबंधहिंसावंत तथा अनुबंध मृषाजाषी तीर्थंकर अदत्तमार्गप्रवर्त्तक इत्यादिक अनुबंधें अढार पापस्थानकनो सेवनार जीव, अंतरायकर्म बांधे. तथा साधुने दानलाजादिकनो अंतराय करतो, मोक्षमार्ग हणतो, एवो जीव, पण तेमज जाणवो. एणी पेरें कर्मप्रकृति, पंचसंग्रहादिक प्राचीनकर्मग्रंथ, सविस्तर जोइ मुग्धबुद्धि, संक्षेपरुचि जीवने समजाववा सारु तथा आत्माने पण परहितकरणरूप करुणाजन्य निर्जरा अर्थें थोडे अक्षरें करी, जेम विशेषज्ञान पामे, तेम लख्यो, पुस्तकें चढाव्यो, ते कहेछे. परम गुरुगछाधिराज शिथिलाचारनिवारक, तपाबिरुदधारक, जट्टारक श्री १००८ श्रीजगच्चंद्रसूरीश्वर, पट्टप्रजावक, श्रीदेवेंद्रसूरिश्वरें तपगछनायकें लख्यो, पुस्तकें चढाव्यो.

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

इति कर्मऽयथोन्मायिकर्मग्रंथार्थसंविदे ॥ गुरूपास्तिरताः संतो, जवंतु जवनिस्पृहाः ॥ १ ॥ अनाद्यविद्याविछित्यै, साद्यनंतपदाप्तये ॥ आद्यः कर्मविपाकाऽर्थो, जाव्यो जावविशारदैः ॥ २ ॥ इत्थं कर्मविपाकपाकहृतयोपाकाहितायंतवैः, पाकज्ञापरनामसूरिसुगुरुर्गीयूपगूढं ततः ॥ एतत्कर्मविपाकसच्चिदशर्नि, सात्मीकुरुध्वं जनाः ! श्मेध्याज्ञानगिरिछिदेकवियशः, सोमोक्तया सद्दिशा ॥ ३ ॥ कर्मविपाकटबार्थो,ऽन्वर्थः प्राथ्योर्थिजिः स्वगुरुजक्ताः ॥ प्रथमादर्शें लिखिता, मुनिना कल्याणसोमेन ॥ ४ ॥ प्रत्यक्षगणनया ग्रंथमानं ससूत्रं ॥ इति श्रीबालावबोधः प्रथमकर्मग्रंथसहितः संपूर्णः ॥

॥ ॐ नमोऽर्हते ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री बालावबोधसहित कर्मस्तवनामा द्वितीयकर्मग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ तत्र ॥

॥ आदौ बालावबोधकृत मंगलाचरणम् ॥

॥ अनुष्टुप् वृत्तम् ॥

त्रिजगत्सृष्टिसंतान, स्थितिनाशव्यवस्थितिं ॥ दिशत्यै समम्मार्हत्यै त्रिपद्यै हृद्य-हृद्धियै ॥ १ ॥ कर्म बंधोदयावस्था, त्रिपुर ध्रुक् दृशा ध्रुवम् ॥ तस्यै यस्याप्रश-स्याज्ञा, वरिवस्य शिवोन्नवेत् ॥ २ ॥ ध्यान धाम्नि निधायोच्चैः, स्वगुरु गुरुगौर-वान् ॥ श्रीमत्कर्मस्तवे कुर्वे, टबार्थलिखनक्रमम् ॥ ३ ॥

॥ मूल गाथा ॥

तह थुणिमो वीरजिणं, जह गुणठाणेसु सयल कम्माइं ॥
बंधुदयोदीरणया, सत्तापत्ताणि खविआणि ॥ १ ॥

अर्थ—तह के० तेम थुणिमो के० स्तवीश. वीरजिणं के० श्रीमहावीरदेवप्रत्यें, जह के० जेम गुणठाणेसु के० गुणठाणाने विषे सयलकम्माइं के० सघलायें कर्म प्रकृति-प्रत्यें बंधुदयोदीरणया के० बंध, उदय, उदीरणायें करी सत्तापत्ताणि के० सत्तायें पामीने खविआणि के० क्षपितानि एटले खपाव्यां, निर्जर्यां ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १ ॥

अथ वार्त्तिकं लिख्यते ॥ जेम कर्म खपाववारूप अपायापगम गुण वर्णवशे, कर्म-शत्रु विदारवे करी वीर कहीयें. जेम मिथ्यादृष्ट्यादिक गुणठाणा, शिवमंदिर चढवाने पावरूीआ एटले पगथियां सरखा जीवनी शुद्ध, शुद्धतर, शुद्धतम अध्यवसाय वि-शेष. यद्यपि ते अध्यवसाय असंख्याता बे, तो पण स्थूलव्यवहारें चौद कहीयें. तेने विषे ज्ञानावरणीयादिक आठ मूलप्रकृति, मतिज्ञानावरणीयादिक उत्तरप्रकृतिबंध-योग्य एकसो ने वीश उदय उदीरणायें योग्य, एकसो ने बावीश, सत्तायें एकसो ने अडतालीश, ते जिहां जेटली लही, तथा जिहां जेटलीनो विछेद करी जे कर्मवर्गणा दलसाथें मिथ्यात्वादिक आश्रवें करी जीवप्रदेशने दूध पाणीनी पेरें तथा लोह अग्नि मले, तेवी रीतें एकमेक थावुं, ते बंध कहीयें.

२ ते बांध्यां कर्मनुं सहेजें अबाधा काल वीते थके अपवर्त्तनादिक करणविशेषें

करी स्थितिघात थइ थकी मिष्ट तथा कटुक, घातीया तथा अघातीआ रसनुं वेदवुं, ते उदय कहीयें.

३ तेहज कर्मनो उदयावलि, प्राप्तरसथी उपरला रसनुं जीववीर्यविशेषे करी खेंची उदयावलिमांहे आणी वेदवुं, ते उदीरणा. ते पण उदयविशेषज जाणवो.

४ ते कर्मनुं बांधवुं तथा संक्रमणकरणे करी आपणा स्वरूपने पामी जे कर्म प्रकृति, तेनुं जीवप्रदेश साथे मली रहेवुं, खरवुं नहीं, निधाननी पेरें रहेवुं, ते सत्ता कहीयें. ए चार मध्यें बंधन तथा उदीरणा, ए बेहु जीवनां करण, वीर्यविशेष छे अने उदय, तथा सत्ता, ए बेहु करण नहीं, एटले ए भावार्थ छे. जेम श्रीवीर जिनें जे जे गुणठाणे जेटली प्रकृति कर्मनी बांधी, उदय पामी, उदीरी तथा सत्तायें धरी तथा जिहां जिहां जेटली प्रकृतिनो बंध, उदय, उदीरणा, सत्ता, विछेद लही जे जे गुणठाणे जेटली प्रकृति खपावीने अनुक्रमें शुद्धस्वरूपी थया, ए अपायापगमातिशय गुण प्रगटवारूप असाधारण गुणस्तवन करशे. ॥ १ ॥

॥ हवे प्रथम गुणठाणानां नाम तथा स्वरूप कहे छे. ॥

मिछे सासण मीसे, अविरय देसे पमत्त अपमत्ते ॥ निअट्टि
अनिअट्टि सुहुम, वसम खीण सजोगि अजोगि गुणा ॥ २ ॥

अर्थ—पहेलुं मिछे के० मिथ्यादृष्टिगुणस्थानक, बीजुं सासण के० सास्वादनसम्यक्दृष्टिगुणस्थानक, त्रीजुं मीसे के० मिश्रगुणस्थानक, चोथुं अविरय के० अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणस्थानक, पांचमुं देसे के० देशविरतिगुणस्थानक, छठुं पमत्त के० प्रमत्तगुणस्थानक, सातमुं अपमत्ते के० अप्रमत्तगुणस्थानक, आठमुं निअट्टि के० निवृत्तिगुणस्थानक, नवमुं अनिअट्टि के० अनिवृत्तिगुणस्थानक, दशमुं सुहुम के० सूक्ष्मसंपरायगुणस्थानक, अगीआरमुं उवसम के० उपशांतमोहगुणस्थानक, बारमुं खीण के० क्षीणमोहवीतरागगुणस्थानक, तेरमुं सजोगी के० सयोगीकेवलीगुणस्थानक, चौदमुं अजोगीगुणा के० अयोगीगुणस्थानक. ए चौद गुणठाणानां नाम छे. इत्यक्षरार्थः ॥२॥

त्यां जीवना गुण, ज्ञान दर्शन, चारित्ररूप जीवस्वभाव, तेनो तरतमविशेषकृतभेदें करी गुणठाणानां स्थानक छे ते जीवना पण भेद जाणवा.

१ प्रथम मिथ्यात्व कहेतां जिनवचनथी विपरीतदृष्टि एटले जीवादिक तत्वनी प्रतिपत्ति जेम धत्तुरानां बीज खाधे थके श्वेत वस्तुने पण पीली वस्तु करी पडिवज्जे, अंगीकार करे तेम मिथ्यात्वमोहनीयना जोरथी राग, द्वेष मोहादिकनां चिन्हसहित जे देवपणाना गुणें करी हीन होय, तेने देव करी माने, आरंभ परिग्रह...

गुरुनां लक्षणें हीन होय, तेने गुरु करी पडिवजो, हिंसादिकने धर्म करी माने, यथा नयवचनें प्रमाण करी माने, नित्यता, अनित्यता, भिन्नता, अभिन्नता, सत्ता, असत्ता, लघुता, दीर्घता, एम वस्तुनी एकांतता माने पण सापेक्षपणे न माने तथा संपूर्ण जिनवचन सद्दहतो पण जे एक अक्षर मात्रनो अविश्वास आणे, ते पण जमालीनी पेरें मिथ्यादृष्टि जाणवो. अहीं कोइ कहेशे जे मिथ्यात्वदोषें दुष्टने गुणठाणी केम कहीयें ? तेनो उत्तर. के जो पण मिथ्यात्वमोहनीय प्रकृति, सर्वघातीनी छे तेणे सर्व ते स्वप्रतिपत्ति हणाय, तोपण ते मेघघटा आवरित सूर्यप्रभानी पेरें रात्रीदिवस वि-भागनी करनार, एवी प्रभा, अनावृति होय, तेम जीवने पण एकांशे घटादिकनी प्रतिपत्ति अविरुद्ध होय. तथा अक्षरनो अनंतमो भाग उघाडो सदा सर्वदा सर्व जीवने रहे, ते परम निकृष्ट गुणनी अपेक्षायें मिथ्यात्वीने पण गुणस्थानक कह्युं. तथा कोइएक कहे छे के जेवारें मिथ्यात्वी पण मुक्तिहेतुक्रिया करे, त्यां गुणठाणुं होय अन्यथा मिथ्यात्वभूमिस्थ कहीयें. तथा ए सम्यक्त्वादिक गुण पामशे, ते माटे गुणठाणुं कहीयें.

२ तथा औपशमिक सम्यक्त्व पामी एक समयें तथा छ आवलि शेष सम्यक्त्व काल होये थके अनंतानुबंधियाना उदयथी औपशमिक सम्यक्त्व वमतां, क्षीरना स्वाद स-रखो भाव, मिथ्यात्वगुणस्थानक पाम्या पहेलां, जे होय, ते सास्वादनसम्यक्दृष्टि-गुणठाणुं बीजुं जाणवुं.

३ तथा मिश्रमोहनीयना उदयथी जिनवचन उपर रुचि अरुचि बेहु न होय, मि-श्रता होय, एवा जे अध्यवसाय ते मिश्रदृष्टिगुणठाणुं, त्रीजुं जाणवुं. मिथ्यात्व अने मिश्र ए बे गुणठाणा औदयिकभावें होय.

४ तथा विरतिगुण जाणतो, भवप्रत्ययें तथा अप्रत्याख्यानावरणकषायोदयें करी आदरी न शके एटले एक जाणी न आदरे, न पाले ते श्रेणिकराजानी पेरें तथा जाणी, न आदरे, पाले, ते अनुत्तर विमानना देवता, तथा जाणी आदरे न पाले, ते संविग्न, पाक्षिक ए त्रण भांगे वर्त्ततो १ क्षायिक २ औपशमिक अने ३ वेदक. ए मांहेलो एक तत्वरुचिरूप सम्यक्त्व पामी जे जे अध्यवसाय [illegible]वरणीया जिनवचन यथावस्थित-पणे परिणमे, तेनुं नाम अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणुं [illegible] ने बावीश;

५ तथा सावद्ययोगनी एकदेशे विरति करे, जेम [illegible]नो विछेद [illegible]निरपेक्ष, संकल्पी त्रस जीव न हणवो. इत्यादिक हिंसानिषेधरूप सम्यक्त्व पाणीनी पेरें अध्यवसाय जे जाणे, आदरे, पाले, ए भांगें वर्त्ततां देशविरतिगुणठाणुं पांच[illegible] [illegible]णवुं. अहीं सम्यक्त्वस-हित नोकारसी करे, ते पण एमां जाणवी.

६ तथा मद, विषय, कषाय, निद्रा, अने विकथा. ए पांच प्रमादें करी चारित्र, मलिनाध्यवसाय होय अप्रमत्तना अध्यवसायनी अपेक्षायें अनंतगुणहीनमलिन जाणवो. देशविरतिनी अपेक्षायें अनंत गुणविशुद्ध होय. एवी माया परिणामें वर्त्ततां, प्रमत्तसंयत गुणठाणुं बहुं जाणवुं.

७ तथा ते पांच प्रमाद रहित अनंत गुणविशुद्ध, निश्चयचारित्रें स्थिरतारूप ते सहित जे अध्यवसाय, ते अप्रमत्तसंयतगुणठाणुं सातमुं जाणवुं.

८ तथा चारित्रमोहनीयनी प्रकृति एकवीश उपशमाववा तथा खपाववाने अर्थें जेणे अत्यंत विशुद्ध अध्यवसायें करी वीर्यविशेष उल्लसे थके तेनो रसघात, स्थितिघात, गुणश्रेणि, गुणसंक्रम, अपूर्वस्थितिबंध. ए पांच वानां धुरसमयथी अपूर्व करणे कहीयें. तथा एक समयें अनेक जीव गुणठाणे चढ्या, ते शुद्ध शुद्धतरादिक अध्यवसायभेदें करी निवृत्ति कहेतां फेरफार होय, त्यां एनुं नाम निवृत्तिगुणठाणुं पण कहीयें, ए आठमुं जाणवुं. अहीं समय समय, अनंतगुण विशुद्धि होय.

९ तथा नवमे गुणठाणे अनेक जीव एक समयें चढे, तेने अध्यवसायें फेरफार न होय, तेथी एनुं नाम अनिवृत्ति कह्युं. तथा बादर के० महोटा खंड संपराय के० कषायना अहीं करे, एटले ए गुणठाणे कषायना महोटा खंड करे, तेथी एनुं बीजुं नाम बादरसंपराय पण कहीयें.

१० सूक्ष्म कीट्टीकर्मकृत लोभ वेदतां शेष मोहनीयने क्षयें तथा उपशमें थया जे विशुद्धाध्यवसाय ते सूक्ष्मसंपरायगुणठाणुं दशमुं जाणवुं.

११ जलने तलीये मल, नीचो बेसे तेथी पाणी निर्मल थाय, तेम मोहनीयना उपशमें अध्यवसाय निर्मल थाय. वली कषाय सत्तामांहे रह्या छे, ते माटे कषाय उदय पामे, तेवारें डोहला नीरनी पेरें फरी मेला थवानो संभव छे, जे भणी एनुं नाम उपशांतमोहनीय. ए छद्मस्थ वीतरागगुणठाणुं अगीआरमुं जाणवुं. इहांथी अवश्य पडे अने जो मरण पामे, तो अनुत्तरवासी देवता थाय. तेवारें त्यां चोथे गुणठाणे आवीने रहे, अन्यथा पडे तो दशमे आवे.

१२ तथा सर्व मोहनीयप्रकृति खपावे थके, मोहसत्ता टाले थके, जे अत्यंत विशुद्ध अध्यवसायस्थानक, ते क्षीणमोहवीतरागछद्मस्थगुणठाणुं बारमुं जाणवुं.

१३ केवलज्ञान पाम्या पछी ज्यां सुधी बादर योग मन, वचन, काया प्रवर्त्ते, हाले, चाले, बोले, त्यांसुधी सयोगीकेवलीगुणठाणुं तेरमुं जाणवुं.

१४ बादरयोग बंधे थके मन वचन, कायाना व्यापारने अभावें करण वीर्यरहित मेरुनी पेरें निःप्रकंप भणी शैलेसीकरण करतां, अयोगीकेवलीगुणठाणुं चौदमुं जाणवुं.

अहीं व्युपरतक्रिय एटले गइ ले क्रिया ज्यां, अप्रतिपाति एवे नामे शुक्लध्याननो चोथो पायो होय, ते जणी सूक्ष्मकाययोग ले ते जणी केवलीने योगनिरोधध्यान होय तेतो सर्वथा योगने अजावें न होय अने अयोगीपणुं ते बादरयोगना अजावनी अपेक्षायें लेवुं. ए चौद गुणठाणानुं स्वरूप कह्युं.

हवे ए चौद गुणठाणानुं कालमान कहे ले. मिथ्यात्वनो तो अजव्यने अनादि अनंत अने जव्यने अनादि सांत तथा सादिसांत जाणवो, अने पांचमा, तेरमा, लठा अने सातमानुं कालमान, देशें ऊणी पूर्व कोडी जाणवुं. चोथानुं तेत्रीश सागरसाधिक कालमान ले. सास्वादननो ल आवलिप्रमाण, चौदमानो पांच ह्रस्वाक्षरनो काल जाणवो. अने शेष ल गुणठाणानो काल अंतर मुहूर्त्त. ए उत्कृष्ट कालमान जाणवुं.

॥ हवे अहीं बंधप्रकृति कहे ले. ॥

अजिनव कम्मग्गहणं, बंधोउहेण तल वीस सयं ॥
तिलयरा हारग डुग, वजं मिलंमि सतर सयं ॥ ३ ॥

अर्थ—अजिनवकम्मग्गहणं के० नवा कर्मनुं ग्रहवुं, जीवप्रदेश साथें कर्ममलनुं मेलववुं ते बंधो के, बंध जाणवो, तल के० त्यां उहेण के० उघे एटले सामान्य नयें वीससयं के० एकसो ने वीश प्रकृतिनो बंध जाणवो अने तिलयर के० एक तीर्थंकरनामकर्म अने आहारगडुग के० आहारकद्विक, एवं त्रण प्रकृति वज्जं के० वर्जीने मिलंमिसतरसयं के० मिथ्यात्वगुणठाणे एकसो ने सत्तर बंधाय. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३ ॥

मिथ्यात्वअविरत्यादिक सत्तावन सामान्य बंधहेतु ले अने ज्ञानज्ञानवंतादिकनी प्रत्यनीकतादिक ते विशेष बंधहेतु ले, तेणे करी नवां कर्म, पूर्वें बांध्यां ले, तेनी अपेक्षायें नवां बंधातां जे ज्ञानावरणीयादिक मूल आठ प्रकृति तथा मतिज्ञानावरणीयादिक उत्तर प्रकृति एकसो वीश, तेनो स्थितिरस अने प्रदेशपणे निर्द्धारवो, जीवप्रदेश साथें मेलाववो, ते बंधनकरणजीववीर्यविशेष तज्जन्य ते बंध कहीयें. तिहां उघ एटले सामान्यें चउद गुणठाणां गुणजेद, जीवजेदादिक विशेष निरपेक्ष सर्वजीवने सामान्यप्रकारें ज्ञानावरण पांच, दर्शनावरण नव, वेदनीय बे, मोहनीय लवीश, आयुनी चार, नामकर्मनी शडशठ, गोत्रनी बे, अने अंतरायनी पांच. एम सर्व मली एकसो ने वीश उत्तर प्रकृति बंधाय. ए रीतें सामान्यें सर्व जीवने बंध कहीयें.

हवे गुणस्थानकविशेष कही, बंधप्रकृति विशेषें कहीयें लैयें. तिहां प्रथम मिथ्यात्व गुणठाणे वर्त्तमान जीवने बंध कहे ले. ते पूर्वोक्त एकसो ने वीश बंधयोग प्रकृतिमांहे एक जिननामकर्म, बीजुं आहारकशरीरनामकर्म, त्रीजुं आहारकअंगोपांगनामकर्म,

ए त्रण प्रकृति, मिथ्यात्वी जीव, न बांधे. कारण के जिननामकर्म, सम्यक्त्व विना न बंधाय अने आहारकद्विक, शुद्धचारित्र विना न बंधाय, ते सम्यक्त्व अने चारित्र ए बे वानां मिथ्यात्वें नथी, तेथी ए त्रण प्रकृति न बंधाय. तेथी ते वर्जीने शेष ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शनावरणीयनी नव, वेदनीयनी बे, मोहनीयनी छवीश, आयुनी चार, नामकर्मनी चोशठ, गोत्रकर्मनी बे अने अंतरायकर्मनी पांच. एम सर्व मली एकसो ने सत्तर प्रकृति सर्वमिथ्यात्वीजीवनी अपेक्षायें प्रथमगुणठाणे बंध योग्य होय. केमके मिथ्यात्व, अविरति, कषाय अने योग, ए चार मूलहेतु त्यां होय तेथी ते निमित्तें एकसो ने सत्तर प्रकृति बंधाय, अने सम्यक्त्वप्रत्ययिक जिननाम तथा चारित्रप्रत्ययिक, आहारकद्विक, ए त्रण प्रकृति न होय. ॥ ३ ॥

॥ हवे मिथ्यात्वगुणठाणे केटली प्रकृतिनो बंधविछेद थाय, ते कहेछे. ॥

नरय तिग जाइ थावर, चउ हुंडा यव छिवठ नपु मिछं ॥
सोलंतो इगहिअसय, सासणि तिरि थीण दुहग तिगं ॥ ४ ॥

अर्थ—नरयतिग के० नरकत्रिक, जाइ के० एकेंद्रियादिक जाति चार, थावरचउ के० स्थावरचतुष्क, हुंड के० हुंडसंस्थान, आयव के० आतपनामकर्म, छिवठ के० छेवठुं संघयण, नपु के० नपुंसकवेद मिछं के० मिथ्यात्वमोहनीय, सोलंतो के० ए शोल प्रकृतिनो अंत करे, इगहिअसय के० शेष एकसो ने एक प्रकृतिनो बंध सासणि के० सास्वादन बीजे गुणठाणे होय. त्यां तिरि के० तिर्यंचत्रिक, थीण के० थीणद्धित्रिक, दुहगतिगं के० दौर्भाग्यत्रिक, ए त्रण त्रिक ॥ ४ ॥

नरकगति, नरकानुपूर्वी, नरकायु. ए नरकत्रिक तथा एकेंद्रियजाति, बेंद्रियजाति, तेंद्रियजाति अने चौरिंद्रियजाति, ए जातिचतुष्क. ए सात प्रकृति तथा स्थावरनामकर्म, सूक्ष्मनामकर्म, अपर्याप्तनामकर्म अने साधारणनामकर्म. एवं चार साधारणनाम प्रत्येके ए स्थावरचतुष्क कहीयें, एवं अगीआर. बारमुं हुंड संस्थान, तेरमुं आतपनाम, चौदमुं छेवठुं संघयण, पंदरमुं नपुंसकवेद, शोलमुं मिथ्यात्वमोहनीय. एमां बे मोहनीयनी प्रकृति तथा एक नरकायु ते आयुनी प्रकृति, शेष तेर प्रकृति नामकर्मनी. एम सर्व मली शोल प्रकृतिनो बंधविछेद मिथ्यात्वगुणठाणे थाय. केम के ए शोल प्रकृति, मिथ्यात्व प्रत्ययीनी छे तेथी ते मिथ्यात्व उदयेंज बंधाय. ते विना न बंधाय तेथी आगले गुणठाणे मिथ्यात्वीनो रसोदय न लाभे तेथी ए शोल प्रकृतिनो बंध पण त्यां न लाभे माटें ए शोल प्रकृतिना बंधनो प्रारंभ मिथ्यात्वगुणठाणे होय. एने बंधविछेद कहीयें. एम आगल पण बंधविछेदनो अर्थ जाणवो. तेवारें मिथ्यात्वें

एकसो ने सत्तर प्रकृतिनो बंध हतो तेमांथी ए शोल प्रकृतिनो बंध टल्यो शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीयनी चोवीश, आयुनी त्रण, नामकर्मनी एकावन, गोत्रनी बे, अंतरायनी पांच, एम सर्व मली एकसो ने एक कर्मप्रकृतिनो बंध सास्वादनगुणठाणे सर्वजीवनी अपेक्षायें होय.

हवे सास्वादने जेटली प्रकृतिनो बंधविछेद होय, ते कहे छे. तिर्यंचादिक त्रण आगल त्रिक शब्द जोडियें, तेवारे तिर्यंचत्रिक, थीणद्धीत्रिक, दौर्जाग्यत्रिक, ए त्रण त्रिक कहियें. तिर्यंचगति, तिर्यंचानुपूर्वी, अने तिर्यंचायु, ए तिर्यंचत्रिक, थीणद्धी, निद्रानिद्रा अने प्रचलाप्रचला. ए थीणद्धीत्रिक, दौर्जाग्यनाम, दुःस्वरनाम, अने अनादेयनाम, ए दौर्जाग्यत्रिक. एवं नव प्रकृति थइ. ॥ ४ ॥

अण मज्जागिइ संघय, ण चउ नि उज्जोअ कुखगइ
छित्ति ॥ पणवीसंतो मीसे, चउसयरि दुहाउअ अबंधा ॥ ५ ॥

अर्थ–अण के० अनंतानुबंधी चतुष्क, मज्जागिइ के० मध्याकृति एटले मध्यसंस्थानचतुष्क, संघयणचउ के० मध्य संघयणचतुष्क, चउ के० ए त्रण चतुष्कनी बार प्रकृति थइ. नि के० नीचैर्गोत्रकर्म, उज्जोअ के० उद्योतनामकर्म, कुखगइ के० अशुजविहायोगति, छित्ति के० स्त्रीवेदमोहनीय. इति एटले ए पणवीसंतो के० ए पच्चीश प्रकृतिनो अंत बंधविछेद सास्वादने थाय. तेथी मीसे के० मिश्र गुणठाणे चउसयरि के० चम्मोतेर प्रकृतिनो बंध होय. जे जणी ए गुणगणे दुहाउअअबंधा के० मनुष्यायु तथा देवायु, ए बे आयुनो अबंध छे माटे चम्मोतेरनो बंध थाय. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥५॥

अहीं अण कहेतां अनंतानुबंधीआ प्रमुख त्रण शब्द छे ते आगल चउ शब्द जोडीयें, तेवारें त्रणचउक थाय. एटले अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया अने लोज. ए चारने अनंतानुबंधी चउक कहीयें. अने न्यग्रोध, सादि, वामन अने कुब्ज. ए चार मध्य एटले वचलां संस्थान, ए मध्यमसंस्थानचउक. अहीं आकृति एटले शरीराकार ते संस्थानरूप तन्निमित्तक कर्म प्रकृति पण आकृतिनाम जाणवी. तथा रुषजनाराचसंघयण, नाराचसंघयण, अर्द्धनाराचसंघयण अने कीलिकासंघयण; ए चार वचलां संघयण छे एने मध्यसंघयणचउक कहीयें. एटले त्रण चोक बार प्रकृति कही अने त्रण त्रिक नव प्रकृति पूर्वेली गाथामां कही, एवं एकवीश प्रकृति थइ. बावीशमुं नीचगोत्र, त्रेवीशमुं उद्योतनामकर्म, चोवीशमुं अशुजविहायोगति, पच्चीशमुं स्त्रीवेद. एवं पच्चीश प्रकृतिमध्यें एक उद्योतनाम अने बीजुं तिर्यगायु. ए बे प्रकृति विना शेष त्रेवीश पापप्रकृति, तीव्रसंक्लेशे बंधाय अने ते तीव्रसंक्लेश अनंतानुबंधीयाने उदयें होय

अने ए मिश्र प्रमुख आगले गुणठाणे अनंतानुबंधीयानो उदय न होय, तेवारें ए गुणठाणे एनो पण बंध न होय अने उद्योतनाम, तथा तिर्यगायु. ए बे पुण्यप्रकृति ठे पण तिर्यक्प्रायोग्य प्रकृतिबंध टलेथी एनो पण बंध न होय. ए पच्चीशमध्यें थीणद्धीत्रिक, दर्शनावरणकर्मनी अने अनंतानुबंधीया चार तथा स्त्रीवेद ए पांच प्रकृति, मोहनीयकर्मनी एक गोत्रप्रकृति, एक तिर्यगायुप्रकृति. एवं दश थइ अने शेष पंदर प्रकृति नामकर्मनी एवं पच्चीश प्रकृतिनो बंध प्रांतसास्वादनें होय, तेवारें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय बे, मोहनीयनी उगणीश, नामकर्मनी बत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. एवं चम्मोतेर प्रकृति मिश्रगुणठाणे सर्वे जीवनी अपेक्षायें बंधाय. जे माटे सास्वादनगुणठाणे एकसो ने एक प्रकृतिनो बंध हतो, तेमांहेथी अनंतानुबंधीयाना उदयने अभावें तन्निमित्तक पच्चीश प्रकृतिनो बंध टल्यो तेवारें ठहोंतेर प्रकृतिनो बंध रह्यो, ते मध्यें पण मिश्रगुणठाणे आयुबंध योग्य अध्यवसाय नथी, तेथी त्यां देवायु, मनुष्यायु, ए बे आयु पण न बंधाय. जे जणी शास्त्रें कह्युं ठे के "समामिठदिहिआउग बंधपि न करेइ" पण आगलें चोथे गुणठाणे बंध करशे तेथी ए बे आयुनो बंध विछेद न कह्यो, पण अबंध कह्यो तेथी चम्मोतेर प्रकृतिनो बंध, मिश्र गुणठाणे होय, इहां कोइ प्रकृतिनो बंधविछेद नथी. ॥ ५ ॥

सम्मे सग सयरि जिणा, उबंधि वइर नरतिअ बिअ कसा-
या ॥ उरल डुगंतो देसे, सत्तठी तिय कसायं तो ॥ ६ ॥
ते वठि पमत्ते सो, ग अरइ अथिर डुग अजस अ-
स्सायं ॥ वुछिज्ज ठच्च सत्तव, नेइ सुराउजया निठं ॥ ७ ॥

अर्थ—सम्मे के० अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणे सगसयरि के० सत्योतेर प्रकृतिनो बंध होय. जिणाउ के० जिननाम अने मनुष्यायु तथा देवायु, ए बे आयु. एवं त्रण प्रकृति बंधि के० बांधे तेमाटे. अने वइर के० वज्रऋषभनाराचसंघयण, नरतिअ के० मनुष्यत्रिक, बिअकसाया के० बीजा अप्रत्याख्यानीआ चार कषाय अने उरलडुगंतो के० औदारिकद्विक. ए दश प्रकृतिना बंधनो अंत करे, तेवारें देसे के० देशविरतिगुणठाणे सत्तठी के० शमसठ प्रकृतिनो बंध करे अने त्यां तियकसायंतो के० त्रीजा प्रत्याख्यानावरण चार कषायनो अंत करे ॥६॥ तेवारें तेवठिपमत्ते के० त्रेशठ प्रकृतिनो बंध, प्रमत्तगुणठाणे होय अने एक सोग के० शोकमोहनीय, बीजी अरइ के० अरतिमोहनीय, अथिरडुग के० अस्थिरद्विक, एवं चार. पांचमुं अजस के० अयशःकीर्तिनामकर्म, ठहुं अस्सायं के० अशातावेदनीय, ठच्च के० ए ठ प्रकृति वुछिज्ज के०

बंधथी विछेद पामे. सत्तव के० अथवा सात प्रकृति विछेद पामे. नेइसुराउजयानिठं के० जो कोइ प्रमत्त साधु देवायु बांधवा मांडे, अने संपूर्ण करी नेष्टा पमाडे पोचाडे, तो सात प्रकृतिनो अंत करे ॥ ७ ॥

अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणे ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय बे, मोहनीय उगणीश, आयुनी बे, नामकर्मनी साडत्रीश, गोत्रकर्मनी एक, अने अंतरायकर्मनी पांच, ए रीतें सत्योतेर प्रकृतिनो बंध बे, ते मध्यें चम्मोतेर प्रकृतिनो बंध जे मिश्रगुणठाणे कह्यो तेज आहिं लेवो अने अहीं सम्यक्दृष्टि बे तेथी तन्निमित्त जिननामकर्मनो पण बंध लाने तथा सम्यक्दृष्टि देवता, तथा नारकी, ए बेहु मनुष्यायुज बांधे अने सम्यक्दृष्टि मनुष्य, ते तिर्यंच अने देवायुज बांधे, तेथी सर्वजीवनी अपेक्षायें चोथे गुणठाणे सत्योतेर प्रकृतिनो बंध पामे. हवे अहीं विछेद कहे बे. वज्रऋषजनाराचसंघयण, मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी, मनुष्यायु, ए मनुष्यत्रिक, औदारिकशरीर अने औदारिक अंगोपांग ए औदारिकद्विक. एवं ब प्रकृतिनो बंध चोथे गुणठाणे देवता अने नारकीने होय. मनुष्यगति प्रायोग्य बांधे, आगला गुणठाणां देवता अने नारकीने न होय. तेथी ए ब प्रकृतिनो बंध न पामीयें, तेथी विछेद तथा अप्रत्याख्यानी चार कषायनो बंध पण आगले गुणठाणे न लाने. आपणा उदयने अनावें कषायनो बंध पण न होय, तेथी ए दश प्रकृतिनो बंध विछेद चोथे गुणठाणे. ते मध्यें अप्रत्याख्यानीआ चार ते मोहनीयनी प्रकृति, मनुष्यायु ते आयुनी प्रकृति, शेष पांच नामकर्मनी प्रकृति, एवं दश प्रकृति टली. शेष ज्ञानावरणीयनी पांच,दर्शनावरणीयनी ठ, वेदनीयनी बे, मोहनीयनी पंदर, आयुनी एक, नामनी बत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच, ए शमशठ प्रकृतिनो बंध, देशविरतिगुणठाणे उधें होय, तिहां बंधविछेद त्रीजो कषाय जे प्रत्याख्यानावरण, तेनी चोकडी ए चार कषायनी प्रकृतिना बंधनो अंत थाय. जे नणी प्रथम चार कषायनो बंध आपणे उदय होते थके आगल उदय नथी तेथी बंध पण न होय. तेवारें शमशठ प्रकृतिमांहेथी मोहनीयनी चार टालवी ॥ ८ ॥

बाकी ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय बे, मोहनीय अगीआर, आयुनी एक, नामनी बत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच, ए त्रेशठ प्रकृतिनो बंध, प्रमत्तगुणठाणे मनुष्यने होय.

त्यां ठ तथा सात कर्मप्रकृतिनो बंधविछेद अने बंधप्रांत होय, ते हवे कहे बे. एक शाक, अने बीजी अरति. ए बे मोहनीयनी प्रकृति. एक अस्थिरनामकर्म,

बीजुं अशुजनामकर्म, ए अस्थिरद्विक. त्रीजुं अयशःकीर्त्तिनामकर्म, ए त्रण नामकर्मनी प्रकृति अने एक अशातावेदनीयनी प्रकृति. ए त्रण कर्मनी ठ प्रकृतिनो निमित्तप्रमाद ठे ते प्रमाद ठते ए अशुजप्रकृति बंधाय. आगले गुणठाणे विशुद्धाध्यवसायपणो दुष्टयोगजन्य जे प्रकृति, ते प्रमादने अनावें न बंधाय, तेथी त्यां अशुजयोग निवर्त्ते, त्यां ए प्रकृतिनो बंध पण निवर्त्ते, तेथी ठनो बंधविछेद अने आयुःकर्मनो बंध अतिविशुद्धपरिणामें न होय तिहां घोलना परिणामें प्रमत्तगुणठाणें देवायु बांध्या पठी सातमे गुणठाणे चढतो सात प्रकृतिनो बंध विछेद जे नणी अतिविशुद्ध अध्यवसायपणी आयुबंध पण आगले गुणठाणे नथी, तेवारें ठ प्रकृति प्रथम कही ते अने सातमुं सुरायु. ए सात प्रकृतिबंधनी अपेक्षायें प्रमत्तगुणठाणे विछेद पामे अने जो प्रमत्तें देवायुनो बंध करतो ते बंध पूर्ण कस्या विना अप्रमत्तें चढे तो केवल देवायुनोज ज्यांसुधी बंध पूर्ण करे, त्यांसुधी अप्रमत्तें पण आयुबंध पामीयें, तो ठ प्रकृतिना बंधनोविछेद होय ते वारें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय एक, मोहनीय नव, आयुनी एक, नामनी एकत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच ॥ ७ ॥

गुणसठि अप्पमत्ते, सुराउ बंधं तु जइ इहा गछे ॥
अन्नह अठावन्ना, जं आहारग डुगं बंधे ॥ ८ ॥

अर्थ– ए सर्व मली गुणसठिअप्पमत्ते के० उंगणशाठ प्रकृतिनो बंध अप्रमत्तगुणठाणे होय. सुराउबंधंतु के० देवायु बांधतो थको जइ के० यदि एटले जो इहागछे के० अप्रमत्तगुणठाणे आवे तो अने अन्नह के० अन्यथा देवायु विना तो अठावन्ना के० अठावनप्रकृतिबंध होय. जंआहारगडुगंबंधे के० जे नणी आहारकद्विक बांधे, तेवारें अठावन्न अथवा उंगणशाठ प्रकृतिनो बंध थाय. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ८ ॥

ए उंगणशाठ प्रकृति अप्रमत्त संयतगुणठाणे प्रवर्त्ततो बांधे. अहीं शिष्य पूछे ठे के हे नगवन् ! आयुबंध घोलना परिणामे होय ठे, ते अहीं घोलना परिणाम नथी तो केम आयुबंध होय ? तत्रोत्तरं. हे शिष्य ! जो प्रमत्त थको घोलना परिणामे करी देवायुबंध करतो प्रमत्तनो काल पूर्ण थये देवायुबंध अपूर्ण हुवे थके अप्रमत्तगुणठाणे पण आवे, तिहां कुंनारना चक्रन्रमणन्यायें करी पूर्वले घोलना परिणामें आरंजेलो आयुबंध ज्यांसुधी पूर्ण करे, त्यांसुधी अप्रमत्तगुणठाणे पण देवायु बंध पामीयें, तेथी उंगणशाठ प्रकृतिनो बंध ठे पण अप्रमत्त ठते आयुबंध आरंजे

नहिं. अन्यथा एटले जो प्रमत्तगुणठाणे सुरायुबंध आरंभी पूर्ण करतो, वलतो अप्रमत्तगुणठाणे आवे, तो आयु विना सात कर्ममांहेली ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय एक, मोहनीय नव, नामनी एकत्रीश, गोत्रनी एक, अने अंतरायनी पांच, ए अठावन्न प्रकृति बांधे. तिहां शिष्य पूछे छे के, ए केम होय जे त्रणी प्रमत्तबंध, त्रेशठ प्रकृतिनो छे तेमांथी छ प्रकृतिनो बंधविच्छेद थयो, तेवारें सत्तावन प्रकृति होय अने सात प्रकृतिबंधविच्छेद करतां छप्पन्न प्रकृति होय, पण ओगणशाठ अने अठावन्न प्रकृति केवी रीतें होय ? तिहां गुरु उत्तर कहे छे के, अहीं अतिविशुद्ध चारित्रने सद्भावें तन्नैमित्तिक आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए बे प्रकृति अधिक बंधाय, ते भेलतां ओगणशाठ अने अठावन थाय. ए रीतें सुरायु विना शेष अठावन प्रकृतिनो बंध अप्रमत्तसंयतने कह्यो. ॥ ८ ॥

अडवन्न अपुव्वा इमि, निद्दडुगंतो छपन्न पण भागे ॥ सुर
डुग पणिंदि सुखगइ, तस नव उरल विणु तणु वंगा ॥ए॥

अर्थ— अडवन्न के० अठावन प्रकृतिनो बंध अपुव्वाइमि के० अपूर्वकरणना प्रथमभागने विषे निद्दडुगंतो के० त्यां निद्राद्विकनो अंत थाय, तेवारें छप्पन्न पणभागें के० छप्पन्न प्रकृतिनो बंध, द्वितीयादिकथी मांडी छठा सुधीना पांच भागें होय, पांचे भागे सत्ता तो छप्पन्ननीज पण स्थितिघात, रसघात, गुणसेढी, गुणसंक्रम, अपूर्वबंध, ए पांच वानां करे. सुरडुग के० सुरद्विक, पणिंदि के० पंचेंद्रियजाति, सुखगइ के० शुभविहायोगति, तसनव के० त्रसनवक, उरलविणुतणुवंगा के० एक औदारिक विना शेष चार शरीर अने वैक्रियोपांग तथा आहारकोपांग, ए बे उपांग. एवं ओगणीश प्रकृति ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ए ॥

तेहज अपूर्वकरण एवे नामे आठमुं गुणठाणुं अंतरमुहूर्त्तकाल प्रमाणनुं, तेना सात भाग करीयें. तेमांहेला प्रथम भागने विषे अठावन प्रकृति बांधें, तिहां निद्रा अने प्रचला, ए बे दर्शनावरणीयनी प्रकृति तेना बंधनो अंत आवे, ते आगलें अतिविशुद्धपणे करी ए बे प्रकृति न बंधाय, शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय नव, नामनी एकत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच, एवं छप्पन्न प्रकृति, बीजे, त्रीजे, चोथे, पांचमे अने छठे, ए पांच भागें बंधाय, ए रीते अपूर्व करणना छ भागने विषे बंध कह्यो. हवे छठे भागें जे प्रकृतिनो बंधविच्छेद होय, ते कहेछे. अहीं देवगतिप्रायोग्य एकत्रीश नामकर्मना

बंधमांहेथी त्रीश प्रकृतिनो बंध विछेद थाय, ते कहे छे. देवगति अने देवानुपूर्वी, ए सुरद्विक. त्रीजुं पंचेंद्रियजातिनाम, चोथुं शुजविहायोगति तथा एक त्रसनाम, बीजुं बादरनाम, त्रीजुं पर्याप्तनाम, चोथुं प्रत्येकनाम, पांचमुं स्थिरनाम, बहुं शुजनाम, सातमुं सौजाग्यनाम, आठमुं सुस्वर नाम, नवमुं आदेयनाम, ए त्रस-नवक कहीयें. एवं तेर. तथा औदारिकशरीर अने औदारिक अंगोपांग, ए बेनो बंधविछेद चोथे गुणठाणे थयो तेथी ते बे विना शेष वैक्रियशरीर, आहारकशरीर, तैजसशरीर अने कार्मणशरीर ए चार शरीरनाम अने वैक्रिय अंगोपांग तथा आहारकांगोपांग, ए बे अंगोपांग एवं ब प्रकृति. ए रीतें धुरथी सर्व मली उंगणीश प्रकृति थइ ॥ ए ॥

समचउर निमिण जिण व, न्न अगुरु लहु चउ बलंसि तीसंतो
चरमे बवीस बंधो, हास रई कुछ नय नेउ ॥ १० ॥

अर्थ– वीशमुं समचउर के० समचतुरस्रसंस्थान, एकवीशमुं निमिण के० निर्माणनाम, बावीशमुं जिण के० जिननाम, तथा वन्न के० वर्ण चतुष्क अने अगुरुलहु-चउ के० अगुरुलघुचतुष्क, बलंसितीसंतो के० बठे नागें ए त्रीश प्रकृतिना बंधनो अंत थाय, एटले विछेद थाय, तेवारें चरमे के० बेलें, सातमे नागे बवीस बंधो के० बवीस प्रकृतिनो बंध होय, त्यां हास के० हास्यमोहनीय, रई के० रतिमोहनीय, कुछ के० जुगुप्सामोहनीय, नयनेउ के० नयमोहनीय. ए चार प्रकृतिनें बंधथी टाले ॥ इ-त्यक्षरार्थः ॥ १० ॥

वीशमुं समचतुरस्रसंस्थान, एकवीशमुं निर्माणनाम, बावीशमुं तीर्थंकरनाम तथा वर्ण, गंध, रस, अने स्पर्श, ए वर्णचतुष्क एटले ए चार नाम कर्मनी प्रकृति, एवं ब-वीश. तथा अगुरुलघुनाम, उपघातनाम, उच्छ्वासनाम, पराघातनाम, ए अगुरुलघुच-तुष्क. एवं सर्व मली नामकर्मनी त्रीश प्रकृतिनो बंध विछेद थाय, जे नणी चारित्र-मोहनीयने खपावतो तथा उपशमावतो अपूर्वकरण करे, तिहां विशुद्धाध्यवसायें करी संसारच्रमणहेतुगतिप्रायोग्य नामकर्मनो बंध विछोडे. अहीं शेष सुरगतिप्रायोग्यना-मकर्मप्रकृति एकत्रीशनो बंध रह्यो हतो, तेमांहेथी एक यशः कीर्त्ति विना शेष त्रीश प्रकृतिनो बंध दे, तेथी नवच्रमणनुं बीज न करे, अतिविशुद्ध छे माटे न करे. ए रीतें बठे नागें त्रीश प्रकृतिनो बंधविछेद करे, तेवारें अपूर्व करणने बेहले सातमे नागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, शातावेदनीय एक, तथा संज्वलनकषाय

चार, हास्य, रति, भय, जुगुप्सा, पुरुषवेद. एवं मोहनीनी नव, यशःकीर्त्तिनाम, उच्चैर्गोत्र अने पांच अंतराय, एवं सात कर्मनी उत्तरप्रकृति छवीश बांधे, त्यां बंधविछेद कहेछे. अपूर्वकरणना सातमा भागने प्रांते अतिविशुद्धअध्यवसाय थया, तेमाटे एक हास्यमोहनी, बीजुं रतिमोहनी, त्रीजुं जुगुप्सामोहनी, चोथुं भयमोहनी, ए चार प्रकृतिना बंधयोग्य अध्यवसायस्थानक टली जाय. तेवारें शेष बावीश प्रकृतिनो बंध रहे ॥ १० ॥

अनिअट्टि भाग पणगे, इगेगहीणो डुवीसविह बंधो ॥
पुम संजलण चउएहं, कमेण छेउ सतर सुहुमे ॥ ११ ॥

अर्थ- अनिअट्टिभागपणगे के० अनिवृत्तिकरण नामे नवमा गुणठाणाना पांच भागने विषे इगेगहीणो के० भागभाग दीठ एकेक प्रकृतियें हीन, डुवीसविहबंधो के बावीश प्रकृतिनो बंध होय, ते केम ? तोके पहेले भागें बावीशनो बंध होय, बीजे भागें पुम के० पुरुषवेद छेदो करतां एकवीशनो बंध तथा तेवार पछी तृतीयादिक भागने विषे संजलणचउएहं के० संज्वलन कषायनी चोकडीमांहेली एकेक प्रकृतिनो बंध, कमेण के० अनुक्रमें बंधथी छेउ के० छेदाय, तेवारें सतरसुहुमे के० सत्तर प्रकृतिनो बंध सूक्ष्म संपरायनामा दशमे गुणठामे जाणवो ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ११ ॥

अनिवृत्तिकरण एवे नामे नवमुं गुणठाणुं छे तेनो काल अंतर मूहूर्त्त प्रमाण. तेना पांच भाग कल्पीयें; तेमध्यें प्रथम भागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय पांच, यशःकीर्त्तिनाम, उच्चैर्गोत्र अने अंतराय पांच. एवं बावीशनो बंध छे, तिहां पुरुषवेदनो बंध विछेद थाय, तेवारें बीजे भागें एकवीश प्रकृतिनो बंध तिहां संज्वलना क्रोधनो बंध विछेद थये थके त्रीजे भागें वीश प्रकृतिनो बंध, तिहां संज्वलना माननो बंधविछेद थाय, तेवारें चोथे भागें उगणीश प्रकृतिनो बंध, त्यां संज्वलननी मायानो बंध विछेद पामे, तेवारें पछी ए अनिवृत्तिकरण गुणठाणाना पांचमां भागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय मांहेलो संज्वलनो लोभ एक, अने यशःकीर्त्ति नाम, एवं बार. उच्चैर्गोत्र अने पांच अंतराय. एवं अढार प्रकृतिनो बंध होय. नवमा गुणठाणाने छेडे संज्वलना लोभनो पांचमे भागे विछेद पामे, जे कारण माटे एनो बंध बादरकषायोदय प्रत्ययिउ छे, ते बादरने प्रकृतिनो बंध. तेथी तेनो बंध पण टले, तेवारें सूक्ष्मसंपरायनामें दशमे गुणठाणे

ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, यशःकीर्त्ति एक, गोत्र एक, अने अंतराय पांच, ए सत्तर प्रकृतिनो वंध होय, ते कह्यो. ॥ ११ ॥

॥ हवे दशमा गुणठाणे सोल प्रकृतिनो अंत करे, ते कहेछे. ॥

चउ दंसणुच्च जस ना, ण विग्घ दसगंति सोलसुछेउं ॥
तिसु साय बंध छेउं, सजोगि बंधंत अणं तोअ ॥ बंधो
सम्मत्तो ॥ १२ ॥

अर्थ– चउदंसणुच्च के० चार दर्शनावरणीय, अने पांचमुं उच्चैर्गोत्र, छठुं जस के० यशःकीर्त्तिनामकर्म, नाण के० पांच ज्ञानावरणीय, विग्घ के० पांच अंतराय, दसगंति के० ए दश प्रकृति. एवं सर्व मली सोलस के० सोल प्रकृतिना बंधनो उछेउं के० विछेद होय अने तिसु के० त्रण गुणठाणे सायबंध छेउं के० एक शातावेदनीय बंध छे, ते पण छेदाय. एटले सजोगीबंधंत के० सयोगी गुणठाणाने अंतें शातावेदनीयना बंधनो पण अंत अणंतोअ के० अनंतो करे ॥ बंधोसम्मत्तो के० बंधाधिकार संपूर्ण थयो ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १२ ॥

पांच निद्रा विना चक्षुरादिक दर्शनावरणीय चार प्रकृति, पांचमुं उच्चैर्गोत्र, छठुं यशःकीर्त्तिनाम, तथा पांच ज्ञानावरण अने पांच अंतराय, ए दश प्रकृतिने ज्ञानविघ्नदशक कहीयें. एवं सोल प्रकृतिनो बंधकषाय प्रत्ययिक छे, तो आगले गुणठाणे वीतराग दशायें कषायोदय न होय, ते जणी बंधाय नहीं, तेथी अहींयां बंधविछेद थाय. तेवारें शेष एक शातावेदनीयज एक उपशांतमोह, बीजो क्षीणमोह, अने त्रीजो सयोगी केवली, ए त्रण गुणठाणे योग छे तेथी योगप्रत्ययें करी बंधाय, अने योगनिरोधें एनो पण बंध विछेद होय. जिहां जेना कारणजूत मिथ्यात्व अविरत्यादिक बंध हेतु तथा विशिष्टबंधाध्यवसाय तत्प्रायोग्य टले, तिहां तिहां ते ते प्रकृतिनो बंध विछेद थाय. ज्यां सुधी कारणनो अंत न होय, त्यां सुधी कार्यनो पण अंत न होय, तथा सयोगीगुणठाणे जे बंधनो अंत होय, ते अंत अनंत जाणवो. एटले ए बंधन अंत एवो करे के तेना अंतनो अंत नावे, एवो करे, माटे अनंतो कह्यो. जे जणी वलतो कोइ वारें ते जीवने बंध करवो न थाय. एरीतें श्रीवीरजिनेश्वरें चउद गुणठाणे कर्मनो बंधविछेद कह्यो तेने अर्थें नमस्कार होय. इति श्रेयः ॥ एम चौद गुणठाणा आश्रयीने कर्मप्रकृतिनो बंधाधिकार पूर्ण थयो. ॥ १२ ॥

॥ बंध यंत्रकम् ॥

१४	गुणस्थानकर्मप्रकृति.		मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
०	उंघे		८	१२०	५	९	२	२६	४	६७	२	५
१	मिथ्यात्वें.		८	११७	५	९	२	२६	४	६४	२	५
२	सास्वादने.		८	१०१	५	९	२	२४	३	५१	२	५
३	मिश्रें.		७	७४	५	६	२	१९	०	३६	१	५
४	अविरतें.		८	७७	५	६	२	१९	२	३७	१	५
५	देशविरतें.		८	६७	५	६	२	१५	१	३२	१	५
६	प्रमत्तसंयतें.		८	६३	५	६	२	११	१	३२	१	५
७	अप्रमत्तसंयते.		७/८	५९/५८	५	६	१	९	१/०	३१	१	५
८	अपूर्वकरणें	१	७	५८	५	६	१	९	०	३१	१	५
		२	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
		३	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
		४	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
		५	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
		६	७	५६	५	४	१	९	०	३१	१	५
		७	७	२६	५	४	१	९	०	१	१	५
९	अनिवृत्तभागें.	१	७	२२	५	४	१	५	०	१	१	५
		२	७	२१	५	४	१	४	०	१	१	५
		३	७	२०	५	४	१	३	०	१	१	५
		४	७	१९	५	४	१	२	०	१	१	५
		५	७	१८	५	४	१	१	०	१	१	५
१०	सूक्ष्मसंपरायें.		६	१७	५	४	१	०	०	१	१	५
११	उपशांतमोहें.		१	१	०	०	१	०	०	०	०	०
१२	क्षीणमोहें.		१	१	०	०	१	०	०	०	०	०
१३	सयोगी केवलीयें.		१	१	०	०	१	०	०	०	०	०
१४	अयोगीकेवलीयें.		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

ए चउद गुणठाणे बंधयंत्र जाणवो.

हवे बांधेली प्रकृति, पोतपोतानो अबाधाकालक्षयें विपाक देखाडे, जेमाटे बंध पछी उदय करे, तिहां प्रथम उदयलक्षण तथा ते सरखा नणी उदीरणा करण विशेष तेनुं पण लक्षण कहेवापूर्वक चौद गुणठाणा आश्रयीने उदयस्वामित्व विवरे छे.

उदउ विवाग वेअण, मुदीरण मपत्ति इह डुवीस सयं ॥
सतर सयं मिछे मी, ससम्म आहार जिणणुदया ॥ १३ ॥

अर्थ— उदउविवागवेअण के० कर्मरसनुं विपाककालें वेदवुं, ते उदय. अने मुदीरणमपत्ति के० उदय काल अणपहोंचे खेंचीने वेदवुं, ते उदीरणा जाणवी. इहडुवीससयं के० एवी ए एकसो ने बावीश कर्मप्रकृति उदें होय अने सतरसयंमिछे के० एकसो ने सत्तर प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्वगुणठाणे होय, केमके ए गुणठाणे मीस के० मिश्रमोहनीय, सम्म के० सम्यक्त्वमोहनीय, आहार के० आहारकद्विक, अने जिण के० जिननामकर्म. ए पांच प्रकृतिनो अणुदया के० उदय न होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥१३॥

त्यां उदय एटले बांधेलां जे कर्म, तेनो जे विपाक एटले तीव्र, मंद, घातीउ, अघातीउ, कटुक, मिश्र, इत्यादिक रस, सहेजें उदयकाल आवे थके वेदे, नोगवे, ते उदय कहीयें. अने जे कर्मदलने उदयकाल अण आवे थके जीव पोतानुं करणवीर्यविशेष तेणे करी उदयावलिकामांहे आणी अप्राप्तकालें नोगवे, ते उदीरणा कहीयें तेथी उदयना बे नेद छे. एक उदयोदय अने बीजो उदीरणोदय. त्यां अहीं सामान्यपणे गुणठाणां जीव नेदादिक विवक्षा कस्या विना सर्व जीवनी अपेक्षायें एकसो बावीश प्रकृति होय, जे नणी सम्यक्त्वमोहनीय, अने मिश्रमोहनीय, ए बे प्रकृति बंधे न लेखवी अने उदय उदीरणायें विशेषनणी निन्न लेखववी, तेथी ज्ञानावरणादिक एकसो ने बावीश प्रकृति लेवी.

हवे गुणठाणादिक विशेषापेक्षायें उदय प्रकृतिविचार पूछे, त्यां प्रथम मिथ्यात्वगुणठाणें सर्व मिथ्यात्वी जीवनी अपेक्षायें एकसो ने सत्तरप्रकृतिनो उदय लाने. तेम उदीरणायें पण एकसो सत्तर लाने, केमके मिश्रमोहनीयनो उदय, मिश्रगुणठाणेज होय अने सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय, चोथा गुणठाणाथी लेइ ते सातमा गुणठाणा सुधी होय अने आहारकशरीर, तथा आहारक अंगोपांग, ए बे प्रकृतिनो उदय, चौद पूर्वधरने छे ते प्रमत्तगुणठाणे लाने. तीर्थंकरनामकर्मना दलनो उदय, चोथा गुणठाणाथी मांमीने बारमा गुणठाणा लगें होय. पण उपशांत मोहपणुं तीर्थंकरने नज होय. तीर्थंकरनामकर्मनो रसोदय तो तेरमे अने चउदमे गुणठाणे होय. तीर्थंकरने मिथ्यात्व, सास्वादन, मिश्र अने उपशांतमोह, ए चार गुणठाणां न होय. ते तीर्थंक-

रनामकर्मनो उदय तेरमे चौदमे गुणठाणे लाभे, पण बीजा बार गुणठाणे न लाभे, तेथी ए पांच प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्व गुणठाणे न लाभे. ते पांच अनुदय उघ एकसो बावीशमांहेथी काढतां शेष एकसो सत्तर प्रकृतिनो उदय, आगले गुणठाणे जाणवो; पण ए पांचनो उदय यथावस्थान लाभशे ते जणी उदय विछेद न कह्यो. ॥ १३ ॥

॥ हवे जे प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्वेंज छे, पण आगल नथी ते कहेछे. ॥

सुहुम तिगायवं मिछं, मिछतं सासणे इगारसयं ॥
निरयाणुपुविणुदया, अण थावर इग विगल अंतो ॥ १४ ॥

अर्थ— सुहुमतिग के० सूक्ष्मत्रिक, आयव के० आतपनामकर्म, मिछं के० मिथ्यात्वमोहनीय, ए पांचनो मिछत्तं के० मिथ्यात्वगुणठाणाने अंतें उदयविछेद थाय, तेथी सासणे के० सास्वादनगुणठाणे इगारसयं के० एकसो ने अगीआर प्रकृतिनो उदय लाभे. केमके निरयाणुपुविणुदया के० नरकानुपूर्वीनो इहां अनुदय छे ते माटे. अने अण के० अनंतानुबंधीया चार, थावर के० स्थावरनाम, इग के० एकेंद्रियजाति, विगल के० विकलत्रिकजाति, एवं नव प्रकृतिना उदयनो अंतो के० अंत सास्वादने होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १४ ॥

सूक्ष्मनाम, अपर्याप्तनाम, साधारणनाम, ए सूक्ष्मत्रिक. एनो उदयविछेद प्रथम गुणठाणे थाय, जे जणी सूक्ष्म नामनो उदय, सूक्ष्म एकेंद्रिय जीवने होय, अपर्याप्तनामनो उदय, एकेंद्रियादिक लब्धिअपर्याप्ताने होय. साधारणनामनो उदय, निगोदिया जीवने होय. ए त्रणे तो नियमा, मिथ्यात्वीज होय. तथा आतपनामनो उदय, बादरएकेंद्रियने पर्याप्तावस्थायें होय. ते मिथ्यात्वीज होय, अने अपर्याप्तावस्थायें सास्वादन पण होय, पण त्यां आतपनो उदय न होय. मिथ्यात्वमोहनीयने रसोदयें तो मिथ्यात्वगुणठाणुंज होय पण बीजां तेर गुणठाणां न होय. बादरअपर्याप्ता पृथ्वीकायस्फटिकने आतपनामकर्मनो उदय न होय. ते वेलायें सास्वादन गुणठाणुं होय, पण मिथ्यात्व गुणठाणुं न होय.

एम एकसो ने सत्तर प्रकृतिमांहेथी ए पांचना उदयनो अंतप्रांत मिथ्यात्वेंज होय. तेथी सास्वादनगुणठाणे एकसो ने अगीआर प्रकृतिनो उदय रह्यो. अहीं शिष्य प्रश्न करे छे, के एकसो ने सत्तर प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्वें हतो तेमांथी पांच प्रकृतिनो उदय टले, तेवारें शेष एकसो ने बार प्रकृतिनो उदय रह्यो जोइयें, तो एकसो ने अगीआर प्रकृतिनो उदय, सास्वादने होय ए केम घटे ? अहीं गुरु उत्तर कहेछे, के एकसो बार प्रकृतिनो उदय रह्यो तेमांहे पण नरकानुपूर्वीनुं उदयपणुं सास्वादनें न

होय. जे माटे नरकानुपूर्वीनो उदय, वक्रगतियें नरकगतिमांहे जातां वचले समयें होय अने औपशमिक सम्यक्त्व वमतां नरकगतिमांहे न जाय. परंतु मिथ्यात्वी थकोज नरकगतिमांहे जाय. सास्वादनगुणठाणानो धणी मनुष्य अथवा तिर्यंच जेवारे वक्र नरकें जाय, तेवारें पहेले समयें, सास्वादननो उदय छे तेवारें मनुष्य होय ता मनुष्यायु अने तिर्यंच होय तो तिर्यंचायुनो उदय होय एम जाणवुं, अने तेवार पछी सम्यक्त्व वमतां नरकानुपूर्वीनो उदय होय अने वम्या पछी नरकायुनो उदय होय. जेमाटे मिथ्यात्वी थइ नरकें जाय पछी त्यां नरकें उपन्या थका त्यां पर्याप्ता थया पछी उपशमसम्यक्त्व आवे. वली तेने वमे; ते वम्या पछी सास्वादनगुणठाणुं होय, तेवारें नरकायुनो पण उदय छे अने क्षायिकसम्यक्त्वनो धणी तो श्रेणिकराजानी पेरें सम्यक्त्व सहितज नरकें जाय, अने सास्वादन औपशमिक अने क्षायोपशमिक सम्यक्त्वनो धणी, सम्यक्त्व वमीने नरकें जाय. तेथी एनो पण अनुदय जाणवो. तेथी शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीय पच्चीश, आयुनी चार, नामनी उंगणसाठ, गोत्रनी बे अने अंतरायनी पांच, एवं एकसो ने अगीआर प्रकृतिनो उदय, सास्वादने होय. अहीं उदयविछेद नव प्रकृतिनो होय, ते केवी रीतें? तो के अनंतानुबंधीया कषायने उदयें, आगलां गुणठाणां न होय तथा स्थावरनाम, एकेंद्रियजाति, ए बे प्रकृतिनो उदय, एकेंद्रियने होय तथा बेइंद्रियजातिनो उदय, बेइंद्रियने होय. तेंद्रियजातिनो उदय, त्रेंद्रियने होय अने चौरिंद्रियजातिनो उदय, चौरिंद्रिय जीवने होय. अने ए एकेंद्रिय तथा विकलेंद्रियने मिथ्यात्व अने सास्वादन ए बे गुणठाणां विना शेष मिश्रादिक बार गुणठाणां न होय, तेथी ए पांच प्रकृति तथा अनंतानुबंधीया चार, एवं नव प्रकृतिनो उदय विछेद, सास्वादने होय ॥ १४ ॥

मीसे सय मणुपुवी, णुदया मीसो दएण मीसंतो ॥
चउसय मजए सम्मा, णु पुव्वि खेवा बिअ कसाया ॥ १५ ॥

अर्थ– मीसेसय के० मिश्रगुणठाणे एकसो प्रकृतिनो उदय होय, मणुपुवीणुदया के० त्रण आनुपूर्वीनो उदय, अहीं होय नहीं अने मीसोदएण के० मिश्रमोहनीयनो उदय होय, तेथी. तथा मीसंतो के० मिश्रनो अंत होय, तेवारें चउसय मजए के० एकसो ने चारनो उदय अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणे होय. सम्माणुपुव्विखेवा के० एक सम्यक्त्वमोहनीय अने चार आनुपूर्वी, ए पांच उदयप्रकृति क्षेपवियें तेवारें एकसो ने चार थाय. अहीं बिअकसाया के० बीजा अप्रत्याख्यानावरणीय कषायनी चोकडी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १५ ॥

तेवारें एकसो अगीआरमांथी नव काढि, शेष एकसो ने बे रही तेमांहेथी पण देवानुपूर्वी, मनुष्यानुपूर्वी अने तिर्यंचानुपूर्वी. ए त्रण आनुपूर्वीनो उदय, मिश्रगुणठाणे न होय, जे भणी मिश्रगुणठाणे वर्त्ततो जीव, मरे नहीं. जेथी करी अंतरालें वक्रगति न पामीयें तेथी आनुपूर्वीनो उदय अहीं न लाभे, तेवारें शेष नवाणुं प्रकृतिनो उदय रह्यो अने मिश्रमोहनीयनो उदय अहीं पामीयें. केमके एना उदयथीज ए गुणठाणुं होय छे, तेथी ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीय बावीश, आयुनी चार, नामनी एकावन, गोत्रनी बे अने अंतरायनी पांच, एवं सो प्रकृतिनो उदय, मिश्रगुणठाणे होय. त्यां एक मिश्रमोहनीयनो उदय विछेद. जे भणी मिश्रगुणठाणा विना बीजे कोइ गुणठाणे मिश्रमोहनीयनो उदय न होय. ॥

हवे अविरतिसम्यक्दृष्टि नामे चोथे गुणठाणे उदयप्रकृति कहे छे. एकसो चार मांहेथी नवाणुं मिश्रें हती अने इहां सम्यक्त्व छतां पण चारे गतिमांहें जीवनी उत्पत्ति लाभे. तेथी वक्रगति करतां चार आनुपूर्वीनो उदय लाभे अने क्षायोपशमिक सम्यक्दृष्टिने सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय होय, माटे ए पांच प्रकृतिनो उदय भेलतां एकसो चार प्रकृतिनो उदय चोथे गुणठाणे लाभे. अहीं सत्तर प्रकृतिनो उदय विछेद थाय, ते कहे छे. बीजा अप्रत्याख्यानावरणीय कषाय चार ॥ १५ ॥

मणुतिरिऽणु पुव्वि विउव, ठ दुहग अणाइज्जदुग सतर छेउ ॥
सगसीइ देसि तिरि गइ, आउनि उज्जोअ ति कसाया ॥ १६ ॥

अर्थ– तथा मणुतिरिऽणुपुव्वि के० मनुष्यानुपूर्वी अने तिर्यंचानुपूर्वी, विउवठ के० वैक्रियाष्टक, दुहग के० दौर्भाग्यनामकर्म, अणाइज्जदुग के० अनादेयद्विक, ए सतरछेउ के० ए सत्तर प्रकृतिनो उदयविछेद थाय. तथा बाकी सगसीइ के० सत्याशी प्रकृतिनो उदय, देसि के० देशविरति पांचमे गुणठाणे होय. अहींयां तिरिगइ के० तिर्यंचगति, आउ के० तिर्यंचायु, नि के० नीचैर्गोत्र, उज्जोअ के० उद्योतनाम, तिकसाया के० त्रीजा प्रत्याख्यानावरण कषायनी चोकडी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १६ ॥

मनुष्यानुपूर्वी, तिर्यंचानुपूर्वी, ए बेनो उदय, मनुष्य, तिर्यंचगतिमांहे अवतरतां वक्रगति जीवने होय. त्यां विरति न होय, केमके विरति सहित जीव परभवें अवतरे नहीं तथा वैक्रियशरीर, वैक्रियअंगोपांग, देवत्रिक अने नरकत्रिक ए वैक्रियाष्टक एनो उदय देवता तथा नारकीने होय, तेने चोथा गुणठाणाथी उपरला गुणठाणां न होय, तेथी ए आठ प्रकृतिनो उदय, अहीं विछेद पामे. तथा वैक्रियशरीर अने वैक्रिय अंगोपांग, ए बे प्रकृतिनो उदय, मनुष्य, तिर्यंचने लब्धिप्रत्ययवैक्रिय शरीर करतां

होय, तेथी देशविरति तथा प्रमत्त गुणठाणे एनो उदय लाभे, केमके विष्णुकुमारा-
दिकने करतां सांभळ्यो छे, तो पण ते उदय स्वाभाविक नहीं, तथा अल्पकाल होय
माटे. अथवा बीजे कोइ कारणे अहीं कह्यो नहीं. ते वात, ज्ञानवंत जाणे, तथा
देशविरति, सर्वविरति, गुण छतां जीवने दौर्भाग्य, अनादेय वचन अने अयशःकीर्त्ति,
ए त्रणनो उदय न होय. ए सत्तर प्रकृतिनो उदय, चोथा गुणठाणा सुधी लाभे, पण
आगले न लाभे. ए रीतें मोहनीयनी प्रकृति अप्रत्याख्यानीआ चार कषाय अने देवायु,
नरकायु, ए बे आयुनी प्रकृति, शेष अगीआर नामकर्मनी. एवं सत्तर प्रकृतिनो उद-
यविछेद चोथे गुणठाणे जाणवो. शेष सत्याशी प्रकृतिनो उदय, देशविरतिनामें पांचमे
गुणठाणे लाभे.

त्यां नीचैर्गोत्र तो ध्रुवोदय तिर्यंचगतिमांहे होय, तेथी तिर्यंचने देशविरतिनी अपे-
क्षायें लेवो अने मनुष्यने चोथे गुणठाणे विछेद होय. १ तिर्यंचगति, २ तिर्यंचायु, ३
उद्योतनाम, ४ नीचैर्गोत्र, ए चार प्रकृतिनो उदय स्वामी तिर्यंच, तेने देशविरतिथी
उपरलां गुणठाणां न होय. भवप्रत्ययें तेने सर्वविरतिनो निषेध कह्यो, जो पण नंद-
मणीआरनो जीव, देडको हतो तेणे अनशनने समयें " सव्वपाणाईवायं पच्चक्खामि "
इत्यादिक उच्चार श्रीज्ञातासूत्रमध्यें कह्यो छे, पण ते देशविरतिनें रूपें जाणवो, जो
सर्वविरतिपणुं तिर्यंचने होय, तो केवलज्ञान केम निषेधाय ? तथा उद्योतनामकर्मना
उदय, जोपण प्रमत्तगुणठाणे वैक्रिय शरीर करतां साधुने होय, तोपण ते लब्धिप्र-
त्यय भणी विवक्ष्युं नहीं. तथा प्रत्याख्यानावरणीय कषाय चारने उदयें सर्वविरति-
पणुं न होय. ॥ १६ ॥

अठछेउ इगसी, पमत्ति आहार जुअल पक्खेवा ॥
थीणतिगाहारग दुग, छेउ छ सयरि अपमत्ते ॥ १७ ॥

अर्थ— अठछेउ के० एवं आठ प्रकृतिनो उदय विछेद थाय, तेवारें शेष इगसी
के० एकाशी प्रकृतिनो उदय पमत्ति के० प्रमत्तगुणठाणे होय. आहारजुअलपक्खेवा
के० आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए बे प्रकृति उगणएंशी मांहे प्रक्षेपीयें,
तेवारें एकाशी थाय. अने त्यां थीणतिग के० थीणद्धीत्रिक आहारगदुगछेउ के० आहा-
रकद्विक, ए पांच प्रकृतिनो उदय विछेद थाय, तेवारें शेष छसयरिअपमत्ते के० छहों-
तेर प्रकृतिनो उदय, सातमे अप्रमत्तगुणठाणे होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १७ ॥

तेथी ए आठ प्रकृतिनो उदयविछेद देशविरतिगुणठाणे होय, एटले मोहनीयनी
चार कषायप्रकृति, तथा तीर्यगायु एक, नामकर्मनी बे, गोत्रनी एक. एवं आठ प्रकृ-

तिनो उदयविच्छेद सत्याशीमांथी थाय, तेवारें उगणाएंशी प्रकृतिनो उदय रह्यो तेमांहे वली आहारक शरीर अने आहारक अंगोपांग, ए बे प्रकृतिनो उदय चौद पूर्वधर मुनिने श्रीतीर्थंकरनी ऋद्धि देखवा निमित्तें, तथा सूक्ष्मार्थ संदेह टालवा निमित्तें, आहारक शरीर आरंजतां, लब्धि प्रयुंजतां होय. तेथी ते उगणाएंशी मांहे ए बे प्रकृति जेलतां एकाशी प्रकृतिनो उदय, प्रमत्तगुणगणे लाजे; एटले ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीय चौद, मनुष्यायु एक, नामनी चुम्मालीश, उच्चैर्गोत्रनी एक, अने अंतरायनी पांच, एवं एकाशीनो उदय छे, ते मांहेथी पांच प्रकृतिनो उदय, अहीं विच्छेद पामे, जे त्रणी एक थीणद्धी, बीजी निद्रानिद्रा अने त्रीजी प्रचलाप्रचला, ए त्रण निद्रा स्थूलप्रमाद छे तेमाटे अप्रमत्तें न होय. तथा आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए बेनो उदय लब्धिप्रत्यय आहारक शरीर छतां विशुद्धपणे, अप्रमत्तपणे होय, ते अपेक्षायें आहारकद्विकनो उदय अप्रमत्तगुणगणे पामीयें, पण अहीं शा कारणें कह्यो नहीं ? ते जाणवामां आवतुं नथी. तथा अल्प त्रणी विवद्युं नहीं; तथा " स्वकृत टीकामां ए विषे आम लखे छे के, आहारकद्विक करनारो यति, औत्सुकें करी अवश्य प्रमादवश थाय छे, माटे ए पण अप्रमत्तने विषे उदयनो आश्रय घटे नहीं. ए विषे आम पण सांजलवामां आव्युं छे के प्रमत्त यतिज आहारकने विकृत करीने पछी विशुद्ध परिणामना वशथी आहारकवंत थकोज अप्रमत्त गुणगणा प्रत्यें पामे छे, ते कांइ पण स्वल्पकालादि कारणें करी पूर्वाचार्यें विवद्युं नथी. " एम त्रण दर्शनावरणीय तथा बे नामकर्मनी मलीनें पांच प्रकृतिनो उदय, एकाशीमांहेथी टाले थके शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, मोहनीय चौद, आयुनी एक, नामनी बेंतालीश, उच्चैर्गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. एवं छहोंतेर प्रकृतिनो उदय, अप्रमत्तसाधुने सातमे गुणगणे होय. ॥ १७ ॥

सम्मत्तं तिम संघयण, तिअग छेउ बिसत्तरि अपुव्वे ॥
हासाइ छक्क अंतो, छसठि अनिअट्टि वेअतिगं ॥ १८ ॥

अर्थ— त्यां सम्मत्त के० सम्यक्त्वमोहनीय, अंतिमसंघयणतिअग के० छेलां त्रण संघयण, ए चार प्रकृतिनो उदय, छेउ के० विच्छेद होय, तेवारें बिसत्तरिअपुव्वे के० बहोंतेर प्रकृतिनो उदय, अपूर्वकरणगुणगणे होय, त्यां हासाइछक्कअंतो के० हास्यादिक छ प्रकृतिना उदयनो अंत एटले विच्छेद होय, तेवारें छसठिअनिअट्टि के० छाशठ प्रकृतिनो उदय अनिवृत्तिकरण गुणगणे होय. तेमांथी वेअतिगं के० वेदत्रिक ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १८ ॥

त्यां चार प्रकृतिनो उदयविछेद थाय, तेनां नाम कहे छे. एक सम्यक्त्वमोहनीयना उदयें क्षायोपशमिक सम्यक्त्व पुद्गलिक होय, ते तो सातमा गुणठाणा सुधी होय, अने आठमाथी लेइ आगले गुणठाणे क्षायिक तथा औपशमिक सम्यक्त्व जीव स्वभावरुचिरूप अपुद्गलिक होय. त्यां सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय, न लाभे तथा प्रथमसंघयणे क्षपकश्रेणि करे अने प्रथमना त्रण संघयणे औपशमश्रेणि आरंभे, शेष अरूआगले गुणठाणे ए त्रण संघयणनो उदय न लाभे, तेवारें छहोंतेरमांहेथी ए चार प्रकृतिनो उदय काढतां, नाराच, कीलिका अने छेवठा संघयणना धणी श्रेणि आरंभे नहीं. तेथी शेष बहोंतेर प्रकृतिनो उदय आठमे गुणठाणे लाभे. तेमांथी हास्य, रति, अरति, भय, शोक, जुगुप्सा, ए छ मोहनीय पापप्रकृति बन्ने श्रेणिना विशुद्धपरिणामें आरंभना उदयथी आठमा गुणठाणाने प्रांतें छेदें, तेवारें पूर्वोक्त बहोंतेरमांथी छ प्रकृतिनो उदय विछेदे, तेवारें शेष छाशठ प्रकृतिनो उदय, अनिवृत्ति बादर संपरायनामा नवमा गुणठाणे लाभे. त्यां वली छ प्रकृतिनो उदय विछेदे, तेनां नाम कहे छे. स्त्रीवेदोदयें श्रेणि आरंभे ते, प्रथम स्त्रीवेदोदय छेदे. पछी पुरुषवेदोदय छेदे, पछी नपुंसकवेदोदय छेदे. पछी संज्वलना क्रोधादिक चारनो उदयविछेद होय; पुरुष वेदें श्रेणि मांडे ते, प्रथम पुरुषवेदोदय विछेदे, पछी स्त्री वेदोदय विछेदे, पछी नपुंसक वेदोदय विछेदे; त्रण पछी संज्वलना कषायनो उदय विछेदे. नपुंसकवेदे श्रेणी मांडे ते, प्रथम नपुंसक वेदोदय छेदे, पछी स्त्रीवेदोदय छेदे, पछी पुरुषवेदोदय छेदे.१७

संजलण तिगं छछेउ, सठी सुहुमंमि तुरिअ लोभंतो ॥
उवसंत गुणे गुण स, ठि रिसह नाराय डुग अंतो ॥ १ए ॥

अर्थ—अने संजलणतिगं के० संज्वलनत्रिक, छछेउ के० ए छ प्रकृतिनो उदयविछेद थाय तेवारें सठीसुहुमंमि के० सूक्ष्मसंपराय दशमे गुणठाणे साठ प्रकृतिनो उदय होय, तिहां तुरिअलोभंतो के० संज्वलननी चोकडीमांहेला चोथा लोभना उदयनो अंत थाय, तेवारें उवसंतगुणे के० उपशांतमोहगुणठाणे गुणसठि के० उंगणशाठ प्रकृतिनो उदय होय, त्यां रिसहनारायडुग अंतो के० रुषभनाराचसंघयण, अने नाराचसंघयण, ए बे प्रकृतिनो उदय, विछेद पामे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १ए ॥

पछी संज्वलनक्रोध, मान, माया, ए त्रणनो उदयविछेद थाय, केमके एने उदयें, सूक्ष्मसंपराय चारित्र न होय तेमाटे ए छ प्रकृतिनो उदयविछेद थाय तेवारें शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, मोहनीय एक, आयुनी एक,

नामनी ठंगणचालीश, गोत्रनी एक, अने अंतरायनी पांच, एवं शाठ प्रकृतिनो उदय सूक्ष्मसंपरायनामा दशमे गुणठाणे लाजे. त्यां चोथा संज्वलनना लोजनो उदय ठेदाय, केमके संज्वलनने उदयें यथाख्यातचारित्र हणाय ठे, अने आगले चार गुणठाणे यथाख्यातचारित्र होय तेथी त्यां संज्वलननो लोज न होय, तेवारें शेष ठंगणशाठ प्रकृतिनो उदय उपशांतमोह वीतरागछद्मस्थनामा अगीआरमे गुणठाणे लाजे, त्यां ऋषजनाराचसंघयण, बीजुं नाराचसंघयण, ए बे नामकर्मनी प्रकृतिनो उदय विछेद थाय, केमके वज्रऋषजनाराचसंघयण विना बीजा संघयणना धणी, क्षपकश्रेणि आरंजे नहीं, अने आगलां त्रण गुणठाणानी प्राप्ति क्षपकश्रेणि विना थाय नहीं· तेथी ए बे संघयणनो उदय न होय माटे पूर्वोक्त ठंगणशाठ प्रकृतिना उदय मांहेथी बे संघयणनो उदय टाले थके ॥ १ए ॥

सगवन्न खीण डुचरिमि, निद्द डुगंतो अचरिमि पणवन्ना ॥
नाणंतराय दंसण, चउ ठेउ सजोगि बायाला ॥ २० ॥

अर्थ–सगवन्न के० तेवारें सत्तावन प्रकृतिनो उदय ते खीणडुचरिमि के० क्षीणमोहगुणठाणाना ठेला द्विचरमसमयथी अर्वाग बीजा समयलगें होय. निद्दडुगंतो. अचरिमि के० त्यां वली निद्रा ने प्रचला ए बे प्रकृतिनो उदयविछेद थाय, तेवारें ठेले समयें पणवन्ना के० पंचावन प्रकृतिनो उदय होय, त्यां नाण के० ज्ञानावरणीय पांच, अंतराय के० अंतराय पांच, दंसणचउ के० दर्शनावरणीय चार, एवं चौद प्रकृतिनो उदय, छेउ के० ठेदाय, तेवारें सजोगि के० सयोगीगुणठाणे बायाला के० बेंतालिश प्रकृतिनो उदय होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २० ॥

शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय बे, आयु एक, नामनी साडत्रीस, गोत्रनी एक, अंतरायनी पांच, एवं सत्तावन्न प्रकृतिनो उदय वीतरागछद्मस्थ क्षीणमोह गुणठाणाना डुचरिम एटले ए गुणठाणानो काल अंतर मुहूर्त्त प्रमाण ठे तेना ठेला बे समय ते मांहेलो प्रथम ठेलाथी पहेलो समय त्यां लगें होय. त्यां निद्रा अने प्रचला, ए बे दर्शनावरणीयनी प्रकृतिनो उदय विछेद पामे. अहीं केटलाएक आचार्य कहेठे के उपशांत मोहेंज बे निद्रानो उदय होय पण क्षीणमोहें न होय तथा सत्तरिनामे ठठा कर्मग्रंथना अजिप्रायें तो क्षपकश्रेणिना धणीने अति विशुद्ध जणी निद्रानो उदय, निषेध्यो ठे. पण आ ठेकाणे शुं जाणीयें, केवा अजिप्रायथी निद्रानो उदय, क्षपकने मान्यो ठे ? ते जणातुं नथी ते अपेक्षायें

बारमा गुणठाणाने ढेहेले समयें पंचावन प्रकृतिनो उदय लाने, त्यां चौद प्रकृतिनो उदय विछेद थाय, तेनां नाम कहे छे. ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, अंतराय पांच, ए चौद प्रकृति आत्मगुणघातीनी छे ते विशुद्धपरिणामें करी उदय तथा सत्तायें साथेंज टले तेवारें केवलज्ञानादिक आत्मगुणनिश्चयनयाभिप्रायें बारमा गुणठाणाना अंत समयें अने व्यवहारनयथी तेरमा गुणठाणाने पहेले समयें, प्रगट थाय. त्यां केवलज्ञान, केवलदर्शन, तथा दान, लाभ, भोग, उपभोग, वीर्य, ए पांच क्षायिक लब्धि गुण प्रगटे तेवारे पूर्वोक्त पंचावन प्रकृतिमांहेथी चौद प्रकृतिनो उदय विछेद थये थके शेष एकतालीश प्रकृतिनो उदय रहे अने मूलपाठें बेतालीशनो उदय कह्यो छे ते केवी रीतें ? तेनुं आगली गाथायें समाधान करेछे.

तित्थुदया उरलाथिर, खगइ दुग परित्त तिग छ संठाणा ॥
अगुरु लहु वन्न चउ निमि, ण तेअ कम्माइग संघयण ॥ २१ ॥

अर्थ–तित्थुदया के० त्यां तीर्थंकरनामकर्मनो उदय होय माटे बेंतालीश कही. अहीं उरल के० औदारिकद्विक, अथिर के० अथिरद्विक, खगइदुग के० खगतिद्विक, परित्ततिग के० प्रत्येकत्रिक, छसंठाणा के० छ संस्थान, अगुरुलहु के० अगुरुलघुचतुष्क, वन्नचउ के० वर्णचतुष्क, निमिण के० निर्म्माणनाम, तेअ के० तैजसशरीर, कम्मा के० कार्मणशरीर, इगसंघयण के० एक वज्रऋषभनाराचसंघयण. एवं सत्तावीश प्रकृति ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २१ ॥

जेमाटे रसोदयनी अपेक्षायें करीने जिननामकर्मनो उदय अहीं लाभे छे तेणे करीने पोतानी देशनायें चतुर्विधसंघ स्थापे. बीजो जिननामनो अबाधाकाल, अंतरमुहूर्त्तनो कह्यो. ते प्रदेशोदयनी अपेक्षायें जाणवो. जिननामने प्रदेशोदय थये थके पण बीजा जीवनी अपेक्षायें तेनी आज्ञा ऐश्वर्यादिक वधे पण ते अहीं विवक्ष्युं नथी. अहीं सघले स्थानकें रसोदय विवक्ष्यो छे तेथी ते एकतालीश प्रकृतिमांहे जिननामोदय भेलतां नामकर्मनी आडत्रीश तथा मनुष्यायुनी एक, वेदनीयनी बे अने उच्चैर्गोत्रनी एक. एवं बेतालीश प्रकृतिनो उदय, सयोगी गुणठाणे लाभे, त्यां त्रीश प्रकृतिनो उदय विछेद होय, ते कहे छे. औदारिक शरीर अने औदारिक अंगोपांग, ए औदारिकद्विक; अस्थिर अने अशुभ ए अस्थिरद्विक; शुभविहायोगति अने अशुभविहायोगति, ए खगतिद्विक; प्रत्येकनाम, स्थिरनाम, शुभनाम, ए प्रत्येकत्रिक; समचतुरस्र, न्यग्रोध, सादि, वामन, कुब्ज, अने हुंडक. ए छ संस्थान; अगुरुलघु, उप-

घात, पराघात ने उछ्वास, ए अगुरुलघुचतुष्क. वर्ण, गंध, रस ने स्पर्श, ए वर्णचतुष्क; एवं त्रेवीश प्रकृति थइ. निर्माण नाम, तैजसशरीरनाम, कार्मणशरीरनाम, वज्रऋषभ-नाराचसंघयण, ए सत्तावीश प्रकृति काययोग रुंधे थके काययोगने अजावें करी अयो-गीगुणठाणे एनो उदय न होय. ॥ २१ ॥

सूसर दूसर साया, ऽसाए गयरं च तीस वुछेउ ॥ बारस
अजोगि सुजगा, इज जसऽन्नयर वेअणिअं ॥ २२ ॥

अर्थ–सूसर के० सुस्वरनामकर्म, दूसर के० दुःस्वरनामकर्म, तथा सायाऽसाएग-यरंच के० शातावेदनी अने आशाता वेदनी ए मांहेली एक प्रकृति. ए रीतें तीसवुछेउ के० त्रीश प्रकृतिनो उदय विछेदे, तेवारें बारसअजोगि के० बार प्रकृतिनो उदय अ-योगीगुणठाणे होय. तेनां नाम कहेछे. सुजग के० सौजाग्यनामकर्म, आइज्ज के० आ-देयनाम, जस के० यशःकीर्त्ति नाम, अन्नयरवेअणिअं के० बे मांहेलुं अनेरुं एक वेद-नीय, एवं चार प्रकृति थइ.॥ २२ ॥

ए पुजलविपाकनी प्रकृति जीवने कायसंबंध टले थके इहां प्रदेश घन करे. अने वचनयोग रुंध्या पछी चौदमे गुणठाणे स्वरनिरोधें सुस्वरें दुःस्वरनामनो उदय विछेद पामे. ए उगणत्रीश थइ तथा शातावेदनीय उदय प्राप्त होय तो अशातावेदनीयनो उदय छेद थाय अने अशातावेदनीयनो उदय प्राप्त होय तो शातावेदनीयनो उदय छेद थाय. एम बेहु प्रकृतिमांहेथी एक प्रकृतिनो उदय छेदे, पण नानाजीवनी अपे-क्षायें बेहुनो उदय अयोगी गुणठाणे लाजे तथापि एक जीवने स्तोककाल जणी एक-नोज उदय पामीयें, ते अपेक्षायें त्रीश प्रकृतिनो उदय विछेद सयोगी गुणठाणें कह्यो माटे बेंतालीशमांहेथी त्रीश प्रकृतिनो उदय टल्यो, तेवारें शेष वेदनीय एक, आयु एक, नामनी नव, गोत्रनी एक, ए बार प्रकृतिनो उदय चौदमा अयोगी गुणठाणाना चरम समयसुधी लाजे अने छेले समय ए बार प्रकृतिनो उदयविछेद थाय, ते कहेछे. सौजाग्यनामकर्मजीवविपाकी, आदेयनामकर्मजीवविपाकी, यशनामकर्मजीवविपाकी, जेनो उदय विछेद सयोगी गुणठाणाने प्रांतें नथी तथा शाता अशातामांहेलो एक वेदनीयकर्मजीवविपाकी. ए चार प्रकृति जीवविपाकीनी जाणवी ॥ २२ ॥

तस तिग पणिंदि मणुआ, उगइ जिणु च्चंति चरिम सम-
यंतो ॥ उदउ सम्मत्तो ॥ उदउवुदीरणया, परमपमत्ताइ
सग गुणेसु ॥ (पाठांतरे) पमत्ताई सगतिगुणा ॥ २३ ॥

पाठांतर गाथा ॥ जंवेअणि आहार डुग, थीणतिग नराउ अम ।
पमत्तता गुणयालस जोगिउदी, रणंतु अणुदीरगु अजोगी ॥ २४ ॥

अर्थ–तसतिग के० त्रसत्रिक, पणिंदि के० पंचेंद्रिय जाति, मणुआउगइ के० मनुष्यायु ने मनुष्यगति, जिणुच्चंति के० जिननाम अने उच्चैर्गोत्र. ए बार प्रकृतिना उदयनो अयोगी गुणठाणाने चरिमसमयंतो के० अंतसमयें अंत थाय. एटले उदउंसाम्मत्तो के० उदयाधिकार संपूर्ण थयो. उदउवुदीरणयापरमपमत्ताइसगगुणेसु के० उदयनी पेरें उदीरणा जाणवी. पण एटलुं विशेष जे, अप्रमत्तादिक सात गुणठाणे उदीरणात्रिक न्यून जाणवो. पाठांतरें पमत्ताईसगतिगुणा के० अप्रमत्तादिक सात गुणठाणे उदयनी प्रकृति कही छे, ते थकी उदीरणात्रिक ऊणुं कहेवुं. ॥ २३ ॥

॥ हवे पाठांतर गाथानो अक्षरार्थ कहेछे. ॥

जंवेअणि के० जे वेदनीय बे तथा आहारडुग के० आहारकद्विक, थीणतिग के० थीणद्धीत्रिक, नराउ के० मनुष्यायु, ए अड के० आठ प्रकृतिनो उदीरणानो विछेद पमत्तता के० प्रमत्तगुणठाणे थाय. तेथी अप्रमत्तादिक गुणठाणे उदयथी उदीरणा त्रण त्रण प्रकृतिनी उंछी करीयें, तेवारें यावत् गुणयालसजोगिउदीरणंतु के० उंगणचालीश प्रकृतिनी उदीरणा सयोगी गुणठाणे होय. अणुदीरगुअजोगी के० अने अयोगीगुणठाणे अनुदीरक होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २४ ॥

त्रसनाम, बादरनाम, पर्याप्तिनाम. ए त्रसत्रिक ए जीवविपाकीनी, एवं सात. पंचेंद्रियजातिनामकर्म, पंचेंद्रिय एवा उदयिकपर्यायहेतु जवचरमसमय सुधी होय, एवं आठ, मनुष्यायुप्रकृति ते मनुष्य जवविपाकीनी जणी जवचरमसमयसुधी एनो उदय होय, एवं नव. मनुष्यगतिनामकर्म पण मनुष्य एवा उदयिकपर्याय हेतु एवं दश, जिननामकर्म पण तीर्थंकरपर्यायहेतु चरमसमयसुधी होय. एवं अगीआर प्रकृति थइ अने उच्चैर्गोत्र पण जीवविपाकी जणी चरमसमयसुधी लाजे. ए बार प्रकृतिना उदयनो तथा एनी सत्तानो विछेद अयोगीगुणठाणाने छेहेले समयें होय, जेमाटे तेवार पछी कर्मकलंकरहित मनुष्यत्वादिक उदयिक पर्याय अनजिधेय सहजानंदस्वरूपी, शुद्धोपयोगी, ध्येयसिद्धदशा अनुजवे, तेथी ए उदय विछेद अनंत होय ॥ इति श्रीकर्मस्तवटबार्थे उदयाधिकारः समाप्तः ॥

॥ उदय यंत्रकम् ॥

	गुणठाणे उदयप्रकृति.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
	ओघें.	८	१२२	५	९	२	२८	४	६७	२	५
१	मिथ्यात्वें.	८	११७	५	९	२	२६	४	६४	२	५
२	सास्वादनें.	८	१११	५	९	२	२५	४	५९	२	५
३	मिश्रें.	८	१००	५	९	२	२२	४	५१	२	५
४	अविरतें.	८	१०४	५	९	२	२२	४	५५	२	५
५	देशविरतें.	८	८७	५	९	२	१८	२	४४	२	५
६	प्रमत्तसंयतें.	८	८१	५	९	२	१४	१	४३	२	५
७	अप्रमत्तसंयतें.	८	७६	५	६	२	१४	१	४२	१	५
८	अपूर्वकरणें.	८	७२	५	६	२	१३	१	३९	१	५
९	अनिवृत्तिकरणें.	८	६६	५	६	२	७	१	३९	१	५
१०	सूक्ष्मसंपरायें.	८	६०	५	६	२	१	१	३९	१	५
११	उपशांतमोहें.	७	५९	५	६	२	०	१	३९	१	५
१२	क्षीणमोहें.	७	५७/५५	५	६/४	२	०	१	३७	१	५
१३	सयोगीकेवलीयें.	४	४२	०	०	२	०	१	३८	१	०
१४	अयोगीकेवलीयें.	४	१२	०	०	१	०	१	९	१	०

हवे उदय सहचारिणी जणी उदीरणा कहीयें छैयें. उदयोदय तथा उदीरणोदय, ते मध्यें उदीरणोदय उदीरणानामकरणजीवविशेष तेणे करी जे सहज छे उदयावलि उपरांत दलिया तथा रस आकर्षी उदयावलिमांहे आणी जोगवे तेना उदयथकी जे वीशेषस्वामित्वपणुं तेने उदीरणा कहीयें छैयें. ते उघें तथा मिथ्यात्वादिक छ गुणठाणे जेम उदयस्वामित्व कह्युं, तेम त्यां तेटलुंज उदीरणा स्वामित्वपणुं जाणवुं. इहां उदय उदीरणानो विशेष नथी, पण एटलुं विशेष जे प्रमत्त गुणठाणाने अंतें थीणद्धीत्रिक अने आहारकद्विक, ए पांच प्रकृतिनो उदयविछेद कह्यो अने उदीरणा विछेद तो थीणद्धीनिद्रा एक, निद्रानिद्रा बे, प्रचला प्रचला त्रण, आहारकद्विक, शाता अशाता-वेदनीय बे, अने मनुष्यायु. ए आठ प्रकृतिनी उदीरणा विछेद होय, तेवारें अप्रमत्त-गुणठाणे शेष तहोंतेर प्रकृतिनी उदीरणा होय. जेमाटे मनुष्यायु प्रमत्तना योगें करी उदीरीयें तेथी बहु काल वेदवा योग्य ते थोडा कालमां वेदी, अपवर्त्तन करणविशेषें करी वेदे तेथी सोपक्रम आयु होय, अकाल मरण पामे अने अप्रमत्तादिक गुणठाणे अकाल मरण न होय तथा शाता अशातानी उदीरणा पण प्रमत्तपणे होय अने उदय सर्वगुणठाणे लाजे, तेथी ए त्रण प्रकृतिनो उदय, उदीरणाविना अप्रमत्तें लाजे ॥ २३ ॥

हवे पाठांतरें चोवीशमी गाथानो अर्थ कहे छे. जे जणी शाता अशाता ए बेहु वेदनीय प्रमुख प्रमत्तगुणठाणे पण उदीरी वेदे पण अप्रमत्तपणे उदीरणा नथी. तेथी अप्रमत्तादिक आठ गुणठाणे ए प्रकृतिउनो उदय होय पण उदीरणा न होय. तथा आहारकशरीर अने आहारक अंगोपांग, ए प्रकृति नामकर्मनी छे. तेनो उदय तथा उदीरणा प्रमत्तगुणठाणे होय पण अप्रमत्तें न होय अने थीणद्धी, निद्रानिद्रा तथा प्रचला प्रचला, ए त्रण दर्शनावरणीयप्रकृतिनो उदय अने उदीरणा पण प्रमत्तपणे होय पण अप्रमत्तगुणठाणे न होय, एवं सात. तथा मनुष्यायु पण अप्रमत्तपणे उदीरे नहीं, तेथी अकालमरण न होय. तेमाटे ए आठ प्रकृतिनो उदीरणाविछेद प्रमत्तगु-णठाणे होय, तेवारे शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, मोहनीय चौद, नामनी बेंतालीश, गोत्रनी एक, अंतरायनी पांच, ए तहोंतेर प्रकृतिनी उदीरणा अप्रमत्तगु-णठाणे होय. एम अपूर्वकरणादिक गुणठाणे पण उदयथी त्रण प्रकृति फेर उदीरणायें उठी जाणवी. एम यावत् सयोगीगुणठाणे उदय बेंतालीश प्रकृति अने उदीरणा उंग-णचालीश प्रकृतिनी होय, अने अजोगी गुणठाणे उदीरणा नथी, योगने अजावें समस्त योगरहित होय अने उदीरणा तो त्रिकरण विशेषकरणवीर्ययोगबल एकार्थपर्यायनाम छे तेथी करणवीर्यने अजावें अयोगी जगवंतने यद्यपि अनंतबल हतो पण कोइ कर्म उदेरी न शके, ते जणी अनुदीरक कह्युं, तेमज १ बंधन, २ संक्रम, ३ उद्वर्त्तना, ४

अपवर्त्तना, ५ उपशमना, ६ निधत्त, ७ निकाचनादिकरण पण अयोगीगुणठाणे न होय, जो पण बार उदयवती प्रकृतिमांहे अनुदयवती तहोंतेर प्रकृति स्तिबुक संक्रमे संक्रमावती कही, पण संक्रमणकरण न होय, ए तत्व बे ॥ २४ ॥

एसा पयडी तिगुणा, वेअणि आहार जुअल थीण तिगं ॥ मणु
आउ पमत्तंता, अजोगिअणुदीरगो जयवं॥२५॥उदीरणा सम्मत्ता ॥

अर्थ–एसापयमी के० ए उदीरणाप्रकृति ते उदयथकी तिगुणा के० त्रण ऊणी जाणवी. वेअणि के० वेदनीय बे, आहारजुअल के० अहारकद्विक, थीणतिगं के० थीणर्द्धीत्रिक, मणुआउ के० मनुष्यायु, ए आठ प्रकृतिनी उदीरणा, पमत्तंता के० प्रमत्तगुणठाणाना अंतलगेंज होय. अजोगिअणुदीरगोजयवं के० अयोगी जगवान् सर्वकर्मनो अनुदीरक जाणवो. ॥२५॥ उदीरणासम्मत्ता के० ए उदीरणाधिकार संपूर्ण थयो. ॥

ए उदीरणा अप्रमत्तादिक सात गुणठाणे उदयथी त्रण प्रकृति उंठी उणी जाणवी. केमके ए सर्वगुणठाणे मूलनी ब प्रकृतिनी उदीरणा होय. एटले वेदनीयनी बे, अने मनुष्यायु, ए त्रण प्रकृतिनो उदय होय पण उदीरणा न होय, तेथी मूल प्रकृति ब तेनी, उत्तरप्रकृति तहोंतेरनी उदीरणा लेवी, तेथी अप्रमत्तगुणठाणे बहोंतेर प्रकृतिनो उदय अने तहोंतेर प्रकृतिनी उदीरणा तेमांहेथी एक सम्यक्त्वमोहनीय अने अर्द्धनाराच, कीलिका अने बेवहुं, ए त्रण संघयण, एवं चार प्रकृतिनी उदीरणाविब्बेद थये थके आठमे गुणठाणे उंगणोतेर प्रकृतिनी उदीरणा होय, तेमांथी हास्य, रति, अरति, जय, शोक, जुगुप्सा, ए ब प्रकृतिनी उदीरणा विब्बेदे, नवमे गुणठाणे त्रेशठ प्रकृतिनी उदीरणा जाणवी. तेमांथी त्रण वेद, संज्वलनो क्रोध, संज्वलनो मान, अने संज्वलनी माया, ए त्रण संज्वलनी प्रकृती मली ब प्रकृतिनी उदीरणा विब्बेद थये थके दशमे गुणठाणे सत्तावन प्रकृतिनी उदीरणा जाणवी. तिहां सूक्ष्मलोजनी उदीरणा विब्बेद थये थके मोहनीयनी उदीरणा विब्बेद थइ, तेवारें शेष पांच कर्मनी प्रकृति एटले ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शनावरणीयनी ब, नामनी उंगणचालीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. ए बप्पन प्रकृतिनी उदीरणा अगीआरमे गुणठाणे होय. तिहां ऋषजनाराच अने नाराच ए बे प्रकृतिनी उदीरणा विब्बेदें शेष चोपन्न प्रकृतिनी उदीरणा क्षीणमोहगुणठाणे होय; तेना त्रण जांगा करतां समयाधिक आवलिशेष निद्रा अने प्रचलानी उदीरणा विब्बेदे अने आवलिशेषें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार अने अंतराय पांच, एवं चौद प्रकृतिनी उदीरणाविब्बेदे, तेवारें बारमा गुणठाणानी अंत आवलीयें नामकर्मनी सामत्रीश, अने गोत्रनी एक. एवं आमत्रीश प्रकृतिनी उदीरणा लाजे. जे जणी ज्ञा-

नावरणादिक अंतआवलियें उदीरवा योग्य अधिक दल नथी रह्यां, तेमाटे शुं उदीरे? तथा सयोगीगुणठाणे जिननामकर्मनो उदय होय, तेथी उदीरणा पण लाने. ते नेलतां आडत्रीश नामकर्म अने एक उच्चैर्गोत्र, एवं उंगणचालीशनी उदीरणा होय. तिहां ग्रंते एक जिननाम. औदारिकद्विक, अस्थिर, अशुजखगतिद्विक, प्रत्येकत्रिक, संस्थान ६. अगुरुलघु. उपघात, पराघात, उस्सास, वर्णचतुष्क, तैजसनाम, कार्म्मणनाम, निर्म्माणनाम, प्रथमसंघयण, स्वरद्विक. सौनाग्यनाम, आदेयनाम, यशःकीर्त्तिनाम, त्रसत्रिक, नरगति, पंचेंद्रियजाति, उच्चैर्गोत्र. ए उंगणचालीश प्रकृतिनी उदीरणा विछेद थये थके चौदमे गुणठाणे अनुदीरक नगवंत होय ॥ उदीरणाधिकार संपूर्ण थयो. ॥ २५ ॥

॥ उदीरणा यंत्रकम् ॥

	गुणठाणे उदीरणा प्रकृति.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
०	बंधे	८	१२२	५	९	२	२८	४	६७	२	५
१	मिथ्यात्वे.	८	११७	५	९	२	२६	४	६४	२	५
२	सास्वादने.	८	१११	५	९	२	२५	४	५९	२	५
३	मिश्रे.	८	१००	५	९	२	२२	४	५१	२	५
४	अविरते.	८	१०४	५	९	२	२२	४	५५	२	५
५	देशविरते.	८	८७	५	९	२	१८	२	४४	२	५
६	प्रमत्तसंयते.	८	८१	५	९	२	१४	१	४४	१	५
७	अप्रमत्तसंयते.	६	७३	५	६	०	१४	०	४२	१	५
८	अपूर्वकरणे.	६	६८	५	६	०	१३	०	३९	१	५
९	अनिवृत्तिकरणे.	६	६३	५	६	०	७	०	३९	१	५
१०	सूक्ष्मसंपराये.	६	५७	५	६	०	१	०	३९	१	५
११	उपशांतमोहे.	५	५६	५	६	०	०	०	३९	१	५
१२	क्षीणमोहे.	५	[illegible]	५	६/४	०	०	०	३७	१	५
१३	सयोगी केवलीयें.	२	३९	०	०	०	०	०	३८	१	०
१४	अयोगी केवलीयें.	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

॥ हवे अनुक्रमें उदयउदीरणा प्रकृति विचारीने चौद गुणठाणे सत्ता विचारे छे. ॥

सत्ता कम्माण ठिइ, बंधाइअ लद्ध अत्त लाभाणं ॥
संते अडयाल सयं, जा उवसमु विजिणु बिअ तइए ॥ २६ ॥

अर्थ– सत्ताकम्माणठिइ के० सत्ता सद्भावकर्मनी स्थिती अवस्थान, बंधाइअ के० बंधन संक्रमणादिककरणें करी (लद्ध) लाधुं छे अत्तलाभाणं के० आत्मलाभकर्मी-पणुं जेणे, एवी संते के० सत्तायें होय. अडयालसयं के० एकसो ने अडतालीश प्रकृति ते जाउवसमुवि के० यावत् उपशांत मोहनामें अगीआरमुं गुणठाणुं छे त्यां सुधी जाणवी, परंतु जिणुबिअतइए के० जिननाम विना बीजे सास्वादनगुणठाणे तथा त्रीजे मिश्रगुणठाणे एकसो ने सडतालीश प्रकृतिनी सत्ता होय.

सत्ता एटले कर्मदलनुं जीवसाथें संबंधपणुं कर्मस्वरूपें रहेवुं, ज्यांसुधी बांध्यां कर्मनां दल, जीव प्रदेशथी खरे नहीं, तथा अन्यप्रकृतिपणे संक्रमे नहीं, त्यांसुधी तेनी सत्ता जाणवी. ते कर्म केवां छे के जेने बांधवे करी तथा संक्रमणे करी लाधो पाम्यो छे जे आत्मलाभ मतिज्ञानावरणादि आत्मस्वभाव जेणे, एवां कर्म एटले सजातिय उत्तर प्रकृतिमांहे निजस्थितिरसदलनुं परिक्रमाववुं. जेम देवगति, मनुष्यगत्यादिकमांहे संक्रमावीने सत्तायें रहेवुं, ते कर्मप्रकृति सत्तायें उघें एकसो ने अडतालीशनी विवक्षा करवी. अहीं बंधननाम, शरीरनी पेरें पांच लीधां तेथी एकसो ने अडतालीश उघें तथा मिथ्यात्व अविरति, देशविरति, प्रमत्त, अप्रमत्त, निवृत्ति, अनिवृत्ति, सूक्ष्मसंपराय, उपशांतमोह लगें उघें एकसो ने अडतालीश प्रकृति सत्तायें होय. तीर्थकरनाम कर्मनी सत्ता होय. ते जीव, बीजे, त्रीजे, गुणठाणे न आवे तेमाटे जिननामनी सत्ता, ए बेहु गुणठाणे न लाभे अने मिथ्यात्व गुणठाणे जिननामनी सत्ता अंतरमुहूर्त्त संभवे, जेम कोइएक क्षायोपशमिक सम्यक्दृष्टि जीव पूर्वे मिथ्यात्वप्रत्ययें नरकायु बांधी पछी सम्यक्त्व पामी जिननाम बांधी ते मरण समयें सम्यक्त्वथी मिथ्यात्वें जाय, पण सास्वादनें न जाय; तेथी मिथ्यात्वे अंतरमुहूर्त्त मात्र जिननाम सत्तायें होय, पण सास्वादन अने मिश्रे न होय, तेथी ए बंने गुणठाणे एकसो ने सडतालीशनी सत्ता होय ॥ २६ ॥

अपूवाइअ चउक्के, अण तिरि निरयाउ विणु बिआलसयं ॥
सम्माइ चउसुसत्तग, खयंमि इग चत्तसय महवा ॥ २७ ॥

अर्थ– अपूवाइअचउक्के के० अपूर्वकरणादिक चार गुणठाणे अण के० अनंतानुबंधीयानी चोकडी, तिरि के० तिर्यंचायु, निरयाउ के० नरकायु, ए छ प्रकृति, विणु के० ते विना शेष, बिआलसयं के० एकसो ने बेंतालीश प्रकृतिनी सत्ता होय अने सम्माइ

चउसु के० अविरतिसम्यक्दृष्टि चार गुणठाणा प्रमुखें क्षायिक सम्यक्दृष्टिने सत्तगखयंमि के० सात प्रकृति क्षय गइ ते जणी इगचत्तसय के० एकसो एकतालीश प्रकृति सत्तायें होय. अहवा के० अथवा पक्षांतरें ए अर्थ, आगली गाथामां लखाशे ॥२७॥

ए हवे विशेषें कहे छे. अहीं पंच संग्रहने मतें अनंतानुबंधीया कषाय चारनी विसंयोजना तथा क्षपणा कस्या विना उपशमश्रेणीयें तथा क्षपकश्रेणीयें आठमुं, नवमुं, दशमुं, अने अगीआरमुं ए चार गुणठाणां स्पर्शे नहीं. विसंयोजना एटले विशेष जे खपाव्यां हतां पण मिथ्यात्वादिक प्रत्ययें वली बंधाय, ते खपणानुं नाम विसंयोजना कहीयें अने बल्या बीजनी पेरें फरी पल्लवे नहीं, ते खपणा कहीयें. बेहुपरि सत्ता न होय. तथा नरकायु, तिर्यगायु बांध्या पछी उपशमश्रेणि न करे तेथी ते बे आयुनी सत्ता हुंते थके ए चार गुणठाणां न होय, तेथी अनंतानुबंधी कषायनी चोकमी, तथा नरकायु, ने तिर्यंचायु, ए छ प्रकृतिनी सत्ता विना शेष एकसो ने बेंतालीश प्रकृतिनी सत्ता होय. तथा देवायु बांधे थके उपशमश्रेणि करवानुं संजवे तेथी देवायुनी सत्ता अने मनुष्यायुयें वर्ते तेथी तेनी पण सत्ता हुंते ए चार गुणठाणां होय, तथा पूर्वें अगीआरमा गुणठाणा सुधी एकसो ने अडतालीशनी सत्ता कही ते संजव, सत्तानी अपेक्षायें जाणवो, जेजणी उपशमश्रेणिना धणी पण तिहांथी पाछा पमी मिथ्यात्वादिक प्रत्ययें वली ते छ प्रकृति बांधशे, ए सत्तानो संजव छे. योग्यतापणे अपेक्षायें एकसो ने अमतालीशनी सत्ता कहीयें, इहां कांइ विरोध नथी.

१ अविरतिसम्यक्दृष्टि, २ देशविरति, ३ प्रमत्त, ४ अप्रमत्त, ए चार गुणठाणे वर्त्तता क्षायिक सम्यक्दृष्टि जीवने अनंतानुबंधिया चार कषाय, मिथ्यात्वमोहनीय, मिश्रमोहनीय, अने सम्यक्त्वमोहनीय, ए सात प्रकृति खपावी ते जणी ते सातनी सत्ता टली, तेवारें शेष एकसो ने एकतालीशनी सत्ता होय ए अचरम शरीर क्षायिक सम्यक्दृष्टिनी अपेक्षायें चरम शरीरक्षायिक सम्यक्दृष्टिनो विशेष. ए अर्थ वली पक्षांतरें आगली गाथामां कहेशे ॥ २७ ॥

खवगंतु पप्प चउसुवि, पणयालं निरय तिरि सुराउ विणा ॥
सत्तगविणु अडतीसं, जा अनिअट्टी पढम जागो ॥ २८ ॥

अर्थ– पक्षांतरें खवगंतुपप्पचउसुवि के० तथा क्षपक केवली, चरम शरीरीने ए चार गुणठाणे निरयतिरिसुराउविणा के० नरकायु, तिर्यंचायु, अने देवायु, ए त्रण आउखां विना पणयालं के० एकसो पीस्तालीश प्रकृति कही. अने सत्तगविणुअडतीसं के० सप्तक क्षयें क्षायिकसम्यक्दृष्टिने एकसो ने आमत्रीशनी सत्ता जाअनिअट्टीपढमजागो के० चोथा गुणगणाथी लइने यावत् अनिवृत्ति नवमा गुणठाणाना प्रथम जाग लगें होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २८ ॥

अथवा एटले पक्षांतरें क्षपक एटले तेहीज नवमां सर्व प्रकृतिनो खपावनार थशे एवो जे मनुष्य, चरमशरीरी तेने चोथे, पांचमे, छठे, अने सातमे, ए चार गुणठाणे क्षायोपशमिक, अने क्षायिक ए बेहु सम्यक्त्व छतां तथा मिथ्यात्वादिकें पण चरमशरीरी छे, ते जणी देवायु, नरकायु ने तिर्यगायु, ए त्रण पोतपोताना चरमजवने विषे जोगवीने खपाव्यां छे तेथी तेने सत्तायें एकसो ने अमतालीशमांथी त्रण काढ्यां छतां शेष एकसो पीस्तालीश प्रकृति सत्तायें होय. ए स्वरूप, सत्तानी अपेक्षायें जाणवुं, तेथी शतकनामे कर्मग्रंथमध्यें सात प्रकृति खपाव्या पछी ए त्रण आयुनी क्षपणा, संजव सत्तापेक्षायें कही. तेहशुं विरोध न होय जे जणी तिहां खपणा के० ए त्रण आयुना बंधयोग्य टाली तेणे जीव करे नहीं. एटले वली ए त्रण आयु बांधे नही, तथा क्षायिकसम्यक्दृष्टिने चरम शरीरें चोथा गुणठाणेथी मांमीने पांचमे, छठे, सातमे, आठमे, ए पांच गुणठाणे तथा नवमा गुणठाणाना अंतर मुहूर्त्त कालना नव जाग करीयें, तेना प्रथमजाग सुधी एकसो ने आडत्रीश प्रकृतिनी सत्ता होय, ते आवी रीतें के चरम शरीरी जणी पूर्वोक्त प्रकारें देवायु, नरकायु, तिर्यगायु, ए त्रणनी सत्ता टली अने क्षायिक सम्यक्त्व छे माटे अनंतानुबंधीया कषाय चार तथा मिथ्यात्व, मिश्र ने सम्यक्त्व, ए त्रण मोहनी. एवं सात प्रकृतिनी पण सत्ता टली एटले एकसो ने अमतालीशमांहेथी ए दश प्रकृतिनी सत्ता विना शेष एकसो ने आमत्रीश प्रकृतिनी सत्ता नवमा गुणठाणाना नव जागमांहेला प्रथम जाग लगें होय. तेवार पछी तेर नामकर्मनी अने त्रण दर्शनावरणीयनी, एवं शोल प्रकृतिनी सत्ता विछेद थाय, ते कहे छे. ॥ २८ ॥

थावर तिरि निरया यव, डुग थीण तिगे ग विगल साहारं ॥
सोल खर्ज डुविस सयं, विअंसि बिअ तिअ कसायंतो ॥ २९ ॥

अर्थ– थावर के० स्थावरद्धिक, तिरि के० तिर्यंचद्धिक, निरय के० नरकद्धिक, आयव के० आतपद्धिक, ए चार डुग के० द्धिक अने थीणतिग के० थीणद्धीत्रिक, एग के० एकेंद्रियजाति, विगल के० विकलेंद्रियत्रिक, साहारं के० साधारणनाम, एवं सोलखर्ज के० शोल प्रकृतिनो क्षय होय, तेवारें डुविससयं के० एकसो बावीश प्रकृतिनी सत्ता, विअंसि के० नवमा गुणठाणाना बीजे अंशे एटले बीजे जागें होय, तिहां विअतिअकसायंतो के० बीजा अने त्रीजा कषायनी चोकडीनो अंत थाय. ॥ इत्यक्षरार्थः ॥२९॥

स्थावरनामकर्म अने सूक्ष्मनाम कर्म. एवं बे प्रकृतिनी सत्ता विशुद्ध परिणामे टले अने तिर्यंचगति तथा तिर्यगानुपूर्वी, ए तिर्यंचद्धिक टले. नरकगति, नरकानुपूर्वी, ए नरकद्धिक टले, आतपनाम, उद्योतनाम, ए आतपद्धिक. ए बेहु यद्यपि पुण्यप्रकृति छे

तथापि सहेजें तिर्यग्गति प्रायोग्य गुणठाणे पण दुचरमसमयलगें पंचाशीनी सत्ता
थीणद्धी, निद्रानिद्रा अने प्रचला के० खगतिद्विक, गंध के० गंधद्विक, दुगं के० ए
तेनी सत्ता टले. एकेंद्रिय, बेंद्रिय, तें के० पांच वर्ण, रस के० पांच रस, तणु के०
रणनामकर्म. एवं शोल प्रकृतिमध्यें थ य के० संघातन पांच, पण के० ए सौं पांच
नामकर्मनी छे. ए शोल प्रकृतिनो उद एवं चालीश प्रकृति थइ ॥ इत्यक्षरार्थः॥२ए॥
मतें अनंतानुबंध्यादिक सात प्रकृति खपाव
खपाववा मांडे, तेनी क्षपणाविचालें ए शोल प्रकृ योगीकेवलीगुणठाणाना छेहला सम-
शमांहेथी शोल खपावे थके शेष एकसो ने बावीश प्र आयुनी एक अने गोत्रनी बे, ए
बीजा अप्रत्याख्यानावरणीय कषाय चार, तथा त्रीजा प्र ला समयथी पहेलो जे समय
ए आठ कषायनी प्रकृति खपावे, तेवारें एकसो ने बावीश प्रकृ छे. देवगति, देवा-
क्षय गये थके शेष एकसो ने चौद प्रकृतिनी सत्ता, नवमाना बीजे द्विक, सुर-

तइआइसु चउदस ते, र बार छ पण चउ तिहिअ सय कम-
सो ॥ नपु इत्थि हासछग पुस, तुरिअ कोहो मय माय खउं ॥ ३० ॥

अर्थ– तइआइसु के० तृतीयादिकभागने विषे एटले नवमाना त्रीजा भागने विषे चउदस के० एकसो ने चौद प्रकृतिनी सत्ता होय,चोथे भागें तेर के० एकसो तेर,पांचमे भागें बार के० एकसो बार,छठे भागें छ के० एकशो छ, सातमे भागें पण के० एकसो पांच, आठमे भागें चउ के० एकसो चार, नवमे भागें तिहिअसय के० एकसो ने त्रण,ए कमसो के० अनुक्रमें सत्ताप्रकृति जाणवी. त्यां नपु के० नपुंसकवेद, इत्थि के० स्त्रीवेद, हासछग के० हास्यादिक छ, पुस के० पुरुषवेद, तुरिअकोहो के० चोथो संज्वलनोक्रोध, मय के० मद एटले संज्वलनमान,माय के० संज्वलन माया, तेनो खउं के० क्षय,अनुक्रमें थाय ३०

ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, मोहनीय तेर, आयुनी एक, नामनी एंशी, गोत्रनी बे अने अंतरायनी पांच,एवं एकसो ने चौद प्रकृतिनी सत्ता रही, ते अनुक्रमें तइआइसु के० त्रीजो भाग आदें देइ अनिवृत्तिकरणना नवमा भाग लगें अनुक्रमें एकसो तेर, एकसो बार, यावत् नवमे भागें एकसो ने त्रण प्रकृतिनी संख्या जोडवी, ते आवी रीतें के त्रीजे भागें एकसो ने चौद प्रकृतिनी सत्ता रही,तेमांहेथी नपुंसकवेद क्षय करे. तेवारें चोथे भागें एकसो ने तेरनी सत्ता रहे, त्यां स्त्रीवेद क्षय करे, तेवारें पांचमे भागें एकसो ने बार प्रकृतिनी सत्ता रहे, त्यां हास्यादिक छ प्रकृति क्षय करे, तेवारें छठे भागें एकसो छ प्रकृतिनी सत्ता रहे, त्यां पुरुषवेदनो क्षय करे, तेवारें सातमे भागें एकसो पांच प्रकृतिनी सत्ता रहे, त्यां संज्वलन क्रोधनो क्षय करें, तेवारें आठमे भागें एकसो चारनी सत्ता रहे, त्यां संज्वलन माननो क्षय करे, तेवारें

अथवा एटले पक्षांतरें क्षपक एटले तेहीज भव॥ संज्वलनी मायानो क्षय करे, सत्ता
एवो जे मनुष्य, चरमशरीरी तेने चोथे, पांचमे, छसूक्ष्मसंपराय चारित्र पामे ते पांचमा
क्षायोपशमिक, अने क्षायिक ए बेहु सम्यक्त्व छलोभना निदान कांइक छे तेथी दशमे
शरीरी छे, ते भणी देवायु, नरकायु ने तिर्यगायथाख्यात ते सर्वथा वीतराग होय.
विषे जोगवीने खपाव्यां छे तेथी तेने सत्तायें ए चरिमेगसय दु निद्द खउ ॥
छतां शेष एकसो पीस्तालीश प्रकृति सत्तायें
जाणवुं, तेथी शतकनामे कर्मग्रंथमध्ये चउ दंसण नाण विग्घंतो ॥ ३१ ॥
क्षपणा, संभव सत्तापेक्षायें कही.रायगुणठाणे दुसय के० एकसो ने बे प्रकृतिनी सत्ता
ए त्रण आयुना बंधयोग्य टाळीना लोभनो क्षय होय, तेवारें खीणदुचरिमेगसय के०
नही, तथा क्षायिकसम्चरम समयें एकसो ने एक प्रकृति सत्तायें होय, त्यां दुनिद्द-
खउ आठमे...नो क्षय थाय, तेवारें नवनवइचरिमसमए के० नवाणुं प्रकृतिनी
सत्ता, छेले समयें होय. त्यां चउदंसण के० चार दर्शनावरणीय, नाण के० पांच ज्ञाना-
वरणीय अने विग्घंतो के० पाच अंतराय. एवं चौद प्रकृतिनो क्षय थाय ॥इत्यक्षरार्थः॥३१॥

सूक्ष्मसंपराय दशमे गुणठाणे ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय बे, मोहनीय एक, मनुष्यायु एक, नामनी एंशी, गोत्रनी बे, अंतरायनी पांच, एवं एकसो ने बे प्रकृतिनी सत्ता रही. पछी त्यां रह्यो थको अध्यवसाय विशुद्धें करी सूक्ष्म लोभ पण खपावे, तेथी तेनी सत्ता विछेद थाय. तेवारें एकसो ने एक प्रकृति सत्तायें रही, क्षपकश्रेणिमांहे उपशांतमोह अगीआरमुं गुणठाणुं न होय. केमके मोहने उपशमावे थके उपशांतमोह कहेवाय छे, अने अहींयांतो मोहने खपावतो गयो छे तेथी तेनी सत्ता पण टालतो गयो छे तेणे करी ते क्षीणमोहवीतराग छद्मस्थ गुणठाणो कहेवाय. अहींतो तेने समय ऊन निजगुणस्थानकाल लगें एकसो एक प्रकृतिनी सत्ता होय. त्यां छेहला समयथी पहेलो समय ते दुचरिम समय कहीयें. त्यां निद्रा, प्रचला, ए बे प्रकृति खपावे, तेवारें बारमा गुणठाणाने छेहले समयें नवाणुं प्रकृतिनी सत्ता रहे. अहींआं मतांतरें बारमा गुणठाणाना छेहले समयें चक्षुदर्शनावरणीय, अचक्षुदर्शनावरणीय, अवधिदर्शनावरणीय, केवलदर्शनावरणीय, ए चार दर्शनावरणीय अने पांच ज्ञानावरणीय तथा पांच अंतराय, एवं चौद प्रकृतिना क्षयें तेनी सत्ताविछेद होय, तेवारें केवल ज्ञान उपजे. ए नवाणुंमांहेथी चौदनी सत्ता टली ॥ ३१ ॥

पणसीइ सजोगी अजो, गि दु चरिमे देव खगइ गंध दुगं ॥
फासठ वन्न रस तणु, बंधण संघाय पण निमिणं ॥ ३२ ॥

अर्थ– पणसीइसजोगि के० तेवारें पंचाशी प्रकृतिनी सत्ता सयोगीगुणठाणे होय,

अने अजोगिदुचरिमे के० अयोगीगुणठाणे पण दुचरमसमयलगें पंचाशीनी सत्ता होय, त्यां देव के० देवद्विक, खगइ के० खगतिद्विक, गंध के० गंधद्विक, दुगं के० ए गणद्विक, फासठ, के० स्पर्श आठ, वन्न के० पांच वर्ण, रस के० पांच रस, तणु के० शरीर पांच, बंधण के० बंधन पांच, संघाय के० संघातन पांच, पण के० ए सौं पांच पांच, कहेवां. निमिणं के० निर्माणनाम. एवं चालीश प्रकृति थइ ॥ इत्यक्षरार्थः॥३२॥

तेवारें तेरमे सयोगीगुणठाणे तथा चौदमा अयोगीकेवलीगुणठाणाना बेहला समयना उपरला समय लगें वेदनीय बे, नामनी एंशी, आयुनी एक अने गोत्रनी बे, ए पंचाशी प्रकृ[illegible] सत्ता र[illegible] त्यां अयोगीगुणठाणाना अंतना समयथी पहेलो जे समय तेहां अनुद[illegible]र प्रकृति खपावे, ते प्रकृतिनां नाम कहेछे. देवगति, देवानुपूर्वी, ए दे[illegible] [illegible]नविहायोगति अने अशुनविहायोगति, ए खगतिद्विक, सुरजिगंध अने दुरजिगंध. ए गंधद्विक, ए त्रण आगल द्विक शब्द जोडीयें, प्रकृति थाय, आठ स्प[illegible] पांच वर्ण, पांच रस, पांच शरीर नाम प्रकृति, तेमज [illegible]गमे औदारिकादिक पांच, बंधननी प्रकृति, तथा औदारिकादिक पांच संघातननी प्रकृति, वर्णादिक पांचथी आगल जेटला शब्द कह्या, ते सर्वनी आगल पण श[illegible] जोडीयें तथा निर्म्माणनाम, ए चालीश प्रकृति थइ ॥ ३२ ॥

संघयण अथिर संठा, ण छक्क अगुरुलहु चउ अपजात्तं ॥
सायं च असायं वा, परित्तुवंगातिग सुसर निअं॥ ३३ ॥

अर्थ— संघयण के० संघयण छ, अथिर के० अस्थिरषट्क, संठाण के० संस्थान छ, छक्क के० ए त्रण छक्क जाणवां. अगुरुलहुचउ के० अगुरुलघुचतुष्क, अपजात्तं के० अपर्याप्तनाम, सायंच के० शातावेदनीय, असायंवा के० अथवा अशातावेदनीय, ए [illegible] प्रकृतिमांहेथी एक लेवी. परित्त के० प्रत्येकत्रि[illegible] [illegible]गत्रिक, [illegible] के० सुस्वरनाम, निअं के० नीचैर्गोत्र, एवं व[illegible]

पूर्वली गाथामां कहेली चालीश प्रकृति [illegible]नाम, दौर्भाग्यनाम, दुःस्वरनाम, अनादेय [illegible] संस्थान, ए त्रण पद आगल छक्क जोडी[illegible] ए अगुरुलघुचतुष्क कहीयें. अपर्याप्तना[illegible] प्रकृतिमांहेली जे उदय होय, ते विना[illegible] त्रे. प्रत्येकनाम, स्थिरनाम, शुभनाम. [illegible] ए उपांग त्रण, सुस्वरनाम, नीचैर्गो[illegible]

कर्मनी, एक वेदनीय, एक नीचैर्गोत्री जाणवी. ए बहोंतेर प्रकृतिनो ५।१ त्यां उदय नहीं, तेथी बहोंतेर प्रकृतिनी सत्ताविछेद थाय ॥ ३३ ॥

बिसयरि खउं च चरिमे, तेरस मणुअ तसतिग जसाइज्जं ॥
सुजग जिणुच्च पणिंदिअ, सायासा एगयर छेउं ॥ ३४ ॥

अर्थ– बिसयरिखउंअ के० ए बहोंतेर प्रकृतिनो क्षय होय. चरिमे के० वली छेहले समयें तेरस के० तेर प्रकृतिनी सत्ता विछेद थाय, ते कहेछे. मणुअ के० म ष्यत्रिक, तस के० त्रसत्रिक, ए बे तिग के० त्रिक जा[illegible]. जस के० य[illegible] सत्ता आइज्जं के० आदेयनाम, सुजग के० सौजाग्यना[illegible], जिण [illegible] जिननामगसय के० उच्चैर्गोत्र, पणिंदिअ के० पंचेंड्रियजाति, अने साया[illegible]एगयरछेउय, त्यां द्विचरम- मांहेलुं एक उदयवती प्रकृतिनो विछेद होय. ॥ ३४ ॥

अ[illegible] प्रकृतिनी
ही, त[illegible] त बहोंतेर प्रकृति आपणुं दल अन्यसजातिय उदयवती प्रकृतिमांहे स्तिबुक सं-
खउ[illegible] मे, संक्रमावी खपावे, जेम मनुष्यगति उदयवती छे, तेमध्ये शेष त्रण गतिनुं दलिक
सत्ता क्रमावी खपावे, तेम बीजी पण यथायोग्य जाणवी. स्तिबुकसंक्रम ते कहीयें जेम
वरण पीनो परपोंटो सहेजें पाणीमांहे संक्रमे, तेम जे सहेजें स्व स्तोकदलिक परप्रकृति-
[illegible]हे संक्रमे, पण जीववीर्यें न संक्रमे तेथी ए स्तिबुकसंक्रमण करणमांहे गएयो, तेथी
मो अयोगीगुणठाणाने छेहले समयें मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी अने मनुष्यायु. ए मनु-
से त्रिक, त्रसनाम, बादरनाम अने पर्याप्तनाम, ए त्रसत्रिक. यशःकीर्त्तिनाम, आदेय-
[illegible]ने, सौजाग्यनाम, तीर्थकरनाम, उच्चैर्गोत्र, पंचेंड्रियजाति नाम, अशाता ने शाता,
ए बे वेदनीयमांहेथी जेनो उदय होय, ते एक लेवी. एवं तेर प्रकृतिनी सत्ता हो[illegible]
तेमां एक वेदनीयनी, एक आयुनी, एक उच्चैर्गोत्रनी अने शेष दश प्रकृति नामक-
[illegible] रहे. ए सत्तरी प्रमुख शा[illegible]म ने विरुद्ध छे जे त्रणी त्यां बादर नामकर्मनी प्रकृ-
वाय. सत्तास्थान[illegible]
होय. त्यां छेहला समयथी पहेलो सम प्रकृति तथा जिननाम सहित होय, तेवारें
ए बे प्रकृति खपावे, तेवारें बारमा गुण[illegible]दश प्रकृतिरूप सत्तास्थानक न कह्युं. ए[illegible]ने
रहे. अहींआं मतांतरें बारमा गुणठाणाने उदयवती प्रकृति स्तिबुक संक्रम विना[illegible]य,
र्शनावरणीय, अवधिदर्शनावरणीय, केवल[illegible]होय ते पण अहींआं नहीं होय तेणे
पांच ज्ञानावरणीय तथा पांच अंतराय, ए[illegible] कोइ आचार्य मनुष्यानुपूर्वीनो त्रि-
तेवारें केवल ज्ञान उपजे. ए नवाणुंमांहेथी [illegible]गीगुणठाणाना छेहला बे समय,

पणसीइ सजोगी अजो, गि [illegible] छेहले समयें बार प्रकृति खपावे.
फासठ वस रस तणु, बंधण सं[illegible]सिरूगमन समयेंज छे तेहिज मतां-

अर्थ– पणसीइसजोगि के० तेवारें पंचाशी